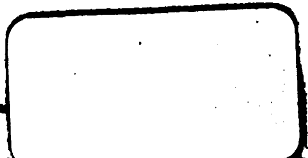

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

LIBRI QUI SUPERSUNT,

EX EDITIONE G. A. RUPERTI

CUM SUPPLEMENTIS

NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

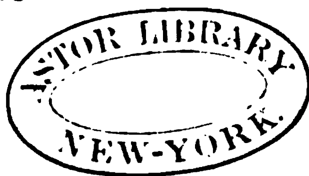
RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

INDICE LOCUPLETISSIMO

ET

GLOSSARIO LIVIANO

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN DECIMUM TERTIUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1828.

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM

LIBRI QUI SUPERSUNT.

VOL. XIII.

T. LIVII PATAVINI

FRAGMENTA

DRAKENBORCHII STUDIO COLLECTA

ET NUNC PASSIM AUCTA.

[Ex Edit. Ruperti.]

I. QUÆ LAUDANTUR CUM INDICIO LIBRORUM UNDE PETITA SUNT.

LIBRI IV.

Privato nos tenuissemus.

V. Priscian. lib. XV. Gramm. p. 1009.

LIBRI XVII.

Pridie Nonas. Pridie Idus.

Priscian. lib. XIV. Gramm. p. 992.

LIBRI XVIII.

Imberbes.

Putsch. in Corpore Vett. Gramm. p. 74. et 2789. et ant. Gramm. ap. Barth. Advers. XXXVII. 14.

LIBRI LVI.

Qui Pompeium morbum excusasse ferunt, ne cum interesset deditioni, animos Numantinorum irritaret.

Priscian. lib. XVIII. Gramm. p. 1198. ed. Putsch. ubi male legitur *ex Livio CVII.* et *XXVI.* pro *LVI.* Nota Drak. est 'Omnino verba hæc referenda ad Livii lib. LVI. et ad deditum Numantinis Mancinum. Nam P. Furius Philus consul, qui Hispaniam citeriorem nactus Mancinum dediturus erat, Q. Pompeium

et Q. Metellum legatos secum illuc ire coëgit. V. Valer. Max. III. 7. 5. Pompeius autem quinquennio antea consul eandem provinciam obtinuerat, et, re male gesta, pacem cum Numantinis inierat, quam postea a se initam esse negavit. V. Appian. Hisp. 79. sq. et Cic. de Fin. II. 17. Ne igitur, cum Furio cos. legatus in Hispaniam profectus, Mancini deditioni interesse deberet, et, præsentia sua nuperæ fraudis ac perfidiæ memoria revocata, animos Numantinorum irritaret, morbum excusare potuit.'

LIBRI XCI.

Tamen insequenti ipso pervigilante eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit, simul et oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis, dehiscere ingentibus rimis, et tu . . . . jus . . um igni cœpit: incendiique simul et ruinæ metu territi Contrebienses de muro trepidi effugerunt; et ut legati mitterentur ad dedendam urbem, ab universa multitudine conclamatum est. Eadem virtus, quæ irritantes oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus acceptis pecuniæ modicam exegit summam, armaque omnia ademit; transfugas liberos vivos ad se adduci jussit et fugitivos, quorum major multitudo erat. Ipsis imperavit, ut interficerent. Jugulatos de muro dejecerunt. Cum magna jactura militum quatuor et quadraginta diebus Contrebia expugnata, relictoque ibi L. Justeio . . ad hybernum flumen copias adduxit. Ibi hybernaculis secundum oppidum, quod Castra Ælia vocatur, ædificatis, ipse in castris manebat; interdiu conventum sociarum civitatium in oppido agebat. Arma ut fierent pro copiis cujusque populi, per totam provinciam edixerat. Quibus inspectis referre cetera arma milites jussit, quæ aut itineribus crebris aut oppu . . . f . . . an . . . . . . tione inita, qu . di . culo effici possit.

Itaque omnes simul justa . . m . . . . tur, neque materia artificibus, præparatis ante omnibus . nixo civitium [civitatium vel civium] . . idio, nec suo quisque operi artifex deerat . . . . . . quæque in oppug-

nandis urbibus hostium gessisset, exposuit, et ad reliqua belli cohortatus est paucis edoctos, quantum Hispaniæ provinciæ interesset, suas partes superiores esse. Dimisso deinde conventu, jussisque omnibus ibi . . . re suas principio veris M. Perpernam cum viginti millibus peditum, equitibus mille quingentis in Ilurcaonum [Ilernaonum] gentem misit ad tuendam regionis ejus maritimam oram, datis præceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas socias urbes, quas Pompeius oppugnaret, quibusque ipsum agmen Pompeii ex insidiis aggrederetur.

Eodem tempore et ad Herennuleium, qui in isdem locis erat, literas misit, et in alteram provinciam ad L. Hertuleium [Hirtuleium] præcipiens, quemadmodum bellum administrare [administrari vel administrare ipsum] vellet, ante omnia ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate, neque viribus par esset . . . . m consilium . . . . versum . . . neque in aciem descensurum eum credebat, si traheretur bellum: hosti, cum mare ab tergo provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos; ipsi autem, consumtis priore æstate, quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore.

Perpernam in maritimam regionem sub . . . tum . . . . . a geri, cum ab se oppugnarentur Celtiberi ut . . . . . armis . . . . æmu . . . . . . maritimamne oram, ut Pompeium ab Ilercaonia et Contestania arceat, utraque socia gente, an ad Metellum et Rusitaniam [Lusitaniam] se convertat? Hæc secum agitans Sartorius præter hyberum amnem per pacatos agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit. Profectus inde in Bursaonum et Casuantinorum [Cascantinorum] et Graccuritanorum fines, evastatis omnibus proculcatisque segetibus, ad Calagurim Nasicam sociorum urbem benit, [venit] transgressusque amnem propinquum urbi; ponte facto, castra posuit.

Postero die M. Masium quæstorem in Arvacos [Arevacos] et Cerindones [Pelendones] misit ad conscribendos ex iis gentibus milites frumentumque inde Contrebiam [Leucada

appellatur] comportandum, præter quam urbem opportunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcumque regionem ducere exercitum statuisset; et C. Instelum [Insteium] præfectum equitum Segoviam et in Vacreorum [Vacæorum s. Vaccæorum] gentem ad equitum conquisitionem misit, jussum cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Dimissis iis ipse profectus, per Umconum [Vasconum] agrum ducto exercitu, in confinio Vironum [Beronum] posuit castra. Postero die cum equitibus prægressus ad itinera exploranda, jusso pedite quadrato agmine sequi, ad Vareiam validissimam regionis ejus urbem venit. Haud inopinantibus . . . advenerat, undique et suæ gentis et Autrig . .
. . . .

Hoc est fragmentum illud, quod a se in Biblioth. Vatic. Romæ a. 1773. inventum esse et P. Jac. Bruns et Vit. Mar. Giovenazzi gloriantur. Ab illo editum est Hamb. 1773. ab hoc bis, Romæ et Neap. 1773. cum permultis verbosisque notis cura Franc. Cancellieri; quæ editio repetita est Lips. 1775. cum præf. J. A. Ernesti. Emendationes Giovenazzi Abbatis inserui uncinis inclusas: sed alias adjecit J. Jhre, qui idem fragmentum notis criticis illustravit Upsalæ 1777. Is lin. 1. post ' insequente' excidisse putabat ' nocte,' et deinde alias commendavit lectiones, v. c. ' vetera arma' cet. Cf. Gotting. gel. Anz. a. 1774. p. 11. sq. et a. 1777. Additam. p. 669. sq.

LIBRI XCIV.

Livius in libro XCIV. Inarimem in partibus Mæoniæ esse dicit; ubi per quinquaginta millia terræ igni exustæ sunt. Hoc etiam Homerum significasse vult.

Serv. ad Virg. Æn. IX. 715. Cf. Salmas. ad Solin. p. 68. 6.

LIBRI CIII.

Horrendus magis est, premit qui corpora, carbo.
Urit hic inclusus, vitalia rumpit acerbus.
Hunc veteres quondam variis pepulere medelis.
Tertia namque Tibi simul et centesima Livi
Charta docet, ferro talem candente dolorem

Exactum, aut poto raporum semine pulsum;
Infecti dicens vix septem posse diebus
Vitam produci. Tanta est violentia morbi.

Q. Seren. Samon. de Medic. c. 39. v. 725. sq.

LIBRI CXII.

Castra quoque diversis partibus Cassius et Bogud adorti haud multum abfuere, quin opera perrumperent.

Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter trajicere conatus sit.

Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset.

Priscian. Gramm. lib. VI. p. 686. et 687.

LIBRI CXIII.

Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

Priscian. l. l. qui etiam lib. V. p. 643. docet, 'Livium Bogud, Bogudis declinasse in CXIII.' nisi leg. *CXII.*

LIBRI CXVIII.

Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat.

Priscian. Gramm. IX. p. 865. ubi male in Mss. legitur *ex Livii libro XIIX.* et *XVIII.* et *XCVIII.* Cf. Barth. Gramm. V. 35. et ad Stat. Theb. IV. 146.

LIBRI CXXVII.

Quoniam inter Augustum et Antonium reliquiæ adhuc erant dissensionis, Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret Tarracinam, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Mæcenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum juxta Brundisium in una castra cum magna lætitia coëgerunt, ut ait Livius libro CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fonteio misso ab Antonio, Augustus Mæcenatem et ceteros ad eundem locum emiserit.

Acro, Porphyrio, et commentator vetus Cruquii ad Horat. Sat. I, 5. 29. verbis paulum variantibus.

LIBRI CXXXVI.

Eodem anno ludos sæculares Cæsar ingenti apparatu fecit; quos centesimo quoque anno (is enim terminus sæculi) fieri mos.

Censorin. de Die Natali c. 17. Horum ludorum mentio facta videtur in deperdita Epit. Liv. libri CXXXVI.

II. QUÆ PROBABILI CONJECTURA AD SUOS LIBROS REFERRI POSSUNT EX EPITOMIS LIB. LIV.

AD LIB. XIII.

Curribus falcatis usos esse majores, et Livius et Sallustius docent.

Serv. ad Virg. Æn. I. 476. Cf. Freinsh. Suppl. XIII. 38.

AD LIB. XIII. AUT XIV.

Ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in prælio, quam bello, bonus.

Serv. ad Virg. Æn. I. 456.

AD LIB. XVI.

Sichæus dictus est Sicharbas; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a Carthada, ut lectum est: quod invenitúr in historia Pœnorum et in Livio.

Carthago est lingua Pœnorum nova civitas, ut docet Livius.

Bitias classis Punicæ fuit præfectus, ut docet Livius.

Serv. ad Virg. Æn. I. 343. 366. 738.

AD LIB. XVIII.

Serpentis quoque a Tito Livio curiose pariter ac facunde relatæ fiat mentio. Is enim ait, in Africa apud Bagradam flumen tantæ magnitudinis anguem fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet; multisque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ volu-

minibus elisis, cum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum balistarum tormentis undique petitam, silicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque et cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisque jacentis pestifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde summovisse castra. Dicit belluæ etiam corium centum viginti pedes longum in Urbem missum.

Valer. Max. I. 8. ext. 19.

AD LIB. XIX.

Tertii ludi sæculares fuerunt, Antiate Livioque auctoribus, P. Claudio Pulchro et C. Junio Pullo consulibus.

Censorin. de Die Nat. c. 17. Cf. Freinsh. Suppl. XIX. 31.

Est in Livio, quod, cum quidam cupidus belli gerendi a tribuno plebis arceretur, ne iret, pullos jussit afferri. Qui cum missas non ederent fruges, irridens consul augurium ait, *Vel bibant*, et eos in Tiberim præcipitavit. Inde navibus victor revertens ad Africam in mari cum omnibus, quos ducebat, extinctus est.

Serv. ad Virg. Æn. VI. 198. Hoc ad Claudium Pulchrum spectare, sed ab aliis aliter narrari, monet ibi Burm. Cf. intpp. Suet. Tib. 2. et Duker. ad Flor. II. 2. 29. cui totum hoc, quod ex Livio refert Servius, suspectum videbatur, tanquam ex Claudii Pulchri historia fictum, vel male descriptum.

AD LIB. XLIX.

De quartorum ludorum sæcularium anno triplex opinio est. Antias enim et Varro et Livius relatos esse prodiderunt L. Marcio Censorino, M. (M'.) Manilio consulibus, post Romam conditam a. DCV.

Censorin. de Die Nat. c. 17. Cf. Epit. Liv.

AD LIB. LXXVII.

Sylla nobilissimum contrahit conjugium, Cæcilia ducta, Metelli pontificis maximi filia. Hinc cecinit multa in eum probrose vulgus, multique ex primoribus inviderunt ei,

indignum illa fœmina existimantes, ut Titus ait, quem consulatu judicassent dignum.

Plut. in Vita Syllæ p. 455. Cf. Freinsh. Suppl. LXXVII. 2.

Sylla cum primum ad Urbem contra Marium castra movisset, adeo læta exta immolanti fuisse scribit Livius, ut custodiri se Postumius haruspex voluerit, capitis supplicium subiturus, nisi ea, quæ in animo Sylla haberet, Diis juvantibus implevisset.

Augustin. de Civ. Dei II. 24. Cf. Plut. l. l. p. 457.

AD LIB. LXXXIII.

Eversis quippe et incensis omnibus cum oppido (Ilio a Fimbria) simulacris, solum Minervæ simulacrum sub tanta ruina templi illius, ut scribit Livius, integrum stetisse perhibetur.

Augustin. de Civ. Dei III. 7. Cf. Epit. et Freinsh. Suppl. LXXIII. 7. Auctor de Vir. Ill. c. 70. Appian. b. Mithrid. c. 53. et 61. Obseq. de Prod. c. 116.

AD LIB. XCI.

Hoc primum prælium inter Sertorium et Pompeium fuit. Decem millia hominum de Pompeii exercitu amissa et omnia impedimenta, Livius auctor est.

Frontin. Strat. II. 5. 31. Cf. Freinsh. Suppl. XCI. 19.

AD LIB. XCVII.

Triginta quinque millia armatorum (fugitivorum a Crass devictorum) eo prælio interfecta cum ipsis ducibus, (Casto et Gannico vel Granico,) Livius tradit, receptas quinque Romanorum aquilas, signa sex et viginti, multa spolia, inter quæ quinque fasces cum securibus.

Frontin. Strat. II. 5. 34. Cf. ad Epit. Liv.

AD LIB. XCVIII.

Livius dicit, nunquam Romanos signa cum hostibus contulisse tanto numero inferiores: nam vigesimam vix militum partem, immo minorem, fuisse victoribus.

Plut. in Lucullo p. 511. ubi memoratur prælium inter Lucullum et Tigranem ad Tigranocerta. Cf. Epit. et Freinsh. Suppl. XCVIII. 49.

Livius auctor est, priore prælio (ad Tigranocerta) plures fuisse, in hoc (ad Artaxata) nobiliores hostium cæsos et captos.

Plut. l. l. p. 513. Cf. Epit. et Freinsh. Suppl. c. 73.

AD LIB. XCIX.

Creta primo quidem centum habuit civitates; unde Hecatompolis dicta est: post viginti quatuor: inde, ut dicitur, duas, Gnoson et Hierapidnam. Quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat.

Serv. ad Virg. Æn. III. 106. Cf. Epit.

AD LIB. CII.

Quod cum diluisset.

Agrœtius de Orthogr. in Putschii Corp. Gramm. p. 2267. et Gothofred. Auctor. Ling. Lat. p. 1352. qui Livium de morte Mithridatis id dixisse tradunt.

Etenim capta urbe (Hierosolyma a Cn. Pompeio) tertio demum mense, die jejunii, Olympiade CLXXIX., C. Antonio et M. Tullio Cicerone consulibus, cum hostes vi ingressi eos, qui erant in templo, jugularent, nihilo secius rem hi divinam facere perseverabant, neque metu vitæ amittendæ, neque ob multitudinem hominum jam cæsorum in fugam compulsi, et satius esse rati, quicquid pati esset necesse, ad ipsas perferre aras, quam aliquid legibus patriis præceptum negligere. Hæc autem non esse fabulosa, unice ad falsam pietatem prædicandam spectantia, sed vera, testimonio sunt, qui res a Pompeio gestas memoriæ prodiderunt; in his Strabo et Nicolaus, ac præter hos T. Livius, historiæ Rom. scriptor.

Joseph. Ant. Jud. XIV. 4. 3. p. 689.

AD LIB. CV.

Britanniæ licet magnitudinem olim nemo, ut refert Li-

vius, circumvectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi.

Jornandes de Rebus Get. c. 2.

AD LIB. CVIII.

Septingentesimo conditionis suæ anno, XIV. vicos ejus (Romæ), incertum unde consurgens, flamma consumsit: nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vastata est, adeo ut post aliquot annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit.

Oros. VI. 14. et VII. 2. coll. Obseq. de Prod. c. 125. ex quibus colligitur, hoc incendium fuisse anno proximo ante bellum civile inter Pompeium et Cæsarem, cujus initium memoratur primis verbis Epit. CIX.

AD LIB. CIX.

Cæsar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit.

Oros. VI. 15. Idem refert Guilelmus Malmesburiensis Rer. Angl. II. p. 183. forte non ex Livio, sed Orosio.

AD LIB. CXI.

Primus hostem percussit, nuper pilo sumto primo, C. Crastinus.

Schol. vet. Lucani VII. 471. Crastinus, qui anno priore primum pilum duxerat, primus telum emisit in pugna Pharsalica. V. Appian. B. C. II. 82. Plut. Cæs. p. 729. Cæs. B. C. III. 91. 99.

Patavii C. Cornelius, auguralis scientiæ peritus, Livii historici civis et familiaris, sub idem forte tempus operam dabat auspicio. Hic primum, ut Livius tradit, tempus prælii (Pharsalici) cognovit, præsentibusque geri dixit nunc rem, et prælium duces committere. Ubi iterum cepit augurium, conspexitque signa, fanaticus exsiliit clamans,

'Vincis, Cæsar.' Obstupescentibus illis, qui aderant, detracta capiti corona, juravit non prius se repositurum eam, quam arti respondisset eventus. Hoc Livius verum esse affirmat.

Plut. in Cæs. p. 730. Cf. Freinsh. Suppl. CXI. 72. Gell. XV. 18. Lucan. VII. 192. Dio et Obseq.

AD LIB. CXII.

Quadringenta millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit, sicut Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuisse.

Seneca de Tranq. An. c. 9. Cf. Oros. VI. 15. Dio XLII. 38. Heynii Opusc. Acad. t. I. p. 119. sq.

AD LIB. CXIV.

Hæc de Basso produnt nonnulli; Livius vero, militasse eum Pompeii auspiciis: quo victo privatum egisse Tyri, corruptisque quibusdam legionariis effecisse, ut, interfecto Sexto, ipsum sibi ducem sumerent.

Appian. B. C. III. 77. ubi pro Λίβωνι legendum esse Λιβίῳ recte, opinor, conjecit Schweigh. et jam ante eum Periz. Anim. Dist. c. 4. p. 177.

Optarem mihi contingere, quod T. Livius scribit de Catone: cujus gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, cum utrumque summis præditi fecerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem et C. Cæsarem, quorum alter laudes, alter vituperationes supra dicti scripsit viri.

Hieron. Prol. lib. II. in Hoseam.

AD LIB. CXVI.

Ædibus Cæsaris, ornatus majestatisque causa, ex SCto adjunctum erat fastigium, ut auctor est Livius. Id per quietem Calpurnia collabi imaginata videbatur, sibi lamentari et flere. Itaque, orta luce, rogavit Cæsarem, si

qua fieri posset, ne prodiret in publicum, sed in aliud tempus senatum rejiceret.

Plut. Cæs. p. 738. Cf. Suet. Cæs. 81. ibique intpp.

Malum omen est, quoties Ætna, mons Siciliæ, non fumum, sed flammarum egerit globos; et, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, sed etiam Rhegina civitas, quæ multo spatio ab ea distat, afflaretur.

Serv. ad Virg. Georg. I. 471.

Quod de Cæsare olim majore vulgo dictitatum est, et a T. Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci rei publicæ profuerit, an non nasci, dici etiam de ventis potest.

Seneca Nat. Quæst. v. 18.

AD LIB. CXX.

M. Cicero sub adventum triumvirorum cesserat Urbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium et Brutum, posse. Primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum et fugæ et vitæ cepit; regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, 'Moriar,' inquit, 'in patria sæpe servata.' Satis constat, servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum deponi lecticam et quietos pati, quod fors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica præbentique immotam cervicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit. Manus quoque, scripsisse in Antonium aliquid exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione elo-

quentiæ auditus fuerat. Vix attollentes (præ) lacrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant.

Vixit tres et sexaginta annos, ut, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit: ingenium et operibus et præmiis operum felix: ipse fortunæ diu prosperæ, et in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo. Omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit præter mortem; quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nil crudelius passus erat, quam quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, et in cujus laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

M. Seneca Suasor. VII. Cf. Gron. Obss. IV. 13. p. 213.

AD LIB. CXXXIII.

Livius refert, Cleopatram, cum ab Augusto capta indulgentius de industria tractaretur, identidem dicere solitam, *οὐ θριαμβεύσομαι*, non triumphabor.

Acron, Porphyrio, et commentator vetus Cruquii ad Horat. Od. I. 37. 30. Cf. Flor. IV. 11. extr.

III. INCERTA EX QUIBUS LIVII LIBRIS DESUMTA SINT.

Vir ingenii magni magis, quam boni.

Seneca de Ira I. 16.

Profiteor, mirari me, T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volumine sic exorsum: Satis jam sibi gloriæ quæsitum, et potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere.

Plin. in Præfat. lib. I. Hist. Nat.

T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis (freti Gaditani) tradiderunt, ubi minimum, septem millia passuum; ubi vero plurimum, decem millia.

Plin. Præfat. lib. III. Hist. Nat.

Completis consulibus.

Serv. ad Virg. Georg. III. 1.

Verba sunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem, 'Quisquis es, noster eris.'

Serv. ad Virg. Æn. II. 148.

Impubes libripens esse non potest, neque antestari.

Priscian. lib. VIII. Gramm. p. 792. De sensu horum verborum v. viros doctos ad Caii Institut. I. tit. 6. p. 57. 58. et inpr. Gerard. Meerman. in Diss. de Rebus mancipi et nec mancipi § 268. et 273.

Imperatorem me mater mea, non bellatorem peperit.

Hoc Scipionis dictum ex Livio afferre videtur Guilelmus Malmesburiensis Rer. Angl. lib. II. p. 162.

Dic mihi, cum sæpenumero in Romanis historiis legatur, Livio auctore, sæpissime in hac Urbe exorta pestilentia infinita hominum millia deperiisse, atque eo frequenter ventum, ut vix esset, unde illis bellicosis temporibus exercitus potuisset ascribi, illo tempore Deo tuo Februario minime litabatur? An etiam cultus hic omnino nihil proderat? Illo tempore Lupercalia non celebrabantur? Nec enim dicturus es, hæc sacra adhuc illo tempore non cœpisse, quæ ante Romulum ab Evandro in Italiam perhibentur illata. Lupercalia autem propter quid instituta sint, (quantum ad ipsius superstitionis commenta respectant,) Livius secunda decade loquitur: nec propter morbos inhibendos instituta commemorat, sed propter sterilitatem mulierum, quæ tunc acciderat, exsolvendam.

Ex Gelasii Papæ Epist. adversus Andromachum in Baronii Annal. Eccles. ad a. 496. num. 35.

IV. ALIA QUÆ AN LIVII SINT NOSTRI AUT CERTE EX HISTORIA EJUS DEPROMTA, DUBIUM EST.

Apud nympham Atlantis filiam Calypsonem.

Priscian. lib. VI. Gramm. p. 685.

Et reparando suggressu manu haud magna Allifæ mœnia, quasi palans perveniens, ex oppido bellua instructa arma-

mentis erupit, quam consul vi captam, trucidatis qui in ea constiterant, reservat ad pugnam. Sed oppidani, sicut quibus curæ pusillum inerat, in diem alterum umbonibus belluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque omine meliori receptant, et Allifas, Rufium quondam vocitatas, ab dextro sequente sinistrum augurio, nomen imponunt accolæ.

Hæc verba Liv. XXII. 18. 5. post illa ‘ super Allifas loco alto ac munito consedit’ inserta legi in cod. Laudino 1. monuit Hearne. Eadem deprehendit Drakenb. in Ms. Recanatiano, sed sic variata:

Et reparando suggressus haud magis Alifæ mœnia cum palans perveniens ex oppido bellua constã a Romanis erupit, quam consul vi captam, trucidatis qui in ea constiterant, reservat ad pugnam. Sed oppidani, sicut queis curæ pusillum inerat in diem altam umbonibus belluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque meliorem receptant. Et Alifas Rufrium quondam vocitatas ab dextro sequente sinisteriorum augurio nomen imponunt accolæ.

Fragmentum hoc spurium esse censebant Cuper. de Elephantis in Nummis c. 4. Hearne, Drakenb. Stroth. et alii: sed genuinum Dodwell in singulari dissert. quæ etiam in edit. Livii Drakenb. t. VII. p. 182. sq. reperitur. In ea explicare quidem conatur obscurissima hæc verba; sed multis tentatis, tandem profitetur se vereri, ne operam luserit, et non ipsum forte Livium, sed Æthiopem lavarit.

T. Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, *Res secundæ mire sunt vitiis obtentui*, et tanquam translatam, et tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat. Laudat, quem non timet, et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

Seneca Controv. XXIV.

T. Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur, et orationis obscuritatem severitatem putant, aiebat, Miltiadem rhetorem eleganter dixisse Ἐπὶ τῷ πλησίον μαίνονται.

Seneca Controv. XXV.

EPITOMÆ

LIBRORUM LIVII.

LIB. I.

ADVENTUS Æneæ in Italiam, et ejus res gestæ referuntur. Ascanii regnum Albæ, et deinceps Silviorum.[1] Numitoris filia, a Marte compressa, nati Romulus et Remus. Amulius obtruncatus. Urbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias[2][a] populus divisus. Fidenates et Veientes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit; Jano templum constituit; ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit. Cum Dea Egeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Post hæc trigeminorum[3] pugna. Horatius absolutus. Metti Fuffetii[4] supplicium. Alba diruta, Albani in civitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine Tullus absumtus.[5] Ancus Marcius

1 *Adventus Æneæ in Italiam et res ab eo gestæ; Ascanii regnum Albæ et Sylvii Æneæ, ac deinceps Sylviorum regum primo libro continentur* lectio est teste Rupert. edd. tantum non omnium; inter quas Gron. Doujat. Crev. Stroth. Sed e Mss. nostram profert Rupert. lectionem, prob. Drak.—2 'Ita ex emend. Sigon. quam firmat Livius I. 13. et probavit Duk. ad Flor. I. 6. 3. *In centurias* male Mss. et vett. edd.' *Rupert.*—3 *Tergeminorum* Gronov. Doujat. Crev.—4 *Suffetii* edd. ante Sigon. Al. *Fufetii.*—5 *Est* add. Gron.

NOTÆ

[a] *In curias*] Legebatur antea *in centurias.* Sed recte Sigonius emendavit ex ipso Livio cap. 13. hujus libri. Centuriæ quippe cum classibus a Servio Tullio institutæ, cap. 43. non a Romulo.

cærimonias, a Numa institutas, renovavit. Latinis victis et ad civitatem ascitis montem Aventinum assignavit. Politorium, urbem Latinorum, bello repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit. Pontem sublicium in Tiberim fecit. Janiculum collem Urbi addidit. Fines imperii protulit. Ostiam condidit. Regnavit annos viginti quatuor.[6] Eo regnante, Lucumo, Damarati[7] Corinthii filius, a Tarquiniis, Etruriæ civitate, Romam venit; et, in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre cœpit; et post mortem Anci regnum excepit. Centum additis, patrum numerum auxit. Latinos subegit, circum designavit, ludos edidit. Sabinorum bello petitus equitum centurias ampliavit. Tentandæ scientiæ causa[8] Atti Navii auguris,* consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod cum ille fieri posse respondisset, jussisse eum novacula cotem præcidere; idque protinus ab Atto[9] factum. Sabinos præterea acie vicit, Urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occisus est ab Anci filiis, cum regnasset annos triginta octo.[10] Successit ei Ser. Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana; cui puero, adhuc in cunis posito, caput arsisse traditum est. Veientes atque Etruscos prælio fudit. Censum primus[11] egit. Lustrum condidit, quo civium capita[12] censa octoginta millia esse dicuntur. Classes centuriasque descripsit. Pomœrium protulit. Colles Urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumque adjecit. Templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est a L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, cum

* *Ad experiendam auguris Attii Nævii peritiam.*

Doujat. Crev. Stroth.—6 *Triginta tres* Gron. Crev. Ante Sigon. passim edebatur *Ostiam condidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus. Centum additis.*—7 *Demarathi* Crev.—8 ‘Vett. libb. apud Sigon. præponunt *tentandæ* verbum *hic*.—9 Tà *ab Atto* absunt ab edd. ante Sigon. et apud Gron. *Doujat.* Crev. legitur *ab Attio*.—10 Ante Sigon. edebatur *Cloacas fecit. Servius Tullius natus ex captiva Corniculana, cui puero in cunis posito caput arsisse traditum est. Veientes, &c.* Verbo *Veientes* præponunt *is* Crev. et Stroth. —11 *Omnium* add. Gronov. Doujat. Crev.—12 *Civium capita* del. eæd. *Omnia* verba inter *condidit* et *classes* delentur etiam in edd. ante Sigon.—

regnasset annos quadraginta[13] quatuor. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque patrum, neque populi jussu, regnum invasit: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit; et ex eorum præda templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus et Juventas non addixere: quorum aræ moveri non potuerunt. Filii Sex. Tarquinii[14 b] dolo Gabios in potestatem suam redigit.[15] Hujus filiis Delphos profectis, et consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est, eum regnaturum, qui primus[16] matrem osculatus esset. Quod responsum cum ipsi aliter interpretarentur, Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapsum se simulavit, et terram osculatus est. Idque factum ejus eventus rei comprobavit. Nam cum, impotenter se gerendo, Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi a Sexto filio ejus Lucretiæ pudicitiam (quæ, vocato patre ad se Tricipitino et viro Collatino, obtestata, ne inulta mors ejus esset, cultro se interemit) Bruti opera maxime expulsus est, cum regnasset annos viginti quinque. Tunc consules primum creati sunt L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.

13 *Triginta* Gronov. Crev. Ante Sigon. vulgo edebatur *in Aventino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiso Servio socero suo, invasit regnum. Quo die,* &c.—14 *Filius Sext. Tarquinius dolo* edd. ante Sigon.—15 *Redegit* Doujat. Crev. Stroth.—16 *Primum* Gronov. Doujat. Crev.

NOTÆ

[b] *Sex.* [*S.*] *Tarquinii*] Ita mavult Sigonius, cum in plerisque codicibus sit *Sextus Tarquinius.* Utrumvis scribas, parum refert. Nam et Tarquinius pater, Sexti filii opera, Gabios subegit: et Sextus filius non modo summam apud Gabinos potentiam artibus suis est adeptus, ut Noster l. I. cap. 54. memorat; sed et illis postea rex a patre datus est, Dionysio teste. Verum hoc postremum Livius omisit: unde videtur ad ejus mentem magis accedere Sigoniana emendatio.

LIB. II.

Brutus jurejurando populum astrinxit, neminem regnare Romæ passuros.[1] Tarquinium Collatinum, collegam suum, propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coëgit consulatu se abdicare, et civitate cedere. Bona regum diripi jussit: agrum Marti consecravit, qui Campus Martius nominatus est. Adolescentes nobiles, in quibus suos quoque et sororis filios,[2] [c] quia conjuraverant de recipiendis regibus, securi percussit. Servo indici, cui Vindicio[3] nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine vindicta est appellata. Cum adversus reges, qui, contractis Veientium et Tarquiniensium[4] copiis, bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arunte, filio Superbi, commortuus est: eumque matronæ annum luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena, rex Clusinorum, bello pro Tarquiniis suscepto, cum ad Janiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est; qui, dum alii pontem sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit; et, ponte rupto, armatus se in flumen misit, et ad suos tranavit. Alterum accessit virtutis exemplum a Mucio; qui, cum ad feriendum Porsenam castra hostium intrasset, occiso scriba, quem regem esse putabat, comprehensus, impositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est; dixitque, tales trecentos esse conjuratos in mortem ipsius regis. Quorum admiratione coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus. Ex quibus virgo una Clœlia, deceptis

1 *Passurum* Gron. Doujat. Crev. Stroth.—2 Ita ex emend. Crev. pro *et fratris filios*, quod apud Crev. legitur. Drak. suspicatur e cod. Voss. legendum esse *suos quoque fratres et filios*.—3 *Vindicius* Gron. Doujat. Crev.—4 *Tarqui-*

NOTÆ

[c] *Et sororis filios*] In plerisque codicibus legitur *fratris filios*. Sed nec M. Junium L. Bruti fratrem, qui a Tarquinio Superbo cæsus, liberos post se reliquisse; nec Bruto ullos sororis filios fuisse invenio. Uxoris duntaxat fratres inter conjuratos occurrunt, de quibus l. II. c. 4.

custodibus, per Tiberim ad suos tranavit: et, cum reddita esset, a Porsena honorifice[6] remissa, equestri statua donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adjecta est. Numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una.[7] Adversus Tarquinium Superbum, cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Postumius dictator prospere pugnavit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum in Sacrum montem[8] secessisset, consilio Menenii Agrippæ a seditione revocata est. Idem Agrippa, cum decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute et opera C. Marcii,[9] qui ob hoc Coriolanus vocatus est. Ti. Atinius,[10] vir de plebe, cum in visu admonitus esset, ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, et neglexisset, amisso filio, debilis factus, postquam, delatus ad senatum lectica, eadem illa indicaverat, usu pedum recepto, domum reversus est. Cum C. Marcius Coriolanus, qui in exilium erat pulsus, dux Volscorum factus, exercitum hostium urbi Romæ[11] admovisset, et missi ad eum primum legati, postea sacerdotes frustra deprecati essent, ne bellum patriæ inferret; Veturia mater et Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est necatusque. Oppia, virgo Vestalis, ob incestum viva defossa est. Cum vicini hostes Veientes incommodi magis, quam graves, essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit; misitque in id trecentos

niorum edd. ante Sigon.—6 *Esset Persenæ; honorifice* Gron. Doujat. Crev. ex emend. Sigon.; et mox *equestrique* habent eæd.—7 ‘*Ap. Claudius ex Sabinis* .... *viginti una*, hæc in omnibus Mss. et priscis edd. leguntur post extrema periodi seq. verba *apud lacum Regillum.* Aldus ea transposuit, quia hic est ordo rerum in Livio. Eundem sæpe ab auctore harum Epitomarum fuisse turbatum, sed ubivis, si ultima verba Epit. CIII. excipiantur, restitutum ab editoribus, Drak. ad h. l. et passim monuit. Nos id semel monuisse sufficiat.’ *Rupert.* Pro *viginti* habent *triginta* edd. ante Sigon.—8 *Sacrum in montem* Gron. Doujat. Crev. Stroth.—9 *Cn. Martii* edd. ante Sigon.—10 *T. Latinus* edd. ante Sigon. et *T. Latinius* vet. lib. apud eund. *Tib. Atinius* Gron. Doujat.—11 In edd. ante Sigon. *primo* pro *Romæ* legebatur, et sup.

sex armatos, qui ad Cremeram[12] ad unum ab hostibus cæsi sunt, uno impubere domi relicto. Ap. Claudius consul, cum adversus Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset, decimum quemque militum[13] fuste percussit. Res præterea adversum Volscos et Æquos et Veientes, et seditiones inter patres plebemque continet.

omittebatur τὸ *erat* ante *pulsus*.—12 *Flumen* add. cod. Boend. et pro *ad unum* legitur in 8. Mss. *præter unum*.—13 *Militem* duo Mss. ut ap. Front: teste Rupert.

LIB. III.

Seditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium, ab exulibus et servis occupatum, cæsis iis receptum est. Census bis actus est.[14] Priore lustro censa sunt civium capita centum quatuor millia[15] ducenta quatuordecim, præter orbos orbasque. Sequenti, centum septemdecim millia ducenta novemdecim.[16] Cum adversos Æquos res male gesta esset, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cum rure intentus rustico operi esset, ad id[17] bellum gerendum arcessitus est. Is victos hostes sub jugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem, trigesimo sexto anno a primis tribunis plebis. Petitis per legatos, et allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati, altero et trecentesimo anno, quam Roma condita erat: et, ut a regibus ad consules, ita a consulibus ad decemviros translatum imperium. Hi, decem[18] tabulis legum positis, cum modeste se in eo honore gessissent, et ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, duabus tabulis ad decem adjectis,[19] cum com-

14 *Est* del. Gron. Doujat. Crev. et mox *sunt*.—15 *Quatuor et viginti millia* Gron. Doujat. Crev.—16 '*CXVII. millia CCCXIX.* ap. Eutrop. I. 16. (in tribus Mss. et in Pæonii metaphr.) et ap. Liv. III. 24. extr. ubi libri tamen admodum variant, ut et h. l.' *Rupert.* *Centum triginta duo millia quadringenta novem* Gron. Doujat. Crev.—17 Carent edd. ante Sigon. τῷ *id*.—18 *Ii decem* Gron. Doujat. Crev. Mox *in honore* legitur in edd. ante Sigon.—19 Verba

plura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, et in tertium annum retinuerunt;[20] donec inviso eorum imperio[d] finem attulit libido Ap. Claudii. Qui, cum in amorem virginis incidisset, summisso, qui eam in servitutem peteret,[e] necessitatem patri ejus Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret;[1] cum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ[2] exemplo plebs incitata montem Aventinum occupavit, coëgitque decemviros abdicare se magistratu. Ex quibus Appius et unus collegarum,[3] qui præcipue pœnam meruerant, in carcerem conjecti; ceteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos et Volscos et Æquos prospere gestas continet, et parum honestum populi Romani judicium. Qui, judex inter Ardeates et Aricinos sumtus, agrum, de quo ambigebatur, sibi adjudicavit.

intermedia *duabus tabulis ad decem adjectis* desiderantur in edd. ante Sigon.—20 *Detinuerunt* edd. ante Sigon. Mox pro *inviso* 'habent *invito* Mss. *invicto* edd. antt. (cum Gron. Doujat. Crev.) quod Doujat. exponit pertinaci; et Gron. coll. VI. 16. quod sine provocatione erat. Hic tamen et Mur. malebat *injusto*. Mox *in amorem Virginiæ* et *Virginiæ virginis* quidam Mss.' *Rupert.*—1 'In plerisque Mss. *imposuit. rapto enim ex taberna proxima cultro filiam occidit;* prob. Drak. modo ante *necessitatem* inseratur *miseram*, vel *extremam*, vel *ultimam*.' Rupert.—2 Drak. legendum forte ex quibusd. Mss. putat *magnæ injuriæ*.—3 '*Et unus collegarum:* hæc verba in nullo Ms. extant, et a primis editoribus ex Liv. III. 57. 58. adjecta videntur. *Appius, qui .... meruerat, in c. conjectus est* Mss. Mox verba *et Æquos* primus addidit Aldus, forte ex Liv. III. 60.' *Rupert.*

NOTÆ

[d] *Inviso* [*invicto*] *eorum imperio*] Legendum Gronovius ait *injusto*, quale revera erat tertio anno decemvirorum imperium; non *invicto*, nisi forte ita dicatur, quod sine provocatione esset. 'Invictum' tamen nonnunquam pro pertinaci accipitur; potestque imperium figurate dici pro imperantibus: decemviri autem se vinci non patiebantur, ut imperium deponerent.

[e] *Summisso, qui eam in servitutem peteret*] Dicitur *summissus* pro subornato, clam inducto calumniatorè. *Ayant suscité un homme qui demandoit qu'elle lui fut adjugée comme son esclave.* Dicitur etiam summitti deprecator, pro clam mitti; ut apud Satiricum: 'Et a trepido Thymele summissa Latino.'

LIB. IV.

Lex de connubio patrum et plebis a tribunis plebis[4] contentione magna, patribus repugnantibus, perlata est. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiæque per hoc genus magistratus administratæ sunt.[5] Item censores tunc primum creati sunt. Ager Ardeatibus[a] populi Romani judicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius,[6] eques Romanus, frumentum populo sua impensa largitus est: et, ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans a C. Servilio Ahala, magistro equitum, jussu Quintii Cincinnati dictatoris occisus est. L. Minucius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis a Fidenatibus occisis, quoniam ob rem publicam occubuerant, statuæ in rostris positæ sunt. Cossus Cornelius[7] tribunus militum, occiso Tolumnio rege Veientium, opima spolia secunda[8] retulit. Mam. Æmilius dictator, censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni et sex mensium spatio finito, ob eam rem a censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eoque coloni missi sunt. Quibus occisis, Fidenates, cum defecissent, a Mam.[9] Æmilio dictatore victi sunt, et Fidenæ captæ. Conjuratio servorum oppressa est.[10] Postumius, tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum est. Res præ-

4 Deerant ante Sigon. verba *a tribunis plebis* ante *contentione;* sed legebatur inf. *perlata est a tribunis plebis aliquot annis res populi Romani d. m. p. h. g. m. adm. sunt.* Vett. libb. apud Sigon. exhibent *perlata est. Tribuni aliquot annos.* Ei autem videtur locus mancus.—5 *Sunt* h. l. et inf. del. Gron. Doujat. Crev. Mox *Ardeatinus* Gron. Crev.—6 *Melius* edd. ante Sigon. et inf. *Hala* pro *Ahala.*—7 *Cornelius Cossus* Gron. Doujat. Crev.—8 *Feretrio* add. Gron. Doujat. Crev. Stroth.—9 *Cum defecissent a populo Romano; a Mamerco,*

NOTÆ

[a] *Ager Ardeatibus* [*Ardeatinis*] Sic habent vetustiores editiones, melius quam posteriores in quibus est *Ardeatinus.* Est enim ager qui Ardeatinis, sive Ardeatibus, ablatus fuerat, eisdem nunc restitutus.

terea gestas adversus[11] Volscos, et Fidenates, et Faliscos, continet.

&c. Gron. Doujat. Crev.—10 *Est* del. Gron. Doujat. Crev.—11 *Adversum* habent eæd. et cum Stroth. scribunt *Volscos et Veientes, Fidenates.*

LIB. V.

In obsidione Veiorum hybernacula militibus facta sunt. Ea res cum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Cum inundatio ex lacu[12] Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, de hostibus[13] captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit: simulacrum Junonis Romam transtulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum, cum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimque deditione facta, Faliscorum victoriam justitia consecutus est. Cum alter ex censoribus C.[14] Julius decessisset, in locum ejus M. Cornelius suffectus est. Nec id postea factum est; quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cum ei dies a L. Appuleio[15] tribuno plebis dicta esset, in exilium abiit. Cum Senones Galli Clusium obsiderent, et legati, a senatu missi ad componendam inter eos et Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent; hoc facto eorum concitati Senones Urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Alliam flumen Romanis, cepere Urbem præter Capitolium, in quod se juventus contulerat:[16] majores natu, cum insignibus honorum, quos quisque gesserat, in vestibulis ædium sedentes, occiderunt. Et cum per aversam partem Capitolii jam in summum evasissent, proditi clangore anserum, M. Manlii præcipue opera dejecti sunt.

12 *In lacu* edd. ante Sigon.—13 'Alii Mss. *ex*, et plerique perperam *ab hostibus.*' Rupert.—14 Deerat ante Sigon. prænomen *C.*—15 *Apuleio* edd.

Coactis deinde propter famem Romanis descendere,[17] ut[b] mille pondo auri darent, et hoc pretio finem obsidionis emerent; Furius Camillus, dictator absens creatus, inter pendendum aurum[18] cum exercitu venit, et Gallos post sextum mensem Urbe expulit ceciditque. Ædes Aio Locutio[19] facta, quo loco ante Urbem captam vox audita erat, 'adventare Gallos.' Dictum est, ad Veios migrandum esse propter incensam et dirutam Urbem, quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui, cum in forum venisset, manipulariis suis dixerat, 'Sta miles; hic optime manebimus.'

ante Sigon.—16 *Juvenes contulerant* edd. ante Sigon.—17 Al. *despondere:* legendum vult Gron. *eo descendere.*—18 Pro *inter pendendum aurum* habet vet. lib. apud Sigon. *inter ipsum colloquium, quo de pacis conditionibus agebatur.* —19 Liviani libri veteres teste, Sigon. habent *Allocutio.*

NOTÆ

[b] *Coactis deinde propter famem Romanis descendere, ut*] Supple eò descendere, aut huc descendere, ut mille pondo auri darent. Gallice, *contraints d'en venir là; aut reduits à ce point.* Dicuntur aliquo descendere, qui necessitate adducti gravem aliquam conditionem subeunt: quod Gronovius exemplis probat, parum opinor necessariis.

LIB. VI.

Res adversus Volscos et Æquos et Prænestinos[1] prospere gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Arniensis.[2] M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, cum obstrictos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine affectati regni damnatus, de saxo Tarpeio dejectus est: in cujus notam senatus[3] consultum factum est, ne cui de Manlia gente Marco cogno-

1 *Hetruscos* edd. ante Sigon.—2 *Sabbatina, Promentina, Arniensis* edd. ante Sigon.—3 'Vel vitiosa est hæc periodus et del. *τὸ senatus*, vel defecta est, ac tum verba SCti aliave exciderunt. Jac. Gron. Potius auctorem hujus Epit. ipsum errasse puto, quem a Livio sæpe diversa tradidisse, ad Epit. l. XLV. videbimus.' *Drak.*—4 'Perspicue mendosum *Marco cognomen.* Potius scriben-

men[4] esset.[c] C. Licinius et L. Sextius tribuni plebis legem promulgarunt, ut consules etiam[5] ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. Eamque[6] legem cum magna contentione, repugnantibus patribus, cum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; et primus[7] ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est et altera lex, ne cui[8] plus quingentis jugeribus agri liceret possidere

dum esset *prænomen*.' Sigon.—5 Vett. libb. teste Sigon. non habent *etiam*.—6 Deerat ante Sigon. τὸ *que*.—7 Add. vocem *omnium* edd. ante Sigon.—8 *Cuiquam* edd. ante Sigon.

NOTÆ

[c] *Marco cognomen esset*] Immo *prænomen*: ut apud Quintil. lib. III. 'Marci Manlii prænomen e familia in posterum exemtum est.' Sigonius tamen putat scriptum fuisse *Marco nomen*; librarii errore ultimam prioris vocabuli syllabam *co* repetitam fuisse initio sequentis vocis, ut sæpe fit. Nam Plut. ὄνομα Μάρκου. Etenim nomen et genus est et species; genus, ut cum dicimus 'apud Romanos tria fuisse nomina:' species, ut si dicamus, 'unum præcipue fuisse nomen gentilitium,' qualia Julius, Tullius; alterum prænomen, quod nomini gentilitio præponebatur, Caius, Marcus: tertium cognomen, gentilitio superadditum, ad diversarum ejusdem gentis familiarum distinctionem; veluti Cæsar, Scipio, Cicero. Quin et quarto quasi nomine, quod agnomen dicebant, quidam designabantur, cujusmodi in Scipionum familia Africanus, Asiaticus, Nasica. Neque his obest quod ab Robortello adducitur ex Valer. Maxim. c. 4. lib. III. 'In Servio autem Tullio fortuna præcipue suas vires ostendit.... Statuæ ipsius titulus abunde testatur, Servili cognomine, et regia appellatione perplexus:' unde concludi videtur cognomen idem esse ac nomen. Verum id et Robortellus ipse satis diluit, cum fatetur a Valerio scriptum fuisse *in Tullio Servio*; sic enim Servius revera cognomen est: et Sigon. vocem quoque cognominis ad prænomen accommodari posse contendit, quatenus distinguendi causa inditum.

LIB. VII.

Duo novi magistratus adjecti sunt, prætura et curulis ædilitas.[9] Pestilentia civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli. Cujus remedium et fines cum per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum

9 *Ædilitas curulis* Gron. Doujat. Crev. Paulo sup. vox *novi* deerat ante

facti sunt. Cum dies L. Manlio dicta esset a M. Pomponio[10] tribuno plebis propter delectum acerbe actum, et T. Manlium filium rus[11] relegatum sine ullo crimine; adolescens ipse, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, strictoque gladio coëgit eum in verba sua jurare, non perseveraturum se in accusatione. Cum telluris hiatu tota ad ultimum territa patria[12] foret, tunc omnia pretiosa missa sunt[a] in præaltam voraginem Urbis Romanæ. In eam Curtius armatus, sedens equo, se præcipitavit, eaque expleta est. T.[13] Manlius adolescens, qui patrem a tribunicia vexatione vindicaverat, contra Gallum, provocantem aliquem ex militibus Romanis, in singulare certamen descendit, eique occiso torquem aureum detraxit; quem ipse postea tulit, et ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomptina et Publilia. Licinius Stolo

Sigon.—10 *M. Pompeio* edd. ante Sigon. et mox *factum* pro *actum*.—11 *Rus* del. Gron. Doujat.—12 *Patria territa* Gron. Crev. In Doujat. omnia desunt verba *cum telluris hiatu tota ad ultimum patria territa foret*. Vid. Not. Delph. inf. et mox apud illam legitur, ut in edd. ante Sigon. *Tunc omnia perniciosa omissa sunt. In patentem vor. U. Romæ Curtius armatus equo, &c. Patentem* pro *præaltam* habent Gron. et Crev.—13 Deerat olim prænomen *T.*

NOTÆ

[a] *Tunc omnia pretiosa missa sunt* [*perniciosa omissa sunt*] Religio fuit veterem lectionem mutare: quamvis Gruterus, et ex membranaceo codice Gronovius, sic maluerint: *Non perseveraturum se in accusatione. Cum telluris hiatu tota ad ultimum territa patria foret: tunc omnia pretiosa missa sunt in præaltam voraginem urbis Romanæ. In eam Curtius armatus sedens equo se præcipitavit, et expleta est.* Mihi vero hic suspecta est primo *tota ad ultimum territa patria.* Quid enim *tota patria* pro civitate universa? Quid *ad ultimum*, cum de eo agatur, cujus nulla antea mentio? Nec displicet *equo se præcipitavit*, pro *in equo*: denique vetusta lectio minus laciniosa, et brevitate sua mihi probabilis magis. Sed negotium facessit illud, *Tunc omnia perniciosa omissa sunt.* Si tamen propius res spectetur, facile expedietur hic nodus. Voluit auctor omissa esse a Pomponio tum consilia accusandi Manlii, non modo ex capite malæ tractationis in filium; sed ex capite crudeliter habiti delectus, quæ accusatio Manlio patri perniciosa futura videbatur: tum etiam omissam querelam adversus T. Manlium filium, quod tribunum plebis, cujus dignitas sacratis legibus sancita esset, vi domi ipsius, et præsenti mortis metu illato atrociter violasset: quod ipsum non poterat non perniciosum esse auctori. Hoc ita explicat Livius in fine cap. 5. 'Itaque non patri modo remissa causæ dictio est; sed ipsi etiam adolescenti ea res honori fuit.'

lege ab ipso lata damnatus est, quod plus quingentis jugeribus agri possideret.[14] [b] M. Valerius tribunus militum Gallum, a quo provocatus erat, insidente galeæ corvo, et unguibus rostroque hostem infestante, occidit,[15] et ex eo Corvi nomen accepit; consulque proximo anno, cum annos viginti tres haberet, ob virtutem creatus est. Amicitia cum Carthaginiensibus juncta. Campani, cum urgerentur a Samnitibus bello, auxilio adversus eos a senatu petito, cum id non impetrarent, urbem atque agros populo Romano dediderunt. Ob quam causam ea, quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus in magno discrimine esset, P. Decii Muris[16] tribuni militum opera servatus est. Qui, occupato colle super id jugum, in quo Samnites consederant,[17] occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit: ipse ab hostibus circumsessus erupit. Cum milites Romani, qui Capuæ in præsidio erant relicti, de ea occupanda[18] urbe conspirassent, et, detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent; per M. Valerium Corvum[19] dictatorem, qui consilio suo eos a furore revocaverat, patriæ restituti sunt.[20] Res præterea contra Hernicos, et Gallos et Tiburtes et Privernates et Tarquinienses et Samnites et Volscos prospere gestas continet.

—14 Vid. Not. Delph. inf.—15 *Interemit* Gron. Doujat. Crev. Mox habent eæd. *consulque proximo anno creatus est ob virtutem, cum vigesimum tertium ageret annum.*—16 In edd. ante Sigon. deerat nomen *Muris.*—17 *Sederant* edd. ante Sigon.—18 *Milites Romani .... relicti, cum de ea occupanda* Gron. Doujat. Crev.—19 *Corvinum* edd. ante Sigon. et sup. *Corvini* pro *Corvi.*—20 Ab edd. ante Sigon. absunt omnia verba post *restituti sunt.*

NOTÆ

[b] *Plus quingentis jugeribus* [*quingentorum jugerum* [*agri possideret*] Sigonius legi vult aut *plus quingenta jugera*, aut *plus quingentis jugeribus.* Quid si *plus quingentorum jugerum agrum possideret?*

LIB. VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, et, missis legatis ad senatum, conditionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum adversus[1] Latinos, quamvis prospere, pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius, tunc consul[2] cum Manlio, devovit se pro exercitu; et, concitato equo cum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in Urbem reverso nemo ex juventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus victis, in oppidum ex iis captum Cales[3] colonia deducta est.[c] Item Fregellæ coloniæ deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum est,[4] quarum plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum constituta est. Privernatibus, cum rebellassent, victis, civitas data est. Palæpolitani, bello et obsidione victi, in deditionem venerunt. Q. Publilio, qui eos obsederat, primo et imperium prolatum, et pro consule decretus triumphus.[5] Plebs nexu liberata est propter L. Papirii creditoris libidinem, qui C. Publilio[6] debitori suo stuprum inferre voluerat. Cum L. Papirius dictator reversus in Urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q.

1 *Adverhum* Gron. Doujat. Crev.—2 Ab edd. ante Sigon. abest vox *consul;* et vet. lib. ap. Sigon. habet tantum *P. Decius devovit se.*—3 *In oppidum Cales* edd. ante Sigon. Mox 'rv. Mss. *coloniæ deductæ sunt*, male, (v. Drak.) nisi potius verba *colonia deducta est* delenda sunt.' *Rupert.*—4 *Est* del. Gron. Doujat. Crev. et inf. post *constituta* del. eæd.—5 *Q. Publio, qui eos obsed. primum imper. prolatum, et per consules ei decr. triumphus* edd. ante Sigon. Apud Stroth. et Doer. legitur *P. Publilio.*—6 *C. Publio* edd. ante Sigon.—

NOTÆ

[c] *Colonia deducta est*] Hæc dele cum Gron. tanquam ab interprete addita.

Fabius magister equitum, occasione rei bene gerendæ invitatus, contra edictum ejus prospere adversus Samnites pugnavit.[7] Ob eam causam cum dictator de magistro equitum supplicium sumturus videretur, Fabius Romam profugit: et, cum causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas continet.

7 *Contra edict. ejus præliatus est, qui prospere adversus Samnites pugnavit* edd. ante Sigon.

LIB. IX.

T. Veturius et Sp. Postumius apud Caudinas Furcas, deducto in locum arctum[8][a] exercitu, cum nulla spes evadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, et sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub jugum mitterentur. Iidemque, auctore Sp. Postumio consule, (qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur,) cum duobus tribunis plebis, et omnibus, qui fœdus[9] spoponderant, dediti Samnitibus, non sunt recepti. Nec multo post, fusis a Papirio Cursore Samnitibus et sub jugum missis, receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus est.[10] Tribus duæ adjectæ sunt, Ufentina et Falerina. Suessa et Pontiæ coloniæ deductæ sunt.[11] Ap. Claudius censor aquam[12] perduxit: viam stravit, quæ Appia vocata est: libertinorum filios in senatum[13] legit.

8 Habet Doujat. ut plerique Mss. *in locum iniquum;* non improbante Dук.—9 *Qui per fœdus* edd. ante Sigon. et inf. *nec etiam multo post.*—10 *Est* del. Gron. Doujat. Crev.—11 In Doujat. ed. prim. desunt omnia verba *Ufentina et Falerina. Suessa et Pontiæ coloniæ deductæ sunt.* Gron. Crev. et Doujat. ed. secund. habent *Pontia.*—12 Add. *Claudiam* Gron. Doujat. Crev.—

NOTÆ

[a] *Deducto in locum arctum* [*iniquum*] Nihil abludente sententia. *exercitu*] Cod. Barb. *in locum arctum.*

Ideoque, quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo observaverunt, quemadmodum ante per proximos censores observatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Etruscos, Umbros, Marsos, Pelignos, Æquos et Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prospere gestas continet. Flavius scriba, libertino patre natus, ædilis curulis fuit per forensem factionem creatus; quæ cum comitia et campum turbaret, et in iis propter nimias vires dominaretur, a Q. Fabio censore in quatuor tribus redacta est, quas urbanas appellavit.[14] [b] Eaque res Fabio Maximo nomen dedit. In hoc libro mentio Alexandri Magni, qui temporibus his fuit; et, æstimatis populi Romani viribus, quæ tunc erant, colligitur,[15] si Alexander in Italiam trajecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad Orientem imperio suo subjecerat.

13 *In senatu* edd. ante Sigon.—14 In edd. ante Gron. desunt verba *quas urbanas appellavit*. Mox habet vet. lib. apud Sigon. *Maximi*.—15 *Colligit* Gron. Doujat. Crev.

NOTÆ

[b] *Quas urbanas appellavit*] Hæc a Gronovio adjecta ex Ms. auctiore.

LIB. X.

Coloniæ deductæ sunt Sora, et Alba, et Carseoli. Marsi in deditionem accepti sunt.[16] Collegium augurum ampliatum est, ut essent novem, cum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum a Valerio consule tunc tertium[17] lata est. Duæ tribus adjectæ sunt, Aniensis et Terentina.[18] Samnitibus bellum indictum, et adversus eos sæpe prospere pugnatum est. Cum adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos, P. Decio et Q. Fabio ducibus,[19] pugnaretur, Romanusque exercitus in maximo esset dis-

16 *Ac Alba. Carseoli Marsi* Gron. Doujat. *ac Alba, Carseoli. Marsi* Crev. et *sunt* post *accepti* del. Gron. Doujat. Crev.—17 *Tunc primum* edd. ante Sigon.—18 *Terentiana* edd. ante Sigon. Mox *est* post *pugnatum* del. Gron. Doujat. Crev.—19 Vet. lib. apud Sigon. *Q. Fabio consulibus ducibus*.—

crimine, P. Decius, secutus exemplum patris, devovit se pro exercitu, et morte sua victoriam ejus pugnæ populo Romano dedit. Papirius Cursor Samnitium exercitum, qui jurejurando obstrictus, quo majore constantia virtutis pugnaret, in aciem descenderat,[20] fudit. Census actus est. Lustrum conditum. Censa sunt civium capita ducenta sexaginta duo millia et trecenta viginti duo.[1]

20 *Astrictus fuerat, quo maj. const. virtutis in aciem descenderet* edd. ante Sigon.—1 'Ex Mss. leg. *c. d. septuaginta duo m. et t. viginti.* Numerus ab Aldo mutatus ex Liv. x. 47.' *Rupert.*

LIB. XI.

Cum Fabius Gurges consul male adversus[2] Samnites pugnasset, et senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater, deprecatus hanc filii[3] ignominiam, eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit. Ejus[4] consiliis et opera filius consul adjutus, cæsis Samnitibus, triumphavit. C. Pontium, imperatorem Samnitium, ductum in triumpho securi percussit. Cum civitas pestilentia laboraret, missi legati,[5] ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavere: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco ædes[6] Æsculapio consecrata est. L. Postumius consularis, quoniam, cum exercitui præesset, opera militum in agro suo usus erat, damnatus est. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus cæsis, et Sabinis, qui rebellaverant, victis, et in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit. Coloniæ deductæ sunt, Castrum, Sena, Hadria. Triumviri capita-

2 *Adversum* Gron. Doujat. Crev.—3 *Sibi* pro *filii* habent eæd.—4 *Præstitit. Atque ejus* Crev. *Præstitit, atque ejus* Doujat.—5 *Missis legatis* Gron. Doujat. Crev.—6 *Sedes* eæd. Mox *Æsculapio constituta est* Doujat. Crev.

les tunc primum creati sunt. Censu acto, lustrum conditum est.[7] Censa sunt civium capita ducenta septuaginta duo millia. Plebs propter æs alienum, post graves[8] et longas seditiones, ad ultimum secessit in Janiculum, unde a Q. Hortensio dictatore deducta est,[9] isque in ipso magistratu decessit. Res præterea contra Volsinienses gestas continet: item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis[10] ferre placuerat.

Æsculapii constituta est edd. ante Sigon.—7 *Census actus est; lustrum conditum* Donjat. Crev. Mox *tria* pro *duo* habent eæd. cum Gron.—8 *Et graves* edd. ante Sigon.—9 Conj. J. F. Gron. *reducta est.*—10 *Tyrrhenis* olim legebatur.

LIB. XII.

Cum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor[a] cum legionibus ab iis cæsus est. Cum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro, qui præerat[11] classi, occiso,[b] legati, ad eos a senatu, ut de iis injuriis quererentur, missi, pulsati sunt. Ob id bellum iis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos, et Lucanos, et Bruttios,[12] et Etruscos aliquot præliis a compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cum in præsidium Rheginorum[13] legio Campana cum præfecto Decio Jubellio missa esset, occisis Rheginis, Rhegium occupavit.

11 *Duce, qui præerat* edd. ante Sigon.—12 *Brutios* Donjat.—13 Duo Mss. teste Rupert. *Reginorum.*

NOTÆ

[a] *L. Cæcilius prætor*] In ejus occisi locum suffectum fuisse M. Curium testatur Polybius.

[b] *Duumviro, qui præerat classi, occiso*] Veteres libri, teste Sigon. habent *duumviro qui præerat classi*, notatque duumviros navales creari cœptos A. U. C. 440.

LIB. XIII.

Valerius Lævinus[14] consul parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id[15] prælium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit, populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius, missus ad eum a senatu,[16] ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a rege tentatus est. Captivi sine pretio remissi sunt. Cineas, legatus a Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendæ pacis causa rex in Urbem reciperetur. De qua re cum ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter valetudinem[17] oculorum jam diu consiliis publicis se abstinuerat,[18] venit in curiam, et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius[19] censor primus ex plebe lustrum condidit.[c] Censa sunt civium capita ducenta septuaginta octo millia, ducenta viginti duo. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quartum[20] fœdus renovatum[d] est. Cum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat,[e] polliceretur, se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Etruscos, Lucanos, Bruttios, et Samnites prospere gestas continet.

14 *Levinus* edd. ante Sigon. Mox *invisitata* pro *inusitata* conj. Rupert.—15 *Id* del. Gron.—16 Verba *a senatu* desunt in edd. ante Sigon. et in Doujat.—17 *Invalitudinem* Doujat. Crev.—18 *A consiliis publicis abstinuerat* Doujat. cum edd. ante Sigon.—19 *P. Domitius* edd. ante Sigon.—20 *Quarto* Gron. Doujat. Crev.

NOTÆ

[c] *Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit*] Non fuit primus ex plebe censor Cn. Domitius (sic enim vett. libb. vocant) etenim C. Martius Rutilus, auctore Livio, primus ex plebe censor fuerat. Sed Domitius primus e plebe lustrum condidit.

[d] *Cum Carthaginiensibus quartum fœdus renovatum*] Adversus Pyrrhum, ut Polyb. III. testatur.

[e] *Is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat*] Hunc Timocharem Ambraciensem vocat Valerius Antius: Quadrigarius autem Niciam apud Gell. l. III. c. 8. quem vide.

LIB. XIV.

Pyrrhus in Siciliam trajecit. Cum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per haruspices inventum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet, ejus, qui citatus non responderat, bona primus [1] vendidit.[a] Pyrrhum iterum [2] ex Sicilia in Italiam reversum vicit, et Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is decem pondo argenti [3] facti haberet. Lustro a censoribus condito, censa sunt capita civium ducenta septuaginta unum millia,[4] ducenta viginti quatuor. Cum Ptolemæo Ægypti rege societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis, damnata incesti, viva defossa est. Coloniæ deductæ sunt Posidonia et Cosa.[5][b] Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis[6] venit. Quo facto ab iis fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos, Samnites, et Bruttios feliciter gestas, et Pyrrhi regis [7] mortem continet.

1 Abest ab edd. ante Sigon. τὸ *primus*.—2 Vet. lib. apud Sigon. prob. *Iterum Pyrrhum*.—3 *Argenti pondo* Gron. Doujat. Crev.—4 Legendum putat Sigon. *ducenta octoginta unum millia*.—5 *Cossa* Gron. Doujat. Crev. Antea *Consa* legebatur ab aliis.—6 *Mamertinis* Doujat. cum edd. ante Sigon.—7 Deerat olim τὸ *regis*.

NOTÆ

[a] *Ejus, qui citatus non responderat, bona primus vendidit*] Val. l. vi. c. 30. non tantum bona, sed et ipsum, qui citatus erat, veniisse a Curio scribit.

[b] *Posidonia et Cosa* [*Consa*] Posidonia est Pæstum in Lucania. At pro *Consa* legendum *Cossa* ex Vell. quæ urbs fuit Etruriæ, ex cujus ruinis crevit Ansedonia: fuit in ora Senensis agri prope ostia Pesciæ.

LIB. XV.

Victis Tarentinis pax et libertas data est. Legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Cum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam juvenes pulsassent, dediti sunt Apol-

loniatibus. Picentibus victis pax data est.[8] Coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti cœpit. Umbri et Sallentini[9] victi in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est,[c] ut essent octo.[10]

8 *Est* del. Gron. Doujat. Crev.—9 *Salentini* Doujat.—10 Desideratur in edd. ante Sigon. numerus *octo*.

NOTÆ

[c] *Quæstorum numerus ampliatus est*] Ut octo essent, quod colligitur ex Tacito lib. II. Annal. ubi vide Lipsium.

LIB. XVI.

Origo Carthaginiensium et primordia urbis eorum[11] referuntur; contra quos et Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus, cum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset. Transgressis[12] tum primum mare equitibus Romanis, adversus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a censoribus conditum est.[13] Censa sunt civium capita ducenta octoginta[14] duo millia, ducenta triginta quatuor. D. Junius Brutus[15] munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Æsernia[16] deducta est. Res præterea contra Pœnos et Vulsinios[17] prospere gestas continet.

11 *Eorum* del. Gron. Doujat. Crev.—12 *Fuisset, transgressisque* Gron. Crev. —13 *Est* del. Gron. Doujat. Crev.—14 *Septuaginta* edd. ante Sigon. et *nonaginta* Gron. Doujat. Crev. et mox habent eæd. *viginti* pro *triginta*.—15 *M. et D. Junius Brutus* legendum putat Duk.—16 *Esernia* Doujat. cum edd. ante Sigon.—17 *Volscos* Doujat. cum edd. ante Sigon.

LIB. XVII.

Cn. Cornelius[18] consul, a classe Punica circumventus et per fraudem velut in colloquium evocatus, captus est. C.

Duilius consul adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis victoriæ duxit triumphum. Ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut reverteuti a cœna, tibicine canente, funale præferretur.[19] L. Cornelius consul in Sardinia et Corsica contra Sardos et Corsos et Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus consul, cum in locum iniquum, a Pœnis circumsessum, temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum [d] virtute et opera evasit; qui, cum trecentis militibus eruptione facta, hostes in se converterat.[20] Hannibal dux Pœnorum victa classe, cui præfuerat, a militibus suis in crucem sublatus est. Atilius Regulus consul, victis navali prælio Pœnis, in Africam trajecit.[1]

18 *Marcum Cornelium* vocat App. in Lib.—19 *Tibicines canerent, et fun. præf.* Donjat. cum edd. ante Sigon.—20 *Convertit* Donjat.—1 Omnia verba post *sublatus est* referunt Gron. et Crev. ad Epit. XVIII. pr.

NOTÆ

[d] *M. Calpurnii tribuni militum*] Livius Calpurnium Flammam nominat lib. XXI. Cato Q. Cæditium, alii Laberium appellarunt ex Gell. III. 7.

LIB. XVIII.

Atilius Regulus[2] in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum magna[3] militum clade occidit, et, cum aliquot præliis bene adversus Carthaginienses[4] pugnasset, successorque ei a senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per literas ad senatum missas questus est.[5] In quibus inter causas petendi successoris erat, quod agellus ejus a mercenariis desertus esset.[6] Quærente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, arcessito a Carthaginiensibus Xan-

2 *Cos.* add. Donjat. *Atilius Regulus cos. .... trajecit.* (vid. ad Epit. XVII.) *et ibi serpentem* Gron. Crev.—3 *Maxima* Donj. Crev.—4 *Præliis adversum Carthaginenses* Donjat. *Adversum* etiam habent Gron. Crev—5 *Conquestus est* Donjat. Crev. Mox *erat* del. Gron.—6 *A mercenariis devastaretur* edd. ante Si-

thippo Lacedæmoniorum duce, victus prælio et captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformaverunt naufragia classium. Ti. Coruncanius[7] primus ex plebe pontifex maximus creatus est. P. Sempronius Sophus,[8] M'. Valerius Maximus censores, cum senatum legerent, tredecim senatu moverunt. Lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita ducenta nonaginta septem millia, septingenta nonaginta septem.[9] Regulus missus a Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, et, si eam non posset impetrare,[10] de captivis commutandis ageret, et jurejurando astrictus, rediturum[11] se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset; utrumque negandi auctor senatui fuit: et, cum fide custodita reversus esset, supplicio a Carthaginiensibus de eo sumto, periit.

gon. *Esset desertus* Doujat. Crev.—7 *T. Coruncanus* edd. ante Sigon. Mox *est* del. Gron.—8 *Sophus* del. Doujat. *M. Semp. Soph. Valer. Max.* edd. ante Sigon.—9 Capita *CCCXVI. millia CCXVII.* edd. ante Sigon.—10 *Et si ea minime impetraret* edd. ante Sigon.—11 *Jurejurando astrictus est red.* deleto *et,* Gron. Doujat.

LIB. XIX.

Cæcilius Metellus, rebus adversus Pœnos prospere gestis, speciosum[12] egit triumphum, tredecim ducibus hostium et centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher consul, contra auspicia profectus, jussis mergi pullis,[13] qui cibari nolebant, infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnavit; et, revocatus a senatu, jussusque dictatorem dicere, Claudium Gliciam[14] [a] dixit, sortis ultimæ hominem: qui, coactus abdicare se magistratu, postea

12 *Speciosissimum* Gron. Doujat. Crev.—13 *Qui contra aus. prof. jussit immergi pullos* Doujat. *Immergi* habent etiam Gron. Crev.—14 *C. Glauciam*

NOTÆ

[a] *Claudium Gliciam* [*C. Glauciam*] Lege *Cl. Glician* ex Capitolinis marmoribus.

ludos prætextatus spectavit. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captivorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt Fregenæ,[15] [b] in agro Sallentino Brundisium. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, ducenta viginti duo. Claudia, soror P. Claudii, qui, contemtis auspiciis, male pugnaverat, a ludis revertens,[16] cum turba premeretur, dixit, 'Utinam frater meus viveret, iterumque classem duceret;' ob eam causam mulcta ei dicta est.[17] Duo prætores tum primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Postumium consulem, quoniam idem et flamen Martialis erat, cum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in Urbe tenuit, nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Pœnos a pluribus ducibus prospere gestis,[18] summam victoriæ C. Lutatius consul, victa ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adjectæ sunt, Velina et Quirina.[19] Falisci cum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.

Doujat. cum edd. ante Sigon.—15 *Fregellæ* Doujat. *Fregena* Gron.—16 *Divertens* edd. ante Sigon. Sup. prænomen *P.* omittitur in Doujat.—17 *Mulctata est* edd. ante Sigon.—18 *Pœnos prospere pluribus gestis* Doujat. *Pœnos pluribus ducibus gestis* edd. ante Sigon.—19 *Exquilina* al. *Sapinia* conj. Grach. de Comit. II. 1.

NOTÆ

[b] *Coloniæ deductæ sunt Fregenæ* [*Fregellæ*] Sigon. ex veteri libro legit Fregenas, quod Fregellas colonia deducta esset A. U. C. 327. Fregenarum autem maritimæ coloniæ meminit Livius lib. XXXI. Sita fuit inter Alsium, et Ostia Tiberina in Etruriæ Latiique confinio, ad ortum oppidi maritimi, quod hodie *Palo*.

LIB. XX.

Spoletium[1] colonia deducta est. Adversus Ligures tunc

1 *Spoletum* Gron. Crev. *Ppoletium* edd. ante Sigon. Mox *est* del. Gron.—

primum exercitus promotus est. Sardi et Corsi, cum rebellassent, subacti sunt. Tuccia[2] virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis, propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est: subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli Transalpini, qui in Italiam irruperant,[3] cæsi sunt. Eo bello populus Romanus sui Latinique nominis[4] trecenta millia armatorum habuisse[c] dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres, aliquot præliis fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Virdomaro,[5][d] opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrii, cum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est, quo censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia, ducenta tredecim. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, cum antea dispersi per omnes[6] fuissent; Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius censor viam Flaminiam munivit,[7] et circum Flaminium exstruxit. Coloniæ deductæ in agro de Gallis capto, Placentia et Cremona.[8]

2 In Mss. et edd. antt. *Lucia, Luccia, Tulia, Tucia.*—3 *Eruperant* edd. ante Sigon.—4 *Sociorum Latinique nominis* edd. ante Sigon. apud quem vet. lib. habet *ad trecenta millia.*—5 *Viridomaro* Gron. Doujat. Crev. et Lapis Capitolin. *Virdumaro.* Mox *iterum* pro *item* legebatur ante Sigon.—6 Absunt verba *per omnes* ab ed. Doujat. et edd. ante Sigon.—7 Ante Sigon. edebatur *Suburranam Collinam* * *munivit, &c.*—8 Gronovio videntur duo vocabula sequentis Epit. *in Italia* (ut apud al. legitur) ad hanc revocanda, et addenda post *Cremona.*

NOTÆ

[c] *Trecenta millia armatorum habuisse*] Notat Sigon. eandem summam colligi ex Polybii II. ubi quot pedites, quot equites socii quique dederint, exponit: in ipsa tamen summa errorem intervenisse; ait enim pedites omnino ultra quindecim myriades, cum legendum sit quinquaginta, et equites sexies mille, cum fuerint sexaginta millia.

[d] *Duce Virdomaro*] *Virdumarum* vocant non tantum Propertius, qui metri causa breviare potuit, sed lapides quoque Capitolini.

LIB. XXI.

In Italiam belli Punici secundi ortus narratur,[9] et Hannibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem transitus, a quo Saguntum, sociorum populi Romani civitas, obsessa[10] octavo mense capta est. De quibus injuriis missi legati ad Carthaginienses, qui quererentur. Cum satisfacere nollent, bellum iis indictum est. Hannibal, superato Pyrenæo[11] saltu, per Gallias, fusis Volscis, qui obsistere conati erant, ad Alpes venit; et laborioso per eas transitu (cum montanos quoque Gallos obvios aliquot præliis repulisset) descendit in Italiam, et ad Ticinum amnem Romanos equestri prælio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. Iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Hannibal Apenninum quoque, per magnam[12] militum vexationem propter vim tempestatum, transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone capto.

9 *In Italia .... acta narrantur* Donjat. '*In Italia* Ms. Boeud. et ed. Mogunt. prob. Gron. si duo hæc vocab. ad finem Epit. præc. revocentur.' *Rupert.*—10 *Obsessa* del. Gron. Donjat. Crev.—11 *Pyreneo* edd. ante Sigon. Mox deerat olim verbum *Volscis.*—12 *Maximam* Gron. Donjat. Crev.

NOTÆ

[a] *In Italiam belli Punici secundi ortus narratur* [*In Italia b. P. s. acta narrantur*] Non video, cur Gronovio probandum magis videatur, quod ait in Barberino codice scriptum esse, *ortus narratur;* et quod in editionibus quibusdam legitur *in Italiam belli P. s. n.* Nam neque ortum est in Italia hoc bellum, sed in Hispania: et licet ab Hannibale translatum in Italiam sit bellum, et contra Italiam suscepta expeditio; non tamen facile cuiquam probabitur, opinor, *belli in Italiam ortus.* Certe quod bellum Punicum secundum totis decem libris, non hoc solo describitur, nihil ad rem. Quinimmo vel hoc ipso retinenda lectio vulgata, ut hæc ejus belli pars a reliquis distinguatur: quandoquidem hoc libro agitur de bello intra Italiam tantum gesto; sequentes bellum præterea continent in Hispania, Sicilia, Africa, Sardinia gestum.

LIB. XXII.

Hannibal, per continuas vigilias in paludibus oculo amisso, venit in Etruriam; per quas paludes quatriduo et tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius consul, homo temerarius, contra auspicia profectus, signis militaribus effossis, quæ tolli non poterant, et ab equo, quem conscenderat, per caput devolutus, insidiis ab Hannibale circumventus, ad Trasimenum lacum cum exercitu cæsus est. Sex millia, quæ eruperant, fide ab Maharbale data, perfidia Hannibalis vincta sunt. Cum ad nuntium cladis Romæ luctus esset, duæ matres, ex[13] insperato receptis filiis, gaudio mortuæ sunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver sacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator, adversus Hannibalem missus, nollet acie cum eo confligere, ne, contra ferocem tot victoriis hostem, territum adversis præliis militem pugnæ committeret, et, opponendo se tantummodo, conatus Hannibalis impediret; M. Minucius magister equitum, ferox et temerarius, criminando dictatorem tanquam segnem et timidum, effecit, ut populi jussu æquaretur ei cum dictatore imperium;[14] divisoque exercitu, cum iniquo loco conflixisset, et in maximo discrimine legiones ejus essent, superveniente cum exercitu Fabio Maximo discrimine liberatus est. Quo beneficio victus castra cum eo junxit, et patrem eum salutavit; idemque facere milites jussit.[15] Hannibal, vastata Campania, inter Casilinum oppidum et Calliculam montem a Fabio clausus, sarmentis ad cornua boum alligatis[16] et incensis, præsidium Romanorum, quod Calliculam insidebat, fugavit, et sic transgressus est saltum: idemque Q.[17] Fabii Maximi dictatoris, cum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem su-

13 *Ex* del. Gron. Doujat. Crev.—14 *Ei imperium cum dictatore æquaretur* eæd. Mox *in iniquo* Gron. Doujat.—15 *Idemque milites facere commilitonibus jussit* edd. ante Sigon.—16 *Ligatis* Gron. Doujat. Crev.—17 *Q.* del. eæd.

spectum faceret. Æmilio deinde Paullo et Terentio Varrone consulibus et ducibus, cum maxima clade adversus Hannibalem ad Cannas pugnatum est: cæsaque eo prælio Romanorum quadraginta quinque millia, cum Paullo consule et senatoribus octoginta, consularibus atque prætoriis aut ædilitiis triginta. Post quam cladem cum a nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur; P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est, stricto super capita deliberantium ferro, juravit, se pro hoste habiturum eum, qui in verba sua non jurasset; effecitque, ut omnes minime relictum iri[18] a se Italiam jurejurando astringerentur. Præterea trepidationem Urbis et luctum,[19] et res in Hispania meliore eventu gestas continet. Opimia et Floronia, Vestales virgines, incesti damnatæ sunt.[20] Propter paucitatem vero militum servorum octo millia armata sunt. Captivi, cum potestas esset redimendi, redemti non sunt. Varroni obviam itum est, et gratiæ actæ, quod de re publica non desperasset.

—18 Vet. lib. apud Sigon. *non relictum iri.*—19 *Lustrum* Crev.—20 *Sunt* del. Gron. Doujat. Crev.

LIB. XXIII.

Campani ad Hannibalem defecerunt. Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus annulos aureos, a digitis occisorum Romanorum detractos, in vestibulo curiæ effudit: quos excessisse modii mensuram traditur. Post quem nuntium Hanno, vir[1] ex Pœnis nobilissimus, suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem a populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barcina factione. Claudius Marcellus, prætor, ad Nolam, eruptione adversus Hannibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Exercitus Hannibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus est, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Casilinum, a Pœnis obsessum, ita fame vexatum est, ut lora et pelles

scutis detractas, item mures, essent; et nucibus, per Vulturnum amnem a Romanis missis, vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem suppletus est. L. Postumius prætor a Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. et P. Scipiones in Hispania Hasdrubalem vicerunt, et Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt; ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem et Hannibalem societas juncta est. Sempronius Gracchus consul Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter a T. Manlio prætore adversus Pœnos Sardosque res gestas continet, a quo Hasdrubal dux et Mago et Hanno capti. Claudius Marcellus prætor[2] Hannibalis exercitum ad Nolam prælio fudit et vicit: primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.[3]

1 *Vir* del. Gron. Donjat. Crev.—2 Potius *consul* judicat Rupert.—3 '*Inter Philippum . . . dedit.* Hæc verba in Mss. longe alio ordine leguntur, quem mutavit Aldus.' *Rupert.*

LIB. XXIV.

Hieronymus, Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus populi Romani[4] fuerat, ad Carthaginienses defecit; et propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. Ti. Sempronius Gracchus proconsul prospere adversus Pœnos et Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit, servorum maxime opera, quos liberos esse jussit. Claudius Marcellus consul in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum est; qui, ad Apolloniam nocturno prælio oppressus fugatusque, in Macedoniam cum prope inermi exercitu perfugit. Ad id bellum gerendum Valerius prætor missus est.[5] Res præterea in Hispania a P. et Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax, rex Numidarum, in amicitiam ascitus, et a Masinissa, rege

Massylorum, pro Carthaginiensibus pugnante, victus,[6] in Maurusios cum magna manu transiit[7] contra Gades,[*] ubi angusto freto Africa et Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt;[8] quorum auxiliis ascitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

[*] *Transit in Maurusiorum regionem obversam Gadibus.*

4 *Populo Romano* Gron. Doujat. Crev.—5 *Est* del. eæd.—6 *Ascitus contra Massanissam regem Massæsylorum pro Carthag. pugnans victus* edd. ante Sigon. *Massyliorum* habent Gron. Doujat. Crev.—7 *Maxima .... transit* Gron. Doujat. Crev.—8 *Sunt* del. eæd.

LIB. XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante[9] annos ædilis factus est. Hannibal urbem Tarentum, præter arcem, in quam præsidium Romanorum fugerat,[10] per Tarentinos juvenes, qui se noctu venatum ire simulaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio et Ap. Claudio consulibus adversus Hannonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. Ti. Sempronius Gracchus proconsul, ab hospite suo Lucano in insidias deductus, a Magone interfectus[11] est. Centenius Penula, qui centurio militaverat, cum petisset a senatu ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si hoc impetrasset, de Hannibale victoriam, octo millibus acceptis, militum dux factus, conflixit acie cum Hannibale, et cum exercitu cæsus est.[12] Cn. Fulvius prætor male adversus Hannibalem pugnavit. In quo prælio hominum sexdecim millia ceciderunt:[13] ipse cum equitibus ducentis effugit. Capua obsessa est a Q. Fulvio et Ap. Claudio consulibus. Claudius Marcellus Syracusas

9 Add. *legitimos* Crev. cum edd. antt.—10 *In quam præsidium Romanorum fugerat* del. Gron. Doujat.—11 *Interemtus* Gron. Doujat. Crev.—12 *Cum Hannibale, qui cum exercitu eum cecidit* edd. ante Sigon.—13 'Ita Aldus substituit ex Liv. xxv. 21. pro xx. *millia* quod in Mss. legitur.' *Rupert.*—14

expugnavit anno tertio, et ingentem se virum gessit. In eo tumultu urbis captæ Archimedes, intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. et Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumque rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt; prope cum totis exercitibus cæsi anno octavo, quam in Hispaniam iverant. Amissaque ejus [14] provinciæ possessio foret, nisi L. Marcii equitis Romani virtute et industria, contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu, bina castra hostium expugnata essent. Ad triginta septem millia cæsa, ad mille octingentos triginta capti, præda ingens parta.[15] Dux Marcius appellatus est.

Ejus del. Gron. Donjat. Crev.—15 *Ad triginta sept. millia cæsa ex mille octingentis. præda ingens capta* edd. ante Sigon. *Cæsi* in Gron. Doujat. Crev. legitur.

LIB. XXVI.

Hannibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. Ipse vero cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam portam,[16] ut Urbis situm exploraret, obequitavit:[17] et cum per triduum in aciem utrimque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit; nam [18] cum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est a Q. Fulvio et Ap. Claudio consulibus. Principes Campanorum veneno sibi consciverunt mortem. Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur; literas a senatu missas [19] Q.

16 'Id factum dicit Val. Max. III. 7. 10. 'Capenam portam armis Hannibale pulsante.' Vix tamen credibile est, Pœnum præter castra Fulvii et Esquilinam portam pergere potuisse ad Capenam, nec id Livius concedit; adeo ut, si Epitomator quoque innuere voluerit, eum ab Aniene versus Romam propius accessisse, haud dubie etiam scripserit *Collinam portam*, ut Livius c. 10. Plin. XV. 20. et Serv. ad Virg. Æn. VIII. 110.' *Jac. Perizon.*—17 *Adequitavit* conj. Drak. Mox mavult Rupert. cum Periz. *per biduum* ex Liv. c. 11.—18 'Τὸ *nam* minime h. l. convenit, et vel *at* aut simile quid legendum videtur, vel, quod Crev. suspicabatur, aliquid intercidit, quale reperimus ap. Liv. c. 11. 'In religionem ea res apud Pœnos versa est: nam,' &c.' *Rupert.*—19 'Ex Liv. c. 15. *literas a prætore missas* conj. Delrius. An

Fulvius consul, quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, et lege agi jussit, et supplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium; nullo id volente suscipere, P. Scipio, P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum; et, suffragio populi consensuque omnium missus, Novam Carthaginem uno die expugnavit, cum ageret vigesimum quartum annum, videreturque divina stirpe creatus; quoniam et ipse, postquam [20] togam acceperat, quotidie in Capitolio erat, et in cubiculo matris ejus anguis sæpenumero videbatur. Res præterea in Sicilia gestas continet, et amicitiam cum Ætolis junctam, bellumque gestum adversus [1] Acarnanas et Philippum Macedoniæ regem.

leg. *literas cum SCto.*' Rupert.—20 *Posteaquam* Gron. Doujat. Crev.—1 *Adversum* eæd.

LIB. XXVII.

Cn. Fulvius proconsul cum exercitu ab Hannibale ad Herdoneam [2] cæsus est. Meliore eventu a Claudio Marcello consule adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Hannibal noctu recessit. Marcellus insecutus est, et subinde cedentem pressit, donec confligeret.[3] Priore pugna Hannibal superior fuit, Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consul Tarentinos per proditionem recepit.[4] In Hispania ad Bæculam Scipio cum Hasdrubale Hamilcaris conflixit, et vicit. Inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Claudius Marcellus, T. Quintius Crispinus consules, speculandi causa progressi [5] e castris, insidiis ab Hannibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit. Res præterea a P. Sulpicio prætore adversus Philippum et Achæos gestas continet. Lustrum a censoribus

2 Τὰ *ad Herdoneam* desunt in edd. ante Sigon.—3 *Effugeret* edd. ante Sigon.—4 *Pater consulis Tarentinos per deditionem accepit* legebatur ante Sigon.

conditum est: censa sunt civium capita centum triginta septem millia centum et octo: ex quo numero apparuit, quantum hominum tot præliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. Hasdrubal, qui cum exercitu novo transcenderat Alpes, ut se Hannibali conjungeret, cum millibus hominum quinquaginta sex cæsus est,[6] M. Livii consulis ductu, sed non minore opera Claudii Neronis consulis. Qui, cum Hannibali oppositus esset, relictis castris, ita ut hostem falleret, cum electa[7] manu profectus, Hasdrubalem circumvenit.

—5 *Egressi* Gron. Doujat. Crev.—6 Quidam Mss. teste Rupert. addunt *capta V millia et CCCC.*—7 *Ita ut inimicum falleret, electa* edd. ante Sigon. *Cum* etiam del. Gron. Doujat. *delecta* habet Ms. Boend. probb. Duk. Crev. et Drak.

LIB. XXVIII.

Res in Hispania prospere gestæ a Silano, Scipionis legato,[8] et ab L. Scipione fratre adversus Pœnos, a Sulpicio proconsule et ab Attalo rege Asiæ adversus Philippum regem Macedonum, pro Ætolis, referuntur. Cum M. Livio et Claudio Neroni consulibus triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est; Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam ejus adjuvaret, venerat, equo est secutus, et in hoc habitu[9] plus gloriæ reverentiæque habuit: nam et plus in bello, quam collega, fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, extinctus est: virgo cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit quarto decimo anno[10] ejus belli, quinto post anno, quam ierat; exclusisque in totum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit. Et a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numida-

8 'Verba *Scipionis legato* post *Scipione fratre* ponenda esse, putabant Roëll. et Drak. cf. Liv. xxviii. 28. extr.' *Rupert.*—9 Vet. lib. apud Sigon. *et in hoc actu.*—10 '*Cum Pœnis debellavit XIV. anno* omnes Mss. et edd. ante ultimam Gruteri. Is *XV. anno* reposuit, sed Crev. *XIII. anno.*' Rupert.

rum [11] duobus navigiis transvectus, fœdus junxit. Hasdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto cœnavit.[12] Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Novæ[13] edidit, non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos et conjuges rogo exstructo occiderunt, et[14] se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo implicitus est,[15] seditionem, in parte exercitus motam, confirmatus discussit, rebellantesque Hispaniæ populos coëgit in deditionem venire; et, amicitia facta[16] cum Masinissa rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur, cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, ut in Italiam trajiceret, Romam reversus consulque creatus. Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est; permissumque, in Africam[17] trajiceret, si ex re publica esse censeret. Mago, Hamilcaris filius, a minore Baliari insula, ubi hyemarat, in Italiam trajecit.

Mox *anno quinto postquam ierat* Gron. Doujat. Crev.—11 'In 5 Mss. *regem Massiliorum*: unde *Masæsylorum* emend. Delrius et Drak.' *Rupert*.—12 '*In eodem lecto cœnavit* ex 5 Mss. et edd. antt. recepi. Aldus dedit *accubavit*, et Curio *accubuit*, quod plerique ediderunt. [ut Gron. Doujat. Crev. Kreyssig. &c.]' *Rupert*.—13 '*Carthagini novæ* omnes fere Mss. et edd. ante Sigon. et Gron. quæ substituerunt *Carthagine nova*. Forte leg. *Carthagini nova*.' Drak. Mox '*Astapa* Mogunt. edidere ex Liv. XXVIII. 22. In Mss. et edd. antt. *Oisiana*, *Gigia*, *Gisia*, *Gythia*, *Gytthia*.' Rupert.—14 *Et* del. edd. antt.—15 *Esset* Gron. Doujat. Crev.—16 *Est* add. Gron. Doujat.—17 *Ut in Africam* Crev.

LIB. XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam a Scipione missus ingentem prædam reportavit, et mandata Masinissæ Scipioni exposuit, conquerentis, quod nondum[18] exercitum in Africam trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Ro-

18 *Non* pro *nondum* legebatur ante Sigon. Supra *exponit* pro *exposuit*

mano, quod Indibilis excitaverat; ipse in acie occisus, Mandonius exposcentibus Romanis a suis deditus est. Magoni, qui in Gallia et Liguribus erat,[19][a] ex Africa et militum ampla manus missa, et pecuniæ, quibus auxilia conduceret; præceptumque, ut se Hannibali jungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios trajecit, et Locros, pulso Punico præsidio fugatoque Hannibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam a Pessinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis invento, 'pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset.' Tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem matrem Deum incolæ dicebant. Excepit[b] P. Scipio Nasica, Cn. filius, ejus, qui in Hispania perierat, vir optimus a senatu judicatus, adolescens nondum quæstorius,[c] quoniam ita responsum jubebat:[20] 'ut numen id ab optimo viro reciperetur consecraretur que.' Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur, quod pecuniam Proserpinæ abstulerat, et liberos eorum ac conjuges stupraverat. Pleminius, in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in Urbem perlatus esset, tanquam is luxuriaretur; missis ob hoc legatis a senatu, qui explorarent, an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam trajecit, senatus permissu. Syphax, accepta in matrimonium filia Hasdrubalis Gisgonis, amicitiæ, quam cum Scipione ipse junxerat, renuntiavit. Masinissa, rex Massyliorum,[1][d] dum pro Carthaginiensibus in His-

legitur in Gron. Donjat.—19 *In Galliam et Liguriam ierat* edd. ante Sigon.—20 *Habebat* Gron. Doujat. Crev.—1 *Massæsulorum* edd. ante Sigon. Mox

NOTÆ

[a] *Qui in Gallia et Liguribus erat*] Vulgo *qui in Galliam et Liguriam ierat.*

[b] *Excepit*] Cybeles nimirum statuam domi suæ.

[c] *Nondum quæstorius*] Significat opinor Nasicam nondum fuisse ejus ætatis, qua per leges quæsturam gerere posset; id est, annorum 27.

[d] *Masinissa, rex Massyliorum*] Alias *Massæsulorum;* male: horum enim rex Syphax erat.

pania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat. Quo per bellum sæpe repetito, aliquot præliis a Syphace rege Numidarum victus, in totum privatus est: et cum ducentis equitibus exul Scipioni se junxit; et cum eo primo statim bello Hannonem Hamilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio, adventu Hasdrubalis et Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus, hyberna communivit. Sempronius consul in agro Crotoniensi prospere adversus Hannibalem pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta quatuordecim[2] millia. Inter censores, M. Livium et Claudium Neronem, notabilis discordia fuit. Nam et Claudius Livio collegæ equum ademit, quod a populo damnatus actusque in exilium fuerat; et Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset, et quod non[3] bona fide secum in gratiam redisset. Idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quod et innocentem se damnassent, et postea consulem censoremque fecissent.

eæd. habent *pro Carthagine.*—2 *Quindecim* Gron. Donjat. Crev. In vet. lib. apud Sigon. legitur *sexaginta quinque.*—3 *Minime* pro *non* Gron. Donjat. Crev.

LIB. XXX.

In Africa Scipio Carthaginienses et eundem Syphacem Numidarum regem Hasdrubalemque pluribus præliis vicit, adjuvante Masinissa, binaque hostium castra expugnavit; in quibus quadraginta millia hominum ferro ignique consumta sunt. Syphacem per C. Lælium et Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Hasdrubalis, captam statim adamavit,[4] et, nuptiis factis, uxorem habuit. Castigatus[5] a Scipione venenum ei misit: quo hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis vic-

4 *Adamat* Gronov. Donjat.—5 *Castigatusque* Gronov. Donjat. Crev. Mbx

toriis, ut Carthaginienses, in desperationem acti, in auxilium publicæ salutis Hannibalem ex Italia revocarent. Isque, anno decimo sexto[6] Italia decedens, in Africam trajecit, tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere: et, cum de conditionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Hannibal Gisgonem, pacem dissuadentem, manu sua detraxit: excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago, qui bello in agro[7] Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos revocatus revertitur, ex vulnere mortuus est. Masinissæ regnum restitutum est.[8] Reversus in Urbem Scipio amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus[a] secutus est. Scipio Africanus (incertum militari prius favore, an populari aura ita[9] cognominatus) primus certe hic imperator victæ a se nomine gentis nobilitatus est.

[a] *Pileo caput opertus, quasi in libertatem vindicatus a Scipione.*

venen. ei transmisit, quo quidem hausto edd. ante Sigon.—6 *Sexto decimo* Kreyssig.—7 *Mago bello, quo in agro* edd. ante Sigon.—8 Ex vett. libb. apud Sigon. Antea deerant verba *Masinissæ regnum restitutum est.* Sup. *reverteretur* pro *revertitur* Gron. Doujat. Crev.—9 'Forte del. *ita*, et sic distinguendum: *Scipio Africanus, incertum .... aura, cognominatus: primus certe cet.*' Duker.

LIB. XXXI.

Belli adversus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ referuntur[10] hæ. Tempore Initiorum[b] duo juvenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, et in sacrarium Cereris cum aliis popularibus suis[11] intraverunt. Ob hoc, tanquam nefas sum-

[b] *Tempore quo celebrabantur arcana Cereris sacra.*

10 *Feruntur* Gron. Doujat.—11 '*Popularibus suis* ex emend. Sigon. *pluribus* Mss. Crev. et edd. vett. *cum aliis pluribus* vel *cum aliis* conj. Periz. *cum cetera*

mum commisissent, ab Atheniensibus cæsi sunt. Acarnanes, mortibus suorum commoti, ad vindicandos [12] illos auxilium a Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quinquagesimo[13] [a] anno ab Urbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebantur a Philippo, legati auxilium a senatu petissent, et senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas patrum,[e] ut sociæ civitati ferri opem populus quoque [14] juberet. Bellum id P. Sulpicio consuli mandatum est, qui, exercitu in Macedoniam ducto, equestribus præliis cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum, suos seque occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes et Hamilcarem Pœnum, bellum in ea parte molientem, acie vicit. Hamilcar eo bello occisus est, et millia hominum triginta sex.[15] Præterea expeditiones Philippi regis et Sulpicii consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius consul, adjuvantibus rege Attalo et Rhodiis, bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius prætor.

[e] *Valuit senatus auctoritas.*

turba dixit Livius c. 14.' *Rupert.*—12 *Ad vindicandum* edd. ante Sigon.—13 *Quadragesimo* Crev. cum edd. ante Sigon.—14 *Quoque* del. Gron. Doujat. Crev.—15 *Triginta quinque* eæd.

NOTÆ

[a] *Quingentesimo quinquagesimo*] Alias perperam legebatur *quingentesimo quadragesimo.* Correxit Sigonius ex Livii calculo. Si tamen Fastos Capitolinos sequamur cum eodem, annus erit quingentesimus quinquagesimus secundus.

LIB. XXXII.

Complura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur; inter quæ, in Macedonia in puppi longæ navis lauream esse natam.[16] T. Quintius Flamininus consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fuga-

tumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sociis Ætolis et Athamanibus, vexavit. L. Quintius Flamininus, consulis frater,[17] Attalo rege et Rhodiis adjuvantibus, in Eubœam et maritimam oram trajectus, Eretriam expugnavit.[18] [b] Achæi in amicitiam recepti sunt. Conjuratio servorum, facta de solvendis Carthaginiensium[19] obsidibus, oppressa est; duo millia necati sunt.[20] Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Cornelius Cethegus consul Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis et tyranno eorum Nabide amicitia juncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

16 *Enatam* conj. Duk. et Drak.—17 *Navali prælio* add. Gron. Doujat. *navali bello* Crev.—18 *Eubœam et maritimam oram cepit* Gron. Doujat. Crev.—19 *Carthaginiensibus* eæd.—20 *Duo millia necati sunt* del. eæd.

NOTÆ

[b] *In Eubœam et maritimam oram trajectus, Eretriam expugnavit* [*et maritimam oram cepit*] Plenius Gudii alter codex teste Gron. *in Eubœam et maritimam oram trajectus Eretriam expugnavit.*

LIB. XXXIII.

T. Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus, frater proconsulis, Acarnanes,[1] Leucade urbe, quod caput est Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor a Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus, a Thebis ob subitam valetudinem Pergamum[2] translatus, decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius Purpureo[3] et Claudius Marcellus consules Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal, frustra in Africa bellum molitus, et ob hoc Romanis per epistolas

1 *Acarnanas* malit Drak. Mox del. *est* Gron. Doujat. Crev.—2 Tò *Pergamum* abest ab edd. ante Sigon.—3 *L. Furius,* abjecto *Purpureo,* edd. ante Sigon. et *M. Claudius* Crev.

adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIB. XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico [4] de finiendis matronarum cultibus [5] [c] tulerat, cum magna [6] contentione abrogata est, cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is, in Hispaniam profectus, bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios et tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Pætus et C. Cornelius [7] Cethegus censores intervenerunt, cum indignatione plebis. Coloniæ pleræque [8] deductæ [d] sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea in Hispania, et [9] adversus Boios et Insubres Gallos feliciter

4 'Obscurus et mutilus locus. Supplemus nos, nota numeri quæ exciderat interjecta, *bello Punico II.*' Jac. Gron.—5 *Stringendis* et *fingendis* al. *Cultibus matronarum* Gron. Donjat. Crev.—6 *Cum maxima* Gron. Doujat. Mox *M. Porcius* legitur in Kreyssig.—7 *L. Cornelius* edd. ante Sigon.—8 Al.

NOTÆ

c *De finiendis matronarum cultibus* [*de stringendis cultibus matronarum*] Sigon. ex veteri libro correxerat *de fingendis*, quam scripturam Gronovius adjuvandam ait una litera, mutato scilicet *g* in *i*, ut sit *de finiendis*. Et sane finire cultum matronarum est modum finemque cultui et luxui statuere; qua ratione paulo post dicitur, 'si ista lex ideo lata esset, ut finiret libidinem muliebrem:' et *finire* pro eodem valet ac definire seu præfinire. Sed vulgatam lectionem stare nihil prohibet, et *de stringendis* eundem efficit sensum ac *de finiendis*: simplex enim verbum *stringere* sumi potest pro composito astringere, aut constringere, seu quod idem est, arctare, comprimere: ita recte dicitur infra cap. 3. 'quibus omnibus' (juribus) 'constrictas vix tamen continere potestis:' et lib. XXXV. cap. 7. 'mulctis fœnebribus constricta avaritia.'

d *Coloniæ pleræque deductæ*] Vulgo *coloniæ plures.*

gestæ referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum viderat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginiensium nuntiaverunt, Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Hannibal[10] per Aristonem Tyrium, sine literis Carthaginem missum, ad rebellandum Pœnos concitare.

plures.—9 Carent edd. ante Sigon. verbis *in Hispania, et.*—10 Deerat vox *Hannibal* ante Sigon.

LIB. XXXV.

P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est; ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit: 'Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset, quodque ultimas oras,[a] quas visere supra spem humanam esset, peragrasset.' Quærenti deinde, quem secundum poneret, 'Pyrrhum,' inquit, 'castra metari primum docuisse. Ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse.' Exequenti, quem tertium diceret,[11] 'semet ipsum' dixit. Ridens Scipio, 'Quidnam tu diceres, si me,' inquit, 'vicisses?' 'Tunc vero,' inquit, 'me et ante Alexandrum, et ante Pyrrhum, et ante alios posuissem.' Inter cetera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutum, 'Roma cave tibi,' refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, incitatus ab Ætolis, qui

11 'Puto *duceret*, ut in Liv. c. 14. a quo *crederet* et *poneret* sumsit, quibus

NOTÆ

[a] *Ultimas oras*] Versus orientem, nimirum Indicas regiones.

et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano solicitabant, a populo Romano descivit; et, bello adversus Philopœmenem Achæorum prætorem gesto, ab Ætolis et ab Alexameno duce eorum [12] interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. Cum quibus societate juncta, Antiochus Syriæ rex, cum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem, et totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas et apparatum belli ab Antiocho continet.

aptius jungitur *duceret* quam *diceret*.' Duk.—12 *Et ab Alexameno duce eorum* del. Gron. Doujat. *ab* del. etiam Crev.

LIB. XXXVI.

Man. Acilius Glabrio consul Antiochum, apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Græcia expulit, idemque Ætolos subegit.[13] P. Cornelius Scipio Nasica consul ædem matris Deum, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus a senatu judicatus, dedicavit; idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit, et de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

13 '*Antiochum ap. Th. victum Græcia expulit, idemque Philippo rege adjuvante Ætolos subegit* conj. Periz. Anim. Hist. c. 9. p. 376.' *Rupert.*

LIB. XXXVII.

L. Cornelius Scipio consul, legato P. Scipione Africano, (qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia [14] provincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur) profectus ad bellum

14 *Et Asia* add. Gron. Doujat. Crev.—15 Vox *Antiochi* videtur Dukero

adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi [15] feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remissus est. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, et de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege Pergami, Attali filio,[16] pax data est ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui et ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat,[17] cognomine fratri exæquatus,[18] Asiaticus appellatus est.

glossa.—16 *Rege Attali Pergameni filio* Gron. Doujat. Crev. Mox habent eæd. *pax data ea*, omisso *est*.—17 *Bellaverat* edd. ante Sigon.—18 *Coæquatus* Gron. Doujat. Crev.

LIB. XXXVIII.

M. Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos in [19] deditionem accepit, Cephalleniam subegit, Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul, collega ejus, Gallogræcos, Tolistoboios et Tectosagos [20] et Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli citra [1] Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo, et quemadmodum ea loca, quæ tenent, occupaverint, refertur. Exemplum quoque virtutis et pudicitiæ in fœmina traditur. Nam cum Ortiagontis,[2] regis Gallogræcorum, uxor captiva esset, centurionem custodem, qui ei vim intulerat, occidit.

19 *Per* pro *in* scribunt Gron. Doujat. Crev.—20 *Tholistobogios, Tectosagos* Gron. Doujat.—1 *Circa* Crev. In Crev. min. *citra* legitur.—2 Ita ex emend. Sigon. pro *Orgiagontis*, quod legitur in Gron. Doujat. Supr. *et cum ea loca, quæ tenent occupaverantque referuntur* edd. ante Sigon.—3 'Forte *et* CCCXVIII.

Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo millia et trecenta viginti octo.[3] Cum Ariarathe, rege Cappadociæ, amicitia juncta est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, acta pro se[4] causa in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiunt, a Q. Petillio tribuno plebis,[5] ut quidam, a Nævio, quod præda ex[6] Antiocho capta ærarium fraudasset, postquam is dies venit, evocatus[7] in Rostra, 'Hac die,' inquit, 'Quirites, Carthaginem vici:' et, prosequente populo, Capitolium ascendit. Inde, ne amplius tribuniciis injuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit: incertum ibi, an Romæ, defunctus. Nam ejus monumentum utrobique fuit. L.[8] Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus damnatusque, cum in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus fuerat,[9] intercessit; et ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum quæstores[10] in bona ejus publice possidenda missi essent,[11] non modo in iis ullum[12] vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit; quæ necessaria ei erant ad cultum, redemta.[13]

quem numerum ap. Liv. xxxviii. 36. extr. ex cod. Mog. restituit Drak. Ibi tamen et h. l. numerus variat in Mss. et edd. antt. neque etiam semper consentiunt Livius et auctor Epit.' *Rupert.*—4 *Per se* edd. ante Sigon.—5 *A. Petilio Acteo trib. pl.* eæd.—6 Carent eæd. *τῷ ex.*—7 Vet. lib. apud Sigon. *postquam dies venit, is evocatus.*—8 *L.* del. Gron. Doujat. Crev.—9 *Erat* Gron. Doujat.—10 *Prætor* add. eæd. et *populus* edd. ante Sigon.—11 *Misisset* Gron. Doujat.—12 *Nullum* Crev. Mox *in ærarium* post *tantum* additur in edd. ante Sigon.—13 *Quæ necessitati ei erat ad cultum retenta* edd. ante Sigon.

LIB. XXXIX.

M.[14] Æmilius consul, Liguribus subactis, viam a Pla-

14 *M.* del. Gron. Doujat. Crev.—15 Voss. et ambo Gud. teste J.F. Gron.

centia usque Ariminum perductam Flaminiæ junxit. Initia luxuriæ, introducta ab exercitu Asiatico, referuntur. Ligures, quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Græcum et [quidem][15] nocturnum, scelerum omnium seminarium, cum ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset, a consule investigatum, et multorum pœna sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo,[16 b] motus est senatu L. Quintius[c] Flamininus, T. Quintii frater, eo quod, cum Galliam provinciam consul obtinuerat, rogatus in convivio[17] a Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat; sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis[18] securi percusserat, rogatus a meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit: et tanquam jungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal, a Prusia Bithyniæ rege, ad quem, victo Antiocho, confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad exposcendum illum T. Quintium Flamininum miserant, veneno sibi mortem conscivit. Philopœmen quoque, dux Achæorum, vir maximus, a Messeniis interemtus veneno, cum ab iis bello captus esset. Coloniæ Potentia[19] et Pisaurum et Mutina et Parma deductæ sunt. Præterea res adversus[20] Celtiberos prospere gestas, et

nesciunt *τὸ quidem*; non est autem uncinis inclusum apud Gron. Doujat. Crev. Doer. Kreyssig. &c.—16 *Catone, vir et belli et pacis artibus maximus, &c.* edd. ante Sigon. *Catone, viro et belli* Gron. Doujat. Crev.—17 *In convivio* del. Gron. Doujat. Crev.—18 *Unum damnatorum* Gron. Doujat. Crev.—19 *Pollentia* Crev.—20 *Adversum* Gron. Doujat. Crev. Mox *venit* pro *fluxit* edd. ante Sigon.

NOTÆ

b [*Viro*] *et belli et pacis artibus maximo*] Sic emendat Sigon. ut referat ad Catonem, cujus laudes prosequitur Livius hoc loco: antea legebatur *vir et belli et pacis maximus*, et referendum erat ad L. Quintium, cui minus conveniebat.

c *Motus est senatu L. Quintius*] Gron. ex Gudiano minori codice et aliis veteribus, totum hunc locum sic legit: *septem moti fuerunt senatu, ex quibus fuit L. Quintius Flamininus consularis et insignis nobilitate et honoribus, Q. Flaminini frater, eo quod, cum Galliam provinciam consul teneret, rogatus in convivio a P. Œnio Philippo scorto nobilissimo, quem amabat, Gallum quendam sua manu occiderat; sive, ut Valer. Antias tradidit, quod unum é damnatis securi percusserat.*

initia causasque belli Macedonici continet; cujus origo inde fluxit, quod Philippus ægre ferebat, regnum suum imminui a Romanis, et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

LIB. XL.

Cum Philippus liberos eorum, quos occiderat,[1] [d] conquiri obsides jussisset, Theoxena, pro liberis suis et sororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis et poculo, in quo erat venenum, suasit iis, ut[2] imminens ludibrium morte effugerent. Quod cum persuasisset, ipsa se cum viro e navi in mare præcipitavit.[3] [e] Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Persen[4] et Demetrium[f] referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii et affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est; regnumque Macedoniæ mortuo Philippo ad Persen devenit.[5] Item res in Liguribus et in[6] Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilii in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo a cultoribus

1 '*Liberos eorum, quos occiderat* c. Leid. et ita Liv. xl. 3. et Polyb. xxiv. 8. nisi ex iis lectio depromta est: nam in reliquis libris [ut in Gron. Doujat. Crev.] pro *occiderat* legitur *in vinculis nobilissimorum hominum habebat*, et rectius *liberos eorum, quos in vinculis tenebat* vel *habebat*, *nobilium hominum*. Cf. Periz. Anim. Hist. c. 9. p. 376.' *Rupert.* Mox *conquiri ad mortem jussisset* Gron. Doujat. Crev.—2 'Locutio non ferenda videtur, et leg. *Theoxena liberis suis et s. a. pueris, verita . . . venenum, suasit ut cet.*' Drak. Mox *Et* pro *Quod* legitur in Gron. Doujat. Crev.—3 *Ipsa etiam se interemit* edd. ante Gron. Verba *e navi* del. Gron. Doujat. Crev.—4 *Perseum* h. l. et paulo inf. eæd.—5 'Latinæ linguæ vel mediocriter periti dicerent *necatus fuerit* et *devenerit*.' Duk.—6 *In* del. Gron. Doujat. Crev.—7 'Sc. *erant*; quod in

NOTÆ

[d] *Quos occiderat* [*quos in vinculis nobilissimorum hominum*] Refer *nobilissimorum hominum* ad *liberos*.

[e] *Ipsa se cum viro e navi in mare præcipitavit*] Ita Gron. ex codice Barberino: antea legebatur *ipsa etiam se interemit*.

[f] *Persen et Demetrium*] Pro Perseo sæpe scribitur Perses.

agri, in arca lapidea clausi, et Græci et Latini, inventi sunt. In quibus cum plura, quæ dissolvendarum religionum,[7] prætor, ad quem delati erant, legisset,[8] juravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque: et ex senatus consulto in Comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus, ægritudine animi confectus, quod Demetrium filium, falsis Persei[9] alterius filii delationibus impulsus, veneno sustulisset,[10] de pœna Persei cogitavit, voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere. Sed in hac cogitatione morte raptus est. Regnum Perseus excepit.[11] [g]

quibusd. edd. sed in nullo Ms. additur.' *Rupert.* *Erant* add. Crev.—8 *Erant, cum legisset* Gron. Doujat. Crev.—9 *Persei* del. eæd. Mox *in eundem* post *filii* add. eæd.—10 'Delevi τὸ *et*, quod ante *de* legitur in omnibus Mss. præter Leid. [in omnibus etiam edd.] et e fine vocis præc. repetitum videbatur etiam Duk.' *Rupert.*—11 *Accepit* edd. ante Sigon.

NOTÆ

[g] *Regnum Perseus excepit*] Vulgata lectio *accepit*: illa altera ex veteribus libris.

LIB. XLI.

Ignis in æde Vestæ extinctus est. Ti. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit, monumentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit.[a] Et a Postumio Albino[12] proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. Uterque[13] triumphavit.[b] Antiochus, Antiochi filius, obses Romanis

12 *A. Post. Alb.* edd. ante Sigon.—13 *De utrisque* eæd.—14 *Ab Urbe* del.

NOTÆ

[a] *Gracchurim oppidum in Hispania constituit*] Antea Illurcis nominabatur, ut scribit Festus Pompeius. Verum in honorem Tib. Sempronii Gracchi, qui eam vel instauravit, vel amplificavit, dicta est Gracchuris; hoc est, ni fallor, Gracchi urbs. Sita fuit in Vasconibus, non procul læva Iberi ripa.

[b] *Uterque triumphavit*] Ita melius quam ut vulgo, *de utrisque triumphavit;* nam Gracchus de Celtiberis, Postumius Albinus de Lusitanis revera triumpharunt.

a patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab Urbe[14] dimissus; qui præter religionem, qua multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, et Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit.[15] [c] Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta sexaginta tria millia ducenta nonaginta[16] quatuor. Q. Voconius[17] Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret.[d] Suasit legem M. Cato. Extat oratio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos et Celtiberos, a

Gron. Doujat.—15 '*Præter religionem, qua multa . . . regem egit.* Hæc verba a Ms. Leid. et Gud. min. absunt, in ceteris codd. et omnibus fere edd. sunt extrema hujus Epit. Nos ea cum Cler. et Crev. h. l. inseruimus auctore Gron. cujus nota est: 'Ergo, cum hæc epitome fieret, jam mutilum erat cap. 20. hujus libri. In eodem enim turpi errore versatur, qui tenuit aliquamdiu viros doctos, quæ illic narrantur, ad Persen Macedonem pertinere. Verba hæc videntur primogenio aliquo in exemplari scriptoris vitio prætermissa, in marginem deinde conjecta fuisse. Itaque sequentium alios eadem dissimulasse, alios ad finem allevisse suspicor.' *qua* ex ejusdem Gron. emend. *quam* plerique Mss. *quod quam* ceteri et edd. tantum non omnes.' *Rupert.*—16 *Ducenta septuaginta* . . . *quadraginta* Gron. Doujat. Crev.—17 Ex emend. Sigon. pro *Q. Volumnius* in edd. priorr.

NOTÆ

[c] *Qui præter religionem . . . . regem egit*] Hæc recte Gron. subtexit post verbum *dimissus*, [cum antea in fin. Epitom. post *solicitabat* edita fuerint,] ut hæ templorum ædificationes non ad Perseum referantur, sed ad Antiochum Epiphanem Magni Antiochi filium, cui debentur ex Polybio apud Athenæum lib. v. ac Diodoro, quibuscum omnino congruit Livii narratio cap. 20.

[d] *Q. Voconius Saxa . . . legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret*] Non abscisse ademtum mulieribus lege Voconia fuerat jus capiendæ hæreditatis quorumvis civium; sed locupletiorum. Censi enim et classici proprie, sive κατ' ἐξοχὴν, dicebantur Voconii ævo, non omnes qui in classibus erant, sed primæ tantum classis homines, qui CXXV. millia æris ampliusve censi erant. Infra classem autem appellabantur, secundæ classis ceterarumque omnium classium, quæ minore summa æris, quam supra dixi, censebantur, ut notavit A. Gellius Noct. Attic. lib. VII. cap. 13. Asconius vero Pedianus ad I. Orat. in Verrem hæc eo loco Ciceronis verba 'Neque census esset,' sic interpretatur: 'neque centum millia sestertium possideret.' Nam more veterum, inquit, censi dicebantur qui centum millia professione detulissent. Sed ne totam quidem classicorum hæreditatem mulieribus indistincte ablatam Cicero indicat lib. II. de Finib. Agens enim de P. Sextilio Rufo, hærede Q. Fabii Galli, cujus testamento rogatus fuerat, ut omnis hæreditas ad filiam ipsius perveniret; ait virorum amplissimorum,

compluribus ducibus prospere gestas, et initia belli Mace-

NOTÆ

quos hæres in consilium advocaverat, neminem censuisse 'plus filiæ dandum quam posset ad eam lege Voconia pervenire.' Hinc sane patet pervenire ad eam aliquid lege Voconia potuisse.

Verum quæ ea quantitas fuerit, minus expedita res est. Dionis quippe locus, ex quo ejus rei definitio peti solet, ambiguitate non caret. Is lib. LVI. narrat Augustum mulieribus quibusdam legis Voconiæ veniam fecisse. Eam autem legem ita explicat, *καθ' ἣν οὐδεμιᾷ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν*: quod est, *per quam* (legem) *nulli earum* (mulierum) *licebat, cujusquam hæreditatem capere, supra substantiam duarum myriadum ac dimidiæ.* Ibi duo sunt quæ afferunt dubitationem. Primo quo referantur *τὸ supra substantiam duarum myriadum ac dimidiæ*, an ad totam testatoris hæreditatem, ut scilicet fœminæ succedere vetarentur iis civibus qui possiderent supra 25000. (id enim significant duæ myriades cum dimidia); an vero intelligi hæc verba debeant de quantitate bonorum, supra quam succedere mulieres non possent. Licet enim *οὐσία* Græcis, cum de bonis dicitur, accipiatur utplurimum de omnibus facultatibus; videtur tamen pro certa earum parte aliquando sumi. Ambigi deinde potest cujus rei, sive cujus pecuniæ myriades in æstimatione Dionis intelligantur; denariorum an sestertiorum: ut, si denarii sint, pertineant ad universum patrisfamilias classici (hoc est valde locupletis,) patrimonium: si sestertii dicantur, partem designent, ex qua hæres scribi a classico mulier possit. Priorem sententiam asseverant, quasi ex usu Græcorum perpetuo, qui per drachmas computant, denariis fere Romanis respondentes, Gronovius tuetur lib. III. de Pecun. Vetere, cap. 16. Posteriorem amplexi sententiam, de numero *sestertiorum* mulieri relinquendo, Dionem intellexere Cujacius in notis prioribus ad Instit. Justin. § 1. de Lege Falcid. et cum eo Dionys. Gothofredus ad Theophilum, Eod. Tit. Ant. Augustinus lib. de Legib. Lipsius in Plinii Panegyricum: atque his omnibus, quantum ad æstimationem summæ, præiverat Paul. Manutius in suo de Legib. volumine, nisi quod ex Asconio cautum scripserat nominatim, ne quis filiam hæredem relinqueret supra HS. viginti quinque millium summam. Hotom. in l. de Re Nummaria, Dionem arguit, quasi is vim legis Voconiæ non perceperit, cum pro quadrante hæreditatis, qui incertus, et modo major, modo minor est, (quemadmodum ipsa hæreditas,) certam summam posuit. Ipse vero ex cujuslibet hæreditate decerpi potuisse putat quartam partem, qua fœminam paterfamilias donaret. Id igitur inter hos auctores controversum manet, utrum in quadrantem hæreditatis generaliter mulieres admitterentur; an vero ex quantacumque hæreditate, quinque et viginti duntaxat millia sestertium caperent. Pighius in Annalibus Magistratuum Roman. A. U. C. 584. ita legem Voconiam concipit: 'Ne quis census, (hoc est, qui centum millia æris professione detulisset,) hæredem relinqueret mulierem supra viginti quinque millia sestertium.' His ille verbis ponit, ætate Voconii amplius quid fuisse centum millia æris, quam XXV. millia sestertium. Constat tamen ex Plinio jam tum auctum ad sexdecim asses fuisse denarii pretium; et ex consequenti sestertium, in quo semper quarta de-

donici continet, quod Perseus, Philippi filius, moliebatur.

NOTÆ

narii pars fuit, quaternis assibus valuisse: unde xxv. sestertium millia pretium æquabant centum millium assium ejus temporis. Distinguit ergo Pighius millia æris, tanquam longe majorem summam, a millibus assium, velut minori summa: ut videatur, æris nomine, priscos asses librales intelligere, quorum partem duntaxat quartam et vicesimam imminuti ætate Voconii asses reddebant. Cum itaque sestertio inesset assium hujusmodi quaternorum pretium, in centum æris illius antiqui millibus continebatur sexies pretium quinque et viginti millium sestertiorum. Sexcupla enim proportio est inter quatuor et viginti quatuor. Quod ego commentum ad alias quoque explicandas difficultates neutiquam improbaverim. Bachovius, ad Instit. Tit. de Fidei commissariis Hæreditatibus, putat Voconium ac Dionem locutos esse de minimo censu, quartæ scilicet classis, qui fuerit xxv. millium assium, ex instituto Servii Tullii; et eatenus mulieres vult esse hæredes potuisse ejus qui censns esset: censos quippe generaliter cives intelligit, æque infimi ac summi census. Sed hæc præter aliorum fere omnium mentem.

Mihi vero, etsi explorati nihil in hisce rebus me allaturum confido, aliud suspicandi occasionem vetusti auctores præbent. Horum primo nullus quartæ partis in mulierem conferendæ meminit. Sane vero quinque et viginti sestertium millia, quartam partem faciunt viginti quinque millium drachmarum sive denariorum; aut, quod idem est, centum millium sestertium. Sed hic minimus erat census primæ classis: eorum autem, qui in hac classe censi, multos fuisse nemo ignorat, quorum non solum duplo, triplo, quadruplo major census, sed qui decies, vicies, immo pluries hunc censum superarent. Unde apparet, si locupletior paulo esset hæreditas, contingere facile potuisse, ut in viginti quinque sestertium millibus, ne quadragesima quidem pars hæreditatis inveniretur: veluti si testator ultra decies centena millia possideret. Deinde, ut recte observat Gronovius, antiqui scriptores, apud quos Voconiæ legis vestigia supersunt, negant in universum, mulieribus partem hæreditatis ullam esse a Voconio servatam. Ejus mentio extat inprimis apud M. Tullium non semel. Is in Orat. pro Cornelio Balbo aliud nihil dicit, quam Voconium 'legem tulisse de mulierum hæreditatibus;' Verrina autem I. ne quis, in posterum, qui, post eos censores, census esset, 'hæredem virginem mulieremve faceret.' Epitomator etiam Livii testatur latam a Voconio Saxa legem 'ne quis mulierem hæredem institueret.' A. Gellius l. xx. c. 1. rem non satis perspicue exponit: plebiscitum tantum Voconium dicit 'de coërcendis mulierum hæreditatibus.' D. Augustinus lib. III. de Civit. Dei, cap. 21. latum fuisse scribit, 'ne quis hæredem fœminam faceret, vel unicam filiam:' quod et Asconius affirmat. Existimo igitur ita se rem habuisse, ut absolute ab hæreditate ditiorum fœminæ generatim arcerentur; adeo ut nec testamento patris filia hæredis titulo quicquam acciperet. Negari tamen non potest, quin legare ei aliquid, aut per fideicommissum relinquere licuerit. Quamvis enim, certo et communi jure, receptum ante Augusti tempora non fuisse fideicommissorum usum tradat Justinianus in Institution. liquet nihilominus ex iis, quæ de Fabio Gallo narrat Cicero Verrina I. non ignotum prorsus fuisse priori sæculo

Miserat enim ad Carthaginienses legationem, et ab iis

NOTÆ

jus illud: ita tamen ut, ante Augustum, bona tantum fide hæredis instituti niteretur. Etenim si pater extraneum hæredem scripsisset, ut is filiæ testatoris restitueret hæreditatem, dandum ab hærede filiæ quod ad eam lege Voconia pervenire poterat prudentes censebant. Partem eam, fatendum omnino est, saltem fuisse, quæ ad filiæ dotem sufficeret, jure quodammodo naturæ a parentibus debitam: ejus vero quantitatem olim decies centena sestertium millia non facile exsuperasse conjiciunt, non abs re, Cujacius aliique, ex illo Satirici, 'ritu decies centena dabuntur antiquo:' quæ summa vix decem librarum Francicarum millia excedebat: quanta regum quondam nostrorum filias nupsisse legimus. Quod si quis partem illam filiæ assignatam, hæreditatis quadrante æstimandam senserit ex sententia tot doctissimorum jurisconsultorum, tantundem mulieribus generaliter attribuentium; duobus argumentis ad eam firmandam conjecturam poterit uti. Alterum suppeditabunt lex Falcidia, Senatusconsultum Pegasianum (quod Justinianus in Trebellianum transfudit), Legitimæ ratio, et rescriptum Antonini Pii: quorum jurium priora duo hæredi, tertium filiis, quartum impuberi arrogato, bonorum patrisf. partem quartam servarunt. Quapropter non omnino improbabile videri potest, simile quid lege Voconia fuisse constitutum, quod ad alias non abhorrentes hypotheses porrexerint posteri. Altera ratio magis ad ipsum Voconii plebiscitum refertur. Peti ea potest ex Quintiliani Declamat. 264. qui fraudem legis Voconiæ vocat, mulieri plusquam dimidiam partem bonorum dare. Ex quo confici posset ea lege ad semissem usque bonorum permissum fuisse filiæ relinquere, aut etiam mulieri alteri: si forte legum scitis accurate inhærere soliti essent declamatores. Verum rem aliter se habere, in hac hypothesi ostendit quod apud Dionem Augustus, Livia uxore ex triente instituta, impetravit a senatu, ut id sibi præter legem liceret. Illud tamen ex his videtur elici posse, aliquam hæreditatis partem per legem Voconiam relinqui fœminæ potuisse, ac præsertim filiæ.

Sed et aliud præterea fuit legis Voconiæ caput: quo cavebatur, ne quis census plus cuiquam legaret, quam ad hæredem perveniret: cujus rei auctor est, non modo Theophilus, sed etiam M. Tullius actio III. in Verrem: idque, ne legatis adeo exhauriretur hæreditas, ut scripti hæredes ab ea (utpote nullo aut exiguo emolumento) adeunda deterrerentur. Addit Cujacius, quasi ex Paulo J. C. tradit lib. IV. Sentent. tit. 8. Caput legis tertium ne fœminæ, ultra consanguineas (sorores scilicet eodem patre genitas) ab intestato succederent. Verum id nequaquam eo loco tradit Paulus. Ejus hæc sunt verba: 'Fœminæ ad hæreditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittuntur: idque jure civili, vel Voconia narratione videtur effectum.' Ubi Cujacius agnoscit in quibusdam codicibus scriptum esse, 'jure civili Voconiana ratione:' quod sane recte se habet. Nec video cur maluerit vir eruditus legere, 'jure civili Voconiana rogatione,' quasi esset ex lege Voconia. Ego vero nihil mutandum puto. Juris quippe civilis non me stricte ac proprie dictum de prudentum interpretatione accipi solet, lib. II. § 5. in fine Dig. de Orig. ex qua sine dubio

nocte audita erat; sed et alias Græciæ civitates sollicitabat.

NOTÆ

receptum moribus est, ut non ultra sorores consanguineas fœminæ ad hæreditatem agnationis jure ab intestato vocarentur: idque 'Voconiana ratione,' id est, ob eandem rationem, ob quam per legem Voconiam excludebantur fœminæ ab hæreditatibus testamentariis: nimirum, ut ipse Cujacius observat, ne nimium ditescerent, ac proinde elatæ æquarent se viris.—*Doujatii nota sub fine lib.* XLIII. *antea inventa.*

LIB. XLII.

Q. Fulvius Flaccus censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicabat,[18] tegeret. Tegulæ ex senatus consulto reportatæ. Eumenes, Asiæ rex, in senatu de Perseo, Macedoniæ rege, questus est: cujus injuriæ in populum Romanum referuntur. Ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus consul, cui id mandatum erat,[19] in Macedoniam transiit,[a] levibusque expeditionibus, equestribus præliis, in Thessalia cum Perseo parum felici eventu pugnavit. Inter Masinissam et Carthaginienses de agro fuit arbiter ad disceptandum a senatu datus.[20] [b] Legati missi ad civitates socias et reges rogandos, ut in fide[1] permanerent,[c] dubitantibus Rhodiis. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta septem[2] millia ducenta triginta

18 *Dedicaverat* Gron. Doujat. Crev.—19 *Cui Macedonia decreta erat* Gron. Doujat.—20 'Ita Ms. Barber. et Leid. *dies* quidam pro *arbiter;* non male, si *dictus* legatur pro *datus.* Livius c. 24. nec *arbitri dati,* nec *diei dicti* meminit: sed auctor Epitomarum sæpe ab eo diversa tradit.' *Drak.*—1 *An in fide* Gron. Doujat. Crev.—2 *Ducenta quadraginta septem* Leid. et Berg. teste Rupert.

NOTÆ

[a] *Cui id mandatum erat,* [*Macedonia decreta erat,*] *in Macedoniam transiit*] Membr. *cui mandatum erat:* quibus adductus Gron. scribi jubet, *P. Licinius Crassus cos. cui id mandatum erat, in Macedoniam transiit.*

[b] *De agro fuit arbiter* [*dies*] *ad disceptandum a senatu datus*] Loco nominis *dies,* legit idem Gronov. ex membrana Barberina, *arbiter.*

[c] *Et reges rogandos, ut* [*an*] *in fide permanerent*] Mavult idem ex ejusdem libri auctoritate, *ut in fide permanerent.*

unum. Res præterea adversus Corsos et Ligures prospere gestas continet.

LIB. XLIII.

Prætores aliquot,[3] eo quod avare et crudeliter provincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul[4] complures in Græcia urbes expugnavit et crudeliter diripuit. Ob id captivi, qui ab eo sub corona[5] venierant, ex senatus consulto postea restituti sunt. Item[6] a præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta. Res præterea a Perseo rege in Thracia prospere gestas continet, victis Dardanis et Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico[7] factus erat,[d] ipso interemto consedit. M. Æmilius Lepidus a censoribus princeps in senatu[8] lectus.

3 *Nonnulli* Gron. Doujat. Crev.—4 'Sigon. emend. *consul*, quia *crudeliter avareque in Græcia bellatum ab consule Licinio* legatur XLIII. 4. et prorogatio imperii in P. Licinio non fuerit necessaria, cum A. Hostilius consul hoc anno in Macedoniam cum imperio venerit atque ibi hoc tempore esset.' *Rupert.*—5 *Sub corona* deerant in edd. ante Sigon.—6 Carent edd. ante Sigon. *τῷ item.*—7 'In Mss. *Olonico*, *Olomico*, *Holonico*, *Helenico*, *Elenico*, *bello Punico*. Sigon. emend. *in Pæonia ab Elonico*, at Gron. *in Hispania ab Salondico* ex Floro II. 17. ad cujus narrationem refert illa Liv. XLIII. 4. 'culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi obtulissent.' Quæ conjectura non propterea displicere debet, quod *consulem* vocat Florus, qui Livio *prætor* est. Cf. Hearne.' *Rupert.*—8 Verba *in senatu* absunt a VII. Mss. et ed. Camp. teste Rupert.

NOTÆ

[d] *Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat*] Veteres libri, teste Sigonio, habent *ab Elenico*, quem vult eundem esse qui extremo libro XL. *Clondicus* dicitur dux Bastarnarum, qui a Philippo exciti in Dardaniam venerant, ibique manserant: idcirco pro *in Hispania*, legit *in Pæonia*, quæ Dardaniæ continens ex Livio l. XLV. Vult itaque, cum in ea regione bellum excitaret, interfectum fuisse a Perseo. Pighius tuetur antiquam lectionem, refertque ad id quod ab injuria ævi superest cap. 4. hujus libri: suspicatur autem in Hispanorum rebellium exercitu, ex seditione ventum ad arma, et ante prælium cum Romanis, Olonicum et alios belli incentores ab iis, quibus pax cordi erat, occisos: eorumque capita ostentata a reversis in castra, pavorem ceteris intulisse. At Gron. huc refert quod Flor. lib. II. cap. 17. scribit de Salondico, qui argenteam hastam quatiens, velut cœlo missam, et vaticinanti similis, Celtiberos ad ar-

LIB. XLIV.

Q. Marcius Philippus per invios[9] saltus penetravit in Macedoniam, compluresque urbes occupavit. Rhodii misere legatos Romam, minantes, se Perseo auxilio futuros,[10][a] nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam jungeret. Indigne id latum. Cum id bellum[11] L. Æmilio Paullo, sequentis anni consuli iterum, mandatum esset, Paullus, in concione precatus,[12][b] ut, quicquid diri populo Romano immineret, in[13] domum suam converteretur, et in Macedoniam profectus, vicit Persen, totamque[14] Macedoniam in potestatem redegit. Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus[c] tribunus militum prædixit exercitui, ne[15] miraretur, quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoque rex Illyriorum, cum rebellasset, ab Anicio prætore victus, venit in deditionem, et[16] cum uxore et

9 Aberat ab edd. ante Sigon. vox *invios*.—10 *Ut Perseo essent auxilio* Gron. Doujat. 'Annotaverat Muretus hanc Epitom. valde sibi suspectam esse. Credo ob hunc ipsum locum, quem tamen sic tentat, *legatos Romam*, *ut Perseo essent auxilio*, *minantes populo Romano, nisi cum eo*.' J. F. Gron. Mox *conjungeret* Gron. Doujat.—11 Gud. maj. *cum id belli*.—12 Vid. Nott. Varr. *Est* add. Gron. Doujat. post *precatus*.—13 *Supra* pro *in* Gron. Doujat.—14 *Universamque* eæd. cum Crev.—15 *Antequam confligeret, dixit exercitui, ne, &c.* edd. ante Sigon. et apud eum habent vett. libb. *quod luna defectura erat*.—16 Tò *et* omittunt Gron. Doujat. post *missus* delent *est* cum Crev. et cum

NOTÆ

ma concitavit: sed cum castra consulis adisset, pilo vigilis exceptus, finem bello ab ipsis initiis fecit. Hinc scribendum conjicit, *motus qui in Hispania ab Salondico*.

[a] *Minantes, se Perseo auxilio futuros* [*ut Perseo essent auxilio*] Lege ex Gudiano codice, quem Gronov. citat, *minantes se Perseo auxilio futuros, nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam jungeret*.

[b] *Paullus, in concione precatus*] Ea precatione Paullus in concione usus non est, priusquam in Macedoniam proficisceretur; sed, ut recte advertit Sigon. ejusmodi preces Paullus, victo Perseo rege, se concepisse narrat in concione habita post reditum, quæ habetur lib. proxime sequentis cap. 41. Qua de re vide Valer. Max. lib. v. cap. 10.

[c] *Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus, &c.*] Recte quoque hujus Sulpicii tribuni nomen inserit hoc loco Sigon. Hic enim C. Sulpicius eclipsin lunæ militibus prædixit, non Paullus; ut præter Livium, scribit etiam Valer. antea laudatus lib. VIII. cap. 11.

liberis et propinquis Romam missus est. Alexandria legati a Cleopatra et Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quod his [17] bellum inferret. Perses, solicitatis in auxilium Eumene rege Pergami et Gentio rege Illyriorum, quia his pecuniam, quam promiserat, non dabat, ab iis relictus est.

Crev. legunt *Ab Alexandria*.—17 *Eis* pro *his* Gron. Doujat. Crev. h. l. et inf. *Quod is bellum* edd. ante Sigon.

LIB. XLV.

Perseus ab Æmilio Paullo in Samothrace [18] captus est. Cum Antiochus, Syriæ rex, Ptolemæum et Cleopatram, Ægypti reges, obsideret, et missis ad eum a senatu legatis, qui juberent, ab obsidione socii regis absisteret,[19] editisque mandatis consideraturum se ille, quid faciendum esset, respondisset; unus ex legatis Popillius virga regem circumscripsit, jussitque, antequam circulo excederet, responsum daret.[20] [a] Qua asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum faverant,[1] exclusa. Postero die, cum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt. Nec tanquam hostes, nec tanquam socii dimissi. Macedonia in provinciæ formam

18 *Samothracia* Gron. Doujat. Crev.—19 *Absistere* eæd.—20 Vid. not. Delph. inf.—1 'Quidam Mss. *fuerunt* et *fuerant* pro *faverant*; et *exclusæ*: sed unam tantum hoc tempore Rhodiorum legationem Romæ fuisse, licet constantem ex pluribus legatis, ex Liv. XLV. 25. patet.' *Drak.* *Fuerant* Gron.

NOTÆ

[a] *Jussitque, antequam circulo excededeceret, responsum daret*] Gron. ait, immo *dare*: sed tamen sine exemplo non est *daret*, quod vulgo editur: est enim idem ac jussit ut daret. Qua ratione apud Plaut. Menæch. act. v. sc. 2. 'Apollo mihi ex oraculo imperat ut ego illi oculos exuram lampadibus ardentibus.'

redacta est.[2] [b] Æmilius Paullus, repugnantibus militibus ejus[3] propter minorem prædam, et contradicente Ser. Sulpicio Galba, triumphavit, et Persen cum tribus filiis ante currum duxit. Cujus triumphi lætitia ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est; quorum alterius mors patris triumphum præcessit, alterius secuta est. Lustrum conditum est a censoribus. Censa sunt civium capita trecenta duodecim millia octingenta quinque.[4] Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut senatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit, et Nicomedem filium senatui commendavit. Rex, plenus adulationis, libertum se populi Romani dicebat.

Doujat. Crev.—2 *Est* add. eæd.—3 *Suis* eæd.—4 Quidam Mss. *CCCXII. m. DCCCCV.* et *DCCCXCV.* 'De numero nunc nihil in Livio legitur: sed in eo haud dubie scribarum error est: certe mihi non apparet causa, cur nunc multo major fuerit, quam et superioribus et sequentibus lustris. Cf. XLII. 10. pr. et Epit. lib. XLI. XLVI. XLVII. XLVIII.' *Duk.*

NOTÆ

[b] *Macedonia in provinciæ formam redacta est*] Observat idem id non tunc contigisse, sed post victum Pseudo-Philippum, de quo in Epit libb. XLIX. et L.

LIB. XLVI.

Eumenes rex Romam venit:[5] qui quia Macedonico bello medium egerat, ne aut hostis[6] judicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine, si admitteretur; in commune lex lata est,[7] ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus consul Alpinos[8] Gallos, C. Sulpicius Gallus consul Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quod fines suos popularetur;[9]

5 'Non venit Romam; sed cum Brundisium venisset, quæstor ad eum missus est cum SCto, quod, cum fama esset, eum Romam adventare, factum fuerat, quodque mox perperam *lex* dicitur.' *Duk.* Mox '*Quia Maced. bello medium egerat;* ita Mss. Leid. Voss. Berg. et Lov. 2. ut in Epit. LII. ap. Liv. v. Drak. qui etiam monet in aliis Mss. legi *se medium egerat;* [quod Gron. Doujat. Crev.]' *Rupert.*—6 *Inimicus* edd. ante Sigon.—7 *Lex in comitio lata est* edd. ante Sigon.—8 'Barberinæ membranæ *consul Cisalpinos.* Forte *Inalpinos.*' J. F. Gron. Mox verbum *consul* post *Gallus* abest ab edd. ante

dixeruntque, eum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum Rhodiis deprecantibus juncta est. Lustrum a censoribus conditum est. Censa[10] sunt civium capita trecenta viginti septem millia viginti duo. Princeps senatus lectus M. Æmilius Lepidus. Ptolemæus Ægypti[11] rex, pulsus regno a minore fratre, missis ad eum legatis, restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius ejus Ariarathes regnum accepit, et amicitiam cum populo Romano per legatos renovavit. Res præterea adversus Ligures et[12] Corsos et Lusitanos vario eventu gestas, et motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore[13] Demetrius, Seleuci filius, qui Romæ obses fuerat, clam, quia non dimittebatur a Romanis, interemit; et ipse in regnum receptus. L. Æmilio Paullo, qui Persen vicerat, mortuo, tanta[14] ejus abstinentia fuit, ut, cum ex Hispania et ex Macedonia immensas opes retulisset, vix ex auctione ejus redactum sit, unde uxori ejus dos solveretur.[15] Pomptinæ paludes a Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccatæ, agerque ex iis factus.

Sigon.—9 *Depopularetur* al.—10 Inseritur in edd. antt. vox *eo*. 'Forte ex Ms. Jac. Susii et Plut. Æmil. p. 275. leg. *CCCXXXVII.*' Pigh.—11 *Ægyptiorum* al. Mox *a minore fratre e regno pulsus* Gron. Doujat. Crev.—12 *Et* del. al.—13 *Ejus* inserunt al. cum vett. libb. ap. Sigon. Mox *qui Romam obses missus fuerat* Gron. Doujat. Crev. Deinde *minime dimittebatur* legitur in edd. ante Sigon. Post hæc verba excidisse vox *elapsus* Gronovio videtur. —14 *L. Æmilius Paullus . . . . mortuus, cujus tanta* Gron. Doujat. Crev.—15 Quatuor membranæ, teste Gron. *immensas opes et spolia retulisset, vix ex auctione ejus redactum sit, unde uxori ejus dos solveretur.*

LIB. XLVII.

Cn. Tremellio tribuno plebis mulcta dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo injuriose contenderat; sacrorumque, quam magistratuum,[16] jus potentius

16 Ex emend. Gron. pro *sacrorumque magistratuum*, quod promit Sigon. ex

fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta triginta[17] octo millia, trecenta quatuordecim. Princeps senatus lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto,[18] alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociæ rex, consilio Demetrii, regis Syriæ, et viribus pulsus regno, a senatu restitutus est. Missi a senatu, qui inter Masinissam et Carthaginienses de agro judicarent. C. Marcius consul adversus Dalmatas parum prospere primum, postea feliciter pugnavit: cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyrios,[19] populi Romani socios, vastaverant; eandemque gentem Cornelius Nasica consul domuit. Q. Opimius consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida, Antipolim et Nicæam, vastabant, subegit. Præterea res in Hispania a compluribus parum prospere gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab Urbe condita magistratum, peractis comitiis[20] insequentisque anni consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati, ad disceptandum inter Masinissam et Carthaginienses missi, renuntiaverunt, vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse. Aliquot prætores, a provinciis avaritiæ nomine accusati, damnati sunt.[1]

vet. lib. cum antea legeretur *sacrorum quoque magistratuum*.—17 *Viginti* Gron. Doujat. Crev.—18 Cum Voss. et duo Gud. Pall. sine præpositione habent *Ægypto*; J. F. Gron. legend. putat *alter Ægypti*.—19 *Illyricos* edd. ante Sigon.—20 'Post *comitiis* Pigh. ad a. 600. inserit *deposuere*, et deinde legit *consules creati inire cœperunt*. At Drak. post *creatis* excidisse putat *abdicarunt, et novi consules Cal. Jan.* vel *Cal. Jan.* ante *inire*. Consules certe eo die magistratum hoc anno iniisse, Chronica Cassiodori et Mariani Scoti docent.' *Rupert.*—1 *Quidam prætores . . . accusati et damnati sunt* edd. ante Sigon.

LIB. XLVIII.

Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginiensium ingens

Numidarum exercitus, duce Ariobarzane,[2] Syphacis nepote, diceretur esse, M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, cum Ariobarzanem, specie[3] contra Masinissam regem, sed re vera contra Romanos, accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P. Cornelio Nasica, placuit, legatos mitti Carthaginem, qui specularentur quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quod contra fœdus et[4] exercitum et navales materias haberent, pacem inter eos et Masinissam facere voluerunt, Masinissa agro, de quo lis erat, cedente. Sed Gisgo, Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, cum senatus pariturum se judicio legatis[5] dixisset, ita bellum adversus Romanos suadendo concitavit, ut legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nuntiantes infestum jam senatum Carthaginiensibus infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato filii, in prætura mortui, funus tenuissimo, ut valuit, (nam pauper erat,) sumtu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, qui princeps senatus ab[6] sextis jam censoribus erat lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura[7] efferrent; in reliquum funus ne plus, quam æris denos, consumerent: imaginum specie, non sumtibus, nobilitari magnorum virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publicia[8] et Licinia, nobiles fœminæ, quæ viros suos consulares necasse[9] insimulabantur, cognita causa, cum prætori pro se vades dedissent,[10] cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa, Ma-

2 *Maximus Numidarum exercitus, Archobarzane duce* Gron. Doujat. Crev. —3 *Ut Carthaginiensibus, qui exercitum, specie, &c.* eæd.—4 *Et* del. eæd.—5 *Legatorum* eæd. Mox, *ut legatis quomin. viol. fugam explicuerit* edd. ante Sigon. Al. *expedierit.*—6 Deerat olim τὸ *ab.*—7 'Forte cum Jac. Periz. leg. *strato linteis sine purpura:* vix enim *lintea* tanti pretii fuisse videntur, ut se illis efferri Lepidus prohiberet.' *Drak.* Mox, '*Ne plus, quam æris denos:* in ed. Camp. et Mss. Berg. et Boend. *æris decies*, in aliis Mss. *æris deuncem, deunce, decas* et *decus;* quod probabat Gron. [et in textum recepit,] et pro *decussis* vel *decusse* positum censebat. Sed hanc pecuniæ summam nimis exiguam, illam nimis magnam videri, monet Drak.' *Rupert.*—8 *Poblicia* edd. ante Sigon.—9 Ex emend. Gron. cum antea legeretur *viros suos necasse*, aut *viros suos singulares nec.*—10 *Prædes vadesque dedissent* Gron. Doujat.

sinissæ filius; denuntiavit, Carthagine delectus agi, classem comparari, et haud dubium bellum strui. Cum Cato suaderet, ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente, nihil temere faciundum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus consules, cum delectum severe agerent, nec quenquam gratia dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjecti sunt. Cum Hispaniense bellum, parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit, et excepturum se militiæ genus, quodcumque imperaturum esset, professus est. Quo exemplo omnes ad studium militandi concitavit. L. Lucullus consul, qui M. Claudio Marcello successerat, cum lacessere omnes Celtiberiæ populi viderentur, Vaccæos [11] et Cantabros et alias adhuc incognitas nationes [12] in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus [13] Scipio Æmilianus, L. Paulli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit; et in oppugnatione Intercatiæ urbis majus etiam [14] periculum adiit. Nam murum primus [15] transcendit. Ser. Sulpicius Galba prætor male adversus Lusitanos pugnavit. Cum legati ex Africa cum oratoribus Carthaginiensium et Gulussa Masinissæ filio redissent, dicerentque, et exercitum [16] se et classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias placuit. Catone et aliis principibus senatui suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exerci-

Crev. Conj. Gron. *prædictos vades dedissent*; aut *a prætore die dicta vades dedissent*. Mox quidam Mss. *nuntiavit*, et deinde *haud dubie bellum strui*.—11 *Consul cum Claudio Marcello, cui successerat, cum, &c.* Gron. Doujat. *Consul (Claudius Marcellus, cui successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos cum videretur) Vaccæos, &c.* Crev.—12 *Cantabros et alias regiones* tantum edd. ante Sigon.—13 'Vox *Africanus* delenda, (ut et in Epit. XLIX. c. 6.) quia nondum id cognomen habebat, aut certe, si per prolepsin excusanda, post *Scipio* ponenda est.' *Drak.*—14 *In expugnatione captæ urbis majus multo* edd. ante Sigon. *Majus multo* habent etiam Gron. Doujat. Crev.—15 *Omnium* add. eæd.—16 Vet. lib. apud Sigon. *dicerentque se, et exercitum*. Mox, *prorogari sententiam* edd. ante Sigon. *Perrogatis sententiis* conj. J. F. Gron.

tus, quod[17] P. Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi justam causam belli videri, placuit, ut bello abstinerent,[18] si Carthaginienses classem exussissent, et exercitum dimisissent; sin minus, proximi consules de Punico bello referrent. Cum locatum a censoribus theatrum exstrueretur; P. Cornelio Nasica auctore, tanquam inutile et nociturum publicis moribus, ex senatus consulto destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses cum adversus[19] fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta[20] duos, et sine pulpamine mandere et gustare panem tantum solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

Paulo inf. *senatus* pro *senatui* Gron. Doujat. Crev.—17 *Exercitus*. *Quia vero* Gron. Doujat. Crev.—18 *Abstineretur* Crev. *Desisteretur* Gron. Doujat.—19 *Tum adv.* edd. ante Sigon. *Adversum* Gron. Doujat. Crev.—20 'Potius *duodenonaginta*. V. Wessel. Obss. I. 24. et ad Epit. L. c. 6.... In fine hujus Epit. addunt Exc. Pithœi, *Motus præterea Syriæ et bella inter reges gesta referuntur; inter quos motus Demetrius Syriæ rex occisus erat.*' Rupert. *Gustare cibum* edd. ante Sigon. et *tantummodo solito* Gron. Doujat. Crev.

LIB. XLIX.

Tertii Punici belli initium altero[1] et sexcentesimo anno ab Urbe condita, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummati.[2] Inter M. Porcium Catonem et Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur,[3] alter etiam vir optimus a senatu judicatus erat, diversis certatum sententiis est, Catone suadente bellum, et ut tolleretur deleretur que Carthago,[4] Nasica dissuadente. Placuit tamen, quod contra fœdus naves haberent, quod exercitum extra fines duxissent, quod socio populi Romani et amico Masinissæ arma intulissent, quod filium ejus

1 'Alii pro *altero* h. l. conjiciunt *quarto*, alii *quinto* secundum Varronis, vel potius *tertio* secundum Catonis, Livii, et Dodwelli chronologiam.' *Rupert.* —2 Legebatur ante Sigon. *consummatum omnino est*; et *consummatur*.—3 *Quorum alterum sapientissimum virum in civ. habebant* edd. ante Sigon. Mox *alter optimus vir etiam* Gron. Doujat.—4 *Et ut omnino deleretur Carthago* edd. ante Sigon. Mox *placuit nihilominus* eæd. *Tamen eo quod* Gron. Doujat.

Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent,[5] bellum iis indici. Priusquam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Terentum,[6] ex præcepto librorum [Sibyllinorum,] facti; qui anno centesimo, primo Punico bello, quingentesimo et altero anno ab Urbe condita, facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos se Carthaginienses dedebant. Catonis sententia pervicit, ut in decreto perstaretur, et ut consules quam primum ad bellum proficiscerentur. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obsidibus et armis omnibusque instrumentis bellicis,[7] si qua Carthagine erant; tunc, cum ex auctoritate patrum juberent, ut in alium locum, dum a mari decem millia passuum, ne minus,[8] remotum, oppidum facerent, indignitate rei ad rebellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri oppugnarique cœpta est Carthago ab L. Marcio, M'. Manilio consulibus.[9] In qua oppugnatione cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis irrupissent, et ab oppidanis graviter cæderentur, a Scipione Africano[10] expliciti sunt; per quem et castellum Romanorum, quod nocte expugnabant,[11] paucis equitibus juvantibus, liberatum est; castrorumque, quæ Carthaginienses, omnibus copiis ab urbe pariter egressi, oppugnabant, liberatorum is ipse præcipuam gloriam tulit. Præterea, cum ab irrita oppugnatione Carthaginis consul

Crev.—5 *Minime recepissent* edd. ante Gron.—6 '*Ad Tarentum* perperam omnes Mss. et Zosim. lib. II. pr. Vocem *Sibyllinorum* uncinis inclusi, quia eam scripti codd. ignorant, et *libri* simpl. dici solent.' *Rupert*. Mox '*anno centesimo*; adde *ante*, aut lege *ante annum centesimum*: nam in Mss. est *annum centesimum* et *anno centesimo a primo P. bello*.' Gron. *Anno primo Punici belli quingentesimo*, &c. edd. ante Sigon.—7 Ex conj. Gron. cum in Barb. legeretur *publicis*. In Gron. Donjat. legitur *et armis omnibus, instrumentisque belli*. —8 *Dum procul a mari . . . nec minus* Gron. Donjat. Mox 'pro *facerent* cum Gron. leg. *transferrent*, aut ex nonnullis libris *in alio loco . . . remoto*. *ad rebellandum* ex Ms. Leid. recepi pro *ad bellandum*.' Rupert.—9 *L. Martio, L. Manlio consulibus* edd. ante Sigon.—10 Delendum τὸ *Africano* Gron. putat ut in Epit. præced. '*Æmiliano* Lov. 2. quod præferrem, si plures codd. id vellent.' *Drak.* *Orfitiano* Pal. 1. et Exc. Pith.—11 *Oppugnabant* Gron. Donjat.

(alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum altera[12] manu iniquum saltum insederat, suasit primo consuli, ne tam iniquo loco confligeret. Victus deinde complurium, qui et prudentiæ ejus et virtuti invidebant, sententiis, et ipse saltum ingressus est; cumque, sicut prædixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus, et duæ cohortes ab hoste obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reversus, liberavit eas et incolumes reduxit. Quam virtutem ejus et Cato, vir promtioris[13] ad vituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est, ut diceret, 'reliquos, qui in Africa militarent, umbras militare, Scipionem vigere;'[14] et populus Romanus eo favore complexus,[15] ut comitiis plurimæ eum tribus consulem scriberent, cum hoc per ætatem non liceret. Cum L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui, in fidem populi Romani dediti, a Ser. Galba[16] in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Extat oratio in Annalibus ejus inclusa. Q. Fulvius Nobilior, et sæpe ab eo[17] in senatu laceratus, respondit pro Galba; ipse quoque Galba, cum se damnari videret, complexus duos filios prætextatos et Sulpicii Galli[18] filium, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. Extant tres orationes ejus, duæ adversus[19] Libonem tribunum plebis rogationemque ejus, habitæ de Lusitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese[20] castra habentes cæsos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu[1] immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam,

Mox *castrisque, quæ Carthaginienses* edd. ante Sigon.—12 'Voss. *alia;* Exc. Pith. non male *ampla.*' Rupert.—13 *Multo* additur in edd. antt.—14 *Umbris militare, Scip. vigere* edd. ante Sigon. Gron. ex Hom. Od. x. 495. conj. *volitare* pro *militare*, non male, judice Rupert.—15 *Et illum complexus est*, quatuor voces pro una *complexus* edd. ante Gron. Mox *complures* aut *quam plurimæ* mavult Gron. et *juberent* pro *scriberent*. Deinde *minime liceret* edd. ante Sigon.—16 *Qui ex fœderè populo Romano dediti a Sergio Galba* edd. ante Sigon. Mox *in Gallia* Gron. Doujat. Crev. improb. Drak.—17 *Etiam ab eo* edd. ante Sigon.—18 Ex emend. Gron. pro vulgat. *Caii Sulpic.* in edd. priorr.—19 *Adversum* Gron. Doujat. Crev.—20 Vet. lib. apud Sigon. *prope se.*

ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens et mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Romana,[2] quo illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam ejus fabulam,[3] velut ad veram, coëuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Fabulam autem talem [4] finxerat. Ex pellice se et [5] Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret,[6] aliquod velut semen regiæ stirpis extaret. Perseo demortuo, Adramyttei [7] se educatum usque ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. Affecto deinde eo, cum prope ad [8] vitæ finem ultimum esset, detectam tandem ibi originem suam, falsæque matri libellum datum, signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cum ad puberem ætatem venisset; obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. Pubescenti libellum traditum:[9] in quo relicti sibi duo thesauri a patre dicerentur. Tum scientem mulierem subditum se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus; atque obtestatam, ut prius, quam manaret ad Eumenem res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur. Eo se exterritum, simul sperantem aliquod a Demetrio auxilium, in Syriam se contulisse; atque ibi primum, quis esset,[10] palam expromere ausum.

1 Deerat ante Sigon. vox *ritu*.—2 *Roma* et *Romam* al.—3 *Famam* quidam Mss. et mox *euntibus* pro *coëuntibus*.—4 *Hujusmodi* Gron. Doujat. Crev.—5 Ante Sigon. deerat *et*. Mox *Cyrthesæ* pro *Cretensi* edd. ante Sigon. qui veterem lectionem promit et probat *Cretæ se*.—6 *Ageret* edd. ante Sigon. prob. Gron.—7 *Adramytti* Gron. Doujat. Crev. Mox deerat ante Sigon. *τὸ eum*.—8 In Doujat. Crev. deest *τὸ ad:* in Gron. legitur *quum prope ultimum finem vitæ esset*. Mox '*detectam tandem ibi*, tum *originem suam falsæ matri et libellum datum* malebat Drak. qui et *ibi* pro *sibi* dedit ex emend. Jac. Periz.' *Rupert*.—9 *Tradidit* edd. ante Sigon. Mox *mulierem se subditum esse* Gron. *tum in scientem mulierem subdititium se esse* Doujat. ex ed. Ven. a. 1498: *Scienti* multi Mss. prob. Drak.—10 *Quis ipse omnino esset* edd. ante Sigon.

LIB. L.

Thessalia, cum et illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ, omniumque humillimorum vitiorum,[11] a Nicomede filio, adjuvante Attalo rege Pergami, occisus est. Habebat alium filium, qui, pro superiore ordine dentium, enatum habuisse unum os continens dicitur. Cum tres legatos[12] ad pacem inter Nicomedem et Prusiam faciendam Romani misissent, et unus ex iis multis cicatricibus sparsum[13] caput haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur; dixit Cato, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore stirpe generis parem Macedonum regi,[14] inertia socordiaque similem Prusiæ regem habebat, jacente eo in ganea et lustris, Ammonius regnabat; per quem et amici omnes regis, et Laodice regina, et Antigonus, Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidiæ rex, major nonaginta annis decessit, vir insignis. Inter cetera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo, etiam versus in senectam, viguit, ut post sextum et octogesimum annum filium genuerit.[15] Inter tres liberos ejus, maximum natu Micipsam, Gulussam, Mastanabalem, qui etiam Græcis literis eruditus erat, P. Scipio Æmilianus (cum commune eis pater regnum reliquisset, et dividere eos arbitro[16] Scipione jussisset) partes administrandi regni divisit. Item

11 '*Omnium humilive morum atque vitiorum* Ms. Gud. prob. Gron. si *humilium* legatur. Quædam edd. addunt *fautor*.' Rupert. Mox *Attalo rege, Pergami occisus est* distinx. Gron. Doujat. Deinde *alterum* pro *alium* Gron. Doujat. Crev.—12 '*Tres legatos* pro *legatos* [quod reliq. edd.] recepi e c. Lov. 2. quod firmari aliis Mss. qui *in legatos* et *inde* (in) *legatos* præferunt, jam monuit Drak.' *Rupert.*—13 '*Sparsum* Lov. 2. et edd. tantum non omnes. In reliquis Mss. *plenum pene desertum, fractum, sarsum*, et *farsum*, quod recepit Sigon.' *Rupert.*—14 'Ita Ms. Leid. et Delrii, quos secutus sum, nec aliter Voss. Berg. Boend. et Lov. 2. nisi quod *pacem* habent. Male vulgo legitur *ex stirpe generis Persei, regis Macedonum;* [quod reliq. edd.] et nostra emendatio, quam etiam Delrius, Crev. et Drak. probarunt, verisimilior quam Gronoviana, *ex stirpe generis incerti, inertia cet.*' Rupert.—15 *Genuerit unum filium* edd. ante Sigon. Mox eæd. del. *ejus*.—16 *Arbitrio* edd. ante Sigon. Mox edd. ante

Phamææ Himilconi, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti et cujus præcipua opera Pœni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transiret.[17] Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Hasdrubalem, Masinissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia occiderunt:[18] quæ suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanos auxilio juvantis.[19] P. Scipio Æmilianus, cum ædilitatem peteret, consul a populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat,[20] cum magno certamine suffragantis plebis,[1] et repugnantibus aliquamdiu patribus, legibus solutus et consul creatus est. M'. Manilius aliquot[2] urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Juventio prætore, a Q. Cæcilio victus captusque est, et recepta Macedonia.[3]

Gron. *administrationem reg. div.* Deinde *Phaniæ* edd. ante Sigon.—17 *Suasit cum eq. suo ad Rom. transire* eæd.—18 *Interemerunt* Gron. Doujat. Crev.—19 ‘*Romanos auxilio juvantis* Exc. Pithœi, unde recepi pro vulg. *Romanorum auxilia juvantis.* [Quod Gron. Doujat. Drak. Crev.]’ *Rupert.*—20 ‘Ita omnes Mss. et edd. ante Mogunt. quæ *decem* ante *annos* inseruit. *consuli* malebat Gron.’ *Rupert.*—1 *Maximo cert. suffragantibus plebeiis* Gron. Doujat. Crev. Mox *aliquantulum* edd. ante Sigon.—2 *Nonnullas* eæd.—3 Ex emend. Sigon. cum esset *captusque relicta Macedonia.* Suspicatur Gron. legendum *et redacta in provinciam Macedonia.*

LIB. LI.

Carthago, in circuitu millia viginti tria passuum[4] patens, magno labore obsessa et per partes capta est, primum a Mancino legato, deinde a Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data erat.[5] Carthaginienses, portu novo (quia vetus obstructus a Scipione erat) facto et contracta clam[6] exiguo tempore ampla classe, infeliciter navali prælio pugnaverunt. Hasdrubalis quoque ducis eo-

4 *Viginti tria millia passus* Gron. Doujat. Vid. Nott. Varr.—5 *Data est* edd.

rum castra, ad Nepherim[7] oppidum loco difficili sita, cum exercitu deleta sunt a Scipione; qui tandem urbem expugnavit septingentesimo anno, quam erat condita. Spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio, cum se Hasdrubal Scipioni dedidisset, uxor ejus, quæ paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat,[8] ut ad victorem transfugerent, in medium se flagrantis urbis incendium, duobus cum liberis, ex arce præcipitavit. Scipio exemplo patris sui naturalis,[9] Æmilii Paulli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugasque ac fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quod legati populi Romani ab Achaicis[10] pulsati sint Corinthi, missi, ut eas civitates, quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

ante Sigon.—6 Carent edd. antt. verbo *clam*.—7 *Nesentem* edd. ante Sigon. Mox *difficillime* Gron. Doujat. Crev.—8 *Minime impetrare potuerat* edd. ante Sigon. Mox *transfugeret* Gron. Doujat. Crev.—9 *Naturalis* deerat ante Sigon. Mox *transfugas ac* legebatur ante Sigon.—10 *Ab Achais* legendum vult Gron. Mox '*pulsati sint Corinthi, missi cet.* ita pro *Corinthum missi* e vestigiis Mss. primus edidit Jac. Gron. monens, in eo emphasin esse, ibi id facinus patratum, quæ urbs inde exitium merita. Sed vulgatæ lect. [nempe *pulsati sint; Corinthum missi*] idem sensus est.' *Rupert.*

LIB. LII.

Cum Achæis, qui in auxilio Bœotos[11] et Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello[12] conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit. In cujus locum Diæus,[13] Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon a L. Mummio consule victus est; qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthon ex senatus consulto diruit, quia ibi legati Romani[14] violati erant. Thebæ quoque et Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L.[15] Mummius abstinentissimum virum egit; nec quicquam ex iis opibus or-

11 *Bœotios* edd. ante Sigon.—12 *Bello* ab ed. Gron. abest.—13 *Dræus* edd. ante Sigon.—14 *Romanorum* edd. ante Sigon.—15 Vet. lib. apud Sigon.

namentisque, quæ prædives Corinthos habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit; P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus[16] de Carthagine et de Hasdrubale. Viriathus in Hispania primum ex pastore venator, ex venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, totam Lusitaniam occupavit; M. Vetilium[17] prætorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit: tantumque terroris[18] is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset et duce et exercitu. Præterea motus Syriæ et bella inter reges gesta referuntur. Alexander, homo ignotus et incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. Hunc Demetrius, Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus Gnidon fuerat, contemta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolemæo Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram in matrimonium acceperat, bello interemit. Ptolemæus, in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspiravit, atque in locum ejus[19] frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ab crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri[20] filio, bimulo admodum, regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit: signa ærea marmoreaque et tabulas pictas in triumpho tulit.

caret prænomine *L.* Mox al. *se virum.*—16 *P. Corn. Sc. Æmil. Af.* Gron. *P. Corn. Af. Sc. Æmil.* Doujat. Suspicatur Gron. verba *P. Corn. Af.* ex margine irrepsisse. Mox *τὸ de* ante *Hasd.* ignorant Gron. Doujat. Crev.—17 *Vitilium* Gron. Doujat.—18 *Terrorem* eæd. cum Crev.—19 ' Voss. et Gud. *conantur, expiravit. In locum ejus.*' J. F. Gron.—20 *Demetrius ob crud., quam exercebat per tormenta, invisus subjectis, a Diodoto quodam, qui Alexandri* ed. emend. Gron. *A Diodoro quodam* edd. ante Sigon.

LIB. LIII.

Ap. Claudius consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia a L. Tremellio quæ-

store cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. A Q. Fabio proconsule pars magna [1] Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græce res Romanas scribit.

1 *Maxima* Gron. Doujat. Crev. *Partem magnam* Voss.

LIB. LIV.

Q. Pompeius consul in Hispania Termestinos subegit: cum eisdem et Numantinis pacem ab infirmitate [3] fecit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta [4] viginti octo millia, quadringenta quadraginta duo. Cum Macedonum legati conquestum de D. Junio Silano prætore [5] venissent, quod acceptis pecuniis provinciam spoliasset, et senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit impetravitque, ut sibi cognitio mandaretur, et, domi causa cognita, filium condemnavit abdicavitque; ac ne funeri quidem ejus (cum suspendio vitam finisset) interfuit; sedensque domi potestatem consultantibus [6] ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus a proditoribus, consilio Servilii Cæpionis, interfectus est,[7] et ab exercitu suo multum comploratus ac nobiliter sepultus;[8] vir duxque magnus, et per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

3 'Exc. Pith. et Norv. atque edd. ante Grut. *ob infirmitatem*. Utrumque nugatorium est, et forte leg. *pacem improbante po. Ro. fecit*, vel potius *pacem a p. Ro. infirmatam fecit*.' Gron.—4 *Quadringenta* edd. ante Sigon. Mox *trecenta* pro *quadringenta* Gron. Doujat. Crev.—5 *Romam* add. Gron. *Conquestum venissent de D. Junio Silano prætore* Doujat. Crev. *De Junio Syllano* edd. ante Sigon.—6 '*Consulentibus* Exc. Pith. quod præfero: nam 'consultare JCtos,' pro consilium ab iis petere, vix credo usquam alibi legi.' *Duk.*—7 *Interemptus est* Gron. Doujat. Crev. Mox *ab exercitu ejus multum imploratus* edd. ante Sigon.—8 *Nobilissime tumulatus* Gron. Doujat. Crev. Mox, *magnus, per quatuordecim* edd. ante Sigon.

LIB. LV.

P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapion[9] fuit ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum, et D. Junio Bruto consulibus delectum habentibus, in conspectu tironum res saluberrimi exempli facta est: nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est, et sestertio nummo veniit. Tribuni plebis, quia non impetrarent,[10] ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules in carcerem duci[11] jusserunt. Junius Brutus consul in Hispania iis, qui sub Viriatho militaverant, agros et oppidum[12] dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popillius a Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam fieri[13] censuerat, cum exercitu fusus fugatusque est.[14] C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea avolaverunt.[15] Conscendenti deinde navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit vox, 'Mane, Mancine!'[16] quæ auspicia tristia fuisse, eventu probatum est. Victus enim a Numantinis et castris exutus, cum spes nulla servandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. Triginta millia Romanorum a Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Lusitaniam, triginta urbium expugnationibus, usque ad occasum et oceanum perdomuit; et, cum fluvium Oblivionem[17] transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, et sic, ut transgrederentur persuasit.[18] Alexandri filius,[19] rex Syriæ, decem annos ad-

9 Al. *Serapio* et *Serapioni.* Mox, *Curatio* malit Sigon.—10 *Impetrarunt* edd. ante Sigon. *impetrarant* Gron. Doujat. Crev.—11 *Mitti* olim legebatur. Vid. Nott. Varr.—12 *Oppidumque* Gron. Doujat. Crev.—13 Ignorant quæd. edd. *τὸ fieri.*—14 Τὸ *est* del. Gron. Doujat. Crev.—15 '*Avolaverunt* e duobus Mss. recepi pro vulg. *evolaverunt:* nam portentum in eo est, quod aufugiunt, non quod in altum volant.' *Rupert.* Mox, *in navim* Gron. Doujat. Crev.—16 *Accidit audiri* '*Mane Mane Mancine*' Gron. Doujat. Crev. *Mancino aus. trist. f. probat. est* edd. ante Sigon.—17 '*Oblivionem* (qui et *Limæas*, *Limeas*, *Limia*, *Limius* et nunc *Lima* vocatur: sed forte leg. *fluvium Oblivionis*, quia sic aliis, et Græcis ὁ τῆς Λήθης, dicitur).' *Rupert.*—18 Vet. lib. apud Sigon. *Transgrederentur milites persuasit.*—19 'Videtur omissum nomen pueri, *Antio-*

modum habens, a Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est, corruptis medicis,[20] qui, eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

chus, Alexandri filius.' J. F. Gron. Mox '*decem annos admodum habens:* sed in Epit. LII. extr. *bimulus admodum* dicitur. Difficultas hæc tolletur, si cum Delrii cod. *puero admodum* pro *bimulo a.* in Epit. LII. scribere liceat.' *Drak.* Deinde *Diodoro* edd. ante Sigon.—20 *Corruptis quidem medicis* eæd. Mox *ipsum* pro *eum* Gron. Doujat. Crev.

LIB. LVI.

D. Junius Brutus in Hispania ulteriore feliciter adversus Gallæcos[1] pugnavit. Dissimili eventu M. Æmilius Lepidus proconsul adversus Vaccæos rem gessit, clademque similem Numantinæ passus est. Ad exsolvendum Numantini fœderis religione populum, Mancinus, cum hujus rei auctor fuisset, deditus Numantinis, non est receptus. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti tria millia, nongenta viginti tria.[2] Fulvius Flaccus consul Vardæos in Illyrico subegit. M. Cosconius[3] prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Cum bellum Numantinum vitio ducum non sine pudore publico duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a senatu populoque Romano consulatus; quem cum illi capere ob legem, quæ vetabat, quenquam[4] iterum consulem fieri, non liceret, sicuti priori consulatu, legibus solutus est. Bellum servile, in Sicilia ortum, cum opprimi a præ-

1 '*Callaicos* aut *Callæcos* scribendum pro *Gallæcos*, quoniam et Græcis vocantur Καλλαïκοὶ vel Καλλαίκοι, et ita ab opp. *Calle* dicti creduntur. Nomen hoc corruptum videtur, ex quo regio eorum Gallæcia seu Gallicia appellari cœpit.' *Rupert.*—2 Tà *nongenta viginti tria* desunt in Gron. Doujat. Crev. Drak. &c. '*Nongenta viginti tria:* hæc verba, quæ ob numeri præc. similitudinem exciderunt, adjeci e tribus Mss. Possis et e tribus aliis substituere *n. triginta tria.*' Rupert.—3 *Cæsonius* edd. ante Sigon. Mox pro *duraret* forte legendum putat Gron. *duceretur.*—4 'Pleræque edd. vett. perperam post *quenquam* inseruere *intra decem annos:* nam Mss. fere omnes ignorant hæc verba, et XII. anni interjecti sunt inter priorem et hunc Scipionis consu-

toribus non potuisset, C. Fulvio consuli mandatum est. Hujus belli [5] initium fuit Eunus servus, natione Syrus, qui, contracta agrestium servorum manu et solutis ergastulis, justi exercitus numerum implevit. Cleon [6] quoque, alter servus, ad septuaginta millia servorum contraxit; et, copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque [7] ejus bellum sæpe gesserunt.

latum.' *Rupert.*—5 *Cujus belli* edd. ante Sigon.—6 *Cleo* Gron.—7 'Brevius uterque Pall. *adversus exercitum Romanum;* quod verius putárim.' *Gruter.* Mox, *sæpenumero gesserunt* edd. ante Sigon.

LIB. LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit, et corruptum licentia luxuriaque exercitum ad severissimam [8] militiæ disciplinam revocavit. Omnia deliciarum instrumenta recidit; duo millia scortorum a castris ejecit; [9] militem quotidie in opere habuit, et triginta dierum frumentum ad [10] septenos vallos ferre cogebat: ægre propter onus incedenti dicebat, 'Cum gladio te [11] vallare scieris, vallum ferre desinito.' Alii, scutum parvum habiliter ferenti, scutum [12] amplius justo ferre jussit; neque id se reprehendere, quando melius scuto, quam gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus [13] cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adversus eruptiones hostium [14] feliciter pugnavit. Vaccæi obsessi, liberis conjugibusque trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplis-

8 *Generosissimam* edd. ante Sigon.—9 *Rejecit* eæd. 'Τὸ *a* quidam Mss. ignorant, sed defendit Drak.' *Rupert.* Mox *omni die* pro *quotidie* edd. ante Sigon.—10 *Ac* pro *ad* legitur in vet. lib. apud Sigon.—11 *Recte* pro *te* legebatur ante Sigon.—12 Ex emend. Gruter. cum antea legeretur, *alii, nimirum parum habiliter scutum ferenti, eum scutum,* emend. Sigon. *alii nimis habiliter parvum scutum tenenti.* 'Forte cum Periz. leg. *alio ferente,* aut cum Drak. *alio ferente amplius eum scutum* (ita tres Mss.) *jussit ferre,* aut cum Gron. *alium ferentem.*' Rupert. Mox, *neque id reprehendere* emend. Periz. Vid. Nott. Varr. Deinde *quoniam* pro *quando* legebatur ante Sigon.—13 *Virgis* edd. ante Sigon.—14 *Contra hostium eruptiones* edd. ante Sigon. Mox *et con-*

sima munera, missa sibi ab Antiocho rege Syriæ, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, omniaque ea [15] referre quæstorem in publicas tabulas jussit; ex iis se viris fortibus dona daturum. Cum undique Numantiam obsidione clausisset, et obsessos fame videret urgeri; hostes, qui pabulatum [16] exierant, vetuit occidi; quod diceret, velocius eos absumturos frumenti quod [17] haberent, si plures fuissent.

jugibus Gron. Doujat. Crev.—15 *Eaque omnia* edd. ante Gron.—16 *Videret urgeri hostes; qui pab.* Gron. Crev. Mox, *interimi* pro *occidi* eæd. cum Doujat.—17 *Absumpturos frumentum, quod, &c.* edd. ante Gron. Mox *quidem* ante *fuissent* scribunt edd. ante Sigon.

LIB. LVIII.

Ti. Sempronius Gracchus tribunus plebis, cum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus et equestris ordinis, 'ne quis ex publico agro plus, quam quingenta jugera, possideret,' [18] in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ, causam diversæ partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret, seque et Gracchum fratrem [19] et Ap. Claudium socerum triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit et aliam legem agrariam, qua sibi latius agrum patefaceret,[20] 'ut iidem triumviri [1] judicarent, qua publicus ager, qua privatus esset.' Deinde, cum minus agri esset, quam quod dividi posset sine offensa etiam plebis,

18 '*Ne quis ex agro publico plus, quam D jugera, possideret;* quod vix credo Livium scripsisse: nam Ti. Gracchus referebat veterem legem Liciniam: (v. Liv. vi. 35. sq.) ea autem nullam *agri publici* mentionem faciebat, sed vetabat, *ne quis plus quingenta jugera possideret*, i. e. in universum quingenta, sine discrimine publicus, an privatus ager esset.' *Duk.* improb. Rupert. quem vid. *X.* vel *C. jugera* h. l. legitur in omnibus Mss. et edd. ante Sigon.—19 Vet. lib. apud Sigon. *et fratrem Caium.*—20 'Duo Mss. et edd. ante Grut. post. *qua si quis latius a. p.*, et Sigon. de Ant. Jur. Ital. ii. 2. habet, *ut, si quis latius a. p.* i. e. ultra modum lege finitum agrum proferret. Hæc videtur esse sententia: nec tamen probatos scriptores Latinos ita loqui scio.' *Duk.* Vel *patefecit* vel *quo sibi* legendum censet Gron.—1 *Omnino* additur in edd. ante Sigon. Mox *qui... qui* pro *qua... qua* Rupert. conj. ex ed. Camp.

(quoniam eos ad cupiditatem amplum modum sperandi[2] incitaverat,) legem se promulgaturum ostendit, 'ut iis, qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur.' Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus[3] commotus graviter senatus, ante omnes T. Annius consularis, qui, cum in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Nasica, in Capitolio ab optimatibus[4] occisus est, ictus primum fragmentis subselliorum, et inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus in flumen projectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.

—2 *Ad cupiditatem amplam modo sperandi* edd. ante Gron. Mox post *ostendit* add. *ob id* edd. ante Sigon.—3 Ex emend. Gron. pro *indignationibus* in edd. priorr. Mox '*T. Annius cos.* ita IV. Mss. et *T. Amnius* Voss. de quo T. Annio v. Plut. Gracch. p. 831. Hinc recte pro *C.* vel *A.* vel *M. Antonius consul*, quæ alii scripti et editi libri præferunt, Drak. substituit *T. Annius consularis*, ut sit T. Annius, qui a. U. 600. consul fuit; nisi ex Festo v. 'Satura' leg. *T. Annius Luscus.* Idem monet, Sigon. male emendasse *P. Mucius* (Scævola) *consul*, [quod Gron. Doujat. Crev.] quem, occiso demum Gracccho, ex somno quasi excitatum dicunt Cic. p. Domo 34. p. Planco 36. Val. Max. III. 2. 7. Aur. Vict. de Viris Ill. c. 64.' *Rupert.*—4 *A primatibus* edd. ante Sigon.

LIB. LIX.

Numantini, fame coacti, ipsi se per vicem[5] tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, et de ea triumphavit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius[6] consul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupavit, cum, testamento Attali regis delata[7] populo Romano, libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus consul, cum idem pontifex maximus esset, (quod nun-

5 Malit Drak. *in vicem.* Post *vicem* scribunt *tradentes* edd. ante Sigon.—

quam antea factum erat,) extra Italiam profectus, prælio victus et occisus est.[8] M. Perperna[9] consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius et Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta septemdecim[10] millia, octingenta viginti tria, præter pupillos et viduas. Q. Metellus censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa. Extat oratio ejus, quam Augustus Cæsar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora[11] scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, a quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici[12] jussit: quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio[13] fuerunt. Cum Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties vellet, creare[14] liceret; rogationem ejus P. Africanus gravissima oratione dissuasit; in qua dixit, 'Ti. Gracchum jure cæsum videri.' Gracchus[15] contra suasit rogationem; sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriæ et Phraätem Parthorum regem gesta, nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus, Evergetes cognominatus, ob nimiam[16] crudelitatem suis invisus, incensa a populo regia, clam Cypron profugit; et, cum sorori ejus Cleopatræ, quam (filia ejus virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiaverat, regnum a populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque ejus et manus et pedes matri misit. Seditiones a triumviris Fulvio Flacco et C. Graccho et C. Papirio[17] Carbone, agro dividendo creatis, excitatæ: quibus cum P. Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus de die[18] domum se recepisset, mortuus

6 Ex emend. Sigon. pro *P. Atilius.*—7 Al. *legata.*—8 *Interemptus est* Gron. Doujat. Crev.—9 *Perpenna* edd. ante Sigon.—10 Malit Sigon. *trecenta sexaginta octo.* Habent al. *trecenta tredecim.*—11 *Eo tempore* edd. ante Sigon.—12 Grutero videtur spuria vox *dejici*: et omnino h. l. stultissima ed. vulg.—13 *Quam maxime* add. edd. ante Sigon.—14 *Plebis . . . creari* Gron. Doujat. Crev. *Plebis* et Drak.—15 *C. Gracchus* emend. Gron.—16 *Suam* add. edd. ante Sigon. Mox *in Cypron* ante Gron. legebatur.—17 Deest in Gron. Doujat. et al. nomen *Papirio.* Mox ante Sigon. præponebatur *τῷ agro* verbum *de.*—18 *Pridie* omnes fere Mss. et edd. ante Crev. Roëll. conj. *eo*

in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor, hinc maxime, quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat. De morte tamen ejus nulla quæstio acta. Eo[19] defuncto, seditiones triumvirales acrius exarserunt. C. Sempronius consul contra Iapydas primo rem male gessit: mox victoria cladem acceptam emendavit virtute D. Junii Bruti, ejus, qui Lusitaniam subegerat.

dic.—19 *Quo* pro *eo* legebatur ante Sigon.

LIB. LX.

L.[20] Aurelius consul rebellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium[1] Massiliensibus adversus Salluvios Gallos, qui fines Massiliensium populabantur. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti locustarum multitudine[2] et deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta[3] triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis, eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit; (inter quas frumentariam, 'ut semisse et triente frumentum plebi daretur:' alteram legem agrariam, quam et frater ejus tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem, tunc cum senatu consentientem, corrumperet, 'ut sexcenti ex equitibus in curiam sublegerentur,[4] et, quia illis temporibus

20 Ignorant edd. antt. prænomen *L.* Mox 'Cf. Pigh. Ann. ad a. 627. *rebellantes* pro *bellantes* ex ejus emend. recèptum. *Pellitos Sardos* conj. Gron.' *Rupert.* Deinde *omnium* post *primus* add. Gron. Doujat. Crev.—1 *Missus auxilio* Gud. Mox 'Livium incuriæ vel oblivionis arguit Periz. Anim. Hist. c. 8. p. 346. *Transalpinos Gallos* et *Salvios* aut *Salluvios Ligures* conj. Cluver. Ital. Ant. I. 7. p. 50. suspicans, Salluvios non recte Gallos dici.' *Rupert.*—2 *A maxima multitudine locustarum* edd. ante Sigon.—3 *Trecena ... septingena* Gron. Doujat. Crev.—4 'Locus impeditissimus et forte corruptus: nam nusquam alibi scriptum est, lege hac DC. equites in

trecenti tantum senatores erant, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur,' id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet) et, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, et una in solo dirutæ Carthaginis; quo ipse triumvir creatus coloniam deduxit. Præterea res a Q. Metello consule adversus Baliares[5] gestas continet; quas Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant: Baliares a teli missu appellati, aut[6] a Baleo, Herculis comite, ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum et Seleucum filium, indignata[7] quod, occiso patre ejus a se, injussu suo diadema sumsisset, interemit.

senatum allectos fuisse.' *Duk.* *Tunc senatui cons.* Gud. Pro *equitibus* habent Mss. *equitum* et *equite*. Mox deest vox *tantum* in edd. ante Sigon.—5 *Baleares* Gron. Doujat. Crev.—6 *Vel* pro *aut* eæd.—7 *Multum indignata* edd. ante Sigon.

LIB. LXI.

C. Sextius proconsul, victa Salluviorum[8] gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam[9] e calidis frigidisque fontibus atque a nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul adversus[10] Allobrogas ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutomalium,[11] Salluviorum regem, fugientem recepissent et omni ope juvissent, quodque Æduorum agros, sociorum populi Romani, vastassent. C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, cum Aventinum quoque armata multitudine[12] occupasset, a L. Opimio consule, ex senatus consulto vocato ad arma populo, pulsus et occisus

8 *Salviorum* h. l. et inf. Gron. Doujat. Crev.—9 *Ab aq. copia* malit Gron. Mox *et calidis et frigidis* Gron. Doujat. Crev.—10 *Contra* eæd. Mox *Vindalum* Ms. Leid. teste Rupert.—11 ' Pro *Teutomalium* Mss. *Crotoniculum*, *Cortomoculum*, *Tentomolum*, *Toutomotulum*, *Teutomotulum*; et edd. vett. *Teutomalum*

est;[13] et cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius ejusdem furoris. Q. Fabius Maximus consul, Paulli nepos, adversus Allobrogas et Bituitum, Arvernorum regem, feliciter[14] pugnavit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti. Ipse, cum[15] ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congentiatus,[16] filius ejus, comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius, accusatus apud populum a Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjecisset, absolutus est.[17]

et *Teutonialum.*' Rupert.—12 *Arm. quoque mult.* edd. ante Sigon.—13 *Interemptus est* Gron. Doujat. Crev. Mox *Flaccus socius ejusd.* edd. ante Sigon. —14 *Multum feliciter* eæd. Mox '*Ex Bituiti* (*Bitinti* Ms. Berg.) *exercitu cæsa millia h. CXX.*; ita Mss. (præter Boend. qui *CCXX.* habet) et Appian. Gall. I. 2. at *CL. millia* ap. Oros. v. 14. *CXXX. millia* ap. Plin. VII. 50. *CC. millia* ap. Strab. IV. 185. et 191. Cf. Pigh. l. l.' *Rupert.*—15 *Et cum ipse* Gron. Doujat. Crev. Mox *Albæ* Gron. Doujat.—16 'Mss. *Congenatus*, *Congienatus*, *Congenetiatus*, *Cognoncaticus*, *Congonnetiacus*, *Congomietiacus*.' Rupert.—17 *Liberatus est* edd. ante Sigon.

LIB. LXII.

Q. Marcius consul Stœnos,[18] gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa, Numidarum rex, mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, et Jugurthæ, fratris filio, quem,[19] adoptaverat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas subegit. Jugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem victum occidit:[20] Adherbalem regno expulit: is a senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus,[1] censores, duos et triginta senatu moverunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

18 Ex Oros. frag. fast. triumph. Mss. habent *Stonos*, (quod Gron. Doujat. Crev.) *Stenos*, *Stinos*, *Sarmes*, *Sarmos*. Edd. antt. habent *C. N. Martius coss. Sarmios.*—19 *In filium* add. edd. ante Sigon. Mox *obsedit* pro *subegit* eæd.—20 *Interemit* Gron. Doujat. Crev. *Qui victus cecidit* et *occidit* Mss. Mox *qui a senatu* edd. ante Gron.—1 *Ænobarbus* et *amoverunt* edd. ante Sigon.

LIB. LXIII.

Cato Porcius[2] consul in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Vestales, incesti damnatæ sunt: idque incestum quemadmodum et commissum, et deprehensum, et vindicatum sit,[3] refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt. Ab iis Papirius Carbo consul cum exercitu fusus est. Livius Drusus consul adversus Scordiscos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.[4]

2 'IV. Mss. *C. Porcius*, non minus recte.' *Rupert.*—3 *Judicatum sit* edd. ante Sigon.—4 *Magnumque honorem tulit* add. Gron. Doujat. Crev.

LIB. LXIV.

Adherbal, bello petitus a Jugurtha et in oppido Cirta[5] obsessus, contra denuntiationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Jugurthæ bellum indictum; idque[6] Calpurnius Bestia consul gerere jussus, pacem cum Jugurtha injussu populi et senatus fecit. Jugurtha, fide publica evocatus ad indicandos auctores consiliorum[7] suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit; et propter cædem, admissam in regulum quendam, nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi affectabat,[8] Romæ interfectum, cum periclitaretur, causam capitis dicere jussus, clam profugit, et, cedens[9] Urbe, fertur dixisse: 'O Urbem venalem et cito perituram, si emtorem invenerit!' A. Postumius legatus infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto pacem quoque adjecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.[10]

5 *Cirtha* Gron.—6 *Etiam* inserunt edd. ante Sigon.—7 *Ad indicandum cons. auctores* eæd.—8 *Appetebat* Gron. Doujat. Crev.—9 *Discedens* edd. ante Sigon.—10 *Jugurtham gesto conflixit, pacemque etiam multum ignominiosam adjecit, quam quidem minime esse serv. sen. cens.* edd. ante Sigon.

LIB. LXV.

Q. Cæcilius Metellus consul duobus præliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam[11] vastavit. M. Junius Silanus consul adversus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem et agros, in quibus consisterent,[12] postulantibus senatus negavit. M. Minucius proconsul adversus[13] Thracas prospere pugnavit. L. Cassius consul a Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui a civitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est. Milites, qui ex ea clade superaverant,[14] obsidibus datis et dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

11 *Et universam Num.* edd. ante Sigon.—12 *Considerent*, in ed. Ascens. a. 1513. primum exhibitum, habent etiam Gron. Doujat. Crev.—13 *Contra* eæd. Mox *feliciter quidem* edd. ante Sigon.—14 '*Superaverant* restitui pro *superáverunt* [in Gron. Doujat. Drak. Crev.] quod demum exhibet ultima ed. Grut.' *Rupert.*

LIB. LXVI.

Jugurtha, pulsus a C. Mario[15] Numidia, auxilio Bocchi, Maurorum regis, adjutus est; et, cæsis prælio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, vinctus ab eo, et Mario traditus est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Syllæ, quæstoris Marii, fuit.

15 Delendam putat Jac. Gron. voculam *ex*, quæ in Gron. Doujat. Crev. præponitur *Numidia.*

LIB. LXVII.

M. Aurelius Scaurus, legatus consulis, a Cimbris fuso exercitu, captus est, et, cum, in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod

diceret, Romanos vinci non[16] posse, a Boiorige rege, feroci juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Manlius[17] consul et Q. Servilius Cæpio proconsul, victi prælio castrisque binis exuti sunt. Militum millia octoginta occisa, calonum et lixarum quadraginta. Secundum populi Romani jussionem,[18] Cæpionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt, primi post regem Tarquinium;[19] imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, et in carcere necatus est.[20] Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat; eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est.[1] Secundo et tertio absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus quæ inter[2] Rhodanum et Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati sunt; reversique in Galliam, bellicosis se Teutonis conjunxerunt.[3]

16 *Minime* pro *non* legebatur ante Sigon. Mox *a Bolo rege* omnes Mss. Sed vocem *rege* delendam forsan putat Rupert. Del. Gron. Crev.—17 'Alii *Mallius* Græce aut liquescente pronuntiatione; at perperam *Manilius*, et C. vel *M. Manlius*.' Rupert. *C. Manlius, et Q. Cæpio proconsules, &c.* edd. antt.—18 '*Secundum populi Rom. jussionem*: verba ineptissima, et aut omnino delenda, aut mutanda; Gron. qui conj. *quadraginta, secundum Arausionem. Cæpionis cet.* In Exc. Pith. *secundum aprausionem*; in reliquis Mss. *secundum a po. Ro. ausionem*, vel *auxionem* vel *jussionem*. Vulgatum interpretari conatur Corradus ad Cic. Brut. p. 247.' *Rupert.*—19 *Primoque post r. T.* edd. ante Sigon.—20 Deerat olim verb. *est*.—1 Vet. lib. apud Sigon. *consulatus est*. Mox *Consulatu secundo et tertio absens consul creatus. Quartum consulatum, &c.* Gron. Doujat. Crev.—2 *Circa* pro *inter* edd. ante Sigon.—3 'In Mss. h. l. *imbellicosis* vel *in bellicosis*; et cur Teutoni præ aliis *bellicosi* prædicentur, causæ parum esse dicit Gron. Hinc conj. *Ambronibus se et Teutonis c.* non improb. Crev. quoniam Epit. seq. Ambrones et Teutoni simul castra Marii oppugnasse dicantur. Sed Scheffer et Oudend. ad Obs. recte monent, ibi quoque nullam fieri Ambronum mentionem, et emendationem illam longius a vulgato abire. Ille potius legendum censebat *belli causa*, et hic *in belli casus se Teutonis c.* quod lectione Mss. firmatur.' *Rupert.*

LIB. LXVIII.

M. Antonius prætor in Ciliciam[4] maritimos prædones

persecutus est. C. Marius consul summa vi oppugnata a Teutonis et Ambronibus castra defendit: duobus deinde præliis circa Aquas Sextias eos hostes delevit, in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum consul creatus est: triumphum oblatum, donec et [5] Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, et ad flumen Athesim castellum editum insederat reliqueratque, cum, virtute sua expliciti, fugientem proconsulem exercitumque consecuti, in Italiam trajecissent,[6] junctis ejusdem Catuli et C. Marii exercitibus, prælio victi sunt ab eis: in quo cæsa traduntur hostium [7] centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius, totius civitatis consensu exceptus, pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquamdiu [8] ut novo homini, ad tantos honores evecto, inviderant, conservatam ab eo rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre occisa, primus [9] insutus culeo, in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges gesta [10] continet.

4 *In Sicilia* edd. ante Sigon.—5 Carent edd. ante Sigon. *τῷ et*.—6 '*Qui fauces Alpium obsederat . . . consecuti*, verba non satis sana, in quibus admodum variant Mss. Ex iis et Plut. Mar. p. 418. 419. Gron. conj. *obsidebat, flumen Athesim transgressi castellum editum, quod insederat, ut relinqueret, effecerunt. Qui tamen in castello fuerunt* (hæc tria verba excidisse putabat) *virtute sua expliciti, fugientem p. e. c. sunt. In Italiam cum deinde trajecissent cet.* Alia tentabat Pigh. Annal. ad a. 652.' *Rupert.* Edd. ante Sigon. *ubi virtute sua.*—7 *Hominum* edd. ante Sigon. et mox *receptus* pro *exceptus* eæd.—8 *Aliquantulum* eæd.—9 *Interempta, primus omnium* Gron. Doujat. Crev.—10 Τὸ *gesta* abest ab edd. ante Sigon.

LIB. LXIX.

L.[11] Appuleius Saturninus, adjuvante C. Mario et per milites occiso A. Nonio [12] competitore, tribunus plebis per

11 *Cn.* pro *L.* legebatur ante Sigon. Mox *per clientes* conj. Gron. pro *per*

vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit; et, cum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam non juraverat,[13] diem dixit: qui cum a bonis civibus defenderetur, ne causa[14] certaminum esset, in exilium voluntarium Rhodum profectus est, ibique legendo et audiendis magnis viris avocabatur.[15] Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua et igni interdixit. Idem Appuleius Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatus,[16] quem maxime adversarium actionibus suis timebat, occidit.[17] Quibus rebus concitato senatu, (in cujus causam et C. Marius, homo varii et mutabilis ingenii consiliique semper secundum fortunam, transierat, cum eum tueri minime posset) oppressus armis cum Glaucia prætore et aliis ejusdem furoris sociis, bello[18] quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius civitatis favore, reductus est. M'. Aquillius proconsul[19] in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

militem.—12 *Numio* legebatur ante Sigon.—13 *Eo quod in eam minime jurasset* edd. ante Sigon. *qui in eam non juraverat* Gud.—14 *Majorum* add. Gron. Doujat. Crev.—15 Ex emend. Gron. '*vacabat* ed. Frob. a. 1535. et hinc alii prob. Crev. In Mss. plerisque *audiendo magnos viros advocabat* et *advocabatur:* sed *avocabatur* in Lov. 2. et Exc. Pith.' *Rupert.* —16 'Post *candidatum consulatus* priores edd. inserunt *petitorem*, sed ed. Camp. et omnes Mss., præter Norvic. perpetuum asseclam editionum, omittunt. Illud probant Gron. et Græv. ad h. l. et ad Suet. Aug. 10. hoc vero Duk. Crev. Drak. et plerique intpp. Suet.' *Rupert.*—17 *Interemit* Gron. Doujat. Crev. Mox *ejus* pro *cujus* legebatur ante Gron.—18 'Pro *bello* Sigonius conj. *a Rabirio*, Freinsh. ad Flor. III. 16. 7. *telo*, et Gron. *a Scæva* aut *a servo.*' Rupert.—19 *M. Aquilius consul* edd. ante Sigon.

LIB. LXX.

Cum M'. Aquillius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse judices rogare noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis,[20] indubitanter

20 'Verba *quibus conspectis* absunt a VII. Mss. non modo commode, sed

absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T.[1] Didius proconsul adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus hæredem populum Romanum reliquit, et ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sylla reductus est. Parthorum legati, a rege Arsace missi, venerunt ad Syllam, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus Q. Mucii proconsulis[2] a publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Sentius[3] prætor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus, cum impotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, ut ad se judicia transferrentur,[4] sustinente causam ejus M. Livio Druso tribuno plebis; qui, ut vires sibi acquireret, perniciosa spe largitionum[5] plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

etiam eleganter.' *Gron.*—1 Prænomen *T.* deest; et mox *Apionis* legitur in edd. ante Sigon.—2 *C. Marii proc.* edd. ante Sigon.—3 '*C. Sentius* 3 Mss. In aliis *Septius*, *Servius*, *Sericius*, *Census*; in edd. antt. *C. Geininius* prob. Crev. quia Sentius his quidem temporibus prætor Macedoniæ fuisse videatur, sed 'contra Thracas feliciter pugnaverit.' v. Oros. v. 18. Plut. Sylla p. 458. Cic. p. Planco 8. p. Pis. 34. et Verr. III. 93. Noris. Cenot. Pis. 3. 9. Pigh. Annal. ad a. 664–672. Hinc *feliciter* pro *infeliciter* h. l. conj. Sigon.' *Rupert.*—4 Voss. *transferrent*. Gud. *transferret.*—5 Voss. et Gud. *largitione*. Videtur tollendum τὸ *spe*.

LIB. LXXI.

M. Livius Drusus, tribunus plebis, ut majoribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios et Italicos populos spe civitatis Romanæ solicitavit; iisque adjuvantibus, per vim legibus agrariis frumentariisque latis, judiciariam quoque pertulit, 'ut æqua parte judicia penes senatum et equestrem ordinem essent.' Cum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt. Eorum coitus conjurationesque et ora-

tiones[6] in conciliis principum referuntur. Propter quæ Livius Drusus, invisus etiam senatui factus,[7] velut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est.

6 *Conjurationes orationesque* edd. ante Gron. Sup. pro *coitus* conj. Duk. *cœtus* vel *coitiones*, et Ms. Berg. *conventus*.—7 *Etiam sen. inv. fact.* edd. ante Gron. In Voss. deest τὸ *invisus*.

LIB. LXXII.

Italici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, initio belli a Picentibus moto.[8] Q. Servilius proconsul[9] in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumsit. Ser. Galba, a Lucanis comprehensus, unius fœminæ opera, ad quam devertebatur, captivitate exemtus est. Æsernia et Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde[10] Latini nominis externarumque gentium missa populo Romano, et expeditiones invicem expugnationesque urbium referuntur.

8 '*Initio belli a P. orto* e vet. libro Sigon. et Gron. refrag. Drak. qui monet, movere bellum passim dici pro incipere. Num vero et initium belli?' *Rupert.*—9 '*Q. Servilius proc.* Ms. Boend. et Appian. l. l. Plerique Mss. h. l. et Oros. v. 18. et Vellei. II. 15. *Q. Servius*, prob. Jac. Gron.' *Rupert.*—10 *Demum* pro *deinde* legebatur ante Sigon.

LIB. LXXIII.

L. Julius[11] Cæsar consul male adversus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Postumio prætore, qui ab iis interfectus[12] est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius consul male[13] adversus hostes Marsos pugnasset, et in prælio

11 *Julius* abest ab edd. ante Sigon. ut inf. ab edd. Gron. Doujat. Crev.—12 *Interemptus* eæd.—13 Ms. Leid. *male*; reliqui *parum prospere*, (quod

cecidisset, C. Marius, legatus ejus, meliore [14] eventu cum hostibus conflixit. Ser. Sulpicius Pelignos prælio [15] fudit. Q. Cæpio, legatus Rutilii, cum obsessus prospere in hostes erupisset, et ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus et circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Julius Cæsar consul feliciter adversus Samnites pugnavit. Ob eam victoriam Romæ saga posita sunt: et, ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius prælio Marsos fudit, Herio Asinio, prætore Marrucinorum, occiso. C. Cæcilius [16] in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

Gron. Doujat. Crev.)—14 *Quidem* olim inserebatur.—15 Τὸ *prælio* aberat ab edd. ante Sigon.—16 *Fudit. Herio Asinio,... occiso, C. Cæcilius, &c.* distinx. Gron. Pro *Herio* est in Mss. et edd. antt. *Hernio, Hirnio,* et *Hirno.* Pro *Salluvios* habent Gron. Doujat. Crev. ut sup. *Salvios.*

LIB. LXXIV.

Cn. Pompeius Picentes prælio fudit et obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ et alia magistratuum insignia sumta sunt.[17] C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare cœperunt. A. Plotius [18] legatus Umbros, L. Porcius prætor Marsos,[19] cum uterque populus defecisset, prælio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti sunt. Cn. Pompeius consul Marsos acie vicit. Cum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio [20] prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis, qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

17 *Aliaque mag. ornamenta insignia s. s.* Malit Rupert. *resumta.*—18 *Aurelius Plotius* edd. ante Sigon.—19 'Pro *Marsos* leg. forte *Etruscos* ex Oros. v. 18. Floro III. 18. 13. et Appiano B. C. I. 49. nam Marsi jam ante defecerant et primi omnium Italicorum bellum moverant.' *Duker.*—20 *Asellus* edd. ante Sigon.

LIB. LXXV.

A. Postumius Albinus legatus, cum classi præesset,[1] infamis crimine proditionis, ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sylla legatus Samnites prælio vicit, et bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius consul, rebus prospere gestis fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat,[2] cecidit. Ea res hostibus victoriam ejus prælii dedit. Cosconius et Lucceius Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sylla Hirpinos domuit, Samnites multis præliis fudit, aliquot populos recepit; quantisque raro quisquam alius[3] ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

1 'Sed eum *classi præfuisse*, et Romanos omnino classibus usos esse in bello sociali, nemo tradit. Hinc verba *cum classi præesset* delenda, et pro iis *in obsidione castrorum hostilium*, quæ cum aliis, ex initio Epit. seq. inculcatis, in quibusdam Mss. leguntur, reponenda putabat Drak. Forte leg. *legatus cum castris præesset*.' Rupert.—2 *Oppugnat* malit Drak.—3 Ignorant edd. ante Sigon. *τὸ alius*.

LIB. LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus adversus Lucanos prospere gestis, et plurimis oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit, totamque[4] eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos et Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque, a L. Murena et Cæcilio Pinna legatis[5] aliquot præliis fracti, pacem petierunt. Asculum a Cn.

4 *Universamque* Gron. Doujat. Crev. 'Mox verba *Cn. Pompeius . . . accepit* absunt a Ms. Berg. repetita forte ex Epit. præc. *recepit* Ms. Boend. verum id verbum modo præcessit.' *Drak.*—5 *Cæc. Pio legatis* Crev. ex emend. Sigon. *Cæc. Pio legato* Doujat. Mox *petere pacem cœperunt* Voss. et Gud.—

Pompeio captum est, cæsis et a Mam. Æmilio legato Italicis.[6] Silo Pompædius, dux Marsorum, auctor hujus rei, in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno a Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque[7] continet.

6 *Cæsis a Mam....legatis Ital.* edd. ante Sigon. Mox *belli* pro *rei* malunt Cluver. Crev.—7 *Populationesque* abest ab edd. ante Sigon.

LIB. LXXVII.

Cum P. Sulpicius tribunus plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgasset, 'ut exules revocarentur, et novi cives libertinique distribuerentur in tribus, et ut Marius[8] adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur,' et adversantibus consulibus Q. Pompeio et L. Syllæ vim intulisset, occiso Q. Pompeio[9] consulis filio, genero Syllæ; L. Sylla consul cum exercitu in Urbem venit, et adversus factionem Sulpicii et Marii in ipsa Urbe pugnavit eamque expulit: ex qua[10] duodecim a senatu hostes, inter quos C. Marius pater et filius,[11] judicati sunt. P. Sulpicius, cum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus et occisus est. Servus, ut præmium promissum indici[12] haberet, manumissus[13] et ob scelus proditi domini de saxo dejectus est. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, cum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis, et, cum missus ad occidendum eum servus, natione Gallus, majestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publice in navim[14] delatus est in Africam. L. Sylla civitatis statum ordinavit: exinde colonias deduxit. Q. Pompeius consul, ad accipiendum[15] a

8 *Consul* vel *cons. Marius* Mss. unde *C. Marius* conj. Drak.—9 Sic ex conj. Sigon. cum prius legeretur *occisoque Pompeio.*—10 *Ex quo* edd. ante Sigon.—11 Magis placet Gron. *Caii Marii pater et filius.*—12 Ita pro *promissi indicii* ex emend. Gron. Sigon. ex vet. lib. *promissum indicii.*—13 *Est* add. Gron. Doujat. Crev.—14 *Publicæ navi* eæd. And. *publice in navi.*—15 *Ad capiendum* edd. ante Sigon.

Cn. Pompeio proconsule exercitum profectus, consilio ejus occisus est. Mithridates, Ponti rex, Bithynia et Cappadocia occupatis, et pulso Aquillio legato, Phrygiam, provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

LIB. LXXVIII.

Mithridates Asiam occupavit: Q. Oppium proconsulem, item Aquillium legatum, in vincula conjecit; jussuque ejus, quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. Urbem Rhodum, quæ sola in fide permanserat, oppugnavit, et aliquot præliis navalibus victus recessit. Archelaus, præfectus regis, in Græciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Præterea trepidationem [16] urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.

16 Gud. cum Camp. *trepidationes.*

LIB. LXXIX.

L.[17] Cornelius Cinna, cum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus Urbe a Cn. Octavio collega cum sex tribunis plebis;[18] imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, et bellum Urbi intulit, arcessito C. Mario ex Africa cum aliis exulibus: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt;[19] et, cum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentati-

17 Prænomen *L.* deest in edd. ante Sigon. ' Mox verba *atque arma* non extant in quibusdam Mss. Sed *vim* et *arma* passim jungi, et vim multis modis fieri posse, sed præcipue fieri armis, monent Duk. et Drak.' *Rupert.*—18 ' *Cum Sex. Publio tri. pl.* Boend. Berg. et ed. Camp. Suspicarer *cum M. Virgilio tr. pl.* nisi a vulg. lect. id nimis recederet. Non minus tamen ab ea recedunt nomina reliquorum hujus anni tribunorum pl. v. Pigh. Annal. ad a. 666. An leg. *a Cn. Octavio collega et sex tribunis plebis?*' Rupert. Mox edd. ante Sigon. omittunt *ei* post *imperioque.*—19 Gud. *corrue-*

one edita, rogo ei exstructo, ipse supra rogum se transfodit, et eodem igni consumtus est. Et cum opprimi inter initia potuissent,[20] Cn. Pompeii fraude, qui, utramque partem fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, et consulis segnitie confirmati Cinna et Marius quatuor exercitibus, ex quibus duo[1] Q. Sertorio et Carboni dati sunt, Urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit et crudeliter diripuit.

runt. Mox *mortuum spoliaret* edd. ante Sigon.—20 *Potuisset* Gron. Doujat. cum edd. ante Gron.—1 *Quorum duo* Gron. Doujat. Crev.

LIB. LXXX.

Italicis populis a senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma retinebant,[2] Cinnæ et Mario se conjunxerunt. Ab iis Plautius[3] cum exercitu cæsus est. Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Janiculum occupaverunt,[4] et fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium[5] et Ariciam et Lanuvium colonias devastavit. Cum nulla spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem et perfidiam et ducum et militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes[6] transibant, Cinna et Marius in Urbem recepti sunt: qui, velut captam, eam cædibus et rapinis vastarunt, Cn. Octavio consule occiso et omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, L. et C. Cæsare,[7] quorum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ occisus.[8] Pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia con-

2 *Recipiebant* edd. ante Sigon.—3 *Plantius* eæd. Epit. LXXIV. *A. Plotius* dicitur.—4 'Vet. lib. *oppugnaverunt.* Occupasse tamen ait App. Itaque nihil muto.' *Sigon.*—5 *Antium quidem* et mox *nulla omnino spes* edd. ante Sigon. *Lanuvium* pro *Lavinium* est ex emend. Cluv. Ital. Ant.—6 Voss. et Gud. *in diversas part.*—7 *L. et C. Cæsaribus* vult Gron. prob. Crev. Τὸ *L.* deerat ante Sigon. et mox τὸ *sunt.*—8 *Interemptus* Gron. Doujat. Crev.—

sules in sequentem annum se ipsos renuntiaverunt: eodemque die, quo magistratum inierant, Marius [9] Sex. Licinium senatorem de saxo dejici jussit; editisque multis sceleribus, Idibus Januariis decessit: vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit: adeo, quam rempublicam armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter [10] evertit.

9 *Eodem die, quo . . . inerant, Marius* edd. ante Sigon.—10 Carent edd. antt. adv. *hostiliter*.

LIB. LXXXI.

L. Sylla Athenas, quas Archelaus, præfectus Mithridatis, occuparat, circumsedit et cum magno [11] labore expugnavit: urbi libertatem, et civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea Thracum in Macedonia continet gesta. [12]

11 *Maximo* Gron. Doujat. Crev.—12 Habent eædem ex emend. Sigon. *Præterea transitus Thracum in Maced. continet*, cum antea legeretur *Præterea a Thracibus in Maced. gesta continet*.

LIB. LXXXII.

Sylla copias regis, quæ, Macedonia occupata, in Thessaliam venerant, prælio vicit, cæsis hostium centum millibus, et castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Syllæ se tradidit. L. Valerius Flaccus consul, collega Cinnæ, missus, ut Syllæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo, a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est, et imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes a Mithri-

date et crudeliter direpta provincia,[13] incursionesque Thracum in Macedoniam, referuntur.

13 Malit Rupert. ex Ms. Boend. *direptæ provinciæ*.

LIB. LXXXIII.

C. Fimbria in Asia, fusis prælio aliquot præfectis[14] Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem, non multum abfuit, quin caperet. Urbem Ilion, quæ se potestati Syllæ reservabat, expugnavit, ac delevit, et magnam partem Asiæ recepit. Sylla multis[15] præliis Thracas cecidit. Cum L. Cinna et Cn. Papirius Carbo, ab se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent,[16] effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, et per eos, qui concordiæ studebant, ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere et adversus Syllam proficisci, interfectus est.[17] Consulatum Carbo solus gessit. Sylla, cum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit, ita ut is cederet provinciis[18] Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria, desertus ab exercitu, qui ad Syllam transierat, ipse se percussit, impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se occideret.[19]

14 Quidam Mss. et edd. antt. *aliquot copiis M.*—15 Mss. *Sylla compluribus* et *Sylla enim pluribus*.—16 Mss. *præparent*, *præpararent*, et *repararent*. Mox *quidem* post *effectum* add. edd. ante Sigon.—17 *Interemptus est* Gron. Doujat. Crev.—18 *Provinciis* del. eæd. Malit Crev. *provincia*, quoniam Bithyn. et Capp. non fuere eo tempore provinciæ Rom. sed regna.—19 *Impetravitque a servo . . . ut eum omnino interficeret* edd. ante Sigon. *Interficeret* Gron. Doujat. Crev.

LIB. LXXXIV.

Sylla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si cives, qui pulsi a Cinna ad

se confugerant,[20] restituerentur. Quæ conditio cum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ coloniisque[1] obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Syllam obligaret, consensu senatus prohibitus est.[2] Novis civibus senatus consulto suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium secutus erat, cum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est; senatusque consultum per factionem Carbonis et Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque et triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum, quod contra Syllam excitabatur,[3] continet.

20 *A Cinna pulsi ad se fugerant* edd. antè Gron.—1 *Coloniisque* deerat ante Sigon.—2 Carent verb. *est* edd. ante Sigon.—3 *Belli apparat. contra Syllam, quod plurim. excitab.* eæd.

LIB. LXXXV.

Sylla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis, qui de pace agerent, a consule C. Norbano[4] violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, solicitatus per emissos a Sylla milites, signa ad Syllam transtulit. Scipio, cum occidi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. ejus, qui Asculum ceperat, conscripto[5] voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam venerat; ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta Urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

4 *Et ab consule* Gron. *et a consule* Donjat. *a consule Cn. Carbone, et C. Norbano* edd. ante Sigon.—5 ' Voss. *ceperat scriptus cum scripto.* Gud. *ceperat scriptus conscripto.* Fortasse *ceperat, privatus, conscripto, &c.*' J. F. Gron.

LIB. LXXXVI.

Cum C. Marius, C. Marii filius, consul ante annos viginti per vim creatus esset, C. Fabius[7] in Africa propter crudelitatem et avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Syllæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulso et occiso, occupavit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem et suffragii jus nuper datum, fœdus percussit. Idemque, ex fiducia jam certæ victoriæ, litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romam differre[8] jussit, cum a parte diversa Urbs adhuc teneretur. L. Damasippus prætor, ex voluntate C. Marii consulis cum senatum contraxisset,[9] omnem, quæ in Urbe erat, nobilitatem trucidavit: ex cujus numero Q. Mucius Scævola pontifex maximus fugiens in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. Murena[10] adversus Mithridatem in Asia renovatum continet.

7 'Scribe, deleta conjunctione, *C. Marius . . . creatus est. C. Fabius, &c.*' J. F. Gron. 'Non dubito quin mendum sit in Epit. Liv. et pro *XX.* minimum reponi debeat *XXV.* ut ei sic conveniat cum auct. de Vir. Ill. Velleius tamen annos numerat *XXVI.*; App. etiam *XXVII.*' Vossius ad Vell.—8 *Deferre* olim legebatur. Ex vett. libb. emend. Sigon. et *vadimonium* promit.—9 *Convocasset* malit Rupert.—10 'Al. [ut Gron. Crev.] scribunt *Muræna*, nomen deducentes a pisce qui Gr. *μύραινα* dicitur.' *Rupert.*

LIB. LXXXVII.

Sylla C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit: urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res a legatis ejus, eadem ubique fortuna partium, gestas continet.

LIB. LXXXVIII.

Sylla Carbonem, exercitu ejus fuso[11] ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque cæso, Italia expulit: cum Sam-

nitibus, qui soli ex Italicis populis nondum arma posuerant, juxta urbem Romanam ante portam Collinam debellavit; recuperataque republica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum fuit, inquinavit. Octo millia deditorum in villa[12] publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: Urbem ac totam Italiam cædibus replevit: inter quas omnes Prænestinos inermes concidi[13] jussit: Marium, senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus præsectis et effossis oculis, necavit. C. Marius, Præneste obsessus a Lucretio Ofella,[14] Syllanarum partium viro, cum per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit, id est,[15] in ipso cuniculo, cum sentiret se evadere non posse,[16] cum Pontio Telesino, fugæ comite, stricto utrimque gladio, concurrit; quem cum occidisset, ipse[17] saucius impetravit a servo, ut se occideret.

11 Additur τὸ *fuso* a Gronov. ex aliquot Mss.—12 *Via* edd. ante Sigon. Mox *proposuit* pro *posuit* conj. Drak.—13 *Interimi* edd. ante Sigon.—14 *Asella* eæd.—15 'In verbis *id est* aliquid vitii hærere, locum etiam hunc non integrum esse, et varias potius sententias de morte Marii, ut in Velleii II. 27. relatas fuisse, certe non eadem genera mortis memorari, jam monuit Duk.' *Rupert.*—16 *Minime posse* edd. ante Gron.—17 *Ipse* deerat ante Sigon.

LIB. LXXXIX.

M. Brutus,[18] a Cn. Papirio Carbone, qui Cossuram appulerat, missus nave piscatoria Lilybæum, ut exploraret, an ibi Pompeius esset, et circumventus a[19] navibus, quas Pompeius miserat, in se mucrone verso, ad transtrum navis obnixus corporis pondere, incubuit. Cn. Pompeius, in Siciliam cum imperio a senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sylla, dictator factus, quod nemo unquam fecerat,[20] cum fascibus

18 *L. Brutus* edd. ante Sigon. Mox *Cossuram* pro *Corcyram* primus substituit Sigon.—19 Τὸ *a* deest in Gron. Doujat. Crev. Mox *mucroni* pro *mucrone* conj. Gron. et *in se mucrone verso . . . ei incubuit* Drak. Deinde *occubuit* edd. ante Gron.—20 'Hæc verba ab inepto aut sciolo homine inserta putabant Lips. et Voss. ad Cæs. quia dictatoribus semper *XXIV. fasces* et secures

viginti quatuor processit. Rebus[1] novis reipublicæ statum confirmavit, tribunorum plebis potestatem minuit, et omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim; senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit, et bona eorum vendidit; ex quibus plurima primo[2] rapuit. Redactum est sestertium ter millies quingenties. Q. Lucretium Ofellam, consulatum adversus voluntatem suam petere ausum, jussit occidi[3] in foro, et, cum hoc indigne ferret populus Romanus, concione advocata, se jussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum et Hiarbam, regem Numidiæ,[4] bellum molientes, victos occidit;[5] et, quatuor et viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli[6] contigerat, ex Africa triumphavit. C. Norbanus consularis proscriptus, in urbe Rhodo cum comprehenderetur, ipse se occidit. Mutilus,[7] unus ex proscriptis, clam capite adoperto ad posticas ædes Bastiæ[8] uxoris cum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret; itaque se transfodit, et sanguine suo fores uxoris[9] respersit. Sylla Nolam in Samnio recepit: quadraginta septem legiones[10] in agros captos deduxit, et eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ dirutæque sunt.

prælatas fuisse testantur Polyb. III. 87. Dionys. Hal. Plut. App. et Dio. Al. legendum putabant *quod nemo*, sc. eo tempore viventium, *unquam viderat*, vel *Sylla dictator perpetuus, quod nemo unquam fuerat.*' Rupert.—1 '*Legibus* pro *rebus* bene conj. Gron. *Regibus* Ms. Leid.' *Rupert.* *Rebusque novis* edd. ante Sigon.—2 ' Mss. Leid. Barb. et Gud. minor pro *primo* habent *præmia*, probb. Gron. et Drak. qui *præmia* passim prædas, manubias dici monent. Aliquid potius intercidisse putabat Crev. ut Sylla dictus sit *plurima primo rapuisse*, deinde cetera *redegisse* in publicum.' *Rupert.*—3 *Interimi* al.—4 *Hieram regem Numidarum* edd. ante Sigon. al. *Iarbam r. N.*—5 *Interemit* h. l. et inf. Gron. Doujat. Crev.—6 *Quod quidem nemini* edd. ante Sigon.—7 *Mutilius*, *Mutillus* et *Metellus* al.—8 ' Leid. *Hastiæ*. Neutrius gentis quisquam meminit, et forte leg. *Hostiæ*.' Drak. *Ad posticum ædis B.* edd. ante Sigon.—9 *Uxoris* deest in edd. ante Sigon.—10 *LXVII. legiones* Boend. et ed. Camp. *XXVII. leg.* conj. Drak.

LIB. XC.

Sylla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in Campo Martio sepeliretur. M. Æmilius[11] Lepidus, cum acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitavit, et a Q. Catulo collega Italia pulsus est, et in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam obtinebat,[12] a Cn. Pompeio occisus est.[13] Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul et M. Domitius legatus[14] ab Herculeio quæstore prælio victi sunt. Præterea res a P. Servilio proconsule adversus Cilicas gestas continet.

11 *Æmilius* deest in edd. ante Gron.—12 *Tenebat* al. cum edd. ante Gron. —13 Quidam Mss. apud Gron. interponunt *Q. Sertorii viri bellicosissimi* (aut *bellacissimi*) *gesta referuntur*, 'cui forte connectendum,' ait Gron. '*qui proscriptus*.'—14 *L. Manlius . . . M. Antonius leg.* edd. ante Sigon. et mox eæd. habent *Hertuleio*.

LIB. XCI.

Cn. Pompeius, cum adhuc eques[15] esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus præliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Herculeium, quæstorem Sertorii,[16] cum exercitu cecidit.

15 '*Eques* c. Voss. Reliqui *quæstor* et *equester*: unde *eques R.* (Romanus) conj. Drak.' *Rupert.*—16 *Omni* add. al. Quidam Mss. apud Gron. habent *cecidit atque fugavit* aut *ceciditque at. fug.*

LIB. XCII.

Cn. Pompeius dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula[17] ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metel-

lus Sertorium et Perpernam[18] cum duobus exercitibus prælio fudit: cujus victoriæ partem cupiens ferre[19] Pompeius parum prospere pugnavit. Obsessus deinde Cluniæ[20] Sertorius, assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit.[1] Præterea ab Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, et Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet; qui plurimos ex amicis et secum proscriptis,[2] crimine proditionis insimulatos, occidit.

17 Conj. Gron. *ita ut sinistra.*—18 Q. *Sertorius Metellum et Perpernam, &c.* edd. ante Sigon.—19 *Partem ejus cupiens auferre* edd. ante Sigon.—20 *Calagurii* eæd. *clinæ* Barb. *climiæ* Gud. *Clune* alter: *cluviæ* Voss.—1 *Tulit* pro *intulit* legebatur ante Sigon.—2 *Amicorum et sec. proscriptorum* edd. ante Sigon.

LIB. XCIII.

P. Servilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, et aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, moriens populum Romanum fecit hæredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque; et, occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta consul ad Chalcedonem prælio a rege victus; resque[3] a Pompeio et Metello adversus Sertorium gestæ,[4] qui omnibus belli militiæque artibus par fuit. Quos etiam, ab obsidione Calagurris[5] oppidi depulsos, coëgit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

3 *Ab rege victus est. Resque* Gron. Doujat. Crev.—4 'Suadente Drak. recepi lectionem omnium Mss. nisi quod post *Sertorium* adjeci *gesta* ex ed. Camp. in qua certe *gestas* legitur. Ita *apparatus, victus* et *res* pendent a verbo *referuntur* aut simili, quod supplendum est; ut 'concio ejus bona' Epit. c. et alia. Sigonius et deinde reliqui editores post *Sertorium* inseruere *gestas continet*, quæ ratio durior est et scabriorem efficit orationem. Mox *omnibus belli militiæque artibus*, forte leg. *o. bellis* (quæ cum Pompeio et Metello gessit) *militiæ a. par fuit* illis; Drak. *belli, militiæ* Boend. Sed non est forsan, quod pleonasmus ille displiceat.' *Rupert.*—5 *Calagurii* Gron. Doujat. Crev.

LIB. XCIV.

L. Licinius Lucullus[6] consul adversus Mithridatem equestribus præliis feliciter pugnavit, et expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Deiotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos[7] Mithridatis, bellum in Phrygia moventes, cecidit. Præterea res a Cn. Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

6 *Licinius* aberat ante Gron. apud quem habet Voss. *P. Lic. coss.* Gud. *A. Lic. Luc.* Min. *Publius Lucius Luc.*—7 *Præfectus* edd. ante Sigon.

LIB. XCV.

C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor et septuaginta gladiatores[8] Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt, et, congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo et Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum et P. Varinium[9] prætorem prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithynia regem, variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coëgit in Pontum profugere.

8 *CCCCLXX. glad.* Berg. et Leid. LXXVIII. fuisse dicit Plut. alii vero pauciores. Mox *et ergastulorum* edd. antt. *ex ergastulis* in Mss. legit Putean. prob. Duk.—9 '*P. Varinium* ex emend. Sigon. restitui. *P. Verenum* edd. vett. *P. Varcenum* Voss. *P. Varenum* plerique Mss. et edd. recentt.' *Rupert.*

LIB. XCVI.

Q. Arrius prætor Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. Cn. Lentulus consul[10] male adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul et Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius a

M'. Antonio et M. Perperna et aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatus sui anno; magnus dux, et adversus duos imperatores, Pompeium et Metellum, sæpe par, vel[11] frequentius victor; ad ultimum desertus et proditus. Imperium partium ad Marcum[12] translatum est, quem Cn. Pompeius victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum erat[13] bellum. C. Cassius proconsul et Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt; idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

10 Vox *consul* deerat ante Sigon.—11 *Ut* pro *vel* legebatur ante Sigon. prob. Gron. modo intelligatur τὸ *ita* in præcc. verbis.—12 *Marium* edd. ante Sigon. In Lov. 2. legitur *M. Perpernam* prob. Rupert.—13 *Est* Gron. Donjat. Crev. et mox eæd. omittunt τὸ *et* ante *Cn. Manlius.*

LIB. XCVII.

M. Crassus prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium[14] triginta quinque millibus et duce eorum Gannico. Cum Spartaco dein debellavit,[15] cæsis cum ipso millibus sexaginta. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses, parum prospere gestum,[16] morte sua finivit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius quam sexaginta millibus. M. Crassus et Cn. Pompeius consules facti (sed Pompeius, ante quam quæsturam gereret, ex equite Romano) tribunitiam potestatem restituerunt.[17] Judicia quoque per L. Aurelium Cottam[18] præto-

14 *Inimicorum* edd. ante Sigon. Mox *Gannico* pro *Granico* recepit Rupert. ex Mss. et Frontino. *C. Cannicius* dicitur Plut.—15 '*Dein debellavit* cum Crev. reposui pro *deinde bellavit.* Drak. malebat *deinde debellavit*, quia *dein* sæpe quidem in Livio, at nunquam aut rarissime in Epitomis occurrat.' *Rupert.* Mox *quadraginta* pro *sexaginta* al.—16 'Ita revocavi ex Mss. et edd. ante Grut. quæ substituit *parum p.' susceptum;* (et secutæ sunt reliquæ.)' *Rupert.*—17 *Facti sunt * sicut Pompeius, &c. rest.* edd. ante Sigon. qui de conjectura inter *facti* et *Pompeius* interposuit *ut Crassus ex prætura, sic.* Τὸ *sed* ante *Pomp.* del. Gron. Doujat. Crev.—18 *M. Aurel. Cott.* edd. ante Sigon.

rem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates, desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit.

LIB. XCVIII.

Machares,[19] filius Mithridatis, Bospori rex, ab L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus et L. Gellius censores asperam censuram egerunt, quatuor et sexaginta senatu motis: a quibus, lustro condito,[20] censa sunt civium capita quadringenta quinquaginta millia. L. Metellus prætor in Sicilia[1] adversus piratas prospere rem gessit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio consumtum ac refectum erat, a Q. Catulo dedicatum est.[2] L. Lucullus in Armenia Mithridatem et Tigranem et ingentes[3] utriusque regis copias pluribus præliis fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi adversus Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C.[4] Triarius, legatus Luculli, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, quia sequi nolebant, id est, quia[5] legiones Valerianæ, impleta a se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

19 *L. Achares* edd. ante Sigon.—20 *Lustrum conditum est* eæd. Mox '*CCCCL. millia*; ita omnes editi: at Mss. *DCCC. m.*, *DCCCCL. m.*, *DCCCC.* et *DCCCCL. m.* habent, et Phlegon (in Bibl. Phot. cod. 92.) *DCCCCX. m.*' Rupert.—1 *Cilicia* edd. ante Sigon.—2 'Ita omnes Mss. et ed. Camp. sed reliquæ edd. ante Sigon. *consumtum erat*, *refectum a Q. C. d. est.*' Rupert.—3 *Immensas* Gron. Doujat. Crev. Mox *multis certaminibus* pro *pluribus præliis* edd. ante Sigon.—4 *L.* pro *C.* legitur in Gron. Doujat. Crev.—5 *Qui sequi nolebant: id est, legiones, &c.* Gron. Doujat. Crev.

LIB. XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnosson et Lyctum et Cydoniam et alias plurimas urbes[6] expugnavit. L. Roscius tribunus plebis legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatu-

ordecim gradus proximi[7] assignarentur. Cn. Pompeius, lege ad populum lata, persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis agros et urbes dedit. Præterea res gestas a Q. Metello adversus Cretenses continet, et epistolas Metelli et Cn. Pompeii in vicem missas. Queritur Metellus, gloriam sibi rerum[8] gestarum a Pompeio præripi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius[9] rationem reddit, hoc se facere debuisse.

6 *Civitates* al.—7 '*Proximi*, cui? Forte excidit *orchestræ*, aut leg. *primi*, sc. post orchestram.' *Duk.*—8 *Gloriam rerum ab se* Gron. Doujat. et al. —9 *Romæ* inserebatur ante Sigon.

LIB. C.

C. Manilius[10] tribunus plebis magna indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompeio Mithridaticum bellum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus, perdomitis[11] Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius, ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit; equestri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem Parthorum regem et Tigranem Armeniorum,[12] ac deinde inter Tigranem filium patremque gestum, continet.

10 C. *Manlius* edd. ante Sigon.—11 *Domitis* eæd. Mox *tulit* pro *dedit* habent eæd.—12 *Reg. Parthor. et Tig. Arm. regem* edd. ante Gron. Mox ante Sigon. legebatur *ac demum inter fil.*

LIB. CI.

Cn. Pompeius Mithridatem, nocturno prælio victum, coëgit Bosporon profugere. Tigranem in deditionem ac-

cepit, eique, ademtis Syria, Phœnice,[13] Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Conjuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Cn. Pompeius, cum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit. Iberos Albanosque, qui transitum non dabant,[14] prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos Heniochosque, et res ab eo in Bosporo gestas continet.

13 *Phœnicia* edd. ante Sigon.—14 *Albanos, qui transitum minime dabant* eæd.

LIB. CII.

Cn. Pompeius in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regia, cum veneno sumto parum profecisset ad mortem, a milite Gallo, nomine Bitœto,[15] a quo, ut adjuvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Judæos subegit: fanum eorum in Hierosolyma,[16] inviolatum ad id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore et Cethego et pluribus aliis[17] conjuravit de cæde consulum et senatus, incendiis Urbis et opprimenda republica; exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est.[18] Catilina Urbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumtum est.

15 '*Bitœto* ex emend. Sigon. *Bitocho, Bitoco, Biroco, Bithocco, Bithoco* Mss. et edd. vett.' *Rupert.* Mox *a quo, ut juvaretur petierat* edd. ante Sigon. —16 *Hierosolymæ* Gron. Donjat. Crev.—17 Ab edd. ante Sigon. abest τὸ *aliis;* et mox τὸ *et* ante *opprim.*—18 '*Extincta est* Boend. et ed. Camp. ut ap. Oros. vi. 6. Sed ex glossa id natum puto.' *Drak.*

LIB. CIII.

Catilina a C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus est.[19] P. Clodius accusatus, quod in habitu muliebri[20] in

sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset, et uxorem[1] maximi pontificis stuprasset, absolutus est. C. Pontinius[2] prætor Allobrogas, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit; eoque consulatus candidato, et captante rempublicam invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, C. Cæsarem. Leges agrariæ a Cæsare consule cum magna[3] contentione, invito senatu et altero consule M. Bibulo, latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero, lege a P. Clodio tribuno plebis lata, quod indemnatos cives necavisset, in exilium missus est. Cæsar, in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit; quæ, sedem quærens, per provinciam Cæsaris Narbonem[4] iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane et Tigranis filio, triumphavit; Magnusque a tota concione consalutatus est.

19 Carent edd. ante Sigon. *τῷ est.*—20 *Mulieris* Gron. Doujat. Crev.—1 *Cumque uxorem* eæd. *Cum intrasset et uxorem* Voss. et Gud. '*Uxorem maximi pontificis* ex emend. virorum doctorum pro *u*. *Metelli pontificis* vel *Ponti* et *Pontii* et *Pon*. quas lectiones ex compendio scripturæ *M. Pont*. vel ex eo ortas putant, quod Metellus Pius pontifex max. fuerit ante Cæsarem. Quæ conjecturæ si veræ sunt, erravit certe auctor Epit. cum aliis, aut minus apte *max. pont*. pro *prætoris* dixit.' *Rupert.*—2 'Nomen ejus varie scribitur in Mss. fastis et lapidibus, *Pontinus, Pontinius, Pomtinus, Pomptinus, Pomptinius*.' Rupert.—3 *Maxima* edd. ante Gron.—4 'Forte *Narbonensem*, sc. in aliam Galliam, quæ non erat provincia; Gron. *Narbonem* abest a c. Leid. et potest abesse ob præc. *provinciam Galliam*.' Drak. Mox '*Pompeius de liberis Mithridatis* . . . *triumphavit*, sed jam A. U. 692. ad quem v. Pigh. Hinc ordinem rerum verborumque vel librarii turbarunt, vel ipse auctor, ut in Epit. CXXXIX. extr. Præterea Gron. emend. *Pompeius de Mithridate, ductis ante currum Mithridatis liberis et Tigrane, Tigranis filio, triumphavit*.' Rupert.

LIB. CIV.

Prima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar, cum adversus[5] Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam transcenderant, exercitum duceret, rogatus ab Æduis et Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hostium ortam, allo-

cutione exercitus inhibuit, et victos prælio Germanos Gallia[6] expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante et T. Annio[7] Milone tribuno plebis agente, ingenti gaudio senatus ac totius Italiæ, ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suessiones, Veromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum ingens multitudo[8] erat, prælio victos in deditionem accepit; ac deinde contra Nervios unius civitatis cum magno[9] discrimine pugnavit, eamque gentem delevit; quæ bellum gessit, donec ex sexaginta[10] millibus armatorum trecenti superessent; ex sexcentis senatoribus tres tantum evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, et publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio ejus[11] rei mandata est. Ptolemæus, Ægypti rex, ob injurias, quas patiebatur a suis, regno pulsus, Romam venit. C. Cæsar Venetos, gentem oceano junctam, navali prælio vicit. Præterea res a legatis ejus eadem fortuna gestas continet.

5 *Contra* Gron. Doujat. Crev. Mox *descenderant* edd. ante Gron.—6 *Omni* inserunt edd. antt.—7 *Ti. Antonio* edd. ante Sigon. qui mox vocem *agente* add. prob. Drak.—8 *Quorum quidem maxima mult.* edd. ante Sigon.—9 *Unam harum civitatum cum maximo* Gron. Crev. Sed malebant eæd. quod habet Doujat. *unam horum* (sc. Belgarum) *civitatem*.—10 Codices admodum variant. *Quadringentis* Gron. Doujat. Crev. et mox *tantummodo*.—11 *Ejusdem* edd. ante Sigon. Mox 'verba *regno pulsus* absunt a c. Leid. et, quod jam Duk. et Drak. monuere, suspecta sunt, quia Ptolemæus sponte regno cessit, et injurias non tam passus est, quam civibus propter exactiones pecuniarum intulit, neque ob illas, sed ob has rex pelli solet, nisi post *regno pulsus* intelligi potest *ut ferebat* aut *querebatur*. Cf. Plut. Cat. Min. p. 776. et Pomp. p. 645. Dio XXXIX. 12–16. *ob injurias, quas patiebantur, a suis regno pulsus* edd. vett. forte rectius.' *Rupert.*

LIB. CV.

Cum C. Catonis[12] tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato[13] in petitione præturæ, prælato Vatinio,[14] repulsam tulit. Idem, cum legem impediret, qua provinciæ consulibus[15] in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria et Par-

12 *M. Catonis* edd. ante Sigon.—13 *C. Cato* Gron.—14 *P. Vatinio* scrib.

thicum bellum, Cæsari Gallia et Germania dabantur, a C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, ejecto[16] Archelao, quem sibi regem asciverant. Cæsar, victis Germanis in Gallia cæsisque,[17] Rhenum transcendit, et proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde oceano in Britanniam, primo parum prospere tempestatibus adversis, trajecit; iterum parum[18] felicius; magnaque multitudine hostium cæsa, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.[19]

putat Gron.—15 *Provinciæ consulares* edd. ante Sigon.—16 *Rejecto* eæd.—17 *Victis Germanis et in Gallia cæsis* Gron. Donjat. Crev. Mox τὸ *et* ante *prox.* deerat olim.—18 Vocem *parum* ex verbis præcc. perperam repetitam putant Gron. et Drak.—19 *Reliquam . . . redigit* edd. ante Sigon.

LIB. CVI.

Julia Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit; honosque ei a populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot[20] populi, Ambiorige duce Eburonum,[1] defecerunt; a quibus Cotta et Titurius,[2] legati Cæsaris, circumventi insidiis, cum exercitu, cui præerant, cæsi sunt: et cum aliarum quoque legionum castra oppugnata magno labore defensa essent, interque eos, qui in Nerviis præerat, Q. Cicero,[3] ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus, bellum Parthis illaturus, Euphratem fluvium transiit, victusque prælio, in quo et filius ejus cecidit, cum reliquias exercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus, velut de pace acturis,[4] quorum dux erat Surenas, comprehensus, et, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus est.

20 *Multi* edd. ante Sigon.—1 Emend. Gron. *Ambiorige duce, rege Eburonum*, cum prius legeretur *Ambiorige, duce Eburonum.*—2 *T. Aurunculeius* edd. ante Sigon. apud quem habet vet. lib. *T. Veturius.*—3 ' Ceterum cum Gron. leg. *interque ea, quibus in Nerviis* (male *Treviris* Mss. et edd. antt.) *præerat Q. Cicero*, vel cum Drak. *inter quæ ejus, qui in N. p., Q. Ciceronis.*' Rupert.—4 *Ut de pace acturus* edd. ante Sigon.

LIB. CVII.

C. Cæsar, Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit; nulloque ibi hoste invento, reversus in Galliam, Eburones et alias civitates, quæ conspiraverant, vicit, et Ambiorigem in fuga persecutus est.[5] P. Clodii, a T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia via ad Bovillas occisi, corpus plebs in curia cremavit. Cum seditiones inter candidatos consulatus, Hypsæum, Scipionem, et Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus[6] a senatu consul tertium factus est, absens et solus, quod nulli alii unquam contigit.[7] Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo judicio damnatus in exilium actus est. Lex lata est,[8] ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito et contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversus Gallos, qui prope universi, Vercingentorige Arverno duce, defecerunt, et laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, et Gergoviæ Arvernorum.

5 'Ante *persecutus est*, quod frigide dicitur, excidisse *frustra* conj. Duk.' *Rupert.*—6 *Delegatus* aut *rogatus* malit Gron.—7 *Nemini unquam cont.* edd. ante Sigon.—8 Ex emend. Sigon. cum antea legeretur *lex dicta*, et in vet. lib. *lex data*.

LIB. CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alesiam[9] vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius, quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit, creatis consulibus Ser. Sulpicio,[10] M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules de succes-

9 '*Alexiam* Mss. et edd. vett. male.' *Rupert.*—10 Add. *et* Gron. Doujat.

sore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, cum is lege lata in id[11] tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque a M. Bibulo in Syria gestas continet.

Crev.—11 'Del. τὸ *id*, et leg. *in tempus consulatus*, h. e. in solidum decennium.' *Gron.*

LIB. CIX.

Causæ civilium armorum[12] et initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, cum se dimissurum exercitus negaret, nisi a Pompeio dimitterentur.[13] Et C. Curionis tribuni plebis primum adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet.[14] Cum senatus consultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio et Q. Cassio tribunis plebis, quoniam intercessionibus id senatus consultum impediebant, Urbe pulsis, mandatum est a senatu[15] consulibus et Cn. Pompeio, ut viderent, ne quid respublica detrimenti caperet. C. Cæsar, bello inimicos persecuturus,[16] cum exercitu in Italiam venit; Corfinium cum L. Domitio et L. Lentulo[17] cepit, eosque dimisit. Cn. Pompeium ceterosque partium ejus Italia expulit.

12 Vid. Nott. Varr.—13 *Exercitum .... dimitteretur* edd. ante Sigon.—14 *Primum adversus Cæsarem de populo Romano Cæsare actiones continet* vet. lib. apud Sigon.—15 *Mandatum ab senatu* Gron. Doujat. Crev.—16 *Persecutus* edd. ante Sigon.—17 *P. Lent.* mavult Rupert. Mox *universosque ejus part. Ital. omnino exp.* edd. ante Sigon.

LIB. CX.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit; et, relictis in obsidione Urbis ejus legatis, C. Trebonio[18] et D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium et M. Petreium, legatos Cn. Pompeii, cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque incolumes dimisit, Varrone quoque legato Pompeii cum exercitu in potes-

tatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses, duobus navalibus præliis victi, post longam obsidionem potestati Cæsaris[19] se permiserunt. C. Antonius, legatus Cæsaris, male contra Pompeianos in Illyrico rebus gestis, captus est. In quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clausa, potius, quam in potestatem hostium[20] venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio, legatus Cæsaris in Africa, cum prospere adversus Varum,[1] Pompeianarum partium ducem, pugnasset, a Juba rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

18 *Relictis in obsidione C. Trebonio* edd. ante Sigon.—19 *In potestatem Cæsaris* eæd.—20 *Inimicorum* eæd.—1 Ex emend. Sigon. cum prius legeretur *cum adversus Pomp. par. ducem Varronem.*

LIB. CXI.

M. Cœlius Rufus[2] prætor, cum seditiones in Urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe solicitata, abrogato magistratu pulsus Urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit. Uterque, cum bellum molirentur, interfecti sunt. Cleopatra, Ægypti regina, a Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Cassii[3] prætoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Varronianis legionibus a partibus Cæsaris desciverunt. Cn. Pompeius, ad Dyrrachium[4] obsessus a Cæsare, et, præsidiis ejus cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus; omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserunt, Cæsar ignovit.

2 *C. Cæcilius Rufus* edd. ante Sigon.—3 'Pro *Cassii* in Mss. et edd. antt. male legitur *Catuli* et *Catii:* pro vulg. *Varianis* [quod Gron. Doujat. Crev.] (Ms. Leid. *Varrianis*) ex emend. Jac. Gron. substitui *Varroñanis* i. e. *Varronianis.*' Rupert.—4 *Ad Brundusium* edd. ante Sigon.

LIB. CXII.

Trepidatio victarum partium in[5] diversas orbis terrarum partes et fuga referuntur. Cn. Pompeius, cum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus magna apud regem[6] auctoritas erat, et Pothino, occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor et Sex. Pompeius filius Cypron[7] refugerunt. Cæsar, post tertium diem insecutus, cum ei Theodotus caput Pompeii et annulum obtulisset, et infensus est, et illacrymavit: sine periculo[8] Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar, dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, et inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompeium interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter, et bellum a Cn. Domitio contra Pharnacem parum[9] prospere gestum continet.

5 *Per* pro *in* Gron. Doujat. Crev.—6 *Cujus apud regem maxima, &c.* edd. ante Gron.—7 *In Cyprum* eæd.—8 'Gron. non male conj. *et offensus est, et illacrumavit; nec sine periculo cet.*' Rupert.—9 *Phraatem Parthum* edd. ante Sigon.

LIB. CXIII.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium,[10] cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus et custodia mandata est Catoni. Cn. Pompeius, Magni filius,[11] in Hispania, contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petreius excipere vole-

10 *Imperium*, suadente Sigon. del. Gron. Doujat. Crev.—11 *Inde Pompeius*

bant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti,[12] sine ulla belli mora victus est. Cum seditiones Romæ a P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, et ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in Urbem militibus, octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit; et, cum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

Gron. Doujat. *Pompeii Magni fil.* edd. ante Sigon.—12 '*Ex Ponto* plerique Mss. et edd. ante Mogunt. Forte leg. *in Ponto,* (ut ap. Oros. VI. 16.) vel *rex Bospori,* vel *regis Ponti.*' Rupert.

LIB. CXIV.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus, eques Romanus Pompeianarum partium, excitavit, relicto[13] a legione Sex. Cæsare, quæ ad Bassum transierat, occisoque eo. Cæsar Scipionem prætorem,[14] Afranium Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato, audita re, cum se percussisset Uticæ, et, interveniente filio, curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit, anno ætatis quadragesimo octavo. Petreius Jubam seque interfecit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem quoque adjecit:[15] quærentibus enim imperatorem hostibus dixit, 'Imperator bene se habet.' Faustus et Afranius occisi. Catonis filio venia data. Brutus, legatus Cæsaris, in Gallia Bellovacos rebellantes prælio[16] vicit.

13 *Et* præponunt edd. ante Sigon. Mox *transierat: occisoque eo, Cæsar, &c.* Gron. Donjat. 'Vox *eo* forte del. aut leg. cum Periz. (Anim. Hist. c. 4. p. 176. sq.) *occiso eo,* vel cum Drak. *occisoque. Et* vel *C. Cæsar cet.*' Rupert.—14 *Proconsulem* legend. putat Gron. probb. Drak. et Periz. nisi malis *Petreium,* non improb. Rupert.—15 Videtur Gronovio excidisse *parem* aut *memorabilem.* —16 Ab edd. ante Sigon. aberat τὸ *prælio.*

LIB. CXV.

Cæsar quatuor triumphos duxit, ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex [17] Africa. Epulum et omnis generis spectacula dedit.[18] M. Marcello consulari, senatu rogante, reditum concessit: qui Marcellus beneficio ejus frui non [19] potuit, a Cn. Magio Cilone cliente suo Athenis occisus. Recensum [20] egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompeium,[1] multis utrimque expeditionibus factis et aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sextus effugit.

17 *Et* pro *ex* legebatur ante Gron.—18 *Edidit* edd. ante Gron.—19 *Minime* eæd. 'Gud. *qui beneficio ejus Marcellus*, &c. Ex hoc verborum ordine jam facile est videre legendum esse *quo beneficio*: quanquam perinde est *quo Marcellus ben. ejus*.' J. F. Gron. Mox *P. Mag. Chilone* edd. ante Sigon.—20 'In plerisque Mss. *censum; et censum; Romæ censum.*' Rupert.—1 *Contra Sext. Pomp.* edd. ante Sigon.

LIB. CXVI.

C. Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit. Et, cum plurimi maximique honores [2] ei a senatu decreti essent, inter quos ut 'Pater Patriæ' appellaretur, et sacrosanctus ac dictator in perpetuum esset, invidiæ causam adversus eum præstitere, quod senatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris Genitricis sederet, non [3] assurrexit; et quod a M. Antonio consule collega suo, inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit; et quod Epidio Marullo et Cæsetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus, potestas abrogata est. Ex iis causis conspiratione in eum facta, (cujus capita fuerunt M. Brutus et C. Cassius, et ex Cæsaris partibus D. Brutus et C. Trebonius,[4]) in Pompeii curia [5]

2 *Multi, quam maximique honores* edd. ante Sigon.—3 *Minime* eæd.—4 *M.*

occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus a senatu decreta, obsidibus Antonii et Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octavius sororis nepos[6] et in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, cum in campum Martium ferretur,[7] a plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius,[8] humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, cum apud credulam plebem seditiones moveret, necatus est.[9]

Brut. et C. Treb. et C. Cass. et ex Cæs. part. D. Brut. cæd.—5 *Pompeii in curia* Gron. Donjat. Crev.—6 *Ex sorore nepos* quidam Mss. et edd. vett.—7 Vet. lib. apud Sigon. *deferretur.*—8 'Male *Chamaces, Chamates, Carmates, Cammates, Camartes* Mss. et edd. ante Sigon.' *Rupert.*—9 *Interfectus est* edd. ante Gron.

LIB. CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit, (eo enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus,) ominibusque[3] prosperis exceptus etiam nomen 'Cæsaris' sumsit. In confusione rerum ac tumultu Lepidus pontificatum maximum intercepit.[4] Sed M. Antonius consul cum impotenter dominaretur legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset, et Cæsarem quoque, petentem, ut sibi adversus percussores avunculi[5] adesset, magnis injuriis affecisset; Cæsar, et sibi, et reipublicæ vires adversus eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit.[6] Legiones quoque quarta et Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt.[7] Deinde et complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidati, quia et suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti

3 *Omnibusque* Donjat. cum edd. ante Sigon.—4 *Lepidum pontificem maximum interemit* edd. ante Sigon.—5 '*Avunculi magni* dicendum erat.' *Sigon.* Mox *affecit. Cæsar ut sibi, &c.* edd. antt.—6 *Excivit* malit Rupert.—7 *Transtulerunt* malunt Duk. et Crev. Mox *M. Antonii, passim in castris suis trucidantis, qui suspecti erant* conj. Gron. vel *ob sævitiam*: deinde *et ad Cæsarem* edd. ante Sigon.

Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias apparatusque belli continet.

LIB. CXVIII.

M. Brutus in Græcia sub prætextu reipublicæ et suscepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus reipublicæ[8] arma sumserat, proprætoris imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis, adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit; missique ad eum a senatu legati de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subjecit.

8 'Pro *primus reip.* cum Sigon. leg. *pro rep.* aut potius cum Gron. et Duk. *privatus* (privatoque consilio et sumtu) *pro rep.*' Rupert. Mox *pro populo Rom.* legebatur ante Sigon. vice *proprætoris;* et *prætoriis ornam.* mallet Sigon. vice *consularibus ornam.*

LIB. CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. Ob id facinus Dolabella hostis a senatu judicatus est. Cum Pansa consul male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius consul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio et Cæsare Antonius in Galliam confugit, et M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit; hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus essent, judicatus est. A. Hirtius, quia post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat,[9] et C. Pansa, e vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in Campo

9 *Qui post vict. suam in inimicorum cast. cec. &c.* edd. ante Sigon. Mox *L.*

Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui, D. Bruto, obsidione Mutinensi a Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit. Ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit, et, perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cum annos novemdecim [10] haberet, consul creatus est.

Pansa Gron. Doujat. Crev.—10 *Annos XVII.* edd. ante Sigon. Mss. apud Gron. *decem et novem ann. decem et octo ann.*

LIB. CXX.

Cæsar consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset, postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio et Munatius Plancus, cum exercitibus suis adjuncti, ampliassent, et D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat,[11] relictus a legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano[12] interfectus est. C. Cæsar pacem cum Antonio et Lepido fecit, ita ut tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium essent[13] ipse et Lepidus et Antonius, et ut suos quisque inimicos proscriberent: in qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt,[14] et inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, et L. Cæsaris Antonii avunculi, et [15] M. Ciceronis. Hujus, occisi a Popillio legionario milite, cum haberet annos sexaginta

11 *Mandavit* edd. ante Sigon.—12 'Forte cum Drak. leg. *jussu Antonii a Camelo*, vel *Camillo*, vel, ut ap. Liv. XLI. 1. *Catmelo Sequano, in cujus p. venerat.*' Rupert. Mox *interemptus est. Cæsar pacem cum M. Antonio* Gron. Doujat. Crev.—13 *Cons. quidem per quin. præessent*, edd. ante Sigon. Mox *Anton. ut suos* Gron. Doujat. Crev.—14 *Fuerant* edd. ante Sigon.—15 *Et* deerat ante

tres, caput quoque cum dextra manu[16] in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

Sigon. et mox ante eum legebatur *cujus occisi.*—16 *Cap. quoque cum manu* edd. ante Sigon. apud quem habet vet. lib. *caput cum manu.*

LIB. CXXI.

C. Cassius, cui mandatum a senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur, auctoritate reipublicæ adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit. Dolabellam, in urbe Laodicea obsessum, mori coëgit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

LIB. CXXII.

M. Brutus adversus Thracas parum[17] prospere rem gessit; omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem ejus et C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messallæ Poplicolam[18] fratrem victum communi consilio condonaverunt.

17 Vocem *parum* delendam Rupert. et al. monuere.—18 *Publicolam* Gron. Crev. Mox ' *Vinctum* Exc. Pith. *junctum* edd. vett. *conjunctum* ed. Parm. *insidiarum convictum* ex Dione conj. Gron. *fratrem* sc. adoptatum a Gellio quodam, retento cognomine gentis Valeriæ. Cf. Drak.' *Rupert.*

LIB. CXXIII.

Sex. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione,[19] prædatus in mari, Messanam oppidum in

19 ' Quomodo exercitum habere et cum eo diu in mari prædari potuit, qui 'nullam loci cujusquam possessionem' habebat? Si manum illam 'proscriptorum ac fugitivorum,' quos ex Epiro legerat, exercitum vocavit, non

Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit; occisoque A. Pompeio Bithynico prætore,[20] Q.[1] Salvidienum legatum Cæsaris navali prælio vicit. Cæsar et Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt, bellum contra Brutum et Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium, Cassianarum partium ducem, prælio vicit.[2]

admodum proprie locutus est.' *Duk.*—20 *Occisoque a Pompeio A. Bithynico prætore* edd. ante Sigon.—1 *Q.* del. edd. antt. additque *Rufum* Suet.—2 'Cum Sigon. et Drak. forte leg. *Q. Cornificium in Africa Cassian. p. ducem T. Sextius p. vicit.*' Rupert. Legendum *Cæsarianarum p.* putat Henr. Vales.

LIB. CXXIV.

C. Cæsar et Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum et Cassium pugnaverunt, ita ut dextra utriusque[3] cornua vincerent, et castra quoque utrimque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit; qui, cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus et ipse vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret;[4] idemque fecerunt principum Romanorum circiter quadraginta, inter quos Q. Hortensius erat.

3 *Utriusque aciei* vel *utrorumque* vel *utrimque* legend. vult Gron.—4 *Addiceret, annorum erat ætatis quadraginta* edd. ante Sigon. *Adjiceret* et *adiceret* al. Mox '*idemque fecerunt p. R.... erat* hæc recepi ex Exc. Pith. pro vulg. *annorum circiter XL. inter quos Q. H. occisus est* [quod reliquæ edd.] quæ saltem manca sunt.' *Rupert.*

LIB. CXXV.

C. Cæsar, relicto trans mare Antonio, quæ provinciæ ex partitione imperii in potestatem ei cesserant, reversus[5] in Italiam veteranis agros divisit. Seditiones exercitus

5 'Ita ed. Camp. et omnes fere Mss. quos secutus sum, nisi quod in his *ex parte imperii potestate recesserant*, et in ed. Camp. *ei cesserat* legitur; quæ jam ita emendavere Gron. et Crev. qui tamen *ejus* pro *ei* conjecere. *C. Cæsar, relicto Antonio, transmarinæ provinciæ ex parte imperium ei cessit: reversus*

sui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adversus[6] imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius consul, M. Antonii frater, eadem Fulvia consiliante, bellum Cæsari intulit; receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant, et M. Lepido, qui custodiæ Urbis cum exercitu præerat, fuso,[7] hostiliter in Urbem irrupit.

cett. perperam omnes edd. præter Camp.' *Rupert.*—6 *Contra* Gron. Doujat. Crev. Mox *grandi* pro *gravi* edd. ante Sigon.—7 *Scisso* pro *fuso* eæd.

LIB. CXXVI.

C. Cæsar, cum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusia[8] L. Antonium conatumque aliquoties erumpere et repulsum fame coëgit in deditionem venire, ipsique et omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit: redactisque in potestatem[9] suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

8 *Perusiæ* Gron. Doujat. Crev.—9 *Diruit. Redactis in pot.* eæd.

LIB. CXXVII.

Parthi, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt, victoque Decidio[10] Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiæ ducum obstaret,[11] pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in

10 *Didio* edd. ante Sigon.—11 'Cf. Dio XLVIII. 4. sq. XXIV. 27–31. Plut. Anton. p. 926–930. Appian. B. C. v. 8. sq. I. 52–66. Ex quibus locis partim cum Gron. partim cum Duk. legendum videtur *incitaretur ab uxore Fulvia, ea amissa*, (i. e. mortua; nam de divortio Antonii nihil usquam proditum est) *quæ concordiæ ducum obstabat*; vel potius *gerendum paratus esset*, (ita c. Leid. pro *incitaretur*, quod in 5 Mss. deest) *uxore Fulvia amissa* cet. Præterea

matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit,[12] isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prælio victos, Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Cum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, et commercium annonæ impediret,[13] cum eo postulatam pacem Cæsar et Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ et bella ibi [14] gesta continet.

copulam *et* ante *pace facta* excidisse crediderim.' *Rupert.*—12 Ante Gruter. *detexit* legebatur.—13 *Ann. commeatum impediret* edd. ante Sigon.—14 *Ibi* del. Gron. Doujat.

LIB. CXXVIII.

Cum Sex. Pompeius rursus latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus præliis dubio eventu pugnavit. P.[15] Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prælio vicit, regemque eorum occidit.[16] Judæi quoque a legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

15 *L.* pro *P.* legebatur ante Sigon. Mox *prælio* omittunt ante eum edd.—16 *Interemit* Gron. Doujat. Crev. Mox *Judæorum quoque legati ab Ant. interemti s.* edd. ante Sigon.

LIB. CXXIX.

Adversus Sex. Pompeium vario eventu navalibus præliis [17] pugnatum est, ita ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno peri-

17 *Certaminibus* Gron. Doujat. Crev. Mox *ut duar. classium Cæsaris* edd.

culo essent.[18] Victus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli, contra Sex. Pompeium a Cæsare gerendi, trajecerat, cum bellum Cæsari quoque inferret,[19] relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est: qui honos nulli[20] ante eum habitus erat.

ante Sigon.—18 *Exp. in terr. in quam maximum per.* eæd. Mox *ex Sicilia* malit Drak.—19 *M. Lepidus ex Afr.... trajecerat, ei bellum quoque cum Cæsar inferret* edd. ante Sigon.—20 *Nemini* Gron. Doujat. Crev. Mox *est* pro *erat* edd. ante Sigon.

LIB. CXXX.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur,[1] tarde Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim et sexdecim millibus equitum Parthis intulit; et cum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente, retro rediret, insecutis subinde Parthis, et ingenti trepidatione, et magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, viginti et uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit: tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est; quia hyemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

1 *Luxuriaretur* Gron. Doujat. Crev. Ms. ap. Gron. *Dum M. Antonius cum Cleop. luxuriatur.*

LIB. CXXXI.

Sex. Pompeius, cum in fidem M. Antonii veniret,[2] bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus a legatis ejus, occisus est.[3] Cæsar seditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Iapydas et Dalmatas et Pannonios subegit. Antonius Artavasdem,[4] Armeniæ re-

2 *Venisset* malit Gron.—3 *Oppressus est* edd. ante Sigon. apud quem habet vet. lib. *oppressus a legatis ejus occisus est.*—4 ‘ *Artavasdes* quibusdam *Artabazes*, et Dioni utroque modo, dicitur, nomenque ejus in Mss. et hujus

gem, fide data perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere cœperat.

Epit. et scriptorum modo laudatorum in varias formas distortum reperitur.' *Rupert.*

LIB. CXXXII.

Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum et Alexandrum, neque in Urbem venire vellet, neque, finito triumviratus tempore,[5] imperium deponere, bellumque moliretur, quod Urbi et Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales et prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

5 Gud. *neque finito ejus tempore triumviratus, &c.*

LIB. CXXXIII.

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit; obsessusque a Cæsare, in ultima rerum desperatione, præcipue occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interfecit. Cæsar, Alexandria in potestatem redacta,[6] Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in Urbem reversus, tres triumphos egit; unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de[7] Cleopatra, imposito fine civilibus bellis altero et vigesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus et occisus est.

6 *Ac* excidisse putat Rupert. Mox *Cleopatra . . . occubuit* edd. ante Sigon. —7 *Ex* pro *de* legebatur ante Sigon. Mox *altero et trigesimo* ante eum edd.

LIB. CXXXIV.

Cæsar, rebus compositis et omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque cognominatus est; et mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est.[8] Cum ille conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus[9] Bastarnas et Mœsos et alias gentes a M. Crasso gestum refertur.

8 Conj. Gron. *ut et mensis Sextilis in h. e. a.* et Periz. *ut et m. Sextilis in h. e. ita appellatus.* Mox *egit* pro *ageret* legebatur ante Sigon.—9 *Contra* Gron. Doujat. Crev. Mox *τὸ gestum* deerat ante Sigon.

LIB. CXXXV.

Bellum a M. Crasso adversus Thracas, et a Cæsare adversus Hispanos gestum refertur; et Salassi, gens Alpina, perdomiti.

LIB. CXXXVI.

Rætia[10] a Ti. Nerone et Druso, Cæsaris privignis, domita. Agrippa, Cæsaris gener, mortuus; et a Druso[11] census actus est.

10 Duos libros h. l. deesse putat Sigon. ut expleatur numerus librorum centum quadraginta duorum quos Petrarcha a Livio scriptos esse ait. Prob. Crev.—11 *Mortuus: ab Druso* Gron. Doujat. Crev.

LIB. CXXXVII.

Civitates Germaniæ, cis Rhenum et trans Rhenum positæ, oppugnantur a Druso; et tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus; ara Cæsari[12] ad confluentem Araris et Rhodani dedicata, sacerdote[13] creato C. Julio Vercundari Dubio Æduo.

12 *D. Cæsari* Gron. Doujat. Crev. ex emend. Sigon.—13 *Sacerdoteque* edd. ante Sigon. Mox *Vercondaridubio* Gron. Doujat. Crev. ' *C. Julis Verecunda Rudibrio Æduo* Barber. et Gud. *C. Julio Iracondati dubrio eduo* Voss. *C. Julio Vercon. Claridubrio Adrio* Gud. alter.' *J. F. Gron.*

LIB. CXXXVIII.

Thraces domiti a L. Pisone;[14] item Cherusci, Tencteri, Chatti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta, antea amisso filio Marcello; cujus monumenta sunt theatrum et porticus, nomine ejus dedicata.[15]

14 *A Scipione* edd. ante Sigon. Mox *Cauci* pro *Chatti* eæd.—15 *Ejus nomini dicata* eæd. *dicata* etiam Gron. Doujat. Crev.

LIB. CXXXIX.

Bellum adversus Transrhenanas gentes a Druso gestum refertur; in quo inter primores pugnaverunt Senectius et Anectius[16] tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas et Pannonios Nero, frater Drusi, subegit. Pax cum Parthis facta est,[17] signis a rege eorum, quæ sub Crasso et postea sub Antonio capta erant, redditis.

16 'Verba *Senectius et Anectius cet.* corrupta esse, ex Mss. probabile fit.' *Rupert.*—17 'Hæc vero jam facta sunt A. U. 734. Hinc Massonus suspicabatur, vel vocem *ante* post *facta est* excidisse, vel hæc verba librariorum errore loco mota et huc detrusa esse. Cf. ad Epit. CIII. 10. et Duk. ad h. l.' *Rupert.*

LIB. CXL.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates, gestum a Druso, refertur. Ipse ex fractura,[18] equo super crus ejus collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est. Corpus a Nerone fratre, qui, nuntio valetudinis[19] evocatus, raptim accurrerat, Romam pervectum[20] et in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est a Cæsare Augusto vitrico, et supremis ejus plures honores additi.

18 *A fract.* Gron. Doujat. Crev.—19 Inseritur *ejus* in vet. lib. apud Sigon. Mox *occurrerat* et *accucurrerat* al.—20 *Revectum* edd. ante Sigon. Mox eæd. del. τὸ *est* post *laudatus*.

NOTÆ VARIORUM

IN

T. LIVII PATAVINI HISTORIAS.

EX EDITIONE DRAKENBORCHIANA,

LUGD. BAT. ET AMSTEL. 1738—1746.

NOTÆ VARIORUM

IN

T. LIVII PATAVINI HISTORIAS.

Historiarum ab Urbe condita Decadis prima] Germanum non esse Livianorum librorum indicem illum, qui vulgo fertur, verum a Grammatico aliquo parum scite fuisse affictum, cum multis aliis summis superioris memoriæ viris assentior, tum maxime Francisco Petrarchæ, qui in primo libro rerum memoratarum, et in epistola ad J. Certaldensem non obscure, quid ipse de ejusmodi re sentiat, edit his verbis: ‘Sed heu quantam ætatis nostræ maculam! Hujus tam ingentis tamque egregii operis vix portio subest exigua quidem: cum in Decades vel ab ipso conditore, vel, quod magis reor, a fastidiosis postmodum lectoribus sectum foret, ex quatuordecim non nisi tres Decades supersunt.’ Item: ‘Quod nisi fallit existimatio, frustraturque memoria, prope ad eandem literarum congeriem videtur accedere vel T. Livii Romanarum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades vocant, non ipse, qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia.’ Hæc ille. Id autem ita esse, ex Grammaticis etiam vett. ut Prisciano, Diomede, Censorino, et eo demum, qui singulorum horum librorum Epitomas scripsit, facile intelligi potest; apud quos animadvertere licet, in hac historia nominanda nullam Decadum, perpetuam librorum, in quos ipsa descripta erat, fieri mentionem. Quod facturos eos aliquando fuisse credendum est, nisi jam mortuis illis ejusmodi index celebrari cœpisset. Decadum autem nomen probabile reddidisse videtur numerus librorum, qui a T. Livio scripti esse dicuntur: cum XIV. Decades in CXL. libros (tot enim ab eo editos esse vulgo creditur) rotundo quodam numero dividantur. Verum et hæc falsa opinio est. Idem enim Petrarcha CXLII. ab eo scriptos esse tradit. Idque nos ita esse in scholiis Epitomæ libri CXXXVI. ostendemus. His igitur adducti rationibus, germanam horum librorum inscriptionem restituendam esse putamus hanc: T. LIVII PATAVINI HISTORIARUM AB URBE CONDITA LIBRI CXLII. Ex quibus tamen cum superiorum sæculorum incuria CVII. interciderint, cogimur eos XXXV. tantummodo nominare. Historias autem eum credo idcirco inscripsisse, ut hic liber distingueretur ab iis, qui annales appellabantur. Siquidem aliud erat annales, aliud historias scribere. Nam annales (ut a veteribus accepimus) tantummodo quid

factum, quoque anno factum esset, demonstrabant; historiæ vero non solum id quod gestum est, sed etiam quo consilio quaque ratione gestum esset, indicabant. Cum autem primis temporibus omnes, qui de rebus Romanis scriberent, annales conficerent, ut Pictor, ut Piso, ut Fannius, ut Libo; postremo etiam historiæ scribi cœptæ sunt, ut a Cœlio, a Tuberone, ab Asellione, a Sisenna, a Sallustio, a Livio. Itaque cum, qui historias scriberent, alii aliunde scribendi initium facerent; Livius, ut et ipse scriptionis suæ et genus et initium indicaret, *Historias ab urbe condita* nominavit: nimirum intelligi cupiens, se a primordio (quemadmodum ipse in principio profitetur) res Romanas esse scripturum. Atque hoc quidem etiam consilio Sallustius usus, libros historiarum complures edidit, quibus res (ut opinor) populi Romani, quibus ipse interfuit, se perscripturum esse testatus est. Initium certe scribendi a Sullæ morte, Catulo Lepidoque consulibus, fecit. Quod ex verbis ejus quibusdam, quanquam divulsis, quæ a Prisciano xv. p. 1116. ex primo historiarum libro Sallustii proferuntur, intelligi potest. Ea vero sunt hæc: 'Res populi Romani, M. Lepido, Q. Catulo consulibus, ac deinde, militiæ et domi gestas composui.' *Sigon.* De operis Liviani divisione in Decadas librorum, eadem, quæ Sigonius, sentiunt etiam El. Vinetus ad Priscian. de Ponder. et Mensur. editus post Hotoman. de Re Numm. pag. 476. Ger. Joh. Vossius in Arte Histor. cap. xxv. et quos ibi plures laudat. Illorum autem numero, quos ibidem Voss. divisionem hanc defendentes refellit, addendus videtur Martin. Anton. Delrius, qui ad Senec. Troad. vers. 53. docet, citari Decadas Livii in antiquissimo Martyrologio in vita D. Sebastiani, quod adeo antiquum, ut ex eo Beda et Usuardus multa desumserint. Unde tamen nihil aliud rite efficere poterit, quam divisionem hanc non nuper demum inventam, sed jam antiquam esse; non vero, eam ipsi Livio placuisse. Ceterum, si verum ac certum haberi debet historiarum et annalium discrimen, a Sigonio hoc loco propositum, fatendum est, Livium historias, non annales, reliquisse. Attamen ipse Livius opus, quo res populi Romani a primordio urbis perscripsit, annales vocat xliii. 13. 'Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil Deos portendere vulgo nunc credant, neque nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. Ceterum et mihi vetustas res scribenti, nescio quo pacto, antiquus fit animus; et quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri publice suscipienda consuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam.' Quin et, si vera est conjectura Gron. c. 9. Obs. in Script. Eccles. Livii Annales memorat etiam Jul. Firmic. de Error. Prof. Relig. pag. 419. ed. quam procuravit Jac. Gron. 'Sicut in Livii annalibus invenimus, Bacchanaliorum scelera, Æbutio quodam adolescente deferente, detecta sunt.' Nunc vulgo legitur 'in libris annalibus.' At alio charactere annales ab historia distinguit Servius ad Virg. Æn. i. 373. 'Inter historiam et annales hoc interest: Historia est eorum temporum, quæ vidimus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, id est, videre. Annales vero sunt eorum annorum, quos ætas nostra non novit.' Hæc si recipienda distinctio, recipiendum etiam, quod Servius subjungit, 'Livius ex annalibus et historia constat.' Puto tamen cum Sigonio, Livium potius opus suum historiam inscripsisse, et, sicubi annales ejus memorentur, vocabulum illud laxa significatione pro quavis historia cum J. Fr. Gronovio loc. laud. accipiendum.

PRÆFATIO.

§ 1 *Facturusne sim operæ precium*] Sic vulgo omnes Liviani codd. habent. Verum Fabius Quintil. docet, non ita Livium exorsum, sed *Facturusne operæ precium sim:* atque eo auctore ita reponendum curavi. *Sabell.* Quidam immodico studio ac affectata diligentia (ut fit) huic præfationi plus obscuritatis, quam lucis, attulisse mihi videntur. Nam cum Quintil. haud contemnendus auctor, l. IX. satis clare indicet, ab hexametri exordio Livium historiam cœpisse, *Facturusne operæ pretium sim;* hi tamen, inversis verbis, *Facturusne sim operæ pretium*, legerunt, atque adeo ita libris excudi curarunt. Idem dico de his verbis, non ita multo post sequentibus, 'Et si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuró est;' ubi illi *sit* substituerunt. Item in his, 'Etsi non flectere a vero, solicitum tamen efficere potest;' illi *possit* reposuerunt; quasi 'etsi' magis subjunctivum desideret, quam indicativum. Rursus in his verbis, 'Tam hoc gentes humanæ patiantur æquo animo;' illi, posita conjunctione *et* inter *tam* et *hoc*, legunt 'Tam et hoc gentes humanæ;' inepti meo quidem judicio. Paullo post, *existimata*, pro *æstimata*, contra fidem exemplariorum: et, *haud in magno equidem ponam discrimine*, pro *haud equidem in magno ponam discrimine;* quæ compositio haud paullo concinnior auribus tinnit. Rursus *dissidentes*, pro *desidentes:* et, *inde tibi tuæque reip.* pro *unde tibi.* Ita *inde fœdum*, pro *unde fœdum.* Et, *seræ avaritia luxuriaque*, pro *sero avaritia luxuriaque;* quo in loco alii *civitatem* adjecere. Non erat difficile ad hunc modum pleraque alia commutare: sed haud scio, liceatne hoc in tam eximio auctore absque scelere. Certe mihi licere neutiquam existimavi; etiamsi non omnia hæc rejicimus. Quapropter paullo religiosius negotium tractabimus: nec nisi annotatione digna (quando id majore lectoris commodo fieri certum est) persequemur. *Glar.* Verba Quinctil. loco a viris doctis laudato, Instit. IX. 4. p. 853. ed. Burm. hæc sunt: 'T. Livius hexametri exordio cœpit, *Facturusne operæ pretium sim.* Nam ita edidit, estque melius quam quomodo emendatur.' Hoc tamen Quinctil. judicio neglecto, emendatio, quam damnavit, in plerisque et tantum non omnibus Livii Mss. superest. Certe, *Facturusne sim operæ pretium* servant Florent. Voss. uterq. Leid. uterq. Harl. uterq. Port. Hav. et Neap. Lat. etiam quidam vett. codd. biblioth. Colbert. ut Doujat. monuit. Quo consensu permotus Caspar Bonifacius in literis ad Eliam Putsch. Januarii XIII. a. 1602. scriptis, quarum excerptum Paull. Dan. Longolius mecum communicavit ex biblioth. Wilckens patricii Hamburg. hoc igitur Mss. consensu permotus Bonifacius se Quinctil. hexametri exordio Livium cœpisse scribentem, et codd. Livii manu exaratos in concordiam redacturum existimabat, si per syncopen legeret *Facturusne sim opræ pretium*, addens, similiter Ennium scripsisse in Epitaph. Scipionis quod exstat in Catalectis Virg. 'Quibit pro factis reddere opræ pretium.' At Livium ita scripsisse haud facile cuiquam, certe non mihi, persuadebit. Cur enim potius præfa-

rendus foret ordo verborum vulgo in codd. Livianis obvius, (in quibus tamen jam suo tempore aliquid emendatum fuisse Quinctil. observat,) quam in quem consentiunt membranæ Quinctilianeæ, de quibus idem adfirmari nequit? Taceo, non continuo Livio convenire, quod Ennium decet; præterea, ea lectione recepta, simul censendum esse, Livium ab hexametri exordio dedita opera cœpisse, quum verosimilius videatur, ipsum per inprudentiam in hos numeros incidisse, præsertim quum et plures alios versus inprudens historiæ inseruerit, ut mox videbimus. Ceterum Cic. quidem scripsit in Orat. c. 56. 'Incidere vero omnes' numeros 'in orationem, etiam ex hoc intelligi potest, quod versus sæpe in oratione per inprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum: sed non adtendimus, neque exaudimus nosmet ipsos. Senarios vero et Hipponacteos effugere vix possumus. Magnam enim partem ex Iambis nostra constat oratio, sed tamen eos versus facile agnoscit auditor: sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per inprudentiam sæpe etiam minus usitatos, sed tamen versus; vitiosum genus, et longa animi provisione fugiendum.' Observandum tamen, hujusmodi versus, modo integros, modo dimidiatos, inprudentibus orationis prosaicæ scriptoribus, etiam qui diligentissime stilo operam dederunt, nonnumquam excidisse. Tales occurrunt XXII. 50. 'Hæc ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque.' XXIII. 18. 'Moliri portas et claustra refringere.' Duos proximos suggessit Duker. alterum ex Liv. VII. 13. 'Ut signum daret, ut capere arma juberet:' alterum ex XXI. 9. 'Arma: nec Hannibali tanto discrimine rerum.' Tales præterea viri docti observarunt apud Tac. Ann. I. 1. 'Urbem Romam a principio reges habuere.' Ubi vid. Theod. Ryck. XV. 73. 'Donec consensu patrum deterritus est, ne;' notante Acidalio. Plurima similia exempla ex omnis ævi scriptoribus diligentissime collegit Barthius Adv. IV. 13. XLI. 22. aliisque locis, observatis a Burman. ad Quinct. IX. 4. p. 852. quibus adde Muret. ad Cic. Or. Cat. I. 1. qui non tantum ex Cic. Sall. et Caton. exempla congessit, sed et ex Liv. VII. 11. 'Pugnatum haud procul Porta Collina est totius viribus urbis.' et c. 14. 'Ipse ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit Sedulo, ut adversus montes consisteret hostis.' Adde etiam Gulielm. Forster. Juris Interp. I. 7.

§ 2 *Quippe qui, cum veterem, tum vulgatam esse rem*] Hæc lectio in solo Pal. 3. habetur interpolata, cum primo fuerit, ut exaratur in 1. *quippe qui veterum tam vulgatam esse rem.* Nec longe abit Pal. 2. manu exaratus in pergameno sive membr. *Quippe qui veterem tam vulgatam esse rem.* Ego contra vulg. lect. nihil decerno, utpote animo meo sincerissimam. *Gebh.* *Quippe qui, tum veterem, tum vulgatam rem esse,* Voss. 1. et Leid. posterior a m. sec. cum a m. pr. *tam veterem* scriptum sit: *quippe cum veterem, tum vulgatam, esse rem* Voss. 2. *quippe qui tam veterem vulgatam esse rem* Port. sed recte Gebh. vulg. lect. adhæret, quæ etiam superest in utroq. Harl. Hav. et Leid. 1. nisi quod posterior ille h. l. præferat *tam vulgatam. Cum* et *tum* similitudine ductuum sæpius in Mss. commutantur. V. ad VI. 23. § 3. *tum* vero eamdem ob caussam postea mutatum est in *tam.*

Certius aliquid adlaturos se] *Certius allaturos aliquid de se* Neap. Lat. *certius aliquid se allaturos* Hav.

§ 3 *Rerum gestarum memoriæ principis terrarum populi*] Illud *terrarum* additum puto. Aurem consule, et certe dubitabis. *T. Fab.* *Rerum gestarum memoria principes terrarum po-*

pulos Voss. 1. *rerum gestarum memoriæ principes terrarum populi* Leid. 1. Reliqui omnes nostri cum vulg. lect. conspirant, et cum modo laudatis Voss. 1. ac Leid. 1. illud *terrarum*, quod Faber a mala manu additum putabat, constanter servant; id recte etiam defendit Jac. Gron. ad xxix. 17. aliisque exemplis inlustrat. Sæpius quidem Romani 'princeps populus,' vel 'victor populus' simpliciter vocantur; non raro tamen etiam aliud adjungi nomen solet, ut 'princeps terrarum populus,' 'victor finitimorum,' vel 'victor gentium populus.' Inf. iv. 15. 'Ciboque objiciendo ratum, victorem finitimorum omnium populum in servitutem perlici posse.' Cic. pro Planc. 4. 'Est enim hæc conditio liberorum populorum, præcipueque hujus principis populi et omnium gentium domini ac victoris.' Flor. iii. 9. 3. 'Victor gentium populus et donare regna consuetus.' De Græcia pari modo loquitur Just. viii. 4. 7. 'Græciam etiam nunc, et viribus et dignitate orbis terrarum principem, regum certe gentiumque semper victricem, et multarum adhuc urbium dominam.' De urbe Roma Liv. xxxviii. 51. 'Sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere:' et Mamert. in Paneg. Maxim. c. 1. 'Hoc die, quo inmortalis ortus dominæ gentium civitatis vestra pietate celebratur.' Neque Fabrum offendere potuisse credo, plures hic genitivos jungi, sed alterum ex altero pendentes. Id enim Livio aliisque frequens est. V. ad xxv. 15.

Pro virili parte et me ipsum consuluisse] Membr. Flor. omnium, quæ hujus primæ partis exstant, optimæ, *et ipsum*, sine τῷ *me*. Nec aliter Rottendorf. et a m. pr. Voss. 1. Qua Virg. arte Ecl. i. 9. 'Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.' Just. xiv. 4. 'Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date.' *J. F. Gron.* *Parte meipsum* Leid. 2. et Port. quomodo etiam in Voss. 1. a m. sec. emendatum est: *parte et ipsum* Leid. 1. et Harl. antiq. Ita Plin. Ep. iii. 4. 'Factum est senatusconsultum perquam honorificum, ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent;' id est, si me, tamquam patronum, ab ipso, seu a me ipso, impetrassent: quamvis etiam aliter hic locus capi possit. Simili modo *ipsum*, pro *se ipsum*, cum Noster, tum alii, frequenter usurparunt. Liv. i. 17. 'Nec ultra, nisi regem, et ab ipsis creatum, videbantur passuri.' vi. 33. 'Latinos in exiguam de ipsis spem verterat.' Ita enim, pro *de se ipsis*, ut editur, plerique codd. xxix. 10. 'Legati referebant, et sacrificantes ipsos Pythio Apollini litavisse.' xxxi. 17. 'Paciscebantur autem, ut Rhodiam quadriremem cum sociis navalibus Attalique præsidium emitti liceret, atque ipsis urbe excedere.' xxxiv. 62. 'Masinissa postquam et infames Karthaginienses, et inter ipsos discordes sensit.' Ita etiam h. l. cod. Voss. vulgo, *inter se ipsos*. xl. 4. 'Poris, abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit, comitemque ipsum fugæ futurum esse.' Cic. de Sen. c. 2. 'Quibus nihil opis est in ipsis ad bene beateque vivendum, iis omnis gravis est ætas.' In Parad. v. 1. 'Cujus omnia consilia ab ipso proficiscuntur.' Just. ii. 4. § 11. 'Virgines in eumdem ipsis morem, non otio neque lanificio, sed armis, equis, venationibus exercebant.' Plin. Ep. i. 4. 'Probarique dominis per alios magis, quam per ipsos, laborant:' ita recte Cortius ex Mss. edidit, et pro *se ipsos* poni docuit. V. Scalig. ad Manil. i. 212. Hinc colligi potest, quam infirmum sit argumentum Gevart. Papin. Lect. iii. 8. qui ex hac locutione, *ip-*

sum pro *seipsum* sexcenties ap. Manil. poni, efficiendum arbitrabatur, Manilium, cujus exstat Astronom. esse Manilium Theodorum, cujus Panegyr. Claudian. conscripsit: cum etiam optimorum linguæ Latinæ temporum scriptores ita loqui non abnuerint. Etiam *ipse* pro *is ipse* poni docet Gron. ad v. 48. § 4.

In tanta scriptorum turba] *In tanta turba scriptorum*, vocum serie inmutata, Voss. 1. et Leid. 2.

In obscuro sit] *In obscuro est* editi ante Ald. qui primus *in obscuro sit* reposuit, damnante Glar. sed perperam: *sit* enim est in omnibus Mss. quibus usus sum.

Magnitudine eorum, meo qui nomini officient, me consoler] Ita Florent. et Helm. Non ineleganter Freinsh. *lumini*. Cur tamen tam eleganter, si Livius illud maluit? Inf. c. 9. 'Quas sua virtus ac Dii juvent, magnas opes sibi magnumque nomen facere.' xxii. 22. 'Id privatim parentibus, quorum maximum nomen in civitatibus est suis, id publice populis gratum erit.' Qui gloriam aut famam meam impedient, ipsi clariores et mihi umbram facturi. ii. 33. 'Tantumque sua laude obstitit famæ consulis Marcius.' xxvi. 40. de Mutine: 'Hæc ejus gloria quia jam imperatoris quoque famæ officiebat.' xxxviii. 58. 'Ne magnitudo et splendor legati laudibus consulis officeret.' *J. F. Gron.* *Qui nomini meo officient, me consoler* Voss. 1. Leid. 2. et Hav. *qui nomini officient meo, consoler* Voss. 2. Harl. 1. et Leid. 1. *qui nomini officient meo, me consoler* Harl. 2. Port. et primæ edd. quæ omnia nata videntur ex superstitiosa diligentia eorum, qui existimarunt *τὸ qui* semper in initio orationis ponendum esse: cum tamen sæpius secundæ vel ulteriori voci postponi soleat. V. Jac. Periz. ad xxviii. 12. § 18. Recte autem Gron. adv. Freinsh. in Indic. Flori voc. 'Victus,' vulgatum *nomini*, quod in omnibus superest codd. defendit. Sæpissime enim id pro fama, gloria poni solet, unde 'sine nomine' de homine obscuro, ignobili usurpatur. V. Jac. Periz. in Orig. Babyl. c. 11. p. 218. Viri docti, quum *lumini* scribendum conjiceret, animo obversata fuisse videtur servitus *ne luminibus officiatur*, in jurisconsultorum fragmentis, quæ in Justin. Digest. exstant, sæpius memorata. V. Brisson. de Verb. Signif. voc. 'Officere.' De verbo 'obficere' vide ad Liv. iv. 31. § 5. Denique Ant. Periz. Jac. pater, ad marg. Livii, quo usus est, scribend. conjecit *consolabor*; forsitan ut conveniat cum præcedenti *juvabit*; quod tamen non necesse est.

§ 4 *Res est præterea et inmensi operis*] [' De suis Divin. Institut. libris idem dicit Lact. præf. l. i. 'Nullus suavior animo cibus est, quam cognitio veritatis: cujus asserendæ atque illustrandæ septem volumina destinavimus, quamvis ea res infiniti pene sit operis et inmensi:' nec dubito apud Trogum vel Just. in præfat. ubi dicit, 'Prorsus rem magni et animi et corporis adgressus,' reponendum esse *operis*; quod nimio melius est. Vulgata lectio frigidior.'] Hæc Coutier. ad marg. Livii notarat. Verum, quod ad locum Justini adtinet, ejus eadem emendatio jam ante Coutier. multis viris doctis in mentem venit. Quin etiam Græv. h. l. Livii illum Justini jam dudum inlustrarat.

Populi vires se ipsæ] Miror Hearne scribere sustinuisse, Noris. in Cenotaph. Pisan. Dissert. iv. 3. *viris*, pro *vires*, more antiquo ex Florent. prætulisse: quod eminentissimum cardinalem numquam cogitasse, mihi persuadeo. Nam loco, quem Hearne laudat, egit de casu quarto plurali quorumdam nominum tertiæ declinationis, in *is* exeunte, ejusque multa exempla auctoritate duorum codd. Medic. ex Livii l. xxxi. pretulit. Verum

hujus loci ne meminit quidem: (in qua *vires* casu primo capiendum esse, vel pueri facile deprehendent.) Paullo ante *minus præbiture voluptatis* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 5 *Uti me a conspectu*] Ita primus edidit Grut. adsentientibus Harl. 1. Port. et vet. lib. Sigonii, quemadmodum in prima ed. scholiorum monuit. Sed antt. edd. cum utroq. Voss. utroq. Leid. Harl. 2. et Hav. a m. emendatrice, *ut me a conspectu*. Tum *per tot annos* paullo post Voss. 1. Leid. 2. Harl. recent. et edd. antt. pro quo *tot per annos* Ald. recepit; cui consentiunt alii, quibus utor, Mati. V. ad II. 19. § 8.

Tota mente repeto, avertam] Pal. 1. et hæc aliter concipit; quæ, etsi non probem, indicare tamen volui; ut sciatur quid et veteres et novi emendatores in tam eximio scriptore sibi permiserint; *tota mente adverto, repetam*. Gebh. *Mente repeto, advertam* Voss. ambo, sollemni errore librariorum. V. ad VI. 23. § 8. Mox *ominis expers curæque* Leid. 2.

Etsi non flectere a vero, sollicitum tamen efficere possit] *Potest* primæ edd. quod Ald. in *possit* mutavit, adversante Glar. qui ad initium præfationis τὸ *etsi* æque indicativo, quam subjunctivo, jungi posse monuit. Id licet fatear, et infra etiam exemplis adstructurus sim ad v. 42. 7. hic tamen potius codd. scriptos, quibus usus sum, sequor: ii vero omnes, præter Voss. 1. et Leid. utrumq. in quibus, levi aberratione librarii, *posset* occurrit, constanter præferunt *possit*. De Mss. quos in consilium advocarunt, nihil reliqui viri docti monuerunt.

§ 6 *Quæ ante conditam condendamve urbem*] Magnorum virorum aliquando super hoc loco contentiones audivi; neque id sine caussa. Nam cum duo tempora Livius significet, in unam tamen vicem coincidere videntur. Sive enim dicas *ante conditam*, sive *ante condendam*, utroque modo tempus, quod natalem Urbis antecessit, innuitur. Quamobrem alii, ut discrimen invenirent, *conditam* faciunt præsentis temporis passivi generis; quod apud poëtas frequentibus exemplis probari potest. Virg. Æn. lib. I. v. 121. 'Et qua vectus Abas, et qua grandævus Aletes.' Cicero de Leg. Agrar. contra Rull. or. II. 2. 'Cui errato nulla venia; recte facto eximia laus, et ab invitis expressa proponitur: non, dubitanti fidele consilium; non, laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur.' pro erranti, recte facienti. Atque ex eodem origine profluxisse, quod participia illa, quæ nominascunt, præsentis temporis significationem retinere videntur. 'Cautus' enim dicitur, non qui cavit, sed qui cavet; 'circumspectus,' non qui circumspexit, sed circumspicit; 'jurisconsultus,' qui non consuluit, sed qui consulitur; 'discretus,' non qui discrevit, sed qui discernit: et quod habitum significent, vi præsentis temporis fieri: sic 'amans' pro amatore: præsens enim tempus assiduitatem facultatemque denotare solet. Erit ergo hic sensus; dum conditur, dumque nondum condita esset. Sed hic videmus inamœnam illam figuram, et in historico vix tolerabilem, hysteroproteron. Alii, ut hoc malum caverent, *conditam* voluerunt esse præteriti temporis, *condendam* vero paulo post futurum; quod Græcis μετ' ὀλίγον μέλλον dicitur, putantes se hoc modo intercapedinem justam in temporibus constituere; ut intelligeremus tempora, quæ diu ante initia urbis, et quæ sub ipsum natalem fuere. Mihi periculosius id videtur, quia exemplo caret, nec ullius auctoritate comprobatur. Ego autem sic censeo, usque dum meliora docear, in ea opinione futurus: nimirum *conditam* esse præteriti temporis, *condendam* præsentis: ut primum intervallum temporis ea habeat, quæ antequam urbs existeret;

secundum, quæ in ipsa constituenda urbe, dum conditur, obtigerunt: atque ita in vicibus nulla erit perturbatio, nec exiguo fine distinctæ erunt. Participia autem in *dus* esse præsentis temporis ac passivæ indolis, operose docetur a Thoma Linacro, unde unum pro multis exemplis mutuabimus. Virgil. Æn. IX. 6. 'Turne, quod optanti Divum promittere nemo Auderet, volvenda dies en attulit ultro.' Non dies quæ volvetur, et adhuc in futurum imminet, sed præsentem diem, quæ jam volveretur, indicavit. *P. Nann.* Miscell. v. 2. Quidam explicant *ante conditam*, id est, paulo antequam conderetur: mihi videtur, in ipsa ædificatione: aut fortasse legendum, *ante conditam, condendove urbem*. Sanct. Minerv. I. 15. Possit æque bene, aut etiam melius, ex propria et communi illa participiorum in *dus* significatione, exponi hoc, antequam condenda esset urbs, antequam condi deberet; remotiusque adeo tempus significet posterius illud *ante condendam urbem*, quam prius *ante conditam*. G. H. Ursin. Obs. Philol. c. 12. p. 232. Doujat. in notis ad h. loc. per spatium (*ante conditam urbem*) ea non absurde intelligi posse existimat, quæ proxime ejus exstructionem antecesserunt; per tempus autem (*ante urbem condendam*) ea, quæ ante ipsum Romulum a Troicis usque temporibus acciderant. Verum vid. Jac. Periz. ad loc. Sanctii modo laud. ubi Nannii sententiam pluribus adstruit, docens participia similia plerumque adsignificare simpliciter præsens tempus, rarissime futurum, sed sæpius id, quod fieri debet: hanc autem præsentis temporis significationem firmari ex analogia derivationis: deduci enim a participio activo præsenti, idque manifeste patere ex participiis in *iens* exeuntibus, sed manifestius ex ipso participio *iens*, a quo, sicuti in obliquis casibus, est *euntis*, &c. sic et *eundus*. Ceterum *condendamque urbem* est in Voss. 2. *condendam vere urbem* in Port. Mox *decorata fabulis* Florent.

§ 7 *Primordia urbium augustiora faciat*] Lucian. Philopseud. p. 328. ed. Græv. Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Θηβαῖοι, καὶ εἴτινες ἄλλοι σεμνοτέρας ἀποφαίνονται τὰς πατρίδας ἐκ τῶν τοιούτων. *Gebh.*

Ea belli gloria est populo Romano] Non rejicio. Sed fortassis scriptum fuit per compendia *Pop. Rom.* unde non minus recte fieri potuit *Populi Romani*. Justin. I. 10. 'Magna gloria recepti regni principum fuit.' Corn. Nep. in Epam. c. 4. 'Quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consequutus.' *Duk.* *Ea belli est gloria* alio ordine Hav.

Tam et hoc gentes . . . quam imperium patiuntur] Vocula *et* a cod. Hav. m. sec. et a prisc. edd. exsulat, quam primus Ald. inseruit, indignus, ut propterea ineptus judicio Glar. videatur, siquidem eam agnoscant ambo Voss. uterq. Leid. ambo Harl. et Port. Ex solo Neap. Latinius laudat *tamen hoc gentes . . . quoniam imperium patiuntur*. *Gentes patiantur humanæ*, inverso vocabulorum ordine, Harl. recent.

§ 8 *Sed hæc et his*] Pal. 2. *sed et hæc et his similia*. Gebh.

Utcumque animadversa aut existimata] *Utrimque animadversa* Leid. 2. Præterea *æstimata* antiq. edd. quod Ald. in *existimata* mutavit, contra fidem exemplarium, secundum Glar. Quibus exemplaribus Glar. usus fuerit, dicere nequeo; id tamen certum est, utrumq. Voss. cum Leid. 2. *extimata* præferre, utrumq. vero Harl. Leid. 1. Port. et Hav. *existimata*: de quo verbo vid. ad XXXIV. 2. § 5. Doujat. etiam *æstimata* præferebat, idque Livium velle putabat, parum sibi curæ esse, qua ratione a legentibus hæc accipiantur, *animadversa* et reprehensa, sive *æstimata* atque in pretio habita fuerint.

Haud in magno equidem ponam] Ab-

est præpositio ab optimis libris. *Lips.* Abest etiam præpositio a Voss. 1. et Leid. 2. Monuit tamen Coutier. ad marg. Livii, vulgatæ lect. haud absimilem esse locutionem Suet. Cæs. 23. 'In magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus.' Propior accedit locutio 'ponere in gloria,' qua utitur Liv. XXVI. 37. 'Ad mœnia urbis Romanæ nullo prohibente se pervenisse in gloria ponebant.' Similia etiam Cic. de Leg. I. 13. 'Virtutibus exceptis atque vitiis, cetera in summa æqualitate ponerent:' ad Fam. IV. ep. 9. 'At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementius laborare.' Orat. pro Flac. 17. 'Quiescant igitur, et me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur.' 'In gloriam ponere' inlustrat Cort. ad Sall. Declam. in Cic. c. 2. Malim itaque τὸ *in* excidisse in codd. laudatis ob proximæ vocis literam initialem *m*. Vid. ad XXXVII. 1. § 2. Ceterum primæ edd. *haud equidem in magno;* pro quo apud Ald. invenio *haud in magno equidem;* quod reliqui omnes secuti sunt. Priorem compositionem haud paullo concinniorem auribus tinnire Glar. existimat, quod, qua sunt meæ tarditate, deprehendere nondum potui. Sequor igitur quod nuperi dederunt, cum ab ea parte stent omnes, quos adhibui, codd., Voss. ambo, uterq. Harl. uterq. Leid. Port. et Hav.

§ 9 *Ad illa mihi pro se quisque*] Illud *mihi* adscriptum quidem habet Harl. recent. ejus tamen librarius subscriptis notis eandem vocem delendam esse indicavit; sed male: sæpius enim *mihi, tibi,* ac similia παρέλκειν, atque ornatus caussa orationi addi, olim monui ad Silii Ital. I. 46. quibus adde quæ Burmann. notavit ad Phædr. Fab. I. 22. 3.

Quibusque artibus] *Quibusque partibus* Voss. 1. a m. pr. sollemni errore scribarum. V. ad I. 15. § 4. *quibus artibus,* omissa copula, Harl. poster.

Labente deinde paullatim] Sic quidem scripti, sic editi: verius tamen *labante.* Etsi enim tradat Priscian. VIII. p. 808. 'labare' et 'labi' ex illis esse, quæ conjugationem mutant cum genere, in eadem manentia significatione, et confundantur interdum; ut plurimum tamen differunt, et 'labare' est deficere, labefactari, minari ruinam, nutare, propemodum labi; nondum tamen labi. Lib. IV. c. 38. idem vitium; 'Ni Sex. Tempanius, decurio equitum, labante jam re, præsenti animo subvenisset.' Sic alibi 'labentem fortunam' dederunt, ubi opt. libri 'labantem.' XXXVI. 6. 'Publice privatimque labante egregia quondam disciplina gentis.' Spartianus Hadriano c. 10. 'Post Cæsarem Octavianum labantem disciplinam incuria superiorum principum retinuit.' *J. F. Gron.* Recte Livii sospitator; magnus Gron. *labante* legendum vidit, quod facili errore in *labente* depravari potuit. III. 40. 'Ita labante jam caussa decemvirorum L. Cornelius Maluginensis fratrem collegasque ejus tuebatur:' ubi etiam simili errore plerique codd. scripti et prisc. edd. *labente.* VII. 15. 'Postquam labantem una parte vidit aciem, signa in lævum cornu confert.' Et hic etiam unus cod. *labentem.* V. etiam Gron. ad Liv. XXII. 61. § 10. XXVI. 41. § 17. et quæ notavi ad Silii II. 392.

Velut dissidentes primo mores] Nemo hactenus suspicatus est, quin horum verborum sensus sibi optime constaret, lectioque sana esset et integra. Sed mihi suspecta esse cœpit vel ob hoc, quod vox *dissidentes* parum quadrare videretur; cum non de dissidio morum Livius hic agat, sed de lapsu, præcipitio, et ruina. Quocirca cum inspexissem cod. quemdam meum, (contemtibilem ob infinitas mendas e primis illis impressis exemplaribus, qui, adolescente typographia, Venetiis ex libris manu descriptis excusi erant) inveni ibi non *dissidentes,* sed *desidentes* legi: quod

ipsum in quibusdam aliis obscurioris notæ Edd. sequutum vidi. Quam vet. lect. ut hac recente sinceriorem, retinendam arbitratus sum: ut, metaphora ab ædibus ruinam minitantibus sumta, Livius *mores desidentes* dixerit, qui jam sua e basi fundamentoque moveri transferrique incipiant, et deorsum nutare. Nam perstans in eadem metaphora subjungit, 'deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire cœperint præcipites.' Primum enim domus aut ædificium, ruinam patiens, desidere incipit, deinde labi, postremo totum præceps et pronum ad terram devolvitur, prosterniturque. Est enim 'desidere' deorsum sedere, a sido compositum, ut norunt grammatici: unde 'terram desidere' dicitur, cum deorsum descendit, et subtrahitur. Ejus autem vocis pleniorem notionem nobis tradit Hadrianus cardinalis, pluribus auctoritatibus eam suffulciens, egregieque detegens quorumdam literatorum inscitiam, qui in hac voce explananda supra modum sunt hallucinati. *J. Leons.* Misc. Epiphyliid. VII. 17. Probo doctorum quorumdam hominum conjecturam, qui *desidentes* legunt. Etenim subsequitur, 'ut magis magisque lapsi sint, tum ut ire cœperint præcipites.' Videtur enim eadem semper translatione res magis crescere: quam translationem, quia primo duriorem esse putavit, adhibita particula *velut* molliorem fecit: quod in proprio *dissidentes* faciundum non fuisset. Est autem 'desidere' leni quodam motu in semet concidere. ['Robortellus hoc loco reprehendit Sigon. Emend. II. 55. ac *dissidentes* legendum putat. Vocat enim Livius *dissidentes mores* in diversa euntes, nec æqualitatem servantes.'] Porro autem his verbis mutationes omnes Romani imperii brevissime complexus est. Nam cum 'partum imperium' ait, intervallum illud totum indicat, quod a Romulo ad Ap. Claudium intercedit, qui primus bellum extra Italiam Carthaginensibus fecit. Cum 'auctum,' tempus inde ad Carthaginem eversam notat. 'Desedisse' præterea 'mores' intelligit Gracchanis temporibus; 'lapsos magis esse' Sullanis; 'præcipites isse' Cæsarianis. 'Reliqua' inde 'tempora,' Augusti imperium, post devictum ad Actium Antonium, quibus hæc scribere aggressus est, significat. Itaque IX. 19. ait, 'Modo sit perpetuus hujus, qua vivimus, pacis amor, et civilis cura concordiæ.' *Sigon.* Mei libri *desidentes*, cui lectioni firmandæ Sen. est de Tranq. II. 2. 'Cato adversum vitia civitatis degenerantis, et pessum sua mole sidentis, stetit solus.' *Lips.* Aliæ edd. *dissidentes;* et pro eo pugnat Robortell. Frustra: nam et alterum exstat in Pal. 1. 2. et Ms. Theod. Morelli, propugnatque ipsa ratio. *Grut.* Pall. duo *dissidentes*, quod studio contradicendi Sigonio propugnabat Robortell. Sed *desidentes* exhibet Pal. 1. et Lipsii libri. *Gebh.* *Dissidentes*, quod demum receptum est in Ald. eamque secutis nonnullis edd. superest in Leid. 2. et Hearnii Oxon. N. *dissidentis* in Leid. 1. *disidentes* in Port. *disidentis* in Hav. sed *desidentes* non modo in edd. ante Ald. quibus usus sum, omnibus, sed etiam in Voss. utroq. et in utroq. Harl. quod optime viri docti probarunt. Quid Robortello Sigon. reposuerit, patet ex ejus lib. I. Emend. c. 50. V. etiam de hoc verbo Pierium ad Maron. Æn. III. 565. et Heins. ad Nason. Metam. XI. 517. Ceterum eamdem, quæ Sigonio, etiam patri suo emendationem in mentem venisse, et ab eo margini ed. Frob. 1535. adscriptam fuisse, quin et Theod. Morellum, longo post patrem tempore, multo tamen ante Sigon. ita scribendum monuisse, observat H. Stephan. operarum in Dion. Hal. c. 9. p. 19. quem locum mihi Duk. indicavit.

Tum ire cœperint præcipites] *Ire* abest a Port. in quo m. sec. emend.

tum superent præcipites ruere.

Donec ad hæc tempora] Vet. *ad hujus tempora*. Quasi per emphasin de Augusto. *Lips.* *Ad hæc tempora* trias Mss. Pall. nam qui ex suis producunt, *ad hujus tempora*, et vix improbant, quasi per emphasin de Augusto dictum, non vident, ita abiri a decoro; eaque propter et nimia invidia onerari Livium, et nimio odio ipsum Cæsarem: quin imo vel sic quoque liberius loquitur auctor, quam ut se probet suo principi, queri ausus de seculo suo. *Grut.* *Hujus* solus Leid. 2. qui est ipse Lipsii cod. quem ex biblioth. Lips. reliquiis sibi nuper comparavit academia Lugduno-Batava. Reliqui nostri recte vulgatum tuentur.

§ 10 *Hoc illud est*] *Hoc est illud* Harl. recent. et Port. male. V. ad v. 2. § 3.

In cognitione rerum] Expressit hunc locum Lucian. adversus indoctum p. 387. ed. Græv. Δυοῖν δὲ ὄντοιν, ἅττ' ἂν παρὰ τῶν παλαιῶν τις κτήσαιτο, λέγειν τε δύνασθαι, καὶ πράττειν τὰ δέοντα, ζήλῳ τῶν ἀρίστων, καὶ φυγῇ τῶν χειρόνων. *Gebh.*

Omnis te exempli . . . monumento intueri] Non extrudo quidem lect. vulgatam; indico tamen, rescribendum mihi videri, *in illustri posita, momento intueri*. Eo enim sane nomine potissimum celebratur historia, quod multorum seculorum gentiumque gesta, bello, pace, simul et semel, quasi in speculo, lectoribus compendiose objiciat. Livius profecto non semel ita usus est illo *momento*, ubi dicere voluit, celerrime quid factum. *Grut.* Voc. *te* abest a Port. tum præpos. *in* non agnoscunt Voss. 2. et Harl. antiq. quam omisisse videntur librarii propter similitudinem primæ syllabæ vocis sequentis *inlustri*, qualia exempla plura vid. ad VIII. 33. § 6. et ad XXXIV. 28. § 3. denique *monumento* omiserat librarius Voss. 1. quod deinde m. emendatrice inter versus adscriptum est. Pro Grutero, *momento* reponente, illud facere etiam posset, sæpius ita scribas peccasse, de quo dicam ad v. 52. § 1. Magis tamen vulgatum placet, quod servant reliqui codd. nisi quod quidam eorum habeant *monimento*.

Inde tibi, &c. inde fœdum] Sic tria exemplaria Pall. sic primogenia ed.: nam sequens *unde tibi, &c. unde fœdum;* cui acquiescebat Glar. *Grut.* Præter solum Hav. in quo *unde* priori loco a m. interpolatrice legitur, etiam omnes nostri *inde* utroque loco servant, quod, post prim. ed. in *unde* mutatum, Ald. iterum, sed invito Glar., revocarat. Alibi etiam hæc vocabula commutata fuerunt. V. ad XXXIX. 33. § 5.

Quod imitere, capias] Rectius fore, *quod imitari cupias*, ut alter Colbert. cod. præfert, J. Doujat. conjecit. Eadem lectio obvia fuit in Harl. recent. et Port. *quod imitere cupias* in Voss. 1. Reliqui nostri servant vulgat. sed *cupias* sensus requirere videtur: unde nec *imitere* mutandum. 'Capere' et 'cupere' alibi in Mss. confunduntur. V. quæ notavi ad Silii Ital. XVII. 167.

Fœdum inceptu, fœdum exitu] Nihil muto; in vulgatam lect. conspirantibus omn. codd. et edd. quibus usus sum. Attamen Liv. XXVI. 38. 'Id fœdum consilium quum incepto, tum etiam exitu fuit.' XXXV. 12. 'Et tutum vel incepto vel eventu se consilium adferre.' Mox *quid vites*, pro *quod vites*, habet Harl. recent. *quæ vites* Leid. 2.

§ 11 *Aut me amor negotii suscepti*] *Aut amor negotii me suscepti* Leid. 2. *aut me amor suscepti negotii* Harl. 2. et Hav.

Nec bonis exemplis ditior fuit] Unde Quinctil. Inst. Orat. XII. 2. 'Quantum Græci præceptis valent, tantum Romani, quod majus est, exemplis.' At Val. Max. II. 7. § 6. 'Nostra urbs omni genere mirificorum exem-

plerum totum orbem terrarum replevit.' Ut non sine causa pronunciet M. Tullius Tusc. Quæst. I. 1. 'Quæ tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides? quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda?' *Grut.*

Nec in quam tam seræ avaritia luxuriaque immigraverint] Et istud exhibent Mss. nostri tres. Nam edd. primæ et seqq. multæ *sero:* minus recte, nisi velimus auctori præscribere, quomodo eloqui sua debeat. *Grut.* Per quindecim et ultra edd. quas sub oculis habeo, hanc scripturam constanter propagatam video. Sola prima omnium Aleriensis Episcopi et Ald. 1518. verbo uno auctiores *nec in quam civitatem tam seræ.* Et sic novimus esse in Mss. Chifl. Helmst. Voss. Gud. Rott. Florentt. tum Mediceo, tum ad S. Marci. Quæ igitur caussa rejiciendi? An voluerunt cavere, ne post τὸ *rempublicam* adeo junctim sequeretur hoc vocabulum? At sic Livius II. 24. 'Cæterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte civitatis, metum pro universa republica intercessisse.' IV. 26. 'Vir cujus providentiam in republica quum multis aliis tempestatibus ante experta civitas erat.' Apud Festum habes, 'Respublicas multarum civitatum.' *J. Gron.* Cum codd. Gronovianis faciunt etiam Leid. uterq., Harl. uterq., Port. Hav. Neapol. Lat. Hearnii Oxon. L. 2. et, præter edd. a Gronovio laudatas, Colon. 1525. Cui lectioni inlustrandæ Jac. Periz. ad marg. Livii notarat locum ex V. 24. 'Duasque urbes communis reipublicæ incoli a populo Romano posse.' Utrum tamen eadem lectio in Voss. exstet, ut Gron. docet, dubito: certe in excerptis amborum Voss. quæ habeo, nullam varietatem notatam video. Eruditos etiam Gronovio vix adsensuros existimat Hearne. Tot tamen codd. atque inter illos etiam præstantissimorum, auctoritati refragari ausus non sum. Præterea *seræ* omnes codd. quibus usus sum, præter Hav. et Port. omnesque edd. ab Ald. usque ad Francof. a. 1578. quæ prima iterum *sero* reposuit. Male. Hor. I. 2. 25. 'Serus in cœlum redeas, diuque Lætus intersis populo Quirini.' Suet. Aug. c. XVII. 'Antonium seras conditiones pacis tentantem ad mortem adegit.' Livio insolitum non esse, ut adjectivis pro adverbiis utatur, infra videbimus ad XXII. 12. § 7. Apud eumdem etiam obvium esse, ut duobus substantivis numero singulari jungatur adjectivum numero plurium, alibi probabimus. Tandem *migraverint* Voss. 1. et Leid. 2. sed præfero vulgatum. Nam et illud Livio familiare est, ut præpositionem, unde verbum componitur, in regimine repetat. Ita 'increpare in similitudinem nominis' Livio infra ὁ πάνυ Gron. restituit XXVII. 1. § 9. Eadem forma 'inducere in agrum' Livius dixit I. 37. 'incidere in insidias' II. 30. ubi plerique codd. præpositionem omittunt; non recte: 'invadere in consulem' II. 47. § 6. ubi similiter præpositio *in* a quibusdam codd. exsulat: 'inferre se in mediam dimicationem' III. 5. 'inmittere in hostes' IX. 4. ita enim ibi viri docti legendum docuerunt, pro 'mittere.' 'Invehi in portum' XXXV. 43. Vid. ad II. 31. § 3. 'ingredi in castra' XXXVIII. 27. 'inferre in ærarium' XXXIX. 29. 'inesse in arca' XL. 29. 'inire in urbem' XLI. 28. 'inducere in urbem' XLIII. 17. 'abesse a Colophone' vid. ad XXXVII. 26. § 5. 'adferre ad consules' vid. ad II. 36. § 7. 'devolare de tribunali' II. 29. 'decedere de officio' VIII. 25. Vid. Gron. ad XXVII. 10. § 1. 'deducere de provincia' XL. 35. 'deportare de Macedonia' XLIV. 15. 'excussus e navi' vid. ad XXXVII. 30. § 9. 'trajicere trans flumen' III. 11. 'transportare castra trans Peneum' XLII. 60.

Ac parsimoniæ honos] *Aut parsimoniæ honos* Port. *ac parsimoniis honor* Hav. qui paullo ante etiam præfert *tantus aut tamdiu*. Mox, inverso ordine, *quanto minus rerum* Leid. 2. et Harl. uterq.

§ 12 *Quum forsitan et necessaria erunt*] Τὸ *et* exsulat ab Harl. 2. Leid. 1. et Port. etiam ab omnibus edd. quibus usus sum usque ad Paris. a. 1573. Particulam eamdem in vet. lib. legi Sigon. prima scholiorum ed. testatus est. Præterea *ordiendæ* Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. ambo, Port. et a m. sec. Hav. quum a m. pr. *oriundæ* scriptum fuisset. *Ordiendæ* etiam omnes edd. ante Grut. qui, qua auctoritate *ordiundæ* vulgaverit, nondum adsequor.

§ 13 *Votisque ac precationibus*] *Votisque et precationibus* Voss. ambo, Leid. ambo, et Port. *votis et precationibus* Harl. recent. *votisque precationibus* Hav. a m. sec. erasa vocula, quæ m. pr. adscripta fuerat, media; sed cujus vestigia evanuere.

Ut orsis tantum operis] Sic initio fuit in Pal. 3. factumque postea *tanti operis*, quomodo exstat in Pall. 1. et 2. Neque aliter expressit Sigon. Nostrum invenias etiam in ed. Jo. Andreæ. *Grut.* Pall. tres et Camp. ed. *ut orsis tanti operis*. Ut 'orsis' hic non esset ἀρξαμένοις, sed substantive ab *orsum*, ac *orsa*. Gebh. *Orsis tanti operis* præter Leid. 1. omnes codd. nostri, ut et edd. omnes ante Francof. Modii, quæ *orsis tantum operis* prima exhibuit, quod recte D. Heinsius, viris doctis obsecutus, mutavit.

LIB. I.

Cap. i. § 1 *Duobus, Ænea Antenoreque, et vetusti jure hospitii*] Servius ille Grammaticus ad hoc Virgilii carmen [Æn. i. 242.] 'Antenor potuit, mediis elapsus Achivis, Illyricos penetrare sinus:' ita ait, 'Antenor et Æneas, teste Livio, patriam prodidisse dicuntur: quod Virg. tangit, 'Se quoque principibus permixtum novit Achivis.'' Hæc ille. Eam Servii opinionem, quantum ad Virg. attinet, eleganter sane, nec minus erudite, refellit Christoph. Landinus. Neque enim verosimile est, inquit, voluisse poëtam eum virum, quem omni laudum genere ad divinitatem usque extollere contendat, vel minima infamiæ suspicione deturpare. Idem ego de Livio sentio. Quam enim conveniebat, eum, qui tantopere, ac, post tot eximios scriptores, rem Romanam scriptis suis illustrare in animo habebat, tale quid de origine testari? Miror autem, ut Servius hæc Livii verba legerit; nam, ut nos ea habemus, nulla prorsus mentio proditionis inest. Quod autem Græcorum ante bellum fuerint hospites Æneas et Antenor, majestatem humanitatemque patriæ illustriorem reddidere. Et quod Helenæ reddendæ, per summam injuriam ereptæ, auctores dicantur, officio bonorum virorum functi plus ceteris civibus mihi videntur, justusque eorum commonstratus animus. Antenor sane ab Hom. Il. vii. 348. adv. Alexandrum Priami filium disserens introducitur, acerba injecta contentione, ut Menelao uxor restitueretur. Æneas vero ab eodem poëta, quantumvis Trojanis iniquo, multis locis eximie laudatur; præcipue vero Il. xx. 307. ubi Neptunus a pietate Æneam commendat, solicitusque de ejus vita Junonem affatur, concludens his ver-

bis: *Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει, Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.* Atque inde Virg. laudandi celebrandique Æneæ occasionem mihi sumsisse videtur, quippe qui alterum carmen in Æn. III. 98. ut pleraque alia, traduxerit: 'Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.' *Glar.* Camp. ed. *a duobus.* Pal. 1. ac 2. ut fuit quoque in 3. *duobus Æneæ Antenorique*, casu dandi, ut jungatur τῷ *abstinuisse*. Gebh. Flor. S. Marci *Æneæ Antenorique*. Idem ex Rott. Voss. utroq. Gud. Flor. annotavit pater. Sed et Muret. '*Æneæ Antenorique* legit vetus meus, itemque lib. Leon. Mocenici, et duo mihi dono dati a Cardin. Sirleto.' Quod si rectum est, ut videtur, notandum est genus loquendi 'abstineo tibi jus belli,' id est, parco in te facere ea, quæ jure belli facere liceret. *Jac. Gron.* Codd. a J. Gron. et aliis laudatis ex nostris concinunt Harl. antiq. Leid. 1. Port. et Hav. a m. pr. Neque aliter Hearne Oxon. in L. 2. et B. invenit. Sed *Æneæ et Anthenori* Harl. 2. *Ænea Antenorique* Leid. 2. Vulgatum defendit locus Horatii Sat. II. 3. 202. 'abstinuit vim Uxore et gnato.' Mox *auctores fuerunt* Port.

§ 2 *Rege Philemone*] Illud non ferendum duxi, quod tam recentia, quam vetera exemplaria habent *rege Philemone ad Trojam amisso*, cum Homeri lectio manifeste demonstret, *Pylemene* esse legendum. Ejus carmen ex Il. II. est. *Sabell.* Annotavit hoc Sabell. quoque. Carmen est ad finem Bœotiæ vs. 358. Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ Ἐξ Ἐνετῶν. Unde *Pylamene* legend. non *Philemene*, plane convincitur. Pylæmenes autem Paphlagonum dux a Menelao occiditur, ut narrat Hom. Il. v. 276. *Glar.* *Pylæmene* legendum esse apparet ex versu Hom. Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ Ἐξ Ἐνετῶν. [Hoc ex Sabell. et Glar. habet, licet neutrius meminerit.] *Sigon.* Videntur Latini adspirationibus anhelatisque vocibus in *p* litera delectari. Id multis ex rebus percipi et animadverti potest. Qui a Græcis γρῦπες vocantur, ab illis 'gryphes' adspirate proferuntur: quod a Græcis Τροπαῖον leviter, 'trophæum' aspere effertur. Persius Sat. I. 34. 'Phyllidas Hypsiphylas vatum et plorabile si quid Eliquat,' dixit: attamen illa Græce exiliter et tenuiter Ὑψιπύλη vocatur. Sic et in sanctissimo Euangelio qui Græcis Κλεόπας dicitur, 'Cleophas' a Latinis vocatur. Sic qui Πυλαιμένης ab Homero vocatus est, a Livio 'Phylemenes' nominatur in omnibus quidem antiq. edd. Itaque cum eam Latinorum consuetudinem esse videam, non assentior his qui *Pylemenem* emendant. 'Thermophylas' etiam in vett. libb. pro 'Thermopylis' reperimus, nec damnamus; cum, quæ a πύλη derivantur, Latini aspirasse videantur, ut 'Hypsiphyle' argumento est. Sic 'Argyppæi' Herodoto, Melæ 'Argymphæi.' Si quis in hanc cogitationem incumbat, sat scio, multo plura reperiet: sed hunc, tamquam gustum observationis, dedisse satis mihi est. Alia multo plura aliorum industriæ relinquimus. *Turn.* Advers. XXVIII. 40. Turnebo adspirationem in nomine hujus regis defendenti, adsentire nequeo, cum rationem scribendi, quæ in antt. edd. superest, mendosam esse literam *i*, pro qua ex Græco vocabulo litera *y* adhibenda est, satis docere posse videatur. Qui addita adspiratione scripserunt in edd. antiq. forsitan simili intemperie agitati sunt, atque illi, de quibus agit Quinctil. Instit. I. 5. p. 37. ed. Burm. ubi videnda quæ viri docti notarunt. In Mss. etiam variatur. Voss. 2. habet *Philepomene*, Port. *Philomene*, Leid. 1. *Phylemene*, Leid. 2. *Pilæmene*, Hav. *Pilemene*. Ex reliq. codd. quorum excerptis usus sum, nihil notatum video, ut cum recentt. edd. ad quas exacti sunt, *Py-*

læmene prætulisse auspicio sit, quam scripturam jam recte passim receperunt viri docti, qui aliis scriptoribus edendis hoc et priori seculo manus admoverunt. V. ad Just. XXXVII. c. ult. Neque aliter id nomen exaratum reperitur in Daret. Phryg. et Dict. Cretensi. 'Pylæmenia' etiam 'Paphlagonia' ita a rege dicta apud Plin. N. H. VI. 2. Neque veriora sunt pleraque exempla similium mutationum Turnebo laudata, præsertim 'trophæum,' 'Hypsiphyle,' 'Thermophylæ,' quæ emendata orthographia sine litera *h* scribi jubet. De hoc Pylæmene vide Sebast. Fæschium de Numm. Pylæmenis Euergetæ.

In intimum maris Adriatici sinum] Ita et alibi scribitur in recentt. Livii edd. sæpius etiam, addita adspiratione, 'Hadria' et 'Hadriaticus;' quod priori præferendum esse inferius dicam ad XXIV. 10. § 10. displicet desultoria hæc editorum inconstantia, quare ad eamdem formam ubique reduxi. Ceterum *Adriaci* est in cod. Hav. *in intumum* habet Leid. 1.

§ 3 *Primum egressi sunt locum*] Vett. *et in quem primo egressi sunt, locus.* Lips. *Primo*, pro *primum*, omnes nostri, Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. ambo, Port. et Hav. Deinde Heumann. suis ad me literis, legendum conjiciebat *is in quem*. Aliquid scabri latere puto: cui enim τὸ *et* inserviat, non video. Port. voculam illam omisit; non displicet, modo omnia hæc, *in quem primum egressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Trojano nomen est, gens universa Veneti appellati*, parenthesi includantur. Eadem conjectura etiam Dukero in mentem venerat. At Jac. Periz. hunc locum laudavit, ut ostendat, diversissimam in verbis et integra oratione constructionem per conjunctiones conjungi, ad Sanctii Minerv. III. 14.

Pagoque inde Troja nomen est] Malim, *Pagoque inde Trojano nomen est*, ut *no* syllaba repetenda sit, ut sæpe infra faciundum esse monebimus. *Sigon.* Lectio scripta *Trojano nomen.* Lips. Eamdem scripturam præferunt Florent. Harl. antiq. Voss. uterq. Leid. uterq. et Neap. Lat. neque aliter Hearne invenisse videtur in omnibus Oxon. præterquam in N. ex quo solo *Troja* profert. Liv. II. 33. 'Cui cognomen postea Coriolano fuit.' VII. 2. 'Vernaculis artificibus nomen histrionibus inditum.' V. Gron. ad h. c. verba seq. § 4. 'Trojæ et huic loco nomen est.'

§ 4 *Ab simili clade domo profugum*] Idem liber *domu*, antiquo scribendi ritu. *Lips.* Pal. 1. *a simili clade domu* videtur stabilire lectionem cod. Lipsiani *domu*, ἀρχαϊκῶς. *Gebh.* *Cum simili clade* Harl. recent. *a simili clade* Leid. 2. Voss. 1. et a m. sec. posterior. Tum *domi profugum* Leid. 2. De antiqua scribendi ratione *domu* v. ad III. 29. § 5. Deinde *profugum domo*, alio verborum ordine, Port.

Ad majora initia rerum] *Ad majora rerum initia*, vocibus transpositis, etiam uterq. Harl. uterq. Leid. Hav. et Portug. simul cum prisc. edd. quibus usus sum, omnibus usque ad Paris. 1573. quæ prima, in alium ordinem conjectis vocabulis, *ad majora initia rerum* dedit. Gronovii conjectura [vid. Lectt. Varr.] adstrui posset aliis exemplis Livii, ut V. 10. 'Inter delectum tributumque, et occupatos animos majorum rerum curis.' XXVII. 8. 'Inter majorum rerum curas comitia maximi Curionis vetus excitaverunt certamen.' XLV. 39. 'Majores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab Diis sunt, et finem eum statuerunt.' Sed nihil mutari præstat. Ut enim hic *majora initia rerum*, ita alibi 'parvum principium rerum,' et 'parvum initium.' VII. 11. 'Inter aliarum parva principia rerum ludorum quoque prima origo ponenda visa est.' XXIII. 10. 'Quamquam haud parvo initio minui videbatur jus libertatis.' Quin etiam Jac. Gron. in Dissert. de voce Μέγας, p. 22. monuit, nihil corrigendum esse

ex stili Liviani genio; quem tamen utrique loquendi generi favere adscripta exempla probant.

Ab Sicilia classe Laurentem agrum tenuisse] Veteri tantum erat *ab Sicilia classe ad Laurentem agrum*, vocibus illis omissis, *tenuisse constat*, quæ olent, me hercules, glossema. *Lips.* Lipsii vetus liber omittit τὸ *tenuisse.* In libris nostris mirifice variat scriptura; quorum Pal. 1. *Inde in Siciliam quærentem sedes. Delatum ab Sicilia classe ac Laurentem agrum tenuisse.* Pall. 2. et 3. *ab Sicilia classe ad Laurentem agrum tenuisse.* Omnium licentiosissime Jo. Campani ed. *in Laurentem agrum venisse.* Quomodo ego hunc locum emendandum censeam, æquiores arbitrentur. *Æneam ab simili clade domu profugum, sed, ad majora rerum initia ducentibus fatis, primo in Macedoniam venisse; inde in Siciliam quærentem sedes delatum; ab Sicilia, classe ad Laurentem agrum;* rescisso illo *tenuisse*, sive altero *pervenisse*, quod utrumque nimium inepte liberales correctores complendæ orationi invexere: cum et illo misso nihil neque sententiæ, neque numeris ac sono, deficiat. *Gebh.* Sero positum hic videtur *classe:* nam et in Macedoniam classe venit, et classe in Siciliam est delatus. Augent suspicionem scripti, in quibus omnibus fere *classe ad Laurentem*, vel *classe ac Laurentem.* Vide num fuerit, *ab Sicilia classem Laurentem agrum tenuisse:* sic xxi. 49. ‘Novem quinqueremes Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt.’ xxxii. 15. ‘Utrum Leucadem ac sinum Ambracium onerariæ tenuissent.’ xliv. 28. ‘Postero die, quam Subota classis tenuit.’ *J. F. Gron.* Equidem sana ratio loquendi ostendit, τὸ *classe* sero poni; et Livium aliud in animo habuisse Mss. fidem faciunt, qui omnes habent vel *classe ac Laurentem*, vel *classe ad Laurentem*, quod et ipse in Florent. S. Marci offendi, et Muret. quoque ex vett. libb. ac duobus cardinalis Sirleti, et Mod. ex Ms. notant. Unde si componatur *ab Sicilia classem Laur. ag. ten.* utique manet ac constat prius crimen, et æque sero nunc τὸ *classem* venit, quam prius *classe:* cum prior vox *Æneam* satis abundeque omnium accusativorum vicem impleat. Nos ita quærebamus. Si Æneas a Troja in Macedoniam, inde in Siciliam, inde in Latium venit, quis tandem iste immensus error fuit, quem in hoc itinere notat Livius? quum rectissima processerit navigandi cursus? Non ignoro, *errorem* nonnumquam poni pro quavis profectione; sed istud epithoton videtur docere, aliud ibi respexisse Livium; cujus certissima manus fuit, *ab Sicilia errasse, ac Laurentem agrum tenuisse.* Hoc aptissimum et Mss. et historiæ ipsi. Error enim Æneæ tunc demum accidit, quum ab Sicilia discessit; ut pro Laurente agro, quem petebat, delatus fuerit in Africam. Virg. Æn. i. 34. ‘Vix e conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læti:’ et quæ sequuntur. Ovid. Met. xiv. 75. ‘Hanc ubi Trojanæ remis avidamque Charybdin Evicere rates; cum jam prope littus adessent Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.’ Saltem in exemplis quæ subjiciuntur, locus ex xxi. 49. in Mss. omn. ita legitur, ‘novem quinqueremes Liparas, octo ad insulam Vulcani tenuerunt.’ Ut dubium non sit, illic geminata particula scribi debere, ‘novem quinqueremes ad Liparas, octo ad insulam,’ modo loquendi, quo sæpe utitur Livius, et illustratus a patre ad xxiv. 8. xxv. 7. ‘Qui onerarias retro in Africam repetere juberent.’ *Jac. Gron.* Id est, postquam classe Siciliam tenuerat. Hoc in loco, etiamsi forte levior quæpiam menda lateat, ridicule tamen, ut puto, legere nos volunt *errasse*, quasi non multo magis erraverit Æneas, antequam delatus fuit in Siciliam. Certe in ea fuisse sententia Livium patet, qui res gestas historica fide debuit tradere, nec poëtas sequi,

quibus licet multa ornando locupletandoque argumento fingere, quæ numquam acciderant. Sed tamen et Virgil. Æn. VI. vix ullos amplius errores Æneæ ex Sicilia profecti memorat. *Periz.* in Syntagm. Epist. quod Burmann. edidit tom. IV. p. 802. Quia libri scripti variant, hic aliquid corruptum esse potest: sed rationes, quibus Jac. Gron. conjecturam suam confirmare conatur, non nimis firmæ visæ sunt cum aliis, tum Perizonio in Epist. ad Nic. Heins. tom. IV. Syllog. Burm. Ep. XLI. Certe Æneam, e Sicilia in Italiam tendentem, tempestate in Africam abreptum fuisse, nec Dion. Hal. nec alii probati historici, ut puto, tradiderunt. Et videtur commentum poëtarum esse, cujus rationem Livius habere non debuit. Quod si jam verum esset Æneam in Africam venisse, tamen non recte 'immensus error' dici posset is, quem putat Gron., ab Sicilia scilicet in Africam. *Duker.* *A Sicilia* Port. tum, *classe ac Laurentem agrum tenuisse* idem Port. *classe Laur. agr. tenuisse constat* Leid. 2. *classe ad Laur. agr. tenuisse* Voss. 1. Leid. 1. et ambo Harl. Sed Hearne monuit, ad marg. exemplaris typis descripti, quod servatur in bibl. Bodleian. haberi *classe in Laurentem*, idque omnino corruptum esse pro *classem Laurentem*, quomodo J. F. Gron. conj.

Troja et huic loco nomen est] Sic A. Gell. XVII. 21. 'Tarquinii filio, cui cognomentum Superbus fuit.' Immo Cic. in Verr. IV. 53. 'Fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est.' Et mox, 'Altera autem urbs Syracusis, cui nomen Acradina est.' Pro Cæcin. c. 10. 'Sext. Clodius, cui nomen est Phormio,' sed fere in peregrinis. Aliter in more Romanis. In Verr. V. 7. 'De Apollonio, cui Gemino cognomen est.' Pro Rosc. Amer. c. 6. 'T. Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est.' Et hac ratione ferri potest apud Nostrum XXV. 28. 'Epicyden, cui Sidon cognomen erat.' XL. 4. 'Theoxena et Archo nomina mulieribus erant.' XLIV. 14. 'Ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen.)' At XXV. 2. 'Scipio, cui postea Africanus fuit cognomen,' præferam 'Africano:' quando et Put. 'Africanos.' Et XXXV. 25. 'Utrique eorum Salinatori erat cognomen,' non 'Salinator.' Tum in re præsenti, *Troja et huic loco nomen est*, ex perpetuo Livii more, qui in talibus cujusque auctoris maxime respiciendus. Hoc, olim conjectura deprehensum, accepimus postea plane scriptum reperiri in membranis optimis Florentt. quæ et paullo ante *Pagoque Trojano inde nomen est*. Ubi *Trojano* ad suam conjecturam refert Sigon. cum id habeant Andr. et omnes antt. edd. ante Frob. Apud Plautum in Pros. Asin. edunt, 'Huic nomen Græce est Onagos fabulæ:' cum in Mss. sit 'onagro,' 'onago,' 'onego.' Verius est utrumvis posteriorum. *J. F. Gron.* Videat J. Doujat. antecessorum Paris. primicerius, qua fide scripserit, a Gron. adducta auctorum testimonia distinctionem, (quam in simili constructione inter peregrina et Romana vocabula statuit,) evertere potius, quam confirmare. Neque etiam ejus distinctioni ipsum hunc locum, ut Doujat. existimabat, adversari puto. Quamvis enim *Troja* nomen ex Asia advectum fuerit, ratione tamen Romanorum, qui se a Trojanis ortos gloriabantur, non peregrinum, sed domesticum potius atque avitum, censeri debet. Ceterum pro antiq. lect. stant ambo Voss. ambo Leid. Port. uterq. Harl. et Hav. quam cum Hearne etiam testetur se in codd. Oxon. L. 2. et B. reperisse, et de aliis nihil addat, eos Gronovio favisse suspicio est, modo Hearne partes, quas suscepit, diligenter egerit. V. etiam ad II. 33. 5. Gronovio etiam quædam Livii loca adversantur, ut I. 34. 'Nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt.' IX. 27. 'Cui nunc urbi Beneventum nomen est,' ubi alia

constructione in nominibus Latinis usus est: ut contra in nominibus peregrinis XXIII. 39. 'Heraclitus, cui Scotino cognomen erat:' ubi tamen 'Scotinos' legend. ex cod. vestigiis postea videbimus. XXIV. 7. 'Uni ex iis (Dinomeni fuit nomen) partes datæ sunt:' et auct. Epit. Liv. LV. 'P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapioni fuit,' sed ibi 'Serapio' legend. videbimus. Auctoritati tamen cod. Flor. quem Gron. laudat, cedendam hoc loco existimo, ejusque unius fide τὸ *Trojæ*, quod idem in contextum recepit, servo.

§ 6 *Duplex exinde fama est*] Interpolatitia lectio in Pal. Ms. 3. 1. *duplex inde*, 2. *duplex deinde*. Gebh. *Duplex inde* Harl. antiq. et Leid. 2. cum antt. edd. ante Ald. cujus librarius perperam ultimas literas præc. vocis repetiit. Suam itaque manum Livio tot auctoritatibus adductus restitui, licet illud *exinde* Livio alibi sæpe adhibitum agnoscam. V. ad Liv. XLII. 9. § 8.

§ 7 *Priusquam signa canerent*] Mediam vocem negligenter omiserunt librarii codd. Leid. poster. et Voss. 1. Inf. X. 19. 'Volumnius signa canere, ac vexilla efferri e castris jussit.' c. 20. 'Itaque signa canere jussit, agmenque hostium adgreditur:' et infinitis locis alibi.

In agrum Laurentem exissent] *Laurentum* Leid. 2. *Laurentinum* Harl. prior. Verum paullo ante habuimus, *classe Laurentem agrum insedisse*. Præterea *exiissent* Harl. 2. V. ad XXXVI. 20. § 8. mox *audivit* Hav. a m. sec. Neap. Lat. et omnes, quas vidi, edd. ante Ald.

§ 8 *Cremata patria et domo profuges*] Copulam ignorant Florent. et Voss. 2. si plures accederent ac fide digniores, non displiceret. Pro *domo*, perperam transpositis literis, *modo* præfert Harl. antiq. Idem error erat in eodem cod. § præc. *modo*, pro *domo*. V. XXXIX. 13. § 3.

Sedem condendæque urbi] *Sedemque condendæ* Voss. 1. et Leid. post. *urbis* Harl. 2. Male. V. ad III. 46. § 2.

Et nobilitatem admiratum gentis virique, et animum] *Gentis, virique animum* Hav. non sequor. Latinus mirabatur nobilitatem non tantum gentis, sed et viri, qui se Anchisæ et Veneris filium professus fuerat.

Vel bello vel paci] Mutato verborum ordine, *vel paci vel bello* Voss. 1. et Leid. 2. *vel bello vel pace* Harl. 2.

§ 9 *Domesticum publico adjunxisse fœdus*] Pal. 1. omittit τὸ *publico*: et rectius intelligitur. *Gebh.* Unius cod. ejusque sæpius interpolati, auctoritati non tantum tribuo, ut Gebhardo adsentiam. Liv. XXIX. 23. *Ut publicum quoque fœdus privato adjiceretur.* Ceterum *publice* habet Hav.

§ 10 *Ea res utique Trojanis spem adfirmat, tandem*] Salebrosa videtur oratio. Cogitabam, *ea re utique Trojanis spem adfirmatam tandem stabili certaque sede finiendi erroris. Sic oppidum condunt.* Duk.

Oppidum condunt. Æneas ab nomine] An Latinus Æneam adjuverit, nescio: sed eos, qui volunt referri ad Trojanos, fefellit consensus Mss. Pall. Nam Pal. 1. *oppidum condens Æneas.* Et ita fuisse in Pal. 3. rasuræ vestigia indicant. Palat. 2. *Opidum condiens.* Gebh. *Oppidum condens Æneas* etiam Hav. a m. pr. Port. et Harl. 2. quam lect. similiter Hearne ex codd. Oxon. L. 2. et B. profert. Præstantiores tamen in receptam lect. consentiunt. Mox *a nomine uxoris* Voss. pr. Leid. 2. et Hav. qui idem a m. pr. præfert *Lavinum appellat.*

§ 11 *Brevi stirps quoque virilis*] In membr. est *stirpes quoque virilis ex matrimonio fuit, cui Ascanio parentes.* Modius Novant. Lect. Epist. 30. *Brevi stirpis quoque* Florent. Leid. 1. et Harl. antiq. quod eodem modo dictum esse posset, quo 'frondis,' pro 'frons,' antiquos dixisse contendit Keuchen. ad Seren. Samm. vs. 189. et 572. Pari modo 'stirpes,' pro 'stirps,' infra in Ms. Liviano inveniri

Gron. testatur ad XLI. 8. § 10. Si plures codd. addicerent, in contextum reciperem. A genio enim stili Liviani alienum non esse, ostendit toties apud eumdem obvium τὸ 'plebes.' Similia alia videantur ap. Voss. de Art. Gramm. II. 33. et 36. ap. Gud. ad Phædr. I. 8. Burmann. ad eumd. loc. Phædri, et ad Quinctil. Decl. VI. 17. et Cortium ad Sall. Jug. c. 14. § 23. *Brevi quoque stirps virilis* Hav. *brevi stirps et virilis* Port.

Cui Ascanium parentes dixere nomen] Pall. duo omittunt τὸ *cui*. Gebh. Duo Pall. et Ms. Mureti pronomen ignorant. Et certe compendium loquendi scitum ac familiare Livio vitiarunt, a quibus illud immissum. Sic c. 23. 'Ea res ab stativis excivit Mettium: ducit, qua proxime ad hostem potest:' sic Rhenani, tres Pall. Oxon. Flor. Mur. libri. Vulgo hic quoque *is ducit:* et sequenti, 'Fecialis erat M. Valerius: patrem patratum Sp. Fusium fecit;' Rhenan. interposuit *is* a mala manu. v. 34. 'Ibi, omen sequentes loci, condidere urbem. Mediolanum appellarunt:' sic XXVI. 40. 'Per totam Siciliam,' &c. Ubi plenius et vulgarius, 'Is per totam.' XXVII. 51. 'Circumfusi omnis generis hominum frequentia;' ἀντὶ τοῦ, *hi circumfusi.* J. F. Gronov. Abest etiam pronomen a Port. quod neque in Oxon. L. 2. Hearne reperit. Sane sæpissime librarios seriem orationis Livianæ male, ut sibi persuadebant, cohærentem his similibusque voculis diligentius connectere conatos fuisse, pluribus exemplis Gron. docuit ad XXXIV. 56. § 1. ubi v. quæ notantur. Utrum vero τὸ *cui* hinc ejici debeat, dubium videri posset propter plura loca, quibus Livius simili fere modo locutus deprehenditur: ut II. 16. 'Atta Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romæ nomen:' c. 33. 'C. Marcius, adolescens et consilio et manu promtus, cui cognomen postea Coriolano fuit.' III. 12. 'Inter hos L. Quinctius, cui Cincinnato cognomen erat:' c. 48. 'Seducit filiam ac nutricem prope Cloacinæ ad Tabernas, quibus nunc novis est nomen.' v. 31. 'M. Manlius, cui Capitolino postea etiam fuit cognomen,' et sæpissime alibi. Verum discrimen utriusque locutionis adtendenti mox patebit: si enim nunc stilum similiter formare Livius voluisset, omnino dixisset, *cui Ascanio parentes dixere nomen:* quod paullo ante ex suo cod. Modius proferebat; cui tamen, reliquis omnibus adversantibus, accedendum non existimo, quamvis ita Livium loqui solitum fuisse ostendunt, quæ supra hoc capite dicta sunt. Potius itaque Gron. sententiam probo.

CAP. II. § 1 *Trojanique simul petiti*] Τὸ *simul* abest a Florent.

§ 3 *Ad florentes Hetruscorum opes*] *Etrusci* et *Etruria* scribendum est sine adspiratione, Mss. libris auctoribus, iisque, qui lapides triumphales, qui in Capitolio Romæ sunt, descripserunt. *Sigon.* V. etiam Pierium ad Maron. Georg. II. vs. 355. Tennul. ad Front. Strat. I. 2. ex. 2. Broekhus. ad Propert. Eleg. III. 7. 1. et Cort. ad Sall. Cat. c. 27. Præterea *opes Etruscorum*, inverso ordine, Florent. ambo Harl. ambo Leid. Hav. et Port. etiam edd. ante Ald.

Mezentiumque eorum regem] Τὸ *eorum* abest Mss. *Lips.* Abest etiam a Voss. 1. et Leid. 2. sed, serie verborum mutata, *Mezentiumque regem eorum* Voss. 2. Leid. 1. Harl. ambo, Hav. et Port.

Qui Cære . . . imperitans] *Qui Cære . . . imperans* Neap. Lat. V. ad XXI. 1. § 3.

Jam inde ab initio] *Tum inde ab initio* Voss. 2. sed vulgatum tuetur locus Liv. h. l. cap. 5. 'Jam inde ab initio Faustulo spes fuerat,' quem ad oram ed. qua usus est, adscripsit Periz. II. 65. 'Jam inde ab infelici pugna castrisque amissis ceciderant animi.' III. 36. 'Suo jam inde vivere ingenio cœpit.' IV. 36. 'Jam inde ab incunabulis inbutum odio tribunorum

plebisque.' XXXVI. 17. 'Exercitatus jam inde ab juventa finitimis Thracum atque Illyriorum et circa omnium adcolarum bellis;' ubi v.

Et tum, nimio plus] *Etiam nimio plus* Neapol. Lat. *Et tunc nimio* Hav.

§ 4 *Animos Aboriginum sibi conciliaret*] Vett. *Aboriginensium*, et infra aliquoties, ut ea terminatio admittenda etiam videatur. *Lips.* *Aboriginensium* etiam Voss. 1. et Leid. 2. Propterea tamen vocem probæ notæ esse, ut Lipsio videbatur, præstare non audeo. Mox *nec sub eodem jure* Voss. poster. et Leid. 1.

§ 5 *Fretusque his animis*] *Fretus his animis* Port. Mox *tantis operibus Etruria* Hav. a m. pr. an voluit librarius *tantis opibus?* Nam eas voces scribæ sæpe commutarunt. V. ad VIII. 16. § 4.

Ut jam non terras solum] Pall. duo delent τὸ *jam*: et in 2. demum subtiliore calamo, crassioribus literis erasis, substitutum est. *Gebh.* Eamdem voc. non agnoscunt etiam Voss. 2. Hav. a m. pr. et Port. Tum *terra solum* Leid. 1. verum litera sibilans in fine vocis omissa est, quod sequens ab eadem incipiat: quod in eo cod. sæpissime commissum. V. ad XXVIII. 25. § 2. mox, in verbis sequentibus *sed mare etiam*, τὸ *sed* abest ab Harl. antiq. tum deinde, ordine verborum mutato, *fama sui nominis* Voss. 1. Leid. 2. et Harl. post.

§ 6 *Secundum inde prælium Latinis*] *Deinde* Harl. 2. et Hav. quod ex interpretatione, margini adscripta, et in contextum postea admissa, natum est. Nam *inde* pro *deinde* accipiendum. V. ad XLII. 55. § 6. Mox *Æneæque ultimum* Harl. 2.

Situs est, quemcumque eum dici jus fasque est] Non est illa εὐλάβεια T. Livii, exhorrentis nomen Æneæ in Divos recepti evulgare. Sed mox de ea re. Summa autem proprietate de sepulto 'situm esse' dixit. Hinc enim 'siticines' dicti, quod apud 'sitos,' hoc est sepultos, canere solebant, idque ex auctoritate Capitonis Ateii, ut in Noct. Att. ab A. Gell. memoratum invenias XX. 2. Ceterum, ut ad religionem Livianam revertamur, nefas olim fuit, indigitati et inter Divos recepti nomen edere, quod illis a consecratione novum solet indi; neque fas erat mortali, divinis nominibus uti, quod Judæi servant in suo tetragrammate, quod ab ipsis ἀνεκφώνητον dictum. Id enim in mysteriis latere debet: quamobrem olim taciti heroa, hoc est templa heroum, præterire solent, iram offensi herois metuentes, nisi id facerent. Sunt tamen alia consecratis nomina, quæ citra piaculum effari licet: quale est, dum Romulum Quirinum, Melicertam Portumnum, Inonem Leucotheam, Io Isidem appellamus. *Nann.* Miscell. v. 2. Nam antiquo eum nomine vocare nefas habebant, quum inter Divos relati nomen mutarent; ut Romulus dictus est Quirinus; Melicertes Palæmon. Sed et eos, qui amplissimo magistratu præditi erant, proprio nomine salutare non audebant. Dion. Hal. x. 644. Οἱ δὲ ἐπὶ τὴν παράληψιν αὐτοῦ παρόντες ἠσπάσαντό τε ἅπαντες, οὐκ ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ ὕπατον, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα περιέθεσαν. Loquitur de Q. Cincinnato. Demetr. Phalereus περὶ ἑρμηνείας, ubi αὐτὸς ἔφα a Pythagoreis σεμνότητος caussa, non vero Pythagoræ nomen, usurpatum. *H. Vales.* Proprietatem verbi *situs est*, ut notet, 'sepultus est,' optime Nann. inlustravit. Cic. de Leg. II. 22. 'C. Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari jussit Sulla victor.' Naso Met. II. 327. 'Hic situs est Phaëthon, currus auriga paterni:' ubi v. Ciofan. et N. Heins. Tibull. III. 11. in fine: 'Lygdamus hic situs est: dolor huic et caussa Neæra.' Plaut. in Mil. Glor. II. 4. 19. 'scio crucem futuram mihi sepulcrum: Ibi mei majores sunt siti.' In marmoribus sepulcralibus frequentissimæ sunt formulæ HIC SITVS EST, vel OSSA

HIC SITA SVNT. V. Hier. Columna. ad Ennii Fragm. p. 162.

Super Numicum flumen] Vide num legendum *Numicium*, dicente Ovid. Met. XIV. 599. 'In freta fluminei vicina Numicius undis;' adstipulante ad idem Plin. III. 5. Grammatici hoc de nomine in diversas abiere sententias: quidam aiunt eundem esse fluvium Numicum et Numicium; quidam *Numicium* appellandum censent, et *Numici* apud Latinos per synæresin dictum pro *Numicii*. Verum res non est tanti. *Glar.* Probo ea quæ a Glareano dicta sunt, cur *Numicium*, et non *Numicum flumen* dicendum sit. Addo etiam Dion. Hal. I. p. 52. ποταμὸν Νομίκιον appellare. *Sigon.* Ovid. Fastor. l. III. v. 647. 'Corniger hunc tumidis rapuisse Numicius undis Creditur.' *Muret.* *Numicum* et *Numicium* legi posse crediderim, cum utrumque dicatur: hoc Dionysio, Zonara, Ovidio auctoribus; illud Marone, Silio, (etsi in eis quodammodo ambiguum est,) Servio, et Vibio asserentibus. *Turn.* Advers. XI. 17. Quid gloriatur multum de hac emendatione Glareanus? Ante eum dudum sic emendavit J. Campanus. Pal. 2. huic scripturæ adstipulatur expresse. Pal. 1. vero *Numitum*; 3. *Numicum*. Gebh. Turn. etiam *Numicum* dici putat, Servio et Vibio auctoribus. Sæpe ita Serv. V. ad Æn. IV. 619. VI. 88. et 332. VII. 150. et 797. et XII. 799. semel *Numicius* ad Æn. I. v. 263. sed ibi Ms. Ryckii itidem *Numicus*. Virg. quoque plus semel *Numici* dicit in genitivo, item Tibull. Eleg. II. 5. 45. Ovid. Fast. III. 653. Metam. XIV. 328. et Silius VIII. 360. Id in his ambiguum quodammodo esse ait Turn.; quia scilicet 'Numici' contrahi potuit e 'Numicii.' Tamen apud Silium VIII. 180. est *Numicus*. Et Cluv. Ital. Ant. p. 893. ac Cellar. Geogr. Ant. II. 9. *Numicus* et *Numicius* dici scribunt. Sed in vett. prosæ scriptoribus vix inveniri putem 'Numicus.' Sisennæ apud Nonium in 'Juxtim' est *Numicius*. Et sic Græci. Servius, Vibius, Solin. et Auct. de Orig. Gent. Rom. recentiores sunt, quam ut eorum auctoritas contra veteres valere debeat. Poëtæ ut 'Numicus' efferrent, etiam necessitate metri adigi potuerunt. Idque satis apertum est ex eo, quod Ovid. Fast. III. 647. et Metam. XIV. 599. *Numicius* dicit. *Duker.* *Numicium* semper scribendum esse, etiam voluisse videtur Schott. ad Auct. de Orig. Gent. Rom. c. 14. Verum recte Turn. et antea Constant. Fanensis ad Nason. Metam. XIV. 328. et *Numicum* et *Numicium* dici posse existimarunt. Utrumque certe apud Silium occurrit, alterum VIII. 180. 'Haud procul hinc parvo descendens fonte Numicus.' Ubi ad synæresin, quæ in casu secundo *Numici* statui posset, confugiendi locus non est. Alterum lib. eod. 191. 'Donec harenoso (sic fama) Numicius illam Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.' Vulgatam olim lect. *Numicum flumen* servant Harl. ambo, Leid. ambo, et Hav. eidemque favere utrumq. codd. Voss. quamvis corruptam scripturam librarii dederint, ductus literarum docent: in priori enim est *minicum*, in posteriori *inimicum*; neque abludit Portug. *Numidicum* præferens. Ex variis tamen locis scriptorum apud Cluv. in Ital. Ant. III. 3. p. 893. in quibus hujus fluminis mentio occurrit, illud efficiendum est, *Numicus* frequentius apud poëtas, *Numicius* apud historicos aliosque antiquiores ac meliores prosaicæ orationis scriptores reperiri, adeoque recte viros doctos hic *Numicium flumen* emendasse.

CAP. III. § 1 *Ascanius Æneæ filius*] Æneas duas habuit uxores: in Asia alteram, Priami filiam, Creusam nomine, ex qua Ascanium sustulit, fugæ paternæ comitem; alteram in Italia, Laviniam, Latini regis filiam, ex qua alterum genuit filium, qui Sil-

vius nominatus est ea de caussa, quod in silva natus sit. Nam Lavinia post Æneæ mortem, cum privignum Ascanium timeret, et prægnans ab Ænea relicta esset, ad pastorem Tyrrhenum confugit, apud quem Silvius et natus et enutritus est. Ascanius autem, novercæ Laviniæ urbem Lavinium tradens, ipse sibi Albam condidit. Porro Dion. Hal. eidem, inquit, Ascanio ex Creusa nato fuisse filium Iulum, qui, Ascanio mortuo, imperium Albæ possidere voluerit, sed populum Albanum id ad Silvium detulisse propter Italam matrem, Iulo tradita regni loco, sacra quadam potestate, honore videlicet imperii periculis vacuo, qui ad suam usque ætatem, ut idem ait, duraverit, Cæsaremque dictatorem in eo mirifice floruisse. Hunc Silvium Livius Ascanii filium credidit: at Servius grammaticus ac Dionysius Æneæ, et ex Lavinia. Euseb. etiam in Chron. Dionysio conformia de Iulo refert. Error itaque in Livio duplex videri potest, et quod Silvium Ascanii filium putarit, cum esset Æneæ 'postuma proles,' ut Maro inquit vi. 763. et quod eumdem Ascanium et Iulum crediderit, cum Iulus Ascanii fuerit filius. Quidam tamen Ascanium etiam Iulum vocatum putant, quorum ex numero videtur et fuisse Virg. Æneid. ii. 723. 'dextræ se parvus Iulus Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.' Et Ovid. binominem vocat Ascanium Met. xiv. 609. Et sæpe pater atque filius idem habuere nomen. *Glar.* In his, quæ Glar. carpit, non tam errores Livii video, quam dissensum ejus a narratione Dionysii aliorumque. Suos auctores, quos secutus est, Livius habuit; suos item Dionys. ut ex ipsa Livii expositione sequenti satis patet. Utri autem veriora memoriæ prodiderint, quis in re tam veteri præstabit? Dionys. tamen, et quos prætulit, secuti Festus in voce 'Silvii,' Auctor de Orig. Gent. Rom. c. 16. aliique.

Ad puberem ætatem] *Ad pubem ætatem* Leid. 2. quod eodem modo dictum videri potest, quo *impubes*, pro *impuberes*, ii. 13. § 11. ubi v. quæ notantur. Reliquis tamen codd. in receptam lect. conspirantibus, scripturam hanc erranti librario tribuere malo, qui cum *pub'em* exaratum invenisset, neglecta, quæ additur, notula, *pubem* dedit. Eos errores in codd. Mss. frequentes esse, docebunt, quæ dicam ad xxi. 28. § 5. In verbis præcc. τὸ *et* deest in Harl. 2.

Tantisper tutela] *Tantisper in tutela* Hav.

§ 2 *Rem tam veterem pro certo*] Lege *pro certa;* sic xxxix. 49. 'Dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur.' *J. F. Gron.* J. F. Gron. e conject. *pro certa.* Et sic Ms. Neap. ap. Hearne. Non temere rejecerim *pro certo*, nempe negotio. Nam etiam dicitur præcedente alio genere et numero. Ter. Adelph. iii. 5. 32. 'Pro certon' tu isthæc dicis?' Cic. ad Att. v. Ep. 21. 'Posthac omnia, quæ certa non erunt, pro certo negato.' Et fœmininum *res* sæpe post se habet diversum genus. Ter. Eun. v. 5. 28. 'Tu isti narra omnem rem ordine, ut factum siet,' nempe negotium, vel quidque; ut apud Plaut. in Amph. ii. 1. 52. et rursus Terent. Heaut. v. 1. 3. 'In me quidvis harum rerum convenit, quæ sunt dicta in stultum,' quod sine caussa sollicitat Guyetus. *Duk.* Quid præferam, vulgat. scripturam, an Gronovii conject. dubito. *Pro certo* etiam alibi apud Livium occurrit. xxiii. 6. 'Quia nimis compar Latinorum quondam postulatio erat, Cæliusque et alii id haud sine caussa prætermiserant scriptores, ponere pro certo sum veritus.' xxvii. 1. 'Romanorum sociorumque quot cæsa in eo prœlio millia sint, quis pro certo adfirmet?' xxxvii. 48. 'Valerius Antias auctor est, rumo-

rem celebrem Romæ fuisse, et pene pro certo habitum.' In illis tamen nomen generis fœminini, ut hoc loco, non præcesserat. Contra Gronovii conject. firmat Neapol. Lat. pro qua insuper illud stare videtur, quod Livius in his similibusque locutionibus sæpius ad genus nominis, quod præcessit, respicere, quam nulla ejus ratione habita neutrum adhibere solitus sit. xxv. 35. 'Alteram pro haud dubia parem victoriam exspectantes:' ita Gron. edidit, quum antea vulgaretur *pro haud dubio*. V. quæ ibi notantur. xxvii. 47. 'Multitudo quoque major solita visa est.' Et h. l. ita Gron. pro *solito* ex Mss. restituit. xxxvii. 11. 'Hæc ne pro veris audirentur, animus errore et spe vana præoccupatus fecit.' c. 48. 'Neque adfirmata res mea opinione sit, nec pro vana prætermissa.' xxxix. 34. 'Negare Appius, rem evidentem pro dubia quærendam.' Nihil hic mutandum censuit Burman. ad Nason. Amor. ii. El. 11. v. 49. cui, ut et Dukero, omnibus perpensis, tanto libentius nunc subscribo, quod reliqui, præter unum, quem dixi, codd. vulgatum constanter servent, et non modo alii scriptores pari ratione loqui soliti fuerint, ut Lactant. Div. Inst. i. 11. 'Totam Ganymedeam fabulam pro falso repudiant:' sed et ipse Livius illud loquendi genus non refugerit. Ita xl. 9. 'Si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, rem pro manifesto haberes.' Ita præferunt codd. et vetustissimæ edd. Gelenius postea *rem* omisit, sed verosimiliter librariorum errore, quibus fraudi fuit præc. vocis ultima syllaba. Gron. autem, Gelenium secutus, insuper *pro manifestis* scribendum conjecit. Et ita nomini numero multitudinis τὸ *pro certo* idem Livius subjecit iv. 55. 'Illa pro certo habenda, in quibus non dissentiunt.' Ita omnes non modo typis descripti, sed et codd. quibus utor; nisi quod Voss. poster. præferat *pro certis*, fragm. Hav. *pro certa*. In præce. verbis *Haud nihil ambigam*, mediam vocem *nihil* male omittunt Leid. 1. Harl. uterq. et Hav.

Hiccine fuerit Ascanius] *Hinccine* Voss. 1. *hicine* Leid. 1. et Harl. 1. *hicne* Voss. 2. Harl. 2. Hav. et Port. a m. sec. Ita sæpe erratum in Mss. V. ad xxxviii. 49. § 4. Mox, *quam hic, qui ex Creusa* Harl. 2. *an major hic, qui Creusa* Hav. Tum, *quem Julium* Harl. 2. Port. Hav. et Neapol. Lat.

Julia gens authorem nominis sui nuncupat] *Auctor* et *auctoritas* scribendum, ita et Mss. libris et vetustis lapidibus attestantibus, et Dione tradente, qui, declarans quid 'auctoritas senatus' sit, αὐκτώριτας scribit lv. p. 550. postremo ex vocis etiam ipsius ratione, a veteribus grammaticis tradita. *Sigon.* Pal. 1. *nuncupant.* Gebh. De vera orthographia vocum 'auctor' et 'auctoritas' copiose agit Pierius ad Maron. Æn. l. xii. v. 159. Quod autem Pal. 1. teste Gebhardo, præferat *nuncupant*, ab ipsius Livii manu profectum videri posset, quum similiter loquatur v. 27. 'Nata in vanos tumultus gens truci cantu clamoribusque variis horrendo cuncta compleverant sono.' 44. 'Quæ effuso agmine adventat, gens est, cui natura corpora animosque magna magis, quam firma, dederit: eo in certamen omne plus terroris, quam virium, ferunt.' V. ad xxxviii. 3. § 4. Passim solitum fuisse Livium conlectivis singularibus verba pluralia addere, multis locis monendum erit. V. ad xxxv. 26. § 9. Attamen unius illius cod. auctoritate nihil mutandum censeo, quamvis non multum abeant Harl. poster. et Port. in quibus est *nuncupavit*. Ceterum *victorem*, pro *auctorem*, Hav. male a m. pr. tum, inverso ordine vocabulorum, *sui nominis* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 3 *Natum Ænea constat*] *Ænea* Oxon. N. ut Hearne testatur: alterum Livio frequens est. V. ad Epit. i.

Abundante Lavinii multitudine] Conjectura Gronovii, [vid. Varr. Lectt.] licet ita etiam exhibeat Harl. antiq. et Leid. 1. subtilior, quam verior, videtur. Sæpe enim librarii *LaviniI*, pro *Lavinii*, et similia hujus generis etiam apud scriptores prosaicos exararunt. V. ad XXXVI. 19. § 2. Præterea non raro etiam 'Lavinum,' pro 'Lavinium,' per errorem dare soliti fuerunt: ut I. 14. § 3. II. 2. § 10. V. 52. § 8. et alibi.

Ut tum res erant] *Erat* Voss. 2. et Leid. 1. a m. pr. nihil muto. V. ad X. 23. § 8. Mox *relinquit*, pro *reliquit*, Harl. 1.

Novam ipse aliam sub Albano monte condidit] Pal. 1. *monte edidit*. Dubito, an locutus sic Latine. Consideretur. *Gebh.* Illud *edidit* profectum arbitror ab ignorantia indocti librarii, non adsecuti por notas scriptum *9didit*, vel *čdidit*. Præterea *Novam ipse Albam sub albo monte cond.* corrupte Voss. 1. *Novam ipse Albam sub albo condidit* corruptius Leid. poster.

Quæ ab situ porrectæ in dorso urbis] Quidam *in dorsum* habent libri: sed æque in obscuro manente sensu. Videtur autem *in dorsum* dictum perinde, atque diceret, 'in longum atque dorsum est.' *Glar.* Nodum in scirpo quærere videtur, cui sensus hujus loci in obscuro manet. 'Porrigi' dicuntur, quæ in longitudinem extenduntur. Alba itaque non rotunda vel quadrata, sed in longitudinem extensa condita erat, et quidem in dorso montis. Nostri nihil mutant: nisi quod sollemni errore scribarum in Port. a m. pr. sit *prorectæ*, a m. sec. *preractæ*. Mox *appellata est*, addito verbo substantivo, Voss. 1. Port. Hav. et Harl. poster. Postea *deductam coloniam*, et *interfuerunt anni* Port. etiam *fere*, pro *ferme*, Hav. quæ varietas in Mss. frequentissimè occurrit. V. ad XXXVII. 38. § 5.

§ 4 *Tantum tamen opes creverant*] Et hic voluere correqtores exercere liberalitatem suam. Nam in Pall. 1. ac 3. visitur *Tantum tamen longa Albæ opes creverant:* in 2. *Tantum tamen Lavinii opes creverunt*. Gebh. Pari modo *longa Alba* interponitur in Voss. 2. *Lavinii* in Harl. 2. Mox *ut nec morte quidem* Port. frequentissimo errore, de quo v. ad I. 10. § 3.

Rudimentumque primum] Τὸ *primum* abundare, tum Latina norma loquendi, tum Pal. 2. pervincit. *Gebh.* Nostri nihil mutant. Neque magis in hoc sermone aliquid abundat, quam cum passim, etiam apud Livium, occurrunt 'primum initium,' de quo v. ad VI. 12. 'ante præoccupare,' quod inlustratur ad XXI. 20. 'prius præcipere' ibid. 32. 'parvum navigium,' de quo egi ad XXXV. 27. Ipsum illud nostrum habes etiam apud Tac. Agr. 5. 'Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci adprobavit.' apud Just. VII. 5. 'Prima pueritiæ rudimenta in urbe severitatis antiquæ, et in domo Epaminondæ, summi et philosophi et imperatoris, deposuit.' Apul. in Apolog. p. 316. ed. Elmenh. 'Quippe homines eruditissimi juvenes laudis gratia primum hoc rudimentum forensis operæ subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur;' in Florid. p. 352. 'Prorsus, inquam, hoc erat primum sapientiæ rudimentum, meditari condiscere, loquitari dediscere.'

Ulli alii accolæ] Media vox in Voss. 2. postrema in Leid. 2. omittuntur.

§ 5 *Albulæ, quem nunc Tiberim vocant*] *Qui nunc Tiberis vocatur* Hav. cui mutationi caussam dedisse puto, quod librarius non videret nomen, quo *vocant* referendum esset. Sed v. ad XXXIV. 56. § 11. *quam nunc Tiberim vocant* Voss. 2. Non ignoro, sæpissime fluviorum nomina vulgo ejus generis haberi, quod terminatio requirit, adeoque *quam* defendi posse: quum tamen reliqui codd. stent a recepta lect. eam etiam veriorem existimo, et *Albula, quem* dici, vel quia respicitur vox 'fluvius,' qui præces-

sit; (quod etiam fieri potest, licet ea vox per ellipsin subintelligatur, præsertim apud poëtas, ut ap. Ovid. Fast. II. 205. 'Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem (Turbidus hibernis ille fluebat aquis).' V. Voss. Gramm. III. 10.) vel quia pronomen *quem* respicit sequens *Tiberim:* quod Livio familiare esse patet ex illis, quæ notantur ad XXXII. 30. § 5. 'Tiberis' enim, etiam apud Nostrum, genere masculino dicitur, ut XXXV. 21. 'Tiberis infestiore, quam priore, inpetu inlatus urbi.'

§ 6 *Ascanii filius*] *Ascani filius* Leid. 1. V. ad XXXVI. 19. § 2.

§ 7 *Coloniæ aliquot deductæ*] *Aliquo deductæ* Harl. 1. *aliquæ coloniæ deductæ* Neapol. Lat. vox *aliquot* exsulat a fragm. Hav. a m. pr.

Mansit Silvius postea omn. cogn.] Scripti libri *Silvium*. Optime. Sæpe ita scriptores. Et vix est, ut aliter Livius. Hoc eodem libro reperies 1. 'nomen Ascanium :' et 34. 'Tarquinium Priscum edidere nomen.' *Lips. Silvium* Mss. tres. Quare fidenter jussi migrare *Silvius*, quod occuparat edd. omnes, præterquam Campani, in qua *Silviis*. Grut. Lips. *Silvium*, et, vix est, inquit, ut aliter Livius. Sane ubi *nomen* familiam significat aut gentem, amat ita ponere auctor; ut 47. 'Te nomen Tarquinium creat vocatque regem.' Hoc est, jure gentis, ut alibi loquitur, regnum ad te pertinet. II. 42. 'Invisum erat Fabium nomen plebi propter novissimum consulem.' Et statim, 'Fabium inde nomen ingens post tres continuos consulatus.' At cum vocabulum viri significat, pace tanti viri dixerim, numquam sic Livius. Quæ vero Lipsius obducit, 'Ascanium dixere nomen :' 'L. Tarquinium Priscum edidere nomen ;' (potuisset addere ex VIII. 18. 'Flaccum Potitumque varie in annalibus cognomen cos. invenio.') in iis epexegesis seu compositio quasi substantivi cum substantivo, non adjectivi cum substantivo. Agnoscas ex his, VII. 22. 'Quidam Cæsonem, alii Caium nomen Quinctio adjiciunt.' XXXV. 47. 'Filiis duobus Philippum atque Alexandrum, et filiæ Apamiam nomina imposuerat.' Hæc sic posita, ut non efficiunt Cæsonem, Philippum, Alexandrum, Apamiam pro adjectivis haberi, ita nec cetera in isto usu. Vulgo legebatur antea *Silvius*, pro veteri, quam invenit in suis ediditque Campanus, nosque conspeximus in Oxon. ac Rott. et amici nostri in Chifletiano, et omnium optimo Flor. *Mansit Silviis postea omnibus cognomen.* Atque hac forma perpetuo Noster. Hoc lib. c. 39. 'Puero dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit.' c. 48. 'Cui Superbo cognomen facta indiderunt.' c. 50. 'Superbo inditum Romæ cognomen.' II. 16. 'Atta Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romæ Nomen :' sic locis prope innumerabilibus. Nec numerus offendat tirones : nam ita XXXVII. 47. 'Duo Quinti Fabii, Labeo et Pictor.' Interim haud rejicio istam figuram, quam ex Pisone observant Noct. Att. XV. 29. sed morem cujusque sequendum censeo. Sen. Ep. XII. 'Heracletus, cui nomen Scotinon fecit orationis obscuritas.' Nisi tamen mavis *Scotino*. J. F. Gron. *Silvius* Port. Harl. recent. Hav. et fragm. Hav. contra *Silviis* Leid. uterq. Harl. antiq. et, ut videtur, Voss. uterq. Certe in excerptis ex neutro eorum aliquid notatum video, licet collatio instituta fuerit cum ed. quæ ex mente Gronovii *Silviis* præferat. Post tam clara luce perfusum a Gronovio genus hoc loquendi, tenebras adhuc Doujatio, qui Livium principi juventutis Franciæ enarravit, oboriri potuisse, quis non jure miretur? Ceterum, mutato verborum ordine, *Mansit postea Silviis omn. cogn.* Leid. 2. *Mansit postea Silvius omn. cogn.* omnes edd. quibus usus sum, ante Ald. *Mansit Silvius postea cogn. omn.* Port. Postea *regnaverunt* idem Port. et fragm. Hav. *regnaret* Voss. 2.

§ 8 *Alba Atys, Aty Capys, Capy Ca-*

petus] *Atis* ex iis nominibus est, quæ literam y respuunt: quod vetera exemplaria docent, et derivativum nomen *Atius*. De quo ita Virg. Æn. v. 568. 'Alter Atis, genus unde Atii duxere Latini.' *Capys* etiam, cum Græcorum more flectitur, *Capyos*, amat literam y, cum Latinorum, *Capis*, *i*. Sigon. Spectatus ille liber *Atyne Capys*, *Capyne Capetus*. Et profecto ea inflectio non spernenda, quam etiam in Catulli priscis libris invenit Phœbus hujus seculi Scaliger. Alias legi potest, *Atye Capys*, *Capye Capetus*. Lips. Andreas Romæ dederat *Atyne Capys*, *Capye Capetus:* sed mox mutarunt. Lipsian. et nonnulli *Atyne* et *Capyne*. Legendum est, ut ipse Lipsius legi posse ait, habeturque in Florent. et Chiflet. *Atye Capys*, *Capye Capetus*. IV. 37. 'Vulturnum Etruscorum urbem, quæ nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye, &c. appellatam.' XLII. ultimo: 'Ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus.' Phocas de nomine et verbo p. 1704. ed. Putsch. 'In iis propria masculini generis sunt, et tertiæ declinationis, ut Capys Capyis, Phorcys Phorcyis:' sic scribendum ap. Ovid. Fast. IV. 45. 'Ille dedit Capyi repetita vocabula Troja.' Vulgo *captæ Trojæ*. Sed certum est hoc nomen desiderari: et ap. Serv. ad Æn. x. 145. habes, 'Ille dedit Capis.' Successorem, inquit, filium habuit, denominatum a Capye Trojano. Sic enim et Anchisæ patrem, et sobrinum Æneæ erunt appellatum. 'Repetita' sic iterat Met. XIV. 611. 'Quo satus antiquo tenuit repetita Latinus Nomina cum sceptro.' Virg. Æn. VI. 768. 'et qui te nomine reddet Silvius Æneas.' A Troja igitur repetitum vocabulum Capys habuit. Frustra quoque in his literam Græcam respuit Sigon. Tac. Ann. II. 64. 'Partem filio Cotyi permisit.' Et c. eod. 'Vertere in se Cotyi data.' Et 65. 'A Cotye dimissa.' *J. F. Gron.* *Alba Athis, Athi Capis, Capi Capetus* Harl. poster. et Neapol. Lat. *Alba Atis, Ati Capis, Capi Capetus* Hav. *Alba Atis, Ate Capis, Cape Capetus* fragm. Hav. *Alba Atis, Aty Capis, Capi Capetus* Port. *Alba Atys, Ate Capys, Cape Capetus* Voss. 2. *Alba Atys, Atyne Capys, Capyne* vel *Capine, Capetus* Voss. 1. et Leid. 2. *Alba Atys, Atye Capis, Capye Capetus* Leid. 1. *Alba Atys, Atye Capys, Capye Capetus* Harl. antiq. quod recte Gron. probavit. Liv. XLII. 67. 'In Cotyis fines inpetum fecisse.' XLV. 42. 'Legati ab Cotye, rege Thracum, venerant.' Hac forma emendandum videtur apud Frontin. II. 5. ex. 19. 'Bello petitus ab Ardye Illyrio:' vulgo legitur *Ardie:* sed ex ed. Paris. Keuchen. laudat *Ardycillyrio*. In optimis edd. Virgilii loco, quem Sigon. laudavit, hodie *Atys*, non *Atis*, legitur. Quin et in Euseb. Græco Chron. p. 138. Ἄτυς, ἤτοι Αἴγυπτος vocatur. Eadem forma *Libyes* a recto *Libys* dixit Sall. Jug. 18. ubi v. Cortium. V. etiam Burmann. ad Vell. Paterc. II. 129.

Capeto Tiberinus] *Tiberius* legendum esse, auctoritate veterum historicorum, et maxime Dionis, Eustath. in Dionys. ad vs. 350. confirmat; qui Tiberim, cum Albula diceretur, a Tiberio vocatum esse scribit, non ab eo, qui Augusto successit, sed a quodam alio, qui raptus a flumine nomen ei reliquit. Verba etiam illius placuit apponere: Ὅτι ὁ Τίβερις, Ἄλβουλας ποτὲ καλούμενος, οὕτω μετεκλήθη, ὡς βασιλέως Τιβερίου ἐν αὐτῷ θανόντος, ἅλλαιτε ἱστορίαι βοῶσι, καὶ ἡ τοῦ Δίωνος. Τιβέριον δὲ ἐνταῦθα ἡ ἱστορία φησὶν, οὐ τὸν μετὰ τὸν Αὔγουστον, ἀλλ' ἕτερον ἀρχαιότερον, ὃς, φησὶν, ἐν μάχῃ τελευτήσας, καὶ ὑπὸ τοῦ ῥεύματος παρενεχθεὶς ἐπώνυμον ἑαυτῷ τὸν ποταμὸν ἀφῆκε. *Sigon.* Tiberinum Ovid. Met. XIV. 614. (qui, 'regnum Tiberinus ab illis Cepit,' scribit,) sine controversia defendit. Et *Tiberinum*, non *Tiberium*, in Dionys. legit Zonar. *Turn.* Adv. XI. 17. *Tiberinus* triga membr. Pall. non

Tiberius, laudatum Sigonio. *Grut.* Vulgat. lect. *Tiberinus* defendit etiam Ciofan. ad Nason. Met. xiv. 614. V. insuper Pier. ad Maron. Æn. viii. 328. Omnes etiam codd. quos consului, stant pro hac lect. Ceterum Duk. monuit, Cluverium Ital. Ant. ii. 10. p. 694. ostendisse, in loco Eustathii, a Sigonio laudato, Δίωνος perperam pro Διονυσίου legi, et Eustathium vitioso cod. Dionysii Hal. usum, in quo Τιβερίου scriptum fuerat pro Τιβερίνου. Sed Τιβέριος etiam vocatur apud Euseb. in Chron. Græc. p. 141. et apud Auct. de Orig. Gent. Rom. c. 18. ut etiam apud Fest. voc. 'Albula.' Verum duos posteriores erroris accusat, et *Tiberinus*, pro *Tiberius*, scribendum docuit etiam Merula ad Ennii Fragm. Ann. i. p. 170.

In trajectu Albulæ] Mss. *trajecto:* et hæc talia sæpe scripta in libris priscis comperior præter mentem vulgi. *Lips.* Non aliter etiam Florent. Voss. 1. Harl. antiq. fragm. Hav. a m. pr. et Port. a m. pr. V. ad c. 15. § 7. sed *in trajecto Albulæ amni* Leid. 2. sed postremam literam vocis *amnis* intercepit prima sequentis dictionis *submersus*. V. ad xxxvii. 29. § 5.

Celebre ad posteros nomen fluminis dedit] Livii etymologiam secutus olim Serv. ad Virg. Æn. iii. 500. non dubitavit deinde dicere, non procedere ideo, quia etiam ante Albam Tybris dictus invenitur ad Æn. viii. 330. Ceterum cum Livius et Varro in primo de Lingua Latina libro, et item Hal. Dion. sic scribant, et in Fastis Naso canat ii. 389. 'Albula, quem Tibrim mersus Tiberinus in illo Fecit;' non video, cur a Servio standum diutius sit. *Ptol. Flavius* Conject. c. 96. *Nomen dedit fluminis*, ordine vocum mutato, Port.

§ 9 *Agrippa inde Tiberini filius*] Post Tiberinum Livius ac Dionysius Agrippam ponunt. At Ovid. Met. xiv. 616. Remulum subjicit. Post Agrippam vero Dionys. Alladium, Liv. Romulum Silvium. Idem Liv. ac Dionys. post Aventinum Procam ponunt, Numitoris ac Amulii parentem. Ovid. eod. lib. vs. 622. Palatinum; at in Fast. iv. 52. similiter Procam, ut alii. Quæ differentia num inde acciderit, quod uni varia fuerint nomina, an scriptorum errore, dubium relinquimus; maxime cum Ovid. ipse sibi pugnet, idque non in soluta oratione, ubi facilior erat error, sed in carmine. Quare ego de his plura disserere supersedeo. Typum tamen lectori oppido utilem subnectere placuit, in quo quatuor classicorum variationem uno intuitu conspicimus.

TYPUS XV. REGUM ALBANORUM EX IV. SCRIPTORIBUS.

Livio.	Ovidio.	Dionysio.	Eusebio.
1. Æneas.	Æneas.	Æneas.	Æneas.
2. Ascanius.	Ascanius.	Ascanius.	Ascanius.
3. Silvius.	Silvius.	Silvius.	Silvius Æneæ filius.
4. Æneas Silvius.		Æneas Silvius.	Æneas Silvius.
5. Latinus Silvius.	Latinus.	Latinus Silvius.	Latinus Silvius.
6. Alba.	Alba.	Alba.	Alba Silvius.
7. Atys.	Epytus.	Capetus.	Silvius Athis sive Ægyptus.
8. Capys.	Capys.	Capys Silvius.	Capys Silvius.
9. Capetus.	Capetus.	Calpetus.	Calpetus Silvius.
10. Tiberinus.	Tiberinus.	Tiberinus.	Tiberinus Silvius.
11. Agrippa.	Remulus.	Agrippa.	Agrippa Silvius.
12. Romulus Silvius.	Acrota.	Alladius.	Remulus Silvius.
13. Aventinus.	Aventinus.	Aventinus.	Aventinus Silvius.
14. Proca.	Palatinus.	Procas.	Phocas Silvius.
5. Amulius.	Amulius.	Amulius.	Amulius Silvius.

Cum in omnibus his tantam videam differentiam; annos omittere placuit, quos etiam Liv. omisit: Dionys. ac Euseb. posuerunt, sed nequaquam in omnibus consentientes. Qui autem omnino scire velit quid de iis sentiam, videre poterit, quas in Dionysium scripsimus, annotationes, clariusque in chronologia. Hæc ad hunc auctorem nunc satis. *Glar.* Nihil addo, nisi viros doctos locum Nasonis, in quo Glar. suo tempore *Palatinum*, regem Albanum, invenit, nunc ita emendasse, ut reliquis consentiens similiter *Procam* exhibeat. Ceterum *Agrippa deinde* exhibent Harl. 2. et Hav.

Post Agrippam Romulus Silvius] Muretus ad marg. libri sui notavit *Remulus*, dubium ex Ms. an ex conjectura. Certe sic legi præcipit Ovid. Met. XIV. 616. 'de quo Remulusque feroxque Acrota sunt geniti:' et Fast. IV. 49. 'Jam tamen Agrippam natum Remulumque nepotem Viderat.' Sed illic fratres facit, et Remulum maturiorem annis. An igitur scripsit *Remulumque priorem?* An potius alios auctores est secutus? ut Livius et Dionysius. Nam 'Tiberium' Græcorum quorumdam et Sigonii refutat utroque loco Ovidius. *J. F. Gron.* Quemadmodum Ovidii loca satis refutant quorumdam Græcorum lect. 'Tiberius,' ita etiam *Remulus*, non *Romulus*, hic legendum esse satis evincunt. Statui enim non potest, Ovidium potius ex Livio, quam Livium ex Ovidio emendandum esse. Ita enim syllabæ modulus obstaret. Nam prima in *Romulus* producitur, quæ in *Remulus* corripitur, ut monuit Ciofan. ad Nason. Met. XIV. 612. qui ob eam caussam etiam *Remulus* hic scribendum monuit: neque aliter exhibent Hav. et fragm. Hav. Mox alio ordine *accepto imperio a patre* Harl. 2. et tum *regnavit*, pro *regnat*, Voss. 2. quomodo sequitur *tradidit*. An tamen potius librarius *regnant* scribere voluit? Denique *Aventino, fulmine ictus, ipse* Hav.

Is sepultus in eo colle, . . . cognomen colli fecit] Si quo in vetere libro invenirem, *Is sepultus in eo, qui nunc est*, libenter id Livio attribuerem. *J. F. Gron.* Contra Ant. Periz. Jacobi pater, in ora cod. sui legendum censebat, *Is sepultus in eo colle,...cognomen illi fecit.* Verum et hæc et illa Gronovii conjectura non aliunde natæ esse censeri debent, quam quod viris doctis displicuerint τὰ *colle* et *colli* tam paucis verbis interjectis repetita. Sed non satis attendisse videntur ad genium stili Liviani, qui a similibus repetitionibus non abstinuit. Id cum sæpissime inferius monendum erit, hic pluscula loca, in quibus eadem emendandi ratio esse posset, et tamen codd. quos contuli, nihil a recepta lectione recedunt, ex Livio colligere libuit; ut postea, ubi usu veniet, ad eadem hæc lectorem dimittere possim. Ita supra in Præfat. 'Tam et hoc gentes humanæ patiantur æquo animo, quam imperium patiuntur.' Hoc cap. paullo ante, 'Nondum maturus imperio Ascanius Æneæ filius erat; et tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit.' II. lib. c. 17. 'Ne civitatem sine imperio, exercitum sine duce, multarum circa civitatium irritatis animis, vis aliqua externa adoriretur.' Cap. 21. 'Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua. Quo quia se persæpe Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camenis eum lucum sacravit.' Cap. 41. 'Quæ curando vulneri opus sunt, tamquam spes subesset, sedulo comparat; simul, si destituat spes, alia præsidia molitur.' cap. 56. 'Quia colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat, Signiam Circeiosque coloniam misit.' II. 4. 'Eos quoque in societatem consilii avunculi adsumunt, præterea et nobiles aliquot adolescentes conscii adsumti.' c. 7. 'Adjiciunt miracula huic pugnæ; silentio proximæ noctis ex silva Ar-

sia ingentem editam vocem, Silvani vocem eam creditam:' ubi unus tantum cod. isque non magnæ auctoritatis, *τὸ vocem* secundo loco omittit. c. 14. 'Si Janiculo præsidium deduci vellent. His conditionibus composita pace, exercitum ab Janiculo deduxit.' c. 18. 'Neque enim alterius auxilium, neque provocatio erat, neque ullum usquam, nisi in cura parendi, auxilium.' c. 26. 'Ut nec consuli ordine patres, nec pacatum responsum arma inferentibus arma ipsi capientes dare possent.' c. 31. 'Post pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.' c. 47. 'Omni acto triumpho depositus triumphus clarior fuit.' c. 48. 'Ni K. Fabius in tempore subsidio venisset.' 'Ex eo tempore neque pax neque bellum cum Veientibus fuit.' c. 56. 'Quum summa vi resisterent patres; nec, quæ una vis ad resistendum erat.' III. 10. 'Lex Terentilla, ab toto relata collegio, novos adgressa consules est. Erant consules P. Volumnius, Ser. Sulpicius.' 28. 'Tribunis militum imperavit, ut sarcinas in unum conjici jubeant, militem cum armis valloque redire in ordines suos: factum, quod imperavit.' c. 31. 'Nec hæc priorum calamitas consulum segniores novos fecerat consules.' c. 33. 'Decimo die jus populo singuli reddebant. Eo die penes præfectum juris fasces duodecim erant.' c. 37. 'Duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erant adjectæ.' c. 43. 'Ut eum obportuno adorti loco interficerent. Haud inulto interfecere.' c. 54. 'Odium in se aliorum suo in eos metiens odio.' Paullo post eod. c. 'Qua hic modestia fuistis, ubi nullius ager in tot usu rerum necessario tantæ multitudini est violatus, eam modestiam ferte in urbem.' v. 4. 'Aut non suscipi bellum oportet, aut geri pro dignitate populi Romani, et perfici quam primum oportet.' c. 28. 'Prœlium ante lucem (et luna pernox erat) commissum est, et haud incertius diurno prœlio fuit.' c. 54. 'Non sine caussa Dii hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen obportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates; nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum; regionum Italiæ medium, ad incrementum urbis natum unice locum.' VI. 2. 'Dictatoremque dici M. Furium Camillum. Is dictator C. Servilium Ahalam magistrum equitum dixit.' VIII. 11. 'Latinus ager, Privernati addito agro, et Falernus plebi Romanæ dividitur.' IX. 24. 'Missis ad arcem exploratoribus, cum tela et armatos tenere arcem audirent, avertunt animum a spe recuperandæ arcis.' XXIII. 37. 'Quibus diebus Cumæ liberatæ sunt obsidione, iisdem diebus et in Lucanis ad Grumentum Ti. Simpronius, &c. prospere pugnat.' 40. 'Haud procul ab Hamsicoræ castris castra posuit:' et mox, 'Primo castra castris modico intervallo sunt objecta.' XXVI. 17. 'Eum exercitum Puteolis in naves inpositum Nero in Hispaniam transportavit. Cum Tarraconem navibus venisset, expositisque ibi copiis et navibus subductis,' &c. XXVI. 25. 'Memor Ætolici junctique cum eo Romani belli per Pelagoniam et Lyncum et Bottiæam in Thessaliam descendit. Ad bellum secum,' &c. L. 'Delectu habito, cum delectis mille et quadringentis equitibus ad Scipionem revertit.' XXVII. 22. 'Ut naves longas triginta veteres reficeret, quæ Ostiæ erant, et viginti novas naves sociis navalibus inpleret, ut quinquaginta navium classe mare tueri posset.' c. 37. 'Carmen canerent. Id quum in Jovis Statoris æde discerent conditum ab Livio poëta carmen.' XXVIII. 8. 'Castris prope urbem positis, priusquam circumvallarent urbem.' XXIX. 30. 'Quum in urbem refugis-

set, urbem Masinissa primo impetu capit.' XXXII. 29. 'Postquam in potestate Argivorum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus, a quo eam civitatem accepisset.' XXXIV. 5. 'Nonne id agmen, quo obruta urbs esset, matronæ averterunt ? Jam urbe capta a Gallis, aurum, quo redemta urbs est,' &c. c. 56. 'Ad quam diem L. Cornelius consul edixisset, et in quem locum edixisset Etruriæ.' XXXVI. 31. 'Extemplo profectus Quinctius a Megalopoli ad Diophanem prætorem Achæorum misit, qui extemplo reducere eum exercitum juberet.' c. 42. 'Pergit protinus navigare Peloponnesum. Samen Zacynthumque, quia partis Ætolorum maluerant esse, protinus depopulatus Maleam petit.' XXXVIII. 22. 'Flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter.' c. 45. 'Sæpe legatos ante missos, res repetitas; postremo, qui bellum indicerent, missos.' XL. 11. 'Illic ante omnia clandestina concocta sunt consilia. Quæruntur adjutores consiliis.' c. 48. 'Quum populi, alii voluntate, alii metu, jugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies in deditionem accepit.' XLI. 1. 'Castra ad lacum Timavum posuit. Imminet mari is lacus.' c. 6. 'Postulandosque honores meritos, et ut Diis inmortalibus haberetur honos.' c. 8. 'In senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ provinciæ haberent. Moverunt senatum et legationes socium nominis Latini, quæ et censores et priores consules fatigaverant, tandem in senatum introductæ.' c. 12. 'Cujus literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium deferendas censet.' Eodem cap. 'Plus septingenti aut in prœlio aut in castris capti, et signa militaria unum et quinquaginta capta.' c. 13. 'Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. In ejus locum subfectus est pontifex filius ejus M. Marcellus.' c. 16. 'Pontificibus, quia non recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis placuit Lanuvinos, quorum opera instauratæ essent, hostias præbere.' c. 21. 'Longinquo, maxime quartanæ, inplicabantur morbo: servitia maxime moriebantur.' XLII. 7. 'In fuga passim cæsi sunt. Decem millia hominum cæsa traduntur; amplius septingenti passim capti.' c. 26. 'Nihil magnopere, quod memorari adtineat, reipublicæ eo anno consules gesserant. Magis e republica visum erat.' XLIII. 12. 'Alteri consuli nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in subplementum legeret. Id modo finitum.' c. 15. 'Quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret.' c. 20. 'Pecuniam maxime deesse. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captivos ex Illyrico vendenti.' c. 22. 'Eo die ad finem agri Ætoli castra posita: inde altero die ad Stratum perventum: ubi prope Acheloum castris positis quum exspectaret.' XLIV. 11. 'Eminet namque in altum lingua, in qua sita est: nec minus quam in altum magnitudine Athos mons excurrit.' c. 19. 'Quidnam consul de Macedonia referret, nihil se habere Paullus, quod referret, dixit.' c. 28. 'Quum jam adpropinquantium forma lemborum haud dubia esset, et concitatio remorum, directæque in se proræ hostes adpropinquare aperuissent.' c. 35. 'Per Enipei ripam munitionesque vim facere: confertis et vim facientibus resistere Macedonas non posse.' XLV. 27. 'Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio.' c. 28. 'Sicyonem inde et Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclitam Æsculapii nobili templo.' c. 29. 'Ab occasu, qua Axius terminaret fluvius, additis Pæonibus, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ob occasu cingunt, ad septentrionem Bora mons

objicitur. Adjecta huic parti regio Pæoniæ, qua ab occasu præter Axium amnem porrigitur.' c. 31. 'Tria genera principum in civitatibus erant: duo, quæ adulando aut Romanorum imperium aut amicitiam regum, sibi privatim opes obpressis faciebant civitatibus.' c. 33. 'Edito ludicro omnis generis, clipeisque æreis in naves impositis, cetera omnis generis arma cumulata in ingentem acervum.' c. 39. 'Quid de imperatore Paullo senatus decrevit potius, quam quid Serv. Galba fabuletur, audi: et hoc dicere me potius, quam illum, audi.' c. 41. 'Rex ipse, tradentibus prope ipsis Diis, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia jam fortuna mea videri.' c. 42. 'Hæc tanto dicta animo magis confudere audientium animos.' Neque dubito, quin similia ex omnibus fere et optimis scriptoribus in medium adduci possint, modo ad id diligentius viri docti animum adtendant. Certe similes earumdem vocum repetitiones in Gratio observavit Burman. ad ejus Cyneg. vs. 2. et 243. V. etiam, quæ infra notantur ad Epit. Liv. cxv. Tales repetitiones, præsertim si neque propter emphasin, neque perspicuitatis caussa captatas constet, quum inter virtutes oratorias referri non soleant, ego sane nolenti Livio non obtrudam; sed contra, ubicumque libri addicunt, viris doctis aut delentibus aut mutantibus adsentiam. Quum tamen tanta copia prolata exempla doceant, et vel invitis extorquere possint, nequaquam ab his Livium abhorruisse, neminem ægre laturum spero, quod plurimis locis, ubi viri docti, talibus vocum repetitionibus obfensi, contra Mss. auctoritatem verba Livii emendare conati sunt, a vulgata scriptura steterim, eamque defendendam esse existimaverim. Ob hanc caussam receptam lectionem servandam docui contra Rhenanum, III. 40. § 3. XXVIII. 23. § 6. et c. 37. § 5. contra Barthium XL. 7. § 8. contra Tan. Fabrum VI. 6. § 7. VIII. 12. § 13. XL. 40. § 5. contra J. F. Gronovium I. 26. § 7. et c. 53. § 4. II. 10. § 3. c. 18. § 2. c. 19. § 8. c. 23. § 14. c. 31. § 2. c. 48. § 4. III. 38. § 11. V. 41. § 4. c. 43. § 4. VI. 4. § 5. et c. 14. § 11. VIII. 25. § 6. IX. 20. § 8. et c. 44. § 13. X. 6. § 2. et c. 17. § 4. XXII. 45. § 7. XXV. 19. § 12. c. 32. § 7. et c. 33. § 2. XXVII. 12. § 4. XXVIII. 18. § 7. c. 23. § 6. et c. 25. § 13. XXIX. 26. § 1. XXX. 15. § 3. XXXIV. 17. § 7. c. 23. § 3. c. 28. § 9. c. 49. § 8. XXXV. 12. § 8. XXXVI. 4. § 2. XXXVII. 10. § 2. XL. 19. § 9. c. 34. § 11. XLIII. 11. § 3. XLIV. 15. § 4. et c. 40. § 8. contra Jac. Gronovium I. 14. § 4. VI. 1. § 1. et c. 2. § 12. XXV. 37. § 11. XXXVI. 33. § 3. contra Jac. Perizonium XXI. 21. § 9. XLII. 57. § 2. XLIV. 37. § 12. et denique contra Doujatium VI. 3. § 7. Ceterum *is sepultus est in eo colle, τῷ est* addito, Port. a m. pr.

Qui nunc est pars Romanæ urbis] *Qui nunc pars est Rom. urb.* Voss. ambo et Leid. 2. *qui nunc pars Romanæ est urbis* Florent. Leid. 1. Port. Hav. et fragm. Hav. *qui nunc pars Rom. urb. est* Harl. 1. *qui nunc pars Romæ urbis est* Harl. 2.

§ 10 *Proca deinde regnat*] *Procas* Neap. Lat. et a m. pr. Port. *Prochas* Harl. 2. Græcis Πρόκας vocatur, ut Dion. Hal. 1. p. 57. et aliis. Eorum exemplo *Procas* etiam dicitur ap. Auct. de Orig. Gent. Rom. c. 19. Sæpissime vero Latini ultimam literam in hac forma nominum abjiciunt. Ita *Proca* etiam effertur ap. Nason. Met. XIV. 622. 'Jamque Palatinæ summam Proca gentis habebat.' V. Voss. Gramm. IV. 2. Et ea etiam terminatio hoc loco præferenda, quod ab ea et plures et optimi stant codd. scripti. Mox *maximus stirpis*, trajectis vocabulis, Hav.

§ 11 *Pulso fratre Amulius regnat*] *Regnavit* Voss. 2. Tum *addidit* et *interemit*, pro *addit* et *interimit* Leid. 2. et Harl. 2. *addidit* etiam Hav. quem-

admodum *interemit* Leid. 1. et fragm. Hav. sed *addicit* Port. Paullo ante *jus potuit*, pro *vis potuit*, Hav. qui error in Mss. frequens est. V. ad III. 38. § 13.

Rheæ Sylviæ] Vet. *Reæ Sylviæ* semper. *Lips.* *Reæ* etiam Voss. ambo, Leid. 2. et fragm. Hav.

CAP. IV. § 2 *Vi compressa Vestalis*] Vera est hæc lectio, exsculpta ex codd. scriptura *Ut compressa*, qua potiuntur Pal. duo et Campani ed. Pal. tamen 2. omnino τὸ *Vi* expunxit. *Gebh.* Ita primum editum invenio ap. Aldum, quum enim præcedens Mogunt. ed. vocem omiserit; reliquæ autem, quas vidi, ea antiquiores, *Ut compressa* dederint, quod et servant Voss. 2. Leid. uterq. Hav. fragm. Hav. Harl. 2. et Port. Sed recte Gebh. *Vi compressa* probavit, cui consentiunt Voss. 1. et Harl. 1. Solitum autem fuisse indoctum scribarum genus voculas *vi* et *ut* commiscere infra vid. ad IV. 51. § 6.

Stirpis patrem nuncupat] *Stirpis parentem* Port. Tum *patrem esse nuncupat* Harl. antiq. Leid. 1. et a m. pr. Voss. 1. Postea *vendicarunt* Port. a m. sec. Denique *in custodia datur* Hav. at Liv. inquit XXVIII. 3. 'Karthaginienses omnes in custodiam dati sunt.'

§ 4 *Sorte quadam divinitus*] Scribe *Forte quadam:* assiduum in libris peccatum. *Lips.* Diu est, quod autumatus sum in suspicionum libellis, legendum videri *Forte quadam, an divinitus.* nam opposita sunt *Forte* et *divinitus:* putatque alterutro vitam relictam gemellis istis Livius. Sic Statius Theb. I. 327. 'Seu fors illa viæ, sive hæc immota vocabat Atropos.' Suet. in Claud. c. 13. 'Casu quodam, an divinitus.' *Grut.* Alii dicerent, *Forte quadam, seu divinitus.* Tan. Fab. Speciosa Gruteri conjectura *Forte quadam, an divinitus:* cum præsertim Suet. Claud. 13. 'Casu quodam, an divinitus.' Et sæpe ponuntur diversæ hæ caussæ veteribus. Cæs. B. G. I. 12. 'Sive casu sive consilio Deorum immortalium.' Virg. in Culice vs. 191. 'Casus sociarit opem numenve Deorum.' Sed consentiunt in vulgatum vett. libri, et potest ex saniori explicari sententia illorum, qui fortem ipsam, seu quæ fortuita nobis videntur, divinæ curæ adsignant. Sic v. 49. 'sed Diique et homines prohibuere, redemtos vivere Romanos. Nam forte quadam, priusquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum auro appenso, dictator intervenit.' Intelligit nempe 'homines' cum exercitu dictatorem Camillum, 'Deos' quorum numine factum, ut in tempore adesset, atque interposita mora non perficeretur merces. Hoc prius attributum Diis, mox 'forte quadam' factum dicit. Hinc apud Plut. θείᾳ τύχῃ, in Theseo extremo, de ossibus ejus a Cimone inventis p. 17. Ἀετοῦ τινα τόπον βουνοειδῆ κόπτοντος τῷ στόματι καὶ διαστέλλοντος τοῖς ὄνυξι θείᾳ τινὶ τύχῃ συμφρονήσας. In Lucull. p. 493. Εἴτε κατὰ θείαν δή τινα τύχην περιφεισάμενος αὐτοῦ Μιθριδάτου· et iterum p. 494. Θείᾳ τινὶ τύχῃ περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις βραδύνας. Intellige igitur *forte quadam divinitus* comparata. Sic et philosophi meliores censuere, τὰ τῆς τύχης οὐκ ἄνευ φύσεως ἢ συγκλώσεως καὶ ἐπιπλοκῆς τῶν προνοίᾳ διοικουμένων, ut præclare divinus ille Marcus ait de Reb. suis II. 2. § 3. Igitur caussas interdum ita concipiunt, ut pro 'forte' ponant 'Deos.' Suet. Julio c. 1. 'sive divinitus, sive aliqua conjectura.' Ovid. Fast. III. 621. 'seu ratio te nostris appulit oris, Sive Deus.' *J. F. Gron.* Cic. quidem etiam fortuitum a divino distinguit, ad Fam. VII. Ep. V. 'Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur.' Sed recte Gron. Adde Græv. ad Suet. Claud. c. 13. *Duk.* Etiam Paulus Merula ad Ennii Fragm. p. 186. *Forte quadam, an divinitus*, legendum conjecit; existi-

manus τὸ *an* excidisse ob posteriorem praeced. vocis syllabam. Eam etiam videntur firmare conject. loca plura vett. scriptorum, in quibus forte ac casu facta obponuntur illis, quæ divinitus seu providentia Deorum accidunt. Vell. Pat. II. 66. ‘Hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque constitutum rerum naturæ corpus.’ Plin. in Paneg. c. 1. ‘Si adhuc dubium fuisset, forte casuque terris, an aliquo numine darentur rectores.’ Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 2. ‘Et exercitum seu forte seu divinitus restituit.’ Claud. in Rufin. I. 2. ‘Curarent Superi terras, an nullus inesset Rector, et incerto fluerent mortalia casu.’ Adsentio tamen potius Gronovio docenti, recepta tantum Lipsii conjectura *Forte quadam divinitus*, locum sanum fore. Et ita præferunt ambo Voss. Port. Leid. ambo, fragm. Hav. et Harl. 1. Neque aliter Hearne in Oxoniensibus reperit, nisi quod eorum duo L. 1. et C. omiserint vocem *quadam*. Soli denique Harl. 2. et Hav. cum editionibus priorr. habebant *Sorte quadam divinitus*. Et sane passim utraque illa *sorte* et *forte* scribæ librarii commutarunt. V. alia exempla ad I. 45. § 10. II. 10. § 3. c. 33. § 6. III. 64. § 4. X. 19. § 16. XXII. 5. § 8. XXVII. 6. § 3. XXXVIII. 40. § 10. His adde quæ notarunt Schott. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 7. Rivius, Wasse et Cort. ad Sall. Jug. c. 1. quæque olim notavi ad Silii XV. 105. et mox dicam ad c. 9. h. l. § 15. Mox *effusis lenibus stagnis* Hav. pro *effusus*.

Nec adiri usquam] Vet. *usque*. Lips. Ita etiam codd. Leid. 2. Harl. 2. Hav. et Port. a m. sec. nam tota vox deerat a m. pr.

Ad justi cursum poterat amnis] Suspectum mihi τὸ *poterat*, et magis ex more Livii: ‘Tiberis effusus lenibus stagnis nec adiri ad justi cursum amnis, et posse quamvis languida mergi aqua infantes spem ferentibus dabat.’ Idem scilicet Tiberis ita restagnans ferentibus pueros spem et auferebat, posse adiri usque ad cursum justi amnis, et dabat, infantes posse quamvis languida aqua mergi. *J. F. Gron.* Nostri quidem omnes vocem *poterat* constanter servant; alium autem atque alium verborum ordinem, quod additi glossematis signum a viris doctis sæpius habitum est, quidam eorum exhibent. Nam *nec adiri usquam poterat ad jus. curs. am.* Voss. 1. *nec adiri poterat usque ad jus. curs. am.* Leid. 2. Præterea *ad justum cursum poterat amnis* Hav. fragm. Hav. a m. sec. et Port. Neque aliter Hearne ex Oxon. L. 1. 2. B. et C. laudavit.

Et posse quamvis languida mergi aqua infantes] *Et aqua quamvis languida posse mergi infantes* Voss. 1. et Leid. 2. Præterea *quavis* pro *quamvis* Hav. sed male: *quamvis* enim hic pro admodum, valde, accipiebat Burmann. ad Phædri Fab. I. 28. 1. sic inf. II. 54. ‘Nec auctor quamvis audaci facinori deerat.’ Et ita Cic. locutus de Am. c. 25. ‘Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem:’ ubi vid. Grut. et cap. 26. ‘Quamquam ista adsentatio, quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei qui eam recipit, atque ea delectatur:’ ubi recte Græv. vulgatum contra eumdem Grut. defendit. Vid. etiam viros doctos ad Plaut. Menæch. II. 2. 43.

§ 5 *In proxima adluvie*] Quod accipitur haud dubie, in aqua super ripam egressa. Neque ægre patior. Front. Strat. II. 3. 22. ‘Propter flumen Enipeum, quod et alveo suo et alluvie regionem impediebat.’ Tantum pono quæstionem, sitne rectius utrobique *eluvie?* Videtur enim ‘alluvies’ eadem esse debere, quæ ‘alluvio;’ ut ‘contages,’ ‘contagio,’ ‘eluvies,’ ‘eluvio,’ ‘diluvies’ Horatio et Plinio, ‘diluvio’ Censorino. Nam ut ‘eluvio’ Ciceroni inundatio est,

ita et 'eluvies' effusio et excursus aquæ: sive vehemens, (ut apud Ovid. Met. xv. 267. 'Et eluvie mons est deductus in æquor.' Ubi postremam vocem pro campo seu planicie accipe, vel clarius lege *in æquum:* ut Justin. II. 10. 'montes in planum deducebat:' ap. quem scribo II. 1. 'Sive eluvies aquarum principio rerum obrutas terras tenuit:' et eodem lib. c. 6. 'Aquarum eluvies magnam partem populorum Græciæ absumsit:' non *illuvies*, quæ sunt sordes extrinsecus aspersæ: neque videntur hæc confudisse veteres:) sive modicus, et quatenus restagnat evehitque se plurimum unda: ut ap. Tac. Ann. XIII. 57. 'salem provenire non, ut apud alias gentes, eluvie maris arescente unda:' ap. quem similiter scribendum XII. 51. 'Zenobiam placida eluvie spirantem, ac vitæ manifestam advertere pastores;' non *illuvie*. Sic Lucilii 'eluviem ventris facere' Nonius in voce 'Eluviem' purgationem interpretatur. Serv. in Æneid. III. pro eodem dicit 'effusionem sordis.' Juvenali Sat. III. 32. 'siccare eluviem' est emittere, quam alibi Sat. v. 105. dicit 'torrentem cloacam.' Neutro loco bene dices *illuviem:* de qua Nonius. Curt. v. 4. 'Circuiri brevi spatio poterat eluvies;' quam ante 'voraginem concursu cavatam torrentium' vocat. VI. 3. 'Torrentesque et eluvies iter morabantur.' Inspicere hunc locum operæ pretium est. Apud eundem VIII. 14. ubi Ms. 'propemodum immobiles currus inluvie ac voraginibus hærebant,' scribendum, *currus in eluvie ac*. Sic etiam Columell. III. 11. melius foret 'Valles quæ fluminum eluvie et inundationibus concreverint.' Nec mirum videatur, 'alluere' dici fluctum, quacumque excurrit; 'alluviem' non item: non magis quam 'eluviem' vocari stagnantem undam, cum tamen non dicatur hoc modo 'eluere' fluvius. Voluit enim usus distincta rerum vocabula. *J. F. Gron.* Gronovii conjecturam *eluvie*, pro *adluvie*, aliquo modo juvare posse videtur scriptura Port. *deluvie;* ut ejus librarius eo modo peccaverit, quo erratum est ab illis, qui 'descendere' pro 'escendere,' 'deducere' pro 'educere,' et ita etiam alia scripsere.

Ubi nunc ficus Ruminalis est (*Romularem vocatam ferunt*] *Nunc*, id est, nostra ætate, quæ olim tempore Romuli, et fortassis aliquamdiu post, a casu Romuli Romularis vocabatur. Ita non opus est emendatione Buchneri, in Thesauro Fabri voce 'Ruma,' hæc transponentis, *ubi nunc ficus Romularis est* (*Ruminalem vocatam ferunt*). Nec juvat eum scriptura vulgata Ovid. Fast. II. 412. 'Romula nunc ficus, Rumina ficus erat.' Nam hoc Heins. et alii dudum correxerunt. Duk. *Ficus Ruminalis est, quam Romularem* Florent. a m. recent. Hav. fragm. Hav. Port. et Neap. Lat. *fic. Rum. quam Romularem* Voss. 2. *fic. Rum. est, quam Romuleam* Harl. 2. *fic. Ruminal. Rumularem* Voss. 1. Sed nihil mutandum: ubique enim similes particulæ ab indoctis scribis contextui Liviano interpositæ sunt. V. Gron. ad I. 1. § 2. et ad XXXIV. 56. § 1. Mox *exponunt pueros* Harl. 2.

§ 6 *Fluitantem alveum*] *Fluvitantem* Hav. a m. pr. forte quoniam librarius id eadem ratione dici posse existimaverit, qua sæpius apud Livium 'pluvit' scribi solet, pro 'pluit.' Vid. ad I. 31. § 1. Verum 'pluvit' est tempus præteritum, formatum a præsenti 'pluo.' Recte ergo m. sec. emendatum *fluitantem*.

Quo expositi erant] *Quo jam expositi* Florent. Harl. 2. et fragm. Hav. Paullo post *destitisset*, manifesto errore, Voss. 2.

Ex montibus, qui circa sunt] Suspecta videri possunt hæc, *qui sunt*. Nam Livius fere ubique absolute ponit *circa*, omisso pronomine et verbo substantivo. Infra hoc cap. 'Venando

peragrare circa saltus.' IX. 2. 'Saltus duo angusti silvosique sunt, montibus circa perpetuis inter se juncti.' Ubi v. Gron. Ibidem c. 23. 'Circa omnia defecerunt.' XXIII. 19. 'Farre ex agris circa undique convecto.' XXIV. 3. 'Templum sanctum omnibus circa populis.' Ibid. c. 40. 'Præsidentem classi Brundisio Calabriæque circa littoribus:' et c. 41. 'Cum expeditis clam profectus ad loca circa visenda.' Sed quia eadem alibi κατ' ἔλλειψιν, alibi plena oratione dicuntur, non satis tutum est aliquid tentare contra libros scriptos. Nam et Liv. XXXVI. 14. 'Proërnam inde recepit, et quæ circa eam, castella erant.' *Duk.*

Submissas infantibus] *Submissam* Leid. 2. *summissis* Harl. 2. Mox *lambentes*, male, pro *lambentem* Port.

Fuisse nomen ferunt] *Nomen fuisse ferunt* Voss. 1. *ferunt fuisse nomen* Leid. 2.

Laurentiæ uxori] Veteres libri *Larentiæ*. Item Plut. in Rom. c. 19. et Dionys. I. 71. Ἄκκαν Λαρεντίαν. *Sigon.* Florent. *Larentiæ* et *Larentiam*. Sane apud Varr. de L. L. V. p. 48. Ovidiumque Fast. III. 55. hodie *Laurentiam* legimus. At Dionys. Plut. in Rom. et in Q. R. Fest. Gell. Macrob. Lactant. *Larentiam* vocant. Præcipua auctoritas tabula Fastorum mense Decembri: E. LAR. NP. Manutius *Larentalia* vel *Larentinalia* interpretatur. Sib. Siccama *Laralia*, quod Varro scribat, paucis post Saturnalia diebus festum Laribus diem celebrari, qui Compitalia vocetur. Sed errat, et dies ille Laribus sacer diem LAR. præcedit. Ille undecimus est Calend. Januarias, hic decimus. Macrob. Saturn. I. 10. 'Undecimo autem Calendas feriæ sunt, Laribus consecratæ. Decimo Calendas feriæ sunt Jovis, quæ appellantur Larentinalia.' Consentit, quod apud Ovid. quoque Fast. III. 57. Laurentalia habere acceptum geniis Decembrem scribitur. *J. F. Gron.* *Larentiæ*, et mox *Larentiam*, etiam ambo Harl. at Leid. 1. Pariter Hearne codd. quos Oxonii consuluit, omnes *Larentiæ* præferre monuit, uno tantum B. excepto, qui cum utroque Voss. Leid. 2. et Port. vulgatum *Laurentiæ* servat; quod, tamquam posterioribus temporibus notius, quam *Larentia*, ex interpolatione librariorum natum credo: illos enim passim solitos fuisse, minus obvia nomina in ea, quæ usus frequentioris erant, mutare, sæpissime infra erit dicendum. *Calarentiæ* est in fragm. Hav. a m. pr. *Acalarentiæ* a m. sec. qui idem mox *Acalarentiam* habet. *Acalaurentiæ* et, verbis proximis, *Acalaurentiam* Hav. Librarii videntur voluisse *Accæ Larentiæ*, vel *Accæ Laurentiæ*. De hoc nomine *Larentiæ* pluribus etiam egit Nic. Heins. ad Nason. Fast. III. 55.

Uxori educandos datos] Puto rescribendum *educandos latos*. Solemni errore. Ita apud Gell. X. 12. videtur corrupte editum, 'Multa autem videntur ab hominibus istis male solertibus hujuscemodi commenta in Democriti nomen data, nobilitatis auctoritatisque ejus perfugio utentibus.' Legendum puto *in Democriti nomen lata*. Plautus in Cistell. IV. 2. 66. 'In caveam latam oportuit.' *Gebh.* *Ab eo latos ad stab. Lar. uxori educ. datos* Harl. 2. *ab eo ad stab. delatos Lar. uxori educ. datos* edd. quas vidi, omnes ante Ald. qui, adsentientibus Voss. utroq. Leid. utroq. Harl. 1. Hav. et Port. edidit primus, voce, quam priores servarant, omissa, *ab eo ad stab. Lar. uxori educ. datos*: quæ lectio obtinuit, usque dum Gron. *latos* pro *datos* substitueret: quod ex meis in solo fragm. Hav. inveni. Voces 'datus' et 'latus' sæpius a librariis invicem permutantur. Vid. alia exempla ad III. 31. § 8. XXXIV. 5. § 5. c. 59. § 2. et ad Epit. CVII. Quin et literas *d* et *l*, in quibus vocum earum unicum discrimen consistit, frequenter confundi docuit Broekhus. ad Propert.

II. 18. 12. Præterea *educendos* est in Leid. 1. quomodo Livium non semel locutum, sed fere ubique librariorum inscitia notius *educandos* ei substitutum esse, dicam ad XXI. 43. § 15.

§ 8 *Ita geniti, ita educati*] Vet. *Itaque educati.* Lips. Pal. 1. a rasura *aca:* non intelligo. Pal. 2. ut Lipsii cod. *itaque educati.* Ita c. 6. ' Ubi expositi, ubique educati.' *Gebh.* Mss. *Ita geniti, itaque educati.* ut c. 6. ' Ubi expositi, ubique educati erant.' Andr. Romæ *Ita geniti atque educati.* J. F. Gron. Non Andreas modo Romæ *ita geniti atque educati*, sed omnes etiam edd. ante Ald. qui primus vulgavit, quemadmodum deinceps constanter editum est, quamvis interim Lipsio et Gronovio displicuerit. Verum *itaque educati* recte Florent. Voss. 1. Harl. antiq. Leid. uterq. fragm. Hav. et Port. quod etiam in contextum admisi. XLII. 34. ' Pater mihi jugerum agri reliquit et parvum tugurium, in quo natus educatusque sum.' V. ad III. 30. § 7. Nisi codd. auctoritas adversaretur, vulgatum defendi posset simili loco hoc lib. c. 47. ' Ita natum, ita creatum regem, fautorem infimi generis hominum.'

Venando peragrare saltus] Voce addita cod. Ms. *perag. circa saltus*, more Livii: id est, saltus, qui vicini, qui circa sunt. *Lips.* Vocem, quam in membranis Lips. invenit, recte Mod. recepit. V. ad IX. 2. § 7. Τὸ *circa* tamen aberat a Voss. 2. Harl. 2. Port. Hav. et fragm. Hav. quemadmodum idem etiam omitti in Oxon. L. 1. et C. Hearne monuit.

§ 9 *In latrones, præda onustos, inpetum facere*] Pall. tres, Campani ed. *impetus facere.* Gebh. Ita in vett. libb. reperiri monuit etiam Gron. ad IX. 15. § 3. eamque lect. 1605. exprimi curavit: neque aliter præferunt Voss. uterq. Harl. uterq. Leid. uterq. Port. et Hav. II. 51. ' Populationes erant, et velut ab arce Janiculi passim in Romanum agrum inpetus dabant.' ubi etiam pauci codd. *impetum dabant.* III. 14. ' Sed ibi plurimum profectum est, quod modo quodam temperavere inpetus suos.' X. 4. ' Itaque propere ad dictatorem auxilia accitum mittit; interea ipse inpetus hostium sustinet.' ubi male etiam priscæ editiones *inpetum.* XXIV. 31. ' Ne fuga quidem eorum seditio compressa est, inpetusque in Syracusanos milites fiebant.' ita et hic Gron. ex Mss. restituit. XXV. 36. ' Circumdati equites haud difficulter inpetus incursantium Numidarum arcebant.' XXXIV. 39. ' Non ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant.' Nisi ibi multitudinis numerus potius addatur ob duplex nomen. Eod. cap. ' Tum maxime inpetus facientes recessere a muro.' XXXV. 5. ' Sustinebant inpetus Romanorum.' XXXVII. 41. ' Quorum inpetus et levis armatura, et expediti funditores, et velox Cretensis momento declinabant:' ubi etiam multi codd. *inpetum* legunt. Ceterum male *prædam honustos* Leid. 2. V. ad XXIX. 27. § 3.

Et cum his, &c. ferias ac jocos celebrare] Scribe *seria ac jocos.* Lips. *Seria ac jocos* quidem Andreæ ed. at sequens Campani *ferias.* Neque secus triga Pall. Mss. Alterum tuetur se fide membranarum, quas excussit Lipsius, neque aliter Tac. Ann. II. 13. ' Per seria, per jocos eundem animum.' *Grut.* Pall. tres Mss. Campani ed. *ferias ac jocos.* Recte vero Lipsius emendavit, ut editum est. Plin. II. 13. ' Cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale jocundius.' Liv. VII. 41. ' Ne quis eam rem joco seriove cuiquam exprobraret.' Just. IX. 8. ' In seria ac jocos artifex;' de Philippo. *Gebh.* *Ferias ac jocos* Voss. 2. Harl. 2. Hav. a m. pr. fragm. Hav. a m. sec. et Port. quod placebat Dougat. qui existimabat, non de seriis hic agi, sed de ludicris; et simul roga-

bat, quid foret 'seria celebrare?' Ad quam quæstionem haud difficulter respondebit, qui noverit, quid sit 'jocos celebrare.' Nimirum, quemadmodum loca dicuntur 'celebrari,' in quæ magna hominum frequentia convenit, v. Zinzerl. Promuls. Crit. c. 11. ita res dicitur 'celebrari,' quæ sæpius factitatur: v. Burmann. ad Nason. Met. IV. 304. vel etiam simpliciter, quæ peragitur, quæ fit. Recte itaque Modius, eumque secuti recentt. ex sententia Lipsii *seria ac jocos* ediderunt: quomodo etiam Voss. 1. Harl. antiq. Leid. uterq. Hav. a m. sec. fragm. Hav. a m. pr. et, teste Hearnio, ex codd. Oxon. C. Cic. de Fin. II. 26. 'At quicum joca, seria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia.' Sall. Jug. c. 96. 'Joca atque seria cum humillimis agere:' ubi v. Cort. Ceterum in vocibus *et cum his*, prima illa *et* deerat in Leid. 2.

CAP. V. § 1 *In Palatino monte Lupercal hoc fuisse ludicrum*] Cum de Lupercali nullus adhuc fuerit sermo, ut dici possit 'Lupercal hoc,' hinc Doujat. interpungebat, ac rescribebat, *in Palatino monte Lupercal*, sc. erat, *hoc*, vel potius *hic*, *fuisse ludicrum ferunt*. Verum Jac. Periz. ad oram exemplaris sui notavit, ideo Livium 'Lupercal hoc' dixisse, ut innuat idem, quod suo tempore fiebat. Præterea *Palantino* Port. *Palatio* Leid. 1. et Harl. antiq. V. Gron. ad verba seqq. Tandem *indictum*, pro *ludicrum*, Harl. 2.

Et a Palanteo urbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem] Eustath. docet ad Dionys. Perieg. 347. *Pallantium* duobus *ll*, *Palatium* uno scribendum esse, his verbis: Τῷ Πανὶ νεὼν ἱδρύσας, καὶ λόφον ὀχυρωσάμενος, ὃν Παλλάντιον ὠνόμασεν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Πάλλαντος. ὅθεν καὶ νῦν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῖ πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσι Παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦτε λ, καὶ τοῦ ν. *Sigon.* Vett. *Pallantea*. Lipsius, Pall. 1. ac 3. *dehinc Palatinum montem*. Gebh. [Vid. Lectt. Varr.] Dionys. I. p. 25. Ὄνομα δὲ τῷ πολίσματι τούτῳ τίθενται Παλλάντιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ σφῶν μητροπόλεως. νῦν μέντοι Παλάτιον ὑπὸ Ῥωμαίων λέγεται. Pausan. in Arcad. c. 43. Ὄνομα ἔσχε Παλλάντιον κατὰ μνήμην τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ. χρόνῳ δὲ ὕστερον μετέπεσε τὸ ὄνομα ἐν ἀναιρέσει γραμμάτων τοῦτε Λ καὶ τοῦ Ν. Voss. 1. quoque c. 6. 'Palatium Romulus:' tum c. 7. Voss. uterq. 'Palatium primum:' et c. 12. 'hic in Palatio' Flor. et Voss. 1. *J. F. Gron.* *A Pallantea urbe* Voss. 1. sed a m. sec. Voss. alter, Leid. 2. et, quos Hearne Oxon. evolvit, L. 1. B. et C. *a Palanteo urbe* Leid. 1. Harl. antiq. et Hav. *a Palantheo urbe* Port. *a Pallanteo urbe* fragm. Hav. et Voss. 1. a m. pr. *a Palantea urbe* Harl. 2. Tum *Pallanteum, dehinc Palatinum* Voss. 2. *Pallantium, dehinc Pallantinum* Port. *Pallantium, deinde Pallantinum* Voss. 1. et Leid. 2. *Pallantium dehinc Palatinum* fragm. Hav. *Palantium, dein Palatinum* Hav. *Pallantium dein Palatium* Harl. 1. *Pallantium dehinc Palatium* Leid. 1. *dictum Palantinum, dehinc Palatinum* Harl. 2. *Pallantium, deinde Palatinum* Oxon. quos Hearne consuluit, B. N. C. neque aliter priscæ edd. omnes, nisi quod quædam *Palantium*, et Ascens. 1510. præferat *Palatium, deinde Palatinum montem*, quod in Gruterianam ultimam receptum, et per recentt. omnes deinde propagatum est. Ego optimorum codd. Florent. et Harl. antiq. scripturam *et a Pallanteo urbe Arcadica Pallantium, dein Palatium montem adpellatum* in contextum recepi. Certe lectio, quæ adhuc obtinuit, nullius Mss. et, si unam Ascensii excipias, nullius ed. postrema Gruteriana antiquioris auctoritate defenditur.

§ 2 *Multis ante tempestatibus ea tenuerat loca*] *Tempestatibus tenuerat loca* Port. et fragm. Hav. *tempestatibus tenuerit loca* Harl. 1. et Leid. pr. *tempes-*

tatibus tenuit loca Leid. 2. *tempestatibus tenuerat ea loca* Hav. et Harl. 2. qui etiam *multis antea*. Plurimorum ergo codd. auctoritate confixum τὸ *ea* delevi. Pari modo infra in uno est cod. c. 7. 'Euander tum, eo profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quam imperio regebat loca.' Ibi tamen *ea*, pro *eo*, quod reliqui codd. servant, præfero. Mox *instituisse ex Arcadia* Leid. 2.

Per luxum atque lasciviam] Pal. 1. *lusum*, forsan melius: *luxum* enim parum habet, quod agat in simplici pastorum populo, figura tamen se tueatur. *Grut.* Pal. 1. quod allubescit, *per lusum*, hoc est, κατὰ τρυφὴν, seu lasciviam. Ita dixit Imperator Instit. IV. tit. 1. de furtis § 11. Interdum; 'Per lasciviam panno rubro fugare armentum.' Liv. IV. 53. 'Plusque ea res, quam prope solemnis militum lascivia in consulem, curæ patribus injecit.' Just. I. 5. 'Cum per lasciviam contumaces flagellis cecidisset.' In Pal. 3. quoque *S* super *X* reposita. Liv. V. 6. 'Belli necessitatibus eam patientiam non adhibebimus, quam vel lusus ac voluptas elicere solet.' *Gebh.* Scribe *per lusum*. Ille luxus nec personis, nec rei, qua de agitur, convenit. 'Luxus' opulentorum hominum, urbium, arcium est; non pauperis Euandri, aut nudorum juvenum, aut ruris et casarum: 'luxus' ganeæ, gulæ, vestis, supellectilis aut hujusmodi rerum, in quibus sumtus fit; non festi discursus, et rudium saltationum. Denique in hac materia ut plurimum veteres ista duo vocabula conjungunt, uti diximus in Obs. III. 4. *J. F. Gron.* Virorum doctorum emendationi *per lusum* adstipulantur etiam Leid. 1. Harl. antiq. et fragm. Hav. 'Lusus lasciviaque' junguntur XXXVII. 20. 'Pars in juveniles lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub umbra, quidam somno etiam strati:' et ap. Colum. VII. 12. 'Catulos sex mensibus primis emitti non oportet, nisi ad matrem lusus ac lasciviæ caussa.' 'lascivia ac jocus' lib. XXIV. c. 16. 'Prædam portantes agentesque per lasciviam ac jocum ita ludibundi Beneventum rediere.' 'ludus et lascivia' XXXIX. 15. 'Alios Deorum aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciviam esse credere.' Eadem forma etiam hoc loco *per ludum atque lasciviam* legendum conjecit Cort. ad Sall. Jug. cap. 66. Quamvis autem parum intersit, et 'ludus' ac 'lusus' in membr. perpetuo commutentur, (v. Burm. ad Phædri Fab. III. 14. 12.) malim tamen Mss. adhærere. Ceterum frequentissime librarii voces 'lusus' et 'luxus' confuderunt. Alia exempla vid. ad I. 57. § 9. et V. 6. § 3. ap. Gron. ad Sen. Hippol. vs. 449. Broekhus. ad Propert. II. El. 13. 79. et viros doctos ad Nemes. Ecl. IV. 11. Eosdem etiam passim literas *s* et *x* commutasse infra videbimus ab XXVI. 19. § 4. Vulgatæ olim lect. *per luxum* codd. Oxon. B. L. 1. N. et C. adhærere, Hearne testatur: et forte ea defendi posset ex Ant. August. Emend. IV. cap. 11. ubi 'per luxuriam' et 'per lasciviam' apud JCtos et alibi sæpius eadem significatione occurrere monuit.

Quem Romani deinde vocarunt Inuum] Non secus Pal. 2. Pal. 1. quoque non abludens *niuum* habet: Campani ed. *Imnum*. In Pal. 3. exscalpta legitima lectione, minutioribus literis rescriptum est *Lupercal*, vitiosissime ac scelestissime. *Gebh.* *Inivum* in vett. Livii libb. inveniri testatur Salmas. ad Solin. p. 294. quod scriptum docet more antiq. quo 'vacivus' pro 'vacuus' ponitur. In nullo tamen eorum, quibus usus sum, id obvium fuit. Nam Voss. 1. Leid. uterq. Harl. 2. Port. Hav. et fragm. Hav. nihil mutant: sed pro eo *unde* est in Voss. 2. *Inuni* autem in Harl. antiq. Præterea *vocaverunt* Harl. 2. Voss. 2. Port. et Hav.

§ 3 *Cum solenne votum esset*] Corrige *notum esset*. Lips. Hanc lectio-

mem *notum* ex Lipsii judicio invexere recentt. impressiones: alias vett. et codd. Pall. tres, *cum solemne votum esset*, ut voluit Robortel. Emend. II. 56. Liv. v. 17. 'Ubi neglectas cærimonias intermissumve solemne Dii arguerent.' *Gebh.* *Notum* ex nostris servant Florent. Voss. ambo, Leid. 1. uterq. Harl. Port. et Hav. a m. sec. etiam Latinii Neap. cum omnibus priscis edd. quibus usus sum, usque ad Ascens. 1510. in qua operarum errore scriptum est *votum*. Hic tamen error per plures sequentes fuit propagatus, donec Mod. iterum *notum* ex Lipsii sententia reçeperit. *Votum* tantum offendi in Leid. 2. Hav. a m. pr. et fragm. Hav. ita autem frequenter librarios peccasse dixi ad Silii II. 282. pariter 'vovisse' et 'novisse' commutantur c. 55. § 1. Ex his constat, quam inique Robortel. nullam quo jure qua injuria Sigonium carpendi occasionem omittens, eidem exprobraverit, ipsius culpa locum corruptum, et *votum* τῷ *notum* substitutum esse, quoniam *sollemne* interdum substantive poni ignoraret: quam enim sententiam Robortelli Gebh. notis suis intexuit, ipsius verbis adversatur: similiter Doujat. oscitanter Robortellum consuluisse ejus adnotatio evincit, in qua *notum*, pro *votum*, emendanti Robortellum reclamasse lectori persuadet. V. Robortel. Disput. de Arte Corr. Antt. Libb. pag. 26. et Obs. II. cap. ult. Quare recte hujus emendationis culpam a se amolitur Sigon. in Annot. ad Robort. lib. de Arte Corr. p. 140. Et sane nihil in hac re commisit, nisi quod errorem, typographorum incuria per plures ante se edd. propagatum, emendare, ac veram lect. restituere neglexerit. *Sollemne*, ut XXVII. 31. 'Per hæc flagitia sollemni Nemeorum peracto.' XXXVIII. 57. 'Quibus ita inter publicum sollemne sponsalibus rite factis.' XL. 10. 'Cui non sollemne lustrati exercitus tui, non decursus militum, non epulæ, non nox, ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est.' XLII. 35. 'Latinæ Kalendis Juniis fuere; eoque sollemni perfecto C. Lucretius prætor Brundisium est profectus.' Quod adtinet autem ad orthographiam vocis 'sollemnis,' quam secutus sum, videri potest Cort. ad Sall. Cat. 22. et quos ibi laudavit.

§ 4 *Dabant, in Numitoris agros*] *Dantes* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *agrum*, quibus usus sum, vett. edd. usque ad Ald. qui *agros* edidit: quod servant omnes codd. nostri.

Remus deditur] *Remus traditur* Voss. 1. et Leid. 2. *Remum dedit* Voss. 2. Paulo ante *prædam agere*, Harl. 1. et Port.

§ 5 *Jam inde ab initio*] Τὸ *inde* non agnoscunt Voss. 1. Leid. 2. et Hav. a m. pr. sed male. V. ad c. 2. § 3. Paullo inferius *ad ipsum* pro *ad id ipsum*, Leid. 1. et Hav. *ipse*, pro *is ipse*, alibi poni solet. V. ad v. 43. § 4. Hic tamen nihil muto.

Aut per necessitatem aperiri noluerat] Pal. 2. et Camp. ed. *aperire*. Gebh. *Aperire* Voss. 1. Leid. 2. Harl. 2. Hav. a m. sec. et edd. ante Ald. a quo deinceps vulgatum *aperiri* profluxit, quod in reliquis codd. meis constanter superest. Mox, *Tum metu subactus*, pro *Ita metu*, Hav. Paullo post *in custodiam Remum haberet*, pro *in custodia*, Harl. 2. quod eodem modo dici potuit, quo 'in potestatem esse' II. 14. § 4. ubi 'in custodiam habere' ex Liv. XXII. 25. profert Gron. Verum unius cod. auctoritati tantum tribuendum non existimo, ut ipsi hoc loco credere audeam.

§ 6 *Audissetque geminos esse fratres*] Verba sunt Quinctil. Inst. Orat. IX. 4. 'Quædam ordine permutato fiunt supervacua, ut, fratres gemini. Nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse.' Hanc tamen ejus observationem perpetuam non esse, non modo locus hic Livii, sed etiam

plura exempla docent, quæ Burmann. ad l. l. Quinctil. larga manu congessit. Quibus add. Nason. Heroid. XVI. 271. 'O decus, o præsens geminorum gloria fratrum.' Her. XVII. 249. 'Tu fore tam jussa lentum Menelaon in ira, Et geminos fratres, Tyndareumque putas?' Met. IV. 107. 'Hinc gemini fratres, Broteasque et cæstibus Ammon Invicti.' qui eodem modo 'geminas sorores' dixit Met. IV. 778. 'Cujus in introitu geminas habitasse sorores Phorcydas:' 'vidua mulier' Ter. in Heaut. V. 1. 80. 'Non, ita me Dii ament, auderet facere hæc viduæ mulieri.' Quædam alia exempla similium locutionum observat Cort. ad Sall. Jug. 12. Hac ratione νομάδες ἄνθρωποι, γραῦς γυνή, χήρα γυνὴ apud optimos scriptores Græcos occurrunt. Apud Arrian. in Indic. c. 29. Ἔνθα νομάδες τινὲς ἄνθρωποι ᾤκεον. *Ubi pastores habitabant.* Lucian. in Asin. p. 652. Ed. Bourdel. Γραῦς δὲ γυνὴ ἔνδον καθῆστο. *Anus autem intus sedebat.* V. Elsner. Obs. ad Lucæ Evang. IV. 26.

Comparando ætatem eorum] Inserit conjunctionem meus codex *et ætatem.* Lips. Voss. 1. Lipsius, Flor. et Mureti codices *comparando et ætatem eorum.* Significat Numitorem hos, quos, qui essent, etiam tum nesciebat, comparasse suis, quibus quid factum esset, juxta ignorabat, nepotibus, cogitando, et hac illos ætate esse oportuisse, si superstites forent, et parem indolis spem daturos fuisse. *J. F. Gron.* Copulam servant etiam Leid. 2. et Harl. antiq. *comp. eorum ætatem* habent Voss. 2. Harl. 2. Port. Hav. et fragm. Hav. *comparandã ætatem eorum* Leid. 1. Mox *tetigit*, pro *tetigerat*, Port.

Sciscitandoque eodem pervenit] Malim divisim scribi *eo dein pervenit.* Lips. In Pal. 3. erasa est ultima virgula in τῷ *eodem:* hocque modo, *eoden* scriptum. Legendum ergo cum Lipsio *sciscitandoque eo dein pervenit.* Campani ed. *provenit.* Perperam. *Gebh.* *Eo demum* Florent. V. ad XXXII. 14. § 2.

Ut haud procul esset, quin Remum agnosceret] Lectorem admonere volumus, videat, num hic orationi aliquid desit. Nam his verbis continuo annectit, 'Ita undique regi dolus nectitur,' cum de dolo nulla præmissa sint, quæ hanc conclusionem juvent, consilia. In Dionysio hæc omnia pulcherrimo explicantur ordine, ut hæc nimia brevitas mihi non possit non esse suspecta. *Glar.* In oratione Liviana nihil deesse puto. In præcc. narravit Livius, quo casu subactus Faustulus Romulo generis majestatem aperuerit, quibusque conjecturis eo Numitor pervenerit, ut ferme nepotem Remum agnoverit, id est, palam ex filia sua natum professus sit. Subdit nunc, 'Ita,' sive has ob caussas, Amulio regi undique insidias structas esse. Deinde vero per partes exsequitur, qua ratione id a Romulo, qua etiam a Remo factum fuerit.

§ 7 *Ita undique regi dolus nectitur*] *Itaque undique* Leid. 1. a m. pr. et Hav. Sed nihil muto. Elegans est usus particulæ *ita*, qua eodem fere modo verbis præcc. Livius usus erat, 'Necessitas prior venit. Ita metu subactus Romulo rem aperit.' Tum regi Amulio dolus Neap. Lat. et fragm. Hav. quod ex marg. in context. irrepsisse puto.

Romulus non cum globo] *Romulus vero non cum globo* Hearne in B. invenit: et ita Hav. a m. pr. Sed particula addita videtur ab illis, qui seriem sermonis Liviani sine ea minus apte cohærere existimaverunt. V. ad XXI. 13. § 2. Præterea *non globo* Neap. Lat. V. ad I. 14. § 7. Mox *ad vim par apertam*, ordine inverso, Voss. 1. et Leid. 2. *nec erat ad vim* Hav. a m. pr. omissa vocula *enim*.

Ad regiam venire pastoribus] Deerant hæc verba in Leid. 2. *pervenire* habet Harl. 2. et Port. a m. sec. Mox

impetu facit Harl. 2. An voluit librarius *impetus facit?* V. Gron. ad IX. 15. § 3. et superius dicta ad cap. præc. § 9. at nihil mutandum. Romulus non sæpius impetum fecit, sed unico ictu avi materni fratrem evertit.

CAP. VI. § 1. *Hostes invasisse*] Una voce addita *hostes jam invasisse* Voss. 2.

Cum pubem Albanam advocasset] Manifeste scribendum *avocasset:* et ita membr. frustraque adeo est Beatus, qui contra eorum auctoritatem et libros omnes editos III. 16. 'Concilium deinde legi perferendæ habere, advocato populo ab armis.' Cum etiam hic *avocato* in omnibus omnino et scriptis et editis codd. habeatur. Et ita legendum, ista quæ præcedunt, 'sed vanam imaginem belli, ad avertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium insedisse contenderent,' Rhenanum commovere potuerint. Sic autem et in Epist. Sulpicii ad Ciceronem est ad Fam. IV. 5. 'Etiam tu ab hisce rebus animum ad cogitationem tuam avoca.' Callistratus J. C. tit. de Nundinis 2. 'Cum avocentur agrorum cultores ab opere rustico.' Usi sexcenti alii eo verbo in ista significatione. *Modius* Novant. Lect. Ep. 29. Pal. 1. ac 2. *Cum plebem*, ut erat in Pal. 3. Ceterum cum Campani ed. magis probo vulgat. lect. Fest. 'Pube præsente est populo præsente; συνεκδοχικῶς ab iis, qui puberes sunt, omnem populum significans.' At Modius ex membr. legit *avocasset*. Gebh. Non spernendum, si non solum probandum, quod Modii Florentinusque *avocasset*. Duplex ejus verbi vis est huc mire conveniens. Est enim et sevocare partem populi a magistratibus seditionis caussa; et avertere ab agnoscendo vero periculo, ne auxilium, quo maxime debebat, ferat; veluti hic regi. II. 34. 'Secedat nunc, avocet plebem.' III. 16. 'Ut non bellum, sed vanam imaginem belli, ad avertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium insedisse contenderent.' IV. 61. 'Ea oppugnatio segnior insequenti anno fuit, parte tribunorum exercitusque ad Volscum avocata bellum.' XLIII. 16. 'Eo facto avocatam a se concionem tribunus questus, et in ordinem se coactum.' *J. F. Gron.* *Avocasset* etiam Leid. 1. et Harl. antiq. quod similiter sibi in Oxon. B. obvium fuisse Hearne docet. Infra VI. 18. 'Plebi peropportune externa pax data, quod non avocata delectu spem cepit fœnoris expugnandi.' Sæpe autem librarii verba 'avocare,' et 'advocare' commutarunt in Mss. Ita IV. 61. § 3. loco quem Gron. ad partes vocavit, multi codd. male *advocata*, pro *avocata*, dederunt. Eadem verba etiam infra confunduntur II. 57. § 1. III. 16. § 6. c. 63. § 7. XXXVII. 18. § 8. c. 38. § 7. XXXVIII. 7. § 2. V. alia exempla ap. Gron. ad Epit. LXIX. et quæ olim notavi ad Silii X. 86. Ceterum *pubem* omnes nostri constanter, nisi quod *pubere*, manifesta scribæ aberratione, præferat Leid. 2. quare *plebem* etiam, quod Pal. teste Gebhardo, servant, errori librariorum adscribam, qui voces has permiscere solent. V. ad Silii Ital. XIV. 280. Paulo post *gratulantes videte* Harl. antiq. An voluit librarius *gratulantes videt?* ut postrema litera *e* perperam repetita sit ex prima vocis sequentis. Mox *advocato consilio* Voss. 1. et Leid. 2. sollemni errore. Hic vero vulgat. præstat. Non enim consiliarios fratris interfecti, quod consilium erat, sed populi concionem, quod concilium dicitur, advocavit. V. Gron. ad XLIV. 2. § 5. Hinc mox subjungit 'per mediam concionem ingressi,' nempe per concilium ab avo advocatum. Inferius *scelus*, pro *scelera*, Florent. et fragm. Hav. *scelere*, manifesto errore scribæ, librarii Voss. 2. Sed nihil muto. Plura enim Amulii in Numitorem scelera fuerunt, quæ potius

ad commovendum populum amplificanda, quam extenuanda, erant. Mox *deinde tyranni* Florent.

§ 2 *Ratum nomen imperiumque regi effecit*] *Efficit* Voss. ambo, Leid. uterq. Port. Harl. 2. Hav. et fragm. Hav. J. Donjat. conj. *ratum ei nomen imperium regis effecit.* Verum cui bono?

§ 3 *Et supererat*] *Superat* Harl. 2. sed librarius literas *er* duplicare neglexit, vel, quum per compendium *sup'erat*, aut *superat*, scriptum esset, non advertit ad signum additum. V. ad XXI. 28. § 5. et ad XXXI. 22. § 8. Mox *et ad id pastores* Hav. Sed reliqui codd. primam voculam omittunt.

Qui omnes facile spem facerent] Τὸ *facile* abest a Pal. 1. *Gebhard.* Nostri nihil mutant, nisi quod librarii Harl. 2. et Hav. a m. pr. dederint *faciles*, perperam repetita in fine hujus litera initiali vocis sequentis; quod sæpissime alibi factum in membr. inprimis autem id in litera *s* commissum esse infra videbimus ad XXVIII. 25. § 2. Mox *regni cupido: inde* Port. omissa voce *atque*.

§ 4 *Quoniam gemini essent*] Pall. 1. ac 3. *quoniam cum gemini essent.* Pal. 2. *cum gemini essent.* Gebhard. *Cum gemini* etiam Voss. 1. et Leid. 2. Solent librarii voculas 'cum,' sive 'quum,' et 'quoniam' passim commutare. V. Scalig. ad Cat. Carm. 2. *quoniam cum gemini* Harl. 2. et Hav. a m. pr. quæ scriptura nata videtur ex duplici lect. quam librarius partim in contextu Livii, partim in marg. cod. invenerat; quod sæpius ab inperita scribarum natione commissum esse exemplis docebimus ad III. 44. § 4. Præterea locus hic videtur mala distinctione laborare. Verba enim ita interpungere malo: *fœdum certamen coortum a satis miti principio. Quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset, ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novæ urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandu templa capiunt;* et ita nonnullæ antt. edd. Non diffiteor tamen, etiam vulgat. distinctionem servari posse. Mite erat principium certaminis, ut Dii legerent, qui nomen novæ urbi daret. Quare eam defendenti non pertinaciter adversabor.

Ut Dii, in quorum tutela ea loca essent] Elegantius priscus liber *Di, quorum tutelæ ea loca essent.* Lips. Ed. prima *ut Dii, in quorum tutela ea loca essent.* Nam sequens *ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent:* neque aliter Pall. tres. *Grut.* Pal. 2. præponit *ita ut Dii:* alias cum Pall. 1. ac 3. et Campani recensione, *ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent.* Indicavit quoque Lipsius ex cod. suo. *Gebhard.* Cur hic cum Gruter. non sequamur Andream, sed optimos quosque Mss. edentemque Campanum *ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent,* dicat ipse Livius, qui non fortuito in elegantiam suam incidit: XXIV. 22. 'Et corpus suum ceteraque omnia, quæ suæ fidei tutelæque essent.' 37. 'Ad eum mitterent legatos, cujus juris arbitriique esset.' XLII. 19. 'Petere, ut eum non sub hospitum modo privatorum custodia, sed publicæ velut curæ atque tutelæ esse vellent.' Auctor. de Orig. Gent. Rom. 20. 'Inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ esse.' Fest. in 'Insula.' 'Ejusdem [Æsculapii] esse tutelæ draconem.' *J. F. Gron.* Vulgat. defendi posset ex XXXIV. 24. 'Junoque regina, cujus in tutela Argi sunt:' et Phædr. Fab. III. 17. 'Olim quas vellent esse in tutela sua.' Sed recte *Dii, quorum tutelæ ea loca essent* prob. viri docti auctoritate Mss. Neque aliter omnes nostri, ut et illi, quos Hearne Oxonii excussit. XXI. 41. 'Pacem cum victis fecimus: tutelæ nostræ deinde duximus, cum Afric[is] bello urgerentur: sui arbitrii esse.' XXV. 29. 'Cum primum nostri arbitrii esse cœpimus: suæ curæ esse,' XXXVIII. 48. 'Curæ vestræ censeti[s]

esse, ut pacem terra marique habeant.' Et ita 'suæ tutelæ factus,' 'suæ tutelæ effici,' in fragmentis JCtorum obvium est. Una voce auctior *Itaque ut Dii* Harl. 2.

Qui nomen....qui conditam] *Quis nomen* et *quis conditam* Voss. 1. et Leid. 2. Solent ita frequenter peccare librarii. V. ad cap. seq. § 9. Vocula auctior *cumque nomen* Hav. a m. pr. *eum, qui nomen* a m. sec.

Palatinum Romulus, Remus Aventinum] Vet. lib. *Palatium Romulus*. Recte. Nam *Palatinum* non est, perinde atque *Aventinum*, substantivum nomen, sed adjectivum. Itaque, nisi ubi *collem* addimus, *Palatinum* dicere non debemus, ut c. 12. 'Inter Palatinum Capitolinumque collem.' Ex Palatio autem Palatinus, ex Aventino Aventinensis orta nomina sunt. Ita cap. seq. 'Palatium primum, in quo ipse educatus erat,' non *Palatinum*, lege. *Sigon.* *Romulus Palatinum*, inverso ordine, Hav. *Pallantium Romulus* Oxon. Hearn. B. et N. *Pallantinum* Port. *Palantinum* Harl. 2. *Palatium* Florent. Harl. 1. Voss. 1. Leid. 1. fragm. Hav. a m. pr. et Hearnii L. 2. Ita cap. seq. *Palatium primum* Voss. ambo, Leid. ambo, et Harl. 1. VIII. 19. 'Ædes fuere in Palatio ejus, quæ Vacciprata, diruto ædificio publicatoque solo, adpellata.' c. 20. 'Ædes ejus, quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Sanco censuerunt consecranda.' hoc lib. c. 33. 'Quum circa Palatium sedem Romani veteres inplessent.' XXIX. 14. 'In æde Victoriæ, quæ est in Palatio, pertulere Deam;' et mox, 'Dona Deæ in Palatium tulit.' c. 37. 'Ædem Matris magnæ in Palatio faciendam locaverunt.' Similiter alii passim. V. ad c. 5. § 1.

Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt] Pal. 1. omittit τὸ *ad*. Existimo scripsisse Livium *Aventinum inaugurando templa capiunt*. 'Inaugurando capere' est inaugurationis gratia occupare. *Gebh.* Τὸ *ad* omitt. etiam Port. *Adventinum ad augurandum templa* Harl. 2. et Hav. a m. pr. Sed nihil muto. I. 36. 'Agedum, inquit, divine tu, inaugura, fierine possit, quod nunc ego mente concipio.'

CAP. VII. § 1 *Priori Remo augurium venisse fertur*] Pal. 1. *augurio*: neque aliter fuisse videtur a m. pr. in 3. sic Papinius, 'Nec venit augurio melior.' Sed tamen litera dictionis præc. postrema facit, ut prætulerim lectionem receptam huic novitiæ. *Grut.* Pal. 1. ut erat quoque in 3. *augurio venisse*. Gebh. Omnes nostri receptæ lectioni adhærent. neque ex suis aliquam scripturæ varietatem Hearne protulit.

Jamque nunciato augurio] Pall. tres *Itaque*. Gebh. *Itaque nunciato* etiam Voss. 1. Port. Harl. 2. et Hav. *ita nunciato* fragm. Hav.

Utrumque regem sua multitudo consalutaverat] *Salutaverat* Leid. 2. At similiter Liv. locutus sæpe est, ut III. 26. 'Dictatorem eum legati gratulantes consalutant.' c. 29. 'Proficiscentem eum patronum consalutaverit:' ita plures codd. scripti: vulgo est *salutaverit*. XXXVI. 14. 'Ad ludibrium regem eum consalutari jussit.' XLIV. 22. 'Quum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem.' Epit. CIII. 'Magnusque a tota concione consalutatus est;' ubi etiam multi codd. *salutatus est*. Mox *occidit*, pro *cecidit*, Harl. 2. V. ad XXXVI. 36. § 6. et Cort. ad Sall. Cat. c. 61. Hic tamen nihil muto ob reliq. codd. consensum.

Novos transiluisse muros] 'Murum' adpellare videtur muri ac fossarum designationem: nisi quis murum ex ligno factum intelligat. Lapideo enim muro primus Tarquinius Priscus urbem cinxit, ut postea dicturus est Liv. At hæc opinio Dionysio quoque suspecta est; mihi fabulæ similis videtur. *Glar.* Postea quidem Liv. dicturus est, Tarquinium Priscum ur-

bem muro lapideo cinxisse: ut c. 36. 'Muro quoque lapideo circumdare urbem parabat,' et c. 38. 'Muro lapideo, cujus exordium operis Sabino bello turbatum erat, urbem, qua nondum munierat, cingere parat.' Verum primum fuisse Tarquinium Priscum, qui id fecerit, non addit. Immo adversatur plane narrationi Dionys. Hal. Antiq. III. p. 200. Τὰ τείχη τῆς πόλεως, αὐτοσχέδια καὶ φαῦλα ταῖς ἐργασίαις ὄντα, πρῶτος ἐδοκίμασε λίθοις ἁμαξιαίοις εἰργασμένοις πρὸς κανόνα ταῦτα κατασκευάζειν. *Muros urbis, rudi et vili opere exstructos, ipse primus ingentibus lapidibus ad regulam formatis fabricandos curavit.* Unde patet, jam ante Tarquinii Prisci tempora Romam muro cinctam fuisse; sed primum fuisse hunc regem, qui murum ex lapide quadrato construxerit. Vallo Romam a Romulo cinctam fuisse tradunt Flor. I. 1. 'Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur,' et Aurel. Vict. in Vir. Ill. c. 1. 'Ut Romam prius legibus, quam mœnibus, muniret, edixit, ne quis vallum transiliret.' Hinc constat, necesse non esse, ut cum Glareano per 'murum' hoc loco intelligamus muri et fossarum designationem, vel murum ex ligno factum. Si enim munimentum ligneum 'murus' vocari potest, potest et munimentum ex cespite eodem nomine indicari; quomodo 'murum cespititium' pro vallo dixit Capitol. in Anton. Pio c. 5. 'Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro cespititio, submotis barbaris, ducto.' Ubi Casaub. monet, Capitolinum, dicendo 'alio muro cespititio,' respexisse priorem, ab Hadriano exstructum, quem Spartian. simpliciter 'murum' vocat in Hadriano c. 11. 'In Britannia multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret.' Τεῖχος, de vallo, quem vel Hadrianus vel Antoninus in Britannia duxit, verba faciens, vocat Dio Cass. LXXII. p. 820. Τῶν γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διορίζον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα: et διατείχισμα LXXVI. p. 866. Etiam 'murum per transversam insulam Britanniam ductum' a Severo memorat Spartian. in ejus Vit. c. 18. quem 'murum aut vallum' vocat postea c. 22. ubi v. Salmas. Similiter itaque vallum Romæ ex cespite a Romulo factum 'murum' hic Livius vocare potest, quemadmodum 'mœnia Romæ' a Romulo structa memorat Ovid. Fast. I. III. vers. 69. 'Mœnia conduntur; quæ, quamvis parva fuerunt, Non tamen expediit transiluisse Remo.' et Trist. Eleg. IV. 3. 7. 'Adspicite illa, precor, quæ non bene mœnia quondam Dicitur Iliades transiluisse Remus.' 'Murum' etiam Fast. IV. 835. 'Augurio læti jaciunt fundamina cives; Et novus exiguo tempore murus erat.' et vs. 839. 'Neve quis aut muros, aut versam vomere terram Transeat, audentem talia dede neci. Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros Cœpit, et, His populus, dicere, tutus erit?' Lucan. I. 95. 'Fraterno primi maduerunt sanguine muri.' Oros. II. 4. 'Romulus, interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, urbemque constituit: regnum avi, muros fratris, templum soceri sanguine dedicavit.' Et ita τεῖχος fuisse, quo Romulus Romam muniit, docet etiam Dion. Hal. I. p. 74. Ἐπειδὴ κατεσκευάσθη τὸ τεῖχος; et mox, Κελέριον δέ τινα τῶν ἐπιβεβηκότων τοῦ τείχους, ὃς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων; et p. 75. Καλέσας ἅπαντας εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, περιγράφει τετράγωνον σχῆμα τῷ λόφῳ, βοὸς ἄῤῥενος ἅμα θηλείᾳ ζευχθέντος ὑπ' ἄροτρον, ἑλκύσας αὔλακα διηνεκῆ, τὴν μέλλουσαν ὑποδέξεσθαι τὸ τεῖχος. *Omnibus in locum designatum convocatis, collem quadrangula figura circumscripsit, bobus mari et femina sub eodem jugo junctis, perpetuumque sulcum duxit, in quo mœnia fundaturus erat.* At Dion.

et aliis vallum dicitur χάραξ. Si quis tamen neque 'murus' neque τεῖχος simpliciter de vallo dici posse contendat, loca accipi possunt de muro lateritio, ad cujus distinctionem murus a Tarquinio structus lapideus vocatur. Ceterum Glar. subjungens hanc opinionem Dionysio quoque suspectam esse, sibi fabulæ similem videri, in animo habet illam opinionem, qua Remus mœnia Romuli transiluisse dicitur: quam Livium probasse, licet 'vulgatiorem' hanc 'famam' esse testetur, ex verbis ejus demonstrari nequit: immo inde potius contrarium colligendum puto.

Sic deinde, quicumque alius transiliet mœnia mea] Alia collocatio in Pal. 1. *quicumque alius mœnia mea transiliet;* et in 2. *mœnia transiliet mea.* Gebh. In Harl. 2. eadem erat collocatio verborum, quæ in Pal. 1. τὸ *mea* deerat in Leid. 2. et Hav. quorum posterior omittit etiam vocem *alius.* Contra, voce addita, *sic deinde eat, quicumque* Port. in marg. *sic puniatur deinde, quicumque* fragm. Hav. Utrumque tamen ab ingenio librarii vel alterius profectum puto, qui ellipticam locutionem supplere conatus est. Id enim ipsis in more fuisse, pluribus exemplis infra evincetur ad XXXVII. 18. § 1.

§ 3 *Palatinum primum, in quo ipso erat educatus, muniit*] Pal. 1. *Pallantiuum;* Pal. 2. *Palantium* cum nota expunctionis τοῦ n. Et expresse Campani recensio *Palatium.* Ceterum Pal. 2. omittit τὸ *primum*, et, pro *erat*, exhibet *fuerat.* Gebh. *Pallantium* Portug. a m. pr. *Pallantinum* a m. 2. *Palatium* Florent. Voss. ambo, Leid. uterq. fragm. Hav. et Harl. 1. Præterea *munire* idem Harl. 1. Tum, alio verborum ordine, *in quo erat ipse educatus* Leid. 1.

Græco Herculi, ut ab Euandro] Doujat. monuit, illud *Græco* non ad Herculem referendum, sed ad ritum. Ut in propitiandis ceteris Diis Romulus Albanorum ceremonias servaverit, Herculem autem solum, qui apud Thebas Bœotiæ natus erat, Græcorum more coluerit. Non male. Macrob. Sat. III. 6. 'Hoc fit, ne quis in æde Dei (nempe Herculis) habitum ejus imitetur; nam ipse ibi operto est capite. Varro ait, Græcum hunc esse morem; quia sive ipse, sive qui ab eo relicti, aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt.' Ceterum et hic eadem vocabulorum series non in omnibus constat edd. Nam *sacra Diis, Albano ritu aliis, Græco Herculi* est in Leid. 2.

§ 4 *Herculem in ea loca, Geryone interemto*] Quod Livius, priscis illis leviter memoratis, ad nova sui temporis festinarit, fortassis rationem habet. At quod de ara maxima tantam refert fabulam, omissis longe magis necessariis, nullam meo quidem judicio excusationem recipit. An non ad rem magis erat, latas a Romulo leges referre, ut facit Dionys. quam Euandri cum Hercule colloquium? Si Herodotus tale quid designasset, quam clamasset spurcus aliquis, 'et quicquid Græcia mendax audet in historia!' Sed scilicet Livium excusant hæc verba, 'fama est,' 'ita memorant,' 'ferunt.' Herodotum non juvant ὡς ἀκήκοα, οὕτω λέγουσι, ἔμοὶ ἄπιστα, et si qua sunt similia. O numen populi Romani! *Glar.*

Quiete et pabulo læto reficeret] *Quiete ac pabulo* Leid. 1. Tum perperam Neapol. Lat. *pabulo lætior efficeret.* An voluit librarius *pabulo lætiore reficeret?* quod Florent. et fragm. Hav. præferunt. Ego tamen nihil muto.

Boves, ipsum fessum] Non otiose Flor. Rott. Gud. Voss. uterq. *boves, et ipsum fessum.* J. F. Gron. Non tantum codd. quibus usus sum, τὸ *et* agnoscunt, sed etiam omnes editiones, usque ad ult. Gruteri, in qua sine dubio, operarum errore, omissum erat.

§ 5 *Ubi quum eum cibo vinoque gra-*

natum] Vett. *ibi*. Lips. Ordo diversus in Pall. duobus, *ibi eum cum vino ciboque gravatum;* uter melior, non definio. Græci dicunt, διὰ τὴν καταφρόνησιν καὶ μέθην εἰς ὕπνον τετραμμένοι. Diod. Sic. XVI. 520. Liv. IV. 37. 'Festo die graves somno epulisque incolas veteres novi coloni nocturna cæde adorti.' *Gebh.* *Vino ciboque* etiam Harl. 2. At Ovid. Epist. Heroid. XIV. 33. 'Jamque cibo vinoque graves somnoque jacebant.' Τὸ *ubi* vero a Lipsio damnatum in sola ed. Paris. 1573. vidi. Mutato ordine verborum, *ibi eum cum cibo vinoque* Hav. Mox τὸ *loci* abest a Leid. 2. *bovum*, pro *boum*, habet Hav. a m. pr. V. hoc cap. § 7.

Dominum eo deductura erant] *Ductura* Harl. 2. tum *Deum*, pro *dominum*, Hav. a m. pr. Male. Paullo ante, alio ordine, *eam vellet prædam* Leid. 1.

§ 6 *Et partem abesse numero sensisset, pergit*] Genuinam esse hanc lectionem diffiteor, siquidem Pal. 1. *partem abesse sensisset: numero pergit;* et Pal. 2. *partem abesse sensisset numero, pergit.* Unde restituo *et partem abesse sensisset, numero pergit ad proximam speluncam.* 'Numero' hic est cito; ut Plaut. Amph. I. 1. 25. 'Numero mihi in mentem fuit.' Varro Cato: 'Quod qui cito facturum quid se ostendere volebat, dicebat, numero id fore.' V. Fest. et Nonium. Ignoratum sibi correctores immutarunt, aut flagitium crediderunt, verbo antiquiore Livium uti. *Gebh.* Immo flagitium puto, antiquata similia verba, quæ apud seculum prius in usu erant, Livio nolenti obtrudere, quibus alibi aut numquam, aut quam rarissime usus reperitur, nisi ubi ipsa vetustissimarum formularum verba profert. V. ad XXXVI. 2. § 2. Hinc, quamvis *partem abesse sensisset numero, pergit* præferat etiam Harl. 2. nihil tamen mutandum puto; sed vel ex sententia librarii ita distinguendum esse, ut *numero* ad verbum *abesse*, non ad sequens *pergit*, referatur.

Agere porro armentum accepit] Pal. 1. *accepit:* male. Inf. III. 66. habet Pal. 2. *Ad quarum primum strepitum, velut signo accepto, arma accepere Æqui.* Forte legendum, *arma occepere.* IV. 37. 'His rebus actis consules ii, quos diximus, Idibus Decembribus magistratum occepere.' Ubi tamen Mss. *accepere.* c. 55. 'Ad quod bellum ubi ex senatusconsulto consules delectum habere occipiunt:' quod male in Pal. 2. interpolatum est in *incipiunt.* V. 9. 'Qui Calendis Octobribus magistratum occiperent.' Male ibi codd. *acciperent.* Sic V. 32. principio. VI. 5. 'Hi ex interregno magistratum occepere.' Perperam et ibi Mss. libri *accepere.* Add. XXXIII. 31. Simile mendum hæserat in Sisennæ fragm. apud Nonium voce 'Præstolari.' III. 'Occulte taciteque advenientium cohortium præstolari occipiunt.' Emendavi ex Ms. *occipiunt*, Antiq. II. 5. Sic mox c. 8. quia Pal. 2. *acceptam*, lego, *Idque primum ad occeptam magnitudinem roboris fuit.* Tale quid fuisse in Pal. 3. rasura præfert. Pal. 2. *armentum cœpit;* Pal. 3. *occipit.* Gebh. *Cepit* Voss. 2. et Harlei. 2. *armenta cœpit* Hav. qui etiam *loco insto* præfert a m. pr. *armentum h° cepit* Leid. 2. sed recte vulgatum Gebh. defendit, quod et in Voss. 1. Leid. 1. Harl. antiq. Port. et fragm. Hav. apud me superest. V. ad XXXI. 50. § 6. Paullo ante *incertus animæ* Harl. 1. manifesta librarii aberratione.

§ 7 *Quædam ad desiderium, ut fit, relictarum mugissent*] Alio ordine *quædam, ut fit, ad desid. rel.* Harl. 2. sed receptum præstat; non enim indicat Livius, vaccis sollemne esse, ut mugiant, sed relictarum desiderium caussam istius mugitus esse solere. Insuper Heumann. suis ad me literis, malebat *ob desiderium.* Sed v. Cort. ad Sall. Fragm. lib. III. Hist. p. 971. Denique *inclusarum spelunca*, pro *ex spelunca*, Harl. 2. *bovum vox* Voss. 1. et

fragm. Hav. a m. pr. V. hoc cap. § 5.

Cacus prohibere conatus] Flor. uterq. Gud. Voss. uterq. Helm. Rott. et edd. omnes ad annum hujus seculi 33. *Cacus vi prohibere conatus*. Quod non est otiosum. Ita enim exprimit Livius hunc Cacum ἄρξαι χειρῶν ἀδίκων, non vero Herculem. Et postremæ ed. margini id a patre adscriptum video, ut secure admiserim. *Jac. Gron.* Illud *vi*, quod recte Gron. retraxit, et superest in omnibus nostris, (nisi quod pro eo in uno Leid. 1. legatur *cui*, aperto scriptoris librarii errore,) ut et in Oxoniensibus, quos Hearne evolvit, codd. jam omiserat ult. Gruteri ed. 1628.

§ 8 *Ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate, &c. regebat*] *Eo prof. ex Pelop. auctoritate regebat* Port. Sed m. sec. addita voce præfert, *Eo prof. ex Pelop. ea auctoritate regebat*. V. ad c. 5. Hic tamen prævalet reliquorum codd. consensus.

Ante Sibyllæ in Italiam adventum, miratæ hæ gentes fuerant] Pal. 1. *mirare in ea gentes;* Pall. 2. et 3. *miratæ in ea gentes*. Gebh. *mirata gentes* Voss. 1. et Leid. 2. *miratæ in ea gentes* Voss. 2. *miratæ ea gentes* Leid. 1. Harl. 1. et fragm. Hav. *miratæ hec gentes* Harl. 2. soli ex nostris codd. Hav. et Port. vulgatum servant. Præterea *ante Sib. adventum in Italiam* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 9 *Aliquantum ampliorem augustioremque humana intuens*] Pall. duo *aliquantulum*, et sic jungatur cum τῷ *intuens*, non cum proxime insequentibus. Campani ed. male *aliquanto*. Gebh. Omnes nostri hic nihil mutant. 'Aliquantum' et 'aliquantulum' sæpe commutantur. V. ad VII. 26. § 5. Cur vero vel *aliquantum* vel *aliquantulum* ad τὸ *intuens* referendum sit potius, quam ad proxima *ampliorem augustioremque*, non adsequor.

Rogitat, Qui vir esset] *Quis vir esset* Voss. 1. et Leid. 2. sed nihil mutandum; sæpe enim Livium *qui* pro *quis* usurpasse docet Rhenan. ad XXVII. 28. § 4. Inf. c. 41. 'Qui sis, non unde natus sis, reputa:' ubi iterum codd. alii *quis sis*. XXVII. 12. 'Qui pavor hic, qui terror, quæ repente oblivio animos cepit.' V. cap. præc. § 4. inf. ad VI. 32. § 5. XXIV. 15. § 4. et Cort. ad Sall. Cat. 44.

§ 10 *Ubi nomen patremque ac patriam*] Pal. 1. *ubi nomen, patrem, patriamque*. Gebh. Pariter etiam Harl. 2. Et id voluisse videtur librarius Hav. qui a m. pr. dederat *ubi nomen patremque, patriam*. Sed *ubi nomen, patrem, ac patriam* Voss. 2. Nihil muto. V. ad II. 31. § 1.

Jove nate, Hercules, salve] [Cf. Lectt. Varr.] V. Voss. de Arte Gramm. IV. 10. Nostri vulgatum tuentur.

Quam opulentissima olim in terris gens Maximam vocet, tuoque ritu colat] *Vocent* Voss. 2. V. ad c. 3. § 2. Verum tum etiam legendum foret *colant*. Nihil itaque mutandum. Præterea *opulentissimam in terris olim gens* Leid. 2.

§ 11 *Dextra Hercules data, accipere se omen, impleturumque fata, ara condita atque dicata, ait*] *Dextra Hercules data* constanter defendendum est. Nam dextra Euandro data, Hercules se omen divinitatis accipere dixit, et se fata, id est, ea quæ Nicostrata cecinerat, impleturum, aramque maximam conditurum et dicaturum. Nam ei omen divinitatis Euander fecerat, ea memorans, quæ de matre Carmenta, fatidica muliere, audierat. *Turn.* Adv. XI. 17. Pal. 2. post *omen* interserit *respondit*, excusso τῷ *ait*. Gebh. Hæc scripta sunt Turnebo, ut doceat, se non adsentire Sigonio, legenti *dextra Herculi data: acc. se omen*. Adversus eamdem emendationem insurrexit etiam Robort. in disput. de Art. Corr. Antiq. Lib. p. 24. ac promittens, se de multis quam maxime absurdis, quæ ex Sigonii emendatione et interpunctione sequantur, alibi copiosius acturum, sic legendum et interpungendum pronunciat, *Dextra Hercules*

data, &c. se omen ait, impleturumque fata. Ara condita atque dicata. Quamvis autem Sigon. Emend. I. 2. p. 144. reposuerit, se Robortello tum denique responsurum, cum incommoda, quæ se demonstraturum pollicetur, indicaverit; ipse tamen hanc emendationem in repetita nott. ed. omittendo tacite eam damnasse videtur. V. etiam J. F. Gron. ad verba seq. hoc cap. In ultt. verbis etiam codd. nostri nihil mutant, nisi quod *condita ac dicata ait* constanter Florent. Voss. ambo, uterq. Harl. Leid. ambo, Port. et Hav. præferant, et *condita atque dicata respondit* ex Oxon. B. laudet Hearne.

§ 12 *Ibi tum primum bove eximia capta de grege*] *Ibi dum primum* Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, et Harl. antiq. etiam *bovem eximiam captam de grege* Voss. 1. Quid si uno verborum ambitu, distinctione mutata, legamus? *Ibi dum primum bove eximia capta de grege sacrum Herculi, &c. factum, forte ita evenit, ut, &c.*

Sacrum adhibitis ad ministerium] Pall. tres et Campanus *sacrum Herculi adhibitis, &c.* Gebh. Tres Pall. et Flor. cum Sigoniano *sacrum Herculi adhibitis.* Sive ab Euandro Herculi, sive ab Hercule ipso: hoc enim ambiguum manet, etsi refutet posterius Sigonius, eoque laudet e veteri libro 'Dextra Herculi data.' Sed rejecit hoc olim Turn. monuitque intelligendum esse, dextra Euandro data Herculem se divinitatis omen accipere dicentem induci, seque fata, quæ Carmenta cecinerat, impleturum, aramque maximam conditurum et dicaturum. Contra nihil absurdius esse, quam dicere, ipsum sibi Herculem aram maximam consecrasse censet Sigon. Verum non convenit inter auctores. Dionys. I. 31. et 32. scribit, Herculem Jovi Inventori posuisse aram, et juvencum mactasse; Euandrum vero a matre edoctum, Superis accessurum Herculem, occupasse gratiam divini cultûs ei tribuendi, et statuisse illi aram Maximam, et ad eam bovem immolasse, rogato tamen ipso, τῶν ἱερῶν κατάρξασθαι, ipsumque Herculem θῦσαι τῶν βοῶν τινας καὶ τῆς ἄλλης λείας τὰς δεκάτας ἐξελόντα ἐπὶ τούτου τοῦ βωμοῦ ἐπιθῦσαι. Auctor de Orig. Rom. c. 6. ex Cassio et libris Pontif. Inventoris Jovis eandem facit, quam Maximam aram ab Hercule consecratam, apud quam ille decimam sui pecoris profanarit, Poticioque et Pinario ritum instaurandi tradiderit. Virg. Æn. VIII. 269. 'primusque Poticius auctor Et domus Herculei custos Pinaria sacri Hanc aram luco statuit, quæ Maxima.' Ovid. Fast. I. 579. Hercules 'Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum Victor, et Euandrum ruricolasque vocat, Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram.' Tac. Ann. XV. 41. magna ara fanumque, 'quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat' Solin. Polyh. c. 1. 'et aram Hercules, quam voverat, si amissas boves reperisset, punito Caco, patri Inventori dicavit, et suo quoque numini instituit aram, quæ Maxima apud Pontifices habetur.' Servio denique ad Maron. Æn. VIII. 271. 'Alii Maximam dicunt, quia illo tempore omnibus erat potior, quam sibi Hercules, postquam a matre Euandri se Jovis filium esse, et immortalem futurum cognovit, statuit.' Ex quibus liquet, festinasse Sigon. Posset alioqui legi *impleturumque fata. Ara condita atque dicata, ibi tum primum.* Per Euandrum scilicet. *J. F. Gron.* *Sacrum Potitiis ac Pinariis,* reliquis mediis omissis, Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 1. et Port. sed solum τὸ *Herculi* ab Oxon. L. 2. et quibusd. aliis abesse Hearne monuit, quod Harl. 2. et Hav. servant. Quamvis autem loca, quæ ὁ πάνυ Gron. laudavit, (quibus adde etiam Propert. IV. 9. 67. 'Maxima quæ gregibus devota est Ara repertis, Ara per has, inquit, Maxima facta

ta manus, Hæc nullis umquam pateat temeranda puellis.') Quamvis ergo ea loca satis doceant, non convenire inter auctores; cui tamen sententiæ Liv. adhæserit, ex præcc. hoc cap. et seqq. colligi potest, ubi sacra Herculis non ab ipso illo, sed 'ab Euandro instituta,' et Potitios ea 'ab Euandro' edoctos fuisse dicit. Non itaque ambiguum manet, quo sensu illud *Herculi*, si id recipi placeat, accipiendum sit; utrum sacrum factum Herculi ab Euandro, an sacrum factum ab Hercule ipso. Ne quid tamen dissimulem, Herculis hoc 'antiquissimum sollemne ab ipso, cui fit, institutum Deo' fuisse Liv. testatur IX. 34. quare alios ibi, alios hoc loco scriptores secutus fuisse videtur, quod interdum ipsi accidisse videbimus ad XLII. 47. § 6. Præterea in Harl. 2. voci *sacrum* librarius notas addidit, quibus indicabat, eam delendam esse, ut 'bove eximia capta de grege Herculi factum' positum sit, pro ei sacrificatum. Hoc sensu 'facere' sæpius ponitur. Vide ad XXXVII. 3. § 5. Unius tamen cod. auctoritati non nimium tribuo.

§ 13 *Ut Potitii ad tempus præsto essent*] Quantum tribuam Mss. codicibus, ex hac notatione lector intelligat: nam cum in Pal. 1. restet, *ad tpe præsto essent*, persevero legendum eleganti diæresi, *ut Potitii ad tempore præsto essent*, pro præsto adessent tempore, hoc est, mature. Nam, ut ait Afer, in tempore venire omnium rerum est primum. *Gebh.* Ego etiam Mss. codd. multum tribuendum puto, ita tamen ut librariorum erroribus etiam integerrimos deturpatos agnoscam. Vel ipso Gebhardo obsoletis magis delectari deberem, nisi faterer, *tpe* culpa scribæ hoc loco pro *tps* in Pal. 1. datum esse.

Iisque exta adponerentur, Pinarii extis adesis ad ceteram venirent dapem] Longe elegantior lectio est in duobus scriptis codd. quorum alter a Buslidio relictus, qui primus in orbe Christiano collegium trilingue instituit, alter est Atrebatensis collegii, quorum testimoniis subinde utemur, ac proinde ad compendium alterum Buslidianum, alterum Atrebatensem perpetuo appellabimus, in quibus ita scriptum invenias, *iisque exta potirentur, Pinarii ad ceteram dapem venirent:* quod omnino castigatius arbitror. Per τρόπον enim ἐτυμολογικὸν originationes eorum vocabb. docet. Nimirum quod alteri a potiendo *Potitii* sunt dicti, alteri ἀπὸ τοῦ πεινῆν. Nec remorari nos debet, quod alterum sit Græcum, alterum Latinum: verisimile enim est, advenas et sua et indigenarum lingua locutos esse, ut fere semper fieri solet. *P. Nann.* Miscell. v. 4. Ms. *præponerentur*. Lips. Lipsii liber *præponerentur:* dictum forte, ut Plauto in Menæch. II. 2. 2. 'anteponere prandium pransoribus.' Nannius defensitet, quantus est, lectionem suam *iisque exta potirentur*. Jam enuncio, hujus neque volam neque vestigium conspici in libris nostris, qua scriptis, qua cusis. *Gebh.* Nannii emend. probat etiam G. J. Voss. in Etym. voce 'Potior,' adscripto loco Serv. ad Maron. Æn. VIII. 269. 'Fertur Potitius dici, quod eorum auctor epulis sacris potitus sit; Pinarius, quod eis, sicut dictum est, fames epularum sacrarum indicta sit: hoc enim eis Hercules dixisse dicitur, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε.' Nostri nihil variant, nisi quod *præponerentur* male habeant Voss. 1. et Leid. 2. Sed nihil muto. Nam 'apponere' sollemne verbum est de cibo ac potu, quum in mensam inferuntur. Suet. in Cæs. c. 43. 'Apposita e triclinio auferrent.' V. Burmann. ad Petron. Sat. c. 20. Eodem sensu non tantum Latinis 'adponere,' sed Græcis etiam παρατιθέναι usurpari, docet Budæus in Comm. Ling. Græc. p. m. 433. Simplex 'ponere' similiter adhiberi docuerunt Nic. Heins. ad Ovid. Art. Am. I. 229. et Cort. ad

Plin. II. 6.

Ne extis sollemnibus vescerentur] Pall. 1. ac 3. *extis solempnium*. Gebh. Scribo cum duobus Pall. et aliis, *ne extis solemnium vescerentur*. Intellige sacrorum vel sacrificiorum. v. 52. 'Sacrificiis solennibus non dies magis stati, quam loca sunt.' Cic. de Leg. II. 8. 'Nec ulla vitiorum sacra solennia obeunto.' Tibull. IV. 2. 23. 'Hoc solenne sacrum, cunctos hoc sumet in annos.' Suet. Octav. c. 94. 'Cum ad solenne Apollinis sacrum media nocte venisset.' Auct. de Orig. Rom. c. 22. 'Utque solenne sacrificium sibi posterisque id esset.' *J. F. Gron.* *Extis sollempnibus*, vel *solennibus*, Voss. 1. Leid. 2. Harl. 2. et Port. et ita laudat Hearne ex Oxoniensibus B. L. 1. 2. et C. Cum Gron. tamen malim *extis sollemnium*, quod firmant etiam Florent. Voss. 2. Leid. 1. Harl. antiq. et Hav. Inf. v. 52. 'Degressus ex arce sollemne Fabiæ gentis in colle Quirinali obit.' Et postea, 'Pontifices Flaminesque negligentiores publicarum religionum esse, quam privatus in sollemni gentis fuerit.' IX. 34. 'Pœnitet enim, quod antiquissimum sollemne, et solum ab ipso, cui fit, institutum Deo, ab nobilissimis antistitibus ejus sacri ad servorum ministerium religiosus censor deduxisti.' Mox, *ab Euandro docti* Hav. a m. pr.

§ 14 *Donec genus omne Potitiorum interiit*] Pall. tres, *genus Potitiorum omne*. Porro Pal. 1. quoque *intererit*. Gebh. *Genus Potitiorum omne* etiam Voss. 2. Harl. 2. Port. et Hav. Scriba autem Pal. 1. qui dedit *intereriit*, videtur scribere voluisse *interierit*, quod tamen necesse non est. Sup. in Præf. 'Donec ad hæc tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est.' Inf. h. lib. c. 23. 'Donec cum re nomen quoque vetustate abolevit.' II. 49. 'Donec nihil aliud quam in populationibus res fuit.' III. 48. 'Donec multitudine etiam prosequentium tuente ad portam perrexit.' IV. 30. 'Novos ritus sacrificando, vaticinando inferentibus in domos, quibus quæstui sunt capti superstitione animi; donec publicus jam pudor ad primores civitatis pervenit.' c. 34. 'Nec minor cædes in urbe, quam in prœlio fuit, donec abjectis armis, nihil præter vitam petentes, dictatori deduntur.' IX. 28. 'Ibique hiberna egerunt, donec ab novis consulibus, &c. dictator, &c. exercitum accepit.' c. 42. 'Comitiaque ejus ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec se censura abdicavit.' XXIII. 31. 'De comitiis, donec rediit Marcellus, silentium fuit.' c. 46. 'Agrumque Campanum ferro ignique est depopulatus, donec coacti sunt Campani egredi portis.' XXXVII. 42. 'Donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.' XXXIX. 39. 'Donec senatus a consule est habitus, decretumque.' XL. 41. 'Donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt.' XLIV. 37. 'Clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit.' XLV. 6. 'Ne tum quidem abscedebat, donec jussu Cn. Octavii pronunciatum est per præconem.' Et ita Gron. emendandum censet ibid. c. 7. 'Progredi præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec consul lictores misit:' ubi nunc editur *misisset*.

§ 15 *Virtute partæ*] *Virtute parta* male Florent. Harl. antiq. Voss. 2. Hav. a m. pr. Port. et Neapol. Lat. *virtute peracta* Voss. 1. et Leid. 2. *virtute partia* Leid. 1.

CAP. VIII. § 1 *Jura dedit*] *Reddit* Voss. 1. et Leid. 2. Virg. Æn. I. 292. 'Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus Jura dabant:' lib. eod. vs. 507. 'Jura dabat legesque viris.' Æn. V. 758. 'Patribus dat jura vocatis.' Liv. XXXIX. 37. 'Non suas ademisse, quas non habebant, sed nos-

tras leges dedisse.' Mox *tum certo habitu august*. Port. *quum cetero habitu re august*. Harl. antiq.

§ 3 *Quibus et adparitores et hoc genus*] Parum in his sententiæ. Quid enim? an non et lictores genus vel species apparitorum? Certe quum, cadente Servio, ait Livius I. 48. 'fit fuga regis apparitorum atque comitum,' non potest negari illic et lictores intelligi. Similiter IV. 14. quum 'apparitor jussu magistri equitum duxisse' Mælium dicitur. Et passim. Deinde quidquid sit, quum ne transitum quidem Tiberim hactenus a Romulo narrarit Livius, sane credibile est, etiam Albanis regibus et tyranno novissimo Amulio adfuisse stipatores et alios apparitores, ut potius inde exemplum eorum hauserit Romulus, quam ex aulis Etruscis; sic ut ista Livii argumentatio claudicet, vel potius corrupta sit. Expedio rem, deleta altera particula, *quibus et apparitores hoc genus*. Nempe varii sunt apparitores; et eorum plurimum et vulgarem strepitum ab Albæ imitatione habuit; sed unum ex iis genus, quos lictores vocaverunt, petitum credit Livius ex Etruria, illis scilicet insignibus ornatos, et istum numerum; idque cum ratione credi potest. Loquutio hæc passim obtinet apud Latinos auctores; nec aliud est Livianum XXIV. 42. 'Spolia plurima Gallica fuere, aurei torques armillæque magnus numerus.' XXVI. 39. 'Cum pari classe navium Tarentinarum numero.' *Jac. Gron.* Similiter Lucret. VI. 919. 'Hoc genus in rebus firmandum est multa, priusquam Ipsius rei rationem reddere possis.' Heuman. suis ad me literis, malebat, *quibus et apparitorum hoc genus ab Etruscis finitimis, &c. sumta est, et numerum quoque ipsum ductum placet*. Verum Ezech. Spanhem. de Præst. et Us. Numism. X. p. 95. vulgatum tuetur, ut Livius dicat, se 'haud pœnitere eorum sententiæ esse, quibus (in genere) apparitores, (seu regios ministros) et (nominatim) hoc (eorum) genus, (seu lictorum, qui secures ante reges ferrent,) numerum quoque ipsum, ab Etruscis ductum placet:' proinde suam constare Livio, prout ea verba sunt edita, et in antt. ejus codd. leguntur, ea de re sententiam.

Numerum quoque ipsum ductum placet] Pal. 1. *sumtum*: Pal. 2. vero utrumque refert *numerum quoque ipsum vel sumtum ductum*. Gebh. Nihil muto: *sumtum* ex præc. adscitum videtur. Pal. 2. lectio satis ostendit, illud *sumtum* ex marg. in contextum migrasse. V. ad III. 44. § 4.

§ 4 *Cum alia atque alia adpetendo loca, in spem*] Pal. tres, Campan. *alia atque alia appet. loca, cum in spem*, &c. Gebh. Præpostera sunt ista. Non enim si urbs munitionibus instruatur, inde sequitur, ipsam quoque crescere. Munitiones quidem extenduntur, non tamen ipsa ulterius porrigitur. Urbs vero crescit, cum alia atque alia loca ei adjiciuntur. Et, quæso, cur spernimus ordinem, qui est in scriptis, *Crescebat interim urbs munit. alia atque alia appet. loca, quum in spem*, &c. Ita vidi in Flor. S. Marci: ita notavit manus paterna ex Rott. Voss. Gud. Flor. Helmst. VI. 4. 'Et Roma cum frequentia crescere, tum tota simul exsurgere ædificiis.' *Jac. Gron.* Idem ordo verbb. servatur in Voss. utroq. Leid. utroq. Port. Harl. utroq. et Hav. eumdem etiam ex Neapol. Lat. nisi quid *amplectendo*, pro *appetendo*, habeat, et Hearne ex Oxon. B. et ed. Romana pr. laudarunt. Quare tot codd. auctoritatibus subfultus in contextum admittere non dubitavi; præsertim quum altera lectio ex editorum interpolatione nata sit. Quum enim antt. edd. Mstis adsentirent, aliæ exhiberent *munit. et alia atque alia appet. loca, quum in spem*, primus tandem Cæl. Secundus Curio in Basil. a. 1549. dedit *munit. quum alia atque alia appet. loca, in spem*.

§ 5 *Adjiciendæ multitudinis caussa, vetere consilio*] Hæc verba in speciem recta sunt, re non item. Haud dubie enim, cum in cuso cod. antiq. non *multitudinis*, sed *multitudini*, inveniatur, scribendum est, *deinde, ne vana magn. urb. esset, adjiciendæ multitudini vetere consilio*, omissa voce *caussa*, a sciolo aliquo huc inculcata. Talia sunt illa ap. Tac. Annal. XV. 4. 'Ea dum a Corbulone tuendæ Syriæ parantur.' XVI. 1. 'Per tantum ævi occulta augendis præsentibus bonis.' Item statim c. 2. 'Dantur triremes et delectum navigium juvandæ festinationi.' Sed et multa alia hoc exemplo in Livio peccata sunt. Legebatur enim, legiturque in omnibus fere libb. ut alii etiam testantur, ap. Liv. III. 38. 'Suarumque rerum erant, amissa publica, tantum ab injuria abesse rati, quantum,' &c. ea forma nempe, qua dicimus, 'aliquem esse bonarum rerum.' Inventi ecce sunt, qui, ut per omnia antiquum obtineant, nobis interpolarunt, *suarumque rerum solliciti erant, amissa publica.* Mod. Nov. Lect. 30. Pal. 1. *adlicendæ*, sicut et J. Campani ed. Pal. 2. *addiciendæ*. Pal. 3. *adiciendæ*. Quia vero alii codd. *multitudini*, Mod. scribendum putat, *deinde, ne vana magnit. urb. esset, adiciendæ multitudini, veteri consilio, &c.* in qua et ego sententia ante visam Modii conjecturam eram. *Gebh.* Illud *multitudini* vidi etiam in edd. Mediol. 1480. et Tarvis. utraq. Quum tamen ex nullo scripto hæc lect. proferatur, et nostri etiam omnes in vulgatam conspirent, nisi quod *adiciendæ*, pro *adjiciendæ*, quidam præferant, (de qua scriptura v. ad II. 10. § 9.) neque Mod. neque Gebh. umquam persuadebunt, ut unius alteriusve ed. (non enim codd. ut Gebh. videri vult, sed cusi cod. antiqui vestigia secutum se ita conjecisse Mod. testatur) auctoritate vulgatum hic mutem: quibus ratio libros inprimendi nota est, sciunt, quam facile litera præter mentem editoris ex contextu excidere possit.

Conciendo ad se multitudinem] *Conjiciendo* Neapol. Lat. *coniciendo* Hav. a m. pr. *conciendo multit. ad se* Voss. 1. et Leid. 2.

Natam e terra sibi prolem ementiebantur] Ita prima præfert Modiana a. 1588. Omnes autem, quas vidi, priores *mentiebantur*. Verum *ementiebantur* etiam codd. nostri: quod verbum Livio frequens fuit. IX. 18. 'Et inter vinum et epulas cædes amicorum, et vanitatem ementiendæ stirpis.' XXI. 63. 'Ratus auspiciis ementiendis, Latinarumque feriarum mora, et consularibus aliis inpedimentis retenturos se in urbe.' XXV. 3. 'Quia publicum periculum erat a vi tempestatis in iis, quæ portarentur ad exercitum, et ementiti erant falsa naufragia.'

Locum, qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos est] Quidam vett. libb. habent, *qui tunc septus . . . erat*. Quod non probo. Nam Dionys. ita ut Liv. loquitur l. II. p. 88. Τὸ μεταξὺ χωρίον τοῦτε Καπιτωλίου καὶ τῆς ἄκρας, ὃ καλεῖται νῦν κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον μεθόριον δυοῖν δρυμῶν. *Sigon.* Scripti plerique libri, *qui nunc septus descendentibus.* Probo, et habeo caussas. *Lips.* Camp. *dempsis sentibus.* Pal. 2. *qui nunc aquis septus descedentibus*, alludens ad lectionem quam protulit Lips. *qui nunc septus descendentibus.* Gebh. [Vid. Varr. Lectt.] Septo clausum fuisse asylum confirmat et Dio XLVII. p. 388. Οὕτω γὰρ περιεφράχθη, ὡς μηδένα ἔτι τὸ παράπαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸ δυνηθῆναι. *Descendentibus inter duos lucos est*, intellige, occurrit in descensu Capitolii circa eam partem, quæ vocatur 'inter duos Lucos,' vel Μεθόριον δυοῖν δρυμῶν, ut Dionys. καλεῖσθαι κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον ait. Sic autem Græci passim. Pausan. in Att. c. 26. Εἰσελθοῦσι δέ εἰσι βωμοὶ Ποσειδῶνος, καὶ ἥρωος Βούτου. Et deinde c. 28. Καταβᾶσι δὲ

πηγῆτε ὕδατός ἐστι. Et fere in omnibus paginis. Quæ loca mihi subjecit Albert. Ruben. Noster XXXII. 4. 'Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti, loco alto siti sunt.' XLII. 15. 'Descendentibus ad templum a Cirrha maceria erat ab læva semitæ.' Suet, Vespas. c. 1. 'Locus etiam nunc ad sextum milliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiæ.' Sententia, qui descendentibus inter duos lucos septo clausus obstat, et circumeundus est. Cic. lib. ad Att. IV. 3. 'Assequitur inter lucos hominem Milo.' de Div. II. 17. 'Deos enim ipsos jocandi caussa induxit Epicurus perlucidos, et perflabiles, et habitantes, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos, ob metum ruinarum.' Add. Salmas. ad Hist. Aug. p. 317. *J. F. Gron.* *Septus densis sentibus* Lipsiens. Senatorius, cujus codicis excerpta, quum huc usque operæ processissent, nactus sum, Voss. 2. et marg. Voss. 1. *septus densis scentibus* Port. *septus aquis descendentibus* Harl. 2. Hav. a m. pr. et ex Oxon. quos Hearne vidit, N. *septus densis apris descentibus sentibus* corrupt. ejusdem cod. L. I. *septus aquis densis sentibus* Hav. in marg. a m. sec. *septus descendentibus*, ut viri docti ex suis probarunt, etiam Flor. Voss. 1. Leid. ambo, et Harl. antiq. idem quoque Hearne in Oxon. L. 2. et C. invenit. Mox *inter duos locos* Lipsiens. Alibi voces 'locus' et 'lucus' commutantur. V. ad XXI. 48. § 4.

Asylum aperit] *Inde aperit asylum* Harl. post. *inde asylum aperit* Hav. *in asylum aperit* Oxon. B. et N. ap. Hearn. *aperit asilum* Lipsiens. *Asylum appellant* Flor.

§ 6 *Eo ex finitimis*] Pal. 2. *ex infinitivis*. Gebh.

Rerum perfugit] Pall. tres *profugit*. Gebh. *Profugit* etiam Leid. 2. Port. Lipsiens. Harl. 2. Hav. et a m. interpolatrice Voss. 1. V. ad IX. 10. § 7.

Idque primum ad cœptam] *Id quod primum* Voss. 2. V. ad XXIII. 5. § 9. Solent autem voculæ 'que' et 'quod' in Mss. commutari ob similitudinem notæ, qua utraque per compendium exarabatur. Vid. ad II. 54. § 10. Præterea pro *cœptam* Pal. 2. *acceptam:* unde Gebh. ad cap. præc. § 6. *occeptam* legendum conjicit. Sed primam syllabam potius natam putem ex vocula præc. et nihil hic mutandum esse. Mox *conscilium deinde* Lipsiens. qui ita semper pro *consilium* exhibet. Hinc, aliis literam sibilantem, aliis sequentem *c* expungentibus, factum, ut passim in vocibus 'consilium' et 'concilium' commutandis turbetur in scriptis. V. Gron. ad lib. XLIV. 2. § 5.

§ 7 *Centum creat senatores, &c. qui creari patres possent*] Sane legendum esse videtur, *Qui ciere patres possent.* Sic enim scribit X. 8. 'Qui patrem ciere possent, eos patricios esse appellatos.' Dionys. etiam Ant. II. pag. 88. ac Plut. in Vit. Rom. p. 24. ubi exponunt causas, cur centum potissimum senatores, quos patres appellaverit, Romulus crearit, ita aiunt ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι: id est, *quod patres nominare soli centum possent*, quasi vero alii terræ filii essent. [Hunc locum reprehendit Robortel. Emend. II. 55. Esto enim patricios ita dictos, non tamen patres, nec ea de causa primum ita appellati. Dionys. II. multa de hac re scribit, et refellit eos nominatim, qui patricios dictos asserebant, quia patrem ciere possent. Cur itaque lectio mutatur contra fidem omnium antt. libb. ?] *Sigon.* *Qui creari patres possent* etiam adv. doctissimos criticos merito defendimus. Etsi enim patricii erant, qui ciere patrem poterant; tamen non ex eo efficitur, ut *ciere patrem* hic legamus, cum patres a patriciis distinguat, et patres ab honore dicat vocatos, patricios autem

eorum progeniem. *Turn.* Adv. xi. 17. Critici, *qui ciere patres possent:* recte, quamvis in Adv. sit adversarius Turn. Sed quia res apud veteres quoque ignorantia claudit, supra repetendum est. Romulus urbem suam condidit parva manu. Partim eorum ex Albanis, Latinis: partim ex pastoribus erant. Plera libera, tamenetsi ignobilis, et sine nomine turba. Sed urbem, cum præ numero ædificatio frequens esset, an cives imperio videri nimis pauci, adjiciendæ multitudini asylum aperit. Tum vero ex circa locis omnes undique noxæ, scelera, ac flagitia, (latroni regi opportuni homines) ad hoc ganeones, comedi, quique bona patria per dedecora pauperaverant, ii Romam, sicuti in sentinam, confluebant. Sed multo maximum pondus servitiorum, carcerum, atque ergastulorum eo perfugiebat. Hi postquam libertate auxerant, cum Albanis, Latinis, vetere multitudine juxta vivebant. Nisi tamen utros inter discrimen Romulus fecit ab natura atque fortuna, patricios (id est, ingenuos, et nihil præterea) nobilitatem, senatum: Nepatricios (libertinam illam et novitiam turbam) vulgus, plebem esse volebat, pro re nata. Sed Romani irrisui, contemtuique esse, et per gentes cluere peregrini, obscuri, maculosi cives. Absque illo fuisset, juxta Remp. ventum erat. Nam cum senatorem neminem esset lectio, quam liberum, et eum patricium, patres novæ intra pomœria urbis deerant ciri posse. Alba, Lavinio aliunde ciebant patres, e circulo patres, et qui cubito solebant. Igitur ii filios Romanos senatores dehonestatum ibant, turpia capita claræ futuræ nobilitatis, et quæ familiam ducerent, serie majorum imagines deformes. Hercules valuisset etiam præterea contumelia, ni mature prævertisset prudens futura rex, tam horum, quam illorum, qui genus, et unde domo memoriam rebus incertis confundere: atque in singulos (in universos enim qui pote?) suam cuique eluere ad posteros maculam. Jam primum igitur omnium, illam infamem et nuperam turbam ex terra sibi mentiebatur natam. Post deinde in senatorum patris nomine patriciam mutabat vocabulum, qua abolendæ memoriæ, qua abstergendæ sorditudini paternæ. Sed in senatorum progenie relinquebat patriciorum appellationem. Ut enim quod non in voce, sed in patre, quem primus ciebat senator, versaretur dedecus. Quod non abs re pulchro consilio a civitate sua procul habuit. Plane ut cujusque in senatu legendo rationem habuit, si ingenuitatem et statum edocuit, id illi ad honorem capiendum satis erat. Sed cum Romulus, quæ Alba atque Lavinio indigna senatore laudabat, a creatione illico exuere, et pro patricio, patrem dici velle, non ab honore aut curæ similitudine; sed quod ab Albano atque Latino novum jam hinc orsurus genus, atque a se fortassean post serendæ gentis ipse caput futurus foret. Id temporis enim innupti atque improles omnes simul erant. Nihil igitur absonum fidei, solos fuisse centum, qui ciere patres possent: addito, quorum rationem habitum fuit. Pleri enim, quamvis ingenui, tot tamen flagitiis et sceleribus cooperti atque obstinati erant, ut a rep. tamquam contagia et pestes procul arcendi, non arciendi essent. *M. Klock.* Syllog. Epist. Burman. ed. tom. i. p. 389. Nolui recedere a lectione chirographorum libb. etiam Pall. Scio alioquin expressum a Sigonio *ciere;* sed sine auctoritate scripta. Si quid mutandum, mallem *cieri* cum Alberico Gentili: ut scilicet centum solummodo fuerint, quibus essent liberi. *Grut.* Vulgat. adv. Sigon. defendit Robortell. Emend. ii. 55. At contra conject. suam tuetur Sigon. Emend. i.

30. Similiter *ciere*, apud Livium legendum, etiam absque Sigonii rationibus, nimium quantum infirmis, contextu et alibi ipso Livio suadente, pronunciat Schegk. ad Vell. Pat. I. 8. Nostri nihil mutant, nisi quod voces *sive quia is numerus satis erat, sive quia soli centum erant, qui creari patres possent* desint in Leid. 2.

Eorum adpellati] *Appellata* Haverk. a m. pr.

Cap. IX. § 1 *Civitatum bello par esset*] *Civitatium* Leid. 1. et hoc loco et passim alibi. V. quæ notantur ad XXXIII. 20. § 11. et ad XLI. 22. § 7. Tum *par bello esset* Harl. 2.

Hominis ætatem duratura magnitudo erat] *Hominis ætate* Voss. 2. et Neap. Lat. sed v. Burmann. ad Nas. Art. Amat. I. 647. Tum *dur. magn. non erat* Port. *dur. tantum magn. erat* Hav. et Harl. 2. Mox, *quidpe nec domi* Lipsiens. voce *quibus* perperam omissa. V. infra ad II. 37. § 5. et ad XXXVII. 7. § 5. Deinde, *connubia esse.* Leid. 1. scriptum fuerat *essēt* sed, ultima litera *t* a sequentis vocis initiali intercepta, et evanescente linea suprascripta, datum est *esse*.

§ 2 *Tum ex consilio patrum*] Optime subintelligeretur τὸ *patrum:* et, ne nescias, abest a Pal. 2. *Gebh.* Nostri nihil mutant, nisi quod *cum ex consilio patrum* Lipsiens. et Leid. 1. a m. pr. Neque placet τὸ *patrum* deleri. Paullo post *connubium quoque* Lipsiens. solito errore. V. ad V. 27. § 1.

§ 3 *Ex infimo nasci*] *Ex infimo nasci solere* Harl. 2. et Hav.

Deinde quas sua virtus ac Dii juvent] Lectio spuria. Camp. ed. *deinde quia sua virtus* ab ipso corrupta; nam invenerat in Mss. ut habet quoque Pall. 2. ac 3. *Deinde qua sua virtus ac Dii juvent:* melius. Optime tamen Pal. 1. *dein qua sua:* et τὸ *qua* est conditionale, ut vulgo loquuntur. Ita mox Pal. 3. *proin ne gravarentur.* Gebh. *Qua sua virtus* etiam Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. ambo, Hav. a m. pr. et Port. cum plerisque, quibus usus sum, edd. antt. nisi quod in Tarvis. prima sit *quæ sua virtus.* Similiter *que sua virtus* Lipsiens. Primus Ald. *quas sua virtus* dedit; et ita habet Hav. a m. interpolatrice, litera initiali vocis seq. in fine præc. repetita: quod frequentissime præsertim in litera sibilante *s* accidit. Vid. ad XXVIII. 25. § 2. Τὸ *deinde* et mox *proinde* servant omnes nostri; nisi quod *dein* sit in Flor. et Leid. 1. Sæpius sese, pro 'deinde' et 'proinde,' Mss. auctoritatem secutum 'dein' et 'proin' Livio reddidisse Gron. testatur ad IV. 22. § 5. V. ad III. 3. § 6. Tum *juverit*, librarii errore, Leid. 2. Literæ *u* et *ri* ob similitudinem ductuum passim confunduntur. V. ad III. 30. § 3. Mox *sibi* deest in Voss. 2. Tandem, ordine vocabb. inmutato, *nomenque magnum facere*, et *sciri*, pro *scire*, Hav. *Opes magnumque nomen* Flor. a m. pr. *nomen sibi* a m. sec.

§ 4 *Sanguinem et genus miscere*] Ita primus Frob. ed. 1531. quod ex nostris servant soli Leid. 1. et Harl. antiq. Omnes autem priores typis descripti, ut et Flor. Voss. ambo, Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. *ac genus.* Præterea *immiscere* Hav. et paullo ante *nec grav.* pro *ne grav.*

§ 5 *Adeo simul omnes spernebant*] *Omnes* deest Vet. *Lips.* *Adeo simul spernebant* ed. Camp. cui accedit trias Pall. Ceteræ, voce auctiores, *adeo simul omnes spernebant.* Sed et Lipsius testatur, dictionem illam non visam in vett. suis. *Grut.* Abest etiam ab utroq. Voss. utroq. Leid. utroq. Harl. Port. et Hav. a m. pr. cui demum a m. interpolatrice additum est. Similiter Hearne τὸ *omnes* ex nullo Oxon. sed tantum ex antt. edd. laudavit. Paullo ante *legatio benigne audita est*, alio vocum ordine, Leid. 2. *Nunquam benigne* Flor.

A plerisque] *Ac plerisque* Leid. 1. et Harl. 1. Et ita etiam dedit scriba Voss. 1. Postea tamen adpicta est

nota, indicans literam ultimam voculæ *ac* delendam esse.

Ecquod feminis . . . aperuissent] Vett. libb. *Ecquid non feminis*. Sigon. *Ecquod feminis*. Ita Pall. 1. et 3. nisi quod ambo perperam *eo quod:* at Pal. 2. *quei non feminis*. Ut nemini amplius dubium esse possit, negationem, quam et in libris suis invenit Sigon. natam a librariis, minus assequentibus lect. alteram. *Grut.* Pall. 1. ac 3. *eo quod*. Campan. *et quod*. Pal. 2. *qui non feminis;* videturque esse multo acerbius. *Gebh.* *Cur non feminis . . . aperuisset* Harl. 2. et Hav. *asylum non aperuissent* Port. a m. sec. in marg. adjecto τῷ *non*, quod ab initio omissum fuerat. *Hæc quod feminis* Leid. 1. *edquod feminis* Lipsiens. in context. nam m. sec. inter versus adscriptum *ecquod*. *Ecquid non feminis* Oxon. B. ut Hearne testatur. *Eo quod feminis* Voss. 1. et Leid. 2. *Et quod feminis* Voss. 2. simili scripturæ varietate, ac de qua agitur ad v. 44. § 2. Soli Harl. antiq. et Port. a m. pr. vulgat. servant. Henman. suis ad me literis, malebat *Ecquidni feminis*.

§ 6 *Haud dubie ad vim spectare res cœpit*] *Haud dubiū est ad vim* Harl. 1. Forte hæc lectio inde nata est, quod librarius duplicem lect. *dubium* et *dubie* in cod. invenerit, eamque utramque hoc modo *dubium, e, ad vim* expresserit: unde postea alius formarit *dubium est, ad vim*, quod vocula *est* sæpe unica litera ē in Mss. brevitatis caussa scribatur. Si in fide dignis codd. *haud dubium ad vim* obvium fuisset, legendum putassem *haud dubiam ad vim*. V. ad XXXIV. 43. § 5. Nunc nihil muto. V. ad III. 24. § 3. Tum *res* omisit Neap. Lat. cui errori ansam dedisse videtur similitudo ultimæ syllabæ vocis proximæ *spectare*. Liv. II. 18. § 2. 'Parvaque ex re ad rebellionem spectare res cœpit.' Ubi v. quæ notantur.

Locumque aptum ut daret] *Donaret* Leid. 1. alibi etiam obvio errore. V. II. 35. § 5. *locumque actum* Leid. 2. manifesto errore scriptoris librarii, quod hominum genus voces 'aptus' et 'actus' sæpe commutare consuevit. V. ad XL. 13. § 6.

Ludos ex industria parat, Neptuno Equestri sollemnes: Consualia vocat] Perhumane a me, ut solet, quæsivit Ludov. Rheginus, juvenis nostratium literarum studiosus, nec a musis (ut dicitur) et gratiis alienus, quid esset, quod Romanæ historiæ auctor gravissimus Livius eo libro, unde res Quiritium scribere est orsus, Neptuno solennes 'Consualia' dixerit appellatos. Cui id ego in causa fuisse me arbitrari dixi, quia, ut Serv. ad Virg. Æn. VIII. 636. et Plut. in Rom. p. 25. et in Quæst. Rom. p. 276. scribunt, Equestrem Neptunum eundem et Consum veteres credidere. Etsi non mihi excidisset, Dionys. Ant. I. p. 100. nusquam gentium credere, Neptuno terræ domitori aram poni consuesse, cum in parte urbis Conso genio alioquin veteri religione dicata offenderetur. Quibus ille verbis innuere mihi videtur, Consum a Neptuno equestri genitum fuisse omnino diversum. Sed, neque temere me illi accedere identidem præfatus, Strabonis et Macrobii testimonium celebrabam, quorum hic circa Corinthiacum isthmum nobile Neptuni templum, ille in Delo aram fuisse, memoriæ prodidisset: nisi aliquis ita occurreret, alium Neptunum marinum esse, alium equestrem: quod Aristoph. significare videatur, in Nub. 83. Νὴ τὸν Ποσειδῶ τουτονὶ τὸν ἵππιον; *Per Neptunum hunc equestrem*, sive *equorum domitorem:* et rursus τὸν θαλάσσιον Ποσειδῶ, id est, *marinum Neptunum*. Quo fieri potest, ut in Delo et Isthmo alterius Neptuni fuerit hic ara, illic templum: sic ut propiora vero videri possint, quæ Dionys. quam quæ Serv. et Plut. tradidere. *Sabell.* [Vid. Lectt. Varr.] Cf. XXX. 39. 'Cerealia ludos dictator et ma-

gister equitum ex se fecerunt:' ubi v. not. Aur. Vict. Vir. Ill. c. 11. 'Quibus negatis ludos Consualia celebravit.' Plin. XXXVI. 27. 'Ob id Compitalia ludos Laribus primum instituisse.' Sic Ms. Pintiani. Vulgo *et ludos*. Vet. versus ap. Varr. de Vit. Pop. Rom. I. et Nonium 'Cernuus' 'Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.' Quintil. Inst. I. 5. 'Quædam tamen et faciem solœcismi habent, et dici vitiosa non possunt: ut Tragœdia Thyestes, et ludi Floralia ac Megalesia, quanquam hæc sequenti tempore interciderunt, nunquam aliter a veteribus dicta.' Varr. de Gent. Pop. Rom. III. ap. Sosip. p. 76. ed. Putsch. 'Ludos Olympia fecerat.' Pausan. VIII. 14. Θεῶν δὲ τιμῶσιν Ἑρμῆν Φενεάται μάλιστα, καὶ ἀγῶνα ἄγουσιν Ἕρμαια. *J. F. Gron.* Liv. II. 21. 'His consulibus ædes Saturno dedicata: Saturnalia institutus dies festus.' V. etiam Burmann. ad l. laud. Quinctil. p. 65. Quum tamen omnes reliqui codd. a viris doctis adhibiti, etiam nostri, vulgat. servent, nisi quod solus Leid. 1. aberrante librarii manu, habeat *vacat* pro *vocat*; dubito, utrum unius cod. Flor. quamvis præstantissimi, auctoritati tantum tribuendum sit, ut scripturam, quæ constanter adhuc obtinuit, mutemus; præsertim cum etiam altero loquendi genere interdum usus sit Liv. ut XXIX. 14. 'Populus frequens dona Deæ in Palatium tulit, lectisterniumque et ludi fuere, Megalesia adpellata.' XXXVI. 36. 'Ludique ob dedicationem ejus facti, quos primos scenicos fuisse Valerius Antias est auctor, Megalesia adpellatos.' Ceterum Sabel. admodum negligenter Dionys. Hal. consuluisse debuit; non enim negat, usquam gentium Neptuno aram, sed ἀφανῆ βωμὸν, *occultam aram*, poni consuesse. Vox etiam *Equestri* abest a Voss. 2. *equestris solemnis* præfert Leid. 1. quasi vellet, ludos equestres sollemnes.

§ 7 *Ut rem claram spectatamque facerent*] Pal. 3. *exspectatam*. Pal. 1. vero *expeditamque facerent*. Gebh. *Expeditamque* etiam Lipsiens. *exspectatamque* Voss. 1. Leid. ambo, Harl. uterq. Port. et Hav. cum edd. omnibus ante Mod. 1588. quæ cum Gruteri prioribus *spectatamque*, quemadmodum etiam præfert Voss. 2. quod inter sollemnes librariorum errores referendum. V. ad XXX. 23. § 7. In postrema vero Grut. *exspectatamque* restituit. Doujat. vel *exspectatam* interpretatur finitimorum exspectatione dignam, vel conjiciebat legendum *spectatamque*. Sed nihil mutandum. V. Gron. ad XXVIII. 27. § 9. Paullo ante *concelebrabant*, Port. et Harl. 2. *cum celebrabant* Lipsiens. Inf. VIII. 7. 'Spoliisque contectum juvenis corpus, quantum militaribus studiis funus ullum concelebrari potest, structo extra vallum rogo cremaretur.'

§ 8 *Caeninenses, Crustumini, Antemnates*] Plin. III. 5. ubi de oppidis in Latio deletis, 'Crustumerium,' 'Cæninam,' ac 'Antennam' ponit. Paullo ante autem, ubi de Tiberi, 'Crustuminum agrum' nominat. Dionys. II. 101. 'Crustuminum,' alibi 'Crustumerium' vocat. Ita quidem apud me hoc nondum definitum, utrum melius dicatur. Hi autem, ut Sabini populi, in Latio fuerunt, non in Tuscia. *Glar.* Dionys. et Steph. de Urb. urbem Καινίνην scribunt cum diphthongo. Ex quo apparet, *Cæninenses* esse scribendum. *Sigon.* *Coninenses* Lipsiens. in marg. vero m. sec. emendatum *Caninenses* legitur. *Cenicenses* Voss. 2. *Cenenses* Leid. 2. sed per diphthongum *Cæninenses* scribendum esse, Sigonio adsentit Cluv. Ital. Ant. II. 9. p. 665. V. etiam Burm. ad Nas. Fast. II. 135. Quod vero Cluv. addat, Festum grammaticum τὸ 'Cenina' inter alias voces a *Ce* incipientes retulisse, non videtur meminisse, recentiores demum edd.

vocabula a Festo enarata ad seriem alphabeti ordinasse, cum longe alio ordine omnia digesta sint in Festi codd. scriptis et edd. antt. ideoque ex loco, quem nunc unum quodque vocabulum obtinet, nihil effici posse. Præterea *Crustimini* Port. *Crustumeni* Voss. 2. *Crustuminii* Hav. *Crustumerii* Neapol. Lat. Secundum Cluv. ib. p. 657. oppidum dictum fuit 'Crustumerium,' vel 'Crustumeria,' oppidani 'Crustumini.' Tandem *Arcomiantes* Port. *Artĭnates* Lipsiens. pro quo in marg. m. sec. *Antemnates* reposuit. *Autemnates* Voss. 1. *Antenates* Neapol. Lat. *Antennates* Leid. 2. Sed *Antemnates* veram nominis orthographiam esse ex Varr. Serv. ac Fest. ap. Cluv. ib. p. 663. laudatis, patet, qui oppidum ita dictum putant, quod ante amnem est constitutum, sicut 'Interamna,' quod inter amnes. Paulo ante *maxume proximi* Flor.

§ 10 *Deditæque eo mentes*] Quid, si legas *deditæque in eo mentes*, quomodo Catull. Lucret. alii loquuti? *Lips.* Lipsius, *deditæque in eo mentes*, contra omnes libros. *Gebh.* *Deditæque mentes*, media voce omissa, Harl. antiq.

Tum ex composito orta vis] *Orta lis* scribendum esse, Latinius conjecit. Sed nihil muto. Just. XXVIII. 2. 'Qui uxores cum propter originis dehonestamenta non invenirent, vi publica rapuerint.' 'Ex composito' autem est, quemadmodum convenerat. Locutio Livio admodum frequens. I. 40. 'Unus rem ex composito orditur.' c. 53. 'Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus erat, transfugit ex composito Gabios.' III. 16. 'Mox Sabinæ Etruscæque legiones ex composito adessent.' c. 63. 'Consules ex composito eodem biduo ad urbem accessere.' IV. 60. 'Primores plebis, nobilium amici, ex composito conferre incipiunt.' XXV. 9. 'Editus ex composito ignis ab Hannibale est.' c. 19. 'Velut ex composito utrimque signum receptui datum.' c. 24. 'E muro ex composito tuba datum signum erat.' XXVII. 42. 'Numidæ ex composito paulisper in portis se valloque ostentavere.' XXIX. 34. 'Masinissa ex composito nunc terrentis nunc timentis modo ipsis obequitabat portis.' XXXVI. 25. 'Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito obpugnabat.' XXXVIII. 1. 'Ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa.' c. 5. 'Ex composito repente opera est adgressus.' c. 6. 'Si ex composito acta res fuisset.' XL. 5. 'Ex composito sermones ad spretionem Romanorum trahebant.' 48. 'Ex composito refugientium suorum agmen conspexit;' et eo sensu 'componi' dicuntur, de quibus convenit. XXV. 9. 'Ceteri proditores ea, quæ composita erant, exspectabant.' c. 16. 'Dies composita gerendæ rei est.' XXVI. 12. 'Indicat imperatori Romano, Numidas fraude composita transiisse.' Et ita sæpe. *Tunc ex composito* est in Leid. 2. V. II. 12. § 15.

§ 11 *Ut in quem quæque inciderat*] In solo Pal. 3. hæc hæsitat lectio, sed acutioris calami pictura intrusa. Pal. 1. *ut in q̃cũq; inciderat*. Pal. 2. vero *ut in quemque inciderant*. Cur discedam a vulgat. nihil caussæ video. *Gebh.* Vocula *ut* deest ab Harl. antiq. et Leid. 1. *ut in quemquam inciderat* Harl. 2. *ut in quem quæque inciderant* Port. *ut in quemque inciderant* Hav. *ut in quemcumque inciderat* Lipsiens.

Quasdam forma excellentes] Flor. *forma excellente*. Cic. de Inv. II. 1. 'Ut excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in sese imago contineret.' Tusc. V. 21. 'Ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere.' *J. F. Gron.* Liv. IV. 19. 'Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Cossus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par.' VII. 9. 'Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pon-

tem Gallus processit.' Ovid. Epist. Her. III. 35. 'Quodque supervacuum, forma præstante puellæ.' Alterum tamen, quod vulgo ante Gron. obtinuit, et omnes nostri servant, sæpe Livio usurpatur. Sup. c. 7. 'Aversos boves, eximium quemque pulchritudine caudis in speluncam traxit.' III. 44. 'Hanc virginem adultam, forma excellentem, Appius amore ardens pretio ac spe pellicere adortus.' IV. 9. 'Virginem plebeii generis, maxime forma notam, petiere juvenes.' VII. 10. 'Corpus alteri magnitudine eximium.' Similiter dubia scriptura est II. 40. 'ob insignem mœstitiam,' et 'insignem mœstitia;' ubi vid. et ap. Cic. de Sen. c. 17. 'Cyrum minorem, regem Persarum, præstantem ingenio atque imperii gloria.' Ita quindecim ex codd. suis, quinque alios *præstanti ingenio*, unum *præstante ingenio* exhibere Ald. Manutius testatus est. V. Burmann. ad Phædri Fab. III. 8. 3. Insuper *quædam forma excellentes primoribus Patrum destinatæ*, *quas* Hav. *Quædam forma excellente sunt ... destinatæ* Flor. Præterea *datum erat negotium* Lipsiens. alio ordine.

§ 12 *Ante alias specie ac pulchritudine*] *Inter alias* Leid. 2. *specie ante alias ac pulchritudine* Port.

Thalassii cujusdam] Vett. libb. *Talasii;* item Græci Ταλάσιον. *Sigon.* 'Talassius' melius geminato sigma scribitur, quam unico, ut 'Talassionem' geminato sibilo apud Martial. legimus. Nec Græcorum hic plus auctoritati ad veriloquia linguæ suæ et originem ista referentium defero, quam Latinis hominibus et versibus credo. *Turn.* Adv. XI. 17. Pall. tres *Talasii*, ut Sigonii liber. *Gebh.* *Talasii* Lipsiens. Port. a m. pr. et Hav. *Thalasii* Voss. 1. Leid. 2. et Port. a m. sec. *Talassii* Voss. 2. et ambo Harl. et ita quidem etiam Leid. 1. hoc loco: post tamen, addita adspiratione, habet *Thalassio*. Mox *cuinam ferrent eam* Harl. antiq.

Vocem factam] *Factam ferunt* una voce auctior. Neap. Lat. Male; pendet enim a præcc. ubi jam *ferunt* præcesserat.

§ 13 *Incusantes violati hospitii fœdus*] Periz. pater ad marg. Livii legendum conjecit *violatum hospitii fœdus*. Si vulgatum displiceret, minori mutatione reponi posset *violari*. Sed potius nihil muto. *Fœdus violati hospitii* Livius dixit pro fœdus violatum hospitii: quemadmodum 'majora initia rerum' I. 1. pro majorum rerum initia. Mox *ad solennes ludos*, pro ad sollemne ludosque, Hav. sup. h. cap. 'Ludos ex industria parat Neptuno Equestri sollemnes:' sed 'sollemne' pro ludis sollemnibus supra est c. 5. 'Euandrum sollemne adlatum ex Arcadia instituisse;' et postea eod. cap. 'quum sollemne notum esset.'

Per fas ac fidem decepti] *Decepti* abest Vet. *Lips.* *Per fas ac fidem decepti* nostri tres, ne quis forte Lipsiano accedat, cui vox *decepti* abest. Sic dixit Cæsar B. G. I. 46. 'per fidem circumveniri.' Plaut. Most. II. 2. 70. 'per fidem sum deceptus.' Liv. VI. 29. 'Adeste Dii nobis, per vestrum numen deceptis:' quasi diceret, vestrum numen hamus fuit, quo inuncaremur. Idem XXXVIII. 25. 'Major pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.' Rursus XL. 25. 'Duos equites ad Bæbium Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias quam primum subsidio veniret;' hoc est, interpositis induciis, sicut id interpretatur Valerius Maximus. Ita in or. Philippi ap. Sall. ubi hodie adhuc habemus, 'quos perfidia aut perjurio violasti,' reponendum, fide cod. Vaticani, *quos per fidem aut perjuria viol.* hoc est, per fas aut nefas. Emendandus similiter C. Cæsar B. G. VIII. 48. 'Cominus repente omnium suorum invocat fidem atque auxilium, ne sua vulnera perfidia interposita paterentur inulta;' revocandæque edd. primæ *per fidem interpositam;*

quomodo et Mss. meliores. Adde Cæs. B. Gall. I. 46. Legimus quoque in Tullii Amerina c. 40. 'Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem læditur, cui se commisit?' ubi inepte ad oram Lambinianarum edd. 'forte, *cum per ejus perfidiam*, vel *per ejus fraudem*.' Sen. c. 3. de Prov. 'Multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem trucidata.' Auct. de Invent. I. 39. 'Qui sæpe nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus.' *Grut.* Liv. XLII. 47. 'Legationem in Capitolio ita renunciarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quam decepto per inducias et spem pacis rege.' V. etiam Cort. ad laud. loc. Sallust. p. 950. *Per fas hanc fidem* Lipsiens. qui in marg a m. sec. præfert *per fas et fidem*. Vocem *decepti* præter Leid. 2. qui olim Lipsii fuit, servant omnes reliqui, quibus usus sum.

§ 14 *Aut indignatio minor*] [Vid. Varr. Lectt.] *Aut indignatio est minor* etiam Harl. 1. Leid. uterq. Port. et Hav. In context. itaque recepi. Mox *dicebatque* Harl. 2. etiam alibi obvio errore. V. ad XXXIX. 47. § 3.

Liberum fore] *Liberorum* Port. a m. sec. et Hav. Sed, Livium similibus contractionibus uti, ad XXII. 22. § 5. probandi locus erit.

§ 15 *Quibus sors corpora dedisset*] Pal. 2. ac 3. *fors:* et sic magis amant loqui veteres. *Grut.* Lege *fors*, ut habent Pall. 2. 3. Camp. *Gebh.* Frequens corruptio. Refice cum Mss. *quibus fors*. Fortuitus nempe raptus; placuitque Grutero. Sic XXII. 5. 'Fors conglobat;' ubi vulgo *Sors conglobabat*. XXXI. 41. 'Castra, quo fors tulisset loco, sine ullo discrimine aut cura muniendi posita.' *J. F. Gron.* *Fors* est in Flor. et Leid. 1. et Harl. antiq. et idem se in Oxon. reperisse Hearne profitetur. Ante Grut. ita quoque ex conject. reponendum monuit Merula ad Ennii Ann. p. 225. Frequenter autem librarios in his vocibus confundendis errasse supra dictum ad h. lib. c. 4. § 4. quibus adde inferius dicenda ad v. 11. § 1. c. 20. § 9. c. 28. § 3. c. 49. § 1. XXIII. 28. § 3. XXVIII. 18. § 2. XXXVI. 9. § 8. Schott. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 13. et quæ notarunt viri docti ad Val. Max. II. 4. ex. 5.

Sæpe ex injuria postmodum gratiam ortam] Ter. Eun. v. 2. 34. 'Sæpe ex hujusmodi re quapiam et malo principio magna familiaritas conflata est.'

Adnixurus pro se quisque] *Adnisurus* Voss. ambo, et Leid. uterq. *annisurus* Harl. ambo, et Port. V. quæ notavi ad Sil. II. 123.

Quum sua vice functus] Iterum lege ex Pall. tribus, Campano, *ut cum suam vicem functus officio sit;* longe elegantius. *Gebh.* Septem Mss. Andr. Bechar. *suam vicem*. Flor. *suam vim*. Quia non erat plebeium, mutari oportuit. III. 36. 'Et hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem, iret.' XXVIII. 19. 'Ab sollicitis vicem imperatoris militibus.' Iterumque c. 43. 'Ut meam quoque, non solum reipublicæ et exercitus vicem videretur sollicitus.' XXXIV. 32. 'Remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris.' Ergo et hoc lib. c. 25. 'exanimes vicem illius' lege, non *vice*, ut editur. *J. F. Gron.* *Suam vicem* Voss. uterq. Leid. uterq. Harl. ambo, Lips. Port. Hav. Neapol. Lat. codd. Oxon. quos Hearne consuluit, omnesque edd. ante Ald. nisi quod in nonnullis τὸ *suam* operarum culpa omissum sit. Liv. VIII. 35. 'Stupentes tribunos et jam suam vicem magis anxios liberavit onere.' XXV. 38. 'Cogor vestram omnium vicem unus consulere.' V. Gron. ad XXXIX. 14. § 4.

Parentum etiam patriæque expleat] *Parencium* Harl. antiq. Videtur librarius voluisse *parentium;* quomodo inveni in Florent. et. Leid. pr. Ita Horatium, et ex Charis. ac Priscian. Ciceronem locutos esse observat Voss.

Anal. II. 14. Plura alia v. ad IV. 33. § 4. Præterea *par. etiam patriæ expleat* Harl. 2. *par. patrique expleat* Hav. *par. patrieque expleat* Lipsiens. Mox *purgantium a cup.* Leid. 2. Perperam.

CAP. X. § 1 *Parentes tum maxime*] *Cum maxime* Voss. 2. Leid. 1. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. V. infra ad XXVII. 4. § 2. Indicat Liv. eo maxime tempore parentes raptarum civitates concitasse. Adsentior itaque Cortio vulgatum præferenti ad Plin. IX. 13. § 4. Contra *cum maxime*, quod in optimo Florent. superest, probat Longol. ad Plin. X. 58. § 1.

Tantum indignationes continebant] *Tantum indignationis* legendum, suis ad me literis, Heumann. conjiciebat. V. ad XXXIV. 27. § 1. Vulgatam tamen lect. satis commodam puto.

Et legationes eo] *Legationes ee* Harl. antiq. *legati omnes eo* Leid. 2. Vulgatum præstat. Mox *maximum Tatio nomen*, Hav. et post, ordine inverso, *erat in his regionibus* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 2 *Caninenses, Crustuminique et Antemnates*] Vid. Var. Lect. et cap. præc. § 8. et ad II. 31. § 1.

Ipsi inter se tres populi] Primam vocem omiserant omnes, quas vidi, edd. ante Ald. 1518. quæ prima exhibuit, concinentibus scriptis nostris.

§ 3 *Nec Crustumini quidem*] *Ne Crustumini quidem* hic legendum esse, monuit Jac. Gron. ad II. 16. § 9. et ita est in Leid. 1. et Harl. 1. ut et in Oxoniensibus, quos Hearne vidit. Neque aliter se in vet. lib. invenisse testatur Sigon. in prima Schol. ed. Idem sæpissime Livio eruditi interpretes reddiderunt. V. Sigon. ad VIII. 38. § 4. XXI. 30. § 8. XXVI. 49. § 15. XXVIII. 27. § 3. J. F. Gron. ad IV. 8. § 7. XXII. 59. § 9. c. 60. § 12. XXVIII. 27. § 3. XXIX. 12. § 10. XXXI. 31. § 10. Jac. Gron. ad II. 16. § 9. XXVII. 18. § 9. Idem error sæpe in Mss. commissus est. V. ad I. 3. § 4. III. 14. § 4. XXV. 16. § 21. XXXV. 42. § 1. XL. 25. § 6. Plura aliorum scriptorum loca, quæ viri docti eodem peccato liberarunt, collegit Duk. ad Flor. II. 5. § 3. quibus adde Gron. ad Cic. de Sen. c. 10. Latinium ad Val. Max. II. 1. ex. 4. alios doctos interpretes ad II. 8. ex. 2. et ad III. 7. ex. ext. 1. et Cort. ad Plin. II. Ep. 14. Sic emendandum ex optimo cod. Sangerman. apud Colum. II. 18. 'Propter quod ne pecora quidem oportet teneris adhuc et subsidentibus pratis inmittere.' III. 10. 'Ne generandi quidem data est facultas manibus aut plantis.' VII. 8. 'Rustici ne patiuntur quidem sua sponte pigro humore defluere.' IX. 8. 'Quamquam ne sic quidem velim nisi optimas possidere:' quibus locis vulgo adhuc *nec* editur. His ergo exemplis fretus eamdem lectionem restituo Maroni Geor. I. 390. 'Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ Nescivere hiemem:' et Val. Max. III. 2. ex. 1. 'Nam neque altitudine dejectus quassatusve, neque pondere armorum pressus, nec ullo vorticis circuitu actus, ne telis quidem, quæ undique congerebantur, læsus, tutum natandi eventum habuit:' utroque loco vulgo *nec* prostat. Parum interesse existimat Torren. ad Val. Max. III. 7. ex. 2. *ne quidem*, an *nec quidem*, legatur.

Pro ardore] *Pre ardore* Harl. antiq. V. ad IX. 10. § 7.

Ita per se ipsum nomen Caninum] *Itaque per se ipsum* Voss. 1. et Leid. 2. V. ad XXI. 53. § 7. Tum *nomen Caninium* Leid. 2. *nomen Canicensium* Voss. 2. *nomen Caninensium* Leid. 2. Hav. Lips. et a m. sec. Voss. 1. quod ex præc. *iraque Cæninensium* hic repetitum est. Et ea etiam caussa exstitit, cur voces *satis se inpigre movent: ita per se ipsum nomen Cæninum* omissæ fuerint in contextu Port. cujus deinde margini adscriptæ sunt. Vulgatum *nomen Cæninum* rectum puto. Non modo enim 'Cæninensis' sed et 'Cæninus' in usu fuit. Propert.

IV. 10. 7. 'Tempore quo portas Cæninum Acronta petentem Victor in eversum cuspide fundis equum. Acron Herculeus Cænina victor ab arce, Roma, tuis quondam finibus horror erat.' 'Nomen Cæninum' autem, ut 'nomen Volscum,' III. 8. § 10. ubi vide.

§ 4 *Vanam sine viribus iram esse*] Ultimam vocem omittunt Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. *esse iram* alio ordine Port. et Harl. 2. Mox *fusum prosequitur* Lips. et Port. V. ad Liv. IX. 10. § 7.

§ 5 *Spolia ducis hostium cæsi suspensa*] Excludit Pal. 1. τὸ *cæsi*. Gebh. Τὸ *cæsi* abest etiam a Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. In verbis proxime præcc. *Victore ducto*, pro *vict. reducto* habent Port. et Hav. a m. pr. sed primam syllabam τοῦ *reducto* elisit ultima proximæ vocis *victore*. *Victorie ducto* Harl. 2. Mox *tum factis vir magn.* Voss. ambo, Leid. 2. et Hav. Vid. ad VI. 23. § 3. Denique *non minor*, pro *haud minor*, Hav.

Fabricato ad id apte ferculo gerens] Nicol. Perott. in Cornu Copiæ p. 33. in verbo 'Feretrius Jupiter' multis modis redarguit, qui hoc loco *ferculo* legunt, pro *pheretro*: reprehendens etymon quoque hujus verbi, cum a Plut. in Rom. p. 27. tum ab Festo Pomp. v. 'Feretrius' memoriæ proditum. Porro quam vere id faciat, non est hujus loci, ut pluribus prosequamur. Dionys. II. p. 102. putat tripbariam Græce hunc Pheretrium Jovem nominari posse, τροπαιοῦχον, σκυλοφόρον, ὑπερφερέτην. *Glar.* Quid unius hominis audacia noceat libris, vel hic locus esse documento potest. Quippe cum Nicol. Perott. hic inepte censuisset legendum *feretro*, illico eum secuti librarii, erasa genuina, lectionem νοθεύουσαν substituerunt; quod factum doleo in Pal. 2. et 3. Obsecutus quoque illi Campanus est. *Gebh.* *Fereto* Harl. 2. *feretro* Hav. Neapol. Lat. et ex Oxon. quos Hearne consuluit, N. et C. Eamdem lectionem a Perotto probatam video; vix tamen verum esse potest, id quod Gebh. scribit, demum in codd. scriptos eam receptam esse, postquam Perott. ita scribendum docuisset. Plerique enim codd. Perotto antiquiores esse videntur, siquidem a. 1480. obiisse dicatur. Eamdem conjecturam Perotti sibi displicere testatur M. A. Delrius in not. ad Sen. Herc. Œt. 110. Titius ad Gratium 488. malebat, *fabricata ad id apte fercula*; in quo sensum nullum video. Vellem itaque rationem conjecturæ addidisset. Mox *in Capitolio conscendit* Voss. 1. et Leid. 2. *In Capitolium escendit* Flor. a m. pr. *in Cap. abscendit* a m. sec.

Simul cum domo designavit templo Jovis fines] Ante hoc bellum caruisse Romulum ædibus sive domo, quæ suadame subiget, ut credam? Pall. tres, Camp. *cum dono*. Mox legit Mod. e Ms. cod. *Jovis Feretri, inquit, hæc tibi victor*. Gebh. Illud *domo*, pro quo Gebh. *dono* restituebat, per errorem operarum irrepserat in priores Gruteri edd. Non tantum enim Pall. et ed. Campani, verum insuper quidquid est aliorum codd. et edd. præter illas Gruteri, huic lectioni adversantur, etiam ultima ipsius Gruteri. Mox *cognomenque addit* Port. Lipsiens. et a m. sec. Voss. 1. *cognomen addidit* Hav. Priorum error ex neglecta literarum repetitione deducendus. V. ad II. 24. § 6.

§ 6 *Jupiter Feretri, inquit*] In membranis legitur *Jovis Feretri*; sed *Jupiter*, pro *Jovis*, ita demum bene se de Livio mereri existimantes, temere substituerunt. Et tamen hi sunt illi, si Diis placet, qui cœlum terræ miscent, si quid nos, non pro nostra lubidine, sed ex libb. fide, in vulgatis jam auctoribus, et sexcentis locis, eodem modo ab iis male acceptis, loco moveamus, et pro spuriis legitima in suam possessionem reducamus. *Mod.* Nov. Lect. 30. *Jovis*, pro

Jupiter, antiquissimos Latinos usos fuisse docet Merula ad Enn. p. 225. quorum exemplo in nummis Othonis, Vespasiani, Titi, et sequentium Imperatorum, hodie 'IOVIS CVSTOS,' 'IOVIS PROPVGNATOR,' 'IOVIS STATOR,' similesque tituli supersunt. Livium etiam in precationum aliisque antiquorum formulis referendis sæpe ipsa verba tum usitata, quamvis postea usu abrogata, servasse videbimus ad XXXVI. 11. § 2. Uni tamen Modii cod. tantum tribuere, ut adversus reliquorum omnium auctoritatem constantem recepta lectio immutetur, periculosum esse judico. Certe omnes nostri pertinaciter *Jupiter* præferunt: neque aliam ex suis lectionem ulli viri docti, præter Mod. protulerunt. Ceterum emendationem hanc Modio sublegit, et sine nomine auctoris commentariis suis intexuit Dempster. ad Rosin. Antiq. II. 3. Vox *Feretri* aberat a Leid. 2. pro ea *feret* habet Voss. 2. Mox *triumphumque*, pro *templumque*, alia cogitans, dedit librarius Leid. 2.

Quas modo animo metatus sum] *Quas meo animo* Voss. 2. *quas animo met.* Port. Voces *modo animo metatus sum*, *dedico*, *sedem* exsulant a Leid. 2.

Sequentes posteri ferent] Hic per posteros, ut posteriora prioribus et ipsi Livio congruant, non alii sunt intelligendi, quam qui ex omni posteritate ad regiam vel imperatoriam in re militari dignitatem essent provecti; posteri ejusdem, quo ipse, ordinis et fastigii; successores ejus in summo imperio. Sic Plin. Paneg. c. 74. agens de Trajani humanitate et morum clementia erga senatum, et hujus vicissim laudationibus et acclamationibus ad Trajanum in curia factis; 'Onerasti futuros principes, sed et posteros nostros. Nam et hi a principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur; et illi, quod non audiant, indignabuntur:' ubi Lipsius breviter, sed verissime, 'posteros nostros' interpretatur non alios, quam senatores, qui post nos erunt. *Perizon.* Animadv. Histor. c. 7. p. 254. Hæc Perizonii adnotatio obposita est illis, quæ observat Rutgers. Var. Lect. IV. 7. ubi putat, hoc loco quoscumque posteros memorari, nulla imperii mentione facta. Ceterum pronomen *quæ* deerat in Lipsiensi. In verbis proxime præcc. *me auctore* pro *me auctorem* Florent.

§ 7 *Qua laturos eo spolia*] *Quæ laturos* Voss. 1. Tum *laturos eo spolia* servant Voss. ambo, Leid. ambo, Port. et Harl. 2. Neque multum abit Lipsiens. in quo est *laturos eos spolia*, in fine voculæ *eos* repetita litera initiali vocis seq. Sed non in genere Romulus nuncupavit id templum sedem spoliis, sed distincte opimis spoliis. Rectum est ergo *ea spolia*, ut præferunt Harl. 1. et Lips. Mox, *multitudine temporum* aberrans Voss. 2. librarius dedit. Præterea *vulgarem laudem* Leid. 2. Tandem paullo ante, alio ordine, *Hæc templi origo est* Lipsiens. qui etiam *in tā*, pro *irritam*, præfert.

Bina postea intra tot annos] Hæc præpositio est finitio temporis non ultra excurrentis: nam tres istæ voces 'intra,' 'citra,' 'ultra' certos locorum fines proprie demonstrant, ut recte Sulpicius Apollinaris. Liv. IX. 29. 'Omnes intra annum cum stirpe exstinctos.' Itaque 'intra tot annos' foret, priusquam tot anni finem acciperent: qui sermo hic est ineptus. Vult enim Livius, cum tot anni sint elapsi: quod 'tot annos' Virg. 'tot annis' dicit Cic. et passim Latini. Sed ille nonnumquam 'inter tot annos.' Pro Quinct. c. 14. 'Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium.' In Manil. cap. 23. 'Qui inter annos tot unus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant.' Ubi frustra nodum putat vir eruditus. Titinnius ap. Nonium voce 'Toga,'

' quæ inter decem annos nequisti unam togam detexere.' Plaut. Stich. I. 3. 61. ' Prandia, quæ inter continuum perdidi triennium.' Agnoscis scripsisse Livium *inter tot annos*. Nec sane aliter Florent. Voss. uterq. Rott. Gud. et vetustissimæ edd. *J. F. Gron.* *Inter tot annos* etiam Leid. uterq. Harl. uterq. Lips. Port. et Hav. neque aliter Oxon. quos Hearne vidit, omnesque edd. ante Modian. 1588. in qua prima *intra* mihi occurrit: sive Mod. ita legendum censuerit, sive error sit operarum. Plaut. in Trucul. II. 6. 29. ' Inter tot dies quidem hercle jam actum aliquid oportuit.' Cic. in Verr. I. 13. ' Quæ inter decem annos nefarie flagitioseque facta sunt:' ubi Hotomann. ita, pro *intra decem*, legendum monuit, et non modo utriusque locutionis discrimen pluribus adlatis exemplis inlustravit, verum hoc loco etiam ex Ald. et vett. Mss. *inter tot annos* vindicavit. Sæpissime etiam scribas librarios has voces confudisse videbimus ad v. 27. § 3. Mox pro *tot bella* Heumann. suis ad me literis, *tot bellis* legendum conjecit.

Parta sunt spolia] Voces duæ a fine abesse poterant sine incommodo sententiæ. *Grut.* *Parata sunt* Voss. 1. et margo Leid. 2. sollemni errore. Vid. ad v. 6. § 1.

Cap. XI. § 1 *Incursionem facit*] *Incursiones* Port. Liv. inf. hoc lib. c. 32. ' Quum incursionem in agrum Romanum fecissent, repetentibus res Romanis superbe responsum reddunt.' III. 38. ' Sabini magna manu incursionem in agrum Romanum fecere.' Paullo ante *solicitudinem* Voss. 2. Leid. 2. Lipsiens. Hav. a m. pr. et Voss. a m. sec. Alibi ita peccatum est in Mss. et edd. Vid. Gron. ad Sen. Consol. ad Marciam c. 24.

Palantes in agris obpressit] Mss. *palatos*: idque frequenter reperio in Livio, et semper mutatum. *Lips.* Prima ed. confirmat lect. Mss. Lipsiani *palatos*. Pall. tamen tres adhærent alteri. *Grut.* Nostri Mss. *palantes*, vel *pallantes*. Lipsius tamen *palatos*. Gebh. Voss. 1. Rott. Helm. Gud. *palatos*, quo gaudet alibi quoque Livius. Sed et sic Andr. et omnes vett. edd. usque ad Mogunt. Primus Ald. dedit *palantes*. J. F. Gron. *Palatos* etiam Harl. antiq. et Leid. ambo: in contextum itaque recepi, quum codd. præstantium auctoritate subnixus, tum more Liviano, qui ita passim loqui solet. Ita II. 50. ' Palatique passim vaga, ut fit pavore injecto, raperent pecora:' ubi etiam primæ edd. eodem errore *palantesque* præferunt. III. 5. ' In quos, palatos prædam agentes, Postumius aliquot locis, quibus opportuna inposuerat præsidia, inpetum dedit:' ubi iterum vetustiores excusi easdem turbas dederunt. VIII. 24. ' Contrahens suos ex fuga palatos pervenit ad amnem.' IX. 31. ' Easdemque latebras, quibus se paullo ante texerant, palati atque inermes fuga repetebant.' XXII. 17. ' In quosdam boves palatos ab suis gregibus inciderunt.' c. 24. ' Ut inpetus aut in frumentatores palatos, aut in castra, relicta cum levi præsidio, fieret.' c. 32. ' Frumentatum exeunti Hannibali diversis locis opportune aderant, carpentes agmen, palatosque excipientes.' c. 52. ' Cum quatuor millia hominum et ducenti equites, alii agmine, alii palati passim per agros, Canusium perfugissent.' XXIII. 27. ' Cohortatus milites, ut palatos sine signis hostes adgrederentur:' quorum quinque posteriora loca, antequam medecinam ὁ πάνυ Gron. ex Mss. optimis adtulisset, eodem morbo laborarunt. c. 42. ' Ei facile esse ducam obprimere populatores nostros vagos, sine signis, palatos.' XXIV. 20. ' Eos effuse palatos Hanno adortus:' ubi male etiam primæ edd. *palantes*. XLIII. 23. ' In palatos populatores quum erupissent ab Antigonea armati.' XLIV. 44. ' Magnam eos cædem prædamque, palatis passim per agros

Romanis, facturos.' Simili corruptela *inopinantes*, pro *inopinati*, librarii dederant XXI. 52. § 10.

§ 2 *Fusi sunt igitur primo impetu et clamore hostes*] *Sunt* deest Vet. *Lips.* Deest etiam ab omnibus nostris, Florent. utroq. Voss. utroq. Leid. utroq. Harl. Lipsiens. Port. et Hav. etiam ab edd. ante Ald. qui primus addidit: a quo obtinuit vulgo usque ad Grut. qui Lipsio obsecutus iterum delevit. Præterea vox *impetu* deest in Leid. 1. τὸ *hostes* in Voss. 2. sed *clamore hostium* habet Harl. 2.

Precibus raptarum fatigat, orat] Vet. libr. *precibus raptarum fatigata.* Perspicue verum. Sic loquitur alibi Livius. *Sigon.* Non aliter omnes codd. (nisi quod *erat*, pro *orat*, facili lapsu sit in Harl. antiq. et Leid. 2.) omnesque, quas vidi, edd. præter solam Basil. 1555. in qua operæ aberrantes *fatigat* dederunt. De locutione 'precibus fatigare' dictum ad XXVII. 45. § 10.

Coalescere concordia posse] Ultimam vocem nescit Leid. 2.

§ 3 *Ibi minus etiam, quod alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit*] Vet. lib. *quod jam alienis.* Sigon. Vox *animi* abest a Pal. 1. Non enim animi tantum, sed et vires in victis sociis afflictæ. *Gebh.* Vocem *jam* Sigon. interposuit. Sed abest a Voss. utroq. Rott. Gud. Flor. Helm. *J. F. Gron.* *Ibi minus et, quod* Lipsiens. *Ubi minus, quod* Voss. 1. et Leid. 2. *ubi*, pro *ibi*, etiam Hav. et, quas vidi, edd. Aldo priores: is enim primus *ibi* edidit, concinentibus ex nostris Voss. 2. Leid. 1. Port. et utroq. Harl. Vid. ad XXVII. 5. § 2. Præterea vocem *jam*, quam Sigon. inseruit, non agnoscunt ambo Leid. Port. et Hav. eamdem etiam non invenit Hearne in Oxon. L. 2. et C. quare iterum expunxi. Denique probare nequeo, Gebhardum unius cod. auctoritate adv. consensum plerorumque reliq. delere vocem *animi*, licet ea etiam deficiat in Lipsiensi. 'Cadunt animi,' vel 'cadunt animis,' qui animum despondent, quibus audacia minuitur. Liv. II. cap. ult. 'Quod jam inde ab infelici pugna castrisque amissis ceciderant animi.' Cic. de Amic. c. 7. 'Amicitia bonam spem prælucet, nec debilitari animos, aut cadere patitur.' V. Manut. ad Cic. ad Fam. VI. 1. et viros doctos ad Grat. Cyneg. v. 450. 'concidere animis' dixit Cæs. B. G. VIII. 19. 'Hostes concidunt animis, atque itineribus diversis fugam quærunt:' etiam Oros. VII. 7. 'Postquam Galbam in Hispania imperatorem creatum ab exercitu cognovit, totus animo ac spe concidit.' Animi itaque Crustuminorum ceciderant, quod socii victi forent, atque post devictos socios timerent, ne simili clade adficerentur. 'Cadere' autem simpliciter dici de eo, cui et animi et vires afflictæ sunt, nondum me observare memini.

§ 4 *In Crustuminium nomina darent*] Legendum *in Crustuminum*, ut subaudiatur agrum. *Sigon.* Rectius Sigon. *Crustuminum*, assentantibus Pall. 1. ac 3. *Gebh.* *Crustuminum* etiam ambo Voss. ambo Harl. ambo Leid. Lips. et Port. Sed *Crustuminium* Hav. *Crustumerium* Neapol. Lat. quod non displiceret, si perpetuam inter *Crustuminum* et *Crustumerium* differentiam esse constaret, quam ex Cluv. supra notavimus ad c. 9. § 8.

Maxime ac propinquis raptarum] Vocem *maxime*, quam constanter agnoscunt codd. scripti, perperam omiserunt ant. edd. usque ad Ald. qui primus interposuit. Deinde *et propinquis* Leid. 2. Tum, *captarum* Harl. 2. sollemni errore scribarum. V. ad VI. 23. § 5.

§ 5 *Ab Sabinis bellum ortum*] *A Sabinis* Voss. 1. Leid. 2. et Harl. 2. Hinc *bellum ortum est* Harl. 2. *ortum est bellum* Voss. 1. et Leid. 2. Mox *multoque maximum*, omissa vocula *id*, Leid. 2.

Aut cupiditatem] *Aut per cupiditatem* Leid. 2. repetita præpositione, quæ præcesserat: quod Livio familiare admodum fuisse videbimus ad VI. 28. § 6. Uni tamen cod. contra alios omnes fidem habere periculosius est. Mox *intulerant*, pro *intulerunt*, Hav.

§ 6 *Aquam forte ea tum sacris extra mœnia petitum ierat*] *Aquam forte eam tum* Hav. a m. pr. *aquam forte tum ea* Harl. 2. An vocula *ea* delenda ex more Livii? Nisi forsitan addita sit, ne inperitiori lectori dubium foret, utrum virgo, an Tatius, aquam petitum extra mœnia ierat. Paullo ante *corrupit*, pro *corrumpit*, Harl. 2. et Lipsiensis. Mox *pet. ierat ext. mœnia* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 7 *Accepti obrutam armis necavere*] Pal. 1. *Acceptis obtritam armis.* Forte *accepti obtritam:* sed siccum non interduim, utram prebendas. *Gebh.* Nostri nihil mutant, nisi quod vitiose æque *acceptis* sit in Voss. 1. Leid. 2. et Lipsiens. qui et *obtutam* pro *obrutam* præfert: deinde *nec cavre*, pro *necavere*, habet Leid. 2.

§ 8 *Additur fabulæ, quod vulgo Sabini*] Omnes in dandi casu legunt *fabulæ:* quasi, quæ præmiserit auctor de cæde Tarpeiæ, fabulam videri velit. Itaque ego in nominandi casu *fabula* legam, ut sequentia fabulam vocet, non præcedentia. Sane, quæ sequuntur verba, obscura sunt, cum ait, 'eo scuta illi pro aureis donis congesta:' nisi *eo* exponas pro ideo. Deinde 'ex pacto decreto,' vix intelligitur syntaxis. *Glar.* Probo suspicionem Glareani, qui legit *Additur fabula:* ut non ea, quæ exposita sunt, sed, quæ exponenda sunt, 'fabula' dicantur. Addo illud, Livium ita v. 21. esse locutum: 'Inseritur huic loco fabula:' et x. 9. 'Id credo, cognomen errorem in ædilibus fecisse, secutamque fabulam mistam ex ædiliciis et consularibus comitiis convenientem errori.' *Sigon.* Restitui lectionem omnium membr. omnium retro edd. *additur fabulæ.* Nam Sigon. dum auscultat Glareano, invexerat *fabula:* male uterque: ac nobiscum facit pleraque pars historicorum; explicatque ambiguitatem ipsorum Val. Max. IX. 6. *Grut.* *Additur fabulæ* Pall. omnes, itemque olim editi. Glar. tamen, suffragatore Sigonio, ex conjectura *Additur fabula.* v. 21. 'Inseritur huic loco fabula,' &c. Ib. c. 28. 'Inde fabulæ adjectum est.' Mihi temerarium videtur, contra tot testes mutare lect. optimam. Argutias amborum nunc non discutio, non memorum, 'fabulam' significare quoque historiam. Infra v. 11. 'Sed in rebus,' ait ipse Livius, 'tam antiquis, si, quæ similia veri sint, pro veris accipiantur,' &c. *Gebh.* *Fabulæ* præter Hav. omnes nostri, Voss. uterq. Harl. uterq. Leid. uterq. Port. et Lipsiens. et pariter omnes Oxon. quos Hearne excussit: ut non inmerito temerarium Gebhardo visum fuerit, adversus tot codd. sola conjectura *fabula* in contextum recipere; præsertim cum 'fabula,' ut addit, etiam notet veram historiam: ut apud Sen. de Benef. v. 24. 'Puto ob hec iratus, quod se a cognitione media ad veterem fabulam adduceret.' V. Gron. ad Sen. Nat. Quæst. III. 17. et Scheff. ad Phædr. in Prol. I. 7. Similiter tamen fere Mela I. 5. 'Addit fama nominis fabulam;' et Liv. II. 7. 'Adjiciunt miracula huic pugnæ.'

Gemmatosque magna specie annulos] *Gemmatosque manu dextra annulos* in Oxon. N. se reperisse Hearne testatur. Quæ lectio fidei historicæ adversatur. Ex historicis enim constat, Sabinos armillas et annulos sinistra manu gestasse. Vid. Val. Max. IX. 6. ex. 1. *geminatosque* perperam etiam Voss. 2. et Leid. 2. Pari errore voces 'geminatus' et 'gemmatus' confunduntur apud Stat. Silv. I. 1. 1. ut ad eum locum viri docti monuerunt. Vid. etiam viros doctos ad Nason.

Am. I. 2. 41. Mox *habuerunt* Voss. 1. Leid. 2. Port. Harl. 2. et Lipsiens.

Eo scuta illi] *Et scuta* Harl. 1. *ea scuta* Voss. 1. et Leid. 2. Sed vulgatum servandum: 'eo' est, ideo. XXXVII. 28. 'Procul navium habet prospectum: eo maxime, ut in obvio classi hostium essent, electus locus est:' et alibi sæpe. Tum *illis*, pro *illi*, Leid. 2. et Hav. a m. pr. In verbis præcc. *quod in sin. man. esset*, *haberet* præfert Harl. 2.

§ 9 *Decreto arma petiisse dicant*] Lib. Buslid. ad istum modum legit, *directo arma petiisse dicant*, quam lectionem veram arbitror. Opponitur enim ambagiosæ illi petitioni, qua vel arma vel armillas poscere videbatur, dum paciscitur, ut id sibi traderent, quod in sinistris manibus haberent. Nunc autem, plane explicitis verbis, arma petiit; quamobrem non avara, sed insidiosa est habita, tamquam quæ illos nudos hosti objicere vellet. *P. Nann.* Miscell. v. 5. Vet. *directo arma.* Ego, quid lateat, propemodum scio. *Lips.* Alii *directo.* Lego *dierecto.* M. Klock. ap. Burmann. in Syntagm. Ep. tom. I. p. 390. Buslid. lib. cum vet. Lipsii *directo arma petisse dicant*, quam scripturam Nann. Miscell. v. defendit, et interpretatur. Lipsius vero, quid lateat, propemodum se scire ait; sed nullus explicat. Veram scipturam puto *dierecto arma petisse dicant.* Fest. me docuit, 'dierectum' per ἀντίφρασιν dici, malum diem, quasi minime rectum. Unde Latinis (notavit Scal. et nostra laude, et seculo major) 'dierectum intrare,' quod Græci εἰσφθαρῆναι, et 'dierecta abire,' quod ἐντεῦθεν ἀποφθαρῆναι, hoc est, abire in malam rem. Sensus itaque Livii erit; Virginem Tarpeiam in perniciem suam, malo suo, Germanis *zu einer unglückhaften stundt*, arma petisse. Adposite: quamvis nihil displiceat M. Klockii *dierecta arma*, ut Plaut. Men. II. 3. 87. 'lembum dierectum.' *Schegk.* Præmess. 18. Pall. 1. et 3. *delecto*, 2. vero *de directo*. Campan. *directo*. Dudum monuerunt Lips. ac Schegk. et ante hos Nann. *Gebh.* *Decreto* videtur posse defendi verbis Cic. Agrar. II. 17. 'Cur non aperte, ut antea? cur non item ut decreto et palam regionem illam petierunt?' Ubi non mutem cum Manut. Sed Flor. *de recto*. Reg. et Chifl. *derecto*. Pall. duo *delecto*. Pal. 3. *de directo*. Oxon. Buslid. et Mur. et Voss. 1. *directo:* quod probavit olim Nann. Numquid aliud sub eo lateat, viderit Lips. nam 'dierecto' et 'dierecta' adolescentum, ut illa tempora ferebant, elegantium ætatibus condonanda sunt. Cic. in Partit. c. 13. 'Alterum ad fidem directo spectat; alterum se inflectit ad motum:' et Div. II. 61. 'Quid opus est circuitione et amfractu, ut sit utendum interpretibus somniorum potius, quam directo?' *J. F. Gron.* *Delecto arma petisse* Lipsiens. in cujus marg. m. sec. emend. *directo* exstat. *delecta arma petisse* Voss. 2. *delecto ac directo arma petisse* ex Oxon. L. 1. profert Hearne, duabus diversis lectt. junctis, quod sæpius veræ lect. ignaros scribas fecisse, dictum est ad III. 44. § 4. *directo arma petiisse* Hav. *derecto arma petisse* Leid. 1. *directo arma petisse* Harl. uterq. Leid. 2. et Port. Schegkii conjecturam *dierecto arma petisse* refellit etiam G. H. Ursin. Obs. Philol. c. 3. p. 86. 'directus' et 'decretus' etiam alibi confunduntur. Vid. ad XL. 30. § 6. Mox, *fraudem agere visam, sua peremtam mercede* Leid. 2. *perceptam*, pro *peremtam*, Lipsiens. qui error facile ex compendio *perēptam* nasci potuit.

CAP. XII. § 1 *Atque inde postera die*] Rott. Hel. Gud. Voss. 1. *postero*. J. F. Gron. *Postero die* etiam Florent. Harl. uterq. Leid. uterq. Port. Hav. et Lipsiens. (qui etiam, trajectis vocibus, *quum postero die* dedit) cum edd. antt. Neque aliud voluit librarius Voss. 2. qui tamen, manu aberranti, *postremo*

die dedit. Primus Ald. *postera* edidit, ex quo per reliq. edd. eadem lectio propagata est. Vulgo quidem distinxerunt grammatici, 'dies' virilis generis esse, cum de certo die loquimur; muliebris autem, cum de tempore. Vide etiam Manut. ad Cic. ad Fam. I. 2. Non multum tamen eorum dictatis tribuendum, et pro arbitrio licere 'diem,' sive certum diem, sive tempus notet, utroque genere dicere, contendit Burmann. ad Nason. Trist. IV. 6. 38. Hic tamen *postero die* in contextum recepi, tum propter codd. et edd. plurimarum consensum, tum etiam quod Livium, qui vel centum ac pluribus locis 'postero die,' aut 'in posterum diem' dixit, rarissime 'postera die,' et 'in posteram diem' usum observarim; et nescio an pluribus, quam his quatuor locis: II. 49. 'Fabii postera die arma capiunt.' VI. 22. 'Exercitu indicto ad portam Esquilinam in posteram diem.' VII. 8. 'Postera die deserta fuga castra Hernicorum;' et IX. 20. quorum tamen plerisque adhuc variant codd. Præterea vox *inde* aberat a Voss. 1. et Leid. 2. pro qua *in* exhibet Port. quæ scriptura hinc orta est, quod *inde* breviter *iñ* exarari soleat, et notam addere scriba omiserit. V. ad X. 20. § 6.

Inter Palatinum Capitolinumque collem campi est] *Intra Pal.* Voss. 2. solito scribarum errore. Vid. ad V. 27. § 3. Tum *Palantinum* Port. Hinc *Capitoliumque* Leid. 2. et Hav. a m. pr. Denique *Capitolinumque campi collem est* Port.

Non prius descenderunt in æquum ... subiere] Videtur mihi legendum, *Non prius descendere in æquum, ... subire*: quandoquidem expresse Pal. 2. *descendere*, et mox primus *subire*. III. 30. ex Pall. triga restituo, 'Id modo excipere, ne postea eosdem tribunos juberent.' Fatua vulgo lectio regnat *excepere*. Ita III. 36. habet Pal. 2. 'Quotidie coire remotis arbitris.' Vulgo *coibant*. c. 43. 'Haud inultum interficere,' ut habent Pall. duo meliores. IV. 8. quoque emendandum ex duobus Pall. 'Et patres, quanquam rem parvam, tamen, quo plures patricii magistratus in rep. essent, læti accipere.' Vulgo male *accepere*. Statim ibidem c. 9. ex melioribus iisdem codd. lege, 'Priores Volsci duce Æquo Cluilio in Ardeam venire, et mœnibus hostium vallum obicere.' Nam qui primitus mutare ausi sunt, lolio, credo, tam vili tritico, vitiasse mihi persuadeo. Eodem lib. c. 39. 'Quod ubi est factum, interclusi equites: nec perrumpere eadem, qua transierant, posse.' V. 49. 'Sed Diique et homines prohibere redemtos vivere Romanos;' ut habent Pall. duo: vulgo *prohibuere*. Gebh. Nostri codd. nihil mutant; nisi quod *descenderent* a m. pr. *descendere* a m. sec. præferat Port. *descenderent* Hav. a m. pr. *descenderunt* a m. sec. Tum *Romani principes*, una voce auctior, idem Hav. a m. pr. quæ tamen vox ex sequenti huc translata videtur scribæ errore. Denique *subigere*, pro *subiere*, sit in Harl. 1. Livium sæpissime orationibus infinitive propositis usum fuisse, easque frequenter ab indocta scribarum natione corruptas esse, multis locis viri docti observarunt. Vid. ad c. 50. § 5. Hic tamen eamdem adhibitam fuisse, ut Gebh. putabat, nondum mihi persuadere potui.

§ 2 *Metius Curtius*] Vet. *Mettius* semper, ut Græci. *Lips.* *Mettius* Florent. Voss. 1. Port. Leid. 1. et Hav. *Mectius* Leid. 2. *Metilius* Harl. 1. *Mecius* Harl. 2. et Lipsiens. *Cæcius* Voss. 2. Vid. ad c. 23. § 4. Præterea *Crucius* Voss. 1. *Curius* Leid. 2.

Ab Romanis Hostius Hostilius] Dionys. II. p. 108. Lucumonem Tuscum Romulo adjutorem adhibet. Unde et equitum una centuria nomen habet, ut auctor est M. Varro IV. p. 16. Livius Lucerum originem incertam

sit cap. seq. Quidam Hetruscæ historiæ racematores Livium invidiæ in nomen Tuscum insimulant, ideoque ab eo Hostilium pro Lucumone positum esse. Mihi autem videtur Livius hoc absque auctoribus non fecisse; at quibus, nescio: neque enim facile scitu est. *Glar.* Alio libro, nempe de Prænom. Rom. ostendi ex auctoritate lapidum Capitol. et Valerii, et Macrobii, esse prænomen tum in hoc rege, tum in Hosto Lucretio consule, de quo dicam ad IV. 30. § 4. non *Hostium.* Sigon. *A Romanis*, et paullo ante *a Sabinis* Leid. 2. Præterea *Hostius Hostilius* Voss. uterq. Leid. 1. Harl. uterq. Hav. Port. Lips. et a m. sec. Leid. 2. cum a m. pr. corruptius adhuc scriptum fuisset *hostibus Hostilius.* Vocem *Hostius* non agnoscit Oxon. L. 1. ut Hearne notavit, et Neap. Lat., quemadmodum contra *Hostilius* omittit Harl. 1. quod errore factum librariorum, qui tantum non easdem literas repetere neglexerunt. Cur vero Sigon. Hostum Hostilium 'regem' vocat?

Animo atque audacia sustinebat] Pal. 2. *sustentabat.* Gebh. Nostri nihil mutant, nisi quod τὸ *atque* omiserit scriba Harl. antiq. an forsitan voluit *animo audaci?* Sed nihil muto. Paullo ante *rem Rom. æquo iniquo* Voss. 2. Sed peccatum puto librarii.

§ 3 *Ut Hostius cecidit*] Libri, quos supra allegavi, sic habent. *Ut Hostilius cecidit, ...fusaque ad veterem portam Palatii. At Romulus.* Videat diligens lector, num idem sit nomen 'Hostius' et 'Hostilius,' et aliquo modo ὑποκοριστικῶς deductum, ut 'Quintilius' a 'Quintio,' 'Sextilius' a 'Sexto,' 'Petilius' a 'Peto,' 'Manlius' sive 'Manilius' a 'Manio,' 'Lucilius' a 'Lucio,' ea forma, qua Græci dicunt βρεφύλλιον, εἰδύλλιον, μειρακύλλιον. Nam tametsi lambda in his dictionibus non geminetur, non mirum, quum veteres ἀνάλλησιν earumdem consonantium valde exhorruerint. *P. Nann.* Misc. v. 5. *Ut Hostilius* etiam Latin. in Neap. et Hearne in Oxon. N. et C. invenerunt. Sed *Hostius* omnes nostri habuerunt: pro quo recte Sigon. ad § 2. dedit *Hostus.* Mox *inclinatur* omittitur in Voss. 2. ut scribendum videri possit 'Romana acies fusa est.' Sed nihil mutandum puto: τὸ *inclinatur* enim negligentia scribæ excidisse verius est.

Romulus et ipse turba fugientium actus] Pal. 2. *Romulus et ipse ex ipsa turba f. actus:* ceteri duo pro *ipse* habent *ipsa.* Gebh. *Et ipsa* etiam perperam Voss. 2. et Leid. 1. Mox *tur. actus fug.* Port. Tum, *adtollens* Harl. 2.

§ 4 *Hic in Palatino prima urbi fundamenta*] Vet. lib. *Palatio*, ut ante. *Sigon.* Voces *in Palatino* aberant a Voss. 2. Sed *in Pallantino* Port. *in Palatio* Florent. Voss. 1. Leid. uterq. et Harl. 1. et ita ex codd. L. 2. et C. laudat Hearne. V. Gron. ad c. 5. § 1. et Sigon. ad c. 7. § 1. Præterea *prima urbis fund.* Harl. 2. *prima fund.*, media voce omissa, Harl. 1. utrumque male. 'Fundamenta urbi jacere,' ut 'locum seditioni quærere' III. 46. § 2. In præcc. non idem ordo est verborum in omnibus membr. nam *Jup., inquit, tuis jussus av.* Voss. 1. et Leid. 2. *Jup., inquit, jussus tuis av.* Harlei. sec. *Jup., tuis, inquit, visis av.* habet Lipsiens. in contextu, sed *jussus* in marg. mutatum a m. sec.

Scelere emtam Sabini habent] Pal. 2. *tenent.* III. 17. 'Arcem ab his iisdem Sabinis auro captam recepistis.' *Gebh. Tenent* etiam Harl. 2. et Hav. Sed male. Vel enim repetitum ex principio hujus capitis 'Tenuere tamen arcem Sabini;' vel id factum sollemni errore librariorum, qui has voces 'tenere' et 'habere' confundere soliti sunt. Vid. ad II. 21. § 6. Tac. Ann. I. 1. 'Urbem Romam a principio reges habuere.' Vid. viros doctos ad Flor. IV. 2. § 22. Præterea male *scelere erutam* Leid. 2. Simili-

tudo ductuum *n* et *ru* in scriptura Longobardica huic errori caussam dedit.

§ 5 *Fugamque fœdam siste*] Media vox aberat a Voss. 2. Paullo ante, *deinde terrorem*, pro *deme terrorem*, Lips. et Harl. 2. Male. Vid. ad II. 2. § 7. Sup. *hinc alte arce* Flor.

§ 6 *Hic ego tibi templum*] Melior collocatio in Pal. 2. *Hic tibi ego*. Gebh. Caussam, cur illa verborum collocatio præferenda sit, nullam video. Omnes etiam nostri in vulgat. conspirant.

Tua præsenti ope servatam urbem esse] *Tua præsertim ope* Port. Eodem modo olim peccatum erat ap. Sall. in Cat. c. 51. § 19. ubi vide Cort. qui docet, 'præsentem diligentiam' esse adjuvantem, præstantem, certe intentam: quæ etiam est significatio huic loco conveniens. *Tua præsentia perservatam* Florent. a m. sec. Tum *servatam esse urbem* Voss. 1. et Leid. 2. *servatam urbem*, τῷ *esse* omisso, Hav.

§ 7 *Veluti sensisset auditas preces*] Iterum Pal. 2. *Veluti si sensisset*. Gebh. Rott. Gud. Voss. uterq. Flor. uterq. *Veluti si sensisset*. Id perinde Livium sonat, ac vulgata. Hoc libro c. 56. 'Velut si prolapsus cecidisset.' XXI. 8. 'Velut si pariter utrosque murus texisset.' XXIII. 9. 'Velut si jam agendis interesset;' et sæpe. *Jac. Gron.* *Veluti si sensisset* etiam Leid. uterq. Harl. ant. Hav. a m. sec. et omnes, quibus usus sum, edd. antt. Primus Ald. particulam omisit, quam iterum recipiendam duxi. XXI. 41. 'Veluti si servos videatis vestros arma repente contra vos ferentes;' et mox, 'Hic est obstandum, milites, velut si ante Romana mœnia pugnemus.' XXIII. 18. 'Velut si cum alio exercitu a Capua exiret.' XXV. 38. 'Velut si, adhortantes, signumque dantes videatis eos, ita prœlium inire.' XXVIII. 32. 'Veluti si omnium communis agatur honos.' XXIX. 28. 'Veluti si urbem extemplo adgressurus Scipio foret.' Simili modo dictum 'quasi si.' Vid. N. Heins. ad Nas. Ep. IV. 3. 'tamquam si,' de quo vide ad XL. 9. § 7.

Hinc, inquit, Romani] *Heus, inquit, Romani* scribendum, suis ad me literis, conjiciebat Heumann. *Hic, inquit, Romani* Leid. 1. et Hav. Easdem voces sæpius commutari videbimus ad XXVI. 13. § 13. *Hic Romanos*, media voce exsulante, Voss. 2. *inquit, hinc Romani*, mutato ordine vocabulorum, Port. Mox *resistere nos atque*, vocula addita, idem Port. a m. sec.

Restitere Romani, tamquam cœlesti voce jussi] Pal. 1. *resistere R. tam. cœl. v. nisi*. Gebh. *Resistere R.* etiam Voss. 2. Lipsiens. Leid. 2. et Hav. Vid. ad I. 50. § 5. Sed hic nihil muto. Tum *quamquam cœl. voce* Leid. 1. eadem scribæ aberratione, qua etiam 'tantum' et 'quantum' commutantur. Vid. ad XXIV. 35. § 4. Mox *pervolat* Harl. 2.

§ 8 *Ab arce decurrerat*] Vet. lib. *decucurrerat*. Ostendit porro Prisc. bonos auctores compositum 'cucurri' usurpasse: ut Liv. in XXV. 11. 'Etsi ferocius procucurrissent.' Idem fecisse Catonem, Plautum, et Terentium. *Sigon.* *Decucurrerat* etiam Florent. Voss. 1. et Harl. uterq. *cucurrerat* Voss. 2. et Leid. 1. Vid. Gron. ad XXII. 4. § 6. et XXV. 17. § 5. et Coler. ad Præf. Val. Max. ubi testatur, se ejusmodi præterita numquam aliter invenisse in scripto cod. Danielis. Pariter emendandum ap. Front. Strat. II. 2. 4. 'In subjectos hostes decucurrit.' Ita enim unus Hillenb. cujus excerpta penes me sunt, exhibet. Passim etiam cod. Suetonii Memmianum habuisse 'accucurrerunt,' 'transcucurrisset,' 'concucurrisse,' 'percucurrit,' 'procucurrisset' Jac. Gronov. Præf. Suetonii ed. quam 1698. emisit, præfixa testatur. Add. Cort. ad Plin. II. 1. Simili modo formatum præteritum 'excucurrerunt' ex codd. restitutum est c. 15. §

1. 'præcucurrerant' VIII. 30. § 2. Vid. etiam Torren. ad Val. Max. I. 8. ex. 10. et ad III. 1. ex. 1. 'concucurrerunt' vid. Jac. Gron. ad Liv. XXIX. 18. § 10. 'procucurri' vid. ad XL. 30. § 5. 'incucurrerat' vid. Jac. Gron. ad XXVII. 18. § 19. Hoc posterius autem ex illis erat compositis, in quibus se geminationem nondum in præterito reperisse testatur Voss. de Analog. III. 19. inter quæ etiam enumerat 'discucurri,' quo tamen utitur Suet. in Calig. c. 32. 'More victorum cum palma discucurrit.' Præterea *a Sabinis*, pro *ab Sabinis*, est in Voss. 1. Leid. 2. et Harl. 2. Denique *totum quanto foro spatium est* Lips. Male.

Perfidos hospites, inbelles hostes] *Perfidos hostes, imbelles hospites* Port. *perfidos hostes* etiam Voss. 1. Male. Proprium enim convicium in hospites, quod perfidi sint; in hostes autem, quod inbelles. Similiter dictator Romanus Fidenates et Volscos IV. 32. 'perfidos socios,' 'imbelles hostes' vocat. Et ita Ovid. de Paride XIII. 44. 'Tam sis hostis iners, quam malus hospes eras.' Mox *longe esse aliud v. capere* Harl. 2. Vid. ad VI. 23. § 5.

§ 9 *Ferocissimorum juvenum*] *Fortissimorum juvenum* Leid. 2. et Hav. quod ex glossemate natum esse censendum est. Vid. ad XXVIII. 42. § 4. In verbis præcc. unam vocem addebant Harl. 2. et Hav. hoc modo, *in eum jam hæc gloriantem*.

Romani persequuntur] *Prosequuntur* Port. Vid. ad IX. 10. § 7. Paullo ante *forte pugnabat Mecius* Harl. 2.

§ 10 *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri*] Id est, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam male libris omnibus *averterat* scriptum alio sensu. *Lips.* ad Tac. Ann. XII. 51. Sic Pal. 2. a dextra emendatrice, quomodo emendand. censebat Lips. ad Tac. Ann. II. 17. Antea legebamus *averterat*, ignorantia historicæ dictionis; quamvis forte fuit initio *adverteratque etiam S. tanti periculum viri*: nisi præterea velimus *tanti periculo viri* adsutum a manu librarii. Sic et infra post, 'favore multorum addito animo,' deleri poterant e Livio, salva interim narratione. *Grut.* Pal. 1. *averterantque ea res etiam, &c.* Forte legendum *averterantque ea re etiam Sabini*, noto dicendi genere, pro aversi erant. *Gebh.* Recte viri docti *adverteratque* legendum monuerunt: quomodo a m. sec. præfert Port. in quo a m. pr. ut et in omnibus reliq. nostris, utroq. Voss. utroq. Harl. utroq. Leid. Hav. et Lips. erat *averteratque*. Verum non tantum ea res 'averterat,' id est, alio verterat Sabinos, verum etiam 'adverterat,' id est, ad se converterat. Plin. I. 10. 'Multa in Euphrate sic eminent atque elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant atque adficiant:' ubi Corte nos remittit ad ea, quæ notaturus est ad Lucani VIII. 857. Eodem sensu hoc verbum Livio restituendum existimabat Gron. ad V. 42. § 4. Vid. etiam, quæ notantur ad VI. 23. § 8. X. 21. § 2. XXVI. 5. § 9. XXX. 8. § 1. et XXXI. 40. § 7. Simili modo 'aversus' et 'adversus' sæpius in membr. antt. commutantur. Vid. ad II. 31. § 6. De verbo 'advertere' hac significatione agunt Acidal. ad Tac. Ann. l. I. c. 41. et Gifan. in Obs. Ling. Lat. voce 'Advertere.' Aliter tamen loqui videtur Liv. XXVIII. 6. 'Quum omnium animos oculosque id certamen avertisset.' Ceterum unus e Regiis codd. ap. Crev. *advertitque*. Verum unum hunc testem, adversantibus reliquis, non audiendum censeo. Verba seq. 'tanti periculo viri' pro glossemate habet Scheffer. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. p. 298. Insuper 'favore multorum,' quod proximum est, exponit multorum auxilio vel ope. Potius favor est vox qua indicatur spectatorum in circis ac theatris benevolentia, non tamen tacita, sed quæ voce

ac gestu exprimitur. Vid. Casaub. ad Vopisc. Aurel. c. 48.

In media convalle . . . prœlium] Vet. *bellum*. Lips. *In media valle* Lipsiens. quem non audio invitis reliquis. Infra c. 38. 'Infima urbis loca circa forum aliasque interjectas collibus convalles, quia ex planis locis haud facile evehebant aquas, cloacis e fastigio in Tiberim ductis siccat.' *Redintegrant bellum* Voss. 1. Leid. 2. et Harl. 2. Sæpius librarios voces 'bellum' et 'prœlium' commutasse dicam ad III. 61. § 2. Quo minus tamen hic et alibi temere eo sensu 'bellum' recipiendum existimem, obstant, quæ ibidem dicam. Præcc. ita exhibebat Hav. *Romani atque Sabini in media.*

CAP. XIII. § 1 *Tum Sabinæ mulieres*] Eleganter Pal. 1. expungit τὸ *mulieres*. Sic inf. mox, 'Ex bello tam tristi læta repente pax cariores Sabinas viris ac parentibus, et ante omnes Romulo ipsi fecit.' *Gebh.* Eadem vox abest etiam a Lipsiensi. Sed unius vel alterius fide eam expungere non sustineo.

Quarum ex injuria bellum ortum erat] Hunc locum imitatus esse Eutrop. videtur I. 2. 'Commetis bellis propter raptarum injuriam Cæninenses vicit.' Ubi vir clariss. qui proxime scriptorem hunc in lucem emisit, ex cod. Lugd. *raptorum* in contextum recepit, et intelligit injuriam, quam raptores intulere. Ita sæpe active 'injuria' sumi, adscripta ab eo auctorum loca ostendunt, idque non negamus. Uni tamen cod. contra aliorum consensum palmam ibidem tribuendam non esse, vel Livii locus, quem Eutropius imitatus est, evincere potest.

Crinibus passis scissaque veste] Lego *sparsis*. Lips. Recentius editi *passis*; non carpo. Sed tamen, quum antiq. præferant *sparsis*, quod et in Lipsii libb. et tribus Pall. mirum est, nisi originem suam debeat alterum illud Petro Justino Philelpho, qui præfuit ed. Mediol. 1480. In ea certe comparet, additumque, *ut amicis quibusdam suis morem gereret, quam diligentissime illam recognovisse.* At ego minime amare possum tam diligentem recognitionem. *Grut.* Pall. Camp. sicut Lipsii cod. *sparsis*. Diod. XVII. p. 580. de Persidibus, Περιαιρούμεναι δὲ ταῖς χερσὶ τρεμούσαις τὸν τοῦ σώματος κόσμον καὶ τὰς κόμας ἀνειμέναι διὰ τῶν τραχέων ἔθεον, &c. Liv. XXXIX. 13. 'Matronas Baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim.' *Gebh.* *Passis*, pro quo Lips. et Grut. *sparsis*, (quod perpetuo etiam apud poëtas habere pejores observavi, ubicumque fere illud meliores libb.) non est Philelphi istius Mediol. sed Flor. membr. quæ antiquissima est omnium hujus partis Livii adhuc visarum : nec aliter Voss. 1. a m. pr. *J. F. Gron.* *Sparsis*, præter Voss. 1. a manu interpolatrice habent etiam Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. Hav. Port. a m. 1. et Lips. Verum *passis* superest in Harl. antiq. Leid. 1. et Port. a m. sec. quod Gronov. membr. antt. apud poëtas et alibi plerumque præferre testatur, ubi recentt. 'sparsos crines' exhibent. Id infra etiam repetit ad XXVI. 9. § 7. Ita Ter. in Heaut. II. 3. 49. 'Capillus passus, prolixus, circum caput Rejectus negligenter.' Ubi nemo interpretum dissensum codd. notavit, præter Pareum, qui ex Pal. 2. profert *capillus sparsus*, et nuper Bentleium, qui eamdem scripturam tres ex suis pro varia lectione, duos vero in ipso textu, servare monuit. In Phorm. I. 2. 56. 'Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida.' Ubi, reliquis tacentibus, solus Pareus iterum ex Mss. Pall. *sparsus* laudavit Ovid. Ep. VI. 89. 'Per tumulos errat, passis, discincta, capillis.' Liv. VII. 40. 'Exspectate, dum vobis singulis matres conjugesque crinibus passis obviæ ab urbe veniant.' XXVI. 9. 'Undique matronæ

in publicum effusæ circa Deum delubra discurrunt, crinibus passis aras verrentes.' Vid. Nic. Heinsius ad Nas. Fast. I. 646. et Weitz. ad Ter. Heaut. II. 3. 49. Lambin. denique ad Hor. Sat. I. 8. 23. Quid vero sit 'passus capillus,' Gellius docet, jam ab aliis ad partes vocatus, Noct. Att. XV. 15. 'Capillo quoque esse mulier passo dicitur, quasi porrecto et expanso.' Non tamen statuendum cum Græv. ad Just. XXIV. 3. genus loquendi 'crinibus sparsis' Latinis auribus placere non posse, quæ 'passos crines,' non 'sparsos,' norunt. Certe 'spargere crines' Latine dici docuit *J. F. Gron.* ad Just. XXIV. 8. Vid. etiam Bentlei. ad Ter. Heaut. II. 3. 49. 'Sparsi capilli' memorantur quoque Nasoni Ep. XV. 73. 'Ecce jacent collo sparsi sine lege capilli.' Ubi Heins. qui Ovid. recensens ingentem codd. scriptorum copiam consuluit, ex solo tantum Regio *passi capilli* profert: qui tamen non videntur ibi locum habere posse. 'Passi capilli' magis lugentibus ac supplicibus, ut 'sparsi' vaticinantibus, furore divino correptis ac bacchantibus convenire videntur. Vid. Burmann. ad Ovid. Art. Am. III. 709. Hinc *crinibus sparsis* legendum videri dicam ad XXXIX. 13. § 12. etiam ap. Ovid. Heroid. XV. 73. Contra hic cum Gron. et aliis malo *crinibus passis*, quod lugentes (ἐσθῆτας ἔχουσαι πενθίμους inquit Dion. Hal. III. p. 110.) ac supplices Sabinæ ex urbe egressæ sint; et quidem tanto magis, quod et codd. Oxon. hanc lectionem præferre Hearne profiteatur.

Victo malis muliebri pavore] Iterum in Pal. 1. deficit τὸ *malis*. Lucan. VIII. 817. 'Ille per umbras Ausus ferre gradum victum pietate timorem Compulit.' *Gebh.* Nostri omnes nihil mutant, nisi quod τὸ *malis* etiam deest in Lipsiens. Vid. ad II. 36. § 3.

Ausæ se inter tela volantia inferre, ex transverso] Pal. 2. *volitantia*. Gebh. *Volitantia* etiam Harl. 2. *vellancia* Lips. Tum *ausæ sunt . . . se inferre, et ex transverso* Voss. 1. *ausæ . . . se inferre, et ex transverso* Leid. 2. *ausæ se inter tela inferre volantia, ex transverso* Port.

Dirimere infestas acies, dirimere iras] Haud aliter scripti. Ter. in Hec. III. 1. 11. 'Rem cognosces, iram expedies.' Noster XXVIII. 21. 'Quod ab tanta rabie dirimi nequirent.' Malim tamen fere *delenire iras*. Ut II. 45. 'Diem tempusque forsitan ipsum leniturum iras.' XXXIII. 16. 'Aut eo ipso lenire iras, aut pati, quod casus tulisset.' XXXIX. 13. 'Simul iram lenire.' Plaut. in Asin. II. 4. 28. 'Vah! delenire apparas.' Colum. IX. 3. 'Sed tamen iracundia notæ melioris apium facile delenitur.' *J. F. Gron.* Liv. XL. 7. 'Quin comissatum, inquit, ad fratrem imus, et iram ejus, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilaritate nostra lenimus.' Sen. de Ira I. 1. 'Exegisti a me, Novate, ut scriberem, quemadmodum posset ira leniri.' Ovid. Epist. XVII. 23. 'Crimen erat nostrum, si delenita fuissem.' Pari modo 'lenire seditionem' est V. 24. 'Romæ interim multiplex seditio erat: cujus leniendæ caussa coloniam in Volscos deducendam censuerant.' VI. 16. 'Jam haud procul seditione res erat; cujus leniendæ caussa, largitor voluntarius senatus repente factus.' IV. 51. 'Vindicatis seditionibus delenimentum animis Bolani agri divisionem objici.' XXVIII. 26. 'Antea Sucronem ad leniendam seditionem ierant:' 'lenire indignationem' XXXVIII. 24. 'Ad leniendam indignitatem injuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit.' Vide Cort. ad Sall. Jug. 11. etiam 'mitigare discordiam' non absimili ratione dixit Liv. II. 57. Vulgatum tamen damnare non audeo, quod etiam Doujat. tuetur, docens, ideo non male 'dirimendi' voce usum esse Livium, quod non de unius, sed

de duorum mutua ira flectenda hic agatur. Inf. XXXIX. 22. 'Legatum eum post damnationem et bona vendita missum in Asiam, ad dirimenda inter Antiochum et Eumenem reges certamina, Valerius Antias est auctor.'

§ 2 *Ne parricidio macularent*] Videtur necessario legendum *orbarent*. Aliter sensus extricari nequitur, aut certe non placet. *T. Fab.* Eximie Livius se ipse explicat in persona Virginii III. 50. orantis, 'ne, quod scelus Appii esset, sibi attribuerent, neu se ut parricidam liberum aversarentur.' Similiter deprecantur hæ Sabinæ fœdum dedecus, ne mutuis cædibus patres ac mariti efficerent, ut stirpi suæ posset objici et exprobrari, eam a parricidis ortam esse, et patres simul avosque inquinatos et maculatos mutuo cognato sanguine. Sic Manlius maculavit gentem suam parricidio filii VIII. 11. Vides, nihil in his mutandum. *Jac. Gron.* Nihil mutandum esse Doujat. etiam monuit, et verum sensum Livii vidit.

Nepotum illi, liberum hi progeniem] Alio ordine *hi liberum* Florent. Voss. 2. Leid. 1. Port. et Lips. *hi liberorum* Voss. 1. Leid. 2. Hav. et Harl. ambo. Sed amat has contractiones Livius, ut dicendum ad XXII. 22. § 5. Mox *inter nos*, pro *inter vos*, Hav. Vid. ad XXXIV. 2. § 2.

§ 3 *Nos caussa belli, nos vulnerum ac cædium viris ac parentibus sumus*] *Nos caussa belli, nos caussa vuln.* Leid. 2. *nos caussa belli, nos vuln. ac cæd. caussa* Port. Deinde *vuln. ac cædis* Harl. 2. Tum *sumus vir. ac par.* Voss. 1. et Leid. 2. Tandem *viduæ ac orbæ* Lips. Voculæ hæ passim turbantur in Mss. Vid. ad XXI. 53. § 3. Sed τὸ *aut* servandum constabit vel ex illis, quæ notabo ad X. 36. § 17.

§ 4 *Movet res tum multitudinem, tum duces*] *Movent res* ambo Voss. ambo Harl. Leid. 2. et Port. a m. pr. in quo a m. emendatrice repositum *Movit. Monet res* perperam est in Hav. de quo errore in membr. vett. sæpissime obvio vid. ad IX. 38. § 12. Præterea *cum multitudinem tum duces* Florent. Harl. antiq. et Leid. uterq. Vid. ad VI. 23. § 3.

Inde ad fœdus faciendum] Pal. 1. *inde et ad fœdus.* Vide tamen, an pro *faciendum* reponendum sit *sanciendum.* Fuit primo exaratum *saciendum.* Gebh. Vulgat. invitis omnibus membr. cum Gebhardo non mutarem: 'facere fœdus' enim ubique obvium. Inf. h. lib. c. 24. 'Fœdera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus.' IX. 5. 'Negarunt, injussu populi fœdus fieri posse.' Cic. pro Sext. c. 10. 'Fœdus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipsi vellent.' De Fin. II. 26. 'Posuisti etiam, dicere alios, fœdus quoddam inter se facere sapientes.' De Inv. II. 30. 'In eo fœdere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcam sustinuit jussu imperatoris.' Si forte Gebhardo displicuit 'faciendum,' quod mox sequatur 'faciunt,' satisfacere poterunt, quæ notavi supra ad c. 3. § 9.

Sed et civitatem] Vocula *et* abest ab utroq. Voss. utroq. Leid. Port. Harl. 2. Lips. et Hav. Vid. ad II. 6. § 1. Mox *omne imperium conf.* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *Romani*, pro *Romam*, Hav.

§ 5 *Ubi eques Curtius in vado statuit*] Ego lectorem admonui, videret, ne *Curtium* legendum sit potius: ut veteri voce usus Livius, quod et Maro et Ennius fecere, *eques* pro equus posuerit: *statuit* enim activo significatu hoc loco accipiat, necesse est. *Sabell.* Lectio hæc, *equum Curtius in vado statuit*, si quidem vetusta est, maxime placet. Sabel. tamen, *eques Curtium*, pro *equus Curtium*, legendum putat. Ceterum ab hocne Metio Curtio, an ab M. Curtio, (de quo VII. 6. postea Livius fabulam narrat,) la-

suo nomen habeat, incertum est. *Glar.* Hanc lectionem, *equus Curtium* laudat Glar. injuste. [' Glar. legit *equum Curtius;* de verbo *statuit* dicere, quando omnes codd. ita habebant, supersedit. Sabell. de verbo *statuit* loquitur. At Sabell. omittit, Glar. carpit: cum Glar. loquatur ex Gellii auctoritate XVIII. 5. Robortel. mire hic increpat Sigonium de mutatione hujus loci Emend. II. 51. horum verborum hanc sententiam esse scribens, Equum emersisse ex palude illa, et statuisse Curtium in vado, id est, in loco tuto ac minime profundo. Ita ut legendum sit *equus Curtium in vado statuit.* Et ita omnes vett. libb. habent. Nec commode Livii verba ad Plut. sententiam accommodari possunt, cum uterque diversos fuerit secutus auctores. Nam id, quod narratur de eo, vario modo prolatum est ab historicis. Dionys. peditem illum pugnasse ait.'] Vett. enim libb. habent *equum Curtium in vado statuit.* Ex quo intelligi potest legendum esse, *equum Curtius in vado destituit.* Nam Plut. hanc sententiam ita vertit in Rom. p. 28. *Καὶ ἐάσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσεν*; id est, *Destituto equo semet servavit.* Errori locum dederunt finitimæ illæ syllabæ *do, de.* Sigon. Plerique libri *equus Curtium:* quod verius. *Lips.* *In vado statuit* retinendum censeo. *Turn.* Adv. XI. 17. *Equum Curtius in vado statuit* Pal. 2. et a scalpello correctoris Pal. 3. in quo prius forte *equos Curtius,* quomodo diserte visitur in 1. Sigon. nobis finxit *vado destituit,* et præter membr. et non necessario. Nam et 'statuere' idem notare posse colligamus ex Martial. IV. Epigr. 28. 'Nudam te statuet tuus Lupercus.' Ex Symmachi I. Ep. 52. 'Quid tu? libenter Atilio factum putas, quod fascibus aratra mutavit, et in medio sementis opere anhelos boves statuit rusticus magistratus?' Ubi dudum est, quod legendum putabam, *quid? tu libente Atilio, &c.* At rationem sic damus equo, instat Sigon. Ita est; sed et alii dederunt; non animi quidem ac voluntatis, sed facti et eventûs. Virg. Æn. X. 593. 'Nulla tuos currus fuga segnis equorum Prodidit.' Neque alia utitur imagine optimus quisque poëtarum. Unde et id vocis Martiali meo reddidi IX. 73. 'proditor Helles,' suasu Ms. Pal. antea legebatur *portitor;* male. Utique cum et *proditio* accommodetur vel inanimatis. Silius XV. 712. 'Occubuit clipei transfixi proditus ære.' Meminitque turris proditricis Ælian. Var. III. 26. injusteque verbum id arcetur Plin. XXIX. 1. in fin. 'illa perdidit imperii mores.' Reponatur auctoritate membranarum *prodidit.* Sed et nescio, an juste eam dictionem Silio excluserit Dausquius noster XVI. 621. 'septem denudas proditor arces.' Ita enim et ed. pr. et liber manu exaratus Oxoniæ, quem mea caussa ante plures annos compararunt cum vulgat. egregii juvenes Lingelshemius et Dorvilius. Inepte posterius editi *protinus.* Sed et, ubi hodie est Ovid. Met. VII. 600. 'Fibra quoque ægra notas veri monitusque Deorum Perdiderat;' reponatur potius fide Ms. quarti Pal. *Prodiderat.* Imo ubi Paullo J. C. attribuitur definitio 'regulæ' l. 1. De Divers. Reg. Jur. 'Quæcumque in aliquo vitiata est, perdit officium suum,' assentior desideratissimi Marquardi Freheri conjecturæ *prodit,* qui consulatur libro altero Parerg. c. 13. Quare minus etiam recte æque desideratus nobis F. Sylburg. reprehendit Politiani versionem Herod. VI. 9. 'Exercitum Romanum plane prodidit;' putatque rescribendum *perdidit.* J. quoque Leunclav. noster frustra fuit, dum Xylandri versionem emendat in Dione XXXVIII. 34. 'Præstiterunt numquam suscipere bellum, quam susceptum prodere,' substituitque *deserere.* 'Produnt' enim sæpe non proditores, vel necessitate

pressi, vel casu; ut videre est apud Polyb. I. 62. *Grut.* Tragœdia hic criticis acta est. Parum opis ad tranquillandos tales subvehunt Pall. A Pall. 2. et 3. ut et Campani ed. vulgata lectio *equum Curtius in vado statuit* stabilitur. Pal. vero 1. *equos cur ejus in vado statuit.* Lips. ut ante eum dudum Sabell. ac Glar. ariolati sunt, *equus Curtium in vado statuit.* Quod si accurate examinetur Pal. primi lectio, dicendum est, non longe deerrare hinc ejus vestigia, siquidem vetusta scriptura *equos* valet *equus.* Sigon. conjecit *equum Curtius in vado destituit*: quia Plut. vertit Καὶ, ἰδρύσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσε. Sed hujus emendationem arietavit Robortel. *Gebh.* *Equus Curtius in vado statuit* Voss. 1. Leid. 1. et Harl. 1. *eques Curtius in vado statuit* Voss. 2. et nonnullæ ex vetustissimis edd. *equos Curcius in vado statuit* Lips. *equum Curtius in vado statuit* Florent. Harl. 2. Hav. et Port. *equus Curtium in vado statuit* Leid. 2. Quam cum Robortel. et aliis veriorem lectionem existimo; licet adhuc postea Sigon. alia lectioni suæ stabiliendæ in medium adtulerit Emend. I. 46. et præsertim cod. Mureti sibi adsentire. Utrum Robortello, an Sigonio codd. Oxon. congruant, ex Hearnio intelligi nequit: nisi quod tamen prius statuendum ex ordine verborum videatur. Mox *Curtium vadum*, Harl. 2. et *appellavere*, pro *appellarunt*, Hav. *appellaverunt* Harl. 2. Sed Livium contractionibus in his verb. formis gaudere aliquoties infra dicendum erit. Quæ Grut. de verbo 'prodere' ad hunc locum disputavit, pluribus refellere conatus est Gron. Obs. III. 20.

§ 6 *Quum populum in curias triginta*] *Quum eum populum* Voss. 2. Tum *in triginta curias*, alio ordine, Hav.

§ 7 *Aliquanto numerus major hoc*] Ultimam voc. delendam censebat, suis ad me literis, Heuman. *numerus major hic* est in Harl. 2. Hav. et a m. sec. in Port.

§ 8 *Centuriæ tres equitum*] Velcurio cum docuisset, ex Asconio Ped. ad Cic. in Verr. I. 5. constare, nomina Ramnensium, Titiensium, ac Lucerum pertinere ad tres tribus, in quas Romulus universum populum Romanum divisit, quæ tamen hoc loco ad centurias equitum referuntur, tandem existimavit, hic aliquid in Liviano exemplari deesse, aut variare saltem. Verum, quo sensu verba Liviana capienda sint, docuit Græv. ad Flor. I. 5. unde patet, in Livio nihil desiderari.

Ab Tito Tatio Titienses adpellati] Quamquam Fest. a prænomine Tatii ait *Titienses* esse dictos, tamen *Tatienses* potius legendum puto a Tatio. Ita enim vett. libb. ita Varr. de L. L. IV. p. 16. ita Plut. in Rom. p. 30. Ἀπὸ Τατίου Τατιήνσεις. *Sigon.* Nostri nihil mutant, nisi quod *Tatienses* sit in solo Hav. quod etiam ex Oxon. L. 2. B. et C. profert Hearne. Equitum tamen centuriam tertiam *Titienses*, non *Tatienses*, adpellandam esse, contendit Heins. ad Nason. Fast. III. 131. Præterea *appellati sunt* Harl. 2. *appellatæ* Florent. Neap. Lat. et Port. quo modo locutus Varr. loc. laud. 'Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus adpellatæ Tatiensium, Ramnium, Lucerum. Nominatæ, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut ait Junius, a Lucumone.' Ceterum *Ramnenses* hic servant omnes mei, nisi quod *Ranenses* sit in Lips. et Harl. 2. *Romenses* in Voss. 1. et Leid. 2. Vid. ad X. 6. § 7.

Lucerum nom. et orig. causa incerta est] Iidem *Lucerenses* etiam a Fest. et Plut. dicti sunt. Horum originem incertam esse ait Livius, non quia nulla tradita sit; sed quia aliam alii tradentes rem in dubium adduxerunt. Alii enim a luco, alii a Lucumone, alii a Lucero Ardeæ rege, nominatos voluerunt. Auctor Plut. Fest. Pe-

dian. *Sigon.* Vide J. Scopam in Collect. c. 18. *Lucrum*, pro *Lucerum*, habet Leid. 2.

Sed concors etiam] Pal. 3. *consors.* Gebh. *Consors* etiam Leid. 2. quod ex sollemni librariorum errore natum censeri debet. Vid. quæ notavi ad Silii I. 100. *etiam concors* est in Hav. Paullo ante, alio ordine, *non commune modo* Lips. Harl. 2. et Port. ut et mox *regibus duobus fuit* Voss. 1. et Leid. 2.

CAP. XIV. § 1 *Legatos Laurentium pulsant*] *Laurentum* Leid. 2. et Hav. Hac forma 'societas consortiumque Laurentum' memoratur leg. 46. C. Theod. de Cursu Publ. Quod tamen an huc pertineat, dubitat Jac. Gothofr. Junoni Lavinati consecratorum sacerdotum collegium vocat Reines. Class. Inscr. VI. 90. Vid. etiam ad Class. Inscr. XII. 114. Verum altera forma placuit Symmacho I. 65. (quæ aliis est 71.) 'Cæcilianum virum honestum, Laurentium Lavinatium defensorem, susceptum commendat officium.' Eadem forma etiam occurrit in lapidibus literatis antiquis. Ita apud Gruter. p. 256. num. 7. CVRANTIBVS. TI. IVLIO. NEPOTIANO. ET. P. AEMILIO. EGNATIANO. PRAEF. DO. II. Q. Q. LAVRENTIVM. LAVINATIVM. ap. eumdem p. 398. num. 7. M. Cornelius M. F. Pal. Valerianus Epagatianus vocatur DECVRIO. LAVRENTIVM. VICI. AVG. Quem lapidem Gudius de sodalitio Junonis Lavinatis intelligendum putavit. Ob hæc igitur nihil ap. Liv. mutandum arbitror.

§ 2 *Nam Lavinii, quum ad sollemne sacrificium eo venisset*] *Lavini* Voss. uterq. Leid. uterq. Lipsiens. et Harl. antiq. Si conjecturis indulgere liberet, legendum censerem, *nam, Lavinium quum ad sollemne sacrificium venisset, concursu facto, interficitur.* Nunc tamen nihil muto. *Lavini* enim scriptum est pro *Lavinii.* Vid. ad c. 3. § 3. Ita mox *Lavinum*, pro *Lavinium*, præfert Voss. 2. Tum *convenisset* pro *eo venisset* Florent. Insuper etiam *occursu*, pro *concursu*, vitiose idem Voss. 2. Vid. ad c. 25. § 4.

§ 3 *Itaque bello quidem*] Non visitur in Pal. 2. *quidem.* Gebh. *Itaque quidem bello*, voce trajecta, Leid. 2. Paullo ante, *seu haud injuria*, deficiente voce *quia*, Leid. 2. *seu qui haud injuria* Voss. 2. et Leid. 1. Sed ultima litera τοῦ *quia* intercepta est a proximæ vocis initiali. Pro *haud* enim passim, omissa adspiratione, scribitur *aut.*

Ut tamen expiarentur legatorum injuriæ] Considerandum lectori, quomodo legatorum injuriæ regisque Tatii cædes expiata sint per fœdus, inter Romam Laviniumque urbes renovatum. *Glar.* Si locus hic attente spectetur, facile, ut ait Glar. intelligitur aliquid deesse. Deest autem ratio, qua expiatio facta est. De qua Dionys. ita II. p. 115. *Τότε ἄγος ἀφοσιοῦται τὸ περὶ τοὺς πρέσβεις γενόμενον.* Et Plut. in Rom. p. 32. *Καὶ καθαρμοῖς ὁ Ῥωμύλος ἥγνισε τὰς πόλεις, οὓς ἔτι νῦν ἱστοροῦσι ἐπὶ τῆς Φερεντίνης πύλης συντελεῖσθαι.* Aut igitur sacri mentio deest, aut voce illa 'fœdus' continetur, atque expressa est. Ceterum renovatio fœderis cum Laurentibus solennis erat. Libr. enim VIII. 11. ait, 'Cum Laurentibus renovari fœdus jussum: renovaturque ex eo quotannis post diem decimam Latinarum.' [' Glareanus non dicit, quicquam deesse: sed scire cupit, quomodo inter Romanos et Lavinium sit expiatum scelus cædis.'] *Sigon.* Glar. considerare lectorem jubet, quomodo inter Romanos et Lavinienses injuriæ legatorum regisque cædes expiata sint per fœdus. Sigon. vult, si locus attente spectetur, aliquid deesse, nempe rationem, qua expiatio facta est: aut igitur sacri mentionem excidisse, aut voce illa 'fœdus' contineri et expressam esse. Non venit in mentem viris optimis, duplicem

esse expiationem, superstitiosam et civilem: per illam Diis, per hanc hominibus satis fit læsis et alioquin ulturis. Illi utique a Livio requirunt superstitiosam: quæ etsi haud dubie aliqua defunctoria interposita est, tamen eam suo jure, ut multa, Noster præterit. De civili loquitur hoc sensu. Ut satisfieret tamen Laurentibus pro pulsatis legatis, et vicissim ut satisfieret Romanis pro rege cæso, neuterque populus necessitatem hostilium haberet, colloquio habito placuit compensari injurias, et rediri in gratiam fœdere renovato. Vid. ad M. Sen. Controv. v. Præf. *J. F. Gron.* Vox *tamen* perperam aberat a Port. Scriptum fuerat *Ut tñ*. Hinc facili ac proclivi errore duæ posteriores literæ, priorum ductibus similes, licet ordine inverso positæ, omitti potuerunt. Mox *intra Romam Lavinumque* Voss. 2. 'inter' et 'intra' sæpe in Mss. confunduntur. Vide ad v. 27. § 2. Deinde *renovatum*. *Et cum his* Flor.

§ 4 *Nimis vicinas prope se convalescere opes*] [Vid. Lectt. Varr.] Nihil mutant codd. quibus usus sum: nisi quod voculam *se* omiserint librarii Voss. 1. et Leid. 2. et *coalescere*, pro *convalescere*, sit in Hav. a m. pr. *convascere* in Lipsiens. Quamvis itaque vocis *prope* repetitionem haud laudem, invitis libris tamen nihil mutare audeo, præsertim cum Livium tales repetitiones non nimis religiose vitasse pateat ex illis, quæ supra notata sunt ad I. 3. § 9. Si tamen omnino hoc loco displiceat, vide num potius præc. verbis vitium inhæreat, ibique cum Leid. 2. scribendum sit *in ipsis pene portis:* quamvis, ut verum fatear, illud *pene* mihi potius veræ lectionis interpretatio, olim margini adscripta, et deinde in contextum admissa, videatur. In Hav. *in ipsis portis*, omissa voce *prope*, a m. pr. scriptum fuerat. Paullo ante *insperata erat pax*, ordine inverso, Voss. 1. et Leid. 2.

Priusquam tantum roboris esset] Deleo ex Pal. 1. auctoritate τὸ *esset*. Gebh. Caussam justam non video, cur uni huic cod. adversus reliquos omnes favere debeamus. Certe præter Lipsiens. qui etiam *esset* omisit, omnes nostri cum vulgatis faciunt, et sensus etiam τὸ *esset* requirere videtur. Mox *occupabant* pro *occupant* Florent.

Vastatur agri, quod inter urbem] *Vastatur ager, qui* Hav. *id vastatur agri, quod* Port. a m. sec. cum m. pr. scriptum fuisset *vastantur agri, quod:* quomodo etiam præferunt Voss. 1. et Leid. uterq. Id defendi posset, a plurali ad singularem numerum traducta oratione: quod Gratio familiare esse observat Burm. ad Cyneg. ejus vs. 122. Tum autem *quod* positum erit pro quæ pars agrorum. Simili fere modo sermo a singulari ad pluralem traducitur XXXIII. 24. 'Cum Macedones, quæcumque senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent;' ubi alia exempla videbimus. Malim tamen id hoc loco errantibus scribis tribuere, quibus τὸ *agri* inposuit. Insuper perperam iterum Voss. 2. *intra urbem*. Vid. modo ad § 2.

§ 5 *Quia dextra Tiberis arcebat, cum magna trepidatione agrestium populantur*] *Qua dextra* Florent. et Leid. 1. *quia a dextra* Harl. 2. et Port. servantes duplicem lect. *quia* et *qua*. Hinc *tum magna trepidatione* Harl. antiq. solito errore scribarum, qui voculas *tum* et *cum* infinitis locis commutarunt. Vid. ad Epit. Liv. XLVIII. Tandem *populabantur* Neap. Lat.

§ 6 *Excitus Romulus*] *Exercitus Romulus* Leid. 1. dormitantis librarii culpa. Vid. ad x. 33. § 1. *Exitus Romulus* habet Lips.

§ 7 *Egressus cum omnibus copiis*] Præpositio *cum* abest a Mss. nostris. *Gebh.* Ab Sigonio particula est: omnes meliores libri ignorant. Vid. ad XXV. 22. § 8. *J. F. Gron.* Sigon. pr. ed. Scholiorum monuerat, in vet. lib.

esse *egressus cum omnibus copiis*: idque in contextum recepit. Iterata postea ed. 1572. aliisque recentt. hæc quidem adnotatio ejus omissa, sed nihilominus τὸ *cum* in contextu Liviano servatum est, usque dum Gron. iterum deleret; et recte. Abest enim etiam ab omnibus nostris, nisi quod uni Portug. a m. sec. adscripta fuerit. Sæpissime ita Liv. locutus est. II. 24. ‘Latini equites cum tumultuoso advolant nuncio, Volscos infesto exercitu ad urbem obpugnandam venire:’ ubi etiam unus cod. *cum infesto exercitu*. c. 26. ‘Secutus consul Servilius delecta peditum manu:’ ita unus cod. non *cum delecta*: ubi quædam vide. III. 23. ‘Reliquo exercitu haud procul mœnibus Tusculi considunt.’ c. 38. ‘Sabini magna manu incursionem in agrum Romanum fecere.’ VI. 15. ‘Agmine ingenti ad tribunal venit.’ IX. 44. ‘Postumius integris legionibus defessam jam aciem hostium inproviso invadit.’ XXX. 11. ‘Exercitu haud minore ire ad hostes pergit.’ XXXIV. 26. ‘Jam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navibus venerat.’ Ita codd. nostri. Vulgo editur *cum quadraginta navibus*. Vid. quæ ibi notantur. c. 30. ‘Ad imperatorem venit nullis aliis mandatis, quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceat.’ Ita plerique Mss. sed in quibusdam *nullis aliis cum mandatis*. XXXV. 34. ‘Luce prima tribus electis turmis, cetera multitudine equitum subsequi jussa, præcessit.’ XXXVI. 26. ‘Non sinere Romanos omni cura vacuos, quum Ætolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in Asiam trajicere.’ XXXVII. 11. ‘Nicandro quodam archipirata quinque navibus tectis Palinurum petere jusso.’ Ita plerique præferunt codd. et edd. antiq. alii habent *cum quinque navibus*. XXXVIII. 11. ‘Omnibus copiis simul in Athamaniam rediit.’ Hoc modo itaque defendi potuisset scriptura cod. Neap. Lat. I. 5. ‘Romulus non globo juvenum, sed aliis alio itinere jussis certo tempore ad regiam venire pastoribus, ad regem inpetum facit:’ ubi nunc *non cum globo* editur. Et scriptura Voss. XXXV. 23. ‘Nunciavit, Antiochum regem Hellespontum exercitu transisse:’ ubi pariter nunc prostat *cum exercitu*: nisi aliud suaderet conspirans reliquorum consensus. Hac ratione jam etiam infra docebo, commode exponi posse, et nulla, nisi tantum levi distinctionis, emendatione indigere Livium loco, qui exstat XXII. 9. ‘Ubi satis quieti datum; præda ac populationibus magis, quam otio aut requie, gaudentibus profectus:’ ubi plura dicam. Similiter ‘castris,’ pro ‘cum castris,’ cum exercitu, capiendum viri docti docuerunt in vexatissimo loco Statii Silv. I. 1. 30. ‘Et minor in leges iret gener et Cato castris.’ Vid. etiam Manut. ad Cic. ad Fam. VIII. 15. Ulit. ad Nemes. Cyneg. vs. 158. e Cort. ad Sall. Cat. c. 57.

Locis circa densa obsita virgulta obscuris] Verba, *circa densa obsita virgulta*, velut in parenthesi posita, obscurum habent sensum, duramque compositionem, et duo adjectiva uni substantivo apposita videntur. *Glar.* Retinendum censeo *locis circa densa obsita virgulta obscuris*. Nam *densa* valet dense: ut ap. Maron. Geo. II. 275. ‘Densa sere.’ Qui autem *ob sita* duobus vocabulis legunt, et præpostere collocatam præpositionem putant, fidem mihi nondum faciunt, cur ita legendum censeam. *Turn.* Adv. XI. 17. Turnebo atque aliis videtur *locis circa densa obsita virgulta obscuris*. Mihi placeret rescribere, *locis circa, densa ob sita virgulta obscuris*. ‘Locis circa,’ more institutoque Livii, et crebra locutione in ejus scriptis; deinde ‘obscuris propter sita virgulta.’ *Titius* ad Gratii Cyneg. c. 25. Sigon. *densa ob sita*; ut sit, ob circa densa sita virgulta. Quod rejicit Turneb. et *densa* interpretatur dense. Vellem *locis circa denso obsitis virgulto obscuram*. XXI. 54. ‘Rivus præaltis

utrimque clausus ripis, et circa obsitus palustribus herbis, et, quibus inculta fere vestiuntur, virgultis vepribusque.' XXVIII. 2. 'Confragosa loca et obsita virgultis tenebant colles.' *J. F. Gron.* *Densa ob sita virgulta* etiam Titius ad Gratii Cyneget. vs. 25. In Turnebi interpretatione τοῦ *densa* quis sit sensus, non intelligo. Nam quid hoc est, *in locis obscuris circa virgulta dense* locis illis *obsita?* ita enim hæc videtur voluisse accipi. Nic. Heinsius ad Vell. I. 17. conj. *denso obsitis virgulto ac obscuris.* Periz. ad Sanct. II. 8. citat *denso obsito virgulto*, in quo itidem supplendum relinquitur locis illis. Sed loca potius dicuntur obseri virgultis, quam virgulta locis. Varr. de R. R. I. 44. 'In rudi terra seras, an in ea, quæ quotannis obsita sit.' Curt. VI. 6. 'Rupes multis arboribus obsita.' Liv. XXVIII. 11. in nota Gron. et alii sæpe. Unde liquet, Gron. et Heins. recte emendare *obsitis*. Duk. In codd. scriptis vel editis vetustis nihil opis est. Omnes conspirant in vulgatam lect. nisi quod *loca*, pro *locis*, sit in Lipsiens. et Voss. 2. una voce auctior, præferat *locis circa densa opposita obsita virgulta obscuris subsidere*, manifesta scriptoris librarii aberratione; qui etiam, notis subjunctis, insiticiam vocem *obposita*, quæ sequentis *obsita* glossa atque interpretatio marginalis esse videtur, delendam indicavit. Sigon. pr. ed. Scholiorum *ob sita* duas voces esse monuit, Liviumque præpositionem *ob* transposuisse, quod durum futurum esse putaret, *locis ob circa densa sita virgulta obscuris*, præpositione adverbio præposita. Eam expositionem deinde refellit Turn. in Adv. quare Sigon. totam adnotationem in repetita ed. 1566. subpressit; quam postea tamen Titius, sed paullum mutatam, adoptavit: non enim 'circa' ad 'densa sita virgulta,' ut Sigon. sed ad præcedens 'locis' retulit. Doctissimus amicus, cujus ingenio non minus, quam diligentiæ et industriæ, multa jam debet respublica literaria, et in dies plura debebit, sed quem tum nomine adpellare gaudeo, ubi sententiæ ejus subscribo, vulgat. scripturam defendi posse existimabat: *virgulta* enim sequioris generis, et *densa virgulta* casus sextos esse putabat. Docet quidem, Lutatium vel Lactantium Narrat. Fabular. IV. 19. ea forma hac voce usum fuisse: inde tamen id Livianum, aut ejus seculo dignum esse, nondum evincitur. Certe ipse Livius non raro alibi 'virgultum' genere neutro, quemadmodum omnes ejus ævo et diu postea, adhibuit. Ita XXIX. 32. 'Duo reliqui equites cum eo inter virgulta ulterioris ripæ emerserunt.' XLII. 63. 'Transitus per distracta fumantia virgulta patuit.' Nic. Heins. curis secundis ad Vell. Paterc. I. 17. legendum conjiciebat, *locis circa denso obsitis virgulto ac obscuris.* Ita enim voluisse videtur, non *oblitis*, ut operarum errore editur. Verum in hac conjectura omnino displicet *ac obscuris.* Rationem inf. vid. ad X. 36. § 17. 'Ο πάνυ Gron. pr. ed. notarum scribendum putavit *locis circa denso obsito virgulto obscuris.* In hac emendatione facile ferrem, duo adjectiva *denso obsito* jungi uni substantivo *virgulto;* sæpissime enim Livius ita locutus est. Infr. hoc lib. c. 31. 'Quum ibi quædam occulta sollemnia sacrificia Jovi Elicio facta invenisset.' c. 57. 'Et tum quidem ab nocturno juvenili ludo in castra redeunt.' II. 53. 'Eademque hora duo exercitus, duæque potentissimæ et maximæ finitimæ gentes superatæ sunt.' VII. 29. 'Incompositi itaque prædantes in agrum Albanum perveniunt.' IX. 11. 'Jacet inter eos satis patens clausus in medio campus herbidus aquosusque.' XXVIII. 2. 'Hæc stationibus, vigiliis, omni justa militari custodia tuta et firma esse.' XL. 56. 'Quum identidem species et umbræ insontis interemti filii agitarent.' XLII. 50. 'Cervicibus eorum præpotentem finitimum regem inposuisse.' XLIII. 1.

'Exercitum novo periculoso itinere inter exteras gentes duceret.' XLIV. 5. 'Longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur.' c. 43. 'Pellam celerius, quam ipse Perseus, quia recta expedita via ierant, pervenerunt.' Vid. Sanct. in Min. II. 8. qui ex omnis ævi scriptoribus ingentem exemplorum segetem colligens etiam duo Livii laudavit ex I. 20. 'Insignique eum veste et curuli regia sella adornavit:' et ex XXXVIII. 52. 'Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni inluxit.' Id itaque facile ferrem, quamvis compositionem duram vocet Glar. At illud obstat, quod jam, aliorum conjecturas refellens, Duk. obposuit, potius loca obsita dici virgultis, quam virgulta locis. Ita homo, vel ejus vestis dicitur obsita squalore, non autem squalor obsitus homini, vel vesti. II. 13. 'Obsita erat squalore vestis, fœdiorque corporis habitus pallore ac macie peremti.' XXIX. 16. 'Legati Locrensium, obsiti squalore et sordibus, in comitio sedentibus consulibus velamenta supplicum, ramos oleæ, porrigentes.' Et hæc ratio etiam fuisse videtur, cur viro acerrimi judicii in iterata ed. hæc conjectura displicuerit, eique aliam substituerit, quæ in præcc. videnda est. Et sane eam veriorem esse puto, nisi quis, vestigia Heinsiana legens, mallet *militem locis circa denso obsitis virgulto et obscuris subsidere.* Scheff. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. p. 298. legebat *locis circa dense obsito virgulto obscuris.* In qua conject. iterum displicet, quod in illis Turnebi et Perizonii notarat Duk.

Subsidere in insidiis jussit] Præpositione *in* carent Lipsiens. Port. et Hav. Verum excidit ob primam syllabam vocis seq. quod in membranis antiq. sæpissime usu venit. Plura exempla vid. ad VIII. 33. § 6.

Minaci genere pugnæ obequitando ipsis prope portis hostem excivit] Pall. Camp. *adequitando.* Gebh. Scriptura omnis vet. *adequitando:* ut XXIV. 31. 'Ut prætores inter tumultum pavidi adequitaverint Syracusas.' XXXV. 35. 'Nunc in dextrum cornu ad suos adequitandi.' *J. F. Gron.* Non quidem *obequitando* rejicitur, tamquam Livio indignum; ipse enim sæpius eodem verbo alibi usus est: sed potius tamquam invectum contra codd. auctoritatem, qui *adequitando* exhibent. Certe præter Gron. id de Oxon. testatur Hearne. Neque aliter nostri omnes, nisi quod in Portug. *obequitando* pro varia lectione inter versus adscriptum sit; et Hav. id in contextu præferat; Lipsiens. autem, servans tamen veræ lectionis vestigia, ostentet *adequinando.* Infra IX. 22. 'Samnitium imperator ægre patiens, quo tam ferociter adequitasset, inde se fundi fugarique.' X. 32. 'Adequitant deinde sensim portis, urbemque ex tuto rectis itineribus perviam conspiciunt.' XXII. 42. 'Ubi adequitavit portis.' c. 48. 'Quum ab suis parmas post terga habentes adequitassent.' XXXV. 11. 'Numidæ adequitare, dein refugere, sed propius saltum paullatim evehi.' Et ita forsitan restituendum ap. auctorem Epit. Liv. XXVI. 'Usque ad ipsam Capenam portam, ut urbis situm exploraret, adequitavit.' Ubi nunc scripti et editi *obequitavit* similiter exhibent. Præterea *adequitando ipsis portis,* omisso τῷ *prope,* Port.

§ 8 *Pedes quoque referret gradum*] *Pedites quoque referrent* Voss. 1. et ex Oxon. quos Hearne inspexit, N. *pedites referrent* Leid. 2. Indocti librarii elegantiam Livianam, quam minus intelligebant, quantum in ipsis erat, exstinctam voluerunt. 'Pedes' sunt copiæ pedestres, ut 'miles' universus exercitus. Vid. Gron. ad VII. 35. § 2. 'Romanus' pro Romanis infra illustramus ad III. 2. § 11. Τὸ *quoque* aberat etiam a Voss. 2.

Inpulsa Romana acie] Perperam *Ro-*

mana acies Voss. 2. a m. pr. Harl. 2. et Neap. Lat. Mox *persequendique* Harl. 2. et, mutato ordine, *ad locum insid. trah.* Hav.

§ 9 *Mota e castris signa*] Præpositio exsulat a Pal. 2. *Gebh.* Eamdem etiam omittunt Florent. et Harl. 2. Liv. xxv. 9. 'In cetera adeo nihil ob id intenta cura est, ut contra pro argumento fuerit illa procursatio Numidarum, Hannibalem exercitumque castris non movisse.' Ita 'movere tribu,' 'movere senatu' ap. Livium frequenter usurpantur. Reliquorum tamen dissensus vulgatam scripturam veriorem esse indicat. Et quidem, unde factum sit, ut præpositio in quibusdam codd. deficiat, collegisse videor ex Leid. 1. qui, inperite divisis vocabulis, legit *motæ castris:* quod cum in leges grammaticas peccaret, alii mutarunt substituendo *mota castris.*

Multiplici terrore perculsi] *Multiplici errore* Lipsiens. sollemni lapsu scriptorum librariorum. Vid. infra ad xxiv. 30. § 6. *percussi* Voss. 1. et Leid. 2. quomodo infinitis locis variant librarii in codd. antiq. Vid. quæ olim notavi ad Silii ii. 212. Sed in primis Burmann. ad Nason. Met. iv. 138. Ex sententia autem, quam vir maximus eo loco defendit, *percussi* hic probandum videretur.

Quique cum eo equites erant] Vett. libb. *quique cum eo equis ierant.* P. Nann. Misc. v. 6. Miror, in quos inciderit libros Nann. proferens, *quique cum eo equis ierant.* Nihil tale Pall. Camp. ceterique cusi: et, si interius consideretur, non videtur legitima. *Gebh.* [Vid. Varr. Lectt.] Hor. Sat. i. 6. 104. 'curto licet ire mulo.' Liv. xxviii. 17. 'Carthagine Nova, quo pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat.' *J. F. Gron.* Corruptam lectionem *quique cum eo equites erant* Hav. Port. Lipsiens. et Harl. 2. servant. Sed, voce *equites* omissa, *quique cum eo erant* Voss. 2. et ex Oxon. Hearnii L. 1. 2. et B. *quique cum eo visi erant* Harl. antiq. *quique cum equis abierant visi erant* Leid. 1. similiter fere interpolatus, ac Gronovii optimus Florent. *quique cum eo equis ierant* Leid. 2. et Oxon. N. quod recte Nann. et Gron. probarunt. 'Super equos ire' dixit Just. xli. 3. 'Equis omni tempore vectantur, illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt; super illos ire, consistere, mercari, conloqui.' 'Plaustro ire' idem xi. 7. 'Quem reversi primum in templum Jovis euntem plaustro reperissent.' 'Ire equis' vel 'in equis,' non tantum de illis, qui equis, sed etiam qui currui insident, usurpari, docet Burm. ad Nason. Art. Amat. i. 214. Ita Ovid. ex Pont. Ep. iii. 4. 99. 'geminabit honorem Filius, et junctis, ut prius, ibit equis.'

§ 10 *Fuga*) *qui simulantes*] Rectius putem scribi *multoque effusius* (*quippe vera fuga, quam simulantes paullo ante secuti erant*) *oppidum.* Intellige ex superiore Fidenates. 'Effusius' autem comparatur cum illo 'plenis repente portis effusi hostes:' 'quam,' fugam: 'simulantes,' Romanos. *J. F. Gron.* *Quam simulantes*, ut Gron. conj., præfert Voss. 2. Paullo ante *multo effusius*, sine vocula *que*, Leid. 2. Inversis etiam vocibus, *vera fuga quippe* Hav.

§ 11 *Non tamen eripuere se hosti*] Pal. 1. *eripere.* Gebh. Omnes mei conspirant in id, quod editi servant.

Hærens in terga Romanus velut agmine uno inrumpit] Ms. *tergo.* Lips. Lipsius *tergo.* Sic fuisse in Pal. 2. m. emendatrix admonet. *Gebh.* *In tergo* etiam Florent. Voss. 1. Leid. uterq. Hav. et Harl. antiq. Neque aliter ex ingenio emendabat Heuman. suis ad me literis. Liv. xxvii. 42. 'Equites in tergo hærebant.' Ita olim edebatur; pro quo tamen postea ex Mss. repositum *tergo inhærebant.*

Velut agmine uno inrumpit] Colo-

niam factam Fidenas Dionys. Ant. II. p. 116. scribit; Livius hoc loco omisit: in Tullo tamen Hostilio, hoc lib. c. 27. coloniam nominat, tum, ubi antea facta fuerit, dixisse oportuerit. *Glar.* *irrupit* Harl. 2. *irrumpunt* Leid. 2.

CAP. XV. § 1 *Belli Fidenatis contagione irritati*] Pal. 1. *invitati.* Alterum existimo verius esse. *Gebh.* Illud *invitati* adscribam titubanti librario, qui ita facile labi potuit propter similes ductus literarum *v* et *r*. Et alibi has voces confundi constat ex Nic. Heins. ad Nason. Amor. II. El. IV. 9. et ad Fast. II. 649. ad Claudian. in Eutrop. II. 236. et ex illis, quæ infra notantur ad Livii II. 42. § 6. Omnes mei constanter vulgatum tuentur, nisi quod in contextu Lipsiensis, aperto scribæ lapsu, sit *intati.* In qualem cod. forte inciderunt, qui primi *invitati* scripserunt.

Et consanguinitate] Adde ex veteri vocem *sunt.* Lips. Addunt etiam Voss. 1. et Leid. 2. Non tamen necesse videtur, ut recipiamus. Oratio enim pendet ex verbo *excucurrerunt.* Videndum potius, an recte dicatur, 'animi Veientium irritati ... in fines Romanos excucurrerunt populabundi.'

Et quod ... si Romana arma omnibus infesta finitimis essent, stimulabat] Primam voc. ignorat Harl. 2. Tum *si arma Romana* Hav. Hinc *inf. fin. erant* Harl. 2. quod et in marg. est Port. Tandem *simulat,* pro *stimulabat,* Leid. 1. a m. pr. *simulabat* a m. sec. *stimulabant* Harl. antiq. quæ omnia librariorum peccata habenda sunt.

In fines Romanos excurrerunt] Pal. 3. *excucurrerunt.* Probo: ita c. 12. 'Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decucurrerat.' III. 38. puto legendum, *Nec ipsi solum desposponderant animos:* quod cum Pal. 2. non intellexisset, supposuit *deposuerant.* Vide A. Gell. et Antiquas nostras. *Gebh.* *Excucurrerunt* etiam Leid. 1. Lipsiens. et ambo Harl. atque ita Gron. 1665. edi jussit: *excurrunt* Flor. a m. pr. *excucurrerant* Voss. 2. *excurrerant* Port. a m. pr. Vid. ad c. 12. § 8. et ad II. 17. § 2. *in fines Romæ* male est in Port. Mox *populabundique magis,* addito τῷ *que,* Harl. 2.

§ 2 *Hostium exercitu, &c. Veios rediere*] *Hostium incursu* Oxon. N. teste Hearn. Tum *redire* Portug. Paulo ante *portantes.* *Hos Romanus contra* Florent.

§ 3 *Veientes audivere*] *Venientes* Hav. alibi etiam obvio errore. Vid. ad II. 46. § 4. *audiere* Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. sup. c. 1. 'Postquam audierit, multitudinem Trojanos esse.' Mox etiam *decertarent,* pro *decernerent,* Leid. 2. quod ex glossa vel interpretatione marginali natum puto. Inf. II. 14. 'Tantum spei fecere, ut acie decernere auderent.' 'Ferro decernere' est XXXIX. 15. et alibi sæpe. Nep. in Milt. c. 4. 'Utrum mœnibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque decernerent.' Ita ed. Ultraj. integerrima: aliæ partim *decertarent,* partim *contenderent,* præferunt, quæ itidem ex glossatoris interpretatione orta sunt: in Hann. c. 10. 'Classe paucis diebus erant decreturi.' Ita et hoc loco eadem edit. pro *decertaturi:* utroque loco ita scribendum etiam ex cod. suo evicit Gifan. Collect. in Lucret. voc. 'Revisere ad aliquem,' et 'Tractus corporis.' Mox *inclusi detectis mœnibus dim.* Lips. et Haverk. errore librarii. Sup. c. 9. 'Quum situm mœniaque et frequentem tectis urbem vidissent.' IX. 4. 'Quid habent, quod morte sua servent? Tecta urbis, dicat aliquis, et mœnia.'

§ 4 *Ibi viribus nulla parte adjutis*] Quamquam nullum suffragium corrogare possum ex vett. codd. ausim tamen dejerare, ad hunc modum legendum esse, *Ibi vir. nulla arte adj.* Ut intelligas, Romulum aperta vi sine ullo strategemate hostem vicisse. In tam affinibus vocibus *parte* et *arte* fa-

ciiis lapsus fuit. *P. Nann.* Miscell. v. 6. Scribo *arte.* Lips. *Nulla arte* placuit Petro Nannio, eratque in Ms. Theodori Morelli. Exemplaria tamen scripta omnia propugnant illud *parte.* Gifan. inde fingebat *ab arte;* dextere. *Grut.* Visa est non acuta solum, sed etiam vera, criticis nostris hæc Nannii emend. Trahit quippe illam ad se Lipsius. Pall. duo, *Ibi vir. nulla parte adj.* Pal. 3. autem ac Camp. vitiose, *Ibi vir. nulla parte adjutus.* Gebh. Nostri tantum non omnes, ambo Voss. ambo Harl. ambo Leid. Port. et Hav. stant pro vulg. scriptura; solus Lipsiens. habet *nulla arte,* quod etiam ex uno tantum cod. Oxon. B. Hearne laudavit. Cui lectioni stabiliendæ ad marg. Livii Jac. Périz. adscripserat duo hæc Livii loca ex III. 62. 'Consilio etiam Sabini vires adjuvere:' et VI. 28. 'Occasionem juvandarum ratione virium trahendo bello quærebat.' 'Ars' autem hic erit dolus, strategema. Liv. II. 51. 'Capti deinde eadem arte sunt, qua ceperant Fabios.' VII. 14. 'Dictator omnia circumspicere atque agitare cœpit, ut arte aliqua terrorem hostibus incuteret:' et sæpe alibi. Facilis autem librariorum lapsus est voces 'ars' et 'pars' inter se commutantium, quem sæpius commiserunt. Exemplum habuimus supra in præf. § 9. et alia infra habebimus II. 47. § 2. et X. 3. § 8. Grut. quidem docet, Gifanium *nulla ab arte* legisse; is tamen in Obs. Ling. Lat. v. 'Partibus,' vulgatum *nulla parte* præfert. Ceterum *adjutos* etiam Lipsiens. Voss. 1. et Leid. 2. *adjutus* Hav. a m. emendatrice, cum primigenia *adjutis* dederit. Mox *jam veterani, tantum veterani rob.* Leid. 1. cujus scriptor duplicem lect. junxisse censeri potest. Vid. ad III. 44. § 4.

§ 5 *Multatis in centum annos induciæ datæ*] *Multati sunt: in centum annos* Neap. Lat. adstipulantibus antt. edd. quæ Aldo priores sunt. Is enim recte *multatis in centum annos* primus reposuit: cum quo etiam faciunt omnes nostri codd. Vid. ad XXXII. 1. § 1. Ceterum *multatis* edidi, pro *mulctatis.* Et ita præfert Leid. 1. Vid. ad III. 67. § 5. *datæ* deficiebat in Lipsiensi.

§ 7 *Ab illo enim profectu viribus datis tantum valuit*] Vet. *profecto.* Latet aliud. *Lips.* Conjiciebam, *a bello enim pro exercitus viribus statis, &c.* sed a scriptura longius exerrat. Itaque, quod hunc locum emendare non possum, 'mihi est senium multo acerrimum,' nisi verum est, *præfato viribus statis, &c.* Vides, quam facile τὸ *a* εἰς τὰ *ct,* id est, *ec* antiquæ scripturæ degeneret; rursus quam leviter τὰ *ct* εἰς τὸ *a* coalescant. Si persuaderemus deesse vocem, rem haberemus factam, et leg. esset, *a bello enim protectus exercitus viribus statis, &c.* Sed crediderim scribendum, *a bello enim* (vel *ab illo enim*) *protectus viribus statis tantum valuit, &c.* Sic Virg. Cul. vs. 319. 'ille ut Vulcania ferro Vulnera protectus depellere navibus instet.' Statas vero vires Livius dixit, at idem Virg. Div. Op. II. 638. 'vos o, quibus integer ævi Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires, Vos agitate fugam.' *M. Kloek.* Syntagm. Epist. quas edidit Burmann. tom. I. p. 390. Omnes libri *profecto.* Gebh. *Profecto* etiam ex nostris Florent. ambo Voss. ambo Harl. ambo Leid. Port. et Hav. cum omnibus, quas vidi, edd. antt. quod primus Vascosanus in *profectu* mutavit in ed. Basil. 1542. Propterea tamen non, ut Lipsio visum fuit, aliud hic latere suspicor; nisi unum hoc, vel ipsum Livium, vel potius ejus librarios, casum sextum nominis, quod ad quartam declinationem pertinebat, eodem modo formasse, quasi secundæ declinationis foret. Ita *trajecto,* pro *trajectu,* ipse Lipsius supra in Mss. invenerat c. 3. § 8. *mercato,* pro *mercatu,* c. 30. § 5. *delecto,* pro *delectu,* unus codex infra exhibet II. 27. § 10. *senato,* pro *senatu,* ex cod. Colon. legebat Grut. III. 36.

§ 5. *tribunatu*, pro *tribunatu*, plures codd. III. 54. § 14. *apparato*, pro *apparatu*, IV. 12. § 5. *anfractos*, pro *anfractus*, XXIX. 32. § 5. *convento*, pro *conventu*, XXXIV. 48. § 3. *adito*, pro *aditu*, unus cod. XXXVIII. 2. § 13. Alia videri possunt apud Voss. de Analog. II. 17. et 18. Nisi potius *profecto* hic particulam confirmandi capere velis.

§ 8 *Multitudini tamen gratior fuit*] Paus. IV. 3. Διοικούμενον δὲ αὐτὸν τὰ πολλὰ ἐς χάριν τοῦ δήμου μᾶλλον, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες αὐτόντε Κρεσφόντην ἐπαναστάντες καὶ τοὺς υἱοὺς ἀποκτείνουσι. *J. F. Gron.* *Gratior in pace fuit* Voss. 1. et Leid. 2.

Trecentosque armatos ad custodiam corporis] *Tercentosque* Harl. 2. Praeterea *armatos adcorporis tutelam* Oxon. L. 1. ap. Hearn. Sed *arm. ad cust. corporis sui*, una voce auctior, Hav.

Quos Celeres adpellavit] Rationem affert nominis Plut. in Rom. p. 34. ἀπὸ τῆς περὶ τὰς ὑπουργίας ὀξύτητος. *Sigon.* Vid. Voss. Etymol. Ling. Lat. in voce 'Tribus,' et in voc. 'Celer.'

Sed etiam in pace] Τὸ *etiam* aberat a Leid. 1. postea tamen adscriptum. Vid. ad II. 6. § 1.

CAP. XVI. § 1 *Ad Capreæ paludem*] Quidem emendarunt *ad Capræ paludem*: quod quam bene fecerint, nihil definio; quippe qui de hoc nomine nihil me legisse sciam: nomen ait Glar. neque alibi se legisse. At Plut. tamen in Rom. p. 36. ita ait: Ἡ γὰρ ἡμέρα, ᾗ μετήλλαξεν, ὄχλου φυγὴ καλεῖται, καὶ νῶναι Καπρατῖναι, διὰ τὸ θύειν εἰς τὸ τῆς αἰγὸς ἕλος ἐκ πόλεως κατιόντας· τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζουσιν. Et Fest. III. 'Caprilia appellatur ager, qui vulgo ad Capræ paludem dicitur.' [' Glar. admonet duntaxat, nihil definit, ut aliis cogitandi ansam præberet: quod cum laudabile erat, non erat in contumeliam trahendum.'] *Sigon.* *Capreæ* Voss. 2. Harl. 2. et Hav. *Cap* Port. Reliqui Voss. 1. Leid. ambo, Lips. et Harl. 1. *Capræ.* Vid. viros doctos ad Flor. I. 1. Paullo ante *his mortalibus e. op.* pro *his immortalibus e. op.* legendum conjecit Scheff. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. p. 299. Similiter enim Livium de Ænea locutum I. 2. Quum tamen in vulgat. lect. consentiant omnes scripti et editi, atque ipse agnoscat, illud *immortalibus* intelligi posse de æternitate urbis, de fama gloriaque æterna rerum gestarum, nihil immutandum censeo.

Subito coorta tempestas] Pal. 1. *subicto exorta.* Gebh. Supra c. 14. 'Inde subito exorti Romani transversam invadunt hostium aciem.' Nostri tamen, solo excepto Lipsiensi, qui etiam *exorta* præfert, nihil mutant. XL. 11. 'Medio ferme die atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit.' c. 45. 'Latinas mox subito coorta et intolerabilis tempestas in monte turbavit.' Jul. Obseq. de Prod. quæ sæpe verbis Livianis recensere solet, c. 124. 'Quum etiam coorta tempestas signifero signum arreptum mersisset gurgiti.' Mox τὸ *magno* deest in Hav. Tum *tonitrubusque* præfert Voss. 1. Denique *tam densa* Hav. a m. pr. quasi referendum sit ad præc. *tempestas.* Sed recte altera m. emendatum *tam denso.* Ceterum, qui tenebras hoc tempore ortas ecclipsi solis tribuerunt, errare existimat Dodwell. in Adpar. ad Chron. Dionys. § 16. et 17.

§ 2 *Postquam ex tam turbido die serena*] *Ex tam turbido motu dies serena* Voss. 1. et Leid. 2.

Proximi steterant, sublimem raptum] *Steterant, fulminis raptum* Oxon. C. ap. Hearne. Verum infra est hoc cap. 'Hæc, inquit, locutus sublimis abiit:' et c. 34. 'Velut ministerio divinitus missa capiti apte reponit. Inde sublimis abiit.' *Proxumi steterant* Florent.

Silentium obtinuit] Vet. *tenuit.* Lips. Ita etiam Voss. 1. et Leid. 2. nisi quod in poster. etiam deest vox *silentium* negligentia librariorum. 'Tenere silentium' etiam inf. est I. 28. 'Albana

pubes, inermis ab armatis septa, in variis voluntatibus, communi tamen metu cogente, silentium tenuit.'

§ 3 *Deinde a paucis*] *Deinde paucis* sine præpos. Leid. 1. Vid. ad vi. 11. § 4.

Deum Deo natum ... Romanæ] Inf. h. lib. c. 40. 'Romulus, Deo prognatus, Deus ipse.' iv. 15. 'Romuli conditoris, ab Diis orti, recepti ad Deos insignia atque imperium habentem.'

Pacem precibus exposcunt] Media vox abest a Neap. Lat. et plerisque antt. edd. *pacemque exposcunt* ed. Ascens. 1513. Sed Ald. tandem reposuit *pacem precibus exposcunt:* quod omnes nostri præferunt. Inf. ii. 35. 'Precibus plebem exposcentes, unum sibi civem, unum senatorem, si innocentem absolvere nollent, pro nocente donarent.' Ita 'precibus petere' mox h. cap. 'Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem, petens precibus, ut contra intueri fas esset.' ix. 16. 'Quum legatis missis ad pacem cum precibus petendam triste responsum ab consule redditum esset.' xliii. 4. 'Erant, qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent: multis precibus orare,' ii. 11. 'Dicere deinde incipientem primores civitatis circumsistunt, eadem multis precibus orant.'

Suam semper sospitet progeniem] Vet. *urbem vel progeniem:* ut appareat, ambiguæ sedis utramque vocem esse. *Lips.* Vox *suam* deest in Leid. 2. Deinde *sospitent* Harl. 2. Tandem *sospitet urbem vel progeniem* Voss. 1. et Leid. 2. quæ scriptura orta videtur ex duplici lect. quam utramque librarius, verioris ignarus, in contextum recepit. Vid. ad iii. 44. § 4.

§ 4 *Patrum manibus taciti arguerent*] Vocem *taciti* non agnoscit Neap. Lat. *manibus Patrum*, trajectis vocibus, Voss. 1. et Leid. 2.

Manavit enim hæc quoque, sed perobscura] Quam obscura hæc sit opinio, nescio: certe veram esse eam puto; et multi eximii viri, ut Dionys. Val. Max. atque alii, ita credidere. In hac autem fabulosa historia de Proculi astutia bene longus est Livius. *Glar.* Τὸ *enim* deest in Hav.

§ 5 *Consilio etiam ... dicitur fides*] Vox *dicitur* auferri poterat ceu supervacanea: non reperiri in Pal. 2. id testor. *Grut.* Rectius meo animo eat in furcam verbum *dicitur*, ut vult Pal. 2. *Gebh.* *Et consilio etiam*, vocula ab initio addita, Florent. Harl. antiq. et a m. pr. Voss. 1. Tum verbum *dicitur* etiam ab Oxon. L. 2. abesse testatur Hearne, quod et scriba cod. Hav. omisit. Ego neutiquam delendum existimo. Livius enim hic nihil adfirmat, sed aliorum periculo, quod sequitur, refert.

Namque Proculus Julius] Pall. 1. ac 2. *Julius Proculus.* Gebh. Ita etiam Flor. i. 1. 'Cui mox Julius Proculus fidem fecit.' Plut. in Rom. p. 35. similiter Ἰούλιον Πρόκλον vocat. Huic lectioni ex meis concinit solus Lips. Si autem is ordo verborum admittendus foret, eadem ratione positum existimari deberet, qua 'Fabius Quintus,' 'Menenius Agrippa,' et similia, de quibus actum ad iii. 1. § 1. Proculus enim est prænomen, quod etiam in gentibus Gegania et Virginia in usu fuit. Ceterum *Proculus Julus* Voss. 2. et Harl. 2. sed constanter ab aliis *Julius* et Ἰούλιος dicitur.

Gravis, ut traditur, quamvis magnæ rei auctor] *Gratus*, pro *gravis*, Voss. 2. *gratius* Leid. 1. Deinde *actor*, pro *auctor*, Voss. 2. quomodo et alibi variant librarii. Vid. infra ad hujus lib. c. 26. § 5. Sed nihil mutandum. Sunt qui in his verbis hæsitant, quum tamen intellectu facillima sint. Quamvis Proculus Julius rem magnam, et quæ vix fidem inventura videbatur, nunciaret, erat tamen 'auctor gravis,' id est, nuncius multæ auctoritatis, cui populus nuncianti credebat. Infra xxxiii. 45. 'Hæc cum jam ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per se ipsos explorata referrent, au-

dirent majores.' Plin. Hist. Nat. v. 1. 'Haud alio fidei proniore lapsu, quam ubi falsæ rei gravis auctor exstitit:' ut contra 'levis auctor' Liv. v. 15. 'Auctorem levem, nec satis fidum super tanta re patres rati.' vi. 24. 'Ad quam rem leviorem auctorem eum culpæ societas fecerat.' vii. 9. 'Quæsita ea propriæ familiæ laus leviorem auctorem Licinium facit.' xxiii. 13. 'Simultas cum familia Barcina leviorem auctorem faciebat.' Suet. in Claud. 37. 'Nulla adeo suspicio, nullus auctor tam levis exstitit, a quo non mediocri scrupulo injecto ad cavendum ulciscendumque compelleretur. Levis auctoritas' Liv. xxi. 10. 'Scio meam levem esse in eo auctoritatem propter paternas inimicitias.' xxvi. 22. 'Centuriam juniorum seniores consulere voluisse, quibus imperium suffragio mandaret, vix ut verosimile sit, parentum quoque hoc seculo vilis levisque apud liberos auctoritas fecit.'

In concionem prodit] *In concione prodiit* Hav. In Mss. ita et alibi peccatur. Vid. ad ii. 24. § 4. ut et in aliis vocc. ejusdem formæ. Vid. ad xxxvi. 20. § 3.

§ 6 *Romulus, inquit, Quirites*] Magis pathetice Pal. 1. *o Quirites*. Gebh. *O Quirites* etiam Port. et Hav. Putem tamen ab interprete adscriptum esse. Mox *parens hujus urbis*, transpositis dictionibus, Lips. Denique *se mihi obviam dedit* Voss. 1. et Leid. 2. Sed vid. ad xxvi. 25. § 15.

Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem] Lege *obstitissem*. Vide Fest. in 'Obstitum.' *M. Klock.* Syllog. Ep. quas edidit Burmann. tom. i. p. 391. Aptius mihi olim visum in suspicionum libellis *abstitissem*. Movebar loco Sen. Ep. 115. 'Veluti numinis occursu obstupefactus resistat, et, ut fas sit vidisse, tacitus precatur.' Et vero *abstitissem* initio fuisse in Pal. 3. liquet adhuc ex litura. Sane pro infausto habitum occurrere numini, utique nolenti, scimus ex libro Judicum 13. 22. ex Callimachi Pallade vs. 100. Alludit Ovid. Fast. iv. 749. 759. Plut. in Alex. c. 13. m. Sic intelligo Virg. Æn. ii. 606. *Grut.* *Cumque perfusus horrore* Hav. addita copula; at mox, eadem omissa, *venerabundus adstitissem* Florent. Leid. 2. et Harl. 2. *exstitissem* Hav. sed nihil muto. Inf. iii. 23. 'Quum ad id spectator pugnæ adstitisset.' *Restitissem* legendum censuit Burm. in Jove Fulgur. c. 1. p. 232. novæ ed. Denique *precibus petens* Harl. 2.

Ut contra intueri fas esset] Vid. Lips. ad Sen. Ep. 115. et Erasm. in Prov. 'Ne respexeris.' Merula ad Enn. p. 225. ex Ennio et Accio ostendit, vetustum sermonem esse 'contra tueri,' ejusque ignaros hic *intueri*, pro *tueri*, substituisse existimat. Hoc recipi posset, si a libris scriptis confirmaretur: quibus tacentibus non certum est, Livium antiquum genus loquendi secutum fuisse. 'Contra intueri' non minus Latinum est, quam 'contra aspicere' ap. Plaut. in Cas. v. 3. 2. et Mostell. v. 1. 56. et 'contra tollere' et 'attollere oculos' apud alios in notis Bentl. ad Hor. Carm. i. 3. 18. *Duk.* *Ut contra se intueri* Neap. Lat. quod ex inperitia librarii natum, qui *contra*, casu non adjuncto, perperam dictum putabat. Præterea *ut contra tueri* scribi jubet Merula ad Enn. Ann. p. 225. Sed nihil mutandum esse ipse evincat Livius, qui similiter locutus est ix. 6. 'Ne ut oculos quidem adtollerent, aut consolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant.' 'Contra contueri' dixit Plaut. in Pers. ii. 2. 26. 'Feminam scelestam te astans contra contuor.'

§ 7 *Abi, nuncia, inquit, Romanis, et proinde rem militarem colant*] Hæc sic vertit Plut. in Rom. p. 35. Χαῖρε, καὶ φράζε Ῥωμαίοις, ὅτι σωφροσύνην μετ' ἀνδρείας ἀσκοῦντες, ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρωπίνης ἀφίξονται δυνάμεως. *Sigon.*

Prima voce omissa, *Anuncia*, vel *Annuncia, inquit, Romanis* Voss. 2. Lipsiens. Harl. 2. Port. et Hav. Mox *ita velle cœlestes* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 8 *Mirum, quantum illi viro nuncianti hæc fides fuerit*] Lego *fidei*. Justin. VIII. 2. 'Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriæ dedit.' *J. F. Gronov. Mirum quantum illi viro nuncianti hæc fides fuerit* sine controversia solœcismum esse pronunciat Clericus. Aliter scripsisse puto viros doctissimos, qui crediderunt recte dici 'parum fidem,' 'satis otium,' 'satis tempus habere.' Vide Gulielm. Quæst. Plaut. in Bacchid. c. 3. Acidal. in Plauti Pseudol. c. 4. Colv. ad Apul. Met. I. p. 22. et Florid. p. 189. Schulting. ad Sen. Controv. I. 2. p. 91. qui his exemplis hic tuetur *fides*, et Burm. ad Ovid. Met. III. 149. Adde tamen Voss. de Construct. c. 64. *Duk.* Ita etiam Flor. IV. 2. § 74. 'Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum.' Similiter Scheff. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. pag. 300. licet concedat, 'quantum' adverbialiter accipi posse, pro quoad, quo usque, commodius tamen sibi videri testatur, si pro *fides* scribatur *fidei*. Merito tamen temeritatis accusari potest vir clarissimus, qui nuperrime Livium edidit, quod Gron. conjecturam, nullius cod. auctoritate firmatam, in contextum receperit, quum ipse vir summus facere id non sustinuerit. Ut enim demus, vulgatam orationem solœcam esse, (quod tamen falsi arguunt, quæ Duk. ad hunc locum notavit,) et præterea elegantissimum loquendi genus esse 'mirum quantum,' (quod non diffiteor,) neque modo optimis scriptoribus, sed ipsi etiam Livio usurpatum II. 1. 'Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis jungendosque patribus plebis animos.' Vid. viros doctos a Dukero ad loc. Flori laudatos: quis tamen præstabit? ita, ut Gron. conjecit, nunc potius locutum esse Livium, quam, quemadmodum minima etiam emendatione refingi poterat, *Mirum, quanta illi viro nuncianti hæc fides fuerit*: præsertim quum in Voss. 1. pro *quantum*, sit *quanto*. Certe utrumque genus locutionis 'mirum quantum fidei' et 'mirum quanta fides' in usu Latinis fuisse docet Voss. de Construct. c. 19. Quin et in mentem defendendæ vulg. lectioni venire posset, 'quantum' hic positum esse pro in quantum. Vid. Vorst. ad Val. Max. III. 7. in princ. Hæc non ideo dicta velim, quod Gronovii conjectura displiceat; sed ut constet, non temere conjecturas in contextum recipiendas esse. Ipse nihilominus lectionem Gronovii in contextu servavi; non tamen, nisi postquam ita in Leid. 1. invenerim. Et ita quoque in utroq. Harl. fuit, modo vir doctus, qui meo nomine eos excussit, diligenter officio functus sit. Contulit enim cum nupera ed. quæ *fidei fuerit* in contextum recepit; et tamen ad illa verba nullam lectionis diversitatem adscripsit. Ceterum ordine mutato *fides fuerit hæc* Lipsiens.

CAP. XVII. § 1 *Patrum interim animos*] *Patrum igitur animos* Neap. Lat. et edd. antt. Vulgatæ lectionis Ald. auctor exstitit: eamque habent omnes codd. nostri.

Necdum a singulis, &c. pervenerant factiones: inter ordines certabatur] Vet. scribit, et distinguit, *pervenerat: factionibus*. Lips. Lipsius scribi volebat, *pervenerat: factionibus*. Sed cum hæc scriberet, mentem ipsi sanam constitisse nego. *Gebh.* Lipsius e libro notat *pervenerat: factionibus*. et sic Voss. 1. et Helm. et optimi quoque codd. Itaque valde placet ingeniosa conjectura doctissimi J. G. Grævii nostri, *necdum ad singulos,... pervenerat: factionibus inter ordines certabatur*. Sic scripsit, opinor, Livius. 'Pervenerat,' intellige certamen et cupido regni. Tac. Ann. XII. 60. 'Sed tunc ordinum diversa studia, et qui vice-

rant, publice valebant.' Inf. cap. seq. 'neque se quisquam, neque suæ factionis alium.' *J. F. Gron.* *Pervenerat: factionibus inter ordines* etiam Flor. Harl. antiq. et Leid. 2. quare cum Gron. inprimis Grævii conjecturam probo. J. Doujat. objicit, si hæc sententia probetur, nihil vetare, quominus retineatur pluralis numerus *pervenerant*, scilicet certamen et cupido regni. Verum quam maxime id vetat consensus optimorum codd. qui constanter tuentur *pervenerat*. Ipse vero conj. *necdum a singulis, &c. provenerant factiones: inter ordines*. Idem etiam clariss. Trillero in mentem venit lib. I. Observ. Crit. cap. 10. Cler. malebat *nec dum a singulis, &c. prævaluerant factiones: inter ordines*: vel *pervaluerant*, nisi exemplum vocis, ceteroquin analogicæ, defuisset. In vulgatissimo quidem Fabri thesauro illud laudatum videre potest ex Lucret. VI. 918. 'Usque adeo permanenter vis pervalet ejus:' nihilominus tamen viro doctissimo adsentire nequeo, tum quod optimi codd. nimium ab hac lect. abeant, tum quod ita plura, quam ferri posset, vocabula interjicerentur inter voces 'a singulis' et 'factiones,' quæ tamen conjungi in hac locutione deberent, ut 'factiones a singulis' forent factiones singulorum. Unus Hav. voc. addit *pervenerant factiones. Sed inter ordines*. Male. Vid. ad VI. 32. § 8.

Nemo magnopere eminebat] *Magno opere* Voss. uterq. et Lipsiens. Vid. ad XXVIII. 18. § 4.

§ 2 *Ne, quia ... in societate æqua, possessionem imperii amitterent*] Hæc est quidem Sigoniii distinctio: mallem tamen *erat regnatum, in societate æqua possessionem imperii amitterent;* longe alio sensu, quam qui resultet e priore. *Grut.* Eadem hæc, quæ Grutero placuit, distinctio in antt. fuit edd. ita ut quædam etiam uncinulis parentheseos incluserint verba hæc (*quia post Tatii mortem ab sua parte non erat regnatum*). Primus id mutarat Ald. quem reliqui editores secuti sunt. Grutero obsecutus pristinam distinctionem restitui.

Sui corporis creari regem] In Pal. 2. superscriptum est *sanguinis:* non probo. *Gebh.* Liv. IV. 9. 'Alter virgini genere par, tutoribus fretus, qui et ipsi ejusdem corporis erant.' VI. 34. 'M. Fabii Ambusti potentis viri, quum inter sui corporis homines, tum etiam ad plebem, filiæ duæ nuptæ, C. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni erat.' Just. XVIII. 3. 'Servisque de statu reip. deliberantibus placuisset, regem ex suo corpore creari.' XIV. 2. 'Orat, ut non tam ducem se, quam commilitonem, recipiant, unumque ex corpore suo esse velint.' Τὸ *sanguinis* ab interprete adscriptum puto.

Peregrinum regem aspernabantur] Pall. tres, *aspernabant*. Vid. Nonium. Sic III. 5. *vagabant* in Ms. *Gebh.* Nostri nihil mutant, nisi quod *aspernebantur* sit in Voss. 1. *aspernabant* in Lips. et *regem peregrinum* præferat Harl. 2. Illud *aspernabant* errantibus librariis adscribendum videtur. Vid. h. cap. § 6. Deponentia, ut vulgo vocari solent, significatione quidem passiva interdum Livio adhibentur. V. ad XXIV. 8. § 14. Sed forma activa ipsi aut numquam aut rarissime usurpantur.

§ 3 *Regem tamen omnes volebant*] Libri Mss. *regnare tamen*. Scripserat Livius *regnari*. Lips. Adnotatum ad Pal. 2. alias legi *regnare tamen:* quomodo item erat in Mss. Lipsii: ex quo nullo negotio fiat *regnari*. Grut. In Pal. 2. superscriptum *regnare*. Ita Lipsii lib. probat tamen idem *regnari*. Gebh. Flor. quoque et Voss. 1. et Helm. et in marg. Pal. *regnare:* quod in pluribus inventum mutabat Lipsius in *regnari*. Recte: idque e suo quodam annotavit Muret. Sive, ut Livius in fine hujus libri, 'Regnatum Romæ ab condita urbe ad libertatem

annos CCXLIV.' Sive, ut Tac. Ann. III. 54. 'Qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur.' Quod frustra convellere laborat Cluv. Germ. XIII. 17. Hist. I. 16. 'Ut in ceteris gentibus, quæ regnantur.' Sil. I. 293. 'Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.' *J. F. Gron.* Vulgatam lect. *regem tamen*, quam servant edd. etiam antiq. et Hav. insuper ex Oxon. B. et N. profert Hearne: at *regnare* ex L. 2. et C. quibus adstipulantur Leid. uterq. Port. et Harl. 1. *regemre* Harl. 2. duabus tamen posterioribus literis notæ subjectæ sunt, quibus eas delendas librarius indicavit. Denique *regnari*, ut viri docti conjecerunt, Voss. 2. Lips. et Oxon. L. 1. teste Hearnio. Ex his facile responderi poterit Donjatio roganti, quid adtinuerit subjicere minus usitatam phrasin *regnari volebant*, loco notissimæ *regem volebant*, quæ eamdem omnino vim habet? Nempe id factum fuisse auctoritate codd. partim hanc lectionem præferentium, partim manifestis vestigiis eo ducentium. Adde, non adeo eam inusitatam locutionem esse, quin eadem Livius et alii scriptores sæpius usi fuerint; ut docent exempla a Gronovio laudata: quibus adde Liv. h. cap. 'Quia post Tatii mortem ab sua parte non erat regnatum.' Melam II. 11. 'Tum Rheso regnata quondam pars Thraciæ et Bysanthe Samiorum.' Sil. Ital. XIV. 7. 'Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti.' et vs. 71. 'Quid referam Æolio regnatas nomine terras?' Tac. de Mor. Germ. cap. 43. 'Trans Lygios Gothones regnantur.' Illud idem, quod minus usitata sit locutio, docet, non sponte indoctos librarios in eam incidisse, sed præeuntes codd. secutos esse. Adde denique mox præcessisse 'sui corporis creari regem volebant. Romani veteres peregrinum regem adspernabantur.' Quibus nunc non recte subjungitur 'regem tamen omnes volebant.' Licet enim easdem voces a Livio passim iterari supra dictum sit ad c. 3. § 9. additum tamen ibidem est, eas repetitiones inter virtutes orationis non semper referendas, adeoque non admittendas esse, nisi ubi codd. in eas conspirant.

§ 4 *Multarum circa civitatum*] *Mult. circa civitatium* Florent. et Leid. 1. et edd. antt. quædam. Certe id vidi in Mediol. 1480. et Tarvis. 1482. at, quæ Tarvisii triennio post prodiit, jam *civitatum* exhibet. Vid. ad XXXIII. 20. § 11. et ad XLI. 22. § 7. *mult. circa civitatem* Lips. cujus scriba non intellexit, τὸ *circa* hic sine casu poni: quod Livio frequens est. Vid. Duk. ad IV. § 6. et quæ infra dicam ad IX. 11. § 7.

Et esse igitur aliquod caput] Media vox exsulat a Voss. 2. In verbis præcc. *vis externa aliqua* præfert Leid. 2.

Nemo alteri concedere in animum inducebat] Abest a tribus Pall. τὸ *in*: elegantius. *Gebh.* Abest etiam a Voss. 2. Harl. 2. Port. Lipsiens. et Hav. Elegantem autem locutionem esse 'inducere animum,' adfirmanti Gebhardo non adversabor; quin et Terentio, Ciceroni, aliisque optimis scriptoribus in frequenti usu fuisse ultro confiteor. Elegantiorem tamen esse, quam alteram illam 'inducere in animum;' unde probaturus sit, non video. Iidem enim aliique scriptores eodem modo locuti sunt, et quidem, ut hoc loco Livius, addito verbo infinito. Sall. Cat. cap. 54. 'Postremo Cæsar in animum induxerat laborare, vigilare.' Ubi Cort. in notis duo alia exempla ex Ter. laudavit. Quibus adde illud ex Prol. Heaut. vs. 49. 'Et eum esse quæstum in animum induxi maximum, Quam maxime servire vestris commodis.' Qui duo versus repetuntur etiam in Prol. altero Hecyr. vs. 42. et ex Heaut. v. 4. 5. 'Obsecro, mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum, Alie-

num esse te:' Cic. pro Cluent. c. 15. 'Neque enim legare ejusmodi matri poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino prætermittere parentis.' Pro Syll. cap. 30. 'Adeone vobis alienus a sanitate, adeo oblitus constantiæ, adeo inmemor rerum a me gestarum esse videor, ut, quum consul bellum gesserim cum conjuratis, nunc eorum ducem servare cupiam, et in animum inducam, cujus nuper ferrum retuderim, flammamque restinxerim, ejusdem nunc caussam vitamque defendere?' Val. Max. IV. 11. ex. 5. 'In animum induxit, et judicem et prætorem et Vestæ ædem intuens, amicum Lentulo agere.' Hæc, spero, exempla probabunt, utramque locutionem probam esse, neque alteram altera elegantiorem dici posse. Jam vero contendo, vulgatum hoc loco servandum esse duplicem ob caussam. Primo quia ea lectio constanter superest et in pluribus et in fide dignioribus ac melioris notæ codd. Ita enim ostentant Voss. 1. Leid. uterq. et Harl. ant. Neque aliter Hearne in Oxon. omnesque reliqui, præter Gebh. edd. in membr. suis invenisse videntur, quod nullam ex iis scripturæ varietatem proferant. Altera caussa est consuetudo Livii, quem alibi 'animum inducere' dixisse nondum observavi, licet tamen sæpius 'in animum inducere' usurparit. Ita II. 5. 'Illos eo potissimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, consulatum ortum ex domo Junia, patres, plebem, quidquid Deorum hominumque Romanorum esset, induxisse in animum, ut Superbo, quondam regi, tum infesto exsuli, prodessent.' c. 15. 'Ita induxisse in animum, hostibus potius, quam regibus, portas patefacere:' ubi iterum videndus Gebh. c. 18. 'Si, quod inpensæ factum in bellum erat, præstare Sabini (id enim postulatum erat) in animum induxissent.' c. 54. 'Jam nunc ita in animum inducant, consulatum captum et obpressum ab tribunicia potestate esse.' III. 71. 'Non potuisse se tamen inducere in animum, quin, quem agrum miles pro virili parte manu cepisset, eum senex quoque voce, qua una posset, vindicaret.' XXVII. 9. 'Eos ausos consulibus dicere, aiebant, quod consules, ut in senatu pronunciarent, in animum inducere non possent.' XXVIII. 18. 'Illud magno opere tendente rege, ut in animum induceret, ad easdem venire epulas, haud abnuit.' XXXIX. 12. 'Si vera dicere inducere in animum posset, negat perturbari debere.' XLIV. 23. 'Inchoatum perficere, quia inpensa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum.'

§ 5 *Itaque rem inter se centum patres*] Pall. 1. ac 3. *Ita rem:* bene. *Gebh.* *Ita rem* etiam Florent. Voss. uterq. Leid. uterq. Harl. 1. Lipsiens. Port. et Hav. neque aliter vett. excusi usque ad Ald. qui primus *Itaque rem* substituit. Ea autem lectio in Harl. 2. solo fuisse videtur. Alibi sæpe in confundendis voculis 'ita' et 'itaque' librarii turbas dederunt. Vid. ad XXI. 53. § 7.

Decem decuriis factis] *Decem curiis factis* Leid. 1. et Harl. 2. Male. Nam etiam Dion. Hal. Ant. II. p. 119. pariter senatores *εἰς δεκάδας* divisos fuisse tradit. Præterquam quod in verbis seq. et iidem illi, et alii omnes codd. constanter *in singulas decurias* servent.

§ 6 *Quinque dierum spatio finiebatur imperium*] *Quicumque*, pro *quinque*, librarii sphalmate, Lipsiens. Tum *finiebat* Leid. 2. Quod eodem modo dictum videri potest, quo apud Tac. occurrit Ann. VI. 50. 'Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo ætatis anno.' Ita, Livium sæpius 'abolere' *ἀδδετέρως*, sive absolute, usurpasse, infra videbimus hoc lib. ad c. 23. § 3. 'vertere' ad II. 62. § 2. 'mutare' ad III. 10. § 6. 'inclinare' ad III. 61. § 4.

'præcipitare' ad xxv. 11. §. 6. Ita alii adhibent verbum 'augere.' Vid. quæ notantur ad III. 6. § 2. etiam 'convertere.' Vid. Cort. ad Sall. Jug. 20. De variis aliis verbis id testantur Barth. ad Gratii Cyn. vs. 9. Vechn. in Hellen. I. part. 1. c. 6. et I. part. 2. c. 3. § 5. et idem Cort. ad Sall. Jug. in Exc. c. 6. Quum tamen hoc loco reliqui codd. in vulgatum conspirent, τὸ *finiebant* potius adscribam erranti librario, quemadmodum *aspernabant* pro *aspernabantur*, hoc cap. § 2. et contrario errore, *ibatur* pro *ibat*, verbis continue sequentibus. Vid. ad x. 10. § 1.

In orbem ibat: annuumque intervallum regni fuit] *Ibatur* Hav. male. Vid. hoc § ad verba præcc. *annique int.* Leid. 2. *annuum quoque intervallum* Harl. 2. non recte. Vid. ad verba seq. hoc §. Denique *int. reg. fuerat* Leid. 2.

Quod nunc quoque tenet nomen] Belle Pal. 1. ac 2. *quod nuncque tenet nomen.* Gebh. Videtur Gebh. existimasse, illud *nuncque* eodem modo dictum esse, quo 'hodieque,' de quo ad v. 27. § 1. Quum tamen nullus meorum codd. a vulgato in diversum abeat, illud *nuncque* referendum puto inter scribarum aberrationes, qui passim primam syllabam τοῦ *quoque* pro arbitrio omittere, ubi requirebatur, vel addere, ubi necessaria non erat, soliti fuerunt. Vid. quæ ad d. l. notata sunt.

§ 7 *Fremere deinde plebs*] *Plebes* Leid. uterq. et a m. pr. Voss. 1. Vid. hoc lib. c. 20. § 6. Deinde *nunc ultra*, pro *nec ultra*, Lipsiens. *Nec ultra regem* Flor. a m. pr.

§ 8 *Quod amissuri erant*] Una voce interposita, *quod vi amis.* Port. a m. sec. Paullo ante *amoveri*, pro *ea moveri*, Harl. 1.

Summa potestate populo permissa] Dionys. non uno tantum loco ait, senatum Romanum omnium rerum potestatem habuisse, præterquam creandorum magistratuum, sanciendarum legum, inferendique belli, aut dissolvendi, si fortassis cœptum erat. Hæc enim tria in potestate sua populum habuisse. Livius nusquam, quod sciam, hæc simul commemorat, rem oppido necessariam. *Glar.*

Non plus darent juris, quam retinerent] Ita primus edidit J. F. Gron. sed qua auctoritate non monuit. Non modo edd. priores verum etiam tantum non codd. quibus usus sum, omnes constanter servant *detinerent.* Ex solo Voss. 1. et Harl. 2. in excerptis nihil adnotatur, licet commissi fuerint cum ed. quæ Gronovianam secuta etiam *retinerent* exhibet. Neque aliquid addit Hearne de suis codd. licet et ipse *retinerent* ediderit. Pristinam itaque lect. in sedem reduxi, donec de altera melius constet. Præterea *regem populus* alio ordine Lipsiens.

§ 9 *Hodieque in legibus magistratibusque*] *Hodie quoque* Lipsiens. Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. ambo, Port. et Hav. Vid. ad v. 27. § 1. Præterea particulam connectentem *que* ultimo loco male omisit Harl. 2. Sup. pro *sic ratum, si gratum* habet Florent.

Usurpatur, id enim jus, vi ademta] Quidam emendarunt *idem jus vi ademtum*, et ad *usurpatur* verbum conjungunt, quod placet: et *vi ademtum* fortassis ad Julium Cæsarem retulit: quem tamen propter Augustum nominare non audebat: nisi quis malit ad ejus seculi seditiones referre, quæ Cæsarem præcesserunt. *Glar.* Difficilis et lubricus locus hic est. In vett. libb. est *vi adempta*, non *vi ademptum:* quam lectionem aliorum ingenio partam probat Glar. his verbis: 'Quidam emendarunt,&c.' Hæc ille. ['Glar. ingenue fatetur, hoc ab aliis erutum, nec sibi adscribit.'] Mihi vero neque hæc lectio, neque hæc sententia probatur: neque enim hoc jus vi aut a Cæsare ademptum est, aut

ante Cæsarem ab alio. De Cæsare testis est Suet. qui scribit de eo c. XLI. 'Comitia cum populo partitus est, ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur, pro parte altera, quos ipse dedisset, et edebat per libellos circum tribum missos scriptura brevi. Cæsar dictator illi tribui. Commendo vobis illum, et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.' ['Hæc Suetonii verba satis declarant, comitiorum rationem mutatam, etsi non omnino abrogatam; non igitur sine caussa dubitavit Glar.'] De aliis auctor est Livius, qui sæpius hoc institutum relatum esse, et lege sancitum nova, cum quasi vetustate obsolevisset, scribit. Ut VI. 42. 'Quia patricii se auctores futuros negabant, prope ad secessionem plebis res venit.' Item. 'S. C. factum est, ut duos viros ædiles ex Patribus dictator populum rogaret, Patres auctores omnibus ejus anni comitiis fierent:' et VIII. 12. 'Lata lex est, ut legum, quæ centuriatis comitiis ferrentur, ante initum suffragium Patres auctores fierent.' Præterea hunc eundem morem, temporis vetustate obliteratum, a L. Sylla renovatum fuisse scribit App. B. C. I. 886. his verbis: *Εἰσηγγεῦντότε μηδὲν ἔτι ἀπροβούλευτον εἰς τὸν δῆμον ἐσφέρεσθαι, νενομισμένον μὲν οὕτω καὶ πάλαι, παραλελυμένον δὲ καὶ ἐκ πολλοῦ.* Accedit, quod Cic. in orat. pro Plancio, quam post Sullæ mortem ante Cæsaris dictaturam dixit, ne hoc quidem observatum fuisse significat, cum ait c. III. 'Apud majores nostros magistratum non gerebat is, qui ceperat, si Patres auctores non erant facti.' Quæ cum ita sint, probo magis vet. lect. *Vi adempta;* ut sit sensus; hodie quoque usurpatur idem jus, ut Patres comitiorum sint auctores, nisi fortasse vis aliqua fiat a tribuno plebis aliquo, qui sine auctoritate senatus cum populo agat. Quod sæpissime ante Cæsarem factum esse, omnia Romanorum monumenta loquuntur. Quod autem inquit, *vi adempta*, Cic. dixit ad Lent. I. 4. ad Fam. IV. 'vi excepta.' 'Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratuum, præstare nihil possum: vi excepta, possum confirmare, te, et senatus et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum.' *Sigon.* Quod scribit Livius, hanc habet, opinor, sententiam; olim solitum fuisse, Patres auctores fieri post populi comitia, ut et Cic. scribit pro Planc. c. 3. 'tum enim magistratum non gerebat is, qui' suffragio populi 'ceperat, si Patres auctores non erant facti.' At vero postea usurpatio quædam retenta est hujus rei, non ut, comitiis factis, Patres probarent vel improbarent; sed ut ante comitia, in incertum tamen eventum, auctores fierent. Neque enim plerumque, quod censuerant, populus decernebat; interdum etiam, vi facta, ne auctores quidem fiebant. *Turn.* Adv. XI. 17. Meus cod. *id enim jus vi adempta.* Lips. Quum Livius *vi adeptum* scripsisset, qui participium *adeptum* passiva interdum significatione poni ignorabant, in *ademptum* mutaverunt. At in postr. edd. crescente paullatim mutandi audacia, pro *vi ademptum*, scriptum fuit *vi adempta.* Facta est eadem Cic. loco in eadem voce injuria in Cat. Maj. c. 11. 'Quo in genere inprimis est senectus, quam ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti.' Ille *adeptam* scripserat. Jam pridem enim in vet. exempl. hanc lect. inveni, cui postea omnia, quæ Paris. ed. adhibita fuerunt, assentiri comperi. Hoc enim annotationes illi subjunctæ testantur. Sed qui sibi in illa ed. ex conjectura (proh facinus) innovare permiserunt, hac in re tot vett. libb. auctoritatem sequi ausi non fuerunt. Adeo suspecta illis hæc Lati-

nitas fuit, 'eandem accusant adeptam,' passiva significatione. Quidam tamen Nasonis locus, quoniam ejus, quod ad sensum attinebat, difficilis mutatio erat, sacrilegas talium correctorum manus effugit. *Steph.* Schediasm. I. 24. Trajectione juverim locum. *Inde leg. mag. rog. usurpatum, ut, priusquam pop. suffr. in. in inc. com. event. Pat. auct. fiant. Hodie quoque idem jus, vi adempta. Tum inter. &c.* Id est, usurpatur hoc quidem jus etiam hodie, sed dicis caussa, quam ut ulla vis subsit, lapsa disciplina, et legum potestate senescente. Scio, quid Sigonio, Turnebo, Stephano hic dictum sit. Sed ego iis cras credam. *M. Klock.* Syllog. Ep. quas ed. Burmann. tom. I. p. 391. Legendum, *hodieque in leg. magist. rog. usurp. inde jus, vi adeptum: prius. pop. suff. in. &c.* Quibus verbis Livius ad legem Mæniam, ut opinor, respiciens, significat, suo quoque tempore in comitiis jus quoddam vi adeptum, hac lege Mænia scilicet, usurpari, ex primo illo Patrum jure proveniens, ut, priusquam populus ineat suffragia, Patres auctores fiant. Hæc igitur genuina Livii sententia, atque lectio recta, sic ut scripsi, manebit, si locum curiosius examinare velis. Nec mirum videatur, quod exemplar. vulgat. fidem non sequar: nam macula insignis, contextum verborum omnem tenebris profundis involvens, literis paucis mutatis, eluenda fuit. In antt. enim libb. ita legitur, *id enim jus vi adempta*: in aliis nuper editis, quos nostri temporis viri doctissimi quidam correxere, *idem jus vi ademptum* habetur. In quibus verbis, quæ nihil succi, nil veræ lucis afferunt Livianæ sententiæ, nil aliud mutavi, quam illud *id enim*, vel *idem*, decisis et transpositis literis pauculis, in *inde*, et *ademptum*, ablata una litera, in *adeptum*. Et hæc quidem pusilla mutatio quantum lucis afferat, demonstrat ipsa historia legis Mæniæ; eaque facit, ut aliarum correctionum adductas rationes probare nequeam. *Pigh.* Ann. Rom. ad A. U. C. 466. p. 410. *Usurpatur idem jus, vi adempta* legitur in ed. Campani; neque abscedit Andr. quam quod ea, *id enim visui adempta*. Pall. tres habent *usurpatur: id enim jus vi adempta: priusquam.* Posteriores induxerunt *vi ademptum.* Id in *adeptum* mutat H. Steph. at St. Pigh. emendat *usurpatur inde jus vi adeptum.* Grut. Pal. I. *usurpatur: id enim jus vi adempta.* Neque aliter Pall. 2. ac 3. *Gebh.* Sensus; et nostro ævo in comitiis legum et magistratuum, si res ordine geratur, non fertur ad populum, nisi ex auctoritate senatus, nisi Patres fiant auctores: ita tamen, ut, si jubeat aliud populus quam senatui visum sit, non possit irritum reddere, quod actum est, auctoritatem negando, quemadmodum olim. Cæterum de hoc loco latius distinctiusque, quam ante hac, agemus σὺν θεῷ, ubi minus erimus in arctum compulsi. *J. F. Gron.* Cum codd. nostri ceterique fere omnes *vi adempta* retineant, nihil mutandum censeo; ita tamen ut cum P. Fabro Comm. in libb. Academicos Cic. ad I. 3. pro potestate atque effectu juris ipsius 'vis' hoc loco intelligatur: quo sensu etiam apud alios auctores, præcipue Tullium, sæpe accipi exploratum est. Sic enim ille in Epist. ad M. Crassum ad Fam. v. 8. 'Has literas velim existimes fœderis vim habituras esse, non epistolæ.' et de Div. II. XX. 'quarumdam radicum vim et effectum' conjuncte dixit. *Hearne.* Hic locus, in quo emendando et exponendo certatim viri docti desudarunt, jam satis expeditus est post illa, quæ Magnus Gron. olim in priori ed. not. huc adtulerat, sed in repetitis curis expunxerat, quod latius deducere decreverat, quemadmodum postea etiam præstitit Obs. I. c. ult. quo omnino re-

spiciendum. Post tam claram verbis Livianis lucem adfusam inexspectatum accidit, Clericum τὰ *vi ademta* ita exponere: 'Quamvis nunc senatui sit vis adempta, cum nihil ab eo fiat, nisi nutu Principis.' Satis enim superque vir eximius docuit, vim auctoritati senatus in legibus magistratibusque rogandis ademtam esse per leges Publiliam ac Mæniam: quibus Patres in comitiis legum ferendarum ac magistratuum rogandorum centuriatis jubebantur ante inita suffragia auctores fieri: adeoque pristini juris atque auctoritatis tantum imaginem quandam et inanem speciem relictam fuisse. Non opus itaque in animum inducere, Liv. ad sua atque Augustæa tempora respexisse. Ceterum omnes nostri damnatæ lectioni *id enim jus vi ademta* adhærent, nisi quod *idem enim jus* sit in Flor. et Lipsiens. *id enim visui* in Harl. antiq. et quod Hav. præf. a m. sec. *usurpatur id jus: vi enim adempta,* quum a m. pr. etiam fuisse videatur *usurpatur*. *Id enim jus vi adempta.*

In incertum] Prima vocula præteritur in Voss. 1. Leid. 2. et Port. a m. pr. quam vocis seq. prima syllaba elisit. Id infinitis locis in Mss. observare est. Quædam exempla contuli ad VIII. 33. § 6.

§ 10 *Quod bonum, faustum, felixque sit*] *Faustumque felixque* Voss. 1. et Leid. 2. Tum vocem *sit* excludunt idem Leid. 2. et Harl. 2. Verum usitata sunt formulæ quam maxime sollemnis verba, in quibus nihil mutandum. Vid. Brisson. de Form. I. p. 66. Mox *reges create* Lipsiens. Tum *et ita Patr.* addita prima vocula, Hav. quæ tamen vel ex præc. vel ex seq. nata videtur.

Qui secundus ab Romulo numeretur] Pal. 2. Camp. *dinumeretur*. Gebh. *Dominaretur* Harl. 2. a m. sec. Paullo ante, *qui sedem ab R.* Voss. 2. *qui sec. a Rom.* Leid. 2. et Hav. et post *creaveritis* Voss. uterq. et Leid. 2. sed Livium contractiones potius amare, sæpe infra videbimus. *Ab Rom. dinumeretur* Flor. Tum vocem *auctores* male omisit Neap. Lat. Tandem *plebi gratum fuit*, inverso ordine, Harl. 2. *gratum fuit plebi* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 11 *Juberentque, ut senatus decerneret*] [Vid. Lectt. Varr.] Nescio, quid Gron. permoverit, ut particulam *ut* delendam censeret, quam omnes codd. servant, præter unum Flor. qui tamen ejus loco aliam substituit: nisi si forte caussa exstiterit, quod eadem modo præcesserit. Sane eo casu interdum Livius alterutro loco illam cogitationi lectoris supplendam reliquit, ut III. 54. 'Facerent, ut vellent, permittentibus cunctis.' VIII. 23. 'Actum cum tribunis est, ad populum ferrent, ut, quum Publilius Philo consulatu abisset, pro consule rem gereret.' XXI. 21. 'Primo vere, edico, adsitis, ut, Diis bene juvantibus, bellum ingentis gloriæ prædæque futurum incipiamus.' XXXIX. 27. 'Nihil sui pudoris esse ultra dicere, quam ut admoneant, re non verbo eos liberos relinquant;' ubi etiam olim hæc particula addita legebatur altero loco, sed ex fide integerrimi cod. deleta est. XLV. 35. 'Mandatumque Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis ex auctoritate Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset:' ubi bis omissa est. Quare, ubi libri non adversantur, id etiam observandum censeo. Hinc præferenda est lectio Gronov. præ Sigoniana XXIV. 16. § 1. Verum, invitis codd. id ubique Livio obtrudendum, minime existimo. Non pauca enim supersunt loca, ubi hunc morem manifeste ipse Livius neglexit. Infra h. lib. XXVI. 'Itaque, ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica.' Ita enim legen-

dum, ex Mss. et edd. antt. eo loco docebo. IV. 1. 'Eo processit deinde, ut rogationem novem tribuni promulgarent, ut populo potestas esset.' c. 59. 'Additum, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret senatus ut stipendium miles de publico acciperet.' IX. 30. 'Legatosque Tibur miserunt, ut darent operam, ut hi homines Romanis restituerentur;' ubi prius *ut* Gronovio forte superfluum visum est. XXI. 19. 'In Hispaniam, ut adirent civitates, ut in societatem pellicerent, aut averterent a Pœnis, trajecerunt;' ubi id iterum contra codd. auctoritatem Gron. mutare tentavit. XXIII. 25. 'In tanto pavore fuisset civitas, ut senatus ædilibus negotium daret, ut urbem circumirent.' c. 30. 'Senatus decrevit, ut Ti. Sempronius consul designatus ad populum ferret, ut Q. Fabium duumvirum esse juberent.' XXVI. 15. 'Imperavit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam præsto essent.' XXVII. 27. 'Signum dedit, ut ad locum miles esset paratus, ut, si collis, in quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent;' ubi vid. Jac. Gron. XXIX. 24. 'Mittit, ut, si ei videretur, Lilybæum veniret, ut communiter consulerent.' XXX. 41. 'Uti consules cum tribunis agerent, si eis videretur, ut plebem rogarent, cui juberent in Hispania imperium esse.' c. 43. 'Senatusconsultum factum est, ut legati Romani ducentos ex captivis ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent, nunciarentque ei, ut sine pretio eos Karthaginiensibus redderet.' Et mox, 'Senatusconsultum in hæc verba factum est: ut privos lapides silices privasque verbenas secum ferrent: uti prætor Romanus his imperaret, ut fœdus ferirent.' XXXVI. 16. 'Nuncium Heracleam ad Ætolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello præstarent, ut vertices circa montium occuparent;' ubi tamen ambigua est scriptura, codd. manu exaratis præter Mogunt. omnibus τὸ *ut* loco posteriori delentibus. c. 26. 'Mandata erant, ut ab rege peterent primum, ut ipse in Græciam trajiceret.' XXXIX. 19. 'Senatusconsultum factum est, uti consul cum tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Æbutio emerita stipendia essent.' c. 28. 'Mei autem regni, tantum aberat, ut ulla pars in discrimine fuerit, ut tria millia talentum et quinquaginta tectas naves, et omnes Græciæ civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim adspernatus.' XL. 13. 'Utrum, ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem occasionem.' c. 21. 'Dat ei mandata, ut per omne obsequium insinuaret se in quam maxime familiarem usum, ut elicere omnia arcana specularique abditos ejus sensus posset.' XLI. 10. 'Scripsit, ut militum novorum ei parti, quæ scripta in Istriam provinciam esset, ediceret, Aquileiam ut conveniret.' c. 19. 'Moneri enim tantummodo jussit, ut etiam atque etiam curaret, ut sanctum haberet fœdus.' XLII. 13. 'Quid ultra facere possum, quam uti Deos Deasque precer, ut vos et vestræ reipublicæ, et nobis sociis atque amicis consulatis.' c. 47. 'P. Lentulo trecenti milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in potestate Bœotia esset.' c. 60. 'Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra, ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent.' XLIII. 11. 'Legatos in Macedoniam M. Fulvium Flaccum et M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta, quæ agerentur, referrent: et ut A. Hostilius consul comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Januario comitia haberi possent, et ut primo quoque tempore in urbem rediret.' XLI. 5. 'Simul decretum, ut

Ti. Claudius prætor militibus legionis quartæ, Pisas ut convenirent, ediceret.' XLII. 28. 'Imperavit senatus, ut hostiis majoribus rite mactatis precarentur, ut, quod bellum populus Romanus in animo haberet gerere, ut id prospere eveniret.' Hinc etiam hoc loco τὸ ut servandum arbitror.

CAP. XVIII. § 1 *Ut in illa quisquam ætate esse poterat*] Nescio, an non deceat suspicari, scriptum Livio tantum *ut in illa ætate*, resectis ceteris. *Grut.* Pal. 2. alio ordine, *ut in illa esse quisq. æt.* Gebh. *Ut in illa quisq. esse æt.* Voss. ambo, Lipsiens. Harl. antiq. uterq. Leid. Port. et Hav. *ut in illa quisq. esse pot. æt.* Harl. 2. Ceterum si conjecturæ Gruteri ulli codd. faverent, ab ea probanda non abhorrerem. Nam, ita breviter Livium interdum locutum esse, docent exempla, quæ adscripsi X. 43. § 16. et XXXII. 33. § 9. Nunc tamen, quum omnes voces, licet alio alioque ordine in scriptis supersint, earum tres resecare temerarium judico; præsertim quum Liv. fere simili modo loquatur X. 46. 'Triumphavit in magistratu, insigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho.'

Omnis divini atque humani juris] Non male abest vocula *omnis* Pal. 3. *Grut.* In omn. nostris illa constanter superest. Deest ea apud Vell. Paterc. II. 26. 'Scævolam etiam pontificem maximum, et divini humanique juris auctorem, trucidavit.' Sed add. Tac. Ann. VI. 26. 'Cocceius Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit.' Quare non video caussam, ob quam eam deleri præstet.

§ 2 *Falso Samium Pythagoran edunt*] Variæ veterum sententiæ de ætate Pythagoræ videri possunt ap. Florid. Sabin. Subsec. Lect. I. 13. De eadem nuper acerrime contenderunt M. Britanniæ viri doctissimi, hinc Guliel. Lloyd et R. Bentl. qui ipsum natum censuerunt A. ¾ Olymp. XLIII. sive A. U. C. Varron. CXLIX. inde H. Dodwell. qui annum ejus natalem confert in a. ¾ Olymp. LII. sive A.U. C. Varron. CLXXXV. Moriente itaque Servio Tullio, qui Romæ annos XLIV. regnum obtinuit, Pythagoras, ex illorum sententia, natus fuisset annos LXXII. ex hujus autem, annos XXXVI. qui cum idem Pythagoran demum anno ætatis XL. in Italiam venisse statuat, etiam adventum ejus in tempora Tarquinii Superbi differt. Ceterum *credunt*, pro *edunt*, Leid. 2. Similis scripturæ varietas infra est h. l. c. 46. § 4. Verum nihil mutandum. XXXIX. 43. 'Ut qui nec Catonis orationem legisset, et fabulæ tantum sine auctore editæ credidisset.' 'Edere' hoc sensu sæpe occurrit. Vid. XXV. 12. § 4. XLII. 11. § 3. et XLIII. 13. § 7. Præterea *Pictagorem* Leid. 2. *Pythagoræ* Leid. 1. *Pythagorā* Hav. *Pythagoram* Harl. 2.

Quem Servio Tullo regnante Romæ centum amplius post annos] *Tullio* plerique habent libri. Ald. *Tullo* presserat: sed male. Tullus enim tertius Romanorum rex dictus, Tullius autem sextus. Deinde legendum *centum post annos et amplius*; quod idem Ald. invertit, et secuti quidam alii. *Glar.* *Ser. Tullio* perspicue. *Sigon.* *Quem Ser. Tullio regn. ferme cent. amp. an. post* perperam Harl. 2. *cent. amp. post annos*, quod Glareano displicuit, reliqui omnes nostri. Non videtur concoquere potuisse locutionem *amplius centum annos*. Sed vid. ad XXI. 29. § 3.

Heracleamque et Crotonam] *Crotona* legendum puto, accusativum Græcum, non *Crotonam*. Mirum autem hoc Livio visum est, si ex his urbibus quispiam ad Sabinos pervenire potuerit, aut contra; cum sit iter quinque fortasse dierum. Consimilis ratio de Ciminia silva IX. 36. *Glar.* Assentior Glareano legendum *Croto-*

na: nam Pall. et Camp. *Crotonam.* Gebh. Quum et scripti et editi vett. consensu habeant *Crotonam*, adsentimur lubentes Glareano, Græcam terminationem, *Crotona*, placuisse Livio. Nec minus Just. XXIV. 4. 'Crotona venit;' et 'Crotone egisset;' ut, 'Carthagine.' Sic ap. Val. Max. II. 6. 4. 'Areiospagos.' IV. 7. 4. 'Loquatur nunc Græcia Thesea.' V. 3. circa fin. 'Themistoclea victorem' in Mss. reperitur. Sic 'Timagoran,' 'Mantinean.' Ejusmodi cum multa passim, tum in ultimis quinque libb. ex pr. ed. restituimus. *J. F. Gron.* *Crotonam* hic fortassis dari potest consensui Mss. e quibus id tuetur Davis. ad Cic. Tusc. I. 46. et alia hujus generis ex aliis adfert. Add. Tan. Fab. ad Just. XX. 4. Periz. ad Val. Max. VIII. 14. ex. 1. Torren. ad eumdem V. 3. ex. 3. et quæ ad Flor. IV. 11. § 4. adnotata sunt. *Duk.* *Crotonam* etiam omnes nostri. At infra semper Livius Latina terminatione profert *Crotonem.* Vid. XXIII. 30. XXIV. 11. XXIX. 36. et XXXIV. 45. et ita hic etiam ediderat Frob. 1535. quod posteriores adoptarunt usque ad Gron. Ita ap. Front. III. 6. ex. 4. ubi bis in vulg. edd. est *Crotonam*, unus Hillenb. Ms. quo Tennul. usus est, cujusque excerpta penes me sunt, *Crotona* utroque loco exhibet, et *Crotonienses* pro *Crotonenses.* Cluverio quidem auctore in Ital. Ant. IV. 15. p. 1310. urbs Latinis dicebatur Croto, et Croton, et Crotona: postremæ tamen terminationis in locis scriptorum subjectis nullum exemplum occurrit, ut ipsum his Livii, Frontini, Justini, similibusque aliorum corruptis locis in eam sententiam inductum fuisse verosimile sit. Vid. Oudend. ad Front. Strat. II. 3. § 6.

Juvenum æmulantium studia cœtus habuisse] Sic Cic. pro Mur. 29. 'Zeno cujus inventorum æmuli Stoici nominantur.' Id est, sectatores. Tac. Hist. III. 81. 'Studium philosophiæ et placita studiorum æmulatus.' Hinc et capiendus Phæd. Epil. II. ubi, quia Æsopus occuparit, et primus fuerit in fabulis scribendis, se, quod supererat, studuisse ait, ne solus ille foret: 'Nec hæc invidia,' pergit, 'verum est æmulatio.' *J. F. Gron.* Vid. Græv. ad Cic. Orat. pro Mur. c. 29.

§ 3 *Ex quibus locis etsi ejusdem ætatis fuisset*] Caussas, ob quas Numa, licet Pythagoræ æqualis fuisset, tamen ex Livii sententia ejus discipulus esse non potuisset, examinat, ac minimi ponderis esse pronunciat Florid. Sabin. Subsec. Lect. I. 13. Vide etiam Baudelot de Dairval in lib. Francico *L'Utilité des Voyages*, p. 35. Et sane argumentum, ex dissono sermone petitum, minus stringit, cum, non diu post reges ejectos, Romani non in Volscos modo, sed Cumas, etiam Græcam urbem, legatos ad frumentum comparandum miserint, teste ipso Liv. II. 9. et, non longe post, frumentum in Sicilia quæsiverint, teste eodem II. 34. immo Tarquinius Superbus, adhuc rex, filios miserit Delphos, ut oraculum Apollinis consulerent, narrante iterum Liv. I. 56. Ex quibus simul patet, non tanto opus fuisse præsidio, ut quis per has gentes, quamvis dissonas sermone moribusque, in Græciam, in Siciliam, multo minus in ultimas Italiæ oras perveniret.

Quæ fama in Sabinos] Vet. lib. *Qua fama.* Sigon. Abruptum illud, *in Sabinos*, nisi intelligas, nomen ejus pervenisset. Quod quidem durum mihi videtur. Potius dele præpositionem, aut scribe, *Qua fama tum Sabinos.* Vix erat ea ætate commercium mediæ Italiæ incolis cum maritimis: quomodo igitur Sabinos aut quemquam alterius oræ excivisset? Neque enim transponere voles, *Qua fama, in Sabinos, quove præsidio unus . . . pervenisset? aut quo linguæ com. . . . excivisset?* J. F. Gron. Ab Sigon. est *Qua fama in Sabinos.* Nam in Mss.

omn. et vett. edd. reperio *quæ fama.* Et videtur loqui hac parte contra eos, qui vellent, Pythagoran ab Numa in Sabinos accitum. Quæ tanta tum temporis alicui poterat contingere nominis fama, inter populos dissociabiles et proxima quæque ignorantes, ut ob eam vocaretur ex magna Græcia in Sabinos ad discendi cupidum? Et si contigisset fama, quo eadem sermonis commercio, cum nullum esset, id effecisset? 'Famam' eleganter dicit 'excire eum,' qui ob famam evocatur. Altera interrogatio etsi possit ad utrumque referri, tamen ad Numam potius videtur pertinere, ut utrumque evicerit, nec Pythagoran ad Numam, nec Numam ad Pythagoran ire potuisse. *J. F. Gron. Quæ fama* Harl. antiq. Leid. uterq. Voss. 2. Hav. et Port. Atque ita etiam ex Oxon. B. Hearne laudat. Mox *quoque præsidio inter tot gentes* Haverk. a manu prima; *quove præsidio unus inter tot gentes* a m. sec. Tum *inter tot gentes diserto sermone* Lipsiens. Heuman. transpositione hoc modo succurrere loco male adfecto conabatur: *Qua fama, aut quo ling. comm.... excivisset? quove præs.... moribusque, in Sabinos pervenisset?* Ego pristinam lectionem, quæ ante Sigon. exstabat, reduxi. Prior J.F. Gronovii conjectura displicuit Scheff. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. p. 300. qua rejecta, vulgatum servat, et 'fama in Sabinos' exponit, quæ in ipsorum usque pervenit regionem, ac subintelligit 'perlata.' Inlustrat autem loco Tac. Ann. XI. 6. qui eodem modo dixit 'fama in posteros.'

§ 4 *Suopte igitur ingenio*] *Sumpto igitur ingenio* Lipsiens. *suopte igitur tunc ing.* vocula interposita Hav. *suo tegitur ing.* duabus literis elisis, et reliquis inperite in sua vocabula divisis, Leid. 1. *suo apte igitur ing.* Voss. 1. cujus scriba ad vocem minus in Livio obviam offendit, *suapte igitur ing.* Voss. 2. et Leid. 2. Vide Cort. ad Sall. Fragm. p. 998.

Instructumque non tam] Copulam *que* ignorat Leid. 2. Ejus loco pronomen *quæ* exstat in Leid. 1.

§ 5 *Neque se quisquam, nec factionis suæ alium*] *Neque factionis* Harl. 2. An scriba existimavit, post τὸ *neque* non *nec*, sed iterum *neque*, inferendum esse? Verum vel ita sequitur adhuc 'nec denique Patrum aut civium quemquam.' Sed vid. ad IX. 9. § 14. Præterea *ac civ.* Port. et Lips. pro *aut civ.* Vid. ad XXI. 53. § 3. Denique, alia vocum positura, *quemq. illi viro præf.*

§ 6 *Augurato urbe condenda*] Haud aliter Pall. nisi quod duo *augurio*: quomodo item ed. pr. Ald. primum maluit *aug. in urbe cond.* Grut. *Augurio in urbe cond.* Harl. 2. quod ex Oxon. B. laudat. Hearne; idem autem ex L. 2. et C. profert *augurato in urbe cond.* et ita inveni in Hav. neque aliter ab Ald. ad Grut. editum fuerat. *Augurio urbe cond.* Neap. Lat. et ed. Campani. Grutero adsentiunt Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. antiq. Lips. et Port.

De se quoque Deos consuli jussit] De se quoque, ut de Romulo, Dii consulti fuerant; quod tamen Livius nusquam antea dixit. Dionysius certe non neglexit, II. prope ab initio. *Glar.* Immo quodammodo de Romulo rege Deos consultos fuisse Liv. supra retulit 6. 'Ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novæ urbi daret, qui conditam imperio regeret.' Dionysius autem bis de Romulo Deos adhibitos narrat, primo in certamine cum fratre Remo, uter coloniæ nomen daret, eique imperio præesset, Ant. I. p. 73. iterum post Remum interfectum, quum, urbe jam condita, a populo delatum regnum recipere recusaret, nisi Dii lætis auspiciis honorem ratum jussissent, II. p. 80. Ceterum voces *de se* desiderantur in Port.

Cui deinde, honoris gratia, publicum] [Vid. Lectt. Varr.] *Honoris ergo* Leid. ambo, Harl. antiq. et a m. pr. Voss. alter. Vulgat. ex interpretatione enarratoris natum erat. Simili modo variatum est XXXVII. 47. § 4.

In arcem in lapide consedit] *In lapidem* Flor. Leid. ambo, Voss. 2. Hav. Port. et Voss. 1. a m. pr. *in arcem lapidem consedit* Harl. 1.

§ 7 *Augur ad lævam, ejus capite velato, sedem cepit*] Hunc in modum distinguendum esse hunc locum, Rhodigino placuit, Plutarchi auctoritate adducto, qui scribit in Num. p. 64. Ἐνταῦθα τῶν μαντέων ὁ πρωτεύων τὴν μὲν εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον, αὐτὸς δὲ παραστὰς ἐξόπισθεν, &c. Videtur enim Plut. si modo recte est apud illum vox illa ἐγκεκαλυμμένον, caput regis velatum fuisse, non auguris, significare. Me autem juvat eorum esse sententiæ, qui *ad lævam ejus* scribunt, et *caput velatum* auguris intelligunt: quod infra dicat, c. 36. 'Statua Attii capite velato in Comitio fuit.' Et x. 7. 'Si augur capite velato victimam cædat, auguriumve ex arce capiat.' *Sigon.* *Ad lævam ejus*, scilicet regis, ex Plut. in Num. et ex Dionys. Hal. Virg. Bucol. E. v. p. 37. *F. Sanct.* Robort. Emend. II. 56. in loco Plut. a Sigonio laudato legendum et interpungendum existimat τρέψας, ἐγκεκαλυμμένος αὐτὸς, καὶ παραστὰς ἐξόπισθεν. Ut Plut. similiter augurem, non Numam, velatum fuisse dicat. Mox *quem lituum appellarunt*, Voss. 1. et Leid. 2.

Dexteras ad meridiem partes] Hoc de augure intelligitur, qui orientem spectabat, auctore Dionys. II. p. 80. rex autem versus meridiem, ut hic ait auctor. Cetera facile intelliguntur. *Glar.*

Lævasque ad septentrionem] Flor. Voss. uterq. Helm. Rott. Gud. *lævas ad Sept.* J. F. Gron. *Lævas* etiam Leid. ambo, Harl. uterq. Lips. Port. et Hav.

§ 8 *Signum contra, quod longissime*] Flor. et Mur. et Oxon. ut etiam conjeceramus, et Tar. Ven. Asc. Mog. ediderunt, *Signum contra, quo long.* Ex adverso id, quo longissime prospectus datur. *J. F. Gron.* *Quo longissime* Leid. 2. et ita Hearne notavit ex Oxon. L. 1. B. et C. *quod* primus ed. Ald. Præterea *Signum vero, quod cetera long.* Harl. 2. Mox *ferebant oculi* Voss. 1. *conferebant oculi* Leid. 2.

Dextra in capite Numæ imposita] Sic ab Andr. publicati libri: at a Campano *dextra in caput Numæ posita.* Cui accedunt Pall. tres: et malim. *Grut.* Omnes libri, tam scripti, quam impressi, *dextra in caput Num. posita.* Gebh. Flor. Voss. uterq. Rott. et Gud. *dextra in caput Numæ.* J. F. Gron. *Dextra in caput Num. imp.* quoque legi in Flor. S. Marci; et haud dubie Livianum. Fest. in 'Struppus;' 'Quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponitur.' Noster v. 41. 'Scipione eburneo in caput incusso.' *Jac. Gron.* Usitatius sane est 'in caput.' Sed in dissensu libb. vett. non adfirmari potest, hanc haud dubie esse scripturam Livii. Nam alterum illud non minus Latine dici videtur. VIII. 23. 'Coloniamque in Samnitium agro inposuerit.' XXXVI. 12. 'Præsidio Medione inposito et in quibusdam aliis Acarnaniæ oppidis.' Sall. Jug. c. 61. 'In his urbibus, quæ ab se defecerant, præsidium inponit:' ubi vid. Cort. *Duk.* *In caput Num. posita* Leid. 1. Harl. 2. et Hav. *in cap̄ Num. posita* Port. *in capite Num. posita* Lips. *in caput Num. imposita* Harl. 1. et Leid. 2. *caput* etiam in Oxon. L. 2. B. N. et C. invenit Hearne. Liv. II. 64. 'Cornicines tubicinesque in equos inpositos canere ante vallum jubet.' Ita eo loco ante Sigon. edebatur, qui ex vet. lib. *in equis* reposuit. Vid. ib. notata. XXIII. 10. 'Extemploque inpositus in navim et Karthaginem missus.' XXVI. 51. 'Mago-

ne et quindecim fere senatoribus, qui simul cum eo capti erant, in navem inpositis:' ubi plura vide. XXXVII. 25. 'Masinissam se in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset, regnum inposuisse.' Cic. Tusc. v. 5. 'Chorus virtutum in eculeum inpositus.' Tusc. I. 35. 'Metellum multi filii in rogum inposuerunt.' Ter. in Andr. I. 1. 101. 'Ad sepulcrum venimus, in ignem inposita est:' ubi vid. G. Fabricium et R. Bentl. Vid. etiam Oudend. ad Lucan. VI. 233. 'in rostra ponere' quidam codd. præferunt in Epit. LXXX. Simili modo 'deponere in aram.' Vid. ad XXIII. 11. § 6. 'reponere in thesauros.' Vid. XXIX. 19. § 7. ubi etiam consulendus Gron. Vulgat. lect. 'imponere in capite' Latine loquendi rationi non adversari docuit quidem J. Davis. ad Cic. de Nat. Deor. I. 20. hic tamen codd. scriptos secutus *in caput inposita* recepi. Mox *precatus est itaque* Voss. 2. *precatus ita est* Harl. 1.

§ 9 *Regem Romæ esse*] *Regem Romanum esse* Harl. 2. Pari modo in scriptis sæpissime 'urbs Roma' et 'urbs Romana' promiscue occurrunt. Vid. ad Epit. XLIX.

Uti tua signa nobis certa ac clara sint] Desideratur verbum precor, vel quid simile. Nisi quis deesse contendat. Sed hoc leviculum. *Glar.* Hic locus cum videatur satis integer, facit tamen scriptura membranarum et cod. impressi, de quo jam antea dixi, quæ est, *uti tu sig. n. c. ac clara sis*, restituendum ut existimem, *uti tu sig. nob. certa acclarassis.* Quod verbum mire convenit antiquæ huic formulæ, et ab aliis interpolatum videtur, qui similia non intelligunt, et Livium nihil, nisi vulgo tritum, uti in libb. suis amasse existimant. Verbo 'clarare' certe, pro clarum et conspicuum facere, usi multi, et in multis Lucret. III. 36. Hor. Carm. IV. 3. Auson. citatque ipse Cic. de Div. I. 12. versum suum huc omnino facientem: 'Juppiter excelsa clarabat sceptra columna.' Ad ejus enim exemplum hic locutus Livius videtur. *Mod.* Nov. Lect. 30. Pall. *uti tu.* Ceterum Pal. 2. inter illos quoque, pro *sint*, præfert *des*. Sed Mod. quoniam in membranis reperit *ac claras sis*, restituendum existimat *uti tu signa nobis certa acclarassis.* Gebh. Hærebam ambiguus in Sigonii *acclarassent*, Modii *uti tu acclarassis;* donec e Flor. notatum vidi *uti tu signa nobis certa adclarissis:* et idem, quod voluit Mod. prorsus e suis notasse Muretum. Voss. 1. *uti tu...acclaras sint.* Helm. *uti tu ... ac clara sis.* Chifl. *uti tu ... adclarassis.* Rott. *uti tu ... adclara sis.* Sic ut satis appareat, fuisse *adclarassis*, et priorem *s* erasam. Gud. *uti tu signa certa acclarasis.* Nihil igitur dubitandum ultra; nam sic quoque retulit duo verba jungi solita. Hor. Sat. II. 6. 27. 'Quod mi obsit, clare certumque locuto.' Liv. XXII. 39. 'Omnia non properanti clara certaque erunt.' Cic. Fam. VII. 23. 'Cui plane res certas mandaram.' Suet. Tib. 59. 'Deinde vera plane certaque esse ipse fecit fidem.' Legendum vero *at tu signa.* J. F. Gron. *Uti tu ... ac clara des* Harl. 2. et Hav. quod et Hearne in Oxon. L. 2. B. et C. invenit. *uti tu ... acclara sint* Leid. 2. Lips. et Neap. Lat. *uti vi ... ac clara si* Voss. 2. *uti*, vel m. sec. *ut signa ... ac clara sint* Port. Quæ ipsæ lectionum varietates satis clamant, Livium vocabulo usum fuisse, quod indocti librarii non intellexerunt, ideoque varie pro captu mutarunt. Sigon. in priori ed. nott. (in seqq. enim hæc nota omissa est) se audire notarat, vet. libr. quemdam habere *ut tua signa nobis certa acclarassint;* idque vetustum et sollemni precationi conveniens verbum dixerat. Eam lectionem carpsit postea Robort. Emend. II. 56. testatus, omnes codd. præferre, ut in vulg. edd. eo tempore legebatur. Sed recte Sigon. Emend. I. 51. reposuisse, Robortell.

non omnes codd. evolvisse, docent variantes ad hunc locum conlatæ. Ex illis haud male viri docti collegerunt Livium scripsisse, *uti tu signa nobis certa adclarassis:* quomodo et Leid. 1. et antiq. Harl. exhibent, nisi quod eorum posterior, pro *uti* legat *ut*; prior autem *certe*, pro *certa*, habeat. 'Adclarassis' verbum forma antiqua pro 'adclaraveris.' Quemadmodum 'curamque levasso,' pro 'levavero,' dixit Ennius apud Cic. de Sen. c. 1. Vid. ad III. 55. § 5. Solitum autem fuisse Livium in formulis his vett. quarum subinde meminit, antiquitatis caussa nonnulla illorum vocabulorum, quibus olim conceptæ fuerunt, ad verbum referre, docebimus ad XXXVI. 2. § 2. Fortassis etiam non male Gron. pro *uti tu signa*, scribendum opinatur *at tu signa;* cui conjecturæ favent codd. qui *ut*, pro *uti*, retinent. 'Ut' enim et 'at' propter ductuum similitudinem facile commutari possunt. Ita ingeniosus Markl. ad Stat. Silv. p. 2. in Ovid. Met. VIII. 60. *At, puto*, legendum conjicit, pro *Ut puto*, licet alio sensu. Illud *at tu* pariter infra occurrit h. lib. c. 28. 'Nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, at tu tuo supplicio doce humanum genus, ea sancta credere, quæ a te violata sunt.' Idem adhuc duobus locis restituendum videtur infra hoc libro, ut c. 24. 'Si prior defexit publico consilio dolo malo; at tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam:' et c. 32. 'Si ego injuste inpieque illos homines illasque res dedier nuncio populi Romani mihi exposco, at tu patriæ conpotem me numquam siris esse.' Et fortasse etiam XXII. 53. 'Si sciens fallo, at tu me, Jupiter Optime Maxime, domum familiam remque meam pessimo leto adficias.' In his formulis vocula 'at' idem notat ac tum, ut docet J. F. Gron. ad XXIV. 37. § 11. ubi pluribus inlustravit. Vid. etiam quæ notantur ad III. 56. § 12.

§ 10 *Tum peregit ... vellet*] *Tunc peragit ... vellent* perperam Hav.

CAP. XIX. § 1 *Regno ita potitus, urbem novam*] Doujat. verba *regno potitus novam urbem* juncta sine interpunctione accipit hoc sensu, ut Numa regni titulo regiaque potestate Romam urbem novam obtinens, eam legibus velut denuo condere statuerit. Alioquin, addit, redundabit inepte pronomen *eam*, quod et apud Becharium deest. Non urgebo nunc, nondum me notasse, Livium verbo 'potiri,' quod vel cum secundo, vel cum sexto casu construere solitus est, alibi casum quartum junxisse, licet id jure meritoque facere possem. Verum næ sæpius Doujatio displicebunt Livius et alii plerique scriptores, si pronomen ita abundans inter inepta loquendi genera referendum sit. Quantopere hic regiorum professorum primicerius lectione Liviana animum imbutus ad ed. gravissimi historici accesserit, hinc æstimes, quod formulas loquendi, quas Livius et optimi scriptores in deliciis habuerunt, inter ineptias referre non dubitaverit. Plura exempla hujus locutionis infra congesta videbis ad XXV. 27. § 1. Voc. *eam*, quam in ed. Becharii deesse monet, omiserunt omnes, quibus usus sum, vett. inpressi. Primus Ald. interposuit: cui adsentiunt omnes codd. nostri. Deinde *vi et armis conditam, jure eam, legibus, ac moribus* Harl. 2. trajectis in alium ordinem vocibus, et omisso τῷ *que*. Male. Vid. ad II. 31. § 1.

§ 2 *Quippe efferatis militia animis*] Hic quoque, quod conjectura deprehenderamus, postea vidimus requirere veteres codd. [Vid. Lectt. Varr.] Damnatæ a Gronovio lectioni adhærent ex nostris Voss. uterq. Port. Lips. et Hav. ex Oxon. autem, quos Hearne consuluit, L. 1. N. C. et B. Prima denique edd. quæ eamdem præfert, est Veneta 1498. Non multum

abeunt Leid. 2. qui habet *esse ratis militia animis*, et Harl. 2. in quo exstat *efficatis militia animis*. Sed *efferari militia animos* Harl. antiq. Florentino assentiens, quod præferendum puto. Proxime accedit Leid. 1. exhibens *efferre militia animos*.

§ 3 *Iterum, quod nostræ ætati Dii dederunt, &c.*] His verbis Livius indicare videtur, Augustum semel tantum Jani templum clausisse. Adversantur itaque ei, quod refert Suet. in Aug. c. 22. 'Janum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio terra marique pace parta ter clausit.' Ea ut conciliaret, Lips. Elect. I. 20. existimavit, primam partem operis Liviani editam fuisse, priusquam Augustus post devictos Cantabros Janum iterum clauderet. Cujus sententiam plures viri docti probarunt. Verum ea displicuit Johanni Masson, qui in Jani templo Christo Nasc. Reser. sect. II. c. 2. post adductas difficultates, ob quas Lipsii sententiam probare non posset, aliam viam instituit, atque opinatus est, Livio propositum non fuisse, ut enumeraret, quoties, sed per quos, Janus clausus fuerit. Cui opinioni obstare videntur verba præcedentia, 'Bis deinde post Numæ regnum clausus fuit.' Longe aliter enim ea concipienda erant, si Livii consilium foret, eos tantum, qui Janum clauserunt, memorare. Ceterum *iterumque nostræ æt.* Leid. 2. Vid. ad II. 41. § 8.

Pace terra marique parta] *Parata* Voss. 1. et Leid. 2. Male. Suet. in Aug. c. 22. 'Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit.' De errore hoc librariorum frequenti vid. ad V. 6. § 1.

§ 4 *Ne luxuriarent otio animi*] Vet. *luxuriarentur*. Bene. *Lips.* Ita etiam Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 2. Lips. Port. et Hav. a m. pr. Verum *luxuriarent* Harl. antiq. et idem Haverk. a m. sec. qua forma usus est Liv. II. 48. 'Questi quoque quidam, luxuriare et evanescere vividum quondam illud Cæsonis ingenium.' III. 33. 'Læta enim principia magistratus ejus nimis luxuriavere.' XXIII. 12. 'Vereor, ne hæc quoque lætitia luxuriet nobis, ac vana evadat.' Mox *metus disciplinave* Harl. 2. Lips. Port. et Hav. Deinde *efficacissimum Deorum* Flor. a m. sec.

§ 5 *Cum Dea Ægeria*] Vet. lib. *Egeria*. Probo. Dionys. enim II. p. 122. et Plut. in Numa p. 62. Ἡγερίαν dicunt, aut Ἐγερίαν. Fest. ab 'Egerendo' dictam esse scribit. *Sigon.* EGERIA MARCELLA memoratur in Lapide ap. Grut. p. CCCXCII. num. 2. At IVPITER AEGERIVS ib. p. LXXII. n. 5. *Cum Dea Egeria* Florent. Paullo ante *commento aliquo* Voss. 1. et Leid. 2.

Sacerdotes suos cuique Deorum præficere] *Sacerdotes Deorum*, ut Jovis, Apollinis, Martis, recte dicuntur. 'Sacerdotes Diis præficere' an apud alios inveniatur, non scio. Si hoc ostendi non possit, suspicer legendum esse *eorum*, nempe sacrorum. *Duk.*

§ 6 *Atque omnium primum ad cursum Lunæ, &c.*] Buslid. hunc ad modum habet: *Atque o. pr. ad cursus Lunæ in d. m. d. a. q. (quia tr. d. s. m. l. n. e. desuntque dies solido, qui s. c. orbe) intercalares mensibus interponendos ita dispensavit, ut vigesimo quoque anno ad metam, &c.* Non adscripsissem diversam lectionem, nisi inter Macrob. (qui hunc locum quasi ex professo interpretatur) Sat. I. 13. et M. Cic. in Verr. Act. IV. 52. ingens esset discordia. Videturque scripti cod. Busl. lectio, Ciceronis causam; vulgata, Macrobii sustinere. *P. Nann.* l. v. Miscell. c. 7. *cursus lunæ* etiam Voss. 1. Leid. ambo, Harl. ambo, Lips. et Port. Et hoc voluit librarius Voss. 2. scribens *versus Lunæ*. Tum *descripsit annum* Voss. 1. Leid. 2. et Lips.

Desuntque dies solido anno] Annus

apud Hipparchum (ut auctor est Ptolem. III. περὶ τῆς μεγάλης πραγματείας) dies habet CCCLXV. et quadrantem, hoc est sex horas. Hunc secuti sunt Romani Christianique a temporibus C. Julii Cæsaris. Sub Romulo autem annus decem habebat menses, sex quidem tricenis, quatuor vero tricenis singulis diebus, qui efficiebant dies CCC. ac IV. et a Martio initium habebat. Verum cum is numerus neque solis cursui, neque lunæ rationibus conveniret, atque sæpe usu veniret, ut hiems præcipitaret æstatem, et contra æstas hiemis occuparet tempora; tantum dierum sine ullo mensis nomine intercalabant, quantum sat erat ad pristinum cœli habitum. Hoc Numa considerans, ad decem jam dictos menses quinquaginta addidit dies: retractisque sex diebus de Romuli mensibus, qui tricenum erant dierum, duos novos effecit menses vicenum octonum dierum, Januarium ac Februarium. Ita annus factus est CCCLIV. dierum, quot etiam apud Græcos aliquamdiu fuit: sed Græcorum ordinem Numa turbavit, uno adjecto die Januario, ut omnes menses præter Februarium impari constarent numero. Et Græcorum supputationi ab solido Hipparchi anno deficiebant dies undecim ac quadrans. Verum quod difficile erat quotannis intercalare cum reliquis diebus quadrantem, mensisque ratio potius expetebatur, hunc numerum octies multiplicatum, hoc est nonaginta dies, qui nascuntur, si quadrans cum undecim diebus octies componatur, octavo quoque anno interserebant per tres tricenum dierum distributum menses. Hos dies ὑπερβαίνοντας, (nostri 'concurrentes') menses vero ἐμβολισμοὺς vocabant. Hunc igitur Græcorum modum intercalandi cum etiam Numa observaret, invenit quotannis die claudicantem, nimirum eo quem ipse adjecerat. Quare tertio quoque octennio ita intercalandos dispensavit dies, ut non nonaginta, sed LXVI. intercalaret, compensatis XXIV. diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorum numerum creverant. Hæc ex Macrobio pleraque Saturn. I. 13. Quare in Livio hoc loco paullo post legendum, 'ut vicesimo quarto quoque anno ad metam eandem solis,' &c. quod in Ald. cod. neglectum vidimus, judicione an temere, scire non possum. Est autem visum nobis operæ precium, ut hanc rem paullo diffusius tractaremus, quamquam necessitas propositi nostri non urgebat. Reliqua qui latius scire voluerit, videat ipsum Macrobium. *Glar.*

Solstitiali circum agitur orbe] Id est, solari. Etsi enim solstitialis a solstitio deducitur, tamen in eo sæpenumero solis tantum significatio attenditur, ut solaris sit. Solin. c. XXVIII. 25. 'Quæ solstitiali plagæ obvia est:' id est, solari plagæ et meridiei. *Turn.* Adv. XXIV. 38.

Intercalares mensibus interponendo] Scribendum *intercalaribus mensibus interponendis... et vicesimo quoque anno, &c.* de quibus alibi. Scaliger de Emend. Temp. II. p. 181. viginti duorum annorum eum cyclum facit; Sigon. et Pétitus Eclog. Chron. v. 1. viginti, diversis rationibus. Sed falluntur. *J. F. Gron.* Vulgat. lect. servant Port. a m. sec. et Hav. a m. pr. eamdemque Hearne invenerat in Oxon. L. 2. B. N. et C. *intercalares mensis interponendo* Hav. a m. sec. *intercalares mensibus interponendos* Voss. 1. Harl. 2. Leid. 2. Lips. et Port. a m. pr. *intercalares mensibus interponendis* Florent. Leid. 1. Harl. et Voss. 2. *intercalaribus mensibus interponendis*, ut Gron. legebat, Hearne in Oxon. L. I. exstare testatur. Vid. ad hujus lib. c. 53. § 3. Plenius ac latius de hoc loco egit J. F. Gron. Obs. II. 18. Vid. etiam Cornel. Vitell. in Georg. Merulam p. 637.

Ut vicesimo anno ad metam eamdem

solis] Græci, quos Numa haud dubie imitatus est, octavo quoque anno tres menses intercalandos constituerunt, hoc est, nonaginta dies, qui ex numero XI. dierum et quadrantis octies multiplicato superabant. Nam cum annum illi ex XII. lunæ cursibus statuendum putassent, superessentque ad solstitialem annum dies XI. et sex horæ, quarta scilicet diei pars, eum dierum numerum octavo quoque (ut dixi) anno placuit intercalari. Quare Græcos Numa imitatus videri non potest. Quin illud vide potius, quod subtilissima Macrobius dissertatione demonstrat, ne non *vicesimo* Livius scripserit, sed *vicesimo quarto quoque anno;* idque ex Numæ constitutione comparatum. Nam cum ad eum numerum dierum, quem ad lunæ cursum Græci constituerant (erant enim trecenti LIV.) unum in honorem imparis numeri diem Numa adjecisset, Romanis, simpliciter Græcorum intercalationem secutis, ob diem unum, cujus obliti erant, non ea, quæ et Græcis, constare potuit intercalandi ratio. Quo postea errore cognito, Numane adhuc regnante parum compertum habeo, satis constat, hujusmodi emendationem inductam, ut in tertio quoque octennio, id est, quarto et vicesimo quoque anno, non nonaginta, sed sex et sexaginta dies intercalarentur. Siquidem nonagenarium numerum explebant quatuor illi et XX. dies, qui quotannis singuli in honorem imparis numeri adjiciebantur. Etenim ille dies, ut dixi, neque lunari rationi adscribi potuit, neque Græcorum intercalationi erat insertus, sed supervacuus, nec intellectus aliquamdiu Romanis fluxerat. Erit igitur, ni fallor, vera Livii emendataque lectio *vicesimo quarto anno.* Nec obstat, quod Livius intercalationis illius Numam auctorem dixerit, cum Macrobius emendationem illam quandam fuisse innuat. Siquidem talis intercalandi ratio ab eo profecta est; sed sive Numa, sive alii postea emendarint, jure id totum auctori referas acceptum. *Sabell.* M. Ant. Sabell. hujus loci obscuritatem primus, ut opinor, et sensit, et, ut ipse sibi visus est, sustulit. Cujus viri auctoritas tantum valuit, ut post eum Glar. et ceteri, qui hunc locum attigerunt, eundem ita, ut ille ostenderat, exposuerint. ['Glar. Macrobii traditionem explicavit, non suam; in illum igitur clames, oportet, non Glareanum.'] Quorum interpretationem cur hoc demum tempore unus ipse repudiem, paucis, ut institui, explicabo. Sic igitur exponit Sabell.: cum lunarem annum Numa XII. mensium, et CCCLV. dierum primus instituisset, quia cum solari eum annò non convenire reperiebat, qui diebus CCCLXV. et quadrante conficitur, dies, qui quotannis ad solaris anni rationem deerant, quorum summa vigesimo quoque quarto anno erat CCLXIV. ita dispensavisse, ut octavo quoque anno XC. interponeret, tertio autem octennio, id est, vicesimo quarto quoque anno, non XC. sed LX. qui superabant: atque ita effecisse, ut eo demum anno dies lunaris et solaris anni, a quo orsi essent, congruerent. Hunc autem sensum ut eliceret, contra omnium librorum auctoritatem legit *vicesimo quoque quarto anno,* cum ubique *vicesimo* legatur. Ego autem ita sentio, lunarem annum Numam instituisse non CCCLV. sed CCCLIV. dierum. Cum autem solaris lunarem superaret quotannis XI. diebus et quadrante, invenit vicesimo anno lunarem a solari victum esse diebus omnino CCXXV. ut ergo illo demum anno solaris cum lunari congrueret, atque ad eandem metam solis, unde orsi essent, dies convenirent, hos dies ita dispensavit, ut non octavo, sed secundo quoque anno alternatim modo dies XXII. modo XXIII. interponeret. Qua ratione fiebat, ut, cum pervenisset ad annum XX. lunaris annus a solari nec vince-

retur, nec eum vinceret. Quod unusquisque intelligit, qui summam annorum hoc modo concipiet: nam cum quarto quoque anno XLV. dies intercalentur, si quinquies quadraginta quinque sumseris, eos CCXXV. reddideris. Hanc autem sententiam, quamquam obscurius, edit Plut. in Numa p. 71. ita: *Τῆς δὲ γινομένης ἀνωμαλίας περὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον ἔννοιαν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' ἓν μὲν φυλάττοντες μόνον, ὅπως ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται. Νουμᾶς δὲ τὸ παράλλαγμα τῆς ἀνωμαλίας ἡμερῶν ἕνδεκα γίνεσθαι λογιζόμενος, ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντος, τοῦ δὲ ἡλιακοῦ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε, τὰς ἕνδεκα ταύτας ἡμέρας διπλασιάζων ἐπήγαγε παρ' ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τὸν ἐμβόλιμον εἴκοσι καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὄντα.* Et Censorin. ita c. 20. 'Cum intercalario mensi XXII. dies, vel XXIII. alternis annis addi placuisset, ut civilis annus ad naturalem exæquaretur, in mense potissimum Februario inter Terminalia et Regifugium intercalatum est.' Hoc tantum inter hos interest, quod Plut. quadrantis diei rationem non habet. Itaque secundo quoque anno XXII. dies interpositos esse censet. Censorinus autem habet. Itaque modo XXII. modo XXIII. intercalatos esse ait, ut quinque dierum, qui ex quadrante diei vicies sumto oriuntur, ratio haberetur. Hæc cum summorum scriptorum auctoritate firmentur, neminem non probaturum, illa altera non omnino repudiaturum esse confido. ['Improbat hanc Sigonii sententiam Robortell. in disputatione de ratione corrigendi, quod adversetur Macrobio et Censorino, qui imparis numeri habitam rationem a Numa docent in anno instituendo.'] *Sigon.* Sabellicum secuti editores jam ab annis centum addiderant binas adhuc voces *vicesimo quarto quoque anno.* Eas expunxi, tum suasu Pall. librorum, tum auctoritate Sigonii. *Grut.* *Ut vigesimo*, vel *vicesimo anno*, quemadmodum Sigonius legendum censuit, omnes nostri, Florent. ambo Voss. ambo Harl. ambo Leid. Port. Lips. et Hav. a m. pr. qui præfert a m. sec. *ut vigesimo quarto quoque anno.* Adversus Robortell. obloquentem sententiam suam defendit Sigon. Em. I. 2. p. 143.

Annorum omnium spatiis] *Omnium annorum* constanter nostri codd. omnes, modo enumerati.

§ 7 *Idem nefastos dies fastosque*] Mallem cum Pall. 3. *Inde nefastos.* Nam, et sic quoque aliquando lectum fuisse aliis, patet ex Pal. 2. in quo *Inde vel idem nefastos.* Grut. *Id est nefastos* Voss. 2. Reliqui nihil mutant. Quod autem Grut. *Inde nefastos* in Pal. 3. invenerit, ortum esse potuit ex compendiaria scribendi ratione utriusque vocabuli *idē*, id est, idem, et *ide*, id est, inde: unde patet, facile inter se commutari potuisse. Alia exempla vid. h. lib. c. 27. § 8. et c. 32. § 7. ad II. 45. § 14. III. 59. § 1. VI. 11. § 8. XXXIV. 13. § 2. XXXV. 3. § 2. et c. 27. § 11. XXXVII. 36. § 9. XXXVIII. 11. § 4. et alibi. *Inde vel idem nefastos*, quod Pal. 2. præfert, inde profluxit, quod librarius duplicem lect. jungere voluerit. De quo vid. ad III. 44. § 4.

CAP. XX. § 1 *Ea maxime, quæ nunc ad Dialem flaminem*] *Et maxime*, pro *ea maxime*, Hav. Tum *flaminum* Harl. antiq. An voluit librarius *ad Diale flaminium?*

§ 2 *Ne sacra regiæ vicis desererentur*] *Regiæ vices* Leid. 1. quasi per adpositionem capiendum foret, *sacra vices regiæ.* Quum tamen reliqui nihil mutent, eum audiendum non esse arbitror. Deinde *deserentur* Leid. 2. obvio passim errore. Vid. ad II. 56. § 7.

Insignique cum Vestæ] Exemplar primæ Decadis Ms. sane quam eleganter, quod nobis communicavit non gente solum, sed et literis clarus ille Vormaciensis Ecclesiæ Decanus Do. Reinhardus a Rietpur, desumtum il-

lic ex biblioth. publica, primis duobus ternionibus carebat, quos nebulo quispiam desecuerat, dum liber alicubi incustoditus jacet. Idem scelus et in fine voluminis commissum. Quare coacti sumus hic aliquot paginas transilire. Ceterum exemplaria quædam excusa habent *Vestæ*, quum sit scribendum *veste*, absque diphthongo. Non enim de Dea Vesta, sed de vestimento loquitur. *Rhen.*

Huic duos flamines adjecit] Heumann. malebat *hinc;* quod præfert Lips. in contextu. Sed ejus marg. adscripta est vulg. lectio. Ita librarios sæpe peccasse propter ductuum similitudinem, notamus ad XXV. 40. § 2. Paullo ante Scheffer. in Misc. Obs. Crit. tom. VIII. p. 300. legendum conjicit *curuli regia adornavit*, omissa media voce *sella*. Absolute enim 'curulem' pro curuli sella crebrum esse apud antiquos. Verum omnes codd. constanter hanc vocem servant, et Livius, sæpe hoc magistratuum et sacerdotum insigne memorans, semper 'sellam curulem' vocavit. Ita IX. 46. XXV. 5. XXVI. 36. XXX. 15. XXXI. 11. XL. 45. XLII. 14. et alibi.

§ 3 *Genti conditoris haud alienum*] Pal. 1. *gentis conductori.* Et ita fuisse in Pal. 3. liquet. Quod non capio. *Gebh.* Nihil aliud voluisse hi librarii videntur, quam *gentis conditori.* Verum codd. nostri nihil mutant, nisi quod *gentis creditori* sit in Lips. Paullo ante *Virgines quoque Vestæ* habebat Hav. Vide ad v. 27. § 1. Mox *is*, pro *his*, perperam omissa adspiratione, Leid. 1. et Harl. 1. Deinde *essent templis antistites assiduæ* Voss. 1. et Leid. 2. in quorum posteriori etiam deficit vox *stipendium.*

§ 4 *Tunicæque pictæ insigne dedit*] Observa, hic memorari tunicam pictam; quum alioqui toga picta, tunica vero palmata apud Romanos celebrentur. Vid. Duk. ad Flor. I. 5. Verbis præced. *alios*, pro *Salios*, habent Voss. 2. Leid. ambo, Lips. et Voss. 1. a m. sec.

Cælestiaque arma, quæ ancilia adpellantur, ferre] Si libri, qui tamen ita concorditer exhibent, non adversarentur, mallem *Cælestiaque arma, ancilia adp. ferre.* Vid. ad XXII. 46. § 9. Eadem conjectura etiam Dukero in mentem venit; qui monuit, pronomina *is* et *qui* sæpe ab inperitis inculcata esse, J. F. Gronovium docuisse ad Liv. I. 1. § 11. et ad XXXIV. 56. § 1. Ceterum *vocantur*, pro *adpellantur*, Hav. (vid. mox ad c. 30. § 2.) ac *saltu* pro *saltatu:* quod posterius etiam superest in Harl. 2.

§ 5 *Pontificem deinde Numa Martium Marci filium ex patribus legit*] Non integrum videtur, Marci filium *Martium*, non *Marcum*, appellari, quum nomina patrum in filiis iterari gentilitii juris sit. Auget suspicionem, quod mira istic est in scriptis libris discrepantia. Alii habent *Marcum Flavium*, alii *M. Fulvium*, nonnulli *M. Furium.* Quid melius sit, in medio disceptandum relinquimus. *P. Nann.* Misc. v. 7. Nemo animadvertit, hunc locum esse mendosum, cum sit tamen. Nominativus enim *Numa* vacat, cum tota oratio altius repetenda sit, et suum habeat nominativum, quem spectet. Inquit enim; Declaratus rex Numa Janum indicem pacis bellique fecit; annum descripsit; Flaminem Jovi assiduum creavit; Virgines Vestæ legit; Salios legit; 'Pontificem deinde Numa Marcium, Marci F. legit.' Hic ego dico, non esse necesse, nominativum *Numa* iterare: placere autem *Numam Marcium* legi. Fuit enim Numa prænomen Sabinum. Itaque Pompilii et Marcii id tulerunt. Marcus autem Marcius is est, credo, qui, Numam Pompilium ad regnum Romæ accipiendum, ut ait Plut. in Numa p. 74. hortatus, cum eo Romam ex Sabinis commigravit. Hic cum ab eodem rege in patriciorum numerum relatus esset, post ejus obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus sibi mortem conscivit. Hujus filius

Pompiliam, Numæ Pompilii regis filiam, in matrimonio habuit, et ex ea Ancum Marcium regem suscepit, quem tulisse Numæ prænomen apparet Tac. VI. 11. ubi ait ' Numam Marcium' præpositum urbi fuisse a Tullo Hostilio rege. Quod autem ratione confirmavi, id etiam in quibusdam manuscriptis libris inveni. ' M. Marcius Sabinus, a Numa rege in senatum lectus, a Tullo Hostilio victus sibi mortem conscivit. Numa Marcius, Numæ regis gener, primus Pont. Max. ab eo factus, a Tullo rege urbi præfectus. Ancus Marcius rex IV. Numæ regis ex filia nepos.' Plut. in Numa p. 74. *Sigon.* Scripturam, quæ ante Sigon. obtinebat, unus servat Voss. 2. Sed *deinde Numam, Marci filium*, media voce omissa, Port. *deinde Nūma M^ar. F. M.* Hav. *deinde Numam Marcius Marius Fluvius* Lipsiens. corruptissime, ut et *deinde Numa Marcum Fulvium legit* Lat. Neap. *deinde Numam Marcum Marci filium* Voss. 1. et Leid. 2. *deinde Numam Marcium Marci filium*, ut Sigon. emendabat, Leid. 1. et Harl. ambo. Sigonii emend. egregie firmaret hoc marmor, quod ex schedis Servii edidit Reinesius class. V. insc. I. NVMAE. MARCIO. M. F. PRINC. IVVEN. PRAEF. VRB. I. PONT. M. nisi id multas ob caussas *νοθείας* suspectissimum foret. Miror Reinesium, mouente insuper Ruperto, fucum non deprehendisse. Mox *elegit*, pro *legit*, Lipsius.

Scripta exsignataque] Vet. *exscripta*. Lipsius. Non aliter omnes nostri, omnesque editi priores. In Paris. 1573. *scripta* reperi: sed *signataque* Hav. *exsignata* Port. a m. pr.

Ad quæ templa sacra fierent] Dictio *sacra* supervacua est; neque comparet in Pal. 3. *Grut.* Eamdem omnes nostri servant; quæ forte Grutero displicuit, quod modo præcesserit. Sed vid. ad I. 3. § 9. Præterea, *quibus hostiis, ad qu. t. sac. fierent*, reliquis omissis, Harl. pr. *quib. host. quib. dieb. quæve ad templa* Hav. et Harl. 2. *quib. host. quib. dieb. ad quæve t. sac. fierent* Port. a m. 1. Mox alio ordine, *atque in eos sumtus unde pecunia* Leid. 2.

§ 6 *Cetera quæque omnia*] Vetus lectio *cætera quoque omnia*: et sic legi debet. *Rhen.* Primus ita ediderat Ald. quod et præfert Voss. 2. et Hav. Priores edd. dederant *ceteraque omnia*. Sed, quemadmodum Rhen. restituit, etiam Voss. 1. Leid. uterq. Harl. uterq. Lips. et Port. In verbis seqq. *pontifici scito* habet Voss. 2. *pontificibus suis* Lips. in contextu, sed pro varia lectione *pontificibus sitis* in marg.

Quo consultum plebs veniret] Pall. *plebs*; recte. Sic Mod. I. 1. eruit *Brevi stirpes quoque virilis ex novo matrimonio fuit.* Gebh. Similiter Flor. Voss. ambo, Leid ambo, Hav. Lips. et Harl. 1. Atque ita jam Gron. edidit. Vid. ad hujus lib. c. 17. § 7. II. 24. § 2. c. 55. § 2. III. 11. § 7. c. 14. § 4. c. 18. § 11. c. 19. § 3. c. 30. § 8. c. 37. § 5. c. 52. § 8. c. 55. § 14. IV. c. 1. § 6. c. 5. § 5. c. 6. § 3. XXXI. c. 44. § 4. et alibi.

Peregrinosque adsciscendo] Copulam *que* ignorant Leid. 2. et Hav. Tum vox *modo* exsulat a Leid. 2. Denique *manes itidem pontifex edoceret* Voss. 2.

§ 7 *Aliove quo viso missa*] Pal. 1. *aliove quovis usu missa.* Pal. 2. *fulminibus ne quo visu missa.* Pal. 3. vero ab manu corruptrice *alioque quovis modo*; nequiter. Pejus Camp. *aliove quomodo.* Extricent ingeniosiores. *Gebh.* *Aliove quovis modo missa* Hav. et Neap. Lat. cum priscis edd. usque ad Ald. qui restituit *aliove quo visu missa*, sine dubio libros secutus; certe eamdem scripturam servant Voss. ambo, Leid. 1. et Port. Eodem etiam ducunt ambo Harl. præferentes *aliove quo jussu missa*: et Leid. 2. exhibens *aliusve quo visu.* Quare *visu* in contextu recepi, pro *viso*, quod inter edd. quas adhibui, prima exhibet Paris. 1573.

Susciperentur, atque curarentur] Lib. XLIII. c. 13. ' Quæ illi prudentissimi viri publice suscipienda censuerint.'

Et mox, 'Duo non suscepta prodigia sunt; alterum, quod in loco sacro factum esset; alterum, quod in peregrino.' Prodigiorum autem 'procurationes' millies legi: 'curationes,' quod meminerim, nunquam. Itaque videndum, ne scripserit *procurarentur*. J. F. Gron. Locutionem 'procurare prodigia' illustravit Verstius ad Val. Max. I. 1. ex. 1. ubi tamen 'curare' etiam non videtur rejicere. An itaque ei adstruendæ facere posset locus infra c. 31. 'Sed non rite initum aut curatum id sacrum esse.' Differentiam tamen utriusque locutionis probe video. Doujat. *curarentur* exponit, non negligerentur. Tandem *procurarentur*, ut Gron. conj. præfert Harl. 2. Ejus tamen unius auctoritatem sequi ausus non sum. Mox *ad elicienda*, pro *ad ea elicienda*, Flor.

Consuluit auguriis, quæ] Ant. Periz. ad marg. Livii legendum conjecit *consuluit, auguria quæ*. Male: agitur enim de prodigiis suscipiendis. *Dicavit, denique consuluit in auguriis* Hav. corrupte exhibet.

Cap. xxi. § 1 *Multitudine omni a vi*] In Pal. 1. hæc vitiosa sunt; quippe continet, *multitudine omnia vim*. Pal. 2. vero melius, *omni multitudine ab vi*. Gebh. Τὸ *a* in Flor. Voss. 2. et Port. a m. pr. omittitur. Mox *atque armis* habet Harl. 2.

Occupati erant] Pal. 2. omiserat τὸ *erant*, rescriptum tamen inter lineas. xxxiv. 43. 'Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent.' *Gebh.*

Propulso legum ac pœnarum metu] Archetyp. Vormac. habet, *proximo leg. ac pœn. m.* Rhen. Alia exemplaria habent *propulso legum*. Quod tametsi inquinatius videtur, affinius tamen veritati, quam illud superius. Omnino mihi persuadeo legendum esse, *pro ipso legum et pœn. m.*: ut *pro ipso* corruptum sit in *propulso*. Nimirum religionem successisse in vicem metus legum ac pœnarum. Sed ut mihi hoc persuadeo, ita aliis necessitatem credendi afferre non velim. Sequor enim meam divinationem, non testimonia codd. Habet autem Fabius Pictor similem sententiam I. 'Nullo tunc vindice aut metu, sed sua sponte, retinebant fidem et rectum.' *P. Nann.* Misc. v. 8. Antiqui libri, *proximo legum*. Quid suspicer, dicam. *Lips.* Revocandam putavi lect. authenticam, quæ et in Rhenani, in Lipsii, in Pall. libris, imo et in edd. vett. Aldina prioribus. Ea namque invexerat textui *propulso legum, &c.* minus recte. Idem enim heic dicit, quód Ovid. Fast. I. 251. 'Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat; Nullus erat justis reddere jura labor.' Sic de iisdem Sall. Cat. c. 9. 'Jus bonumque apud eos non legibus magis, quam natura, valebat.' Quod et idem de suo ævo affirmat Polyb. Histor. VI. 54. 'Apud Romanos qui publicam pecuniam tractant, propter unicam jurisjurandi religionem servant fidem,' &c. Vult igitur hic Livius, fidem ac jusjurandum non minus coërcuisse populum Romanum, quam leges, quam supplicia. *Grut.* Nostri libb. *proximo leg. ac pœn. m.* alii *propulso*, valde impolite: ut et Nann. rescribens *pro ipso*. Gebh. Legerim, *proxime leg. ac pœn. metum*. Sall. et alibi Liv. *Tan. Fab.* *Proximo legum* Andr. et Mss. in quo tamen cum sit aliquid vitii, supposuerunt *propulso legum*. Nann. *pro ipso legum*. Conjeci *pro summo legum*. Ea particula nonnunquam comparationis; 'Pro nihilo putare;' 'pro sepulcris;' 'pro alienigenis sperni.' Ovid. Ep. Briseid. vs. 98. 'At mea pro nullo pondere verba cadunt.' Quod nec Latinum, nec supplere sensum caussatus Grut. corrigit *proh nullo*. Quasi non Met. III. 333. 'gravius Saturnia justo, Nec pro materia fertur doluisse.' x. 133. 'ut leviter pro materiaque doleret.' Ad sensum illud Fast. I. 251. 'Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat.'

Plato: Πολιτεία τ' ἦν παλαιὰ καὶ ἐκ τιμημάτων ἀρχαί τινες τεττάρων. καὶ δεσπότις ἐνῆν τὶς αἰδὼς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς νόμοις ζῆν ἠθέλομεν. Nec spreverim tamen conject. Mureti, *proxime leg. ac. pæn. metum*. Imo veram puto. Vid. ad II. 48. *J. F. Gron.* *Propulso leg. ac pæn. metu* Harl. recent. Port. et Hav. quibus adstipulari Oxon. B. et C. Hearne monuit. *Proximo leg. ac pæn. metu* Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. et Harl. 1. ut et ap. Hearn. N. Conjecturam *pro summo leg. ac pæn. metu* jam Gron. in Epistola ad Nic. Heins. perscripta proposuit, quam edidit Burmann. in Syllog. Epist. tom. III. p. 106. Rectius tamen postea Mureti conjecturam *proxime leg. ac pæn. metum* probavit, quam et in contextum recepit. Ego vero optimorum codd. scripturam reducendam existimavi, licet eadem Mureti conjectura mihi quoque inprimis placeat, et vera esse videatur, præsertim quoniam Livius aliique scriptores ita sæpissime loqui soliti fuerint. Infra XXIII. 15. 'Ad mare proxime Neapolim descendit.' XXIV. 48. 'Ordinatosque proxime morem Romanum instruendo et decurrendo signa sequi, et servare ordines docuit.' XXVIII. 13. 'Promtissimum quemque et proxime vallum atque in ipsos munitores primum invectum vixdum prœlio inito fuderunt.' Colum. IV. 15. 'Præciditur proxime palmam.' Vid. J. F. Gron. ad II. 48. § 5. VIII. 32. § 12. et XXV. 14. § 4. Munker. ad Lactant. Placidi Narrat. Fab. XIV. 18. Burm. ad Nas. Art. Amat. I. 139. Cort. ad Sall. Jug. c. 18. et quæ notavi ad Sil. I. 13. Doujat. *proximo leg. ac pæn. metu* defendit; cujus sensum second. illum vid. in Delph.

§ 2 *In regis velut unici exempli mores formarent*] Hanc sententiam inferius aliis verbis exprimit idem, sc. 'Multitudo fere semper regenti est similis.' Vid. V. 23. Cic. Fam. I. 9. dixit, 'Quales in republica principes sunt, tales reliqui solent esse cives.' Xen. Κύρ. Π. VIII. p. 239. Ὁποῖοί τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνονται. Isoc. ad Nicoc. Τὸ τῆς πόλεως ὅλης ἦθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι. Dionys. Hal. V. p. 331. in App. Claud. orat. Ὁποῖα ἄττα ᾖ τὰ κοινὰ τῶν πόλεων ἐπιτηδεύματα, τοιούτους γίνεσθαι τοὺς τῶν ἰδιωτῶν βίους. Herod. I. 3. Φιλεῖ γάρ πως ἀεὶ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν. Ap. Laërt. Segm. VII. 7. Antig. in Epist. ad Zenon. Οἷος γὰρ ἂν ὁ ἡγούμενος ᾖ, τοιούτους εἰκὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεσθαι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους. *Lamb. Bos.* Spec. Animadv. ad script. Lat. p. 3.

Finitimi etiam populi] *Finitumi* Flor. et Leid. 1. Vid. ad Liv. IV. 3. § 4. Præterea *et*, pro *etiam*, Voss. 2. De quo errore dicam ad XXII. 47. § 9.

Castra, non urbem positam in medio] Doujat. scribendum conjicit *castra, non urb. posita in med.* Sed nihil mutandum. Non modo enim omnes codd. quos viri docti adhibuerunt, in vulgatum *positam* conspirant, verum etiam Livius ita sæpissime loqui amat. III. 7. 'Deserta omnia, sine capite, sine viribus, Dii præsides ac fortuna urbis tutata est.' c. 66. 'Et tribunis et plebe incitata in Patres.' IX. 11. 'Samniti populo omnes, quos in potestate habuit, aut pro eis pax debetur.' Sup. *antea, castra* pro *ante c.* habet Flor.

Totam in cultum versam Deorum] Primam vocem omiserunt omnes antt. edd. Eam primus adjecit Ald. cui adsentiunt codd. scripti. Mox *ducere*, pro *ducerent*, Lipsiens.

§ 3 *Quem medium ex op.*] *Quem medius*, quemadmodum se in scriptis codd. invenisse Nann. ad verba seqq. profitetur, superest apud me in Leid. 2. et Flor. a m. sec. Sed *medium*, hunc locum laudans, habet Prisc. Gramm. VI. p. 713. Mox *quo quia persæpe Numa . . . se inferebat*, voce

transposita, Voss. 2. *quo quia persæpe Numa . . . D. inferebat*, eadem voce omissa, Port. *quo quia persæpe se Numa . . . se inferebat*, eadem et transposita et iterata, Hav. *quo quia qui sæpe Numa . . . D. inferebat* Lipsiens.

Quod earum sibi concilia, vel *Quod Dearum sibi consilia cum conjuge*] Scripti codd. per omnia cum vulgat. consentiunt, nisi quod paullo superius, pro *quem medium*, *quem medius* legant. Mihi illud *sibi* non arridet, arbitrorque mutandum in *ibi*, et ob id lucum illum Musis esse dicatum, quod ibi colloquia uxori ejus cum Deabus essent. Sub nomine autem Dearum Musas intelligit, quas Theocritus perpetuo Nymphas appellat. Habet id quoque magnificentiam, cum genus pro specie subjicitur. *P. Nann.* Misc. v. 9. Pal. 1. *qui earum*. Pal. 3. *quo Dearum*, ex ingenio ac manu prurigine laborante corrumpendi omnia. Nannius pro *sibi* emendare se putat *ibi*. Sed corrumpit. *Gebh.* *Quod Dearum sibi consilia* primæ edd. usque ad Ald. qui dedit *quod earum sibi concilia*, adprobante Leid. 1. utroq. Harl. et, quemadmodum Hearne testatur, Oxon. L. 1. et C. *quod earum sibi consilia* Flor. et Hav. *qui earum sibi concilia* Lipsiens. *quod eo sibi consilia* Port. *quod Dearum ibi consilia* malebat Lat. *quod earum ibi concilia* Voss. uterq. et Leid. 2. Quod ceteris prætuli, quamvis non tantum Gebh. sed et Doujat. Nannio *ibi* emendanti adversentur; cui tanto æquiores fuissent, si emendationem hanc codd. firmari vidissent. Nisi enim *ibi* legamus, caussam non dedisset Livius, cur hunc lucum potius, quam alium quemvis locum, Numa Camenis dedicaverit. 'Ibi' et 'sibi' etiam infra commutantur I. 55. § 4. *Dearum* vero rejeci, licet id Nannio placeret, quoniam nullius Ms. auctoritate probatur. In antt. edd. litera *D* ad initium vocis *earum* adhæserat ex cauda præcedentis *quod*. Ceteroquin 'ea' et 'Dea' etiam alibi confunduntur inter se. Vid. alia exempla ad XXIX. 11. § 6. Ceterum lucum hunc Camenis dicatum fuisse indicat etiam Sulpicia Sat. 67. ubi Calliope una Musarum inquit, 'Nam laureta Numæ fontesque habitamus eosdem, et comite Egeria ridemus inania cœpta.' Ubi vid. commentatores. Vid. etiam Cluv. Ital. Ant. III. 4. p. 932.

§ 4 *Et soli Fidei sollemne instituit*] Vox, *soli*, habet sine controversia mendum. Dionys. II. p. 134. δημοσίαν Πίστιν vocat, id est, *publicam Fidem*. Si autem in quibusdam Mss. est, ut audio, *Et simul Fidei*, non improbo. ['At improbat Robortel. Emend. II. 56. et *soli* legendum affirmat, quia non instituerat aliis Diis solenne sacrum, id est, anniversarium, ut vocat Varro de L. L. et Virg. Æn. III. 301. ubi ait, 'Solennes tum forte dapes:' et Liv. I. 5. 'Solenne notum erat.' Et v. 52. 'Solenne gentis,' de anniversariis sacris loquens, quæ semel quotannis fiebant statis diebus.'] *Sigon.* *Soli Fidei solenne* quid ni probemus? Ut ei non cum alio Deo commune sacrum institutum fuisse, communemque rem divinam, sed soli seorsum intelligamus. *Turn.* Adv. XI. 17. Haud aliter Mss. nostri; recte: respicit enim ad præcedentia. Novem Musis junctim anniversarium fecit, consecrando eis lucum: sed et peculiariter soli Fidei sacrum instituit. Itaque facessant criticorum expositiones, emendationesque. Facit huc Diogenianus II. Centuriæ Adagio 80. 'Attica Fides. De probabilibus, fide dignis, minimeque perjuris. Attici enim Fidei fanum erexerunt.' *Grut.* Non ausculto Sigonio, emendanti *Et simul Fidei solenne instituit:* ut nec illis, qui novas verbis significationes adfigunt. Mihi certum est, locum non esse integrum, eo magis, quod Pal. 2. *Sed Soli Fidei;* ex quo liquet, aliud quidpiam præcessisse. *Gebh.* Sigon.

Et simul Fidei. Robertel. et Turn. explicant; ille, *soli* et non aliis Diis solenne, id est, anniversarium; hic, non cum alio Deo commune. Ryeq. de Capit. c. 42. *τὸ soli* delet, quasi male natum *ἐκ τοῦ solenne.* Muret. notat e vet. *poli;* et conjicit, *populi Fidei.* Nam *δημοσίαν* Πίστιν vocat Dionysius. *J. F. Gron.* Adv. Robortel. sententiam suam tuetur, aut certe ejus expositionem refellit, Sigon. Emend. I. 51. Ego vulgat. retineo, quod servant omnes codd. nisi quod vocula *et* exsulet a cod. Hav. [Vid. nott. Delph.] Eruditioribus examinandum obfero, utrum ad loci hujus intellectum faciant verba Plut. in Num. p. 65. Τὰ *γὰρ πλεῖστα τῶν μαντευμάτων εἰς Μούσας ἀνῆγε, καὶ μίαν Μοῦσαν ἰδίως καὶ διαφερόντως ἐδίδαξε σέβεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, Τακίταν προσαγορεύσας. Plerasque enim divinationes suas contulit in Musas; et unam Musam peculiariter et eximie venerari Romanos docuit, Tacitam vocans.* Utrum nempe per illam Musam, quam Numa Tacitam vocavit, Fides sit intelligenda? Tum enim sensus foret, omnibus quidem reliquis Musis lucum dedicatum, sed soli Fidei sacrum sollemne institutum a Numa fuisse. Alio tamen adhuc loco, p. 70. sacrarii, quod Numa Fidei exstruxit, Plut. mentionem fecisse video; unde a Musa, Tacita dicta, diversa fuisse videtur. Vocula *et* abest ab Hav. Paullo ante *adinvoluta* pro *involuta* Flor.

Sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse] *Sedemque et jus etiam* Leid. 1. qui etiam *in dexteris* cum Hav. præfert. Tum ordine trajecto *esse sacratam* Lips. et Harl. 2.

§ 5 *Sacrificia, . . . quæ Argeos pontifices vocant*] Ridicula est eorum interpretatio, qui putant, Argeos scirpeos hic esse homines, qui cum facibus de ponte dejiciebantur ex instituto Herculis. Nam ipsa sacra et loca, ubi sacris operam dabant, a pontificibus Argei dicebantur. Sacra ob antiquitatem cum suis ritibus jam pridem abolita sunt. Loca multa Romæ Argeorum nomen retinent, ut videre est apud Varr. de L. L. IV. ubi nunc quintum, nunc sextum Argeorum sacrarium citatur, montesque certis finibus distinguuntur ex Argeorum libris ritualibus. Fabius Pictor universum campum, septem collibus subsidentem, usque ad Tyberim duplici nomine Lybissum et Argeum vocat. *P. Nann.* Misc. V. 10. *Quæ agros pont. vocant* Voss. 2. Deinde *ejus maximum operum* alio ordine Voss. 1. et Leid. 2.

§ 6 *Romulus septem et triginta regnavit annos*] *Septem et viginti* Oxon. L. 1. ut Hearne testatur. Sed male. Vox *regnavit* errore scribæ non comparet in Lipsiens. Paullo ante, trajectis vocibus, *duo reges deinceps* Harl. 2. Lipsiens. et Port. Præterea *Itaque* pro *Ita*, et *auxere* pro *auxerunt*, priscæ edd. invitis scriptis.

Numa tres et quadraginta] Pal. 2. amplius *Numa Pompilius.* Gebh. Eamdem vocem interponit Hav.

Tum valida, tum temperata et belli et pacis artibus erat civitas] In omnibus edd. antt. aberant hæc verba; quæ primus Ald. addidit. Eadem etiam servant codd. nostri, nisi quod *cum valida, tum temperata* sit in Harl. utroq. et Leid. 1. Vid. mox cap. seq. § 2.

Cap. XXII. § 1 *Cujus in infima arce clara pugna adversus Sabinos fuerat*] Pal. primo 2. *acie*, pro *arce.* Deinde Pal. 1. ac 3. alio ordine *clara adv. Sab. fuerat pugna.* Gebh. *Cujus infima arce* Leid. 2. et Hav. omisso *τῷ in* propter initium vocis sequentis. Vid. ad VIII. 33. § 6. *Cujus in summa arce* Voss. 2. sed summam arcem tum Sabini tenebant. Vid. c. 12. *Cujus in infima acie* Harl. 2. *clara adv. Sab. fuerat pugna* idem Harl. 2. ut et Lips. et Port.

§ 2 *Sed ferocior etiam Romulo fuit*] Vocula *fuit* videtur ascititia: unde primæ edd. servant *etiam, quam Ro-*

mulus fuit. Grut. Quod sibi hodie, id et olim sibi permiserunt correctores. Nam J. Camp. edidit, nescio tamen, an ex libris, *fer. etiam quam Romulus fuit*. Libb. contra nostri omnes, *sed fer. Romulo etiam fuit*. Gebh. *Sed fer. etiam, quam Romulus fuit* Flor. Voss. 1. Leid. 2. et Harl. antiq. cum omnibus edd. Ald. prioribus, in qua primum *etiam Romulo fuit* exhibetur. Unde, Campanum lectionem suam ex Ms. hausisse, dubium non est: *sed ferocior Romulo etiam fuit* Port. et Lipsiens.

Tum ætas viresque] *Cum ætas viresque* Flor. et Harl. antiq. et Lipsiens. Vid. ad VI. 23. § 3. Et ita variabatur c. 21. § ult.

§ 8 *Prædas in vicem agerent*] Mediam vocem omittunt Voss. 1. et Leid. 2. quam tamen reliqui omnes constanter tuentur.

§ 4 *Imperitabat tum Gaius Civilius Albæ*] Hic ap. Dionys. III. ab initio *Cæcius*, sive *Cælius*, dicitur; sed codd. errore, ut in eum annotavimus. *Cluilius* vero legendum est, ex quo nomine postea Chlœlium fecere. Et Cluilius trisyllabon intelligi potest, prima syllaba Gallica diphthongo. Id nominis apud eundem Dionys. VIII. p. 496. recte legitur, ubi de Cluilia fossa. Et facile est, ex *l* fieri *i*. Glar. Legendum est *C. Clælius*. Quod hac ratione confirmo. Nominat hoc in loco Livius C. Cluilium Albæ dictatorem, et cap. seq. fossam Cluiliam ab ipso C. Cluilio procul ab urbe v. millia passuum factam. Dionys. III. p. 187. hunc ducem Κοίλιον, et p. 189. fossam Κοιλίαν vocat. At VIII. p. 496. itemque Plut. in Coriol. p. 227. Κλοιλίαν. Ex quo intelligi potest, ap. Liv. et Dionys. III. legendum esse *Clælium* et *Clæliam*. Præsertim vero cum Fest. scribat, 'Clœlias fossas a Clœlio Albanorum rege' esse dictas. Fuit autem Clœlia gens Albana, post a Tullo Hostilio Alba eversa Romam translata. Dionys. III. p. 170. auctor, itemque Livius h. l. c. 30. *Sigon.* *Gaius Clulius* Flor. *Gaius Civilius* Voss. ambo, Harl. ambo, Lips. et Port. *Caius Civibus* Leid. 1. *C. Civilius* Hav. *Gaius Chulius* Leid. 2. Glareano, *C. Cluilio* reponenti, adsentit Hearne. Sed Cluilius et Clœlius ejusdem gentis nomina esse videntur: quam etiam Perizonii sententiam fuisse in Dissert. de Prætorio § 10. observat Duk. et prius quidem posteriori antiquius fuisse puto. Qui III. 25. § 5. in antt. edd. et Mss. *Gracchus Clælius*, vel *Chlælius* dicitur, in recentt. edd. *Gracchus Cluilius* dictus erat. Ubi Sigon. eumque secutus Gron. iterum priorem scripturam revocarunt.

Ne quid cum Albano præter mandata agerent] Alii, *ne quid prius, quam mandata* legunt: quod placet; si modo *prius*, et *quam*, disjuncte legantur. *Glar.* Exsulat a Pall. 1. ac 3. *cum Albano*, et, quia statim sequitur, satis intelligitur. *Gebh.* Flor. Voss. uterq. Helm. duo Pall. Rott. Gud. ignorant τὰ *cum Albano*, ut et omnes edd. ante Sigon. Cujus suspectus liber non est tanti, ut eo solo auctore inseramus, quod, etiamsi additum non sit, satis intelligimus. *J. F. Gron.* Sigon. prima ed. Schol. ex vet. lib. probabat, *ne quid cum Alb. prius, quam man. agerent*. Similis lectio etiam in quibusdam meis superest: *nequid prius cum Albanis, quam man. agerent* habet unus Harl. recent. et ita etiam Hearne in cod. N. invenit: *ne quid cum Albanis sumerent prius, quam man. agerent* Hav. præfert. Reliqui omnes nostri voces *cum Albano*, vel *cum Albanis*, recte ignorant. Sigon. autem, qui in curis secundis hoc Scholium inducendo cod. vet. lect. damnasse videtur, debuerat etiam lect. ejus, quam in contextum receperat, similiter inmutasse. *Ne quid prius, quam agerent man.* habet Voss. 1. ordine vocab. mutato. Præterea Neap. Lat. *ne quid præter mandata agerent*. Quod

recte Glar. rejecit.

§ 5 *Ab Albanis secordius res acta*] Restituo e Pal. 3. *secordius*. Gebh. *Secordius* etiam Hav. a m. sec. et tantum non omnes edd. vett. ante Ald. qui *socordius* reposuit. Vid. Dausqueii Orthogr. part. II. h. v. *Res acta* Flor. Prima autem vocula *ab* non comparet in Leid. 1. quam primæ literæ vocis sequentis intercepisse puto.

Excepti hospitio ab Tullo] Placet mihi a Pal. 1. exturbari *τὸ hospitio*. Gebh. Sæpe quidem hanc vocem scriptores omittunt. c. 57. 'Adveniens vir Tarquiniique excepti benigne.' c. 58. 'Collatiam venit, ubi exceptus benigne ab ignaris consilii.' II. 14. 'Ibi benigne excepti, divisique in hospitia.' Cic. pro L. Man. c. 9. 'Mithridatem in timore et fuga Tigranes excepit.' De Leg. l. II. c. 2. 'Nos et eam patriam ducimus, ubi nati; et illam, qua excepti sumus.' Just. XXI. 2. 'Exsul a Locrensibus sociis exceptus arcem occupat.' XXVII. c. 3. 'Ad socerum suum provehitur, a quo cum benigne exceptus esset.' Flor. II. 18. 'Segidenses, socios et consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperunt.' Verum et alterum non minus frequens. Liv. XXIX. 11. 'Ut eam, qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet:' ubi alia vid. Quare quum in reliquis codd. præter unum illum Pal. 1. (ut et Lipsiens. ei sæpissime concinentem, qui tamen hoc loco margini pro varia lect. adscriptum ostentat, *excepti hic hospitio*) quum ergo, in reliquis codd. vox *hospitio* constanter supersit, iis invitis eam Gebh. ejicere non debuerat. Emend. Gebhardi sibi etiam displicere testatus est Burmann. ad Nas. Epist. Heroid. XII. 29. Deinde *a Tullo* Hav.

Comiter regis convivium] In tribus Pall. et ed. Campani exprimitur lectio talis, *comi fronte, comiter*: nisi quod in Pal. 2. ad marg. allitum diversæ lect. notandæ caussa, pro *comi*, *communi*. Si quis me roget, quid sentiam? ei respondeam, duas istas voculas *comi fronte* esse irreptitias glossas. *Gebh.* *Comi fronte, comiter* Voss. amb. Leid. 2. Hav. Port. et Lips. *cum fronte communi*, omissa voce *comiter*, Leid. 1. *communi fronte, comiter* Harl. 2. *Concomi regis* Flor. a m. pr. *concomiter* a m. sec. *fraterniterque* a m. recent. Solus Harl. antiquior verba *comi* vel *communi fronte*, quæ recte Gebh. pro glossemate habuit, omisit. Infra c. 57. hujus libri, 'Victor maritus comiter invitat regios juvenes.' XXV. 12. 'Apollini vovendos censeo ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant:' ubi vid. quæ notantur. XXIX. 22. 'Quo die venerunt, hospitio comiter acceptis postero die terrestrem navalemque exercitus ostendit.' Mox *et tantisper* vocula ab initio addita, Leid. 2.

In trigesimum diem] *Trigesimum tertium* legendum ex eo, quod infra scriptum est c. 32. 'Si non deduntur, quos exposcit, diebus tribus et triginta, tot enim solennes sunt, peractis bellum ita indicit.' *Sigon.* Ita et Serv. ad Virg. Æn. IX. 53. 'Post tertium et tricesimum diem, cum res repetissent ab hostibus, feciales hastam mittebant.' Verum cum Livio facit Dion. Hal. II. p. 132. *Διελθουσῶν δὲ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, εἰ μὴ παρείχεν αὐτῷ δίκαια ἡ πόλις, ἐπικαλεσάμενος τούς τε οὐρανίους καὶ καταχθονίους θεοὺς ἀπῄει.* *Elapsis autem triginta diebus, nisi tribuat illi, quæ justa sunt, ea civitas, testatus superos et inferos Deos abit.* Novi, quid viri docti ad locum Dionys. respondeant: eum forte usum numero historico vel rotundo. Cur itaque non eodem modo hic receptam Livii scripturam servamus? Præsertim quum ab ea non abeant codd. scripti vel editi. Alia ratio infra est c. 32. ubi dedita opera belli indicendi rationem diligentius enarrat. Mox *hoc renunciant* Lipsiens.

§ 6 *Quid petentes venerint, facit*] Triga verborum priorum videtur adsuta a librariis: si absit, non requiras. *Grut.* Temerarium est, omnia, quæ abesse possunt, invitis codd. recidere: præsertim in Livio, cujus 'lacteam ubertatem Sallustianæ brevitati' obposuit Quinctil. Instit. x. c. 1. 886. Ed. Burm. Similis Gruteri audaciæ exempla videbimus ad xxiii. 34. § 15. *Venerint fecit* Florent. Mox *illi omnium primum*, voce una neglecta, Lipsiens. *illi, omnium ignari, primum omnium*, voce perperam addita, Leid. 2. *primo*, pro *primum*, habet Hav.

§ 7 *Res repetentes legatos adspernatus dimiserit*] Huic lectioni quidem subscribit vulg. editorum at Pal. 1. ac 3. ab initio *legatos adspernatos dimiserit*. Et ita scripsisse Livium imbibi. Vid. quid supra notarim. *Gebh.* Quamvis codd. Pall. scripturam *adspernabant*, pro *adspernabantur*, a Gebhardo probatam, rejecerim supra c. 17. § 2. hic tamen *adspernatus* recipi posset, quod participia, ut vocantur, deponentium sæpe passive adhibeantur ap. optimi ævi scriptores. Et quidem ipsum illud *adspernatus* eo sensu Livio ex scriptis et editis libris infra vindicabimus ad xxxiv. 40. § 2. ubi alia vide. Verum, quum omnes, quos excussi, codd. stent pro vulg. *adspernatus*, eorum consensui unum alterumve cod. præferre insolentius puto. Præterea *dimisit* Leid. 2. solito errore, ex neglecta nota orto. Vid. ad xl. 14. § 10.

Expetant hujusce clades belli] *Expectant* Harl. 2. Lipsiens. et Hav. quod errantibus librariis adscribendum est, qui passim has voces commutarunt. Vid. ad x. 7. § 12. Tum *hujusce modi clades belli* Voss. ambo, Leid. 2. et Hav. Vid. cap. seq. § 7.

Cap. xxiii. § 1 *Nunciant domum Albani*] *Domi* Port. Non sequor. Inf. iii. 2. 'Quæ ubi Romam sunt nunciata.' v. 36. 'Ut nunciare domum possent, quantum Galli virtute ceteros mortales præstent.' ix. 6. 'Quod ubi est Capuam nunciatum.' xxxviii. 18. 'Precantibusque, ut domum renunciarent, potestas facta.' Vid. plura ad xxv. 22. § 1. Mox, alio vocab. ordine, *simil. civ. bello* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 2 *Et tectis modo dirutis*] *Set tectis* Port. qui error in Mss. frequens est. Vid. ad xxi. 26. § 6. Tum *dirrupis* Hav. *diruptis* Harl. 2. et Lips. qui etiam sollemnis librariorum error est. V. ad ix. 45. § 17. Mox vocem *Romanum* omisit Harl. 1.

§ 3 *Impetum fecere*] *Facere* Voss. 1. Tum *quinque milia*, pro *q. millia*, Voss. ambo, Leid. ambo, et Port. de qua ejus vocis orthographia inf. c. 33. § 5. et alibi videbimus. Mox inf. *fossaque circumdant* Port. a m. sec.

Fossa Cluilia . . . adpellata est] Vox postrema bene abest tribus Pall. poteratque præterea etiam extrudi prima, ut omnia penderent a periodo una. *Grut.* Bene abest a tribus Pall. τὸ *est*. *Gebh.* Eamdem vocem omittunt etiam Harl. 2. Port. et Hav. Præterea *Fossa Cluili* Flor. *fossa Civilia* Voss. uterq. Lipsiens. Harl. 2. et Hav. *fossa civili* Leid. 1. et Harl. 1. *fossa civillia* Leid. 2. Vid. ad cap. præc. § 4. Denique *a nomine ducis* Leid. 2.

Donec cum re nomen quoque vetustate abolevit] Campani ed. *vetustas*. Et ita correctum in Pal. 3. in quo prius *cum vetustate*, quod item comparet in 1. et 2. *Grut.* Pall. duo *cum vetustate*, ut exstiterat in 3. pro quo interpolatum *nomen quoque vetustas abolevit*, ut edidit Campanus. *Gebh.* *Vetustate abolevit*, pro *vetustas abolevit*, ait Schott. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 16. Non recte. Nam nomen primus casus est, non quartus. 'Abolere' pro interire, exstingui, etiam aliis locis dicit Livius. Gell. xx. 1. 'Si non illa etiam ex xii. tabulis de testimoniis falsis pœna abolevisset.' Vid. Periz. ad Sanct. iv. 14. 23. *Duk.*

Cum vetustate etiam Flor. Leid. ambo, Hav. et Harl. uterq. Sed *vetustas abolevit* Voss. 2. Nihil muto. Nomen abolevit οὐδετέρως pro abolitum est. III. 55. 'Cujus rei prope jam memoria aboleverat.' VIII. 11. 'Etsi omnis divini humanique moris memoria abolevit.' IX. 36. 'Cladis Caudinæ nondum memoria aboleverat.' Alia verba similiter sæpissime Livium adhibuisse supra dictum ad c. 17. § 6.

§ 4 *Cluilius Albanus rex*] Pal. 1. *Cuilius*. Gebh. *Civilius* Voss. uterq. Leid. 1. Harl. uterq. Lips. Port. et Hav. *Civillius* Leid. 2. Vid. modo ad § præc. Præterea *his castris*, omisso τῷ *in*, Harl. antiq.

Albani Metium Suffetium creant] Lege *Fufetium*. Nam Dionys. habet Φουφέτιος. Et Plut. in lib. Τῶν Παραλλήλων, p. 307. Μέτιον Φουβέντιον appellat. Eodem modo 'Q. Fufius Calenus,' non *Fusius*, ut vulgo, vocandus est. Quod ex Capitolino ejus consulatu et Græco Dion. libro intelligi potest. ['Glar. credit, Græcos Latina nomina sæpe scriptura corrupisse; aut postea a librariis male descripta, quod hic in duobus nominibus satis claret, Κοίλιος, Κλοίλιος, Φουφέτιος, καὶ Φουβέντιος. Robortell. hoc loco magnifice ridet Sigon. Emend. II. 52.'] *Sigon*. *Metium*, non *Mettium*, scribendum esse præter Robortell. l. laud. docet etiam Sigon. Emend. I. 47. Neque aliter Voss. ambo, Leid. 1. Hav. et Port. *Mectium* Leid. 2. *Mettium* Flor. Jac. Gron. in erratis monuit, in Epit. I. *Metti*, pro *Mettii*, et I. 12. *Mettus Curtius*, pro *Mettius C.* legendum esse. Quod quum Amstelæd. nupera editio locis illis receperit, similiter etiam hic et alibi, ubi id nomen occurrit, ita scribere debuerat. Virg. dictatorem hunc Albanum voce bisyllaba *Metum*, vel *Mettum*, adpellavit Æn. VIII. 642. quod Serv. metri caussa factum existimat. Verum apud Latinos scriptores frequentius in libris membran. *Metum* vel *Mettum*, quam *Metium*, reperiri testatur Salmas. ad Flor. I. 3. § 8. Atque ita etiam plures codd. Gellii exhibere monuit Jac. Gron. ad Gell. XX. 1. p. 878. *Metieo Suffetieo* ex Ennio laudat quidem Quinctil. Instit. I. 5. p. 54. ita tamen, ut in eo vitia ab ipso commissa agnoscat, quæ poëtico jure defenduntur. Fuerit itaque 'Mettus' prænomen antiquum, quale 'Attus.' Vid. Gron. ad Liv. I. 36. § 3. pro quo Romanos 'Appius' dixisse docet Val. Max. Epit. X. et 'Status' apud eumdem. Nolim tamen, ubicumque hoc nomen occurrit, semper *Mettus* scribi; alia enim ratio est, ubi pro nomine gentis ponitur. X. 41. 'Octavius Metius' memoratur: nomen ibi prius prænomen esse 'Octavius Mamilius,' cujus c. 49. mentio fit, docet. Ita 'Statius Metius' XXIV. 19. Ubi male Sigon. ex suo cod. reponit *Statius Minius*. Similiter 'Stenius Metius,' vel 'Mettius,' est ap. Fest. v. 'Mamertini.' Ejusdem gentis 'Mettiæ,' vel 'Metiæ' fuerunt, quos ex inscriptionibus memorat Pier. ad Virg. Æn. VIII. 642. quibus plures alii, ex Grutero, Reinesio, et reliquis, qui inscriptiones collegerunt, addi possunt. Neque mirum videri debet 'Mettus' prænominibus, 'Mettius' nominibus gentium adnumerari. Eadem enim ratio est in vocabulis 'Tullus' et 'Tullius;' 'Attus' et 'Attius' vel 'Atius;' 'Status' et 'Statius,' 'Decimus' et 'Decimius.' Quin etiam 'Octavius' modo prænomen, modo nomen gentis est. In altero dictatoris Albani nomine mire variant codd. *Sufectum* habet Leid. 2. *Sufetium* Voss. 2. et Hav. *Sufecium* Lipsiens. *Suffetium* Harl. 2. *Fustetium* Voss. 1. *Fufetium* Flor. Leid. 1. et Port. *Fuffetium* Harl. antiq. Certe vel *Fufetium* cum Sigonio, vel *Fuffetium* cum aliis præferendum. Vid. Sigon. Emend. I. 47. ubi Robortello respondit, Pierium ad Maron. Æn.

VIII. 642. Columm. ad Enn. Ann. p. 49. Philandr. ad Quinctil. I. 5. p. 54. et Duk. ad Flor. I. 3.

Ferox, præcipue morte regis] Pal. 1. *mortis regis*. Sapit hellenismum. *Gebh.* Immo potius sapit manifestum librariorum errorem: ut et quod mox *Deorum omen* præferat Hav.

In omne nomen Albanum expetiturum pœnas] Vacat *pœnas*, ab aliquo sciolo additum, qui modum loquendi ignoravit, qualis est ille supra positus c. 22. 'Ut in eum omnes expetant hujusce clades belli.' Nam 'expetere pœnas in aliquem' inauditum est, sed 'ab aliquo.' *F. Sanct.* Neque ego locutionem 'expetere pœnas in aliquem' alibi notavi. Non tamen ideo vocem *pœnas* cum Sanctio delendam censeo. Quid si legamus? *magnum Deor. num. ab ipso cap. orsum; in om. nom. Alb. expetiturus pœnas.* Sed integriores codd. exspectandi sunt. Vid. viros doctos ad Val. Max. v. 1. in princ. Τὸ *is* omittit Hav. quod excidit propter literam *m*, qua proxima vox finiebatur. Vid. ad x. 13. § 3.

Nocte præteritis] Pal. 2. *noctu.* Gebh.

Infesto exercitu in agr. Alb. pergit] Antt. edd. omittunt duas priores voces, et deinde legunt *in Alb. agr.* Sed invitis omnibus Mss. quibus primus obsecutus est Ald.

§ 6 *Excivit Mettium. Is ducit exercitum, quam proxime*] Non dubito, quin Livius scripserit, quemadmodum est in volum. Vormac. *excivit Metium. Ducit, quam proxime.* Absolute enim verbum 'duco' subinde Livius usurpat, et auctores ceteri. *Rhen.* Vet. lib. *is ducit, quam proxime.* Sigon. Pronomen *is* invexit Sigon. quod pariter in Vormac. teste Rhen. pariterque in Pall. deficit. Verissima lectio. *Excivit* (Pal. 1. *accivit*) *Mettium. ducit, quam proxime.* Et ita ferme per omnia Campanus: mutat, dum edidit, *ducitque*. Gebh. Τὸ *is* delendum esse diximus. *Quam proxime* potest tolerari, si intelligas proxime Romanos castra posuisse Mettium. Sed de ipso itinere potius dixit, *qua proxime.* IX. 44. 'Qua duci proxime potest, expeditas legiones ad collegam ducit.' X. 34. 'Consul ad eam partem urbis, qua adierant equites, circumducit agmen:' et c. 35. 'Sed via una, et ea ipsa præter hostes erat: qua ingressi:' sic utrobique Thuan. et Pall. Vulgo *quam.* XL. 21. 'Quum in conspectu consultaret, qua proxime itinera ad hostem ducerent.' Mox Fl. *In medium duces prodeunt, procedunt.* Idemque et Voss. et Rott. *repetitæ sint.* J. F. Gron. Vocula *is*, quam, a Rhen. ejectam, Sigon. vet. lib. auctoritate male reducere conabatur, abest ab octo nostris Voss. utroq. Leid. utroq. Harl. utroq. Lipsiens. et Port. Unus tantum agnoscit Hav. Vid. Gron. ad I. 1. § 11. et Burmann. ad Phædr. Fab. I. 8. 4. Tum *ducitque*, ut Campanus ediderat, etiam male Voss. 2. exhibet. Præterea *ducit exercitum* perperam Harl. 2. et Hav. Optime Rhen. monuit, τὸ 'ducere' absolute, pro ducere exercitum, Livio in deliciis fuisse. Infra h. lib. c. 27. 'Tullus, Metto exercituque ejus ab Alba excito, contra hostes ducit.' v. 28. 'Poscentes, ut confestim inde ad castra hostium duceret.' VII. 39. 'Ad urbem ducere jubent.' IX. 35. 'Consuli Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem sociis acies hostium obcurrit.' XXI. 58. 'Profectus ex hibernis in Etruriam ducit.' XXII. 12. 'Itineribus summa cum cura exploratis ad hostem ducit.' c. 52. 'Hannibal ad minora ducit castra obpugnanda.' XXIII. 18. 'Quod non ex Cannensi acie protinus ad urbem Romanam duxisset.' Ubi adhuc alia videbimus ex Livio exempla. Si libri suaderent, omnino etiam recipiendum censerem *qua proxime*, quod Gronovio placebat. Inf. XXII. 24. 'Castra in viam deferunt, qua Han-

nibal ducturus erat.' xxvii. 43. 'Præmissa per agrum Larinatem, Marrucinum, Frentanum, Prætutianum, qua exercitum ducturus erat.' Similem errorem Rhen. inf. emendat c. 38. § 5. Nunc, invitis libris, *quam proxime* mutare non sustineo. Liv. xliv. 12. 'Ipsi, obscura nocte, simplici ordine, quam poterant] proxime littus tenentes, intrarunt oppidum.' Et solet sæpe *quam* superlativis ap. Livium jungi. Vid. ad xxxvii. 20. § 10. Denique *ad hostes* Harl. 2.

Opus esse colloquio] Pal. 1. *tempus esse colloquio.* Gebh. Ita quoque Lipsiens. qui etiam verbis præcc. *permissum* habet pro *præmissum*, et *dimicaret* pro *dimicent;* at *dimicent* in marg. *Colloquia* Flor.

Ea se allaturum, quæ nihilo minus] *Ea allaturum* Voss. 1. et Leid. 2. Sæpissime Livius hoc pronomen omittere solitus est. Inf. c. 58. 'Addit ad metum dedecus: cum mortua jugulatum servum nudum positurum, ait.' ii. 1. 'Avidum novæ libertatis populum jurejurando adegit, neminem Romæ passuros regnare.' c. 45. 'Edicunt inde, ut abstineant pugna. Si quis injussu pugnaverit, ut in hostem animadversuros.' iii. 24. 'In mora tribuni erant, qui comitia quæstores habere de reo, nisi prius habita de lege essent, passuros negabant.' v. 36. 'Responsum coram Romanis accipere velle.' vi. 17. 'Jam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur, refracturosque carcerem minabantur.' c. 38. 'Addit minas, si pergerent, sacramento omnes juniores adacturum.' xxi. 12. 'Alcon, insciis Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus.' c. 25. 'Negantibus Gallis, nisi obsides sibi redderentur, eos dimissuros.' xxiii. 34. 'Ubi celeritate vinci senserunt, tradunt se Romanis:' ita enim ibi optimi codd. xxv. 26. 'Achradinam inde, trinis castris per idonea dispositis loca, spe ad inopiam omnium rerum inclusos redacturum, circumsedit:' non aliter etiam hic integerrimi libri. xxviii. 23. 'Perfugæ a Gadibus venerunt, pollicentes, urbem Punicumque præsidium, quod in ea urbe esset, et imperatorem præsidii cum classe proditurος esse.' c. 26. 'Nihil æque eos terruit, quam præter spem robur et color imperatoris, quem adfectum visuros crediderant.' c. 45. 'Etruriæ primum populi pro suis quisque facultatibus consulem adjuturos polliciti.' Vide quæ notantur ad Liv. ii. 45. § 13. iv. 10. § 1. c. 57. § 3. vi. 25. § 1. x. 24. § 7. et c. 26. § 2. xxiii. 22. § 5. xxiv. 13. § 2. et c. 20. § 14. xxv. 26. § 2. xxvi. 39. § 10. xxvii. 19. § 9. et 10. xxx. 22. § 5. xxxi. 28. § 2. xxxvii. 27. § 6. xl. 42. § 3. xlii. 10. § 15. et passim. Vide insuper Cort. ad Sall. Cat. c. 31. § 7. et ad Plin. Ep. i. 19. Hinc, si plures codd. accederent, hic etiam non displiceret.

Quam ad Albanam] *Quam Albanam*, omissa præpositione, Voss. 1. et Leid. 2. contra morem Livii, qui sæpissime præpositiones repetere solet. Vid. ad vi. 28. § 6.

§ 6 *Tametsi vana adferebantur*] Coloniensis a. 1525. præfert, *tamen, ac si vana afferrentur, suos, &c.* præter Mss. quidem, sed nihilominus conjectura ingeniosa Jacobi Sobii. *Grut.* Unde sciebat vana afferri? Suspicabar legendum, *tametsi vana afferri rebatur.* Tan. Faber. *Tametsi vana afferebantur* dictum hoc loco, ut xxv. 33. 'Ne metus quidem ab Romanis erat, quippe tam paucis, si vi retinerent.' xxxiv. 1. 'Pro lege, quæ abrogabatur, ita disseruit.' Ubi videsis paterna: et adde xxiii. 19. *Jac. Gron.* In his, quæ huc adfert Jac. Gron. imperfectorum alius, quam hic, usus est: nam 'retinerent' est retinere vellent, vel conarentur; quæ 'abrogabatur,' quam abrogari volebant. Et sic fere omnibus locis in notis patris illius ad xxxiv. 1. § 7. Nec imperfectis solum, verum etiam aliis

temporibus, ita utuntur Latini. Vid. quæ ad Flor. I. 18. § 12. dicta sunt. Non adspernanda videtur conjectura Fabri. *Duk.* Fabro etiam favet Doujat. Vox autem 'rebatur' Livio in deliciis est, eaque non raro a scribis fuit corrupta. Vid. ad XXVII. 25. § 11. Jac. Periz. ad marg. Livii scribendum conjecit *tamen ut si vana afferebantur*. Præterea *efferebantur* Voss. 2. *offerebantur* Harl. 2. et Hav. a m. pr.

Suos in aciem educit] Vox *suos* non est in ullo Pal. aut ed. antiq. *Grut.* Prima vox abest ab Pall. omnibus. *Gebh.* Et hic interpolavit Ald. Octo membr. quas partim ob oculos, partim in excerptis habemus, et omnes editi ante illum resecant τὸ *suos*. Sic IV. 17. 'Dictator Romanus haud procul inde ad confluentes consedit in utriusque ripis amnis, qua sequi munimento poterat, vallo interposito: postero die in aciem eduxit.' Vid. ad XL. 25. *J. F. Gron.* Τὸ *suos* omittunt ex nostris Voss. 2. Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. a m. pr. Lipsiens. et Port. eamdemque vocem Hearne non invenit in Oxon. L. 2. et B. Sic III. 62. 'Quod bene vertat, gesturum se illis morem, posteroque die in aciem educturum:' ita Gronov. legendum conjicit, pro *deducturum*. VII. 13. 'Si quis det signum, in aciem educat, ut viris ac Romanis dignum est, pugnaturos.' VIII. 9. 'Romani consules, priusquam educerent in aciem, immolaverunt.' XL. 25. 'Æmilius, quum et venturos scisset, et educere in aciem potuisset, intra vallum suos continuit:' ubi alia vide. Ita absolute etiam τὸ 'ducere' supra hoc capite habuimus § præced. Male *educat* habet Lipsiens.

Postquam instructi utrimque stabant] Pall. 1. ac 3. et Campani ed. *Postquam structi*. Gebh. *Postquam structi* etiam Flor. Voss. ambo, Leid. 2. Harl. antiq. Hav. et Port. 'Struere aciem' pro instruere, et 'structi milites' pro instructi, Livio usitatum esse videbimus ad XLII. 51. § 3. Hic tamen verius puto, ultimam literam vocis præc. *m* propter ductuum similitudinem absorpsisse duas priores vocis sequentis *instructi*. Vid. ad X. 13. § 3. et supra etiam hoc cap. § 4.

In medium duces procedunt] Pall. omnesque vetusti editi *prodeunt*. Gebh. *Prodeunt* etiam Voss. 2. Leid. 1. Lipsiens. et Hav. a m. pr. Neque aliter Hearne invenit in Oxon. L. 1. 2. et N. *Produnt* Flor. Reliqui nostri stant cum vulg. lect. similiter etiam omnes, quibus usus sum, edd. antt. Vereor enim, ne Gebh. erraverit, ex omnibus vett. edd. *prodeunt* laudans. Liv. III. 62. 'Et ipsi jam pridem avidi certaminis procedunt.' VI. 23. 'Nec jam pro castris tantum suis explicare aciem, sed procedere in medium campi.' VII. 26. 'Prius sciscitatus consulis voluntatem in medium armatus processit.' XL. 28. 'Ex castris primis diebus sole orto pariter omnes compositi et instructi procedebant.' Verba eadem infra etiam inter se commutantur. Vid. ad h. lib. c. 41. § 6.

§ 7 *Regem nostrum Cluilium audisse videor*] Periz. Anim. Hist. c. 7. p. 271. supplet *dicentem*. Mihi videtur e sequentibus huc retrahi posse *præ se ferre*. Livius non raro in priore membro orationis omittit, quod e posteriore supplendum est. I. 56: 'Quum primores civitatis, in quibus fratrem suum ab avunculo interfectum audisset.' II. 33. 'In his Sicinium fuisse seditionis auctorem, de duobus, qui fuerint, minus convenit.' XXX. 30. 'Quem jam prope scandentem mœnia Romæ, hic cernis:' ubi contra Mss. post *Romæ* inferebant *videras*: et XXXIV. 47. 'Quæ imperio consulis noluerant, suo terrore ac pavore castra repetunt.' Adde Gron. Obs. IV. 2. Sæpe quoque ita Thucydides. Exempla dabit index in 'Ellipsis participiorum vel verborum.' *Duk.* Dukeri

sententiam veriorem puto. Alibi tamen ellipsis illa, ad quam Perizon. loco laudato etiam hunc locum pertinere arbitratus est, Livio non infrequens est. Vid. quæ notantur ad IV. 20. § 7. Paullo ante *Ibi misit*, pro *Ibi infit*, perperam Neap. Lat. Tum *repetitæ sunt* Hav. Hinc vocula *et* non exstat in Voss. 2. Deinde *caussam hujuscemodi esse belli* habent Voss. uterq. Leid. 2. et Hav. Vid. ad cap. præc. § 7. et c. 25. §12. Denique verbis sequentibus, *nec dubito*, medio pronomine amisso, quod in reliquis omnibus constanter superest, Lipsiens.

§ 8 *Neque, recte, an perperam, interpretor: fuerit ista ejus deliberatio, qui bellum*] Hoc est, utrum id recte an perperam fiat, de eo deliberet, ac videat ille, qui, &c. Ita locum exponit Perizon. Anim. Hist. c. 7. p. 281. ubi plura vide. *Dubitatio*, pro *deliberatio*, est in Hav. a m. pr. in quo mox *suscepit*, id est *susceperit*, pro *suscepit*, librarius exaravit. Vid. ad XL. 15. § 7.

Quo propior Volscis, hoc magis scis] Nann. testis est, in Buslid. libro perpetuo esse, *Vulsci*, *Vulscorum*, *Vulscis*, *Vulscos*. Expediam igitur nodum hunc, quem librarius vitio calami nectebat, et, abjecta prima litera, divisim scribam, *quo propior uls cis, hoc magis scis*. *Propior uls cis*, deest *Tiberim*; oratorie, non vere. Id temporis enim Romani Cistiberes, Etrusci Ultistiberes. *Klock.* in Syntagm. Epist. quas edidit Burm. tom. I. pag. 391. Campanus edidit *Quo propior es Etruscis*. Sed Pall. omnes concorditer *Quo propior es Volscis*. Gebh. Antt. edd. partim *quo propior Volscis*, partim *quo propior es Volscis* prætulerunt; donec Basil. Froben. a. 1531. ederet *quo propiores vos:* quam lectionem inde omnes edd. servarunt. Sed quum dixerit, *quo propiores vos*, non recte inferri puto *hoc magis scis*. Scio equidem, interdum Livium numeros commutare solitum fuisse; simile tamen exemplum adhuc requiro: præsertim quum Livius in præcc. dixerit etiam 'circa nos teque.' Videamus itaque codd. *Quo propior Vulscis* Flor. *es proprior Vulscis* Voss. 1. *es propior Vulscis* Leid. 2. *quo proprior est Vulscis* Voss. 2. *quo proprio res Vulscis* Leid. 1. omissis vocibus sequentibus *hoc magis scis*. *Quo propior es Vulscis* Harl. 1. et Port. *quo propior es Volscis* Hav. *quo propior es Etruscis* Harl. 2. et Lipsiens. sed *Volsis*, pro *Etruscis*, in marg. habet eorum prior. *Quo propior Volscis* Neap. Lat. Mire etiam turbant reliqui codd. quos viri docti adhibuerunt. Ita tamen, ut omnes indicent, latere hic nomen gentis vel urbis, cui Tullium, quam se, propiorem esse Albanus dicit. Et quidem iidem subindicant, excidisse Volscorum nomen. Verum quum Volsci fuerint Latini, non Etrusci, quales tamen requiri videntur, verosimiliter admodum Jac. Gron. in Dissert. Epist. ad Livii loca quæd. Geogr. Ep. I. p. 6. legendum arbitratur *quo propior es Veiis*. Veientes enim Etrusci fuerunt. Merito vero non adtendimus, quæ Gronovianæ sententiæ destruendæ reposuerit Fabrett. Apologem. p. 9.

§ 9 *Quoniam non contenti*] *Qui non contenti* Neap. Lat. et priscæ edd. usque ad Ald. qui *quoniam* primus ei substituit, concinentibus omnibus meis scriptis. *Quoniam contenti*, omissa negatione, Leid. 2. in quo versu præcedenti deerant etiam voces *ac victum*. Præterea *ament*, pro *amant*, est in Hav.

In dubiam imperii servitiique aleam] *Servitutisque* Voss. 1. et Leid. 2.

Tum indole animi] *Cum indole* Flor. Harl. 1. et Leid. uterq. Vid. ad VI. 23. § 8.

Utrimque ratio initur] *Utrisque* Voss. 2. Mox *forma*, pro *fortuna*, Voss. 2. sollemni errore. Vid. ad XLI. 20. § 1. Denique τὸ *ipsa* deest in Hav.

CAP. XXIV. § 1 *Forte in duobus*

tum exercitibus] Voc. *in* deficiebat a m. pr. in Hav. *Forte tum in duobus*, dictionibus transpositis, habet Lipsiensis.

Horatios Curiatiosque fuisse] *Curiatiosque* Harl. 2. et Port. a m. pr. Sæpissime hoc modo variant scribæ, et passim nunc *Curiatios*, nunc *Curatios* memorarunt. Ita mox hoc § *Curatii* habent Voss. 1. et Port. *Curacii* Leid. 2. et Lipsiens. cap. seq. § 6. *Curatii* Leid. 2. et Port. *Curacii* Lipsiens. § 9. *Curaciis* idem Lipsiens. § 10. *Curatium* Leid. 2. *Curacium* Lipsiens. 26. § 2. *Curatiis* Voss. 2. et Leid. 2. *Curaciis* Lipsiens. § 10. *Curatiorum* iidem tres libri § 11. *Curatiorum* Port. *Curaciorum* Lipsiens. c. 30. § 2. *Curatios* Port. et Hav. *Curacios* Lipsiens. Vid. ad III. 32. § 1.

Nec ferme res antiqua alia est nobilior] Hoc est, notior; ut suprascriptum in Pal. 2. ne quis diversam lectionem existimet. *Gebh.* Eo sensu 'nobilissimæ inimicitiæ' est XXXIX. 4. 'Quum sint nobilissimæ sibi cum consule inimicitiæ.' Ita Gron. pro *notissimæ*, edidit: ubi plura dicentur. Præterea *nec fere ant. res alia*, in diversum ordinem digestis vocabulis, et una etiam voce mutata, editi ante Ald. qui primus lect. quæ hodie passim circumfertur, recepit. Cum Aldo autem stant omnes scripti mei. Ubique τὸ *fere* et *ferme* inter se culpa librariorum commutantur. Vid. ad XXXVII. 38. § 5.

Utrius populi Horatii] Pal. 1. *utriusque*: et forte resolvendum *et utrius populi*. Gebh. *Utriusque populi* etiam ex meis Lipsiens. et Hav. Sed nihil muto.

Utrius Curiatii fuerint] *Utriusque* Voss. 1. et Leid. 2. quod hoc loco commodius in *et utrius* resolveretur, quam paullo ante 'utriusque populi Horatii,' ubi Gebh. id volebat. Vid. ad III. 30. § 7. Verum nihil etiam hic mutandum puto. Livius enim locutus est ἀσυνδέτως, ut sæpissime alibi loqui solitus est.

Qui Romanos Horatios vocent] *Vocant* Voss. 1. et Leid. 2. Deinde *Horatios Romanos vocent*, trajectis vocibus, Hav.

Hos ut sequar, inclinat animus] Quos etiam infra Livius secutus est, inter gentes, quæ ab Tullo Hostilio Alba Romam traductæ sunt, Curiatiam referens, c. 30.

§ 2 *Ut ... dimicent ferro*] *Dimicet ferro* Leid. 2. Male. Vid. ad II. 22. § 7.

Unde victoria fuerit] *Ubi victoria fuerit* Hearne se in Oxon. L. 1. et C. invenisse professus est; quod mihi in nullo meorum obvium fuit. Hi enim omnes in vulgatum conspirant: et recte. *Unde*, est a qua parte victoria fuerit. Vid. Cort. ad Sall. Jug. c. 14. § 22. Præterea *conveniunt*, pro *convenit*, vetustiores typis impressi, quos videre mihi contigit; quam formam loquendi Livio familiarem esse videbimus ad c. 31. hujus lib. § 7. Primus deinde Ald. *convenit* vulgavit; quomodo etiam habent omnes calamo exarati. Id et ipsum Livianum esse constabit ex illis, quæ dicentur ad XXXVII. 29. § 6.

§ 3 *Priusquam dimicarent ... et Albanos est*] Ultimum verbum deficit in Pal. 2. *Gebh.* Idem verbum omnes mei, et scripti, et excusi, constanter servant. At contra *dimicaretur*, pro *dimicarent*, habet Hav. De quo librariorum errore vid. ad II. 26. § 4.

Ut cujus populi cives] Vet. *cujusque populi*. Ita vulgo dicebant, ut 'cujusce,' 'hujusce.' *Lipsius.* Pall. 1. et 3. quemadmodum et Lipsii liber, *ut cujusce populi*, pro cujuscumque. *Gebh.* Septem Mss. *ut cujusque pop.* Redolet vetustum sermonem in formulis servatum. Cic. de Leg. II. 8. 'Quæ quoique Divo decoræ gratæque sint hostiæ, exhibento.' Rursum, 'Quæque augur infesta, nefasta, vitiosa, dirave deixerit, irrita, infectaque sunto. Quique non paruerit, capital

esto.' Liv. hoc lib. c. 31. 'Ut quandoque idem prodigium nunciaretur, feriæ per novem dies agerentur.' c. 32. 'Cujusque gentis sunt, nominat.' IX. 10. 'Quandoque heice homines injussu pop. Romani Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt.' XXIX. 10. 'Quandoque hostis alienigena terræ Italiæ bellum intulisset.' Sic omnibus his locis ex Mss. restituimus. Curt. VII. 10. 'Vitam, quam acciperent, pignori futuram esse dixerunt: reddituros, quandoque repeteret:' ubi male subjiciunt, *quandocunque*. Hor. Art. Poët. 359. 'Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.' Senec. ad Helv. c. 11. 'Animus levis et exsertus, et, quandoque emissus fuerit, ad suprema emicaturus.' *J. F. Gron.* *Cujusque populi cives* etiam Flor. Voss. ambo, uterq. Harl. Leid. uterq. Lipsiens. et Port. Pariter etiam tres ex suis codd. habere Hearne monet. Liv. III. 18. 'Suæ fortunæ a quoque sumtum supplicium est;' ubi etiam codd. turbant. Plura vid. ap. J. F. Gron. ad Liv. I. 32. § 4. ad IX. 10. § 9. ad XXXIX. 24. § 1. ad Sen. Nat. Quæst. III. 25. Jac. Gron. ad Liv. XXIII. 20. § 8. J. G. Græv. ad Suet. Claud. c. 1. Victor. ad Colum. II. p. 67. Ant. Augustin. Emend. III. 7. et Cort. ad Sall. Cat. c. 39. Mox vocula *is* abest a Leid. 2.

§ 4 *Fæcialis*] *Fetialis* scribendum arbitror sine diphthongo. Ita enim libb. vett. ita Græci, φητιάλεις καὶ φετιάλεις; ita demum nominis ratio postulat. *Fetiales* enim 'a feriendo dictos esse' scribit Festus, 'quod pacis faciendæ essent auctores.' *Sigon.* Sigonii sententiæ subscribit Voss. in Etym. Ling. Lat. Negligenter vero Sigon. consuluisse debet Dausquei. in Orthogr. part. 2. hac voc. scribens, eam illi mentem sedisse, ut τὸ *fecialis* per literam *c* scribendum crederet.

Regem Tullum ita rogavit] Nomen proprium *Tullum* exterit Pal. 1. *Gebh.* Non agnoscit etiam eamdem vocem Lipsiens. In reliquis meis superest. Paullo post vox *rege* non comparet in Voss. 2.

Sagmina, inquit, te, rex, posco] Herbam fuisse sacram et puram, quo caput patris patrati fecialis tangeret, vel circundaret, ex Livii verbis clare patet. Sed illud difficultatem facit, quod primum inquit, 'Fecialis ex arce graminis herbam tulit:' mox vero subdit, 'Verbena caput capillosque tangens.' Aliam autem esse herbam gramen, aliam vero verbenam nemo ignorat. Hujuscemodi objectioni sic occurrendum puto: gramen non solum accipi specifice pro herba singulari, ita appellata; sed et generice pro herba cujuscumque generis. Virg. Æn. VI. 642. 'Pars in gramineis exercet membra palæstris.' Id est, palæstras exercebant in loco aperto et herboso. Ita 'gramineum campum' Fast. III. 519. dixit Ovid. hoc est, herbidum. Minime itaque mirum, si verbenam graminis voce comprehendit Livius: quod clare ex hisce Plinii dictis XXII. 2. colligitur: 'Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere et in sacris legationibusque verbenæ. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra evulsum.' Hactenus Plinius. Eo autem, quod ex sacro loco, Capitolio scilicet, colligeretur, dicebantur sagmina, quasi sancta. Fest. XVII. voce 'Sagmina' scribit, sagmina esse verbenas, hoc est, herbas puras, quia ex loco sancto sumebantur. Serv. ad illud Virg. Æn. XII. 120. 'et verbena tempora vincti.' 'Verbena,' ait, 'proprie est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur fecialis et pater patratus, fœdera facturi, vel bella indicturi.' Abusive tamen, etiam verbenas appellamus omnes herbas sacras, ut sunt laurus, oliva, vel myrtus. Ut Ter. in Andr. IV. 4. 'Ex ara hinc verbenas sume:'

quem locum explicans Donatus inquit, 'Verbenæ dixit, quasi herbenæ, et sunt omnes herbæ frondesque festæ, ex aliquo puro loco decerptæ ad aras coronandas.' Citatque Menandrum, qui myrtum fuisse testatur, a quo Ter. transtulit. Unde et illud Virg. Ecl. VIII. 65. 'Verbenasque adole pingues.' Ita et Suet. in Calig. c. 27. scriptum reliquit: 'Alterum, qui se periturum ea de caussa voverat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere.' *Verbenatum* enim, non *verberatum*, ut alii, legendum peritiores decrevere. 'Sagmina,' inquit Marcian. in l. VIII. § 1. π. de Divis. Rer. 'sunt quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret.' Quo in loco adnotavit Budæus, perperam legi 'sanctum' dictum 'a sanguinibus.' Nam legendum *a sagminibus:* quod etiam ex posterioribus Catellianus Cotta, memorabilium libro in dictione 'sanctum,' confirmat. Nec minus reprehendendi, qui ap. Modest. l. penult. D. de lege Pomp. de Parric. 'sagmineis virgis' cædi parricidas legunt. Non enim verisimile est, Romanos, religioni quam maxime addictos, permisisse, sacram frondem parricidarum corpore contaminari. Quare reponendum non dubito *sanguineis,* hoc est, quæ sanguinem ictibus eliderent; vel quæ ex frutice illo pararentur, qui sanguen appellatur: cujus meminit Plin. XVI. 37. 'sanguineos frutices' vocans: et de sanguineis virgis XX. 10. inquiens, 'Sunt, qui sanguineis virgis tangunt ea, quæ nolunt his obnoxia esse:' et XXIV. 10. 'Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex ejus interior cicatrices, quæ præsanavere, aperit.' Sanguineas autem virgas infaustas fuisse ex hisce patet. Sed ad rem nostram revertentes addimus, dubio procul *sagmina* fuisse verbenam ex loco sacro decerptam, de qua Plin. XXV. 9. scribit, 'Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quam Hierabotane: aliqui Peristereon, nostri verbenam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus, hac Jovis mensa verritur, domus purgantur, lustranturque:' et lib. XXII. c. 2. docet, 'verbenarium' dictum, qui verbenas in sacris gestabat: quod pariter testatum reliquit Liv. XXX. circa finem c. 43. ubi de verbena et sagminibus plura. Ἱερaβοτάνην verbenam Græci dixere, hoc est, sacram herbam. *M. Donat.* *Gramina,* pro *sagmina,* Voss. 2. quod ex alicujus interpretis expositione marginali in contextum inrepsisse censeri debet. Is vero expositionem adripuerat ex verbis seqq. 'fecialis ex arce graminis herbam puram adtulit.' Tum *ter exposco* Flor. *a te, rex, posco,* Port. neque aliter Hearne in Oxon. B. reperit. *A te posco,* τῷ *rex* exsulante, Hav. Sed nihil muto. Inf. XXXV. 38. 'Quum id ipsum decretum posceret eum Quinctius.' Virg. Æn. XI. 362. 'Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.'

Rex ait, Puram tollito] Vet. lib. *Pura,* ut ad *sagmina* referatur. *Sigon.* Retinui scripturam, avorum seculo comprobatam, firmatamque auctoritate trium Pall. Sobius invexit *pura:* neque aliter publicavit Sigon. quem tamen contra Mss. meos sequi non audeo, expertus librum, quem laudat, non esse fidei nimium bonæ. *Grut.* *Pura* etiam ex Oxon. L. 2. profert Hearne. Neque aliter a m. sec. est in Haverk.

§ 5 *Regem ita rogavit*] *Regem interrogavit* Neap. Lat. et vett. edd. usque ad Ald.; a quo primo restitutum est, quod nunc vulgo exstat. Cum Aldo autem faciunt omnes scripti mei.

Facisne me tu regium nuncium populique Romani Quiritium] Scribendum *Populi Rom. Quiritium,* absque parti-

cula *que*. Rhen. Eamdem particulam ignorant omnes nostri. Verum Jac. Gron. ad c. 38. § 2. eam servandam judicavit, qui videndus. Præterea *Quiritum* Leid. 2. et priscæ edd. quæ ita et verbis seqq. præferunt. Verum contra non modo mox idem Leid. 2. habet *Quiritium*, verum etiam utroque loco ita exstat in reliquis Mss. nisi quod manifesto errore descripteris bis *Quintium* reperiatur in Lipsiensi. Vid. ad III. 20. § 7. et hoc lib. c. 32. § 13.

Vasa comitesque meos] Nomine *vasa* supellex Livio intelligitur. Vasa enim omne instrumentum significant, ut venatorum quoque apud Gratium vs. 218. 'nec tibi turbam Contraxit comitem, nec vasa tenentia longe.' *Turn.* Adv. x. 26.

Quod sine fraude mea] Hoc est, salvo meo aliorumque jure. *Budæus.* Ad utilitatem rudiorum adjiciendum, fraudem hic appellari malitiosam fœderis interpretationem, quum, sententia violata, verbis satisfacimus: ut ille, qui, cum certos dies induciis adscripserat, noctu hostilia fecit, quasi de noctibus nihil omnino cautum esset. Pulchre admodum hæc distinguit Paulus JCtus leg. 29. ff. de Leg. et SCtis: 'Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem vero legis, qui, salvis verbis legis, sententiam ejus circumvenit.' *Nann.* Misc. v. 11. Verba *quod sine fraude mea populique Romani Quiritium* perperam desunt in Voss. 2.

§ 6 *Patrem patratum Sp. Fusium*] Adjice pronomen *is*. *Is Patrem, &c.* Sic enim in Ms. legitur. *Rhen.* Pronomen *is* immisit Rhen. invitis omnibus Pall. *Gebh.* Rhenano *is* adjicienti adversatur J. F. Gron. ad Liv. I. 1. § 2. Certe pronomen hoc ab omnibus nostris constanter abest.

Verbena caput capillosque tangens] Habet Buslid. non *tangens*, sed *tegens*. In sacris Deorum caput operiri et tegi solet. Et apud Plut. in Num. p. 64. Numa capite operto sedet, cum de eo in regem creando auguria captantur. Quid tamen rectius, non ausim definire. *Nann.* Misc. v. 11. Posset aliquis suspicari ex versu Virg. qui habetur Æn. XII. 120. 'Velati lino, et verbena tempora vincti,' posse et ap. Liv. legi *tegens*, pro eo quod vulgo legitur *tangens*. Nos tamen non improbamus receptam lect. quæ fortasse obscuro aliquo antiquitatis testimonio confirmatur. *Ursin.* *Capillosque tangens* quidem Pal. 3. verum Pal. 1. ac 2. *tegens*. Grut. Lib. Buslid. et Pall. duo *tegens*. Gebh. *Tegens* etiam Lipsiens. et Hav. quod similiter ex Oxon. B. profert Hearne. Ita etiam legendum conjecit Latinius, adscripto loco Virgilii, quem Ursin. etiam laudavit. Nostri reliqui nihil hic mutant.

Tangens (pater patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) fœdus, multisque] Qui feriendo fœderi præerat, Latinis pater patratus dicebatur. Hic juramento fœderis pacta firmabat, quod Plut. in Probl. p. 279. scriptum reliquit. Licetque sacerdotibus fecialibus, qui fœderibus sanciendis præerant, pater patratus præficeretur, nihilominus a feciali creabatur, quod hoc in loco clare Livius docet. Cur vero pater patratus appellaretur, ex recentioribus quidam, Calepini auctoritate innixi, inquiunt ita vocatum, quod pater patratus esse non posset, qui patrem et filios non haberet. Nam respectu filiorum pater dicebatur, respectu vero patris, patratus nuncupabatur. At hæc nuncupationis ratio mihi imaginaria penitus videtur, nec ulli auctoritati innixa. Rationi magis consonum arbitror, patrem patratum appellatum ea de caussa, quod sicuti pater filiorum curam gerit, et in illos plenam habet potestatem; ita sacerdos hujusmodi, tamquam pater totius populi Romani, illius vice et nomine jusjurandum peragebat. Eadem de caussa Romanos senatores Patres

vocatos observamus a curæ similitudine, eo quod ita populi Romani utilitati ac bono invigilarent, quemadmodum patres filiorum student beneficio, ut docuit Sall. Cat. c. 6. Patratus vero insimul dictus, ut idemmet Livius aperit, eo quod crearetur ad ferienda fœdera, et juramenta patranda. *M. Donatus.* Ridiculæ, vel monstrosæ potius, sunt in exhibenda hac perioche edd. aberrationes, quas operæ erit recensere. Tarvis. sic distingnit, *sanciendum fit, fœdus: multisque.* Veneta, *patrandum: id est sanciendum fit: fœdus.* Mogunt. demum interjicit parenthesin hoc modo: *tangens pater patratus (ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) fœdus.* Mox Basileenses eam ampliarunt, prout jam vulgo legitur: et hoc exinde sequuntur alii, nisi quod Bechariana (nam et hanc mihi pater reliquit, etsi tum, quum Livium nuper ederet, non adfuisse eam sibi testetur) *tangens pater patratus ad jusjur. patr. id est, sanciendum est: fit fœdus multisque,* quomodo etiam excerpta cod. Chiflet. et Aldina ejusdem formæ, cui Asulanus præfatur, nisi quod *tangens: pater,* quomodo et Florentini Juntæ. Hic quum cunctarer, et pene cum Manutio (qui in notis ad epist. ad Att. XIII. 41. hunc locum advocat, omissis iis, quæ vulgo parenthesi includuntur) illam patris patrati interpretationem abolerem, tempori occurrit florens illud vegetumque J. Periz. ingenium, qui me admonuit, servandam esse distinctionem, simplicitatemque primæ ed. et Badianæ, Parisinæque, quam prorsus expressit quoque scriba cod. Rottendorfiani. Sed en tibi ejus verba. 'Deleo sine ulla dubitatione ineptæ parentheseos notas, atque ita distinguo: *tangens. Pater patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit fœdus, multisque.* Non enim jusjurandum dicitur sanciri, sed fœdus jurejurando atque execrationibus in violatores.' Virg. de Jove Æn. XII. 200. 'Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit:' h. e. confirmat, sancta esse facit,' ut ait Servius. Cic. post Red. ad Quir. 5. 'Cum omnia omnium fœdera meo sanguine sancirentur.' Sil. XI. 322. 'hic erit ille Qui polluta dolis jam fœdera sanciet ensis.' Ipse Liv. sup. c. 1. 'Dextera data fidem futuræ amicitiæ sanxisse.' Cæsar B. C. I. 9. 'Hæc jurejurando sanciantur.' Ut 'muri sancti' apud Justinianum. Sic 'fœdera sancta' et 'sacrosancta' sæpissime dicuntur propter pœnam transgressoribus denuntiatam in jurisjurandi formula, quæ mox sequitur, quæque referenda est non ad fœcialem, ut fit in vulg. lect. contra manifestam ipsius Livii sententiam, sed ad patrem patratum, qui utique præstare debuit id, ad quod patrandum fiebat. Præterea lapsu typorum male in ultimis edd. invasit *Sp. Fufium,* pro *Sp. Fusium,* quod restat in aliis omnibus exemplaribus. Nec aliter citatur hic locus in notis paternis I. 1. Nam, ut idem vir doctiss. recte addebat, Fufia gens nova ac plebeia multis post seculis Romæ audita. Fœciales autem jam tum ex nobilissimis capiebantur familiis, teste Dionysio Halic. II. p. 131. Hic autem fuit ex gente Furia, quæ antiquitus Fusia, et prænomen Spurius in hac gente frequens fuit, ut Cos. A. U. C. 289. Sp. Furius Fusus, et primus prætor Sp. Furius Camillus. *Jac. Gron.* *Patratis est fit fœdus* Voss. 2. *patrandum id est sanciendum est: fit fœdus* Leid. 1. Harl. 2. et Hav. *patrandum est, sanciendum fit fœdus* Harl. 1. *patrandum id est, sanctiendum est sit, sit fœdus* Lipsiens. Reliqui in lect. vulg. consentiunt, quam recte exposuit Periz. Habent tamen *sanctiendum* Leid. 2. et Port. *faciendum* ed. Mediolan. 1480. unde firmari posset conjectura Gebhardi supra c. 13. § 4. Verum, ut dixi eo loco, omnes ibi codd. receptam scrip-

turam servant, quibus invitis nihil videtur mutandum.

Quæ longo effata carmine non operæ est referre] *Quæ longo* Leid. 2. a m. sec. Tum *affari* idem; *effati* Voss. 2. *effatus* Neap. Lat. Deinde *non opus est* Harl. 2. Hav. et a m. sec. Port. in quo plane prioris lectionis vestigia abolita erant. Sed vulgatum *operæ est* præferendum puto. Id autem accipio pro non vacat, ut IV. 8. § 3. 'Neque differri census poterat, neque consulibus, quum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere:' ubi vide quæ notantur.

§ 7 *Ut illa palam prima postremaque*] Habet exemplar vetus, *ut illa palam prima postrema ex illis tab.* Nihil autem ambigo, particulam *que* postea additam. *Rhen.* *Prima postremum* Florentt. Harl. 1. Voss. 1. et Leid. uterq. *prima postremaque* in Oxon. L. 1. 2. et C. se invenisse testatur Hearne; quod primus ex edd. recepit Frob. 1531. Antiq. enim inpressi, quibus usus sum, exhibent *prima postremave*.

§ 8 *Si prior defecerit*] Legendum *Si prior defexit*: nam sic continet scriptura vetus. Dixerunt autem antiqui *defexit* pro *defecerit*. Rhen. Damnatæ lectioni adhærent plerique nostri, nisi quod in Lipsiens. sit *decessit*; et in Leid. 1. *deficiet* a m. pr. *deficit* a m. sec. Unus Harl. 1. habet *defexit*. In formula autem antiqua antiquatum *defexit* præfero. Vid. ad XXXVI. 2. § 2.

Tu illo die, Juppiter, populum Rom.] Hic multum laboris mihi exhibuit, et diu me distraxit, quum depravata, tum variata lectio libri Ms. in quo legitur, *tum ille dies Juppiter*; et quidam supra adjecerat, *vel Diespiter*. In marg. notatum erat, *Diesjuppiter*. Deprehendi vero tandem scribendum esse, *tum die Juppiter*. Nam prisci *dium* Deum dixerunt, ut 'Dium Fidium,' item 'divum.' Scribam vet. decepit *Die*, sic fortasse scriptum *dIe*, ut posset facile verti in *ille*, diversa videlicet lectione, quæ sæpe notata seorsim a parum attentis scribis, dum nihil omittere volunt, in contextum recipitur. Et *Die*, quod ipse esse putabat a vocabulo dies, diei, mutatum est in *dies*, ut quadraret oratio *ille dies*. Habebunt mihi docti, sat scio, magnam gratiam, pro hoc loco restituto. Porro *tum* adverbium satis significantiæ temporalis in se habet, ut nihil addere fuerit opus *illo die*. Rhen. Vet. lib. plerique *tum ille dies Jupiter*. Ex quo conjicio legendum *tum ille Diespiter*. Verba enim solennia sunt, eaque antiquissima, ut ait Fest. l. X. v. 'Lapidem,' his verbis: 'Silicem tenebant juraturi per Jovem, hæc verba dicentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe arceque, bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem.' Est autem apud Livium *dolo malo* idem quod si sciens fallo. Diespiter autem Jupiter dictus est, quasi *diei pater*. Varro de L. L. IV. p. 19. *Sigon.* Cum in antiq. monumentis legatur *tum ille dies Jupiter*, crediderim legendum *tum ille Diespiter*. *Ille* enim per amplificationem dicebant, et simul oculos in cœlum attollebant, ut apud Plaut. in Amph. I. 1. 305. 'Quod ille faciat Jupiter.' *Turn.* Advers. XI. 17. *tu illo die Jupiter* Pall. nostri. At Rhenani scriptus *tum ille dies Jupiter*, unde fecit Sigon. *tum ille Diespiter*: nescio quam bene, cum sequatur *ferito*. Maluissem, *tum me Diespiter pop. Rom.* ut pater patratus se vocet populum Romanum, quod personam ejus tunc sustineret. Sic inf. c. 32. ubi vulgo legitur, 'ob eam rem ego populusque Romanus populis priscorum Latinorum,' reperi in Pal. 1. *ego populus Romanus*, et tale fuisse in authenticis codd. inde patet, quod Pall. 2. motus insolentia sermonis, scripserit, *ego nuncius populi Rom.* Ita et c. 38. ubi habemus, 'Dedistine vos, populum Collatinum,' &c. haud aliter id interpretandum, ac si dixisset, vos, id est, populum

Collatinum, per appositionem. Aliter quidem placuit Sigonio; bene is tamen delevit encliticam *que*, qua alioqui destituitur Pall. 2. hacque de caussa, si per libb. liceret, cuperem legi quoque in præcc. *ut vos populum Collatinum dederetis*. Grut. *Tu illo die Juppiter* in Pall. omnibus: litera mutat Campan. *tum illo*. Quare non debeo gratiam substitutam eunti lectionem nihili *tum die Juppiter*; neque alteri Veneto *tum Diespiter*. Satis priora jam clara sunt. *Gebh.* Pro *tu* in plerisque libris esse *tum* adnotarunt Sigon. et Hearne. Sic quoque legit Turn. Advers. xi. 17. et videtur esse ex formula. Fest. in voce 'Lapidem' ap. Sigon. ad h. l. Plaut. in Amph. iii. 2. 52. 'Si fallo, tum te, summe Jupiter, quæso:' et Aul. iv. 10. 46. 'Ev. Quid si fallis? Lyc. Tum me faciat, quod volt, magnus Jupiter.' Liv. i. 32. 'Si ego injuste, &c. tum patria compotem me numquam sinas esse:' et xxii. 53. 'Si sciens fallo, tum me Jupiter optimus maximus,' &c. Nec persuadet Jac. Gron. omnibus his locis Livii legendum esse *tu*. Porro Sigon. e conjectura *tum me Diespiter*. Non video quomodo conjungi possint *me pop. Rom.* Turn. l. d. *tum ille Diespiter*, quod verum esse puto. *Ille* sæpe addi nomini Jovis ostendunt idem Adv. xvi. 10. Nic. Heins. ad Ovid. Epist. Hypsip. vs. 151. et Broekhus. ad Tibull. Eleg. i. 4. 19. *Duk.* Vulgatum, *tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito* servant quatuor ex meis codd. Voss. 2. Harl. 2. Port. et Hav. Sed sunt minoris auctoritatis. *At tu ille dies Jup. prec. sic ferito* habet Voss. 1. *tum illo die Jup. prec. sic ferito* Leid. 2. et Lipsiens. *tu ille dies Jup. pop. Rom. sic verito* Harl. 1. *tum ille dies Jup. pop. Rom. sic ferito* Leid. 1. Præterea Hearne *tum illo die Jup. pop. Rom. sic ferito* in N. (ut in Flor.) *tum illo die Jup. pater pop. Rom. sic ferito* in L. 2. invenit. Liv. inf. xxxvi. 2. 'Tum tibi Jupiter populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet.' Sigon. prioribus edd. legendum conjecit *tum me Diespiter*. At quum postea Turn. se malle *tum ille Diespiter* indicasset, vel ipse Sigon. vel, qui ultimam ejus ed. interpolavit, alius quispiam eamdem emendationem priori subposuit. Si tamen per libb. liceret, mallem, *at tu illo die, Jupiter, pop. Rom. sic ferito*. Eo ducunt vestigia codicis Mureti *tum tu illo die*. In his formulis enim 'at' valet tum. Vid. ad c. 18. § 9. ut adeo *tum*, in cod. Mur. ex glossemate marg. pro *at*, in contextum receptum fuisse existimari deberet. *Illo die*, quod nonnullis displicuit, necessarium est propter ἀντίθεσιν sequentis *hodie*.

Ut ego hunc porcum hodie feriam] Exosculor emend. modestissimi Gutherii *hanc porcum*, qui videatur de Vet. Jure Pontif. iv. 18. Eo enim scripto ab inferis quasi revocavit dignitatem morientis criticæ. *Grut.* Pall. 2. ac 3. *hunc porcum hic hodie feriam*; non illepide. Sic paullo ante. 'Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.' Et dudum sic restituit Campanus. *Gebh.* Flor. Voss. Oxon. *ut ego hunc porcum hic hodie feriam*. Sed et Flor. *tum illo*. Mureti codex *tum tu illo*. Voss. 1. *tum ille dies Jupiter*. Ex qua scriptura conjicit Turn. *tum ille Diespiter*. Vid. ipsum Adv. xi. 17. *J. F. Gron.* *Ut ego hunc porcum hic hodie feriam* Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. uterq. Lipsiens. Port. et Hav. Porcus in fœdere sanciendo infra inmolatur ix. 5. 'Ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum a fecialibus porcus feriatur.' Porca vero ap. Cic. de Invent. ii. 30. 'In eo fœdere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcam sustinuit jussu imperatoris.' In simili re *agni*, non *agnæ*, meminit Liv. xxi. 45. 'Eaque ut rata scirent fore, agnum læva manu, dex-

tera silicem retinens, si falleret, Jovem ceterosque precatus Deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, secundum precationem caput pecudis saxo elisit.' Vid. Donat. ad verba Livii sequentia, et Burman. ad Quinctil. Instit. VIII. 3. p. 684. Præterea *potes, polles* sine copula Hav.

§ 9 *Porcum saxo silice percussit*] Pluribus Deis fabulosa antiquitas porcum mactavit. Silvano porcum cæsum docet Juv. Sat. VI. 447. 'Cædere Silvano porcum.' Et Cereri Eleusinæ quoque immolatum legimus ap. Varr. de Re Rust. II. 4. quod pariter confirmat Tibull. Eleg. I. 11. 26. 'Hostiaque e plena rustica porcus hara.' Nam *mystica*, non *rustica*, ut alii, legendum docuere Turn. et Muret. Et Laribus Diis sacrificabant porcum, teste Hor. Sat. II. 3. 164. 'immolet æquis Hic porcum Laribus.' Nonnumquam et Veneri mactari solitum scribit Callimachus. In funere defuncti et cæsam porcam Marius Victorin. in hæc verba scriptum reliquit: 'Qui justa defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccaverunt, iis porca contrahitur, quæ omnibus annis immolari oporteat.' Hinc Cic. de Leg. II. 22. 'Sunt jura, quæ in porca contracta.' Postremo et in feriendo fœdere porcus silice occidebatur, quod ex Livio hoc in loco et IX. 5. elicimus: et Quinctil. VIII. 3. confirmat, inquiens, cædi solere porcum in feriendo fœdere. At Suet. non *porcum*, sed *porcam* mactari solitam tradit in Claud. c. 25. per hæc verba, 'Cum regibus fœdus in foro icit porca cæsa.' Virg. Æn. VIII. 641. 'cæsa jungebant fœdera porca.' Idem pariter sentit Fest. voce 'Porci effigies' scribens, porci effigiem inter militaria signa locum obtinuisse, quia, confecto bello, inter quos pax fieret, cæsa porca fœdus firmari solebat; quod pariter Varro confirmat. Conciliamus Livium cum aliorum dictis, quod, sicuti appellatione hominis comprehenditur et masculus et fœmina, ita et nomine porci veniunt et mas et fœmina. Vere tamen porca fœmina in sacris mactabatur, quod Cic. de Leg. II. 22. docet, dum ait, 'E porco fœmina piaculum pati.' Sic Livii et Quinctiliani dicta interpretanda. Sic Virg. illud l. XII. de fœdere loquens ait vs. 169. 'puraque in veste sacerdos Setigeræ fœtum suis intonsamque bidentem Attulit.' Male itaque Serv. explanans illud Æn. VIII. 164. inquit: 'Falso dixit porca, nam ad hoc genus sacrificii porcus adhibebatur.' Cum potius porcam accipi solitam ex prædictis pateat, idque omnes auctores confirment, si eorum verba recte perpendantur: tum etiam, quia in omnibus fere sacris fœminini generis victimæ immolarentur, et, si quando per marem litaretur, succidanea dabatur fœmina; si autem per fœminam litasset, succidanea non admittebatur. Porci autem, qui in sacris cædebantur, seu sacris faciendis destinabantur, sacres appellabantur. Plaut. in Menæch. II. 2. 15. 'Quibus hic preciis porci veneunt sacres?' et in Rud. IV. 6. 2. 'ut rem divinam faciam, cum intro advenero, Laribus familiaribus: cum auxerunt nostram familiam, Sunt domi agni et porci sacres.' Quod idem est his, quos Tibull. loco supra citato 'mysticos' dixit, quosque Aristophanes modo μυστηρικὰς, modo μυστικὰς vocavit. De modo feriendi fœderis et mactanda porca plura Cic. de Invent. Nec illud hoc loco prætereundum, elegantissime Livium *saxo silice* dixisse. Nam sicut silex lapidis duritiem, qualis ex quo ignis excutitur, significat, ita saxum magnitudinem demonstrat. Nam proprie saxum lapidis magnitudinem notabilem præ se fert, ita ut quandoque hac voce scopuli et montes describantur. Virg. Æn. I. 537. 'Perque undas, superante salo, perque invia saxa Dis-

pulit.' Ovid. Met. III. 226. 'Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa.' Plaut. in Mostell. III. 1. 146. 'Jam ad unum saxum me fluctus efferunt.' Virg. Æn. II. 307. 'stupet inscius alto Accipiens sonitum saxi de vertice pastor:' et Georg. II. 522. 'Mitis in apricis coquitur vindemia saxis:' et rursus vs. 156. 'Tot congesta manu præruptis oppida saxis.' *M. Donat.*

CAP. XXV. § 1 *Fœdere icto*] Pal. 1. *inito*. Gebh. Illud *inito*, quod in uno tantum Lipsiensi, plerumque in lectiones Pal. 1. jurante, inveni, ex glossemate interpretis marginali in contextum verborum irrepsisse mihi persuadeo. Reliqui enim codd. in vulgatum *icto* conspirant. Sup. cap. præc. 'Fœdus ictum inter Romanos et Albanos est.' Inf. cap. seq. 'Roganti Metto, ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat:' cap. 32. 'Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat, sustulerant animos.' II. 15. 'Agrum Veientem, fœdere ad Janiculum icto ademtum, restituit:' c. 33. 'His consulibus cum Latinis populis ictum fœdus:' eodem postea cap. 'Nisi fœdus, cum Latinis columna ænea insculptum monumento esset, ab Sp. Cassio uno, quia collega afuerat, ictum.' c. 41. 'Cum Hernicis fœdus ictum.' III. 25. 'Rupto fœdere, quod ictum erat priore anno:' c. 36. 'Fœdus clandestinum inter ipsos jurejurando ictum.' XXI. 18. 'Nobis vobiscum fœdus est, a Lutatio consule ictum:' quæ locutio eodem cap. aliquoties Livio adhibita est. XL. 8. 'Etiam hostes armis positis fœdus icisse.' XLII. 25. 'Suæ orationis summam fuisse, fœdus, cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum.' Mox eodem cap. 'Fœdus cum patre ictum, ad se nihil pertinere:' c. 30. 'Adversus fœdus cum patre Philippo ictum.' XLIV. 16. 'Pater ejus Philippus institutum usque ad ultimum vitæ diem servabat, quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi.' In Ep. XCIII. 'Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, populo Romano bellum intulit:' ubi etiam unus cod. præfert *inito*. Tot igitur exemplis, et quæ plura huc conferri possent, constat, locutionem hanc Livio familiarissimam esse, unumque aut alterum cod. dissentientem non esse audiendum. Vid. etiam Gud. ad Phædri Fab. I. 31. 7. 'Quare sollicitum potius ævum ducitis, Quam regem me creatis icto fœdere?' Mox male *sicut convenerant* præferunt Harl. 2. Hav. et a m. pr. Port.

Deos patrios, patriam, ac parentes] *Deos patrios, parentes*, duabus reliquis vocibus omissis, unus Oxon. B. ap. Hearn. *atque parentes* est in edd. prior. quod Aldus primus mutavit, a quo stant omnes codd. reliqui. Mox *domi* abest ab Harl. antiq. Sed perperam.

Quidquid in exercitu sit] Primo Pal. 1. abjicit præpositionem *in*. Deinde Pal. 2. locupletius *quicquid in exercitu capitum sit*. Absque dubio ex glossa. *Gebh.* Præpositio *in* abest etiam in Leid. 1. et, qui perpetuus adsecla Pal. 1. esse solet, Lipsiens.

Illorum tunc arma, illorum intueri manus] Latinius legendum conjicit *illorum int. arma, illorum int. manus:* ut eadem ferme locutionis forma foret, qualis supra est c. 13. 'Ex transverso impetu facto dirimere infestas acies, dirimere iras:' et II. 5. 'Vetuere reddi, vetuere in publicum redigi.' Quamvis autem ex ultima litera τοῦ *illorum* et voce *tunc* parva mutatione formari possit *intueri*, libris tamen nihil mutantibus, a vulgata lect. minime recedendum existimo. In solo tantum Hav. *illorum tunc arma* librarius oscitanter omisit; cui negligentiæ sine dubio originem dedit τοῦ *illorum* repetitio.

Duas acies procedunt] *Prodeunt* Harl.

2. in marg. pro varia lect. Sed vid. infra ad h. libri c. 41. § 6. Paullo ante *τὸ et* post vocem *feroces* non est in vett. excusis. Aldo vero, qui primus addidit, consentiunt omnes scripti mei.

§ 2 *Itaque ergo erecti suspensique*] *Itaque erecti*, altera voce exsulante, Neap. Lat. et plures ex vett. edd. ante Ald. qui eam revocavit. Et recte. Nam eamdem etiam agnoscunt omnes codd. nostri. Et ita sæpius Liv. loqui solitus est. Inf. III. 31. 'Itaque ergo ut magistratu abiere, dies dicta est:' ubi vid. J. F. Gron. XXXIX. 25. 'Itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos conjectos, ut non in civitatibus suis quisquam hiscere audeat.' Eodem modo 'ita sic,' 'jam nunc' Livio junctim efferuntur. Vid. ad II. 10. § 11.

Animo intenduntur] Vet. lect. *animo incenduntur*. Rhen. Pall. 2. et 3. ut et Campan. *incenduntur*; pro quo valdius probarem *intenduntur*, nisi offerret Pal. 1. *animo accenduntur*. Gebh. Præpositionem *in* abjiciunt Harl. 2. et Leid. 2. quæ facile excidere potuit ob literam primam *m* vocis sequentis. Vid. ad XXXVII. 1. § 2. Præterea *animo accenduntur* habet Lipsiens. at *animo incenduntur* Voss. ambo, Harl. 2. Leid. ambo, Neap. Lat. Hav. et Port. Neque aliter edd. Mediolan. 1480. Tarvis. utraq. aliæque ejus ætatis. Similiter fere infra XXII. 12. 'Tacita cura animum incensus, quod cum duce haud quaquam Flaminio Sempronioque similii futura sibi res esset.' Malim tamen *animo intenduntur*, quod firmat Harl. antiq. Liv. in Præf. 'Ad illa mihi pro se quisque acriter animum intendat.' VII. 19. 'In bellum Etruscum intensam civitatem.' Vid. Cort. ad Sall. Jug. c. 20. § 1. Similiter et alibi confundunt hæc verba librarii. Vid. Cort. ad Plin. Ep. II. 11. § 15. et Burmann. ad Nason. Met. VI. 5. ubi etiam locutionem inlustrat, ac docet, 'intendere' nonnumquam simpliciter poni pro intendere animum.

§ 3 *Terni juvenes, &c. concurrunt*] *Terni et terni juvenes* in Oxon. N. Hearne reperit: quasi vero *terni* non per se indicaret ab utraque parte tres juvenes concurrisse. Librarii itaque ignorantiæ tribuendum puto.

Periculum suum; sed publicum imperium servitiumque] Vet. lectio *publicum imperium servitiumque* sine conjunctione *sed:* qui sermo miram elegantiam habet. *Rhenan.* *Periculum suum: publicum imperium* habent vett. codd. Et sane Livius atque alii vetusti auctores sæpe intelligunt *sed:* at quidam hoc in loco post *suum* adjecerunt *sed:* quod quam probem, nescio. Oportebat certe et aliis locis adjici. Quid igitur auctores omitterent? *Glar.* Illud *sed*, quod in Ald. mihi primum occurrit, non modo abest a prior. edd. verum etiam ab omnibus, quibus usus sum, membr. quod etiam sæpissime Livius et optimi quique scriptores omittere soliti sunt. Inf. III. 14. 'Ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paullatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem:' pro *sed paullatim*. Ubi forte id non intellectum vel animadversum caussa fuit, cur locus perperam interpunctus sit. XXII. 58. 'Non internecivum sibi esse cum Romanis bellum: de dignitate atque imperio certare.' Vid. J.F.Gron. ad Liv. III. 71. § 6. XXII. 25. § 7. XXVIII. 39. § 11. XXXVI. 19. § 10. XXXIX. 8. § 4. ad Sen. de Tranq. Anim. c. 12. de Benef. VII. 4. Epist. 24. et 58. Nat. Quæst. IV. in princ. Jac. Gron. ad Liv. XXII. 27. § 9. et Cort. ad Sall. Jug. c. 10. et 21. Et ita forte defendi potest locus Livii XL. 54. 'Eique ea fides nequaquam amicum Persea, inimicissimum fecerat:' ubi Gron. malebat *neque antea amicum Persea*. Quædam infra dicam ad VI. 34. § 3. Insuper *observant* Voss. 2. *observatur* Voss. 1. Hav. Leid. ambo, Lipsiens. et Port. sollemni librariorum errore.

Vid. ad VI. 17. § 4.

§ 4 *Ut primo statim concursu increpuere arma*] *Primo statim congressu* Hav. invitis reliquis, qui vulgatum defendunt. Notissimum est, 'concursum' et 'concurrere' passim de certamine pugnantium usurpari: ex cujus interpretatione altera lectio, genuina ejecta, in contextum perperam migravit, ut alibi sæpe factum est. Vid. Burmann. ad Nason. Met. XI. 456. et Cort. ad Sall. Jug. c. 74. § 2. Mox *micantes fulsere gladii* sine copula Port. Deinde *fulxere*, pro *fulsere*, Harl. 2. et Hav. Sed indocti scribæ ubique literas *s* et *x* commutare soliti sunt. Vid. ad XXVI. 19. § 4.

Spectantes perstringit: et neutro inclinata spe torpebat vox] Pal. 1. *spei*, nescio quamobrem: sicut et illud, quod Pal. 2. alia longe scriptura propaget talem lectionem, *horror ingens spectantium perstringit oculos: ut neutro inclinata spe torperent vox spiritusque*. Credo, e prolubio omnia manasse correctorum. Flacc. Argon. IV. 257. 'Hinc illinc dubiis intenta silentia votis.' *Gebh.* Nihil mutant in prima parte hujus pericopes Voss. ambo, Harl. uterq. et Leid. uterq. At *spectantium perstringit oculos* Hav. Quæ vero primæva fuerit scriptura cod. Port. adsequi non potui: ei cum omnibus vestigiis erasæ postea a m. sec. substitutum est *spectantium oculos perstringit*. In parte posteriori *neutro inclinata torpebat vox* Hav. *neutro inclita spe torpebat vox* præferunt Leid. 2. et Lipsiens. Verum nullo loco aliquid mutandum puto.

§ 5 *Jam non motus tantum corp.*] *Jam non modo vis tant. corp.* Leid. 2. Quæ scriptura ex obscure notata litera *t* in voce *motus* nata est; unde factum fuit, ut eam in duas diviserit librarius, et dederit *mō vis*, id est, *modo vis*. Deinde *fatum*, pro *tātum*, sive *tantum*, habet Lipsiens. Paullo post vox *exspirantes* non est in Leid. 1. et alio ordine *corruerunt exspirantes* habet Lipsiens.

§ 6 *Quum clamasset gaudio Alb. exercitus*] Vet. lect. *quum conclamasset g. Alb. ex.* Rhen. *Conclamasset* etiam Voss. 1. Harl. antiq. Leid. 2. et Port. *quum clamassent g. Alb. ex.* Leid. 1. Vid. ad III. 28. § 2. Tum *exercitus Alb.* alio ordine Harl. 2. Ceterum verba Rhenani ex prima et proximis edd. emendavi. Corrupta enim exstant in Francof. 1578. aliisque recentioribus hoc modo, *gaudio Albanus rex*, pro *gaudio Albanus ex.* id est Albanus exercitus. Unde in errorem inductus est Freinsh. et insuper ipse erravit ad Flor. II. 17. § 11. monens, Rhenanum ad hunc locum notasse, *Rex* pro *Rom. exerc.* in libris Livii exstare.

Jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat] Jam desperabant Romani, caussam suam superiorem fore; nondum tamen oculos atque animum a certamine avertere poterant, sollicitl atque anxii de salute Horatii, quem unum jam tres Curiatii invasuri erant. In his nihil video difficultatis, quamvis Doujat. primo præfatus, ut de inpossibilibus nemo sanus deliberat, quia inutilis omnis de illis consultatio, ita rerum omnino desperatarum curam penitus abjici solere ac debere; deinde subjungat, lubens se propterea vocabulum *tota* deleturum; nisi forte *cura* non pro studio ac diligentia, sed pro angore animi accipiatur: verum sic quoque redundaturum adverbium *nondum*, quandoquidem hic dolor ex certa servitute apud Romanos augendus potius fuisse videtur, quam eximendus tempore, nisi admodum longo. Vox *tamen* deerat in vett. edd. Addidit deinde Ald. cui consentiunt omnes scripti.

Exanimes vice unius] Sola hæc lectio extiterat in unico Pal. 3. sed interpolatitia. Neque variavit Campanus. At ceteri Pall. duo *exanimes vitæ unius*. Quid probem, eloqui differo. *Gebh.* Jam dixi ad c. 9. § 15. legendum *vicem unius*. II. 31. 'Appa-

ruit caussa plebi, suam vicem indignantem magistratu abisse.' VIII. 34. 'Suam vicem magis anxios, quam ejus, cui auxilium ab se petebatur.' XL. 23. 'Indignandoque et ipse vicem ejus.' XLIV. 3. 'Sollicito consuli et eorum vicem, quos paucos præmiserat.' *J. F. Gron.* Liv. III. 36. 'Et hoc insigne regium in orbem, suam cujusque vicem per omnes iret.' Vid. eumdem Gron. ad Liv. XXXIX. 14. Et huc videtur pertinere illud Ter. Heaut. IV. 5. 1. 'Menedemi vicem miseret me.' Vulgatum tuetur Doujat. Et sane, quamvis *exanimes vicem* recte dicatur, id genus loquendi tamen ubique, invitis codicibus scriptis, obtrudendum non videtur. Vet. scriptura in cod. Hav. a m. emendatrice penitus erat erasa, eique substitutum est, ut nunc legitur, *exanimes vice unius*. Sed *exanimes vices* habet Leid. 1. vox deinde *unius* a m. 2. adscripta est. *Exanimos* præfert Lipsiens. Ita 'corpora exanima' hac forma dixit Liv. XXV. 26. 'Ut non modo lacrimis justoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem aut sepelirent, jacerentque strata exanima corpora.' XXVI. 13. 'Parati erant, qui magno rogo in propatulo ædium accenso corpora exanima injiciant.' Sed vid. ad VII. 21. § 5. Ceterum *exanimes vicem*, quod Gron. conjecit, in nullo mihi cod. obvium fuit.

§ 8 *Videt magnis intervallis sequentes*] *Vidit* Voss. 1. Leid. 2. et editi, quibus Aldo antiquioribus usus sum. Tum, alio ordine verborum, *mag. interv. videt seq.* Harl. 2. *magis*, pro *magnis*, habet Hav. qui in præcc. vocem *spatii* omisit. Sup. *Tum jam aliquantum* Flor.

Haud procul ab sese abesse] *Ab se abesse* Voss. ambo, Leid. 2. Lipsiens. et Port. *ab se esse* Harl. 2.

In eum magno impetu redit] *Rediit* Voss. uterq. Harl. ambo, Leid. ambo, Port. et Hav. etiam omnes edd. ante Modii Francof. quod propterea in contextum revocavi. Vid. ad XXXVI. 35. § 2.

§ 9 *Ut opem ferant fratri*] *Uti opem ferant* Voss. 1. Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. et omnes edd. usque ad ultimam Gruteri. Et hic etiam libris prioribus obsecutus sum. Paullo ante *inclamat Curiatios* Flor. Mox *cæso hosti* præfert Jac. Gron. ed. 1679. aperto errore typographorum, ut inde mihi constat, quod minor ed. quæ anno præcedenti prodiit, τὸ *hoste* servat. Et tamen Clericus errorem typographicum fideliter expressit. Nimirum Gron. sphalma hoc adnotare omiserat in syllabo, in quem reliqua conjecerat.

Qualis ex insperato paventium solet] Magnum hic mendum exemplaria Liviana occupavit. Nam, pro *paventium*, scribendum est *faventium*. Vehemens autem de prospero rei prope desperatæ successu gaudium. *Rhen.* Vet. *faventium*; recte. Ego scio id verbum circi proprium et amphitheatri. Et ideo transfert istuc Livius quasi ad spectaculum ludicrum. *Lips.* Tunc enim major clamor. Mart. Epigr. IX. 70. 'Vincenti parmæ quum sua turba favet.' *F. Sanct.* Fuit hæc lectio, *faventium*, posita in Pal. 2. initio: jam, extrita primore litera, suppositum est *paventium*, ut in Pall. 1. et 3. Flacc. IV. 228. 'Nec sonat Œbalius caveæ favor.' Quicquid non intelligebant, mutabatur. At velim scire, quam valida voce sint paventes. Inf. IV. 37. de pavido exercitu: 'Clamor indicium primum fuit, quo res inclinatura esset, excitatior crebriorque ab hoste sublatus, ab Romanis dissonus, impar, segnis, sæpe iteratus, incerto clamore prodidit pavorem animorum.' *Gebh.* *Paventium* Neap. Lat. Voss. 2. Leid. 1. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. De pavore plura notat Nic. Heins. ad Sil. XVI. 432. Hic tamen præfero *faventium*, quod servat Harl. antiq. Voss. 1. et Leid. 2. Sæpius autem hanc vocem de adcla-

matione circensi usurpari dixi ad Sil. xvi. 315. Præterea solitos fuisse librarios τὰ 'pavere' et 'favere' inter se confundere, monui ad ejusdem Sil. iii. 690. Paullo ante *tunc clamore*, erat in Harl. utroq. Leid. 1. Voss. 2. et edd. quas vidi, ante Paris. 1573. Vid. ad ii. 12. § 15.

§ 11 *Marte singuli superérant*] *Singuli superant* Voss. 2. Quamvis autem 'superare' pro superesse poni infra probaturus sim ad xxii. 49. § 5. hic tamen id inperitiæ librarii tribuo, qui compendium scribendi *superant*, aut *super'ant*, vel ex festinatione non vidit, vel non adsecutus est. Tale exemplum jam supra habuimus i. 6. § 3. Plura vid. ad xxi. 28. § 5. et ad xxv. 7. § 4.

Fessum vulnere, fessum cursu] Voces *fessum cursu* in Oxon. L. 2. deesse, Hearne monuit; quod negligentiæ librarii, cui repetitio τοῦ *fessum* caussam dedit, adscribendum. Similia exempla vid. ad Liv. ix. 11. § 11.

Victusque fratrum ante se strage] Copulam *que* abjicit Voss. 2. Vir doctissimus, suis ad me literis, conjiciebat *vidensque fratrum ante se stragem*. Verum nihil mutari necesse. Victus erat, aut jam victum se putabat ob fratrum ante se interfectorum cædem.

Nec illud prœlium fuit] Nihil heic deest: subintelligitur, sed cædes: prœlium enim ac certamen inter pares. Tac. Ann. iii. 39. 'Nec aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semiermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.' Allusit Juv. Sat. iii. 289. 'miseræ cognosce prooemia rixæ: Si rixa est, ubi tu pulses, ego vapulo tantum.' *Grut.*

§ 12 *Tertium caussam belli hujusce*] Facie alia, sed a correctoribus forte personata fictitiaque, Pal. 2. *tertiam caussam belli te hujusce*. Non dicendum erat forte: non enim dubito, aut credo esse falsum; sed satisdare paratus. *Gebh.* Qui tertius ille caussa belli? Sabinæ vociferantur superius c. 13. 'Nos caussa belli, nos vulnerum ac cædium viris ac parentibus sumus.' ix. 15. 'Ut receptis equitibus, qui caussa belli essent, absisterent obsidione;' propter quos bellum erat conflatum. At non propter Curiatium bellabant Romani et Albani. Tum quid sermonis, *tertium caussam belli dabo?* Corrige omnino *tertium caussæ belli hujusce*. Priores, inquit, singulorum fratrum Manibus inferias cecidi, tertium impendam in caussam belli, quæ est, uter populus imperet: tertius cæsus caussam faciet obtinere Romanos. iv. 19. Cossus, 'Jam ego hanc mactatam victimam legatorum manibus dabo.' xxii. 6. Ducarius Gallus, 'Jam ego hanc victimam manibus peremtorum fœde civium dabo.' Tac. Ann. ii. 13. 'Simul perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriæ mactandos.' *J. F. Gron.* Vid. eumdem ad Nic. Heinsium, Ep. 91. quam edidit Burman. Syllog. Epist. tom. iii. pag. 106. Conjecturam ejus ab codd. Oxon. L. 1. et N. firmari Hearne monuit. Nostri omnes stant a scriptura vulgata, nisi quod *hujusmodi* habeant Voss. 1. et Leid. 2. *hujuscemodi* Voss. 2. et Hav. Vid. ad i. 23. § 7.

Male sustinenti arma] Scalig. ad Manil. p. 43. ed. Arg. προβαλλομένῳ. Quasi Livius dicat, vix potuisse objicere scutum. Ita Ovid. Met. xii. 376. 'Defensatque humeros, prætentaque sustinet arma.' Sed hic *male sustinenti arma* videtur esse, vix armorum tenendorum potenti, ut loquitur Liv. xxi. 54. 'Rigere omnibus corpora, ut vix armorum tenendorum potentia essent.' xxiii. 45. 'Vix arma membraque sustinentes pugnare.' Sall. Hist. iii. 'Sustinere corpora plerique nequeuntes:' Curt. vi. 1. 'Laconum acies languescere, lubrica arma vix sustinens.' Idem viii. 4. 'Forte Macedo gregarius miles, seque et arma sustentans, tandem in castra pervenerat.' Ubi haud dubie ex edit. Barth. Merulæ in Varr. Lectt. Freinshemii legendum est *vix*

seque et arma. Ovid. Epist. Briseid. vs. 119. 'Quam manibus clipeos et acutæ cuspidis hastam Et galeam pressa sustinuisse coma.' *Duk.* Recte τὸ 'sustinere' exponit Duk. Liv. XXII. 60. 'Quum omnia subsidia vitæ abessent, adfectisque fame viribus, arma jam sustinere nequirent.'

§ 13 *Eo majore cum gaudio, quo prope metum res fuerat*] Vet. lib. *quo propius metum.* Placet. *Sigon.* Vet. *prope metum.* Genus loquendi crebrum historiæ. *Lips.* Quod alii Sigonii codici uni tribuerunt, id nostris omnibus temere nolim: quippe inventam hanc in novello libro scriptam lect. in omnibus edd. propagarunt; contra quod omnes nostri, et Lipsii quoque Ms. *quo prope metum res fuerat.* Gebh. Ab uno Sigonii est non optimæ notæ libro. Lips. tres Pall. Oxon. Flor. Voss. uterq. Helm. cum priscis edd. *prope metum.* Quod verum est: utque intelligas, divide *majore* in magis magno; ut subaudire magis ad *prope* possis. Ut ap. Sen. de Constant. Sap. c. 11. 'Ut quisque contemtissimus et ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est.' Ubi duas ejecimus voces *ut maxime*, quæ in nullis Mss. bonæ notæ comparent, et exquisitum loquendi compendium vitiant. Vis præcedentis tertiæ collationis prorogatur ad proximum *ludibrio:* ut perinde sit, ac si dixisset, *ut quisque maxime contemtus et ludibrio est.* Tac. Ann. VI. 45. 'Tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus;' id est, magis tanto acceptum, quanto ille modicus. In Agric. c. 4. 'Speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius, quam caute, appetebat.' Magis vehementer, quam caute Plin. XIX. 6. 'Grandescunt, quo sæpius sarriunt.' Sed et illa, *quam, quo, quanto* passim occurrunt pleniori significatione, qua τὸ *magis* intellectum trahunt. *J. F. Gron.* Adde Periz. ad Sanct. IV. 7. 4. et ad Valer. Max. Præfat. I. *Duk.* Uni codici Sigonii, eique sæpissime interpolato, fidem habere maluit Doujat. quam tot aliis longe integrioribus, quibus Lips. Gebh. et Gron. usi sunt, atque edd. primis, idque duas in primis ob caussas; tum quod Livio non semper convenit in forma loquendi cum Tacito et Seneca, quorum similia exempla Gron. laudarat, tum quod cod. Sigoniani lectio planior sit. Ego tamen reliquis omnino adsentio, non modo quod omnes nostri etiam *prope metum* præferant, verum etiam quod, præter alios scriptores, ita ipse quoque Livius ferme locutus sit XXXIV. 4. 'Hæc ego, quo melior lectiorque indies fortuna reipublicæ est, imperiumque crescit, eo plus horreo.' Ubi etiam genus idem loquendi ferre non potuerunt quidam librarii, ideoque dederunt, *quo magis imperium crescit;* quod recte iterum Gronovio displicuit. Alia exempla ibi videri possunt. Neque aliter locutus est Colum. VI. 27. 'Ut quæque est præstantior, ita ubere campo pascitur.' Quo doctior est vulg. scriptura, quam illa cod. Sigoniani, eo minus ab indoctis librariis profecta videtur. Ceterum, præpositione *cum* omissa, *eo majore gaudio* Voss. 1. et Leid. ambo. At præpositionem servo. *Accipiunt eo majore cum gaudio,* pro accipiunt eo magis gaudentes. Ita inf. XXXVI. 36. 'Eo omnia cum majore religione facta, quod novum cum Antiocho instabat bellum.' XXXVIII. 12. 'Læti cum frequenti adsensu consulem audiverunt.' XLIV. 34. 'Non sermonibus tantum his, cum quanto adsensu audissent verba consulis, ostenderunt.' XLV. 10. 'Cum magno adsensu auditus est.' Sall. in Jug. c. 14. § 15. 'Clausi in tenebris cum mœrore et luctu morte graviorem vitam exigunt.' Ubi vid. Cort. Vid. etiam ad XLIII. 23. § 1. Tum *quod prope metum* Leid. 2. Sed sensus requirit *quo*, ut est in reliquis codd. Alibi error idem frequenter occurrit. Vid. ad XXXVI. 33. § 3.

§ 14 *Quo quisque loco cecidit*] Pal. 3. abest *loco*. In Pal. 2: ostenditur *quo quisque loco concidit*. Gebh. *Ceciderit* Leid. 2.

Sed distantia locis, et ut pugnatum est] Non erat opus hic particulas istas transponere. Recte enim exemplar scriptum habet, *sed distantia locis, ut et pugnatum est*. Rhen. Non video ex aliis Mss. quidquam annotatum hic esse. Scias tamen oportet, usque ad a. 1518. hoc loco lectum fuisse *ut pugnatum est*. Isto autem anno Aldina minoris formæ dedit, *et ut pugnatum est*, id quod modo 17. annos obtinere potuit, solis Juntis, Paris. ac Basileensibus 1531. sequentibus. Nam qui hanc curam exceperunt Basileenses 1535. mutaverunt in eum modum, qui huc usque traditus est [*ut et pugnatum est;*] idque exstat in Rottendorf. Verum tamen est, quod præter istas quatuor edd. mihi obvenit in Flor. S. Marci *et ut pugnatum est:* vacua enim est altera admonitio, et nullus, qui priora Livii legit, nescire potest, distantibus locis pugnatum esse. Nec mireris, has particulas ita temere inversas; ecce II. 52. itidem in duabus saltem postremis edd. invenies, *ut non Menenius*, quum omnino requiratur, *non ut Menenius;* quomodo transposuimus. *Jac. Gron. Et ut pugnatum* etiam Voss. 2. Harl. 2. Leid. 1. Lipsiens. Port. et Hav. quod præter edd. a Jac. Gron. memoratas exstat etiam in Colon. 1525. et Ascens. 1530. et quam excudit Cervicornus. *Ut pugnatum est*, altera particula omissa, in Oxon. L. 2. invenit Hearne. *Pugnæ*, pro *pugnatum est*, habet Harl. 1. Paullo ante *Albana tria Romam versus*, vocibus trajectis, Hav.

Cap. xxvi. § 1 *Priusquam inde digrederentur*] Pal. 1. primus ejicit τὸ *inde*. Gebh. Eamdem vocem ejiciunt etiam Lipsiens. et Port. Sequitur autem mox, 'ita exercitus inde domos abducti.' Præferendus tamen est aliorum consensus. Mox *us. se eor. corpora* Leid. 2. *us. se eor. copia* Lipsiens. *us. se ipsorum opera* vetustiores typis excusi.

Ita exercitus inde domos abducti] Duo Pall. *adducti*. Gebh. *Adducti* etiam ultima Grut. Heins. et Gron. priores; qui tamen in posterioribus verius *abducti* restituit: quam scripturam servant præter Hav. et Lipsiens. omnes nostri, et recte Gron. idem vindicat ad xxvii. 29. § 1.

§ 2 *Tergemina spolia præ se gerens*] Supra Horatios Curiatiosque recte trigeminos vocaverat, ut dictum ad Epit. i. Quare nunc etiam spolia eorum *trigemina* vocanda erant, quasi trigeminorum spolia. Et ita exhibent etiam Flor. Voss. 1. Harl. ambo, Leid. ambo, Port. et Hav. Præterea *gerens præ se* Port. *præ se ferens* Oxon. C. ap. Hearn. Sæpius verba 'ferre' et 'gerere' commutarunt scribæ librarii. Ita apud Sil. Ital. iii. 365. ubi olim edebatur 'bella ferens,' codex Oxon. exhibet *gerens*, licet ibi Nic. Heins. *serens* legendum conjecerit. Vid. viros doctos ad Curt. iii. 2. § 3. Ceterum τὸ *principes* non erat in edd. antt. quas vidi. Primus addidit Aldus: et recte. Habent enim omnes scripti.

Quæ desponsata uni ex Curiatiis fuerat] Exemplar scriptum habet *quæ desponsa uni*, non *desponsata*. Rhen. *Desponsa* quidem Rhen. ex Wormat. Sed Pall. tres nihilominus et Camp. *desponsata*. Gebh. Pariter Rhen. infra emendabat xxvi. 50. § 2. ubi vid. Gron. *Desponsata*, ut antea edebatur, est in Flor. Leid. 2. Hav. Lips. et Port. ut et Voss. 1. a m. sec. Atque ita in Oxon. N. et C. Hearne reperit. Pariter variant codd. antt. xxxviii. 57. § 8. Similes alios librariorum errores vid. ad x. 37. § 2.

Obviam ante portam Capenam fuit] Exemplar scriptum habet *obvia ante portam*, non *obviam*. Rhen. Pall. 1. et 3. et Camp. *obviam*. Gebh. *Obvia* etiam Voss. 1. ambo, Harl. Leid. 2.

Lipsiens. Vid. Sigon. ad XXVI. 25. § 15. J. F. Gron. ad Liv. XXI. 31. § 2. et Cort. ad Sall. Jug. 46. § 5. Præterea, alio ordine, *ante port. Cap. obvia fuit* Leid. 2. Tum *appellabat* Harl. 2.

§ 3 *Simul verbis increpans*] In Pal. 2. superscriptum *increpitans*. Vid. v. 11. *Gebh.* Nostri quidem omnes hic nihil a vulg. recedunt: at paullo ante, trajectis vocibus, *Movet feroci animum juveni* Voss. 1. et Leid. 2. et *in sua victoria* Harl. 2. et mox infra *transigit*, pro *transfigit*, Voss. 2. Quod positum esse videri posset pro *transicit*, vel *transjicit*. Ita enim alibi librarios peccare solitos fuisse olim monui ad Sil. Ital. I. 642. Sed nihil muto ob consensum aliorum. Inf. II. 6. 'Contrario ictu per parmam uterque transfixus.' c. 20. 'Valerium ex transverso quidam adortus transfigit.' c. 46. 'Tuscus incautum gladio per pectus transfigit.' III. 48. 'Pectus deinde puellæ transfigit.' v. 36. 'Ducem Gallorum latus transfixum hasta occidit.' XXII. 6. 'Consulem lancea transfixit:' et sæpe alibi.

§ 4 *Cum inmaturato amore*] Tu scribe, *cum immaturo amore*. Rhen. Illud *immaturato*, quod primum in ed. Aldinæ contextu visitur, et per nonnullas alias propagatum recte iterum a Rhenan. ejectum est, retulissem inter errores typographorum, nisi etiam exstaret in ed. Mediol. 1480. et pro var. lect. in marg. Ascens. 1513. et 1516. Mox verba *ad sponsum* desunt in prioribus typis descriptis. In prima inveni Mogunt. a qua stant etiam omnes codd. scripti.

Sic eat, quæcumque Romana] Nota sunt illa, 'i nunc,' et 'eat nunc.' Neque tamen hic desiderarem *eat*, si scripti abesse paterentur. Nam sermo abruptus convenire videtur irato et minanti. Supra c. 7. 'Sic deinde, quicumque alius transiliet mœnia mea.' *Duk.* Scripti τὸ *eat* constanter agnoscunt, nisi quod ejus loco *sic erat* librariorum errore præferat Hav. a m. pr.

Romanum lugebit hostem] Tu scribe *Romana lugebit hostem*. Sic enim in archetypo Vormac. legitur. *Rhen.* Vett. libb. *Romanum lugebit hostem*; placet. *Sigon.* Hæc (*Romana*) est emendatio Rhenani, si consideres intentius, non vera. Non enim hostem, sed sponsum, luxit. Itaque melius edd. priscæ, Pall. Mss. et Sigonii cod. *Romanum lugebit hostem.* In Pal. 2. tamen, ne tergiverser, alia serie, *lugebit hostem Romanum.* Ex quibus vides, ubique excludi Rhenani lect. *Gebh.* Recte Borbetomag. Voss. 1. Chifl. Mureti codices *Romana*; meritoque probat Rhen. non modo quia expressius est graviusque, sed etiam quia alterum, licet Sigonio placeat, vix Latinum est. Romanus hostis cum dicitur, non intelligimus aliquem populo Romano infestum, sed ipsos Romanos, alii nationi vel homini hostes. Uti nec 'hostem Pœnum,' aut 'Atheniensem hostem,' pro Pœnorum vel Atheniensium hoste dicimus. Quæ autem exempla sermonem istum probare videbantur, omnia corrupta sunt. Veluti XXII. 21. 'Agrum pacatum Romanorum sociorum:' nam liber optimus habet, *socios Romanorum.* XXIII. 18. 'Socii Romani propugnacula adversus vineas statuere:' idem cum pluribus melioribus *Romanorum.* Eodem libro c. 23. 'Qui spolia ex hoste Romano fixa domi haberent.' Idem τοῦ *Romano* nihil agnoscit. XXIV. 30. 'Capti ad Thrasimenum inter Romana auxilia.' Omnes scripti *Romanorum*: nam *Romana auxilia* essent Latine, quæ Romani mitterent aliis; non copiæ alienigenæ, quibus Romani utebantur. Apud Latinum tamen Pacatum legitur Paneg. c. 32. 'Ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus.' Sed aut legendum *hostis aliquando Romanis*; aut ævo isti condonandum. Nam cum Clodius Ciceronem vocavit 'hostem Capitolinum,'

ut est in Orat. pro Dom. c. 3. non quasi Capitolii hostem notare voluit, sed ex vetere invidia, quasi qui occupato et armis præsidioque equitum Romanorum firmato Capitolio, inde quasi ex arce sævierit, hostemque se gesserit erga cives indemnatos. Ita enim interpretabatur nebulo ille fortissimi consulis in patricidas patriæ justissimam vindictam. *J. F. Gron.* Utrum *Romana*, an *Romanum*, legendum sit, inter se digladiantur Robortell. de Rat. Corr. Antiq. Libb. p. 26. et Sigon. Emend. I. 2. p. 142. Quamvis vero *Romanum*, quod Sigon. præfert, habeant etiam Voss. 2. Harl. uterq. Lipsiens. Port. Hav. et Neap. Lat. atque ita in Oxon. L. 1. 2. et C. repererit Hearne, adsentio tamen Gronovio, cui vineta sua cædenti, et τὸ *Romanum lugebit hostem* (quod in priori notarum ed. probarat) refellenti placet *Romana.* Neque aliter est in Leid. utroq. Vid. eumdem Gron. ad Liv. XXIII. 23. § 6.

§ 5 *Atrox visum id facinus*] *Atrox id visum facinus*, alio ordine, Hav. *Atrox visum hoc facinus* Voss. 1. et Leid. 2. Deinde *Patribusque plebique* Hav. Mox *meritum facto obstat* Voss. 2. *meritum obstabat facto* Harl. 1.

Ne ipse tam tristis ingratique ad vulgus judicii] *Ne ipse tñ* (id est, *tamen*) *tristis* Lipsiens. solito librariorum errore. Vid. ad XXII. 59. § 13. Tum, aliter ordinatis vocibus, *judicii ad vulgus* Voss. 1. et Leid. 2.

Aut secundum judicium supplicii auctor foret] Antiq. lectio *ad secundum judicium supp.* Scribendum *ac secundum . . . esset.* Rhen. Revocavi scripturam Pall. omnium, immo edd. ante Rhen. Is persuasit criticis, reponerent *ac*, quoniam in Ms. suo invenisset *ad.* Nescio, quam recte. Hoc scio, aliud esse auctorem judicii, aliud auctorem supplicii. *Grut.* *Ad secundum supplicium* Leid. 1. et Harl. antiq. Deinde *supplicii actor* Voss. 1. et Leid. 2. sollemni librariorum errore, qui sæpius has voces inter se commutarunt. Vid. Cort. ad Sall. Cat. c. 3. Jug. c. 22. Torren. ad Val. Max. II. 4. 4. et quæ notavi ad Silii Italici XVII. 490. Alia etiam exempla videri possunt hoc lib. 16. § 5. c. 51. § 4. II. 21. § 4. c. 31. § 9. c. 32. § 2. c. 54. § 7. c. 56. § 6. c. 58. § 1. III. 15. § 7. c. 20. § 1. c. 54. § 2. IV. 13. § 9. XL. 11. § 2. et passim. Pari modo 'actus' et 'auctus' commutari videbimus ad XXI. 61. § 4.

Concilio populi advocato, Duumviros] *Consilio* Voss. 2. Perperam. Vid. Gron. ad XLIV. 2. § 5. Deinde *duumvirum* Voss. 2. et Lipsiens. quorum prior etiam mox habet *judicet.*

Qui Horatio perduellionem judicent secundum legem, facio] J. F. Gron. dubitat, an non hoc loco et verbis sequentibus *perduellionis judicent*, paullo postea autem *perduellionis judico*, legendum sit: quoniam pari ratione 'capitis,' vel 'pecuniæ alicui judicare' aliis locis Livii in optimis codd. reperiatur. Vid. quæ notavit ad XXIII. 14. § 3. Præterea locus hic dubiæ interpunctionis est. In recentt. edd. ita distinguitur, *judicent secundum legem, facio.* Verum in antt. nonnullis hoc modo interpunctum video, *judicent, secundum legem facio.* Et ita etiam verba cepit Pigh. in Annal. Rom. tom. I. 35. Eodem modo etiam Sigonium Livii verba distinguenda existimasse ex eo constat, quod de Judiciis III. 4. eadem inverso ordine laudet, *facio secundum legem.* Si priorem interpungendi rationem recipimus, sequitur tantum, ante institutum hoc judicium de crimine illo, legem latam fuisse; sed si posteriorem, effici potest, non solum de crimine, sed etiam de creandis duumviris, qui crimen judicent, jam antea lege cautum fuisse. Existimant autem viri docti, Romulum primo legem tulisse de homicidio seu parricidio, aliamque de perduellione: deinde ambas has leges a Numa relatas fuisse, eumque constituisse, ut de utroque cri-

mine duumviri judicarent, ejusque pœna capitalis foret: tandem utraque lege reum fuisse Horatium; parricidii, quia sororem interfecit; perduellionis, quia cædem in conspectu regis ac populi Romani perpetravit. Vid. Pigh. loco laudato. Priorum edd. distinctionem, quam Aldus postea mutasse videtur, restituendam judicavi.

§ 6 *Lex horrendi criminis erat*] Sunt velut minores in alto scopuli, qui eo navigantibus habentur infestiores, quo minus provideri possunt. Sic et offensacula haud parum crebra, similitudine quadam verborum in Liviana lectione latitantia, pro sinceris et emaculatis recepta, incautius currentem, tam sæpe, quam turpiter, fallunt; ut illud hoc loco *lex horrendi criminis erat*. Verum *carminis*, non *criminis*, Livium scripsisse, cum pleraque alia, tum inprimis Ciceronis verba Orat. pro Rab. Perd. c. 4. plane arguunt; 'Tarquinii,' inquit, 'superbissimi atque crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito.' Mitto reliqua. *Sabell.* Lex erat, (ut auctor est Dionys. in Tullo III. p. 159.) quæ necari indemnatum aliquem vetaret, Deorumque omnium iras precaretur adversus eas civitates, quæ non in pollutos vindicassent. Hæc ille. Hanc ego a Romulo latam existimo. Livius legis nomen non ponit: legis verba ita recitat, ut tamen hæc sequentia nihilominus lectorem turbent: 'Hæc lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem, posse, cum condemnassent.' *Glar.* Vet. lib. *horrendi carminis erat.* Vere. Carmen enim appellat verba legis, quæ sequuntur, 'Duumviri perduellionem,' &c. Sic III. 64. 'Recitabatque rogationis carmen. Si quis tribunos plebis decem,' &c. ['Hoc ante multos annos Sabell. notavit; quare sua laude privandus non fuisset.'] *Sigon.* *Horrendi criminis* Neap. Lat. Sed recte Sabell. et Sigon. *carminis* legendum monuerunt: quod etiam vidit Rodigin. Antiq. Lect. X. 7. atque ita etiam ambo Voss. uterq. Harl. uterq. Leid. Hav. Port. et Lips. Sup. c. 24. 'Multisque id verbis, quæ longo effata carmine non operæ est referre, peragit.' Mox eod. cap. 'Sua item carmina Albani, suumque item jusjurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt.' Inf. c. 32. 'Paucis verbis carminis concipiendique jurisjurandi mutatis.' Cic. de Sen. c. 17. 'Apex autem senectutis est auctoritas. Quanta fuit in L. Cæcilio Metello? quanta in Atilio Calatino? in quem illud elogium unicum: plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum. Notum est carmen, incisum in sepulcro.' Vid. ad Sil. IX. 266. et ad XXXIX. 18. § 3. Commutando autem perperam vocabula 'carmen' et 'crimen' alibi sæpe librarii peccarunt. Vid. Scalig. ad Severi Æthn. p. 89. et Broekhus. ad Propert. III. 9. 3.

Duumviri perduellionem judicent] De hoc loco agentem consule Rævard. ad LL. XII. Tab. c. 27.

Si a duumviris provocarit] *Provocant* Voss. 1. et Leid. 2. literis *ri* in *n* coalescentibus. Vid. ad III. 30. § 3. *provocaverit* Harl. 2. et Lipsiens. *provocari* Leid. 1. Mox, *si vincerent*, pro *si vincent*, idem Leid. 1. Vid. ad XL. 14. § 2.

Infelici arbori suspendito] Quæ sint 'infelices arbores' e Macrob. Saturn. III. cap. ult. et Plinio XVI. 26. et XXIV. 9. est notum. Cum tamen a Livio hoc loco, et Cic. pro Rabir. Post. c. 4. scribitur, 'infelici arbori suspendito,' per infelicem arborem intelligo stipitem et furcam, de qua sontes suspenduntur; ac sic explicandum reor. Neque enim ulla arbor aut ullum lignum infelicius est. Itaque arbor hic lignum est. Neque vero ferendum est, quod a nonnullis tentari video, ut arbor tollatur, restis

inducatur: legunt enim *infelici reste suspendito.* Ipsi suo arbitratu loquantur: antiquis auctoribus ne præeant, præscribantque, quid loquantur. *Turn.* Adv. IV. 3. quem etiam vid. Adv. XV. 1. Per virum doctum, qui *infelici reste*, pro *infelici arbori*, legendum existimavit, Turn. indicasse videtur Ræverdum, qui ad LL. XII. Tabul. c. 27. hunc locum ita laudavit, *infelici reste suspendito:* ita tamen, ut, locum eo modo refingendum esse, ne verbo quidem moneat. Quare potius vel ipsius Rævardi festinationi, vel typographorum ejus errori tribuendum, quod vox *arbori* omissa sit; quemadmodum Turn. omisit hoc loco vocem *reste*, quæ in omnibus codd. superest, quamvis eam Cic. loco, quem Turn. laudavit, neglexerit. Opiniones veterum de arbore infelici collegit Cœlius Rhodig. Antiq. Lect. x. 7. Vid. etiam doctos Interpr. ad Grat. Cyn. 442. Verba *infelici arbori reste suspendito* deerant in Harl. antiq. Præterea, alia verborum serie, *vel intra pomœrium, vel extra pomœrium verberato* præfert Hav. *Vel intra pom. vel extra. Ac lege* Flor. *Infelici arbore* erat in ed. Mediol. 1480. Sed adversantur omnes scripti.

§ 7 *Hac lege duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem, posse, cum condemnassent*] Lego, (abjectis tamen glossulis, quas, qui volet, recipiat; pugnanti non repugnabo) a vulg. transversum unguem tantum, a sententia vero multis millibus; *Hac lege du. creati, qua se abs. non reb. nequitem posse. In noxiam cum cond. &c.* Si Livio 'Nequiris' pictus fictus esset; observassent grammatici. *Nequitem*, pro *nequiritem*, scripsi. Nequiris est Quiritium numero exemtus. Ad mentem Rævard. præclare convenit, aut da melius. Nosti autem Sall. 'nejure;' Plauti 'nerecte;' Cat. 'neamicta,' 'nefunera;' Ovid. 'nemunera;' Cic. 'nevoluptatem;' Festi 'neparum,' 'nehominem;' Scauri 'nefrendes' porcos; 'nesapum,' &c. JCtorum 'necmancupi.' 'In noxiam' autem 'condemnare' dictum, ut 'ad noxam,' 'in noxam dedere,' c. 19. D. de Nox. Act. c. 1. D. Si Quadrup. Mecum vides, quam itum sit in hanc corruptelam. 'Nequiritem,' vel 'Nequitem,' et 'in noxiam condemnare' boni nostri patres nulli intelligebant. Ergo demendo, mutando, interpolando aliquid, paulatim voces probæ, sua sede extorres, in alia vitii verba aberrarunt cum fraude hujus egregii loci magna. Volui olim, *Hac lege du. creati, qui abs. reb. ea lege nequitum. 'In noxiam cum cond. &c.* Klock. in Ep. quam edidit Burmann. Syntagm. Epist. tom. I. p. 391. Quærat Klock. quibus conjecturam hanc veram esse persuadere poterit. Me ex eorum numero non fore, jam nunc profiteor.

Absolvere non rebantur] *Non verebantur* Neap. Lat. Perperam. Verbum 'rentur' ac 'rebantur' Livio plurimum adamatum, et non raro a librariis indoctis, tamquam minus notum, in quævis notiora mutatum esse, videbimus ad XXVII. 25. § 11. et XL. 5. § 13.

Ea lege ne innoxium quidem] Turbarunt ista Glar. Neque adhuc in aliquem incidi, qui interpretaretur. Arbitror autem, Livium respicere ad supradicti carminis verba et voces, hoc est, ipsammet formulam, qua jubebantur damnare reum confessum convictumque parricidii, nulla admissa distinctione, jure ne id fecisset, an injuria. Plane si duumviri isti formulæ certæ adstringebantur, nulla poterant ratione absolvere Horatium. Interrogatus enim, 'num sororem ferro interemisset;' si responderet, ut decebat, 'Ita;' nihil ultra ipsi fuerat eloquendum defendendi sui caussa; sed statim abripiebatur a lictore. Eum morem exemplis aliquot palam feci ad Livium VIII. 32. 'Ad hæc, quæ interrogatus es, re-

sponde; extra, cave vocem mittas.' *Grut.* [Vid. Lectt. Varr.] Ita vir maximus suspicatus fuisse videtur, quia modo præcessit *hac lege.* Verum Livio familiare esse, voces, quæ modo præcesserunt, iterum repetere, dictum est supra ad c. 3. § 9. Et sane nihil hic mutant codd. scripti vel editi, nisi quod voces illæ absint ab uno Lipsiens. Abest etiam mox vocula *cum* a Leid. 2. quæ intercepta est a sequentis vocabuli *condemnassent* prima syllaba.

I, lictor, colliga manus] Priorem vocem omittunt Voss. ambo, Harl. uterq. Leid. uterq. Hav. Port. et Lipsiens. Similiter etiam omnes ante Modii Francof. 1588. edd. Sed eam addendam esse, interim ex conjectura monuit Lat. Ita mox hoc cap. 'I, lictor, colliga manus, quæ paullo ante armatæ imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis hujus:' ubi tamen etiam illud *i*, ante *caput*, similiter abest in Voss. 2. et Leid. 2. III. 48. 'I, inquit, lictor, submove turbam:' ubi etiam τὸ *I* deficit in multis codd. Cic. pro C. Rabir. Perd. c. 4. 'Namque hæc tua, quæ te hominem clementem popularemque delectant, i, lictor, colliga manus:' quæ verba laudans Gell. XII. 3. τὸ *i* omisit.

§ 8 *Injiciebatque laqueum*] *Iniciebat laqueum* Leid. 2. *incipiebatque laqueum* Lipsiens. *iniciebat quod laqueum* Voss. 2.

Ita de provocatione certatum] Vet. *ita demum prov.* Lips. Vet. *ita demum prov.* F. Sanct. Multa ad hunc spectantia locum invenies apud Guil. Ranchinum Varr. Lectt. I. 8. *Grut.* Fœdum mendum: non enim dicebant 'de provocatione certare,' (alioqui sensus longe alius foret) sed 'provocatione certare:' ut paullo ante, 'si a duumviris provocarit, provocatione certato.' Quare legendum non *ita de*, sed *itaque*. Tan. Fab. *Ita demum provocatione* Leid. 2. Insuper, alio ordine vocab. *ad populum certatum* Hav. et Lipsiens.

§ 9 *Moti homines sunt in eo judicio*] *Moti omnes sunt* Oxon. B. ut monet Hearne. Sed sollemnis hic error est librariorum, de quo vid. ad c. 54. § 6. Τὸ *sunt* non comparet in excusis vett. Primus addidit Ald. concinentibus omnibus meis manu exaratis. Mox *P. Orati patre* Flor. a m. pr. et *P. Oratii* a m. sec.

Patrio jure in filium animadversurum fuisse] Ed. sec. *filiam:* quæ lectio ne videri queat ab ingenio Campani, testor exstare in Pall. tribus. Haud ausim tamen approbare. *Grut.* Primo *patrie jure* Lipsiens. Deinde *in filiam* etiam Flor. Voss. ambo, Harl. 2. Leid. uterq. Lipsiens. Port. et Hav. Ut sensus sit, se filiam secundum jus, quod sibi tamquam patri in eam competebat, supplicio adfecturum fuisse, nisi cæsa esset: *patre procl. se filiam animad. fuisse* Harl. antiq. reliquis omissis culpa librarii, cujus plura exempla vid. ad IX. 11. § 11. Ego nihil mutandum puto. Denique *animadversum*, pro *animadversurum*, aberrante librarii calamo, Lipsiens.

§ 10 *Hunccine, aiebat, quem modo*] *Huccine* Leid. 2. *Huncne* Voss. 2. Tum *agebat*, pro *aiebat*, est in Voss. 1. et Leid. 2. Quem errorem librariis frequenter commissum esse videbimus ad VIII. 33. § 23. Vocem contra *aiebat* non agnoscunt primæ edd. usque ad Ald. Et sæpe eam similesve omitti videbimus ad XXIII. 45. § 6. Hic tamen invitis codd. nihil muto. Præterea vocula *quem* deficit in Voss. 2.

Eum sub furca vinctum] *Eundem* Hav. Vid. ad X. 10. § 6. Tum *victum* Voss. 1. et Lipsiens. solito lapsu. Vid. ad XXX. 12. § 7.

§ 11 *I, caput obnube liberatoris hujus urbis*] Imperativum *I* recent. m. adscripserat in cod. Vormac. in quo non caret elegantia, quod scriptum est *urbis hujus*. Rhen. Pal. 1. τὸ *I*

omittit, quod habent ceteri duo: deinde scribit *caput obnubito liberatori urbis hujus:* Pal. 2. quoque *liberatori.* Gebh. Verbum *I* abest etiam a Voss. 2. Lipsiens. et Leid. 2. Sed *Ii caput* Harl. antiq. et Leid. 1. Deinde *liberatoris urbis hujus* Voss. 2. Leid. 1. Hav. et Harl. 1. quod Frob. 1535. et reliquæ postea secutæ receperunt. *Liberatori urbis hujus* Port. et Lipsiens. Certe *liberatori* præferendum videtur ex Livii more, qui sæpissime 'augere animos hosti' potius, quam 'hostis,' ac similia alia dixit. Vid. ad VII. 7. § 4. Ejus generis et illud est XXXIX. 42. 'Loquenti Gallo caput primum percussisse, deinde fugienti, fidemque populi Romani atque eorum, qui aderant, inploranti, latus transfodisse:' non *loquentis Galli*, aut *fugientis* et *inplorantis.*

Arbori infelici suspende] *Arbore* Leid. 2. et Harl. antiq. utrumque ferri potest. Vulgat. defendit locus supra hoc cap. 'Infelici arbori reste suspendito:' et ap. Cic. pro Rabir. Perd. c. 4. 'Caput obnubito, arbori infelici suspendito.' Alterum vero Silius, perpetuus Livii imitator, I. 165. 'Quem postquam diro suspensum robore vidit Deformem leti famulus.'

Modo inter illa pila et spolia hostium] Corrigendum *intra illam pilam.* Intelligit columellam, quam Dionys. Antiq. Rom. III. p. 160. στηλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem. 'Horatia peila' ap. Propert. III. 2. 7. tela ipsa sunt, ne quis eo me refutet. *Lips.* ad Tac. Ann. XIV. 8. *Modo intra illam pilam*, ut Lips. corrigit, præferunt Voss. 2. et, quem Hearne vidit, Oxon. L. 2. Voces 'inter' et 'intra' sæpius in Mss. permisceri dicetur ad V. 27. § 3. *modo inter illa spolia hostium*, duobus vocabulis omissis, Harl. 2. Omnia hæc *modo inter illa pila et spolia hostium: vel extra pomærium* desunt in Leid. 2. cujus librarius, repetitione vocis *pomærium*, quæ præcessit, deceptus, intermedia hæc omnia perperam omisit. Quem errorem frequentem esse notamus ad IX. 11. § 11.

Modo intra sepulcra Cur.] Vett. *inter sepulchra.* Lips. *Inter sepulcra* etiam Voss. 2. Harl. 2. Leid. 2. Hav. et Port. Quod probandum puto.

Ducere hunc juvenem potestis] *Hunc juvenem ducere*, immutata serie verborum, Leid. 2. et Harl. 2. *juvenem hunc ducem potestis* Lipsiens. Tum *poteritis* Harl. 2. Insuper, *ubi eum non sua decora* Lipsiens. Denique admodum corrupte *infeditate supplicum vindicentur* Hav. a m. pr.

§ 12 *Absolveruntque magis admiratione virtutis, quam jure caussæ*] Non caret elegantia, quod est in Vormac. *adm. magis virtutis, quam jure causæ.* Rhen. Eodem ordine verba hæc sunt in omnibus nostris: et ita jam receptum ined. Frob. 1535. et omn. poster. Sed præterea *animumque absolvit adm. magis* est in Leid. 2. Credo librario indocto displicuisse genus loquendi *Non tulit populus, absolveruntque.* Sed vid. ad l. X. 13. § 11. *absolvereque* habet Voss. 2.

Itaque ut cædes manifesta] Abest a Pal. 1. *manifesta.* Gebh. Abest etiam eadem vox a Lipsiensi. Præterea *Ita*, pro *Itaque*, est in Voss. 2. Vid. ad XXI. 53. § 7.

Imperatum patri, filium expiaret] *Imperatur patri* Port. Deinde *patri, ut filium expiaret* Voss. 1. Leid. uterq. Harl. uterq. Lipsiens. Port. et Hav. cum omnibus edd. usque ad ultimam Grut. quæ prima particulam *ut* omisit. Eam vero temere recentiores omnes secutæ sunt. Nos vet. lect. revocavimus.

§ 13 *Velut sub jugum misit juvenem*] *Sub jugo* omnes, quas vidi, vetustiores inpressi. Æque autem 'sub jugo,' ac 'sub jugum, mittere' in usu esse, dicam ad III. 28. § 11. Quum tamen Ald. *sub jugum* ediderit, eamdemque

lect. amplectantur omnes scripti, illam quoque hoc loco veriorem esse credo.

Id hodie publice quoque semper refectum manet] Non curet elegantia, quod scriptum est in Vormac. *Id hodie quoque publice.* Miror, quid libuerit quibusdam, dictiones hic et superius hoc cap. transponere contra fidem exemplaris scripti. *Rhen.* Scribo *Id hodieque:* ut c. 17. 'Hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus.' *J. F. Gron.* Ordinem verborum, quem ex Rhenani præscripto receperunt Basil. ed. a. 1535. et reliquæ omnes posteriores, agnoscunt etiam codd. nostri, Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. ambo, Lips. Port. et Hav. De conjectura Gronovii *hodieque*, pro *hodie quoque*, vid. ad v. 27. § 1.

§ 14 *Quo loco conruerat icta, constructum est saxo quadrato*] Pal. 1. item *perierat*, et statim, assentiente tertio, *constructumque est ibi.* At Pal. 2. *constructum est ibi saxo quadrato.* Gebh. *Perierat* etiam Lipsiens. quod ex veræ lectionis expositione marginali natum arbitror. Supra c. præc. , Super alium alius, vulneratis tribus Albanis, exspirantes conruerunt.' *Constructumque ibi est saxo* Harl. 2. *constructumque est ibi saxo* Voss. 1. a m. sec. Leid. 1. et Lipsiens. *constructum est ibi saxo* Hav. et Port. *constitutumque est ibi saxo* Leid. 2. *constructumque ibi saxo manet quadrato* Voss. 2. cujus tamen librarius τὸ *manet* additis notis delendum indicavit.

Cap. xxvii. § 1 *Dictatoris conrupit*] *Corrumpit* Voss. 1. Leid. 2. Lipsiens. et Port. cum edd. quibus usus sum, ante Ald.

Evenerant, pravis reconciliare] *Evenerant*, *prius rec.* Neap. Lat. Male. Eleganter enim et ad propriam significationem indicandam *pravus* hic opponitur τῷ *rectus.* Vid. ad iv. 26. § 6. Tum *popularum animos* Hav.

§ 2 *Palam atque ex edicto gerendum*] Pall. *gerundum.* Gebh. Hoc potest esse, ita ut expeditio edicatur exercitui, quod xxv. 28. dicit. Sic alibi 'ex præparato,' 'ex edicto.' Præferam tamen, si scripti alicujus auctoritas accederet, *ex indicto;* id est, ut bellum ante ex more indiceretur. *Duk.* *Palam ex edicto* Voss. 1. et Leid. 2. sine addita particula connectente. *Ex indicto* vero Doujat. etiam scribendum conjicit, ad ritum sollemniter bellum indicendi respici credens. Deinde *gerundum* etiam Gron. 1665. edidit. Et idem servant codd. nostri præter Voss. 1. Leid. utrumq. Flor. et Hav. in quibus est *gerendum.* Paullo ante autem, alio ordine, *pacem in bello* præferunt Voss. 1. et Leid. 2.

Proditionem reservat] *Reservans* Hearne in Oxon. B. reperit. *Reservat proditionem* præferunt vett. edd. usque ad Ald. qui voces primus trajecit, faventibus incepto ejus Mss. meis omnibus.

§ 3 *Atque arma incitantur*] *Concitantur* Voss. 1. et Leid. 2. Verum modo præcessit 'alios concitat populos.'

§ 4 *Aperte descissent*] *Destitissent* Voss. 2. *desissent* Lipsiens. Vide xxiv. 45. § 2. Paullo post *contra hostem duxit*, pro *ducit*, Harl. antiq. Deinde *transit*, pro *transiit*, Voss. 1. Leid. uterq. et Hav. Sæpius ita librarii peccarunt. Vid. ad Epit. ciii. Mox *transiverat* Hav. *transierat Tiberim*, transpositis vocabulis, Harl. 2.

§ 5 *Hi et in acie prope flumen*] *Hic et in acie* Leid. 1. et Port. *Hi in acie* Hav. *Hi etiam acie* Lipsiens. *Hi etiam in aciem*, et mox *in sinistrum*, pro *in sinistro*, præfert Harl. 2. *proprius* etiam, pro *propius*, Leid. 1. Male. Vid. ad iv. 17. § 5.

Adversus Veientem hostem dirigit suos: Albanos contra legionem Fidenatium conlocat] Τὸ *hostem* non agnoscit Leid. 1. Deinde *dirigit Albanos: suos contra* Voss. 2. Tum *contra legiones* Harl. 2. Præterea *Fidenatum* Voss.

1. Leid. 2. et Hav. Sed altera forma passim, etiam in plerisque et optimis Mss. infra occurrit: ut mox hoc cap. 'Ut Fidenatium nuda terga invadant:' et paullo inferius 'Magna pars Fidenatium:' et iterum 'Fusoque Fidenatium cornu:' quibus tribus locis tantum unus, isque minimæ auctoritatis, cod. *Fidenatum.* IV. 17. 'Interventu Fidenatium novorum sociorum.' Et post, 'Obstringi Fidenatium populum.' c. 19. 'Fidenatium plurimi effugere in montes.' c. 31. 'Uni Fidenatium populo rebellare placuit:' ubi tamen unus etiam cod. *Fidenatum.* c. 32. 'Cædem in pace Fidenatium colonorum.' At tota vox *Fidenatium* exsulabat a Voss. 2.

Albano non plus animi erat, quam fidei] Probo hanc lect. conspicuam in solo Pal. 3. ac Campana. Nam Pal. 1. *Alb. non pl. animi, quam fidei, fuerat.* Pal. 2. *Alb. non pl. animi erat, quam fidei fuerat.* Gebh. Nostri nihil mutant, nisi quod Lipsiens. Pal. 1. consentiat; et *amplius*, pro *plus*, sit in solo Leid. 2. Mox *successit*, pro *succedit*, præfert Harl. 2.

§ 6 *Ubi satis subisse sese ratus est*] *Satis ubi* Voss. 1. *satis subisse ubi raptus est*, τῷ *sese* exsulante, Leid. 2.

Qua . . . ea inclinare vires] Bene ita excusum est. Interim Pall. Campanus, *eo inclinare.* Gebh. *quo* et *eo* habent Harl. 2. Hav. et Port. *eo* etiam est in Leid. 1. Præterea *inclinare vices* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 7 *Duodecim vovit Salios, fanaque Pallori ac Pavori*] Verba hæc Livii male cepisse videtur Serv. ad Virg. Æn. VIII. 285. quasi Tullus Pallori et Pavori non tantum fana, sed etiam Salios, inde Pavorios et Pallorios dictos, vovisset. Scribit enim, 'Duo sunt genera Saliorum, sicut in Saliaribus carminibus invenitur, Collini et Quirinales, a Numa instituti, ab Hostilio vero Pavorii et Pallorii instituti.' Verum verba Livii ita sunt accipienda, ut dicat, Tullum duodecim Salios vovisse, eumdem etiam fana vovisse Pallori ac Pavori. Hos Salios autem Agonales et Collinos dictos fuisse, a Numa vero institutos Palatinos, refert Dion. Hal. II. p. 129. qui Saliorum a Tullo votorum etiam meminit III. p. 173. Vid. etiam Excerpta Dionis Peiresciana p. 569. et quæ ad eum locum notát Vales. Ceterum *Favori*, pro *Pallori*, male Harl. antiq. *Pallori* enim jam Servium legisse 'Salii Pallorii' satis indicant. Vid. etiam Lactant. Div. Inst. I. c. 20. *Pavori ac Pallori*, inmutato vocum ordine, habet Port. Sed reliqui, manu et typis exarati, adversantur.

§ 8 *Equitem clara increpans voce*] Distinctio ponenda est post *equitem:* nam conjungenda sunt 'equitem redire jubet,' 'increpans voce,' ut c. 26. 'Simul verbis increpans.' III. 3. 'Victos timeri increpans hostes.' VI. 37. 'Hæc quum apud timentes sibimet ipsos increpuissent.' *Duk.* Perperam *equidem*, pro *equitem*, Lipsiens. Dukeri distinctionem recepi.

Suo jussu circumduci Albanorum exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat: idem imperat, ut hastas equites erigere jubeat] In volum. Vormac. legitur *Albanum exercitum.* Quæ sequuntur, concordant cum vulg. edd. At ego sic arbitror scripsisse Livium, hoc modo distinguenda oratione: *Albanum exerc. ut Fid. nu. ter. invadat idem* (subaudi Albanus exercitus,) *imperat: hast. equ. er. jubet.* Porro mirum Tulli regis consilium fuit, etiam desciscentes Albanos in speciem adhortantis, quo Fidenates hostes terreret. *Rhen.* Vere fateor, me non capere, quomodo ista oratio, ita interpuncta, possit facere ad mentem Beati; qui (ut apparet ex his quæ subjecit,) Albanis a Tullo in ipsa etiam defectione imperitatum existimat. Et sane ita tum hæc distinguenda erant, *Albanum exercitum, ut Fiden. nu. terga invadat idem* (Tullus sc. nisi malimus *eidem* legere, ut ad Al-

banum exercitum referatur) *imperat: hast. eq. er. jubet.* Sed nihil est aut hac, aut illa interpunctione opus. Qui enim potuit imperare Albanis Tullus; a quibus, et procul constitutis, et abeuntibus, exaudiri non poterat? Nam, ut artificium hoc fuisse Tulli dicamus ad terrendum hostem, nihil est. Moveri magis potuit, ut revera motum Livius statim post testatur, vocibus Tulli, confidenter Albanos suo jussu circumduci, ut Fidenatium terga invadant, clamantis. Ut omittam, ineptum esse, dicere, suo jussu circumduci Albanos, et postea tamquam ignaris, cur id fieret, quid facto opus esset, imperare. Legemus igitur nos, ut ex scidis Coloniensibus legendum eum locum didicimus, hoc modo, *suo jussu cir. Albanum exer. ut Fid. nu. ter. invadat. Idem imperat, ut hast. eq. erigerent;* qua scriptura nihil verius esse, sequentia ostendunt. Verbum *jubet*, sive *jubeat*, quod paullo ante præcedit, hic repetitum vitii caussâ fuit. Facit autem huc, quod ait Veget. III. 22. 'Propterea plerique ante pedites equites posuerunt, ut discurrentes adversarios videre non sinerent, quando pedites abscedebant.' Nam, ut ibi hostium caussa equites peditibus prætexuntur, ita hic prudenti consilio Tullus eosdem erectis lanceis pediti suo conspectum eripere jubet, trepidationis et consternationis vitandæ. *Mod.* Novant. Lect. Ep. 30. Magnis se difficultatibus implicat Rhen. sine caussa. Tullus enim non imperavit Albanis, qui jam ad montes successerant, aciemque explicuerant, ut hastas equites erigerent; sed imperat equiti, qui sibi nunciaverat, abiisse Albanos, ut jubeat, equites Romanos hastas erigere, qui conspectum pediti Romano intersepirent. Vana exinde ejus correctio *hastas equites erigere jubet.* Nec placet mihi conatus Modii corrigentis, *ut Fidenatium nuda terga invadat idem* (vel *eidem*) *imperat; hastas equites erigere jubet.* Cui tamen damnatæ protinus aliam substituit, *ut Fidenatium nuda terga invadat Idem imperat, ut hastas equites erigerent*, ejecto verbo *jubeat;* quod ait hic repetitum vitio ansam dedisse. Pal. 1. miram inicit lect. *ut astas sequentes erigere studeat.* Gebh. Flor. *invadant.* Multo melius. Nec aliter edd. vett. omnes ante Frob. cujus curatores, cum hoc offenderet, mirum cur etiam fecerint *Albanorum.* Sed hoc mox increpuit Rhen. Statim lege, *inde imperat:* vel *eidem imperat.* Equiti nimirum. Frustra laborant Rhen. et Mod. *J. F. Gron.* *Albanum exercitum*, quod Rhen. reposuit, servant omnes nostri codd. ut et illi, quibus Hearne Oxonii usus est, item edd. omnes ante Ald. quæ, non vero Frobeniana, prima *Albanorum* dedit. Præterea, *invadant*, quod Gronovius ex Flor. probat, exhibent Lipsiens. et Harl. 2. et ex Oxon. Hearnii L. 1. C. et N. tum etiam edd. usque ad Ald. De his Livianis deliciis dictum est ad III. 28. § 2. Deinde *Fidenatum*, pro *Fidenatium*, Hav. Vid. hoc c. § 5. Mox alterutra Gronovii conjectura, vel *inde*, quam probat Hav. vel *eidem imperat*, vulgato præferenda. 'Idem' et 'inde' facile inter se commutata fuisse exemplis supra demonstratum est ad XIX. § 7. *id adeo imperat* in Oxon. L. 2. et C. se reperisse Hearne testatus est. Hinc *ut astas sequentes erigere studeat*, quod Gebh. in Pal. 1. reperit, servat etiam Lipsiens. *ut hastas sequentes erigere studeat* Port. qui tamen loco τοῦ *studeat* pro var. lect. in marg. *jubeat* præfert. *Ut arta sequentes erigere jubet* Leid. 1. *ut hastas equites erigere studeant* Leid. 2. *ut astas equites erigere studeant* Voss. 1. *ut hastas equites erigere jubet* Voss. 2. Ceterum quod Mod. queratur, se non capere, quomodo interpunctio, quam Rhen. repositam volebat, ad ejus mentem facere possit, inde factum est, quod in

ed. notarum ejus minus emendatam inciderit. Cum enim Rhen. in ea, quam ipse curavit, (quod etiam in paucis sequentibus obtinuit) ita distingui jusserit, ut in adnotatione ejus præcedenti conspicitur; postea in ed. Lugdun. 1553. et omnibus recentioribus, quibus adnotationes ejus adjectæ sunt, interpunctio illa hoc modo exhibetur: *circumduci Albanum ex. ut Fid. nuda terga invadat: idem imperat: hast. eq. erig. jubet.* Quæ omnino corrupta est, et menti Rhenani non respondet. Recte tamen idem Mod. et alii Rhenani interpunct. rejecerunt. *Imperat, ut jubeat,* dictum est, ut inf. III. 28. 'Tribunis militum imperavit, ut sarcinas in unum conjici jubeant, militem cum armis valloque redire in ordines suos.'

§ 9 *Abeuntis Albani exercitus*] Vocem *Albani* omittunt Voss. 1. et Leid. 2. Deinde *qui videbant*, pro *viderant*, Lipsiens.

Id quod ab rege auditum erat, rati] Vitiose, ut puto, Pal. 2. *id ut ab rege aud. er. ita rati:* ut et mox *ad oppidum terga vertunt. Gebh.* Recte Gebh. Pal. 2. scripturam damnat. Tà *id quod* inlustrantur ad XXIII. 5. § 9. Tum *auditum erat, irati* Voss. ambo, Leid. ambo, et a m. pr. Port. in quo m. sec. emendatum *auditum erat, ita rati;* quod habet etiam Hav. Mox *et audiverunt voce clara* Harl. 2.

Et magna pars Fidenatium, ut qui coloni] Mirum videri qui potuit, cum Fidenates in Latio habitarent, eos Latine scire? quos ego quidem puto nullam aliam scisse linguam, a Roma XL. distantes stadiis, ut auctor est Dionys. II. p. 116. et alibi. Non sum nescius, quosdam Fidenates origine Tuscos dicere, ideoque nescisse Latine: sed hoc tempore colonia fuerat Romana aliquot jam ætatibus. Quare nihil hi probant. *Glar. Fidenatum* Hav. Vid. hoc cap. § 5.

Ut qui coloni additi Romanis essent] Sensus et historiæ fides legi postulant, *ut queis coloni additi Romani essent.* Tan. Fab. Videtur hæc mutatio et aliis placuisse. Sed injuste. Non enim Fidenæ tantum constabant ex colonis Romanis, sed etiam ex reliquiis veterum civium; ut omnes pene urbes, quo colonias duxerunt Romani. Et satis se Livius defendit ex VIII. 14. 'Antium nova colonia missa, cum eo, ut Antiatibus permitteretur, si et ipsi adscribi coloni vellent.' Similiter III. 1. de colonia Antio: 'Adeo pauci nomina dedere, ut ad explendum numerum coloni Volsci adderentur.' Adde IV. 11. *Jac. Gron.* Fabri conjecturam, suis ad me literis, probabat Heumann. Doujat. veriorem scripturam putabat, *ut qui coloni additi e Romanis essent,* idque exponit, quorum plerique erant coloni Fidenas deducti e numero civium Romanorum. *Et qui coloni additi Romani essent* Voss. 1. a m. sec. Lipsiens. Leid. uterq. et Port. quorum posterior *et qui coloni additi a Rom.* a m. sec. præfert: ut legendum conjici posset *ut qui colonis additi a Rom.* Sed nihil mutandum Jac. Gronovius recte docuit.

§ 10 *Fidenatium cornu*] *Fidenatum cornu* Hav. Vid. hoc cap. ad § 5.

Alieno pavore perculsum] Mss. *percussum.* Lips. *Percussum* etiam Voss. 1. et Leid. 2. Quod præferendum ex sententia Burmanni ad Nason. Met. IV. 188. docentis, in vehementioribus animi adfectibus ideo *percussus*, quam *perculsus*, præstare, quia aperta est translatio a vulnere corporis ad mentem: quum 'percellere' notet in terram dare, evertere, sternere. Sæpius has voces inter se commutari inperitia librariorum, monui olim ad Silii II. 213. Vide ad XXXIV. 15. § 2. Præterea *alio pavore* Harl. 2.

Ferociter redit] Legendum est *ferocior redit.* Rhen. Ita enim omnes nostri, nisi quod *ferocior* desit in Voss. 2. et *reddiit* præferat Harl. 2. *rediit* Leid. 1. Vid. ad XXXVI. 35. § 2.

Mox *abjectum ab tergo* Harl. antiq. *abjectum a tergo* Hav. *ab tergo* etiam Flor. Leid. 1. Lipsiens. et Port. Tum transpositis literis, *acerbat*, pro *arcebat*, Harl. 2.

§ 11 *Fuga inclinavit*] *Fugam inclinavit* Lipsiens. Sed ultima litera τοῦ *fugam* perperam repetita est ex prima syllaba vocis seq. Vid. ad III. 48. § 5. *fuga inclinavit* absolute, ut 'fortuna belli inclinet' infra III. 61. § 4. Mox *cunctarentur*, pro *cunctantur*, Voss. 1. et Leid. 2. errore librariorum.

Non alia ante Romana pugna atrocior fuit] Pal. 1. *ante alia*, ut Pal. 2. quoque. Ita mox cap. sequenti idem omiserat τὸ *ante* in illis verbis, 'Si umquam ante alias ullo in bello fuit.' *Gebh.* *Non ante alia* etiam Harl. 2. et Lipsiens.

Cap. XXVIII. § 1 *Devictos hostes gratulatur*] Ita malim, quam, quod exstat in Pal. 1. *gratulatus*. Rotundior enim currit oratio, et quia sequitur 'alloquitur.' Pessime autem Campani ed. *gratulantur*. Gebh. *Ob devictos hostes* Haverk. sed *gratulatur* est in omnibus meis.

In diem posterum] Pall. *posterum*. Gebh. *Posteram* etiam Harl. 2. Hav. a m. pr. Lipsiens. et Port. Vid. ad I. 12. § 1. Paullo ante *castra Albana*, pro *castra Albanos*, est in Harl. 2. Verum ita legendum foret *jungi*, pro *jungere*. Vid. tamen ad XLII. 26. § 5. Sed nihil mutandum puto.

Vocari ad concionem] *Ad conditionem* Voss. 2. sæpe obvio errore operarum. Vide ad IV. 12. § 7. *in concionem* Hav. in quo mox etiam *primo excivere*, perperam exaratum vidi.

Ut regem Romanum . . . proximi constitere] Pal. 1. *consistere*. Vid. superiora. *Gebh.* De locutione illa infinita, sæpius a librariis conrupta, egerat Gebh. supra hoc lib. c. 12. § 1. Gron. etiam in prima ed. not. Livii ad I. 50. § 5. Postea enim emissis edd. ea ibi expunxit, et cum insigni auctario transtulit in Obs. II. 15. Verum hoc loco omnes nostri constanter *constitere*. Præterea *regem Romanorum* ed. Venet. 1498. et tum *proxime*, pro *proximi*, omnes excusi Aldo priores: is vero *proximi* dedit, consentientibus ei lectioni scriptis. Supra c. 16. 'Etsi satis credebant Patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella.' Eodem cap. 'Quum perfusus horrore venerabundusque adstitissem.' cap. præc. 'Miraculo primo esse Romanis, qui proximi steterant, ut nudari latera sua sociorum digressu senserunt.' Infra XXXVII. 42. 'Auxilia enim subsidiaria, quæ proxima locata erant, pavore et consternatione quadrigarum et ipsa in fugam versa:' ubi etiam quidam codd. *proxime locata erant*. Vid. plura ad XXII. 12. § 7.

§ 3 *Armata circumdatur Romana legio*] *Arma circumdat Romana legio* edd. vett. dissentientibus scriptis omnibus, qui in vulg. conspirant. Qui primi Livium in lucem protraxerunt, typisque descripserunt, ita dedisse videntur, quod inciderint in cod. in quo exaratum erat *armata circumdat Romana legio*: quem errorem in Mss. frequentem esse infra videbimus ad X. 10. § 1. Et ita etiam interpolator quidam in Hav. emendare voluit, ultimis duabus literis τοῦ *circumdatur* lineola subjecta, qua eam delendam esse innuebat. Ex vitiosa autem tali scriptura deinde, non consultis integrioribus membranis, sensus caussa factum *arma circumdat Romana legio*. Præterea vox *Romana* exsulat a Leid. 2. Denique *negotium datum erat*, alio vocab. ordine, Harl. 2.

§ 4 *Tum ita Tullus infit*] *Tum illa Tullus* pro var. lect. adscriptum est marg. Lipsiens. Deinde *inquit* præferunt Voss. 2. et Hav. sollemni librariorum errore. Vid. Nic. Heins. ad Nas. Met. IV. 475. Sup. hoc lib. c. 23. 'Ibi infit Albanus.' III. 71. 'Dedere cupidæ audiendi plebi, ut, qua vellet, Scaptius diceret. Ibi infit:' ubi etiam quidam codd. perperam

inquit præferunt. Mox vocula *ante* omittitur in Harl.2. et Lipsiens. quam etiam in uno Pal. deesse Gebh. monuit ad cap. præc. § 11. Denique *primum* deest in edd. princc. quod primus add. Ald. et *Dis* pro *Diis* exhibet Flor.

Hesternum id prælium fuit] *Externum* Leid. 1. Voss. 2. Harl. 1. Port. et Lipsiens. qui error in membr. antiq. ubi promiscue adspiratio vel addi vel demi solet, et literæ *s* et *x* sæpissime confunduntur, frequens est. Vid. ad XL. 14. § 2. Insuper pronomen *id* deest in Leid. 2. Mox *major et periculosior* Hav. *major atque periculosior* Voss. uterq. Harl. uterq. Leid. uterq. Port. et Lipsiens. Denique *cum proditione atque perfidia* Leid. 2.

§ 5 *Injussu meo Albani subiere*] *Jussu meo* a m. pr. Hav. qui mox habet *subire*. Sed *subicere*, una litera male interposita, Harl. 1. *Subierunt montes* Flor. Tum *imperium istud*, idem Hav.

Vobis ignorantibus deseri vos, averteretur a certamine] *Ignor. vob.* Harl. 2. Lipsiens. et Port. Tum *vos* deficit in Voss. 1. et Leid. 2. Tandem *adverteret a cert.* Voss. 2.

Circumveniri se a tergo ratis terror ac fuga injiceretur] *Circumvenire* Harl. antiq. Voss. 1. Leid. uterq. et Lips. Tum *ab tergo* Flor. Voss. 2. Leid. 1. Lipsiens. Port. Hav. omnesque edd. usque ad illam Curionis, quæ *a tergo* dedit, quibusdam meorum concinentibus. Hinc *terror aut fuga* Lipsiens. et Port. *terror et fuga* Hav. Denique *iniceretur* Voss. 1. Leid. ambo, Harl. ambo, Lipsiens. et Port. quod more sollemni scriptum pro *injiceretur*. Vid. hoc lib. ad c. 30. § 2. *inicerentur* Voss.2. quoniam *terror ac fuga* præcesserunt. Livio autem frequens est, ut duobus nominibus numeri singularis subjiciat verbum numero multitudinis. Vid. ad hujus lib. c. 31. § 6.

§ 6 *Ut et vos, si quo ego inde agmen declinare*] Vocula *et* non comparet in Voss. 2. Tum *dec. inde ag.* trajectis dictionibus, Voss. 1. et Leid. 2. Mox *Metus ille est* Flor.

Nisi in hunc insigne jam documentum mortalibus dedero] *Nisi hunc ins. in doc.* Hav. *nisi hunc ins. jam doc.* sine præpositione Leid. 1. Voss. 2. Harl. 2. Port. et vett. edd. ut oratio concipiatur pari modo, atque Sigon. infra emendandum censuit XXIV. 8. 'Lacus Thrasimenus et Cannæ tristia ad recordationem exempla, sed ad præcavendum simile utilia documenta sunt:' ubi alia vide. Potius tamen credo, præpositionem *in* sive ī interceptam esse a præc. voc. litera finali. Vid. ad XXXV. 8. § 9. et XXXVII. 41. § 8.

§ 7 *Centuriones armati circumsistunt*] Mss. omnes *cent. arm. Mettium circums.* Quod non debuit negligi. Is enim erat imperii ordo, ut, Albano exercitu in concionem progresso, ipsi soli centuriones Romani, sive tamquam vitem tenentes et supplicii exactores, sive per speciem honoris, Mettium observarent, circumdarentque; ne, ut in magna multitudine, maxime ubi audiret criminis sui pœnam, elaberetur. Deinde, cum sententiam de urbe Alba peregisset Tullus, ne ad horrorem ejus aliquid moverent Albani, omnes Romani armati eos circumsteterunt. II. 2. 'Dicere incipientem primores civitatis circumsistunt.' *Jac. Gron.* Mediam vocem *Mettum* non modo agnoscunt omnes, quibus usus sum, codd. Flor. Voss. ambo, Harl. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Port. et Hav. atque ex Oxon. L. 2. et B. teste Hearnio; verum etiam omnes omnino edd. usque ad postrem. Grut. quæ prima perperam eam ejecit. Quare eamdem loco, unde mota erat, restituendam existimavi.

Quod bonum faustum felixque sit] *Quod bonum faustumque sit*, altera voce omissa, Hav. Male. Vid. de Brisson. de Formul. I. p. 66. ubi ejusdem formulæ etiam ex Livio plura exempla conlegit.

Vobisque, Albani] *Albanis* Harl. 2. qui idem cum Voss. 2. mox *plebeis* præfert. Tum *primos in patres*, pro *primores*, Hav. *primores inpres patres* Lipsiens.

Albana res est, sic nunc in unum redeat] *Ex uno modo in duos* Harl. 2. qui insuper voces *est* et *nunc* omittit.

§ 8 *Ad hæc Albana pubes*] *Ad hoc* Voss. 2. Vid. ad XXI. 52. § 10. Hic tamen nihil muto unius cod. auctoritate. Mox perperam etiam Hav. *communi tum metu*. De lapsu hoc librariorum infra vid. ad XXII. 17. § 5.

§ 9 *Meti Suffeti*] Vett. *Metti Fufeti*, quomodo appellat Dionys. *Lips.* Vide ad XXIII. § 4.

Fidem ac fœdera servare] *Fidem fœdere servare* Voss. 2. Verbis autem præcc. *dicere*, pro *discere*, Voss. 1. et Leid. 2. Vid. ad XXXIX. 34. § 6.

Tu tuo supplicio doce] Pal. 1. *ni tuo*. Scriptum erat *ne tuo supp. doce*. Gebh. Scribe cum Flor. Voss. 1. Helm. Rott.Gud.Mureti libb. Andr. et Tarv. *at tu tuo supplicio doce*. Non ceperunt elegantiam hanc. Vid. ad XXIV. 37. *J. F. Gronov. At tuo supplicio* Leid. 1. omissa vocula *tu*, quam intercepit prima syllaba vocis seq. Verum recte *at tu tuo supplicio* etiam Harl. antiq. Quam lect. se in Oxon. L. 2. B. et C. reperisse Hearne testatus est. Neque aliter primæ edd. Sed voculam *at* jam omissam vidi in ed. Ven. 1495. Vid. ad c. 18. § 9. Particula *at* cod. Voss. 1. adscripta quidem m. pr. erat, librarius tamen, ne quid dissimulem, eam, additis notis, delendam indicavit.

Ita jam corpus distrahendum dabis] *Jam ita* Voss. 1. et Leid. 2. Præterea *distr. paucis dabis*, voce interjecta, Lipsiens.

§ 10 *In currus earum distentum inligat Mettum*] *In currus duarum* Voss. 2. Tum *alligat* Leid. 2. et a m. sec. Port. Vid. ad V. 27. § 9. Mox *deinde liversum iter* Leid. 2.

Qua inhæserant vinculis membra] Pall. duo *inhæserat*. Gebh. *Inhæserat* etiam Voss. 2. et Lipsiens. Sed omnino librariorum errore: unde etiam in posteriori Ms. a m. sec. pro var. lect. margini adscriptum est *inhæserant*. Præterea male etiam *quia inhæserant* Hav. a m. pr. Vid. ad XL. 29. § 8.

§ 11 *Avertere omnes a tanta fœditate oculos*] Varia hic lectio habetur. Quidam distinguunt ante *avertere*, et supplent verbum *sunt* post *concitati*. Alii continuate legunt, ut *omneis* sit accusativi casus, et nominativus *concitati* ad *avertere* referatur. At sic ego *omnium* legere malim, non *omnes*. Glar. *Tanta fœditate*, præpositione neglecta, Voss. 2. *omnes aptanda fœditate*. Leid. 1. ut voluisse videatur, *ab tanta fœditate*. Si ultima, quam Glar. memorat, interpunctio placet, etiam, si *oculos* deleatur, nihil ad sensum defuturum Doujat. testatur. Priorem tamen, quam edd. passim receperunt, præfero.

Exempli parum memoris legum humanarum fuit] Cogitandum, num scribi possit, *legum Romanarum fuit*. Nam sequitur, 'in aliis gloriari licet,' &c. *Rhen.* Emendat Rhen. *Romanarum*, pro *humanarum*, quod non placet: nam et a vet. lib. dissidet, et a Varrone, qui ita scribit de Vita Pop. Rom. ut est ap. Non. (vid. 'Distrahere') 'Metium Fufetium propter perfidiam interfecit pene imperiosius, quam humanius.' *Sigon. Legum humanarum* etiam Mss. nostri; ne quis forte accedat conjecturæ Rhenani, *Romanarum*. Quam certe omisisset, si ei fuissent in memoria isthæc Silii Punic. I. 152. 'Antiqua de stirpe Tagum, Superumque hominumque Immemor, erecto suffixum robore mœstis Ostendebat ovans populis sine funere regem.' Occurrissentve, quæ de Leg. XII. Tab. scribit Gell. Noct. Att. XX. 1, ubi notandum, quod dicit, 'Acerbitas plerumque ulciscendi maleficii bene aut caute vivendi disciplina est.' *Grut*. Robortell. de Art. Corr. Ant.

Libb. p. 26. *legum Romanarum* adversus Sigon. defendit; et in loco Varr. a Sigonio laudati, *immanius*, pro *humanius*, legendum censet. Verum sententiam suam vindicavit Sigon. Emend. I. 2. p. 142. Cui etiam favent omnes codd. quos consului.

Cap. XXIX. § 1 *Jam præmissi Albani erant equites*] Cleric. in Arte Crit. tom. II. p. 67. *præmissi Albam erant equites* scribendum conjecit. Verum in nupera Livii ed. τὸ *Albani* operarum errori tribuendum esse recte vidit. Non tamen hic error in solis Gron. posterioribus, quarum tantum eo loco meminit, commissus est, sed et in multis priorr. Mediol. 1480. Tarvis. utraq. Venet. pluribus, Ascens. prima, Mogunt. et aliis; immo etiam in codd. Leid. 2. Port. et a m. pr. Hav. in quo m. altera margini adscriptum erat *Romani*. Insuper Hearne ex solo Oxon. L. 2. *Albam* laudans, reliquos quatuor, quos adhibuit, pariter *Albani* habuisse tacitus agnoscere videtur. Simili errori tribuendum, quod mox *Romani*, pro *Romam*, reperiatur in Voss. 2. Ceterum τὸ *erant* exsulat a Leid. 1. quod transponunt priores edd. *erant Albam*, vel *Albani*. Ald. primus dedit *Albam erant*, quem ordinem servant omnes reliqui scripti. Denique vox *equites* non comparet in Port.

Ad diruendam urbem] Pall. 1. ac 3. *dirimendam*: ut mox iterum Pal. 1. *jam fragor tectorum, quæ dirimebantur*. Gebh. *Dirimendam* Lipsiens. et Port. *ruiendam* Voss. 2. *irruendam* Hav. a m. pr. *dirruendam* a m. sec. Præterea *Legiones deinde ductæ sub s ad dirimdā* Leid. 1. Quibus vocibus ac notis quid librarius indicare voluerit, me adsequi non posse, ingenue profiteor. Nisi forte dicendum sit, τὰ *sub s* ex marg. in contextum inrepsisse, iisque librarium indicare voluisse *subintelligē sunt*.

§ 2 *Qualis captarum esse urbium solet*] *Urbium esse solet*, alio ordine dictionum, Lipsiens. et Hav. Sed τὸ *esse* omittit Harl. 2. Tum *fractisve ariete muris* Leid. 2. et Port. Sed *effractis portis* proxime præcesserat. Hinc *arce jam*, pro *arce vi*, Harl. 2.

Et cursus . . . . miscet] *Et incursus* Voss. 1. a m. pr. *et concursus* Haverk. Tum *miscēt*, id est, *misceret*, Port. Vid. ad XXXIX. 52. § 6.

§ 3 *Ita defixit omnium animos, ut præ metu obliti*] Vid. Varr. Lectt. Alio ordine *omnium ita defixit animos* Hav. Dukeri conjecturam adstruit locus simillimus Justini VIII. 5. 'Non quidem pavor ille hostilis, nec discursus per urbem militum erat, non tumultus armorum, non bonorum atque hominum rapina; sed tacitus mœror et luctus.'

Rogitantesque alii alios] Particula *que* exsulat a Leid. 2. Mox *in itineribus*, pro *in liminibus*, Lipsiens.

Ultimum illas visuri] Cujus sit, ignoro: sed admodum recens est. Nam et Sigon. prior *ultimum illud visuri*. Ubi video adscriptum Mureto, '*illas* in vett. et melius.' Qui sint vett. isti, ipse viderit. Ego nec in scripto ullo, nec impresso ab Andr. ad Sigon. inveni aliter, quam *ultimum illud*. Et sine dubio dictum est, ut *hoc tertium* ap. Curt. IV. 11. *extremum hoc* ap. Val. Flacc. IV. 253. De quibus Obs. II. 8. Cic. ad Att. XIII. 46. 'Meo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi, ex eo hoc primum.' *J. F. Gron. Ultimum illud* uno ore probant etiam nostri omnes, Voss. ambo, uterq. Harl. uterq. Leid. Hav. Lipsiens. et Port. Eamdem lect. ex libb. quos ap. Oxon. vidit, L. 2. B. et C. laudat Hearne. Vulgatum *ultimum illas*, quod cujus esset J. F. Gron. ignorabat, demum vidi in Mod. Francof. 1588. Pristinam itaque lect. revocare non dubitavi.

§ 4 *Ultimis urbis partibus*] *In ultimis* Harl. 2. et Hav. Præterea alio ordine *partibus urbis* Lipsiens.

In quibus natus quisque] *Iratus*, pro

natus, Voss. 2. errore orto ex similitudine ductuum literarum *ir* et *n*. Id tamen aperte falsum videns librarius, quum forte opus absolutum relegeret, ex ingenio margini adscripsit *creatus*.

§ 5 *Conspectus aliorum mutua miseratione*] Pal. 1. *mutita miseratione*. Gebh. Et hoc erranti librario adscribere nullus dubito. Simili lapsu *uerare*, pro *iterare*, scripserat librarius apud Hor. Epist. I. 18. vers. 11. recte id inprobante Bentleio.

Vocesque etiam miserabiles] Τὸ *etiam* non adparet in Lipsiens. Leid. 2. et Port. *Vocesque et miserabiles* Harl. 2. Alibi sæpe τὸ *et* cum voce *etiam* commutatur. Vide ad XXII. 47. § 9. Mox *mulierum præcipua* Flor.

§ 6 *Egressis urbem Albanis*] *Urbe* Leid. 2. et a m. sec. Hav. Non sequor. Vide quæ infra dicentur ad XXIX. 6. § 4. *Egressisque urbem* Leid. 1.

Omnia tecta adæquat solo] *Adæquabat solo* Voss. 2. *solo adæquat* Voss. 1. et Leid. 2.

Unaque hora quadringentorum annorum opus] Ex Dionys. III. p. 172. colligitur, Albam stetisse annis quadringentis octoginta septem. Sed hæc non rotunde numerat Livius. *Glar.* Errat: dicere debuit *quingentorum*. Sed Virgilium sequitur Æn. I. 272. 'Illic ter centum.' Intelligis, quid velim. A condita Alba ad Romulum annos trecentos statuit Virg. Livius sub Tullo quadringentos. Quare Virg. sequitur. *Tan. Faber*. Lege Dodwell. de Cyclis Dissert. X. in fine. *Duk.* Clericus, præfatus parvam fuisse urbem, si una hora dirui potuit, hyperbolen in his agnoscit. Verum Latinis et Græcis frequens, ut hora vel una hora fieri dicant, quod parvo tempore fit. Ita μία ὥρα plerumque capitur in Apocal. Johann. c. 18. comm. 10. Οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ ἰσχυρὰ, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου: ubi videndus Pricæus. Et ita hora in genere pro tempore ponitur; ap. Ter. Eun. II. 3. 49. 'Dum hæc dicit, abiit hora.' Propert. Eleg. I. 6. 11. 'His ego non horam possum durare querelis.' Et eo sensu 'momentum horæ' apud Phædr. Præfat. III. 5. 'Momentum ut horæ pereat officiis meis.' Ubi vid. Burmann. Ut ergo hora in genere tempus notat, ita una hora est tempus exiguum. Ceterum *quad. ann. tempus*, perperam Lipsiens.

Templis tamen Deum temperatum est] Non infrequens verbum Livio. Sic 'temperare manibus,' II. 23. abstinere se a vi facienda. 'cædibus,' II. 16. 'proditionibus,' XXIV. 39. 'neci mulierum,' Tac. Ann. XIV. 37. At aliter Noster, ubi apponit res vel personas, cum quibus moderatius vel minus actum est. Præpositionem enim interponit. VI. 17. 'In quo ab sociis temperaverunt.' VII. 20. 'Ab oppugnatione urbium temperatum.' XXIV. 31. 'Nec ab ullo temperatum foret.' XXXIX. 10. 'Ab his sacris se temperaturum.' Num quid igitur hic quoque fuit *A templis?* Sed Cic. quoque Verr. I. 59. 'Te putet quisquam sociis temperasse?' Et II. 6. 'Si cuiquam ulla in re umquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis.' *J. F. Gron.* Ego nihil in verbis præscriptis mutandum existimo. In vulg. enim lect. consentiunt omnes libri scripti et editi, nisi quod series mutetur in Harl. 2. hoc modo habet, *Tamen templis Deum;* et edd. ante Ald. quas vidi, præferant *Templis tantum Deum:* quas voces etiam alibi librarii commutarunt. Vid. ad III. 46. § 1. Præterea non semper Livius eam, quam Gronovius putabat, differentiam utriusque constructionis observavit. Nam quemadmodum 'temperare cædibus' loco ab eo laudato dixit, ita etiam 'temperare a cæde' XXV. 25. 'Cum omnia terrore ac tumultu streperent, a cædibus tamen temperatum est.' Et eodem modo quo 'temperare lacrimis' dixit Liv. XXX. 20. 'temperare a lacrimis' est ap. Maron. Æn. II. 8. quo

loco 'temperare ab injuria et maleficio' ex Cæsar. B. G. I. 7. laudat Emmeness. Contra quemadmodum 'ab obpugnationibus urbium temperare' Livio in usu fuisse exemplum a Gronovio productum evincit, ita eumdem 'urbibus obpugnandis temperare' adhibuisse constat ex X. 12. 'Urbibus obpugnandis temperatum est, in quas timor Etruscos compulerat.' Hac forma 'amicis temperare' occurrit ap. Cic. pro Balb. c. 27. 'Nostras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus:' et 'privignis temperare' ap. Hor. Od. III. 24. 17. 'Illic matre carentibus Privignis mulier temperet innocens.' Quæ exempla evincere videntur, has similesque locutiones, tum apud Livium, tum apud alios scriptores, sine discrimine usurpari.

Edictum ab rege fuerat] *A rege edictum* Leid. 2. Lipsiens. et Port. *edictum a rege* Voss. 1. et Hav.

CAP. XXX. § 1 *Eamdem sedem Tullus regiæ capit, ibique habitavit*] Auctoritatem sequuti scripti cod. sic legemus, *Eam sed. Tul. regiæ capit, ibique deinde hab.* Rhen. *Ibique deinde hab.* editus a Campano. Ceteri excludunt *deinde*. Recte. Neque enim in ullo visitur Pall. Imo, si quid sentio, abjiciendæ præterea duæ reliquæ voces *ibique habitavit*. Hæreas etiam, an non pretium constituendum lectioni Pal. 1. *ea sede Tull. regiam capit*. Nam certe in Pall. ceteris exstat illud *regiam*. Grut. Triumphat de hac producta lectione Rhen. at ego aliam ei obduco ex Pal. 1. forte meliorem, *eadem sede Tullius regiam capit, ibique habitavit;* ejecto quoque τῷ *deinde*, quod et reliqui duo abdicant. Ceterum Pall. duo, ut et Camp. *eam sedem Tullus regiam capit*. Gebh. Rott. Helm. Gud. Voss. uterq. *ibique habitavit*, sine voce media. *J. F. Gron.* *Eandem sed. Tul. regiæ capit* Hav. *eadem sed. Tul. regiam capit* Lipsiens. *eam sed. Tul. regiam capit* Harl. 2. Verum τὸ *deinde* omnes libri manu exarati, quibus usus sum, Voss. ambo, Harl. uterq. Leid. uterq. Lipsiens. Port. Hav. et fragm. Hav. ignorant. Quod Hearne etiam non invenit in Oxon. L. 2. B. et C. Tot itaque codd. testimoniis confossam vocem, quam Rhen. unius Wormaciensis auctoritate addiderat, ex contextu ejeci.

§ 2 *Principes Albanorum in patres, &c. legit Tullios, Servilios*] Inter celebres et illustres familias, quæ ex diruta Alba Tulli Hostilii regis temporibus Romam commigrarunt, ap. Livium 'Tullios' relatos reperio. Dionys. III. p. 170. in earum relatione non *Tullios*, sed *Julios*, memorat: cujus lectio eo mihi verior videtur, quo magis constat, Juliam gentem, non Tulliam, longa Alba fuisse oriundam. *Sabell.* Pro *Tullios*, Sabell. *Julios* legendum censet ex Dionysio. Ego propemodum adducor, ut utrumque legendum putem. Nam et Tulliorum et Juliorum apud priscos Romanos insignis mentio, etiam in magistratibus; quamquam nomina principum familiarum utrobique non prorsus conveniant. Vid. etiam, quid sibi hoc 'templum' velit, quod mox subjungit. *Glar.* Mendose 'Tullia' gens inter Albanas Romam a Tullo Hostilio translatas numeratur, pro 'Julia.' Id indicat Dionys. qui, eodem ordine commemorans has gentes, inquit, Ἰουλίους, Σερουϊλίους. Adde, quod gens 'Tullia' non Albana fuit, sed Corniculana; et quod *Tullus* et *Tullius*, pro *Julo* et *Julio* sæpissime est mendose. ['Et hoc quoque notavit Sabellicus.'] *Sigon.* Pal. 1. *Tullos;* 2. *Tulios:* ut admodum probabile sit, quod conjecerat Sabell. et non improbat Sigon. *Julius*. Grut. In Pal. 3. ancipiti litera *tulios* scriptum est, ut nullo possis legere negotio *Julios*. Quod verissimum esse, dudum perdocuit Sigon. *Gebh.* Damnat. lect. *Tullios* præferunt Flor. Voss. ambo,

Harl. uterq. Leid. uterq. Port. Hav. et fragm. Hav. *Tullos* Lipsiens. Ex Oxon. etiam ap. Hearne *Tullios* habent L. 2. B. et C. Sed ab eodem inspecti L. 1. et N. *Julios* legunt. Quam scripturam probavit quoque Lud. Dorleans ad Tac. Ann. xi. p. 594. Alia exempla, ubi *Tullus* pro *Julus* et *Tullius* pro *Julius*, olim mendose legebantur, vid. ad ii. 43. §1. iv. 35. § 4. c. 56. § 2. c. 61. § 1. v. 10. § 1. c. 16. § 1. vi. 4. § 8. et alibi sæpe. Nescio tamen, an tot codd. et principum edd. auctoritate ac consensu firmata vox ex Liviano contextu, id quod Gron. 1665. fecit, ejici, et alia ei substitui debuerit. Præsertim quum secundum Liv. aliosque jam Juliam gentem Romæ, ante Albam dirutam fuisse, evincat Proculus Julius, cui Romulus, cœlo repente delapsus, se obvium dedit. Vid. i. 16. Flor. i. 1. et quos eo loco laudat Freinshem. Ex his Dionysio vocatur ii. p. 124. Ἰούλιος ὄνομα, τῶν ἀπ' Ἀσκανίου, γεωργικὸς ἀνὴρ, καὶ τὸν βίον ἀνεπίληπτος. Hinc *Tullios* loco restitui; ex quo si quis vocem illam certioribus argumentis ejiciendam probaverit, ei lubens cedam.

Quintios, Geganios] Quinctum, Quinctium, Quinctilium, et Quinctilianum, scribendum esse, facile omnes intelligent, qui Capit. lapidum scripturam observaverint. Eadem scriptura servatur etiam in quibusdam Mss. Diodori Siculi, quos mihi commodavit Lud. Beccatellus, tum cum Venetiis Pontificiæ legationis munus obiret. Qui libri cum hactenus impressi non sint, plurimum mihi, ut post idoneo loco ostendam, ad Livianam historiam emendandam sæpissime profuerunt. In iis ergo est Κοΐνκτος, et Κοΐνκτιος. Itemque est cum in aliis lapidibus, tum in quodam pervetusto, qui in agro Regiensi est, ap. Horatium Malegutium, ejusmodi: QVINCTAE. NONIAE. RVFAE. ET. NONIAE. Q. F. QVINCTVLAE. Quid plura? in ipsis etiam Livianis Mss. ita demum sæpe esse, quamquam inconstanter, comperi. *Sigon.* Vide eumdem Sigon. ad Liv. iv. 17. § 9. et Colomes. ad Quinctil. Institut. Orat. in princ. Huic scribendi rationi adversatur Turn. Adv. xxx. 28. cum alia caussatus, tum etiam marmorarios lapidumque scalptores bonos grammaticos non fuisse, sed operarios, manu, quam mente, doctiores, eosque in vulgo, non in doctis, numerari; quos propterea in his similibusque peccasse existimat. Quod ut locum habere potest in ignotorum et ex vulgo procreatorum hominum monumentis, ita non facile in illis, quæ vel publica auctoritate, vel a viris honoratis dedicata sunt, admissum fuisse credo, ubi quæque ad præscriptum exprimenda erant, ad quod deinde opus absolutum etiam exigebatur. Certe id non videtur statuendum de marmoribus Capitol. in quibus non semel vel aliquoties, sed constanter hæc orthographia obtinet. Huc accedunt nummi antiqui, eamdem scribendi rationem adprobantes. Certe Patin. in Gente Quinctia duos vulgavit, quibus epigraphe est T. QVINCTIVS. CRISPINVS. A. A. A. F. F. et T. QVINCTIVS. CRISPIN. SVLPIC. III. VIR. A. A. A. F. F. alium in gente Nonia, cujus inscriptio SEX. NONIVS. QVINCTILIAN. III. VIR. A. A. A. F. F. Vaillant. in Numism. Colon. part. i. pag. 56. quartum, in quo memoratur P. QVINCTIL. VAR. II. VIR. His auctoritatibus permotus passim eamdem scripturam secutus sum, quæ sæpe occurrit in optimo meorum Leid. 1. et etiam obtinuisse videtur in antiq. Ms. ex quo initium xxxiii. Livii editum est; ubi non modo edd. principes præeuntem cod. secutæ sunt, sed et recentt. quæ alibi semper aliam scribendi rationem receperunt. Vide etiam Gebh. infra ad Liv. iii. 20. § 3. In adpellativo vero quintus, a communi orthographia recedendum non judicavi. Vid. Cort. ad Sall. Jug. c. 24.

Præterea *Geganas* Harl. 1. *Greganios* Leid. 2. et Hav. Vide ad IV. 17. § 7. Tum *Curatios* Flor. Port. et Hav. *Curacios* Lipsiens. Vide hoc libro ad c. 24. § 1. Denique *Celios*, pro *Clælios*, Voss. 1. et Leid. 2.

Templumque ordini ab se aucto curiam fecit] Noris. Dissert. ad Cenotaph. Pis. I. 4. p. 53. e Cic. aliisque, nec non ex hoc loco Livii, et ex XXXVII. 52. et 53. ostendit, senatum sæpe in templa coactum fuisse. Potuisset omittere testimonia Livii. Nam quum senatus in templum vocatus dicitur, semper additur nomen numinis, cujus id templum esset, ut Jovis, Apollinis, Bellonæ. Sed Livius curiam templum vocat, quia inaugurato consecrata erat, ut senatus ibi auspicato haberi posset. Vid. Varr. de L. L. VI. pag. 67. ed. Dordr. Serv. in Virg. Æn. I. 446. VII. 153. et 174. et Manut. ad Cic. ad Fam. IV. 6. Et sic rostra templum vocant Cic. in Vatin. c. 10. et Liv. VIII. 14. et 35. *Duk.*

Ad patrum nostrorum ætatem adpellata est] *Ad patrum nrm æt.* Leid. 1. *ad patrum nostrum æt.* Leid. 2. *ad patrem nostrum æt.* Harl. antiq. *ad patrum usque nostrorum æt.* transpositis in alium ordinem dictionibus, Haverk. Tum *vocata est* Hearn. Oxon. L. 2. quod alterius illius glossema habendum videtur. Vide ad 20. § 4.

§ 3 *Aliquid ex novo populo adjiceretur*] Pal. 1. *aliquid novo populo addiceretur.* Et ultimum quoque verbum retentat Pal. 3. præ vulgato *adjiceretur.* Gebh. *Addiceretur* etiam Leid. 2. Lipsiens. et fragm. Hav. Quod errantibus librariis tribuendum est, qui 'adicere,' pro 'adjicere,' scribere soliti fuerunt: quemadmodum etiam hic scribitur in Leid. 1. Voss. utroq. et Port. Qua ratione *iniceretur*, pro *injiceretur*, habuimus supra hoc lib. 28. § 5. Vid. ad II. 10. § 9. et IV. 8. § 5.

Legiones etiam veteres] Vet. et sincerior lectio *Legiones et veteres.* Rhen. *Legiones etiam veteres* primus edidit Ald. quum priores dedissent, media voce exsulante, *Legiones veteres.* Sed cum Rhenano faciunt omnes codd. quos consului, præter Hav. in quo *Legiones etiã veteres* reperi, et Flor. in quo *legiones veteres.* Vid. ad II. 44. § 3. Voculas *et* atque *etiam* commutari videbimus ad XXII. 47. § 9. et hoc cap. § 6.

§ 4 *Res nequidquam erant repetitæ*] *Nequiquam* Flor. et Leid. 1. Vide ad XL. 47. § 9. Paullo ante *inducit*, pro *indicit*, Voss. 2. Vid. ad XXXVIII. 43. § 1.

§ 5 *Ad Feroniæ fanum comprehensos a Sabinis*] His Livii verbis haud dubie apparet, in Sabinorum potestate Feroniæ fanum ea tempestate fuisse. Nec desunt, qui scribant, circa Soracte montem, et urbem Feroniam et Deæ templum religiosissimum fuisse; ipsamque a ferendis arboribus ita appellatam. Sed Dionys. II. 113. in Latio haud procul Circeiis in Pometinis campis 'Feroniæ templum' a Spartanis conditum tradit: nomenque datum genio ab æquorea latione. Maroque vetustatis peritissimus Æn. VII. 799. 'Circeiumque jugum, queis Juppiter Anxurus arvis Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco.' Vide igitur, ne utrobique Deæ templum fuisse dicendum sit. Cui opinioni si quis gravate accedat, perbelle fateatur necesse est, alteram opinionem esse falsam. Accedit et his tertia quædam, quod Ptolem. III. 1. inter Lucam et Pistoriam 'Feroniæ lucum' in Etruria retulit. De quo nunc loco an intelligi possit, viderint alii. *Sabell.* Neque intelligitur hoc loco lucus Feroniæ, Ptolemæo memoratus, de quo agit Cluv. Ant. II. 2. p. 460. neque etiam Feroniæ lucus, fons, et templum in campis Pometinis, memoratum Dionys. II. de quo vid. Cluv. Ital. Antiq. III. 7. p. 1013. sed potius aliud Feroniæ templum in agro Ca-

pemato sub montem Soracte, unde non longe siti erant Sabini, qui Romanos mercatores comprehenderant, et Etruscorum Veientes, qui Sabinis opem tulerunt, ut Livius refert. De eo consulendus Cluv. Ital. Antiq. II. c. 3. p. 547. Haud mirum autem, eo negotiatores Romanos profectos esse, cum fanum illud communiter a Sabinis et Latinis coleretur. Vid. Dionys. Antiq. III. p. 173.

Mercatu frequenti] Vet. *mercato*, Notavi supra simile. *Lips.* Pall. tres idem præferunt, quod codex Lipsii, nempe *mercato*, antiquo scribendi ritu. Verum hæc talia minutiora censeo, quam ut debeam indicare lectori: præsertim qui norit, ætatem fere unamquamque peculiarem sibi finxisse orthographiam; ne inusitata isthæc omnia referamus ad antiquitatem exoletam: sed et occupatior sum, quam ut liceat libeatve descendere ad has criticorum nænias inanes. *Grut.* Pall. tres, Lipsii cod. *mercato*: sic III. 17. Pal. 3. 'Appii Herdonii ducto et auspicio;' non *ductu*. IV. 27. ut habent Mss. duo Pall. 'Inter nocturnos tumultus moderato difficilem;' ubi male edidit Camp. *moderatus difficiles*. Gebh. *Mercato* etiam Voss. uterq. Leid. 2. Lipsiens. fragm. Hav. et a m. pr. Hav. id quod probat etiam Ger. Voss. ad Vell. Pat. I. 8. p. 54. Sed vid. ad I. 16. § 7.

Ac Romæ retentos] *Detentos* fragm. Hav. Vid. ad Epit. Liv. III. *et Romæ retentos* Hav.

Hæ caussæ belli ferebantur] *Parabantur* Neap. Lat. unde *putabantur* legendum esse ipse Latinius conjecit. Verum nihil mutant reliqui codd. nisi quod *hæc caussæ* sit in Flor. Lipsiens. fragm. Hav. a m. pr. et Port. a m. pr. atque *hæ enim caussæ* in Hav. Paullo post *memores suarum*, τῷ *et* omisso, Voss. 2. Vide ad II. 44. § 5.

§ 6 *Nuper etiam adjectione populi Albani*] *Et*, pro *etiam*, Voss. 2. Eadem varietas in Mss. frequens est. Vide ad XXII. 47. § 9. et supra hoc cap. § 3. Tum vocem *Albani* non agnoscit Leid. 2. Hinc *circuminspicere* Flor. Lipsiens. Harl. antiq. Hav. et fragm. Hav.

§ 7 *Proximi Etruscorum Veientes*] Fontaninus de Antiq. Hortæ I. 1. Veientes e numero duodecim populorum Etruriæ expungit, idque testimonio hujus loci confirmat, in quo Liv. Veientes in ipsa Etruria non agnoscere dicit. Hoc ita videtur colligere, quod proximi Etruscorum ipsi Etrusci non sunt. Credo, plerosque verba Livii ita accepturos, ex omni numero vel ex omnibus populis Etruscorum Veientes 'proximos regione,' ut v. 8. loquitur, fuisse Sabinis. Liv. II. 50. 'Veios Etruscam civitatem;' v. 22. 'urbem Etrusci nominis' vocat, et Veientes sæpe Etruscis connumerat, ac sine discrimine eosdem modo Veientes, modo Tuscos et Etruscos dicit. I. 15. 'Belli Fidenatis contagione irritati Veientium animi et consanguinitate (nam Fidenates quoque Etrusci fuerunt).' II. 46. IV. 17. 18. 21. et seqq. et v. 15. Flor. I. 12. 'Anniversarii hostes ab Etruria fuere Veientes.' *Duk.* Verbis præcedentibus *Etruriaque erat vic.* addita vocula *que*, præferunt Voss. 1. et Leid. 2.

Publico auxilio nullo] *Nullo auxilio* Voss. 1. et Leid. 2. *auxilio nullius* Voss. 2. An voluit librarius *nullius*? Sed vulgat. præstat. Paullo ante *merces fuit* Flor. *merces etiam valuit* Voss. 1. et Leid. 2. *et merces valuit* Voss. 2.

Valuitque apud Veientes pacta cum Romulo induciarum fides] Induciæ factæ erant sub Romulo in centum annos, sed sub Tullo Hostilio ruptæ: quippe Veientes cornu dextro adversus Tullum steterant pugnaverantque. Frustra igitur hic servatæ, quæ antea ruptæ erant. Atqui ego memoria lapsum puto Livium. *Glar.* Atqui jam ante contra Tullum, rupta

illa induciarum cum Romulo fide, bellum gesserant, una cum Fidenatibus. Supra c. 27. 'Tullus adversus Veientem hostem dirigit suos: Albanos contra legionem Fidenatium collocat.' Vide et Dionys. Hal. III. 6. et Fest. v. 'Septimontio:' qui etiam urbem Veientium a Tullo oppugnatam ait. Nullæ ergo tunc amplius erant induciæ cum Romulo pactæ, pactæ quidem in centum annos, sed gesto novissime bello violatæ jam, ruptæ, et abolitæ. Glar. Livium memoria lapsum putat. Sigon. qui Glareani censuras diligenter ubique examinat, et, si potest, refutat, hic tamen, quasi acquiescat, et nihil habeat, quo Livium excuset, tacet. Sed profecto nimis foret ille memoriæ lapsus, nimia, ac Livio prorsus indigna incogitantia, rei tam modo memoratæ statim fuisse oblitum. Tertio enim ab hinc capite de isto Tulli contra Fidenates et Veientes bello egit, immo hoc ipso etiam in loco a Sabinis scribit sollicitatos ad defectionem a Romanis Veientium animos 'ob residuas bellorum iras, sed valuisse apud Veientes pactam' novissime, ut censeo, 'induciarum fidem.' Existimo autem, quoniam Livius in superioribus nihil prorsus de exitu istius belli, aut pace inter Veientes et Romanos post horum victoriam restituta tradidit, abductus, ut videtur, narratione novi et inusitati supplicii, quo perfidiam Albani ducis vindicavit Romanus; existimo ergo Veientes, composito tunc bello, Romanis seu eorum regi Tullo Hostilio obligasse iterum suam fidem, pactis denuo in centum annis induciis; idque Livium hoc demum loco per occasionem significare, scribendo 'valuitque apud Veientes pacta cum Tullo induciarum fides.' Sciolos vero, quia nihil ante de induciis cum Tullo pactis legerant, temere satis, sed more suo, Romuli nomen hunc in locum intulisse, quippe a quo Veientibus 'agri parte mulctatis in centum annos inducias datas,' c. 15. meminerant. Atque ita plane Liv. IV. 30. induciarum, ad finiendum prius bellum cum iisdem Veientibus pactarum, meminit demum initio alterius belli: 'Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum et Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum et dies exierat, et ante diem rebellaverant.' De bello a Romanis contra Fidenates et Veientes gesto, pugnaque ad Nomentum et Fidenas pugnata, captisque ipsis Fidenis, ac Veientibus metu similis excidii exterritis, et nequidquam sollicitantibus ad commune bellum duodecim Etruriæ populos supra c. 21. 22. 23. egerat, at de induciis, vel quocumque modo compositum fuerit bellum, ibi ne γρὺ quidem. Multum me etiam in hac emendatione confirmat, quod I. 42. auctor ait, 'Peropportune ad præsentis quietem status bellum cum Veientibus (jam enim induciæ exierant) aliisque Etruscis sumtum,' scil. a Servio. Quibus verbis si ad aliquem, non ad alium certe, quam hunc respexit, tentatum a me locum; nec alias intelligere potest inducias, quarum quidem in superioribus meminerit, nisi has a Veientibus cum Romanis et Tullo in centum rursus annos ex mea sententia renovatas. Nam quas Romulus antea in centum annos iis concesserat, si maxime valuissent semper, tamen jam diu ante Servii imperium, immo jam ante Tarquinii Prisci exiisse debuerunt. At induciæ cum Tullo in totidem annos, quocumque ejus imperii anno, pactæ, necessario sub Servio demum suum decucurrerunt tempus. Nam Tullus regnavit annos XXXII. Ancus XXIV. Tarq. Priscus XXXVIII. Servius denique XLIV. Ex quo manifestum, quocumque Tulli anno initium centum annorum ponas, desinere illos in Serviano imperio. *Periz.* Anim. Hist. c. 4. p. 170. Periz. bene ostendit, *Romulo* hic non posse locum habere, et

pro eo ex historia substituit *Tullo*. Propius ad scripturam libb. accedit *Romano*, vel *Romanis*. E compendio scribendi *Rom.* facile fieri potuit *Romulo*. Dnk.

§ 8 *Quum bellum utrimque summa ope pararetur, vertique*] Pal. 1. *utrimque summa operarent*: alludit ad lect. restitantem in Pal. 3. ac Campani ed. *utrimque summa ope pararent;* quam duco esse legitimam. *Gebh.* Mss. omnes *pararent*. Omnino eadem mutatio placuit auctori II. 54. 'Ut etiam insontes fecisse videri vellent, palam ferretur.' *Jac. Gron.* Maximam partem Mss. *pararent* legere, Gronovio concedam, non tamen omnes. Ex nostris enim ita soli Leid. uterq. Harl. 1. Hav. et Lipsiens. Similiter ex Oxon. solos tantum L. 1. et C. lectioni Gron. faventes laudat Hearne; ne quid de Pall. Gebhardi, quorum 2. vulgat. servasse videtur, dicam. Verum, præter plerosque scriptos, τὸ *pararent* etiam superest in omn., quas vidi, edd. antt. quum contra *pararetur* demum obvium fuerit in Sigoniana 1555. ubi Sigon. testatus est, se ita in Mss. invenisse. Postea Scholion hoc omisit, nec tamen lect. quam olim receperat, simul expunxit. Unde, eo rejecto, alterum recipiendum putavi. De mutatione autem locutionis, quæ hic Livio placuit, ut verbo activo subjungat passivum, infra dicendum erit ad VIII. 34. § 9. et ad IV. 2. § 7. Insuper edd. ante Ald. *utrique summa ope pararent;* quomodo 'utræque manus' inlustratur Gronovio ad Liv. XXXVI. 16. § 6. Sed, quum *utri* mox sequatur, et, præter Leid. 2. etiam *utrique* obferentem, ab alia parte stent omnes codd. scripti, nihil mutans *utrimque* prætuli. Voces *summa ope pararent, vertique* negligentia librarii omissæ sunt in fragm. Hav.

Utri prius arma inferrent] Ms. *uter prius arma inferret*. Lipsius. Ita et Voss. 1. et Leid. 2. *ut prius arma* Lipsiens. Quæ scriptura orta videtur ex compendio scribendi *ut'*, pro *uter*.

§ 9 *Ad silvam Malicusam fuit*] Hanc alii *Malitiam*, alii *Malicusam*, alii *Malitiosam* vocant. In Dionys. cod. vero III. p. 174. legitur *Malefica*. Quod in eum quoque auctorem annotavimus. *Glar.* Cum vett. libb. omnes habeant *ad sylvam Malitiosam*, satis mirari non possum, cur isti emendatores *Malycusam* malint quam *Malitiosam:* quam germanam esse hujus loci lect. probatur ex Dionysio, qui hanc sylvam appellat τὴν ὕλην καλουμένην κακοῦργον. Est autem κακοῦργος *malitiosus* Sigon. Vett. *Malitiosam*. Lipsius. Retinuit ed. Mod. seculi superioris lect. *Malicusam;* nam Ald. exhibet *Malitiam*. Nostrum illud *Malitiosam* restat in Pall. tribus. Neque aliter Græce vertit Halicarn. III. *Grut.* *Malitiosam* etiam invenerunt Latinius in Neapol. et Vatic. atque Hearne in Oxon. quos adhibuit. Neque aliter est in nostris Flor. Voss. ambobus utroq. Harl. Leid. utroq. Lipsiens. Port. Hav. et fragm. Hav. Eamdem lect. probat etiam Cluv. in Ital. Antiq. II. 9. p. 669. Mox *ubi peditum robore*, vocula *et* ejecta, Voss. 1. et Leid. 2.

§ 10 *Invectis turbati ordines sunt*] *Injectis turb. sunt ord.* Voss. 1. et Leid. 2. *sunt ordines* etiam habet Lipsiens. 'invecti' et 'injecti' etiam alibi in Mss. confunduntur. Vide ad IX. 40. § 14.

Deinde illa constare] Vet. libr. *deinde illis constare*. Vere. *Sigon.* Recte Sigon. *illis* restituit. Neque aliter Flor. Voss. 1. Harl. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Hav. fragm. Hav. et Port. edd. denique Hervag. 1539. antiq. In Voss. 2. tota ea vox deerat. Inf. VIII. 19. 'Vitruvio, nec ut vallo se teneret, constare sana mens.' Suet. Tib. c. 11. 'Si sibi pudicitia constaret.' in Ner. c. 30. 'Sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret.'

CAP. XXXI. § 1 *Quum in magna gloria magnisque opibus regnum Tulli*

esset] *In* deest in vet. *Lipsius.* Voc. *in* omittunt etiam Voss. 1. Leid. 2. et fragm. Hav. Utrumque loquendi genus, 'esse magna gloria,' et 'esse in magna gloria,' probum est. Hic tamen, quum optimi codd. vulgatum servent, verosimilius videtur, voculam *in* inter duas voces, alteram litera *m* finientem, alteram ab eadem incipientem, excidisse. Sæpe vero alterutra caussa eam voculam elisit. Exempla habes X. 13. § 3. et XXXVII. 1. § 2. De locutione 'esse in magna gloria' vid. ad II. 22. § 6.

Nunciatum regi Patribusque est] *Annunciatum* Voss. 2.

In monte Albano lapidibus pluisse] Pal. 2. *pluvisse.* ἀρχαϊκῶς. *Gebh.* Nostri codd. hoc loco nihil mutant; qui tamen sæpissime alibi apud Livium *pluvit* et *pluvisse* præferunt. Exempla vide ad VII. 28. § 7. X. 31. § 8. XXIV. 10. § 7. XXVI. 23. § 5. XXVII. 11. § 5. XXXIV. 45. § 8. XXXV. 21. § 3. XXXVI. 37. § 3. XXXVIII. 36. § 4. XXXIX. 22. § 3. c. 56. § 6. XL. 29. § 2. XLII. 20. § 5. XLIII. 13. § 5. et alibi. Nihilominus tamen *pluvisse* etiam hoc loco a Livio profectum credo auctoritate Prisciani, qui, de præterito verborum in *uo* desinentium agens, illa *o* in *i* mutare docet, et tum addit Gramm. X. p. 881. 'Excipiuntur struo, struxi; fluo, fluxi; pluo, pluvi. Livius in II. ab urbe condita et in XXI. et in XXII. lapidibus pluvisse: et in XXIII. sanguine pluvit.' Ubi, pro *in II. ab urbe condita*, legendum *in I. ab urbe condita.* In lib. enim II. Livii locutionem illam occurrere non memini. Postea animadverti, idem etiam visum fuisse Hieron. Columnæ ad Ennii Ann. II. p. 54. Dissensum inter veteres grammaticos et nostras Livii edd. notavit etiam Turn. Adv. XVI. 6. Præterea *lapides pluisse* præfert Lipsiens. Vid. ad III. 10. § 6.

§ 2 *Credi vix posset*] *Vix credi potuisset* Voss. 1. et Leid. 2.

Missis ad id visendum prodigium] *Videndum* Harl. 2. et Lipsiens. *visceudum* Port. Nihil muto. Alibi sæpe 'visere' pro primitivo 'videre' ap. Liv. usurpatur. Inf. III. 68. 'Ex muris visite agros vestros ferro ignique vastatos:' ubi in quibusdam codd. pariter peccatur. XXIII. 7. 'Trepidante tota civitate ad excipiendum Pœnum visendumque.' Et mox, 'Visenda urbe magnam partem diei consumsit.' XXV. 40. 'Visebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata a Marcello templa.' XLV. 27. 'Circumeundam Græciam, visendaque, quæ nobilitata fama magis auribus accepta sunt, quam oculis noscuntur, ut statuit.' c. 33. 'Præda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita:' et sæpe alibi.

In terras agunt] Pal. 1. ac 3. *in terris:* nam variant hos casus auctores. *Gebh.* *In terris* etiam Voss. 1. Leid. 2. et Lipsiens. Verum non placet; ut nec, quod paullo ante *in conspectū*, pro *in conspectu*, habeat Leid. 1. Passim in eo cod. nota, quæ literæ *m* vice fungitur, in fine vocum pro lubitu librarii vel additur, vel demitur.

§ 3 *Visi etiam audire vocem*] *Vocem*, nempe jubentem, monentem. Vid. ad IV. 20. § 7. Præterea *Visi audire et vocem* fragm. Hav. Tum *summo caeloloso* Hav. a m. pr. in quo deinceps *luco* emend. m. altera. *Summi cac. loco* Voss. 2. Port. et fragm. Hav. Sæpe ita alibi scribæ lapsi sunt. Vid. ad XXI. 48. § 4.'

Ritu sacra Albani facerent] *Ritu Albani sacrificarent* Hav. a m. pr. in quo m. sec. pro *sacri* emendavit *sacra.*

Quæ, velut Diis quoque simul cum patria relictis] Pall. iidem, *quæ, velut quoque simul Diis.* Pal. 2. vero, *quæ, velut quoque Diis.* Gebh. *Quæ, velut quoque simul Diis* Lipsiens. *quæ, velut Diis simul quoque* Hav. *quæ, velut Diis quoque simul patria* Harl. 1. De 'simul patria,' vide viros doctos ad Nemes. Cyneg. vs. 158. et quæ olim notavi ad Sil. Ital. VIII. 395. Neque id hoc

loco displiceret, si plures codd. suffragarentur, et Livium alibi ita locutum esse constaret. Lipsius quidem infra hoc genus loquendi ipsi restituere conatus est XLV. 7. 'Pullo amictus illo Perseus ingressus castra:' ubi scribendum conjicit, *Pullo amictu simul filio Perseus*. Verum neque ipse aliud ex Livio exemplum laudavit. Vocem tamen ejusdem significationis 'pariter,' eadem constructione adhibet infra XXXVIII. 16. 'Ut, quas adissent, quasque non adissent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent:' ubi, (quod notandum contra Bentl. ad Cic. Tusc. III. 18. quem Burmann. ad loc. laud. Nemesiani laudavit,) τὸ *pariter* alia voce interveniente ita construitur. Vocem *relictis* perperam omittit fragm. Hav.

Et aut Romana sacra . . . obirati] *Quia aut Rom. sacra* Lipsiens. Præterea Ant. Periz. in marg. cod. quo uti solebat, scribendum sibi videri adnotavit *subirati*. Verum cui bono? De voce 'obiratus' vid. Gron. ad XLII. 10. § 15. Ubi verosimili conjectura Livio restituit, 'Consules obirati senatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros se denunciarunt:' antea legebatur *ob ea irati*.

§ 4 *Ex Albano monte missa*] *Ab Albano monte missa* Voss. 1. et Leid. 2. Vulgatum firmat locus inf. III. 56. 'Audita vox una vindex libertatis ex eo missa ore.' Paullo ante *ab eo prod.* pro *ab eodem prod.* Harl. 2. et mox infra *mansit quoque*, pro *mansit certe*, Voss. 2. et Lipsiens. Male.

Quandocumque idem prodigium] Gud. *quandoquidem*. Flor. Helm. Rott. et a m. pr. Voss. 1. *quandoque*. Plin. XXIX. 1. 'Quandoque ista gens suas literas tradet, omnia corrumpet:' ut præter Ms Chifl. habet Voss. et XXX. 1. 'Quandoque sola artium tres alias in unam se redegit.' Vid. ad c. 24.' *J. F. Gron.* *Quando id quidem prod.* edd. antt. usque ad Ald. quæ prima *quandocumque idem prod.* exhibuit. Sed recte, pro *quandocumque*, magnus Gron. *quandoque* restituit ex auctoritate suorum codd. quibuscum consentiunt Harl. uterq. Leid. uterq. Port. et fragm. Hav. a m. pr. sed Hav. a m. pr. *quandocumque* exhibebat; *quando* a m. interpolatrice, *quandocumque* etiam est in Voss. 2. et Lipsiens Hearne vulg. *quandocumque* ex uno. Oxon. B. profert; de aliis nihil monet: ut in illis *quandoque* repertum esse verosimile fiat. Idem error superest ap. Columell. II. 10. 'Quæ repleta cum confestim gypsata sint, quandoque in usus promserimus, integram lentem reperiemus.' IV. 24. in princ. 'Quandoque igitur vinitor hoc opus obibit, tria præcipue custodiat.' Ita utroque loco integerrimus ac præstantissimus cod. Sangermanensis; quum vulgo edatur *quandocumque*. Plura vide ap. eumdem Gron. ad Liv. VIII. 7. § 14. IX. 10. § 9. et XXXIX. 24. § 1. quibus locis similiter in libb. vulgg. partim *quandoquidem*, partim *quandocumque* edebatur. Vid. etiam Jac. Gron. ad Liv. XXIII. 20. § 8. et J. G. Græv. ad Suet. Claud. c. 1. Jurisconsultos quoque ea voce sæpissime hoc sensu usos esse, sed passim etiam librarios ac recentt. edd. errasse, docuit Ant. Augustin. Emend. III. 7.

§ 5 *Laboratum est*] Τὸ *est* ignorat Voss. 2. Tum *pig. milit. iniretur* Port.

Ab armis quies dabatur] *Quies ab armis dab.* Leid. 2. *ab armis dab. quies* Voss. 1. Mox *a bellicoso rege* Voss. uterq. Harl. 2. Leid. uterq. Hav. Lipsiens. Port. et fragm. Hav. Sed præpos. *ab* deerat in Harl. antiq.

Longinquo morbo est implicitus] *Longævo* Voss. 1. et Leid. 2. Male. Longinquus pro longus ponitur, idque Livio est frequentissimum. Vid. ad VII. 29. § 1. *In longinquo morbo* fragm. Hav.

§ 6 *Adeo fracti simul*] *Adeo simul*

fracti Voss. 1. et Leid. 2. Tum *spiritus illius* Neap. Lat.

Qui nihil ante ratus esset] Pall. 1. et 2. *qui nihil ratus esset ante*. Gebh. Eadem lectio etiam superest in Lipsiens.

Magnis parvisque superstitionibus] *Magnisque parvisque* Voss. 1. et Leid. 2. Tum, verbis proximis *religionibus etiam*, omissa copula *que*, Voss. 2. Hav. Lipsiens. et Port. *regionibus etiam* Harl. 2. *religionibus et* fragm. Hav. Tandem *impelleret*, pro *impleret*, Voss. 2.

§ 7 *Ægris corporibus relictam*] *Relictam esse*, addita voce, Hav.

Si pax veniaque ab Diis impetrata esset] *Impetrata essent* Voss. 1. et Leid. 2. Quod, si plures libb. firmarent, non displiceret. Ita enim Liv. sæpissime loqui solet. Sup. I. 28. Voss. 2. habebat, 'Ut hostibus circumveniri se a tergo ratis terror ac fuga injicerentur.' c. 25. 'Alterum intactum ferro corpus et geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant.' c. 21. 'Ea pietate omnium pectora inbuerat, ut fides ac jusjurandum civitatem regerent.' c. 58. 'Conclamant vir paterque.' II. 27. 'Metus omnis et periculum libertatis in creditores a debitoribus verterant:' ut ibi legendum cum viris doctis doceo. c. 57. 'Quum timor atque ira invicem sententias variassent.' V. 8. 'Ut quosque studium privatim aut gratia occupaverunt:' ubi male vetus cod. Sigon. *occupaverat*. VI. 42. 'Quod passim eos simul pavor terrorque distulerant.' XXX. 32. 'Anceps igitur spes et metus miscebant animos.' XXXIX. 51. 'Quem suspectum Romanis et receptus post fugam Antiochi Hannibal, et bellum adversus Eumenem motum faciebant.' Ita cod. Voss. non *faciebat*, ut vulgo editur. XLIII. 18. 'Quum a Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione a Romanis præstarent:' ubi perperam etiam recentiores vulgarunt *præstaret*. XLIV. 12. 'Circumvecti tamen mœnia sunt prætor et rex.' XLV. 41. 'Duos enim, tamquam ex magna progenie liberorum, in adoptionem datos Cornelia et Fabia gens habent.' Epit. CXII. 'Trepidatio victarum partium in diversas orbis terrarum partes et fuga referuntur.' Vid. J. Gron. ad XXXIV. 19. § 6. Sigon. ad XXIV. 39. § 6. et quæ notavi ad III. 10. § 7. XXV. 18. § 14. XXVIII. 8. § 12. c. 15. § 4. c. 18. § 8. et ad XXXIII. 29. § 10. Si autem legas *impetrata essent*, illud *impetrata* capiendum genere neutro. Nam ita etiam duobus pluribusve substantivis singularibus alterius generis adjectivum neutrum plurale addere Livius solitus est. Inf. V. 4. 'Labor voluptasque dissimillima natura societate quadam inter se naturali sunt juncta.' XXXV. 21. 'Formiis portam murumque de cœlo tacta.' c. 25. 'Tempus et ratio administrandi ejus libera prætori permissa sunt.' XXXVII. 32. 'Postquam ira et avaritia imperio potentiora erant.' Vid. Jac. Gron. ad Liv. XXIII. 12. § 5. et quæ dixi ad XXVII. 37. § 2 ad XXXII. 9. § 2. et XXXVIII. 8. § 5. etiam Cort. ad Sall. Jug. c. 38. Reliqui omnes vulgatum servant: quod et ipsum probum, ac Livio frequens est. Vid. ad XXXVII. 29. § 6.

§ 8 *Ipsum regem, tradunt, volventem commentarios Numæ, &c.*] *Traditur* Voss. 2. Quod genus loquendi ad imitationem Græcorum formatum Livio insolitum non est, et non raro alibi, partim in vulg. edd. partim in Mss. apud eum occurrit. Ita lib. II. c. 5. 'Creditur additas moles, manuque adjutum:' ita unus cod. vulgo est *credo*. V. 33. 'Eam gentem traditur fama, dulcedine frugum, maximeque vini, nova tum voluptate, captam, Alpes transisse.' VI. 27. 'Profectos hostes in agro Sabino consedisse nunciabatur.' VII. 6. 'Tum M. Curtium, juvenem bello egregium, castigasse fertur dubitantes:' ita unus cod. pro

ferunt. VIII. 24. 'Eodem anno Alexandriam in Ægypto proditur conditam:' ea etiam hoc loco unius cod. lectio est loco τοῦ *proditum*. XL. 29. 'Creditur, Pythagoræ auditorem fuisse Numam.' Auct. Epitom. Liv. XXIII. 'Quos excessisse modii mensuram traditur:' in Epit. l. LXVIII. 'Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, refertur.' Et hic unus cod. eam scripturam obfert, pro *referuntur*. Pariter Ovid. Amor. II. 17. 17. 'Creditur æquoream Phthio Nereida regi, Egeriam justo concubuisse Numæ.' Mela III. 10. 'Exustis insulæ adpositæ sunt, quas Hesperidas tenuisse memoratur.' Plin. Hist. Nat. XI. 20. 'Alveos numquam ultra decem annos durasse proditur.' Tac. de Mor. Germ. c. 33. 'Juxta Tencteros Bructeri olim decurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios inmigrasse narratur.' Front. Strat. IV. 3. ex. 9. 'Æmilianum Scipionem traditur in itinere cum amicis ambulantem accepto pane vesci solitum.' Vid. J. F. Gron. ad Gellii I. 5. in princ. Jac. Gron. ad Arrian. de Exped. Alex. I. 1. et eruditos commentatores ad Nason. Fast. IV. 507. Unius tamen, et quidem istius, cod. auctoritas levior est, quam ut, invitis reliquis, vulg. lect. mutemus.

Quum ibi quædam occulta sollemnia sacrificia] *Solennia sacra* et *sacr*. recte dici constat ex iis, quæ ad c. 7. adnotavit J. F. Gronov. Nec insolens est, uni substantivo plura adjectiva jungi. Tamen hic nonnihil suspectum est *sacrificia*, tamquam ex interpretatione ortum. Nam et ex eo, quod mox dicit 'operatum his sacris,' facile intelligi poterat, quæ *solennia* desiderarentur. Et 'solenne' ac 'solennia' plerumque a Livio, suppressis substantivis, dicuntur. Sup. c. 5. 'Solenne adlatum ex Arcadia.' c. 7. 'Ne extis solennium vescerentur.' IX. 34. 'Antiquissimum solenne, et solum ab ipso, cui fit, institutum Deo.' XXIII. 24. 'Idque sacrum vas iis erat, quo solennibus libarent.' XXVI. 2. 'Solenne auspicatorum comitiorum.' XXXIII. 49. 'Solenne ludorum ad Daphnen celebrantem.' Adde Virg. Æn. V. 605. VI. 380. et VIII. 185. Just. XXXVIII. 8. et Suet. in Ner. c. 2. c. 28. (ubi non dubito, quin legendum sit 'per solenne nuptiarum celeberrimo officio deductam ad se,' quamquam repugnante Grævio) et c. 34. Sed et aliquid ingratum auribus habere videntur tria illa eadem terminatione *occulta solennia sacrificia*. Duk. *Ibi multa occulta solennia sacr*. Hav. Quod vel aurium judicium rejiciendam esse docet.

Operatum his sacris se abdidisse] Antiq. scriptura Pal. 1. *abdedisse*. Gebh. *Operaturum*, pro *operatum*, rescribendum putat Bentl. ad Hor. Od. III. 14. 6. Verum nihil muto. 'Abdidisse operatum' est, abdidisse, ut operaretur: quo sensu 'trajicere prædatum' inf. dixit II. 11. 'Ut prædatum milites trans flumen per occasiones aliis atque aliis locis trajicerent.' Vide ad XXII. 21. § 3. Perperam autem *addidisse*, pro *abdidisse*, habent Voss. 2. et Harl. 2. a m. pr. nam *adidisse* est a m. sec. Vide ad II. 45. § 7. Mox *factum*, pro *sacrum*, negligentia librarii Hav. *curatum esse id sacrum*, alio ordine, editi usque ad Ald. sed invitis omnibus Mss. meis.

Ira Jovis, sollicitati prava religione] Pall. *prava jam relig*. Elegans τὸ *jam religione*. Campanus amplius, *ira etiam J. soll. pravâ jam religione*. Miror, quis tam elegantem excluserit particulam. *Gebh*. *Soll. prava jam relig*. etiam Voss. 2. Harl. 2. fragm. Hav. Port. et Hav. *soll. prava jam relig*. Lipsiens. *soll. pravi relig*. Leid. 1. *soll. pravi a relig*. utramque lect. *pravi* et *prava* exprimens, Harl. 1. de quo vide ad III. 44. § 4. *soll. parva relig*. Leid. 2. literis male transpo-

sitis, quod in hac voce etiam alibi in Mss. a librariis peccatum est. Vide ad XXIX. 37. § 16. et cap. seq. § 2. Tò *jam* non placet.

Fulmine ipsum cum domo conflagrasse] In omnibus vett. libb. est *fulmine ictum cum domo confl.* quod probo. Sic Cic. de Off. III. 25. 'Phaëthontem ictu fulminis conflagrasse.' Et Liv. XXXVI. 37. 'Duas naves fulmine ictas conflagrasse.' Et Lactant. III. 17. 'Capitolium sæpius fulmine ictum conflagrasse.' *Sigon.* *Fulmine tunc cum domo* Voss. 2. Sed recte Sigon. *ictum*, pro *ipsum*, emendandum docuit. Neque aliter præferunt Flor. Voss. 1. Harl. uterq. Leid. uterq. Lipsiens. Port. Hav. et fragm. Hav. ut et codd. Oxon. quibus Hearne usus est; præterea edd. antt. quotquot videre contigit, ante Frob. 1535. in qua demum *ipsum* primo vidi. Adi, quæ olim notavi ad Sil. Ital. v. 73. Sigonii emendat. probat etiam Schott. ad Aur. Victor. de Vir. Inl. c. 4. Præterea *flagrasse* Voss. 2. omnesque excusi principes ante Ald. qui recte *conflagrasse* restituit. Nam et reliqui codd. id servant, et Livius sæpe eo, tum propria, tum translata significatione, usus est. Inf. XXX. 7. 'Obtestans ne patrem suum patriamque proderet, iisdemque flammis Karthaginem, quibus castra conflagrassent, absumi sineret.' VII. 30. 'Quum videremus finitimum populum nefarie latrocinio Samnitium peti, et ubi conflagrassent Sidicini, ad nos trajecturum illud incendium esse.' XL. 15. 'Si innocens sum, ne invidia conflagrem, quum crimine non possim, deprecor.'

Gloria belli regnavit annos duos et triginta] Tò *belli* exsulat ab Harl. 2. Deinde *annos duo et triginta* Leid. 2. Vide ad XXXV. 21. § 5.

CAP. XXXII. § 1 *Hique interregem nominaverant*] *Nominaverunt* Harl. 2. et Hav. qui posterior etiam *hi quoque*, sollemni librariorum errore, de quo vide ad v. 27. § 1.

Numæ Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat] Hic locus ostendit, vitiose legi, apud Plut. in principio Coriolani p. 213. cum ait, Ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Γάϊος ὄνομα θυγατριδοῦς, καὶ μετὰ Τύλλιον Ὁστίλιον βασιλεὺς γενόμενος. Legendum autem esse, Ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Ἄγκος, ὁ Νουμᾶ θυγατριδοῦς: id est, *Ex qua gente fuit etiam Marcius Ancus, Numæ ex filia nepos.* Sigon. Quod si de alio diceretur simpliciter, nepotem fuisse, reliquis missis; dubitari posset, an ex filio filiave ortus esset. Jam cum dicit Livius, filia ortum, quis adeo Marrucinus, ut nesciat nepotem existere? Quare juste omittit Pal. τὸ *nepos*, hoc modo concinnans sententiam, *Numæ Pompilii regis filia ortus Ancus Marcius erat.* Gebh. Tò *regis* deest in fragm. Hav. et in edd. antt. ante Ald. qui addidit. Et super est etiam illud vocabulum in reliquis Mss. nostris. Vide ad c. 46. § 4. hujus lib. Præterea omnes, quibus usus sum, codd. servant seq. vocem *nepos*, quam unius Pal. auctoritate inducebat Gebh. speciosa magis, quam vera, ratione motus. Non enim continuo verum est, qui alicujus filia ortus est, ejusdem nepotem esse; cum et ulteriori gradu pronepos, vel abnepos, esse possit. Quare vocem *nepos* servandam puto.

Ancus Martius erat] Marciæ gentis nomen scribi debere litera *c*, non *t*, quod imperitorum consuetudo invexerat, docent Capitolina marmora, Græcorum libb. et Mss. Latini, et ipsius denique nominis ratio: aut enim a Marco, aut, quod quidam tradiderunt, a Mamerco manavit. Etenim scribit Plut. in Numa p. 73. placuisse quibusdam, a 'Mamerco Marcios' esse appellatos, qui Numæ regis filius fuit, eosque propterea cognomine Regis esse usos. Nam Marciorum Regum familia Romæ fuit, quam tamen non a Mamerco Numæ filio, sed ab Anco Marcio rege originem traxisse, intelligi a Sue-

tonio in Cæs. c. 6. potest. Ap. Plut. autem mendose legitur Ἀπὸ δὲ τοῦ Μαμέρκου Μαμερκίους, pro Μαρκίους. Nam Mamerciæ gentis nulla usquam mentio fit. *Sigon.* Argumentis, quibus evincit Sigon. Marciæ gentis nomen non per *t*, sed per *c*, scribendum esse, aliud adde ex nummis petitum, in quibus constanter ita exaratum occurrit. Vide nummos editos a Patin. in Famil. Rom. in gente 'Marcia,' et Spanhem. de Us. et Præst. Numism. tom. II. 10. p. 19. Vid. etiam quæ notavi ad Sil. Ital. VI. 403. et XIII. 700. Ceterum *Ancus erat Marçius* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 2 *Et quia proximum regnum, cæteris egregium*] Repone *cætera egregium*. Sic enim Livius loqui solet, et auctores alii. Ita habes infra, c. 35. 'Ergo virum cætera egregium sequuta.' *Rhen.* *Cæteris* prima habuit Ald. ed. quum priores *ob cætera* præferrent. Sed recte *cetera* legendum monuit Rhen. adsentientibus Voss. utroq. Harl. utroq. Leid. 2. Port. Hav. fragm. Hav. etiam Oxon. quibus Hearne usus est. Vide Jac. Gronov. ad Liv. XXXVII. 7. § 15. *Ceterū egregium* erat in Leid. 1. *per cetera egregium* in Lipsiens. Mox *profectum*, pro *prosperum*, præfert Voss. 2.

Aut neglectis religionibus, aut prave cultis] Præfero, quod est in Pal. 1. *aut relictis relig.* Gebh. *Sacris aut neglectis aut prave cultis*, præferunt hoc loco Neap. Lat. et edd. ante Ald. qui primus vulgat. lect. recepit. Et eam defendunt omnes nostri codd. nisi quod *aut relictis relig.* sit in Lipsiens. et *aut satis neglectis relig.* voce ex præc. periodo repetita, habeant Voss. 1. et Leid. 2. Hinc uni Pal. 1. cui non nisi unus meorum, qui passim cum eo facere solet, concinit, tantam fidem habendam non existimo, ut cum Gebhardo, reliquis invitis, receptam lect. mutemus; quamvis ejus scripturæ favere videatur locus Livii cap. præc. 'Aut Romana sacra susceperant, aut fortunæ, ut fit, obirati, cultum reliquerant Deum:' præterquam quod etiam earumdem literarum repetitarum sonus *relictis relig.* auribus ingratior accidere videatur. Præterea *parve* Leid. 2. pro *prave*, literis trajectis. Vide modo cap. præc. § 8. *Prave incultis* Flor.

Longeque antiquissimum ratus] Ut hæc verba cadunt, tres habuisse caussas Ancum patet, cur sacra exsignata in publico proposuerit: exemplum avi, casum decessoris, et quod ipse præcipue hoc sibi negotii dari crederet. Sed si bene inspexeris, apparebit, hoc tertium non pro caussa narrari; sed pro ipsa re gesta, ad quam duabus caussis fuerit impulsus: publicationem autem sacrorum adferri tamquam modum agendi exsequendique destinata. Quia vidit avum suum institutione atque observatione religionum beatum regnum et sibi et civibus præstitisse; Hostilio, in magnis licet virtutibus, neglectum earumdem privatim publiceque calamitosum fuisse; ideo existimavit, nullam priorem sibi curam esse debere, quam revocandorum avitorum institutorum: et hunc sensum suum declaravit præscribendo, quidquid ad cærimonias pertineret. Sic voluit Livius, scripsitque, *longe antiquissimum ratus*, non *longeque*. Et, ut conjeceramus, Buslid. et Chiflet. Nota elegantia τοῦ 'antiquus.' Cic. ad Att. XII. 21. 'Officium sit nobis antiquissimum.' Columell. VI. 36. 'Antiquissimum est, diligenter exquirere, et explorare parentem futuræ prolis.' VIII. 4. 'Antiquissimum est autem, cum in omnibus pecoribus, tum in hoc, fides pastoris.' Ap. Sall. in Fragm. Hist. l. VI. 'Tantum antiquitatis curæque majoribus pro Italica gente fuisse.' Offenduntur vocabulo Douza et Aus. Popma, substituuntque *tantum anxietatis*. At Serv. isto modo legit, qui ad Georg. II. 161. 'Antiquasque domos avium,' aut 'revera antiquas' explicat, aut

'charas:' et in posterioris interpretationis fidem adhibet verba Sallustii. Figura est, quam ἓν διὰ δυοῖν vocant; nam 'tantum antiquitatis curæque' est, tantum antiquæ et primæ curæ, vel adeo antiquissimam curam. Ut ap. Just. vel Trog. II. 2. de Scythis, 'Lanæ iis ac vestium usus ignotus:' et Virg. Georg. II. 192. 'pateris libamus et auro,' pro pateris aureis. Acceperunt a Græcis. Herodot. Terpsich. c. 63. Τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν. Ælian. V. Var. XVII. Πρεσβύτερα τούτων ἀμφοτέρων τὰ τοῦ θεοῦ ποιησάμενοι. Sall. imitatur Symmachus I. 79. 'Compertum tenes, quanta sit mihi tuæ laudis antiquitas.' *J. F. Gron.* Copulam *que* omisit etiam Leid. 2. et a m. pr. Port. Ex contextu itaque, cujus sensum turbat, ejeci. Vox 'antiquus' ea significatione aliquoties apud Liv. reperitur. III. 10. 'Dilata res est, tribuno de lege agente. Id antiquius consuli fuit.' VI. 40. 'Claudiæ genti jam inde ab initio nihil antiquius in republica Patrum majestate fuisse.' VII. 31. 'Tamen tanta utilitate fides antiquior fuit.' IX. 31. 'Nihil antiquius obsidione Cluviana ratus, quo die adgressus est mœnia, vi cepit.' Etiam sæpissime apud Columell. ut I. 1. 'Qui studium agricolationi dederit, antiquissima sciat hæc sibi advocanda, prudentiam rei, facultatem inpendendi, voluntatem agendi.' III. 6. 'Dum tamen antiquissimum sit considerare, ne vitis, ex qua is sumitur, ancipitem floris habeat eventum.' c. 11. 'Illud antiquissimum censemus, rudem potius eligendum agrum, si sit facultas, quam ubi fuerit seges, aut arbustum.' IV. 29. 'Antiquissimum est, et ante hæc ablaqueari vitem, radicesque summas, vel soboles amputari, et post hæc adobrui truncum.' VI. 36. 'In educando genere mularum antiquissimum est, diligenter exquirere atque explorare parentem futuræ prolis feminam et marem.' VIII. 4. 'Antiquissima est autem, cum in omnibus, tum in hoc, fides pastoris.' c. 6. 'Antiquissimam est autem, maximam quamque avem lautioribus epulis destinare.' c. 17. 'Sitque nobis antiquissimum meminisse etiam in fluviatili negotio, quod in terreno præcipitur.' Hinc restituendum eidem videtur II. 2. auctoritate integerrimi cod. Sangerm. qui ita exhibet, 'Quare antiquissimum est, formam hujus operis conscribere:' ubi nunc editur, *Quare antiquissimi fere omnes formam hujus operis conscripsere.*

Ex commentariis regis pontificem maximum in album elata proponere] Si quis Macrob. et alios plerosque respiciat, *relata* Livium potius, quam *elata*, scripsisse dixerit. *Sabell.* In libro scripto tantum est *Pontificem in album*, sicut supra c. 20. 'Pontificem deinde Numa Marcium M. F. ex Patribus legit.' *Rhen.* Pall. 1. et 3. et Camp. *regis Pont. in altum elata prop.* At Pal. 2. *regis Pont. M. in album elata prop.* Gebh. Ad horum marg. annotavit pater: (deest τὸ *Maximum* in Rott. Helm. Voss. utroq. Gud. Flor. deest etiam in Rom. In edd. non est ante Ald. Pal. 2. *Pont. M. in album.*) Certe et Flor. S. Marci eo carere quoque scio. Et cur tam præpropere inculcari patimur? quum et capite 20. hujus libri dicat, 'Pontificem deinde Numam Marcium ex Patribus legit:' iterumque, 'Cetera sacra scitis pontificis subjecit.' II. 2. 'Id sacerdotium Pontifici subjecere.' et c. 27. 'Sollemnia pro pontifice jussit suscipere:' libro demum III. 54. adjicere Livius incepit. *Jac. Gron.* Cum Mss. Gron. conspirant tres Anglic. ap. Hearne. Vide adnotata ad Florum I. 13. § 9. et 16. Fest. 'Ignis Vestæ si quando interstinctus esset, virgines verberibus adficiebantur a Pontifice:' ubi non utimur liberalitate illius, qui in vegrandi Lexico Antiquitatum

voc. 'Ignis Vestæ' ad Festi verba, nescio de suo, an de alieno, nobis admensus est vocem *Maxime*. Duk. Vox *maximus* abest etiam ab utroq. Harl. utroq. Leid. Hav. fragm. Hav. Lipsiens. et Port. Neque eam Hearne in Oxon. L. 2. B. et C. invenit. Flor. habet *ex comm. regiis pont. in album elata*. Neap. Lat. habet, *ex comm. regiis pontificum manu elata.prop.* Recte itaque Jac. Gron. τὸ *maximum* delendum monuit. Cujus judicium secutus ex contextu amovi. Et ita alii etiam simpliciter *pontificem* vocarunt, qui erat pontifex maximus. Liv. III. 54. narrat, post abrogatos decemviros, 'pontifice maximo comitia habente,' tribunos plebis creatos esse; quod ita exprimit Cic. in Fragm. Orat. pro C. Cornel. majestatis reo ap. Ascon. Pedian, 'Decem tribunos plebis per Pontificem, quod magistratus nullus erat, creaverunt.' Quæ verba exponens Ascon. p. 139. inquit, 'Pontifex maximus fuit M. Papirius.' Vide ad XXVIII. 11. § 6. Quamvis autem *relata*, quod Sabell. conjecit, probandum videatur, attamen *in album elata* Flor. Harl. uterq. Port. et Hav. a m. pr. in quo posteriore *relata* est a m. altera; *in altum elata* habent Voss. uterq. Leid. 2. Lipsiens. et fragm. Hav. a m. pr. in quo *in album elata* est a m. sec. *in annum elata* præfert Leid. 1.

In avi mores atque instituta regem abiturum] Pal. 1. *habiturum*. Posset aliquis suspicari, sic dictum esse, pro, *in avi moribus atque institutis regem habitaturum*. Sed archaica scriptura illa est. 'Abire' autem 'in mores patris' sive 'avi,' est immigrare, atque eosdem imitari, et quod Græci dicunt ἐλθεῖν εἰς τρόπους. Eurip. Hel. 947. Δὸς τὴν χάριν μοι τήνδε, καὶ μίμου πατρὸς Τρόπους δικαίου. Παιδὶ γὰρ κλέος τόδε Κάλλιστον, ὅστις ἐκ πατρὸς χρηστοῦ γεγὼς Εἰς ταυτὸν ἦλθε τοῖς τεκοῦσι τοὺς τρόπους. Plaut. dixit Asinaria I. 1. 58. 'persequi mores patris.' Sen. Hippol. 907. 'redit ad auctores genus, Stirpemque primam degener sanguis refert.' Just. XIX. 3. 'Qui per vestigia paternæ virtutis decurrentes, sicuti generi, ita et magnitudini patris successerunt.' Inde monitum Basil. Imp. Ἔχε κατὰ νοῦν τοὺς γονικούς σου τρόπους διηνεκῶς, καὶ τούτοις τὸν βίον ἐπιμελῶς κατάρτιζε. Isoc. ad Demon. Ὅπως ἐφάμιλλος γενήσῃ τοῖς τοῦ πατρὸς ἐπιτηδεύμασι. Gebh. *Habiturum* etiam Voss. 1. Leid. uterq. Harl. antiq. Lipsiens. et fragm. Hav. a m. pr. Et ita alibi errare solitos fuisse librarios infra dicendum ad XXII. 59. § 19. Præterea *fin. civ. ignavi mores facta spes atque instituta* Voss. 1. et Leid. 2.

§ 3 *Sustulerant animos*] *Sustulerunt* Voss. 2. Harl. 2. Haverk. fragm. Hav. Lipsiens. et Port.

Repetentibus res Romanis superbe responsum reddiderunt] Magis placet antiqua lectio *reddunt*. Rhen. Illud *reddiderunt*, quod Rhenano displicuit, ex Aldi ed. in paucas sequentes promanarat: antiq. autem cum omn. codd. nostris legunt *reddunt*: nisi quod *redunt* habeat Port. *rediit* Lipsiens. *responsum addunt* priores Gronovianæ, incertum, an ita volente viro maximo, an tantum operarum lapsu, exhibuerunt: quod non modo Doujat. sequutus est, sed et vulgatam interpunctionem ita perperam mutavit, *superbe responsum; addunt des. Rom. regem: inter suc. et eras act. esse reg. rati.* Sed *reddunt* revocavit ed. Jac. Gron. Præterea *repentibus*, pro *repetentibus*, Lipsiens. Vox etiam *res* aberat a Leid. 2. Paullo post *desidem regem esse*, addita ultima voce, Lipsiens. qui etiam *aucturum* habet pro *acturum*. Vide ad XXI. 61. § 4. *actum* Voss. 2. et *intra saecula*. Vide ad V. 27. § 3.

§ 4 *Et, præterquam quod*] *Qui, præterquam quod* Port. Mox *tum feroce pop.* Voss. 1. et Leid. 2. Deinde τὸ *etiam* non est in vett. edd. deinceps ab Ald. additum, nisi quod pro eo *et* conspiciatur in Voss. 2. et

fragm. Hav. Vide ad XXII. 47. § 9.

Habiturum: tentari patientiam suam] *Habiturum ratus: tentari* Harl. 2. Hav. et Port. in marg. *habiturum: ratus tentari* Oxon. L. 2. et B. quos Hearne consuluit. Verum neutrum necesse est. Pendet enim omnis oratio ex præc. *credebat*. Tum *patriam*, pro *patientiam*, Lipsiens. et Voss. 2.

Temporaque esse Tullo regi] *Tempora censebat esse* Harl. 2. *temporaque esse censebat* Port. in marg. Neque hoc necessarium ob rationem modo datam. Præterea *regi* deest in Leid. 2.

§ 5 *Ceremoniæ proderentur*] *Cærimoniæ non prod.* Neap. Lat. Mox *indicerent*, pro *indicerentur*, Harl. 2. Vide ad X. 10. § 1.

Jus ab antiqua gente Æquicolis, quod nunc fetiales habent, descripsit] Hinc Valerius in Epitome de prænominibus, 'Ab Æquicolis Sertorem Resium, qui primus jus fetiale instituit.' *Sigon.* *Æquiculis* Voss. 2. Leid. 1. Harl. 2. Hav. fragm. Hav. et Port. *Equiculis* Flor. Tota ea vox aberat a Leid. 2. *Æquiculis* semper scribendum existimat Cluv. Ital. Ant. II. 16. p. 774. Mox *repetentur*, pro *repetuntur*, Harl. 2. Paullo posterius voces, *unde res repetuntur*, omittuntur in Leid. 2. *Quo res petuntur* habet Flor.

§ 6 *Filum lanæ velamen est*] Scriptus cod. *filo lanæ velatum est*. Lips. *Filo lanæ vel. est* Pall. et Campani ed. *Gebh.* Mss. et principes edd. *filo lanæ vel. est*. Nec video, cur mutare debeam. Juv. Sat. VII. 134. 'Tyrio stlataria purpura filo.' Nisi forte distinguendum, *capite velato filo* (*lanæ velamen est*). XXIV. 16. 1. 'Pileati aut lana alba velatis capitibus volones epulati sunt.' Tibull. l. I. eleg. 5. 'Ipse ego velatus filo, tunicisque solutis.' Fest. 'Flamen Dialis dictus, quod assidue veletur filo.' Hoc verius. *J. Gron.* Omnes etiam codd. nostri constanter *filo lanæ vel. est*, nisi quod Voss. 2. habeat *capite velato filo lanæ, Audi, Jupiter, inquit*, duabus vocibus *vel. est* omissis; et *lanæ id vel. est*, una voce addita, Haverk. a m. sec. *filum lanæ vel. est* demum inveni in Frob. 1531. Priores omnes cum Mss. consentiunt. Earum etiam Mogunt. plane, ut Gron. distinguit, *capite velato filo, lanæ vel. est, audi, Juppiter, inquit;* quod in context. admisi. In Lipsii nota male ex Ms. adductum puto *filo lanæ velatum est*. Nam in Leid. 2. qui olim Lipsii fuit, *filo lanæ velamen est*, inveni.

Cujuscumque gentis sunt] Ut supra, ita hic Pal, 1. *cujusque*. Gebh. Voss. *Cujus gentis*. Sed Pal. recte *cujusque gentis*. Vide ad c. 24. *J. F. Gron.* Plerique nostri in vulgat. conspirant, nisi quod ex Voss. 1. in excerpta relatum videam *cujuscūm gentis*. *Cujusque gentis* tamen verum puto: quod est etiam in fragm. Hav. 'Quandocumque,' pro 'quandoque,' eodem errore datum fuisse vidimus cap. præc. § 4.

Nominat) *audiat fas*] Pall. Camp. *numina audiant fas:* vereor, ut perperam. *Gebh.* Pariter exstat in Voss. utroq. Leid. utroq. Lipsiens. Hav. a m. pr. fragm. Hav. Port. et Neap. Lat. *audiant* etiam Harl. poster. Paullo post *fides* male deficit in fragm. Hav.

§ 7 *Inde Jovem testem facit*] *Idem Jov. test. facit* Harl. 2. Vide supra ad c. 19. § 7.

Illaque res dedier nuncio populi Romani mihi exposco] Suspicor tres istas dictiones, *nuncio populi Romani*, postea additas ab exponente dativum *mihi*. In exempl. Vormac. recent. m. suprascriptum erat inter *res* et *dedier*, *Po. Ro.* Rhen. *Illas res* sine vocula *que*, Lipsiens. *Dedier exposco* Flor. Tum *redier*, id est, reddier, Port. Hinc *nuncio* exsulat a Voss. utroq. Lipsiens. Harl. 2. et Port. *dedero Po. R. mihi exp.* Leid. 1. *dedier populo Romano mihi exp.* Leid. 2. *reddi P. R. mihi exp.* fragm. Hav. *dedier P. R. mihi exp.* Hav. a m. pr. qui

mihique a m. sec. præfert. *dedier populo Romano mihique exp.* Hearne laudat ex Oxoniensi B. Neque aliter legunt edd. principes usque ad Ald. qui primus substituit, quod nunc vulgo circumfertur. Si codd. addicerent, haud displiceret *dedier mihi populoque Romano exposco*, tum propter illa, quæ notat Jac. Gron. ad cap. 38. § 2. tum propter Gell. qui Noct. Att. XVI. 4. fecialem Romanum, hostibus bellum indicentem, inter plura alia his verbis usum fuisse scribit: 'Ob eam rem ego Populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico facioque:' et propter Livium, qui simili modo belli indicendi formulam concipit infra hoc cap. 'Ob eam rem ego Populusque Romanus populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque.'

Tum patriæ compotem me numquam sinas esse] Lectio vet. *siris esse*. Scribo, *sieris esse*. Rhen. Diserte meus liber *siris esse*. Priscum verbum, notum iis, qui viderunt Plautum. *Lipsius*. Inepte Rhenanus *sieris*. Ceterum in Pall. 1. et 3. *sinatis*, in Pal. 2. et Camp. *sinas*. Vellem tamen ex vestigiis Pal. 2. *tu pat. comp. numquam me siris esse*. Referenda enim ista compellatio ἀπὸ κοινοῦ ad Jovem. Inf. IV. 2. 'Ne id Juppiter optimus maximus sineret:' quia non constant sibi Pall. quorum 2. *sinat*, forte reponendum *sirit*. Libr. XXVIII. 28. 'Ne istuc Juppiter Opt. Max. sirit:' ubi Pall. duo *sinat*, Pal. 3. *scierit*: legendum, ut scripsi. Inf. XXXIV. 24. 'Ne istuc, inquit, Juppiter Opt. Max. sirit, Junoque Regina.' Nam Pall. *Siris*: antiqua ed. *sinat*. Gebh. Verum vet. *numquam siris esse*: quod frustra tentat Rhen. Plaut. Epid. III. 3. 19. 'Cave siris cum filia mea copulari hanc.' Mercat. III. 4. 28. 'Ne Dii sirint.' Noster XXVIII. 28. 'Ne isthuc Jupiter optimus maximus sirit.' Sic plane Putean. nam recentiores vitiati. Neque aliter scribendum XXXIV. 24. 'Ne istuc, inquit, Jupiter optimus maximus sirit, Junoque Regina.' *J. F. Gron.* *Tu patriæ* pro *tum patriæ*, ut Gebh. conjecit, etiam Jac. Gron. legendum monuit ad Liv. XXII. 53. Neque aliud inveni in Harl. 2. Leid. 2. et Port. *tu pater compotem* Hav. a m. pr. et fragm. Hav. Quid, si scribatur *At tu patriæ numquam?* Vid. ad c. 18. § 9. Præterea *comp. mea*, pro *comp. me*, Leid. 2. Denique *numquam sinatis esse* Lipsiens. *numquam suis esse* Leid. 2. cujus margini pro var. lect. adscriptum *sines*. Sed *numquam siris esse*, quod recte viri docti vindicarunt, Flor. Harl. 1. Leid. 1. et Voss. 1. Ita fragm. Corneliæ Gracchorum, quod Cornelio Nepoti vulgo subjungitur; et hoc modo laudat Gron. ad XXII. 38. § 13. 'Ne ille sirit Jupiter, te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum:' quam vulgo etiam edatur *sinat*. Cato de Re Rust. c. 142. 'Utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultaque, grandire, beneque evenire siris.' Vid. Nic. Heins. ad Curt. X. 6. § 20. et Jac. Gron. ad Liv. IV. 24. § 2. Livium autem in referendis formulis vetustis etiam ipsarum antiquarum formularum voces, licet ejus tempore ex usu abiissent, adhibuisse videbimus ad XXXVI. 2. § 2.

§ 8 *Hæc, quum fines suprascandit*] *Hæc cum finiit, suprascandit* Harl. 2. *Hæc cum finit, suprascandit* Voss. 1. fragm. Hav. Lipsiens. et Port. *Hæc cum finit, superscandit* Leid. 2. *Hæc cum fine suprascandit* Leid. 1. ultima litera τοῦ *fines* elisa a prima vocis sequentis. Vide ad § 9. et ad XXXVII. 29. § 5. Mox τὸ *ei* deficit in Lipsiensi.

Carminis concipiendique jurisjurandi mutatis] *Concipiendique jusjurandi* Voss. 1. Leid. 2. et Port. *concipiendique jusjurandis mutatis* Harl. 2. Eodem modo optimus codex Salmasii exhibet apud Suet. in Tib. cap. 35.

'Equiti Romano jusjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret.' Cæsarem ac Tacitum similiter locutos esse, diu est, quod lexicographi observarint.

§ 9 *Si non deduntur, quos exposcit*] Paullo ante, 'illos homines illasque res dedier:' itaque potuit uti masculino *quos*, ut digniore. Sed quia longe frequentius dicuntur *res* repeti, quo nomine, auctore Servio ad Virg. Æn. x. 14. etiam homines continentur, cogitabam scribi posse, *quæ exposcit*. Duk. *Si nunc deduntur ab eis* Harl. 2. *sino deduntur* Leid. 1. perperam continuatis duobus vocibus, et omissa suprascripta nota literæ *n*. Verbis seqq. *solennesunt*, iterum Leid. 1. duas voces continuans, et prioris literam finalem omittens ob primam voc. seq. Vide modo ad § præc. Præterea *ita bellum indicit*, alio ordine verborum, Hav.

Audi Jupiter, et tu, Juno, Quirine, Diique omnes] Jac. Periz. ad marg. Livii scribendum conjecit *et tu, Jane Quirine*. Macrob. Saturn. I. 9. 'In sacris quoque invocamus Janum Geminum, Janum Patrem, Janum Junonium, Janum Consivum, Janum Quirinum, Janum Patulcium et Clusivium, &c. Quirinum quasi bellorum potentem, ab hasta, quam Sabini Curim vocant.' Suet. in Aug. c. 22. 'Janum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clausit.' Præterea vocem *omnis*, quæ aberat ab edd. antt. sed postea ab Aldo addita est, agnoscunt etiam omnes scripti nostri.

Vosque terrestres, vosque inferni audite] *Terrestres omnes, vosque* Leid. 2. Præterea *inferi audite* Voss. 2. ut VIII. 10. 'Quorum alter omnes minas periculaque ab Diis superis inferisque in se unum vertit.' x. 28. 'Præ se agere se formidinem ac fugam, cædemque ac cruorem, cœlestium, inferorum iras.' XXVIII. 22. 'Illos se per Deos superos inferosque orare.' XXXI. 31. 'In Deos superos inferosque nefanda atque inhumana scelera ejus referendo.' XXXII. 21. 'Nihil ad nos pertineant, quæ in terra Attica scelera in superos inferosque Deos sunt admissa.' Verum alterum etiam, 'Dii Inferni,' quod reliqui codd. servant, infra est XXIV. 38. 'Vos, Ceres mater, ac Proserpina, precor, ceteri superi infernique Dii.' XXXI. 30. 'Ut priore populatione cum infernis Diis, secunda cum superis bellum nefarium gesserit.' Ultimo hoc loco Voss. iterum *inferis Diis* præfert.

§ 10 *Quicumque est, nominat*] Pal. 1. *nominatur*, ut supra. *Gebh.* Vide ad XXXIX. 22. § 3. Paullo post, *nec jus persolvere*, Hav. Tum *natu majores*, alio ordine, Voss. 1. et Leid. 2.

Cum his nuncius Romam ad consulendum redit] *Cum is nuncius* Hav. *Cum is nuncius, &c. venit* fragm. Hav. Sed nihil muto. Sæpe enim, adspiratio in antt. libb. a scribis perperam vel addita vel omissa est. Simili modo peccabatur infra II. 14. § 9. ubi vide. 'Venit' autem et 'redit' sæpe commutantur. Vide ad XXXVII. 50. § 6. Dein *nuncius populi Ro. ad cons.* Lipsiens. Mox *rex ex his* Leid. 1. Harl. antiq. Voss. 2. Lipsiens. Port. fragm. Hav. et Hav. *rex ex hiis* Voss. 1. *rex ex istis his* Harl. 2. Sed illud *ex* natum ex ultimis literis voc. præc. *rex*.

§ 11 *Quarum rer. lit. causs. condixit pat. patr. populi Romani Quiritium patri patrato prisc. Lat.*] Ita intelligendum arbitror, ut vel nomine subaudiatur vel potius clarigationem et repetitionem subinnui credamus; et 'condixit,' denunciavit repetitionem, intelligamus. Quam in sententiam potius inclinat animus, præsertim cum ea res clarigatio sollemni nomine diceretur. *Turn.* Adv. XXX. 29. Subaudiendum *Iræsa* annotavit Muret. Turn. ac Hugo Grotius de Pacis et Belli Jure

III. 8. § 7. viri longe eminentissimi, has Livii voces de clarigatione accipiunt; sic ut Turn. quidem interpretetur, 'condixit' et 'denunciavit' repetitionem rerum raptarum; Grotius vero id notet esse idem, quod Polyb. vocat ῥύσια καταγγέλλειν. Id quod ego (præfiscine sit dictum) longe a vero alienissimum opinor. Primo enim nusquam hic ap. Liv. pater patratus populi Romani denunciavit clarigationem patri patrato populi Latini. Sed nec apud alium ullum auctorem, qui propiora reip. tempora attigit. Itaque quomodo id poterunt ostendere? Deinde palam Livius verbis expressissimis I. 24. patris patrati omnem operam usumque solummodo dixit fuisse in jurejurando patrando, et fœderis legibus recitandis. Et in hoc solo munere adhibitum fuisse patrem patratum novimus. At rerum repetitio omnis spectabat feciales. IV. 30. 'Missi tamen feciales; nec eorum, quum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.' et 58. 'Quia tempus induciarum cum Veiente populo exierat, per legatos fecialesque res repeti cœptæ.' X. 45. 'Acuit curam Patribus, ut feciales mittendos ad res repetendas censerent; quibus non redditis, ex auctoritate Patrum, jussu populi bellum Faliscis indictum est.' Denique omnia, quæ ad justi et sollemnis belli paratum requirebantur, fecialibus incumbebant. Hinc IX. 10. post fœdus Caudinum, Postumium aliosque ejus sponsores per feciales Samnitibus restitui ac dedi videas. Adde III. 25. ubi tres feciales questum injurias eunt. Plane similiter ita distingui videas a Serv. ad Æn. XII. 120. 'Feciales et pater patratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur.' Ibidemque, 'Verbena coronabantur feciales et pater patratus, fœdera facturi vel bella indicturi.' Scilicet res bellica ad feciales, fœdera ad patrem patratum spectabant. Alia Servii loca nunc omittimus. Sed et modus agendi in clarigatione id pati non potest. Quomodo enim ea peragebatur? Nimirum, ut paullo ante dixit, legatus capite velato obtestatus Jovem, fines, fas, fatebatur, quis esset; tum res repetebat, ac clarigabat primum in ipso limite, tum cuicumque primo obvio, tum portam urbis ingrediens, denique forum ingressus, hoc est, ad senatum, qui illic fere habebatur. In illa urbe manens triginta tres dies, quos ad consultandum dabat, si res non dedi, et injurias non demi populus iste decerneret, injustitiam ejus populi exsecratus abibat. Hæc sunt sollemnia clarigationis. Hic finis, hoc principium. Nulla illic pars data fuit patri patrato. Quin etiam ipsa vox 'condicere' eam interpretationem refutat; quæ nonnisi de duobus in rem certam vel locum consentientibus usurpari solet. At si pater patratus Romanus repetisset res a patre patrato Latino, non statim sequitur, hos in eadem consentire, neque, quæ alter exposcit ac flagitat, continuo alter justa esse existimat, eaque condicit. Παρεγγυᾷν Græcis. Si videtur operæ, de verbo 'condicere' inspice Obs. paterni. I. 1. Itaque respicit hoc loco Livius non clarigationem, sed fœdus novissime inter Romanos et Latinos compositum. In id erant relatæ leges ex utriusque partis consensu, id percussum erat inter patres patratos tam Romanum quam Latinum. Illic isti duo sibi invicem condixerant nomine populi sui certas res fieri, dari, solvi invicem oportere; tunc pro iis capitibus, quæ inter ipsos convenerant, spoponderant mutuo sine dolo malo, utique ea tunc rectissime fuerant intellecta, præstatum iri, ut colligimus ex c. 24. hujus libri. Nam alias evenit, ut patres isti patrati sibi ceterarum rerum leges condicerent. *Jac. Gron.* *Quarum rerum, litium causam*

condixit Neap. Lat. Tum *condixerit* Voss. 2. *conduxit* Lipsiens. solito errore. Vid. ad XXXVIII. 43. § 1. *cum dixit* Port. Et hic error in Mss. frequens est. Vid. ad IV. 24. § 7. Tandem *pop. Rom. Quiritum patri patrato* Harl. 2. Vid. ad III. 20. § 7. *pop. Rom. Quiricio patri patrato* Voss. 1. et Leid. 1. *pop. Rom. Quinto patri patrato* Leid. 2. et Lipsiens.

Hominibusque priscis Latinis] Ex vet. volumine sic apparet legendum esse, *hominibusque* (subaudi, priscorum Latinorum) *priscisve Latinis*. Et paullo post *hominesve prisci Lat.* non *hominesque*. Rhen. Verba hæc *hominibusque priscis Lat.* deficiunt in Lips. Sed *omnibusque priscis Lat.* habent Harl. 2. et Hav. *omnibusque priscis vel Latinis* fragm. Hav. Leid. 1. et Port. Vid. ad finem § 13. hoc cap. *hominibusque priscis vel lateris* Voss. 2. *hominibusque priscis vel Lat.* quam proxime ad lect. Rhenano probatam, Voss. 1. et Harl. antiq. Nihil tamen mutandum esse videtur indicare locus Gell. XVI. 4. a Sigonio infra hoc cap. laudatus, 'Quod populus Hermundulus hominesque populi Hermunduli adversus populum Romanum bellum fecere, deliqueruntque, quodque populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit, ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico facioque.'

Quas res dari, fieri, solvi oportuit; quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec solverunt] Ordinem horum verborum perverterant recentt. edd. secutæ Campanum. Reduxi eum, qui exstabat in tribus Mss. Pall. aliisque antiquitus cusis. *Grut.* Nempe ab Aldo usque ad Grut. editum fuerat hoc ordine, *quas res nec ded. nec solv. nec fec. quas res dari, solvi, fieri oportuit:* quod exstat etiam in Harl. antiq. et ferme in Hav. ac fragm. Hav. nisi quod in posteriori sit *quas res non dederunt*, et *quas dari, fieri, solvi*. In priorr. ante Ald. edd. plerisque eadem serie verba legebantur, atque Grut. restituit; nisi quod servarent *nec solverunt, nec fecerunt*. Et hunc ordinem non modo tenent Voss. ambo, Harl. antiq. Leid. ambo, Lipsiens. et Port. sed etiam primam partem ita exhibent Harl. 2. et Voss. 2. *quas res dari, solvi, fieri oportuit*. Voss. 1. et Leid. 2. *quas fieri res, dari, solvi oportuit*.

§ 12 *Censeo; itaque consentio, consciscoque. Inde*] *Censeo, itaque consentioque. Inde* Voss. 1. et Leid. 2. *censeo, tam consentio, consentiscoque. Inde* Voss. 2. *censeo, itaque consentio, consistoque. Inde* Neap. Lat. Mox *alii ordine*, verbis trajectis, Voss. 1. et Leid. 2. Tum *quandocumque pars* Voss. 2. *quando pars* fragm. Hav. Sed *quandoque* est quandocumque. Vid. ad c. 31. § 4. Deinde *pars majorum, qui ad.* Leid. 2. Hinc *in eandem sententiam ibant* Hav. *pars fugerent* inlustratur ad V. 38. § 5. Hic tamen cod. istius non satis gravis auctoritas videtur, ut, solo eo volente, reliquis dissentientibus, vulgatum mutetur. Paullo ante *puro pio duello* Leid. 1. sine copulante particula. *Puro pioque bello* Leid. 2. Quam lect. ex alterius glossa atque interpretatione natam puto. Vid. ad XXXVI. 2. § 2.

Bellum erat consensu fieri solitum; ut fecialis] Distinctione juvandum *bellum erat consensu*. Hoc est, perinde habebatur, atque si omnes consensissent: decretum erat bellum, et id, quod pluribus placuisset, accipiebatur pro consensu plurimorum. Sequitur nova periodo, *Fieri solitum, ut fecialis*. Hoc quidem abruptum aut male nexum videtur: sed non visum Livio, qui sic solet. III. 54. post verba Appii æque præcisum habes 'Factum senatusconsultum,' ἀντὶ τοῦ *tum factum*, vel *inde factum*. XXVI. 4. 'Inde equitatu quoque superior Romana res fuit. Institutum, ut velites in legione essent.' Flor.

tamen *consensum*, ut suspicari possis, illud *M* factum ex *IN;* quod, cum virgula positum, esset *inde:* ut fuerit *inde fieri solitum*. J. F. Gron. Idem Gron. in prima ed. nott. ad Livii XXIV. 38. locum ita legendum censebat: *bellum erat consensum: inde fieri solitum*.

Ut fecialis hastam ferratam, sanguineam, aut præustam] Lege ex vet. lib. *aut sanguineam præustam*. Sigon. Hastæ sanguineæ sunt, quæ factæ sunt e sanguineo frutice, vel e sanguinea arbore, ut multi censent; quæ quod coloris erat cruenti, ideo et iis ad bellum indicendum feciales utebantur. Nollem huc *sagmineam* homines, mutandorum verborum magis cupidi, quam polypi colorum, induxissent. Nam etsi pura et sine ferro ea hasta erat; tamen quod sanguinei erat coloris, etsi non ferro præpilata, belli cruenti significationem habebat. Sed crediderim eam hastam, cujuscumque ligni hastile haberet, sanguine cruentatam fuisse, ut cruentum atroxque bellum minaretur. Id alio etiam loco recordor me jam attigisse. *Turn.* Adv. XI. 17. quem etiam vid. Adv. VIII. 28. Inter eos, qui *sagmineam* substituere conati sunt, etiam numerandus est C. Bonifacius in epist. inedita ad Eliam Putschium die X. Februarii 1608. data, quam servat bibliotheca ampliss. Wilckens patricii Hamburgensis. Is autem se ita in veteri suo Ms. invenisse testatur; sed dubitabat, utrum sagminis herba tanta fuerit, ut inde hasta fieri potuerit. Verum lectio illa in nullo nostro mihi obvia fuit. *Perustam* Leid. 2. sollemni librariorum lapsu, qui passim in compendiis scribendi, quibus voculæ per, præ, et pro a ταχυγράφοις notari solebant, aberrarunt. Vid. ad IX. 10. § 7. Præterea Pier. ad Maron. Æn. VII. 624. testatur, se in vet. cod. invenisse *hastam ferratam, aut sudem præustam*. Triller. Obs. Crit. II. 17. legendum conjicit *aut saligneam præustam*. Verum *hastam sanguineam* tuetur locus Amm. Marc. XIX. 1. 'Hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more conjecerat fecialis.' *Aut sanguineam sudem præustam* Haverk. utramque lectionem exhibens. Insuper τὸ *ferret*, quod sensui necessarium est, exsulat ab Lipsiens. Tandem omnes non modo codd. quibus usus sum, sed et omnes edd. quas evolvi, servant ordinem verborum, quem Sigon. ex vet. lib. profert.

§ 12 *Hominesve prisci Latini*] Lege *hominesque;* quia haud ita multo post ait, 'populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis.' Et Gell. XVI. 4. 'Quod populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli:' ubi eadem verba, quæ hic, usurpantur. *Sigon. Hominesve* emendarat Rhen. in nota sup. hoc cap. § 11. ad verba 'hominibusque priscis Latinis' adposita. *Omnesque prisci Lat.* Hav. *omnes ut prisci Lat.* Lips. *omnes prisci Lat.* Voss. 2. *omnesve prisci Lat.* Leid. ambo, et Port. ut et Voss. 1. a m. sec. qui a m. pr. habet *hominesve prisci Lat.* quod præferunt etiam Harl. 1. et fragm. Hav.

Adversus populum Romanum Quiritium] In his similibusque formulis, quæ frequenter, tum apud Livium, tum apud alios scriptores, occurrunt, semper legendum esse *populum Romanum Quirites*, vel *populum Romanum Quiritesque,* existimat Brisson. de Formul. I. p. 61. ad id inductus tum locis Livii VIII. 6. et Paulli, qui Fest. in Epit. contraxit, voc. 'Dici mos erat,' in quibus est *populo Romano Quiritibusque;* ut et duobus Gellii I. 12. et X. 24. in quibus est *populo Romano Quiritibus:* tum origine verborum. Quiritium enim nomen populo Romano adjungi cœpisse, postquam in urbem Romanam Sabini commigrarunt, Curibus venientes: verba itaque *populus Romanus Quirites* communionem et societatem utriusque

populi Romani et Sabini, factam post fœdus inter Romulum et Tatium, indicare. Et ita formula hæc 'populus Romanus Quirites' ἀσυνδέτως posita inlustrari posset simili formula 'Patres conscripti,' quum proprie 'qui patres, quique conscripti' vocandi essent. Vid. Liv. II. 1. Eo modo itaque emendanda censebat Brisson. omnia loca Livii nostri, in quibus 'populus Romanus Quiritium' memoratur, eodemque modo emendandos tum alios, tum Plin. XVI. 32. ubi legebatur 'factum populi Romani Quiritibus ostentum.' A quo dissentit Harduin. ad d. loc. Plinii, vulgatam scripturam defendens auctoritate Mss. et 'populi Romani Quirites' exponens non quemlibet e populo Romano, (toto enim orbe Romano sparsum populum Romanum fuisse,) sed eos, qui in ipsa urbe regia, ἐν τῇ κυρίᾳ πόλει, domicilium haberent. Sed omnino videndus est J. F. Gron. Obs. IV. 14. hic et alibi scripturam receptam *populum Romanum Quiritium* adserens, ac docens, eadem ratione, qua populus Romanus Quirites esset populus Romanus, qui iidem Quirites, etiam populus Romanus Quiritium esse populus Romanus, qui idem populus Quiritium. Consulenda quæ ibi pluribus leguntur. Ceterum *Quintium*, pro *Quiritium*, præfert Lipsiens. literis *ri* in literam *n* coalescentibus. Vid. ad III. 30. § 3. et sup. ad c. 24. hoc lib. § 5.

Bellum cum priscis Latinis jussit esse, senatusque populi Romani Quiritium] Hæc verba non recte deerant in Leid. 2. et fragm. Hav. Cui errori occasionem dedit repetitio voc. *Quiritium*, quæ proxime præcesserat. Vid. ad IX. 11. § 11. At sola vox *Latinis* deficit in Voss. 2.

Senatusque populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit] Omnia hæc verba negligentia supina librarii omittuntur in Hav. a m. pr. et a recentissima deinde in marg. addita sunt. Sed quatuor tantum priora *senatusque pop. Rom. Quir.* exsulant a Voss. 2. *senatus pop. Rom.* habent Lipsiens. et Port. *senatusve pop. Rom.* Voss. 1. Leid. 1. Harl. 1. et vett. edd. usque ad Frob. qui jam 1531. *senatusque pop. Rom.* dedit. Præterea *censuit, et consensit, conscivit* Voss. 1. et Lejd. 2. *censuit, consensit, constituit* Voss. 2. Quæ posterior lectio ex interpretatione ejus, quæ vulgo exstat, nata esse censeri debet: nam 'consciscere' dicuntur, qui junctis consentientibus suffragiis, cum aliis sciscunt, decernunt, constituunt. Modo supra hoc cap. 'Puro pioque duello quærendas censeo, itaque consentio, consciscoque.' X. 18. 'Tusci fere omnes consciverant bellum.' Denique *cum p senatus priscis Latinis* Voss. 2.

Ego populusque Romanus populis priscorum Latinorum hominibusque priscis] *Ego populus Rom. pop. pris. Lat.* Voss. 2. et Lipsiens. quod se quoque in Pal. 1. invenisse testatur Grut. supra ad c. 24. § 8. *ego nuncius populi Romani pop. prisc. Lat.* Harl. 2. *ego nuncius populi Romani prisc. Lat.* Hav. *populo prisc. Lat.* edd. principes ante Ald. qui *populis* recte substituit: populi enim priscorum Latinorum supra hoc cap. memorantur. Præterea *hominibus priscis* Voss. 2. *omnibusque priscis* Leid. 1. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. Τὰ 'omnes' et 'homines' sæpe invicem commutantur. Supra non modo hoc cap. § 11. verum etiam hoc ipso § exempla ejus rei occurrunt. Alia vero videri possunt ad III. 54. § 6. Denique *indico bellum* Leid. 2.

§ 14 *In fines eorum emittebat*] *Omittebat* Lipsiens. *mittebat* Leid. 1. a m. pr. *immittebat* Hav. Sed vulgatum præfero, *in fines eorum emittebat*, scil. ex manu. Ita 'emittere equitatum in hostem,' scilicet ex aciei ordine, inf. IV. 18. 'Quod ubi conspexit, primos equites clamore sublato in hostem emisit.' XXVIII. 14. 'Equitatum omnem extemplo in equites emittit:'

ubi vid. quæ notantur. Non alio modo dicta sunt 'educere in aciem,' 'in castra,' et similia, de quibus vid. ad III. 62. § 5. Mox *repetita res* Leid. 1. et fragm. Hav. Tum *inditum*, pro *indictum*, sollemni errore. Vid. ad III. 65. § 4. Denique *morem eum posteris acceperunt* Voss. 2. Quasi vellet Livius, Romanos eo tempore viventes hunc morem ea lege accepisse, ut etiam posteri observarent. Sed vulgatum verius esse quisque videt.

CAP. XXXIII. § 1 *Omnem Romam traduxit*] Pal. 2. *omnium:* ceteri tres *traducit*. Gebh. *Traducit* etiam Lipsiens. et Port. Paullo ante *vi cepit*, pro *vi cepit*, erat in Hav. *Lat. urb. vi cepit* Lipsiens.

§ 2 *Quum circa Palatium sedem veteres Romani*] Recte habet antiq. lect. *sedem veterem Romanorum;* ut intelligas, Sabinos Capitolium atque arcem implesse circa Palatium, quæ sedes erat veterum Romanorum. *Rhen.* Pall. *sedem veterem Romanorum*. Indicavit ex Vormac. Rhen. quoque. *Gebh.* Alia omnia ad hunc locum agebat Doujat. qui ideo vulg. lect. *veteres Romani* probabat, quod, Rhenani emendatione recepta, nullum verbum foret, a quo accusativus *sedem* regeretur: quasi non sufficeret, *circa Palatium sedem* per adpositionem dici, ac necesse foret, ut a verbo regeretur. *Pal. sedes vet. Rom.* Hav. *Pal. sedem vet. Romanorum* Voss. 2. et edd. priores, pro quo Mogunt. et Ald. dederunt *veteres Romani*. Quæ lectio mihi in nullo cod. aut scripto, aut edito antiquo, occurrit. Sed *Pal. sedem veterem Romanorum* Leid. 1. et Lipsiens. *Palatium sedem veterum Romanorum* Florent. Voss. 1. Harl. antiq. Leid. 2. et Port. quod probandum, atque in contextum recipiendum putavi. Sabini impleverant Capitolium atque arcem, Albani Cœlium montem, quæ loca erant circa Palatium sedem veterum Romanorum, sive illorum, qui cum Romulo urbem condiderant. Potest tamen et *veterem Romanorum* ferri. Palatium erat sedes vetus Romanorum, in quo monte primum Romulus Romam condidit, antequam, T. Tatio in consortium imperii adsumto, Sabini, qui eum secuti Romam migrarunt, Capitolium et arcem occupaverant. Gron. in pr. ed. nott. monens veteres Romanos non circa Palatium, sed in ipso maxime Palatio, sedem cepisse, ideoque vulgatum ferri non posse, tentabat *citra Palatium sedem veterum Romanorum*, et *citra*, ut interdum alibi solet, idem esse putabat, quod præter. Sed vir eximius, ipse sua vineta cædens, secundis curis tacitus conjecturam damnavit, eamque recte expunxit.

Aventinum novæ multitudini datum] Aventinum bis hoc loco genere neutro usurpavit, quod nescio, an quisquam alius; sed sæpe alibi Livius. *Glar.* Nescio, cur Glar. miretur, Aventinum neutro genere a Livio esse dictum; cum Dionysius passim τὸ Ἀβεντῖνον, τὸν Ἀβεντῖνον λόφον dicat. [' Glar. dubitat, ut solet; in quo laudem quærit. Fecere hoc homines docti ante eum, quorum negligentiam mavult imitari, quam invidiosam aliorum industriam.'] *Sigon.* Inf. III. 67. ' Adversus nos Aventinum capitur, adversus nos sacer occupatur mons:' ubi vide.

Addit eidem haud ita multo post, Tellenis Ficanaque captis, novi cives] Delituit elementum. Ideo lego, sublato puncto, ex tribus Pall. *additi eidem ... captis, novi cives*. Gebh. Legendum cum Flor. *eodem:* id est, in eum collem. Sic Ovid. Met. I. 8. ' congestaque eodem Non bene junctarum discordia semina rerum.' Liv. II. 5. ' Et aliis, quæ fert temere flumen, eodem invectis.' *J. F. Gron.* Ob oculos habuit Gebh. cum notas componeret, aliquam ex prioribus editt. Gruteri, quæ errore operarum *addit* habet, pro *additi*. Nam *additi* servant omnes reliquæ, ut et omnesque

libri scripti; nisi quod, neglecta τοῦ *d* geminatione, *aditi* sit in Port. Præterea *eodem* etiam Voss. 1. Lipsiens. et Harl. antiq. Hearne contra monuit Oxoniensem C. et alios *eidem* præferre: quod etiam in ceteris nostris superest. Sed *eodem* cum Gronovio malo. Cic. de Amic. c. 18. 'Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur, aut credat oblatis.' Liv. XLV. 29. 'Edessa quoque et Berœa eodem concesserunt.' Denique voces *haud ita* desunt in Leid. 1. τὸ *ita* in Harl. 2. qui lapsus librariorum censendi sunt. Inf. II. 16. 'Haud ita multo post in principum dignationem pervenit:' c. 22. 'Nec ita multo post Volscis levatis metu suum rediit ingenium:' c. 36. 'Haud ita multo post Ti. Atinio de plebe homini somnium fuit;' et sæpe alibi.

Tellenis Ficanaque captis] Dionysius III. p. 179. Τελλήνην et Φηδηναίων πόλιν vocat libri vitio, pro Φικηναίων. Nam paulio post addit de defectione Fidenatium. *Sigon.* *Tellena Ficanaque* in Oxon. L. 2. invenit Hearne. Sed utroque modo hoc nomen profertur. *Tellena*, vel *Tellene*, est Plinio Hist. Nat. III. 5. et Τελλήνη apud Dion. Hal. At Τελλῆναι apud Strab. V. p. 231. Vid. Cluv. Ital. Antiq. III. 4. p. 940. *Telenis Sicanaque* est in Hav. *Cilenis Ficanaque* in Harl. 2.

§ 3 *Occupaverant prisci Latini*] *Occupaverunt* Lipsiens. Tum, alio ordine, *ejus urbis* Voss. 1. Leid. 2. Lipsiens. et Hav. Deinde *recept. foret* Harl. 2.

§ 4 *Latino Medulliam*] *Latino in Eduliam* Harl. 2. Lipsiens. Neap. Lat. et omnes edd. ante Mogunt.

Ibi marte incerto, varia victoria] Τὸ *ibi* deest in Voss. 2. Tum *vana victoria* Leid. 2. sollemni errore scribarum librariorum. Vid. ad XXII. 7. § 4.

§ 5 *Omnibus copiis connixus Ancus*] *Copiis victor connixus* Voss. 1. Sed addendo notas vocem *victor* delendam esse librarius indicavit: *conisus* Flor. Leid. 1. et Harl. 1. *connisus* Voss. 2. et Lipsiens. quæ verior ejus vocis est orthographia. Vid. ad II. 50. § 8. Mox *vicit*, pro *vincit*, Lipsiens. Hav. et a m. pr. Leid. 1.

Inde ingenti præda potitus Romam redit: tum quoque] Exemplar scriptum habet *potens*. Opinor legendum *potiens*. Rhen. Pal. 1. ac 2. *potens*. Rhen. conjiciebat *potiens*. Mallem *potens*, ut resipiscat antiquitatem. Sic mox cap. 34. 'divitiis potens.' *Gebh.* Mss. omnes, *inde ing. pr. potens domum rediit*. Nec videtur valde discedere ab aliis, 'potens armis,' 'ferro,' 'dextra,' 'classe,' 'opibus,' 'divitiis,' quæ passim leguntur. *J. F. Gron.* In Luisini Parerg. II. 2. est distinctio minima post *redit*. Non male. Maxima vix retineri potest, nisi sublato *quibus*. Duk. Dukeri conjecturam recepi, quam quædam edd. priores expresserunt, vel dederunt *redit: tum quoque*. Majorem distinctionem primus admisit Dan. Heins. apud Elzevir. Præterea, *potens Romam rediit* etiam Oxonienses quibus usus est Hearne. Ex nostris ita Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, et Lipsiens. *potens* etiam Harl. antiq. *rediit*, pro *redit*, habet quoque Hav. Vid. ad XXXVI. 35. § 2.

Ut jungeretur Palatio Aventinum] *Aventinus* Voss. 2. Et ita Oxon. L. 2. et C. ut Hearne notavit. Sed male. Vid. hoc cap. § 2. Paullo ante *mult. Lat. militibus* Lipsiens. *mult. militibus Lat.* Voss. 2. Harl. 2. et Port. qui error et alibi sæpe occurrit. Vid. ad XXIII. 41. § 10. Tanto autem facilius librarii ita erraruut, quod olim, pro *millibus*, scriptum sit *milibus*, quomodo hic etiam præfert Leid. 1. Vid. ad c. 28. § 3.

Ad Murtiæ datæ sedes] Videbam ex Livianæ historiæ studiosis sollicite quosdam requirere, quæ esset Murtia Dea, ad cujus ædem priscis Latinis Romam traductis sedes ab Anco rege datas Livius tradidisset. Horum curiosæ indagini Pliniana opitulatur

auctoritas. 'Ara,' inquit ille xv. 29. 'fuit Veneris Myrteæ, nunc Murtiam vocant.' Quibus verbis nemo non plane colligit, ea appellatione, quæ a myrto facta esset, Venerem in parte urbis quandoque cultam. Sed res omnino notior, quam ut de ea prolixior habeatur sermo. Idcirco quæ de Murtia alii tradidere, consulto missa facimus. *Sabell.* *Murciæ* videtur scribendum ex Fest. qui ait, 'Murciæ Deæ sacellum erat sub monte Aventino, qui ante Murcus vocabatur.' Et Plut. in libr. *τῶν κεφαλαίων* p. 268. Ἣν νῦν Μουρκίαν Ἀφροδίτην καλοῦσιν, Μυρτίαν τοπαλαιὸν, ὡς ἔοικεν, ὠνόμαζον. *Sigon.* *Ad Maurtiæ* male Neap. Lat. *Amurtiæ datæ sedes* Leid. 1. Vocula *ad* deerat etiam in Hav. *dare sedes* est in Leid. 2. De *Murcia* vide Beroaldi Obs. p. 221. et Luisini Parerg. II. 3.

§ 6 *Non inopia loci*] Mira Pal. 1. *incopia* novitate vocabuli. *Gebh.* Miram vocabuli novitatem cespitantibus librariis tribuendam judico: quomodo etiam erravit scriba Lipsiens. *Inpia*, litera neglecta, Leid. 1.

Ea arx hostium esset] *Ea arva hostium essent* Pall. concordi scriptura. *Gebh.* Ita etiam Lipsiens. Voss. 2. Harl. 2. Hav. et Port. Ex qua tamen lect. sensus commodus non efficitur. *Arva* quidem Leid. 1. sed *esset* tamen retinet.

Id non muro solum, &c. sed etiam ponte, &c. conjungi urbi placuit] Non constat, Janiculum Romæ muro conjunctum fuisse, ut Piræeum Athenis. Si nihil excidit, referendum est ad illud genus ellipseos, quum pluribus nominibus tantum unum verbum adponitur, altero suppresso: 'muro cingi' scilicet, vel 'muniri,' 'ponte conjungi.' Vid. Græv. ad Flor. III. 21. § 26. *Duk.*

Sed etiam, ob commoditatem itineris, ponte sublicio, tum primum in Tiberi facto] Vet. lib. *in Tiberim*. Itemque in Epitome, 'pontem sublicium in Tiberim fecit.' 'Sublicium' porro 'pontem' ξυλίνην γέφυραν Græci vocant, id est, *ligneum*. Sigon. Pall. ut Sigon. *in Tiberim*. Gebh. Vet. lib. Sigonii et Pall. Gebhardi nullus nostrum adsentit, nisi Flor. Lipsiens. qui Pal. 1. adsecla esse solet, et Hav. a m. 2. *in Tyberim* etiam præferunt edd. Aldo priores, qui *in Tyberi* substituit. Ex suis etiam Hearne, cod. Sigoniani lect. in contextum recipiens, nihil monuit. Utrumque ferri potest. Cæsar B. G. I. 13. 'Pontem in Arare faciendum curat.' Nepos in Milt. c. 3. 'Pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret.' At Liv. XL. 51. 'M. Fulvius plura et majoris locavit usus. Portum et pilas pontis in Tiberim.' Ceterum *τὸ etiam* abest ab edd. principibus, quod constanter agnoscunt codd. scripti; eorum fidem secutus videtur Ald. qui primus eam vocem adjecit.

§ 7 *Quiritium quoque fossa*] Fest. 'Quiritium fossæ, quibus Ancus Marcius urbem circumdedit.' *Sigon.* *Quiritum* Leid. 2. et Lipsiens. Vid. ad III. 20. § 7.

Munimentum a planioribus additum locis] Qui hunc locum castigare nisus est, quum recte haberent verba, depravavit. Nam *aditu* supinum vertit in *additum* participium: sed perperam. Significat enim Livius, fossam Quiritium non parvum munimentum fuisse ab ea parte, qua erant loca planiora ac faciliora aditu. *Rhen.* *Additum* demum inveni in edd. Mogunt. et Ald. Pleræque enim priorum cum Harl. 2. *aditum;* nisi quod Ascens. 1510. 1513. et 1516. recte receperint *aditu*, quod etiam est in Flor. Voss. utroq. Harl. 1. Leid. utroq. Neap. Lat. et Hav. a m. sec. qui a m. pr. exhibet *addita*. Port. *aditur*. Lipsiens. *additum;* qui etiam *monimentum* habet, pro *munimentum*. Eodem modo et alibi in membrr. vett. peccatur. Vid. ad II. 59. § 2.

§ 8 *Confuso, facinora clandestina fi-*

rent] *Cum fuso* Lipsiens. De quo lapsu scribarum vid. ad IV. 24. § 7. *clandestine* est in Leid. 2. Mox *in terrorem* Hav. Hinc *ut crescentis*, pro *increscentis*, Lipsiens. 'Increscere' a Livio non raro adhibetur. Ut X. 14. 'Nec sustinere frons prima tam longum certamen increscentemque fiducia sui vim potuisset.' XLIV. 36. 'Quantum incresceret æstus, et vultus minus vigentes, et voces segniores erant.'

§ 9 *Silva Mæsia Veientibus adempta*] *Silva Mesi advenientibus ademta* Voss. 1. a m. pr. *Messia* Hav. *Malesia* Port. *Meß*, et inter linea *Meo*, Leid. 2. De silva Mæsia vide Cluv. Ital. II. 3. p. 537. Tum *a Veientibus adepta* Leid. 2. Alibi 'adeptus' et 'ademptus' commutantur. Vid. ad II. 15. § 6. Mox *ad mare prol.* voce *imperium* omissa, Voss. 2. *ad mare imp. est prol.* voce addita, Harl. 2.

Et in ora Tiberis Hostia urbs condita] Legendum est *et in ore Tiberis*, hoc est, in exitu, ubi in mare effunditur. Alioqui Roma quoque in ora Tiberis sita. Sic in ora Elli fluvii, quam et Alsam vocant, Argentuaria ac Elcebus sive Sletstadium jacent; in ore ejusdem, hoc est, apud confluentes, Argentoratum. *Rhen.* *Ostia* scribendum. Nam Dionys. III. p. 183. dictam esse ait quasi θύραν, id est, *ostium*. Sigon. *In ore Tiberis* est correctio Rhenani. Quicquid ille dicat, Pall. 1. ac 3. *in hora*. Pal. 2. *in ora*. Gebh. *In ora Tiberis* Leid. 2. Hav. Harl. 2. et a m. sec. Harl. 1. *in hora* Lipsiens. sed *in ore* Leid. 1. Voss. ambo, Port. et Harl. 1. a m. pr. quod recte Rhen. probavit. Alterum errori scribarum tribuendum, quos alibi etiam voces illas confudisse olim notavimus ad Silii l. IV. vs. 292. Ex *ora* vero, addita adspiratione, facile deinde librarii effinxerunt *hora*. De quo errore vid. Nic. Heins. ad Nason. Met. XIV. 851. Præterea ex sententia Sigonii *Ostia* in contextum Livii recepi, quomodo, præterquam hoc loco, alibi semper edd. scripserunt apud Liv. Vid. Dausquei. in Orthogr. part. II. voce 'Ostia.'

Ædes Jovis Feretrii] *Ædis Jovis* Leid. 1. et Harl. 1. *Ædis Jovis Feretri* Flor. Vid. ad IV. 25. § 3.

CAP. XXXIV. § 1 *Anco regnante Lucumo vir inpiger*] De Tarquiniorum origine quædam variat a Livio Dionysius: quæ ut facilius intelligantur, Livii opinionem hunc in typum sub oculos conjecimus lectori. Molesta sane genealogiarum ratio, et quæ etiam exercitatos sæpe turbat.

Demaratus Corinthius. Huic duo fuere filii,

- Lucumo, qui postea L. Tarquinius Priscus, V. Rom. rex. Hujus tres fuere liberi,
  - Tarquinia: ex hac natus est postea
    - Brutus I. Romæ consul.
  - L. Tarquinius Superbus. Huic ultimo Romanorum regi tres fuere filii,
    - Titus.
    - Sextus, qui stupravit Lucretiam.
    - Aruns.
  - Aruns, minoris Tulliæ maritus.
- Aruns: hic patrem Demaratum morte prævenit. Ex hoc natus est
  - Egerius: hic, Collatiæ præfectus, genuit Collatinum, secundum Liv.
    - Collatinus Tarquinius, Lucretiæ maritus.
  - Sp. Lucretius Tricipitinus, Lucretiæ pater.
    - Lucretia.

(Collatinus Tarquinius — Lucretia: Conjugium.)

Dionys. III. p. 187. Egerium ait Aruntem quoque, ut parentem, dictum; sed a Romanis, ut cum patruo in urbem venit, Egerium a paupertate cognominatum: Collatinum autem non Egerii filium, sed nepotem fuisse, IV. 261. Item L. Tarquinium ac Aruntem non filios, sed nepotes Prisci Tarquinii, multis id ac dignissimis adstruens argumentis, IV. p. 211. Unde Laurentius Valla ea collegisse videtur in Epistola ad Alphonsum utriusque Hesperiæ regem, quamquam non citato auctore, quod facere non solet. Nisi quis Dionysium ab eo non lectum, atque eum suopte hoc ingenio expiscatum contendat, quod ipse fatetur in priore defensione adversus Benedictum Morandum quendam. Nam ut de Valla aliud suspicer, ejus candor obstat. Libere enim ac ingenue ubique fateri solet, per quos profecerit, et unde habuerit quæ scripserit: secus certe atque Perottus in suo cornu, aut in suis operibus Politianus, gloriolæ et popularis auræ captatores, ut mihi quidem visum est, etsi bonæ literæ eis multum debent. *Glar.* Epistolam sive disputationem Vallæ, cujus Glareanus hic meminit, ad finem operis Liviani rejecimus. Tarquinius Priscus autem, præter tres liberos, Glareano enumeratos, insuper adhuc filiam habuit, Serv. Tullio successori suo nuptam, quam Livius memorat hoc lib. c. 39. Ceterum *regente*, pro *regnante*, præfert Voss. 1.

§ 2 *Demarati Corinthii filius*] Ita libb. omnes Latini, Græci Δημάρατος: at Capitolina monumenta *Damarati* edunt: qua ratione XXXVIII. 5. 'Nicodamus,' et c. 8. 'Damoteles,' et XXXI. 32. et alibi 'Damocritus' dixit, cum tamen Græce litera η scribantur. ['Dorum lingua pro η usurpat α, ut τὰν μοῦσαν, pro τὴν μοῦσαν. Ita in hoc loco, quod tamen non advertit Sigon.'] *Sigon.* *Demarati* Pal. 1. At Pal. 2. *Demarathi*; ut et IV. 3. Pal. 3. *Demaracti.* Nullus *Damarati.* Gebh. *Demarati* Port. Leid. 1. et Hav. Neque aliter Hearne in Oxon. L. 2. B. et C. fuisse notat. *Demarathi* Voss. 1. *Demarathii* Leid. 2. *Demaracti* Lipsiens. *Demorati* Harl. 2. *Devibrati* Voss. 2. *Damarati* solus tantum Harl. antiq. quomodo etiam Latinius scribendum existimavit, sed nulla conjecturæ caussa addita. Pariter Sigon. infra emendavit ad IV. 3. § 11. ubi plures ex codd. nostris huic lectioni favere videbimus. Ita Hieronis filia, Andranodori uxor, *Damarata*, pro *Demarata*, in multis Mss. vocatur XXIV. 22. *Damocritus* prætor Ætolorum, non *Democritus*, XXXI. 32. et XXXIV. 24. quamvis etiam utroque illo loco codd. varient. *Archidamus* dux Ætolorum XXXII. 4. *Damiurgos*, quod nomen erat magistratus Achæorum, pro *Demiurgos*, Voss. XXXII. 22. *Nasos*, pars urbis Syracusarum, XXV. 24. ubi videndus Glar. qui iterum caussam mutationis docet. Ceterum vocem *filius* ignorat Harl. 2.

Nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt] Semper meus *Lucomo* et *Arruns.* Lips. *Lucomo* semper Leid. 2. qui olim Lipsii fuit. *Luconio* Voss. 1. Tum *Arruns* omnes nostri præter Hav. et Lipsiens. Ἀῤῥοῦντα et Λοκόμωνα utrumque Damarati filium in cod. Vatic. Dionysii Hal. vocari ad III. p. 184. Sylburg. monuit, pro Ἄροντα et Λυκόμωνα, ut vulgo circumfertur. Vid. etiam ad Liv. II. 6. § 7. et c. 14. § 5.

Aruns prior, quam pater] *Prius, quam pater* Harl. 2. Hav. et Neap. Lat. *prior fuit, quam pater* Leid. 2. Paullo ante *omnium honorum*, pro *bonorum omnium*, Leid. 2. Vid. ad § seq. *omnium bonorum* Voss. 1.

§ 3 *Inmemor in testando nepotis decessisset*] Pal. 3. *discessisset.* Probo, quod est in Pal. 1. *occidisset.* Gebh. Hoc ad antiquitatem et jus testamentorum pertinet. Sed quod de nepote ab avo

præterito dicit, de eo postea jure Romano aliter constitutum est: de quo agunt JCti ad Institut. de Exhered. Liberor. et ad Ulpiani Fragm. Tit. XXII. *Duk.* Omnes nostri vulgatum servant, nisi quod *decessit* sit in Leid. 2. *incessisset* in Leid. 1. *cecidisset* in Lipsiens. Unius itaque cod. fide lectionem receptam inmutari displicet, nisi ratio sana aliud jubeat. Paullo ante *in ventre ferre*, pro *ventrem ferre*, male Hav. a m. pr.

Sortem bonorum nato ab inopia Egerio inditum nomen] *Partem bonorum* Harl. 2. *sortem honorum* Leid. 2. Vid. modo § præc. Tum *ob inopiam* Voss. 2. cum priorr. edd. pro quo Aldus demum *ab inopia* recte restituit, ex cujus interpretatione *ob inopiam* natum videtur. Vid. ad XXIV. 30. § 1. Deinde *Egeno* Leid. 2. Verum Ἠγέριος vocatur Dion. Hal. III. p. 187. Facili lapsu ob ductuum similitudinem literæ *ri* in literam *n*, vel contra, abire potuerunt. Vid. ad III. 30. § 3. Denique *inditum est nomen*, vocula inserta, Hav. Paullo ante voces *post avi mortem* non visuntur in Lipsiens.

§ 4 *Lucumoni contra omnium hæredi bonorum*] Pal. 1. omittit τὸ *contra*. Pal. 2. autem *Lucumoni omnium contra*. Gebh. Τὸ *contra* etiam omittitur in Lipsiens.

Tanaquil summo loco nata, et quæ haud facile iis, in quibus nata erat] *Tan. sum. loco nata erat*, reliquis omissis, Harl. pr. Lipsiens. et Voss. 2. *Tan. sum. loco nata deerat* Leid. 1. Huic errori occasionem præbuit vox *nata*, quæ brevi hoc ambitu verborum repetitur. Vid. ad IX. 11. § 11. *Tan. quæ sum. loco nata erat, et quæ* Leid. 2. *Tan. sum. loco nata erat, et quæ* Voss. 1. a m. sec. Tum *iis, in quibus locis nata erat* Hav.

Humiliora sineret. Ea cum illi nupsisset] Hic priscum verbum fœde depravavit temeraria castigatoris manus. Nam pro *innupsisset* scripsit *illi nupsisset*. Sic autem habet lectio vetus, *Ea quum innupsisset*. Porro mulier 'innubit' proprie, quum in mariti domum transit. Unde factum, ut 'innubere' veteres pro transire usurparint, teste Nonio voc. 'innubere,' qui Lucilium citat, ita hoc usum verbo. Sensus igitur est, ea quum innupsisset; hoc est, jam ad domum mariti transisset. Nam 'nupsisse' dicitur puella, etiamnum apud parentes domum manens; 'innupsisse,' nisi quæ cum viro jam habitare cœpit, non dicitur. *Rhen.* Integrum hoc prima specie videtur, et approbatur omnium codd. consensu. Mihi tamen istic ulcus subesse persuadeo. Credo enim illud *sineret* in *sentiret* mutandum, ut idem sit cum τῷ φρονεῖν. Nimirum eam pares animos suis natalibus et opibus habere. Sino tamen, ut suum *sineret* retineant, qui alterius opinionis sunt. Ceterum id pro auctario adjiciendum, Lucumones dici solitos reges Etruscorum, qui duodecim erant secundum duodecim populos. Qui autem istis omnibus imperitabat, Lartem appellabant; unde adhuc Angli satrapas suos Lordas appellant. *Nann.* Misc. v. 12. 'Innubere' aliud esse videtur, quam 'enubere.' Nam 'enubit' ea, quæ extra gentem et conditionem suam nubit; ut si libertina ab ingenuo ducatur, aut eo, qui non sit libertinæ gentis patronus. Sic Feceniæ Hispalæ legimus apud Liv. XXXIX. 19. datam 'enuptionem gentis.' At 'innubere' esse videtur infra suum ordinem nubere, et collocari inferiori. Alii, in urbe nupsisset, esse credunt. *Turneb.* Adv. XXX. 29. Pal. 2. a m. emendatrice *sentiret*, ut voluerat Nann. Sed hoc a Livio alienum est. *Gebh.* Laus debetur Rhenano, qui *innupsisset* reposuit, pro *illi nupsisset*. Cum ne sic quidem essent omnia sana, Nannius loco *sineret* rescribebat *sentiret*. Præstamus conjecturam extra aleam: *quæ haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora sineret ea*,

quæ innupsisset. Spernentibus Etruscis Lucumonem. Iis, id est, ea domo et gente: *ea* vicissim domum illam gentemque, quam *innupsisset*. Partem sententiæ illustrat illud Tac. in Agric. c. 6. 'Idque matrimonium ad majora nitenti decus ac robur fuit:' partem illud Statii Theb. III. 704. 'Nescis, pater optime, nescis, Quantus amor caussæ misero nupsisse marito.' Florent. *sineret, cum innupsisset*, delete τῷ *ea*. Non male, si non melius. Mureti liber, pro *sineret, ferret;* nihil differente sensu, sive scribas *humiliora ferret*, sive *humiliora sineret, quæ innupsisset*. Fortassis etiam scripsit auctor *quos divitiæ jam animos fecerant*. J. F. Gron. Lectio, quæ ante Rhen. passim edebatur, superest in omnibus fere codd. ut Voss. utroq. Harl. 2. Leid. 2. Hav. Lipsiens. et Port. Eamdem invenerunt etiam Hearne in Oxon. L. 2. B. et C. et Latin. in Neap. nisi quod posterior ille *sentiret* præfert pro *sineret*. Port. autem *sinere*. Soli Leid. 1. et Harl. antiq. exhibent *ea cum innupsisset*. Gronovii conjectura, quam etiam proposuit in Epist. ad Nic. Heins. edita a Burm. in Syllog. Epist. tom. III. p. 106. ea igitur non displicet; nisi quis mallet *humiliora sineret, in quæ innupsisset*, vel *quibus innupsisset*. Vid. Burmann. ad Quinctil. Declam. CCCXXXVIII. Heumann. suis ad me literis, malebat *et quæ haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora ferret. Ea cum nupsisset, spernentibus*. Doujat. ex Florent. præfert *humiliora sineret, cum innupsisset. Spernentibus;* atque *cum innupsisset* exponit per ubi nupsisset.

§ 5 *Lucumonem, exule advena ortum, ferre*] *Luc. exsulem, advena ortum, ferre* Harl. 1. Hav. et edd. Aldina priores, in qua demum recepta lectio obvia fuit. *Luc. exsulem, advenam ortum, ferre* Harl. 2. Leid. 1. Voss. 2. Port. et a m. pr. Voss. 1. *Luc. exsulem, advenam, ferre* Voss. 1. a m. sec. Lipsiens. et Leid. 2. Verum contra rei veritatem. Lucumonis enim pater, ut Livius modo narravit, Tarquiniis uxorem duxerat, ac duos filios genuerat, qui propterea Tarquiniis neque exsules, neque advenæ, erant. Præterea *ortum, omnino ferre* Oxon. B. ap. Hearne.

§ 6 *Roma est ad id potissimum visa*] Scribe *Roma est ad id potissima visa;* id est, commodissima ad eam spem persequendam. XXI. 48. 'Locum, qui prope flumen stativis tutissimus est visus.' Grut. vellet deleri verbum *est*. Non video, quid sic magnopere accedat orationis ponderi. *J. F. Gron*. *Aptissima*, suis ad me literis, scribendum conjiciebat Heumann. Doujat. contra nihil mutabat, et *visa* exponebat, inspecta, spectata. Ego Gronovio adhæreo.

Ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas sit] Vox ultima *sit* nescio an veniat ab auctore. Suavius procederent omnia, ea abjecta. Idem dictum velim supra, 'Roma est ad id potissimum visa:' mallem, inquam, abesse voculam *est*. Grut. *Ex virtute nobilitas sit* Harl. ambo, et Hav. Præterea *ubi omnis vis rep. atque ex virt.* Voss. 2. Denique *Numa Curibus* Leid. 1. Sed cum forte exaratum fuisset *Numã a Curibus*, postea virgula suprascripta evanuit, et præpositio *a* per ultimam literam vocis præc. intercepta est.

Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numæ esse] Inter reges Romanos Ancus Marcius semper, avi sui materni nomine repetito, Numæ nepos dicitur. Ita Livius, Florus, Victor, Dionysius, Plutarchus, et ceteri omnes, qui nunquam, quo patre fuerit ortus, ejus nomini addunt; sed qua vel matre, vel avo, quia inde omnis ejus nobilitas. Hinc Seneca Epist. 108. 'Duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur. Anci pater nullus; Numæ nepos dicitur.' Nullum Anci

patrem dicit, non quod revera patrem inter homines non habuerit, sed quod ignobilem, si cum matre compares, ideoque ab historicis non memoratum, et ex eo plerisque postea ignotum. Sic de Servio Liv. IV. 3. 'Ser. Tullium post hunc captiva Corniculana, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse.' Posses itaque de Anco fere dicere, quod Virg. de Drance Æneid. XI. 340. 'genus huic materna superbum Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.' Quia pater privatus, ignobilis, et peregrinus; mater regis Romani filia. Unde Livius hoc loco, 'Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numæ esse.' Per unum Numam, maternum avum, nobilis erat, ideoque et ejus nepos semper vocabatur, ut diximus. At cur igitur Sabinam illi objicit matrem? Lege omnino ex jam dictis *Sabino patre*. Idque volunt evidenter etiam antecedentia, in quibus narrat auctor, quomodo Tanaquil, quum videret Lucumonem virum suum sperni ab Etruscis, ut exsule, advena ortum, consilium migrandi alio ab Tarquiniis, patria sua, ceperit, Romamque ad id elegerit. Sed qua causa eam potissimum? Non alia, quam quod 'in novo populo, ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas sit, locus erat futurus forti ac strenuo viro, quamvis peregrino. Regnasse' enim ibi 'Tatium Sabinum, arcessitum in regnum Numam a Curibus, et Ancum, Sabino patre ortum, nobilemque una tantum imagine Numæ esse.' Fuisse itaque, inter quatuor vel quinque reges, duos peregre natos, et aliunde in regnum civitatemque adscitos, et unum, quamvis ipsum quidem Romanum, peregrino tamen patre ortum, et a materno solum avo nobilem. Quis credere potuit, Livium vel Tanaquilem Anci ignobilitatem posuisse in ejus matre, per quam ipse, utique eum nobilem fuisse, (materna scilicet avi imagine,) continuo addit; non contra in patre, in quo tamen maxime nobilitas alicujus vel ignobilitas spectari solet, et de quo multo amplior, hanc in rem, contra Ancum dicendi erat materia (quippe qui ex Sabinis cum rege Numa et patre suo M. Marcio, Anci avo, Romam advenit) nullam, secundum ipsum Livium, imaginem, quæ honoris et nobilitatis signum, filio suo Anco reliquisse, et quamvis filii regno illustratus videri possit, adeo tamen nominis sui famam et omnem fere memoriam, (nimium quantum præfulgente uxoris Pompiliæ genere et splendore,) amisit, ut a Seneca 'Anci pater nullus' fuisse dicatur? Ex vulgata lectione existimes, paternum Anco genus fuisse Romæ nobilissimum; certe, (quod tamen falsissimum,) longe nobilius materno; quia Livius, qui ex persona Tanaquilis omnia ejusmodi in regibus Romanis conquirit, quæ hominem peregrinum et advenam in spem honorum, immo et ipsius regni in ea civitate consequendi, adducere queant, silentio illud plane præteriret, tamquam si in eo nihil reperiret, quod ejusmodi spem novo civi facere posset; et contra in matre Anci, licet regis Romani filia, Sabinam originem memoraret, quasi non omnes fere Romani eo tempore et paullo ante matre externa per raptum Sabinarum aliarumque virginum fuerint nati. Nec tamen in iis ipsis Ancum numeraverim, qui patrem quidem habuit Numam Marcium ex Sabinis oriundum, sed matrem haud dubie Romæ natam. Etenim Plut. in Numa duas de ea opiniones fuisse tradit, quarum altera quidem ex Tatia T. Tatii regis filia susceptam eam, antequam Numa ad imperandum Romam arcesseretur, adfirmet; altera autem ex Lucretia, quam Numa, jam ad regnum accitus, Romæ in matrimonio habuerit, genitam statuat. Pos-

terior multo mihi verosimilior videtur, quippe quum Numa moriens, postquam Romæ tres et quadraginta annos regnasset, teste Livio, filiam unam in ea reliquerit ætate, ut parvulum haberet filium, hunc ipsum Ancum, vix quinque tunc annos natum, et tamen, ut videtur, etiam omnium, si quos præterea habuit, primum et maximum. Corruperunt haud dubie Livium scioli, quia nihil in eo de patre Anci legerant; matrem vero in superioribus nominari, et Numæ filiam dici, ipsumque Numam Sabinum fuisse non ignorabant. *Jac. Periz.* in Animadv. Histor. c. 3. p. 157. Periz. non contemnendis rationibus disputat, legendum esse *Sabino patre.* Quo minus adhuc ei adsentiar, eo prohibeor, quod non video, cur Anci pater omnino Sabinus dici debeat, quem ex sententia Sigonii ad Liv. I. 20. Reinesii ad Inscript. v. 1. et Jac. Gron. ad Taciti Annal. VI. 2. Livius a Numa pontificem, Tacitus a Tullo præfectum urbi factum; et Plutarchus in fine Numæ, patre quidem Sabino, sed cum Numa Romam profecto, et ab eo in senatum adlecto, natum scribunt. Nec patrem Anci in Sabinis natum fuisse, et cum patre suo Romam venisse, ullo certo argumento ostendi potest. Quod autem nonnulli tradiderunt, Anci matrem non fuisse Sabinam, sed Romanam, quam Numa ex uxore Romæ ducta susceperit, id non tantam vim habet in re, quam in controversia positam fuisse tradit Plutarchus, ut cum Perizonio, qui sibi hanc sententiam probabiliorem videri dicit, adfirmari possit, eam 'haud dubie Romæ natam' fuisse. Si verum est, quod proditum scribit Plutarchus, Ancum, Numa moriente, quinquennem puerum fuisse, ratio temporis non repugnat, quo minus Numæ filia, in Sabinis nata, XXXVII. anno regni illius Ancum parere potuerit. *Duk.* De conjectura, quam in Animadv. Hist. publice exposuit, olim etiam egerat Periz. cum Nic. Heins. in Epist. quam Burmann. edidit in Syllog. Epist. tom. IV. p. 803. Heinsium tamen sententiam rogatum nihil reposuisse, ex subjuncto responso patet. Ceterum *nobilemque una imagine Numæ esse* habet Port. a m. pr. ut verba per adpositionem capiantur. *Nobilemque in im. Numæ esse* Lipsiens. Sed vulgatum non muto.

§ 7 *Facile viro persuadet*] *Viro* dativum quispiam addidit inter enarrandum. Non reperimus in cod. Vormac. nec est necessarius: præcessit autem 'Forti ac strenuo viro.' *Rhen.* Illud *viro* contextui verborum addiderat Ald. quo tamen non modo edd. priores, sed et codd. quos vidi, carent. Sequentia verba ita emendanda Heumann. existimabat *et cupido honorum, et quod Tarquinii.* Prior pars emendationis *et cupido honorum* etiam adscripta fuit a viro docto in marg. ed. Mediol. 1480.

Commigrant Romam] Exemplar antiquum habet *amigrant Romam:* subaudi Tarquiniis. Non aliter dictum est infra c. 57. 'Avolant Romam.' Porro quid vetat dici 'Amigro' pro 'Abmigro,' sive 'Ammigro' pro 'Admigro;' sicut dicimus 'Immigro' et 'Demigro?' *Rhen.* Vet. *migrant* novius paullo verbum. *Lipsius.* Pal. 1. *amigrant.* Pal. 2. *admigrant.* Emendo quoque v. 53. 'Quod si non Galli hoc, sed veteres hostes vestri Æqui Volscive faciant, ut commigrent Romam?' Scriptum fuerat initio *amigrent.* Quod non percipiens Campanus edidit *ut migrent Romam.* *Gebh.* *Amigrant* etiam Flor. Harl. antiq. Leid. ambo, Voss. 1. et Lipsiens. *āmigrant*, id est, *ammigrant*, Port. *admigrant* Harl. 2. *commigrat* Voss. 2. et editi ante Ald. Mihi verbum minus cognitum non admodum placet. Ut enim lectionem, quæ in Mss. superest, probam esse pronunciemus, non sufficit, vocem, quam præferunt,

analogice formatum esse, sed, etiam veteribus in usu fuisse, simul demonstrari debet. At 'commigrare Romam' non modo Livius usus est loco, quem similiter tentat Gebh. sed etiam XLI. 8. 'Cives suos, Romæ censos, pleroasque Romam commigrasse.'

§ 8 *Ibi ei carpento sedenti*] *Ibi eo carpento* Voss. 2. et Hav. a m. pr. *ubi carpento* Oxon. C. ut Hearne notat: *ibi carpento* quædam ex priscis edd.

Suspensis demissa leniter alis] Cler. hic sibi poëtæ cujuspiam verba olfacere visus est, quæ hoc modo in metrum redigebat: 'Jovis ales Cœlo suspensis demissa est leniter alis. Aufert illa apicem volitans, apteque reponit. Tum sublimis abit.' Illud *apicem* pro *pileum* accepisse videtur ex Cic. de Leg. I. 1. 'Ab aquila Tarquinio apicem inpositum putent.' Verum hac ratione, addendo, demendo, mutando integer Livius in numeros poëticos cogi posset. Cum autem addat, verba Liviana poëtam magis, quam historicum, decere, vellem distinctius indicasset quæ verba historico Livio indigna censeat. Pro *leniter* autem *leviter* habent Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 1. Lipsiens. Portug. et Hav. Quod librariis errantibus adscribo. Suet. in Aug. c. 94. 'Ex inproviso aquila panem ei e manu rapuit: et, cum altissime volasset, rursus ex inproviso leniter delapsa reddidit.' Etiam alibi sæpe ita peccatur in Mss. vett. Vid. ad XXXVI. 31. § 8. *pilleum* deinde, pro *pileum*, plerique iidem codd. quod et ipsum corruptæ superiorum temporum orthographiæ acceptum referendum, cui tamen vocis etymon adversatur. Vid. Vossii Etymol. Ling. Lat. et Dausq. Orthogr. part. II. h. voce. Denique vir doctus ad marginem ed. Mediol. 1480. adscripsit, pro *superque carp.*, sibi legendum videri *supraque carp.* Sæpe hæc vocabula in Mss. commiscentur. Vid. ad XXIII. 26. § 6. Hic tamen, nihil mutantibus scriptis, vulgatum servo.

Capiti apte reponit. Inde sublimis abiit] Lege, ut est in Pal. 2. *capite apte reponit.* Gebh. *Capite* etiam Leid. 2. et Portug. Verum, quum utrumque ferri possit, nihil mutandum puto, quod a vulgata lect. stent plures et optimi codd., utque vitetur ingratum ὁμοιοτέλευτον *capite apte.* Præterea *aperte* Leid. 2. quod adscribo librariorum errori, qualem notavit Burmann. ad Quinctil. Procem. Instit. Orat. p. 8. et ad I. 2. p. 32. ubi etiam videndus Gibson. et quæ infra notamus ad XXXI. 22. § 8. Tandem *abit* Portug. Vid. ad II. 4. § 2.

§ 9 *Circa summum culmen hominis*] *Homini* Harl. antiq. Non sequor. Tum *summum hominis culmen* Leid. 2. Paullo post, *div. ei redderet* Leid. 2. Supra autem *alta et exc. sperare* alio ordine Leid. 2. et *religione*, pro *regione*, Lipsiens. duabus literis male omissis.

§ 10 *L. Tarquinium Priscum edidere nomen*] Puto vocem *Priscum* inducendam esse. Neque enim Prisci cognomen tulit, nisi postquam L. Tarquinius Superbus florere cœpit. Nam (ut ait Dionys. IV. p. 244.) Priscus est appellatus, quia major natu erat quam Superbus. Non est autem verosimile, ab ipso L. Tarquinio Prisci cognomen editum esse: verum multis post annis, florente jam Superbo, illud vulgo invenisse. Comprobat hanc meam conjecturam, quod in vett. libb. luxatæ hæ voces sunt, *L. Tarquinium edidere Priscum*, ut glossema alicujus esse videatur in verba auctoris ex margine libri, ut fit, temere a librario translatum. *Sigon.* Pall. 1. ac 3. ablegant τὸ *nomen*, præque ferunt *Nam et Romanis.* Pal. 2. ac Camp. *Lucumonem Tarq. ed. Prisc. Nam et Romanis.* Gebh. Τὸ *nomen* deest etiam Leid. 1. Port. Voss. 2. et Hav. Hearne autem vocem *Priscum*, quam Sigon. delebat, quamque Hav. omisit, exhibens *Lucumonem Tarqui-*

num edidere, in Oxon. B. desiderari testatur. Verum tantum vel conjecturæ vel unius aut alterius Mss. auctoritati tribui non placet, ut hinc vocem *Priscum* ex serie contextus ejiciamus. Potuit enim Livius Tarquinio Prisci cognomen per prolepsin tribuisse; qua ratione etiam Fabio adhuc ædili curuli cognomen Maximi tribuit VIII. 18. quod demum postea in censura accepit, ut ipse testatur l. IX. c. ult. et Scipio Æmilianus tantum tribunus militum tamen Africanus vocatur apud Auctor. Epitom. Liv. XLVIII. et XLIX. ubi audacius viri docti vocabulum *Africanus* utroque loco delendum censent. Vid. ad c. 44. § 1.

§ 11 *Jam et Romanis conspicuum eum*] In volumine scripto tantum legitur, *ed. nomen. Romanis consp.* Adjecit fortassis aliquis duas illas particulas, connectere volens orationem, quæ sibi hiare videbatur. Mihi non videntur necessariæ. *Rhen.* Absunt voces *Jam et* a scripto. *Lipsius.* Rom. Tarvis. Ascens. ignorant a fronte duas particulas, et in proximo membro τὸ *quoque*. Mediolani primum fecerunt *Jam Romanis consp.* hæc sic duæ Venetæ, Bechar. Mogunt. Aldus liberalior, *Nam et Romanis consp. . . . et ipse quoque fortunam.* Ubi τὸ *jam* restituit, reliquum retinuit Frob. deinde omnes. At tu simul *jam et* simul *quoque* jube abire ἐς κόρακας. Sunt enim futilium hominum, qui Livium docere voluerunt commodius orationem connectere. Sex membr. haud quaquam spernendæ, et tres vett. quas diximus, edd. *ed. nomen. Romanis consp. . . . et ipse fort.* Qui quærit alia his, malum videtur quærere. *J. F. Gron.* *Nam et Romanis* Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. Hav. et Portug. eoque ferunt vestigia Leid. 1. in quo *Numæ Romanis* inveni. Sed duæ priores voces *jam et* desunt in Flor. Voss. 1. Harl. antiq. et Leid. 2. similiter quoque in ed. Tarvis. priori an. 1482. et Venet. 1495. Quare easdem etiam induxi.

Et ipse quoque fortunam] Abest ab omnibus τὸ *quoque*. Gebh. Eamdem voculam ignorant omnes novem codd. quibus utor, et, ut Gron. priori adnotatione monuit, edd. omnes ante Ald. Et hanc propterea delevi. *Et ipse fortuna* Flor. Mox *colloquio*, pro *alloquio*, præfert Lipsiens.

Comitate invitandi, beneficiisque, quos poterat, sibi conciliando] In Portug. primigeniæ lectionis vestigia plane erant abolita, ejusque loco m. sec. scriptum *comiter invitando*. Ejusdem scripturæ partem præfert Hav. legens *comitate invitando*. Ita Flor. a m. sec. Præterea Portug. a m. pr. exhibebat, *ben. quis poterat, ibi conc.* Sed manus emendatrix postea adjunxit, quod nunc vulgo circumfertur. *Ibi conciliando* etiam Harl. 1. Leid. 1. et Lipsiens.

§ 12 *Notitiaque eum brevi apud regem*] Hunc locum sciolus aliquis adulteravit. Legendum vero, quemadmodum archetypum Vormac. continet, *notitiamque eam brevi apud regem*, ut intelligas, ipsum Lucumonem adduxisse eam notitiam in jura amicitiæ familiaris. *Rhenan.* Eamdem, quam Vormac. lectionem habent Voss. ambo, Harl. 1. Leid. uterq. Lipsiens. Portug. a m. pr. et Hav. itidem a m. pr. Sed *notitiaque ea* est in Harl. 2. et Portug. a m. sec. *notitiaque eum* in Hav. a m. sec.

Liberaliter dextreque obeundo officia] Suspicabar *officio*. Qualia multa Livio, cum ex scriptis, tum ex satis probabili conjectura, restituimus. Inveni deinde id ipsum non modo in schedis Gudianis, verum etiam in prima omnium per Jo. Andream facta editione. Sed Mediolani jam mutatum est. *J. F. Gron.* Vid. eumdem ad Liv. VIII. 17. § 2. et quæ notavi ad Liv. I. 53. § 3. *dextereque* Leid. uterq. Lipsiens. et Hav. Deinde *officia, et fam. am. add. virum* male Harl. 2.

Ut publicis pariter ac privatis conciliis bello domique interesset] Pal. 1. *ut publ. ac priv. par. conscilüs.* Pal. 3. quoque, *consiliis.* Præfero, quod est in Pal. 2. *ut pub.* .... *consiliis belli domique interesset. Belli* autem forma adverbii. Sic inf. c. 36. 'Ut nihil belli domique nisi auspicato gereretur.' *Gebh.* Velim, *consiliis belli domique interesset.* J. F. Gron. Gronovium maluisse *belli* adnotat Hearne. Sic I. 36. II. 60. et alibi apud Liv. aliosque infinitis locis. Etiam in Cic. Offic. II. 5. *bello* in locum *belli* venit. Vid. ibi Fabricium et Græv. *Duk. Conciliis* primum exhibuit ed. Lugdun. 1553. unde id in nonnullis recentioribus repetitum est. Sed priores omnes una cum codd. scriptis *consiliis:* quomodo hic legendum esse etiam Gron. monuit inf. ad XLIV. 2. § 5. Ita hoc lib. c. 49. 'Cognitiones capitalium rerum sine consiliis per se solus exercebat:' et mox, 'Domesticis consiliis rempublicam administravit.' *Belli domique* autem, quomodo sibi etiam reponendum videri Heumann. monuit, ut II. 50. 'Dubiis rebus populi Romani sæpe domi bellique vel maximum futurum auxilium.' III. 19. 'Cum Kæsone filio suo virtutem, constantiam, omnia juventutis belli domique decora pulsa ex urbe Romana et fugata esse.' c. 43. 'Ad clades ab hostibus acceptas duo nefanda facinora decemviri belli domique adjiciunt.' IX. 34. 'Mam. Æmilium, principem ætatis suæ belli domique, ærarium fecerunt:' et ita Portug. præfert eodem lib. c. 26. 'Post res tot domi bellique gestas caussam dixit, absolutusque est:' ubi nunc *domi belloque* editur. Pari modo 'militiæ domique' I. 31. 'Salubriora etiam credente militiæ, quam domi, juvenum corpora esse.' c. 35. 'Domi militiæque sub haud pœnitendo magistro, ipso Anco rege, Romana se jura, Romanos ritus didicisse.' c. 38. 'Ut non quietior populus domi esset, quam militiæ fuisset.' II. 8. 'Hæc post exactos reges domi militiæque gesta primo anno.' III. 41. 'Virum egregium olim domi militiæque decemviratus collegæque ita mutaverant:' c. 42. 'Nihilo militiæ, quam domi, melius respublica administrata est:' c. 44. 'Vir exempli recti domi militiæque:' c. 56. 'Majorum merita in rempublicam domi militiæque commemorabat.' VII. 19. 'Non eadem domi, quæ militiæ, fortuna erat plebi Romanæ:' c. 32. 'Semper ego plebem Romanam militiæ domique colo, atque colui.' X. 8. 'Vos solos gentem habere, vos solos justum imperium et auspicium domi militiæque.' Vid. Jac. Gron. ad Liv. III. 64. § 7. Utramque vero locutionem illustrat Nic. Heins. ad Nason. Met. XII. 185. Præterea vox *pariter* exsulat a Leid. 2. *publicis ac privatis pariter* præfert Lipsiens. Postea *ac per omnia* Voss. 2. Tum *etiam tutor* alio ordine Hav.

CAP. XXXV. § 1 *Regnavit Ancus annos quatuor et viginti*] *Quat. annos et vig.* Harl. 2. *quat. et vig. annos* edd. principes usque ad Mogunt. quæ præfert *Regnavit Anc. is quat. et vig. annos.* Ald. demum ita edidit, ut nunc vulgo exstat: cum quo faciunt reliqui codd. nisi quod mendose *anno quarto et vig.* præferat Leid. 2. *Annos X. et viginti* Flor.

Pacisque et artibus et gloria par] Tò *et* priori loco non agnoscit Hav. Vide ad II. 44. § 5.

Ætatem erant. Eo magis Tarquinius instare] *Erant, cum eo magis Tarq. instaret* Leid. 1. Quæ lectio interpolata est a librario, qui locutionem infinitive enunciatam ferre non poterat. Vid. ad I. 50. § 5. *instasse* Leid. 2. et Voss. 1. a m. 2. quum a pr. datum esset *instrasse.*

§ 2 *Sub tempus pueros venatum ablegavit*] Hoc satis inusitatum videtur, pro sub id tempus; vel sub tempus eorum; nempe comitiorum. *Duk. Sub id tempus* Hav. cui fidem habere

non audeo. Nam ita 'ad tempus' est III. 64. § 4. ubi vid. quæ notantur. *Sub tempore* Leid. 2. Sed vide ad II. 54. § 1. Denique *allegavit*, pro *ablegavit*, Voss. 2. Vid. ad XL. 55. § 5. De verbo 'ablegare' ejusque vi, respice J. F. Gron. ad Just. I. 5. § 8. et Hadrian. Cardin. de Serm. Latin. p. 54. et 55.

Isque primus et petisse ambitiose] Pal. 1. *petisse ambitione*. Gebh. *Isque proximus et petisse* Leid. 2. Vid. ad V. 47. § 5. *isque primum competisse* Voss. 2. *isque primus expetisse* Hav. *ambitiose* autem omnes mei servant.

Ad conciliandos plebis animos compositam] Vox *compositam* non visitur in Pal. 2. nisi a m. aliena. Neque admodum requiritur. *Grut.* Abest a Pal. 2. utinam voto meo ab omnibus libris, τὸ *compositam*. Gebh. Omnes nostri τὸ *compositam* constanter servant. Nescio, quid tantopere voci *compositam* infesti sint Grut. et Gebh. ut eam unius, et quidem passim interpolati, cod. fide expunctam velint. 'Oratio ad conciliandos plebis animos composita' eodem modo dicitur, quo 'oratio in magnificentiam composita' apud Tac. Hist. III. 37. 'Senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus exquisitis patrum adulationibus adtollitur.' Vel 'oratio ad conciliandos plebis animos composita' est, quæ iis conciliandis idonea, apta est; ut 'compositus ad carmen' ap. Quinctil. II. 8. 'Namque erit alius historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen:' ubi vid. Burmann. Præterea *ad conciliandum plebis animos* Voss. 2. Vid. ad XL. 49. § 1. Reliqui vulgatum tuentur.

§ 3 *Quum se non rem novam petere*] Pall. duo alia paullulum collocatione, *cum se rem non novam*. Gebh. Pendet oratio. Si hic nihil est vitii, supplendum est 'diceret,' vel aliud loco conveniens. Sed mihi suspectum est *quum*. Nam cur hic magis ponatur, quam alibi in principio infinitæ orationis? Inf. c. 47. 'Non sibi defuisse, cui nupta diceretur;' et, 'Servum, servaque natum.' Et alibi sexcenties. In medio oratio infinita admittit *quum* abundans. Vid. J. F. Gron. ad IV. 51. § 4. *Duk.* Heumann. etiam suis ad me literis, voculam *quum* delendam censebat, pro qua *tum* præfert Lipsiens. Ceterum idem Lipsiens. Pall. duobus Gebh. consentiens, habet *rem non novam*. Sed, alio adhuc ordine, *non novam rem* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *quisque indignari* idem Leid. 2. et denique *admirarive*, pro *mirarive*, Hav.

Peregrinus regnum adfectet] *Regnum per. affectet* Harl. 2. *affectaret* Leid. 2. Post *ultro in regn. acc.* verborum serie inmutata, Harl. 2. Hinc vocula *etiam* deficit in edd. principibus, quum tamen in omnibus superzit codd. Recte igitur Ald. eam interposuit, licet sæpe omittatur. Vid. ad II. 6. § 1. Tum *potentem*, pro *petentem*, Hav.

§ 4 *Quæ civilibus officiis*] *Quum* Harl. antiq. Lipsiens. Leid. 1. et Port. Paullo ante *Sed ex quo sui* Port. *Se, ex quo potens sui*, alio ordine, Hav.

Romæ se, quam in vetere patria] *Romæ se potius, quam* Hearne se in Oxon. L. 2. et C. invenisse testatur. Atque ita præfert Hav. Sed nihil mutandum puto. Deinde *in patria vetere* Lipsiens.

§ 5 *Ipso Anco rege*] Ultimam vocem non agnoscit Leid. 2. Sed quum in reliquis omnibus supersit, servandam etiam puto. Vid. ad XXXVIII. 48. § 5.

Romana se jura, Romanos ritus didicisse] Lepidius *Romanos se ritus* Pal. 1. *Gebh.* Eadem etiam lectio est in Lipsiens. *se Romana jura* Voss. 2. Verum, quid lepidi in alterutra lectione præ vulgata reperiri possit, nondum intelligo.

Benignitate erga alios] *Bonitate erga*

alios omnes, quas vidi, edd. ante Ald. Sed scripti vulgatum servant; ex cujus glossa alterum natum esse videtur. In verbis præcc. ordinem mutantes Voss. 1. et Leid. 2. habent *Observantia et obsequio.*

§ 6 *Hæc cum haud falsa*] *Hac tum haud falsa* Lipsiens.

Centum in patres legit] Tribus Pall. abest præpositio *in*. Gebh. *Centum patres elegit* Voss. 2. quod et Hearne ex Oxon. L. 2. et B. profert. *Centum patres legit* Voss. 1. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. *centum patres creat* Leid. 2. *Centum patres* et Flor. a m. sec. Sed nihil mutandum. Inf. II. 1. 'In senatum vocarentur, qui patres, quique conscripti essent. Conscriptos, videlicet, in novum senatum adpellabant lectos:' ubi etiam male codd. variant. Mox, *in curiam venerat* Port.

§ 7 *Et oppidum ibi Appiolas*] Voc. *et* omittit Hav. *Apupiolas* Leid. 2. et Voss. 1. *Apiolas* Lipsiens. et Hav. 'Απιολᾶνοι incolæ vocantur Dion. Hal. III. p. 186. Meminit etiam Stephan. de Urbib. 'Απίολα, πόλις 'Ιταλίας· τὸ ἐθνικὸν 'Απιολανός: ubi numero singulari effertur, et, quod etiam Dionys. fecit, unica tantum litera π. Neque aliter occurrit ap. Strab. v. p. 231. Πόλις 'Απίολα, ἣν κατέσκαψε Ταρκύνιος Πρίσκος· et ap. Plin. Hist. Natur. III. 5. 'Præterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cujus præda Capitolium is inchoaverit;' ubi eodem numero adhibet, quo Livius. Horum itaque testimonio firmatam duorum codd. scripturam recepi, et alterum *p* expunxi.

§ 8 *Designatus locus est*] Ita primus Ald. Omnes priores edd. cum codd. Lipsiens. Port. et Hav. alio verborum ordine, *des. est locus.*

Loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent] Dion. Hal. III. p. 200. de hac eadem re: Κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων Ταρκύνιος τὸν μεταξὺ τοῦτε 'Αουεντίνου καὶ τοῦ Παλατίου κείμενον, πρῶτον ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας. Τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρουν ἐπ' ἰκρίων, δοράτων ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων, καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς λ' φράτρας, ἑκάστῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν. Ausonius in Prologo De Ludo Septem Sapientum, 'spectacula' quid hoc loco sint, docet Fronto, 'Spectacula loca sunt unde spectamus.' *H. Vales.* *Divisa patr. eq. urbis, spect. ubi sibi* Leid. 2. et Voss. 1. a m. sec. qui a m. pr. vocem *ubi* non agnoscit. *Divisa patr. eq. urbis spect. quæ sibi* Voss. 2. *loca divisa patr. eq. urbi spect. sibi* Leid. 1. *divisa patr. eq. loca urbi spect. sibi* Harl. 1. *divisa patr. eq. loca, ubi spectacula sibi* Harl. 2. et Port. a m. sec. in quo vox *loca* a m. pr. omissa erat; quæ etiam deficit in Lipsiens. *Equitibus quæ urbi* Flor. a m. pr. *et equitibus quæ urbi* a m. sec. Præterea *sibi quisque faceret* Voss. 2. et Harl. 2. Male. Vid. ad II. 22. § 7. Recte autem Valerius *spectacula* exponit loca, unde spectarent. Inf. XLV. 1. 'Murmur repente populi tota spectacula pervasit.' Vid. Grævium ad Cic. Orat. pro Muren. c. 34. et Burmann. ad Calp. Ecl. VII. 49.

§ 9 *Spectavere furcis*] *Spectaverunt* Voss. 2. et mox *manserunt*, pro *mansere*, Harl. 2. et Hav. Præterea *Romani, Magni*, sine copula *que*, Voss. 2.

CAP. XXXVI. § 1 *Muro quoque lapideo*] *Lapideo* abest a scripto. *Lips Muro quoq. lap.* Pall. nostri; nisi quod 1. *Muroque lap.* Et non videtur abesse posse illud *lapideo*. Certe omnino repetitur c. 38. *Gruter*. Pal. 1. *Muroque lapideo*. Gebh. *Muroque lapideo* etiam Lipsiens. Port. et Hav. De sollemni hoc errore librariorum vid. ad v. 27. § 1. Utrum vero ex hoc loco, et c. 38. quibus Livius, Tarquinium *muro lapideo* circumdare urbem parasse, scribit, efficiendum sit, ante ejus tempora eam neque a Romulo

neque ab aliis regibus muro cinctam fuisse, vid. ad I. 7. § 2.

Adeoque ea subita res fuit] Voculam *ea* primus Ald. addidit, quam omiserunt edd. priores. Sed eamdem servant omnes, quos adhibui, codd. nisi quod ordine inverso, *adeoque res ea subita fuit* sit in Harl. 2. Mox *transierint hostes* eædem edd. invitis iterum codd.

§ 2 *Primo dubia victoria magna utrimque cæde pugnatum est*] *Magna deinde utrimque cæde* Port. a m. sec. Tum τὸ *est* non conspicitur in Hav. Præterea mox *Reductis itaque in castra* Leid. 2. ac tandem *decessisse viribus*, idem Leid. 2. *suis maxime deesse vir.* Hav.

Ad Ramnenses, Titienses, Luceres] Mss. *Ramnis*, vel *Ramnes*. Vid. ad x. 6. *J. F. Gron.* *Ad Ramnis* Harl. 1. *atramnis* Leid. 1. Reliqui codd. nostri, ut et Oxon. B. L. 1. 2. et C. quos Hearne inspexit, favent alteri lectioni. Varro, præterquam locis a Gron. ad x. 6. § 7. laudatis, ita etiam loquitur de L. L. IV. p. 24. 'Ter deni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnium, et Lucerum fiebant.' Qui idem tamen etiam altero utitur de L. L. IV. p. 16. 'Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus adpellatæ Tatiensium, Ramnium, Lucerum; nominatæ, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio; Ramnenses a Romulo; Luceres, ut ait Junius, a Lucumone.' Fest. voce 'Sex Vestæ,' 'Civitas Romana in sex est distributa partis, in primos secundosque Titienses, Ramnes, Luceres.' Hor. in Arte Poët. 342. 'Celsi prætereunt austera poëmata Ramnes.' Tum *Tatienses, Luceresque* Hav. Vide ad c. 13. § 8. Et mox *Romulus appellavit vel scripserat* Voss. 1. Sed duabus mediis vocibus subjectæ sunt notæ, indicantes eas delendas esse.

§ 3 *Negare Actius Navius*] Mirum est, quam varient auguris hujus nomen auctores. Val. enim Max. I. 4. de auspiciis 'Decium Accium Navium' appellat, si codd. non fallunt. At Plinius XXXIV. 5. 'Accium Navium' vocat, ut hoc loco Livius. Dionysius autem III. p. 202. nomen ejus ait 'Nævius,' cognomen 'Accius' fuisse. Et 'Nævius' quidam cum diphthongo scribunt. Variatio itaque est in *Navius, Nevius*, ac *Nævius*. Item in *Accius* et *Actius*. Deinde in nominum commutatione. Alibi enim *Decius* prænomen, alibi *Nævius* nomen, alibi *Actius*. At res non est tanti. *Glar.* Flor. Voss. 1. Helm. Rott. Gud. *Attus Navius*; qui et dein *Atti* vel *Acti*, pro *Accii*. In Valerii quoque Max. Mss. membranis I. 4. 'Atto Navio,' deinde, 'qua Actus allata,' reperi. Ap. Plin. XV. 18. cod. Thuan. 'Atto Navigio,' teste Salmas. Sol. p. 1137. [800.] Apud eumdem XXXIV. 5. membranæ Vossii 'Atinavi:' ut suspicari possis, idem in hoc accidisse, quod in gentis Claudiæ principe. Sed Dionys. Ἄττιος. *J. F. Gron.* *Acius Q. Navius* Voss. 2. *Actius Nevius* Hav. *Actus Navius* Harl. 1. Leid. 2. et Port. a m. pr. in quo emendatum *Actius* a m. sec. *Atius Navius* Leid. 1. *Actus Navus* Lipsiens. Veram orthographiam vocis posterioris esse *Navius*, constat ex nummo Antonini Pii, edito ab Harduino ad Plin. XV. 18. qui cotem novacula discindentis Navii effigiem refert, addita hac epigraphe, NAVIVS. Non moramur enim expositionem Harduini ipsius, qui, contendens, ut passim alibi facere solitus est, literas hujus vocis totidem aliarum fere vocum initiales esse, eas ita exponit: 'Narbonenses AVgures Imperatorem Venerabundi Salutarunt.' Ex hoc itaque nummo refellitur sententia Sigonii, (in prima Scholiorum ed. proposita, sed postea omissa,) quam memorat Sylburg. ad Dionys. III. p. 202. legendum scilicet, *Actius Næus*; ac *Næus* idem esse quod *Cnæus* vel *Gnæus*, teste Valer. Max. in fragm. l. x. *Actius Næus* ita-

que dici eodem modo, quo 'Fabius Quintus' III. 1. Mihi contra, si a sententia Dionysii discedere placet, præcipue probatur *Attus Navius*. Certe Attus inter prænomina Sabina fuisse supra dictum ad c. 23. § 4. Vid. Gron. ad Liv. II. 16. § 4. et ad Plin. XXXIV. 5. et Harduin. ad Plin. XV. 18. Mox *ea tempestate inclitus*, et paullo ante *fecerat Romulus*, utroque loco trajectis vocibus, Harl. 2.

Neque mutari, neque novum constitui] *Nec mutari, neque novum* Voss. 2. Vid. ad IX. 9. § 14. Unius tamen codicis auctoritas levior est, quam ut ejus fide vulgatum mutetur. Præterea, una voce auctius, *novum constitui quicquam* Port. a manu sec. Contra vox *novum* deficit in Leid. 1. Verbis proximis *nisi aves adisset* Voss. 2. Adparet, indoctum librarium ita dedisse, quod vim verbi *addixissent* non intelligeret, quo tamen Livius etiam infra usus est XXVII. 16. 'Fabio auspicanti, priusquam egrederetur ab Tarento, aves semel atque iterum non addixerunt:' ubi vide.

§ 4 *Ex eo ira regi mota, eludensque artem*] Legendum puto, *Ex eo regi ira mota, ludensque artem*, ut habetur in Pall. 1. ac 3. neque aliter fuit in Pal. 2. Unus tamen *ludensque arte*. Gebh. *Ira regis mota* Harl. 2. et Hav. a m. pr. *regi ira mota* Lipsiens. Tum *ludensque apte* Voss. 2. *ludensque artem* Lipsiens. Hav. et Port. *ex eo ira regi motæ, ludensque artem*, inperite divisis vocibus, olim unica serie scriptis, Leid. 1. *artem jubensque* Flor. Et hinc nata videtur lectio, quam Gebh. probavit, τῷ *motæ*, quod aperte vitiosum erat, in *mota* mutato. Vulgatum itaque servo. *Eludens* autem est illudens. Infra II. 45. 'Tandem superant externa, adeo superbe insolenterque hostis eludebat:' ubi plura vide.

Agedum, inquit, divine tu, inaugura] Hic locus corruptus est in Pall. ex quibus Pal. 1. *divine tu augur*, ut et Campan. nisi quod pro *tu* repræsentet *tum;* at Pal. 3. a manu ac scalpello corruptoris *divina tu inaugurato*. Gebh. Lectio, quæ huic notæ præscripta est, primum adparuit in Ald. Priores tantum non omnes, quas inspexi, *divina inaugurato*. Sed *divina tu inaugurato* habet Hav. a manu sec. *divine tu augura* Flor. *divine tu inauguria* Leid. 1. *divine tu augur* Lipsiens. *divine tū augurā* Voss. 1. *divine cū auguria* Leid. 2. *divina tu inaugura* Oxon. L. 2. ap. Hearn. Tà *divine tu* desunt in Harl. 2. Donjat. forte non male in vet. ed. legi putat *divine inaugurato*. Ego Aldi scripturam probo. Eam enim ex nostris servant Harl. 1. Voss. 2. Hav. a manu pr. et Port. Reliquorum vero vestigia eo aperte ducunt. 'Divinus' est vates, futurorum peritus. Vid. Græv. ad Cic. ad Att. X. 4. et doctos interpretes ad Petron. Satyr. c. 7. 'Inaugurare' pro augurium capere, Liv. dixit c. 6. 'Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt.' Sed 'inaugurare locum' pro augurio eligere locum rei aptum III. 20. 'Augures jussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, locumque inaugurari, ubi auspicato cum populo agi posset.' Hic vero 'inaugurare' est per augurium divinare quidnam verius sit. Mox *quod nunc mente* Harl. 2. omissa voc. *ego*.

Quum ille in augurio rem expertus] Ex Floro et Latinitatis ratione lege, *ille augurio*, deleto *in*. Tan. Fab. Florus I. 5. maluit, *Ille rem expertus augurio*. Sed utrumque potest ferri. *J. F. Gron.* Donjat. ex vet. ed. probat unica voce *inaugurio*, id est, actu inaugurandi. Sed vocis hujus inusitatæ aliud exemplum requiro. Novi plura ἅπαξ λεγόμενα apud scriptores occurrere; ea tamen haud facile unius cod. vel ed. antiq. auctoritate fingi debent. Ceterum τὸ *rem* deest in Harl. antiq.

Atqui hæc animo agitavi] Hæc lectio ex ultima morientis Gruteri ed. per recentiores propagata est. Omnes enim priores, simul cum omnibus qui mihi adfuerunt, codd. constanter legunt *hoc*. Quod propterea revocavi. Tum *scissurum*, pro *discissurum*, Harl. 2. Et denique *cape hoc* Voss. 2. Leid. 2. Hav. et Port. cum nonnullis edd. antiquiorr. Periz. in margine Livii conjecerat, *cape hanc*. Sed præstat libros scriptos duces sequi. *Cape hæc*, cotem et novaculam. Præterea, una voce auctior, *cape hoc ergo* Hav. Tandem *portendant*, pro *portendunt*, Harl. 2.

Tum illum haud cunctanter discidisse cotem ferunt] Ita solus Pal. 3. Pal. 1. vero, *haud cunctanter ibi discisisse*. Pal. 2. *haud cunctanter discisisse ferunt cotem*. Campanus quoque inserit τὸ *ibi*. Gebh. Nostri codd. in vulgatum conspirant; nisi quod *cunctā*, pro *cunctanter*, sit in Hav. a manu pr. et *indiscisse*, pro *discidisse*, in Lipsiens. pr.

§ 5 *Statua Accii capite velato*] Vet. lib. *Statua Attii posita cap.* Sic II. 13. de statua Clœliæ: 'In summa sacra via fuit posita, virgo insidens equo.' *Sigon.* Restituit hunc locum ita dudum ante Sigon. natum Campanus. Sed tamen abeunt libb. nostri. Pal. 1. *statua addita cap. vel.* Pal. 2. *Statua posita Accii vel. cap.* Pal. 3. *Statua Accii cap. vel.* Gebh. Voss. uterq. Flor. Rott. Gud. ignorant τὸ *posita*. J. F. Gron. Salmasius ad Solin. p. 800. locum hunc laudans, itidem omittit *posita*, ut quidam libb. Gron. *Duk. Statua Atti cap. vel.* Flor. *Statua addita cap. vel.* Lipsiens. Sed voc. *posita* ignorant quoque Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. et Port. Ut præter Pal. 2. qui tamen cod. passim interpolatus est, et sæpe deteriorem lectionem exhibet, nullus illud *posita* agnoscat, quam Sigonii vet. lib. ejusque solius fide in contextum receptum sit: quare iterum ejeci. Mox *gradibus*, pro *in gradibus*, Leid. 2.

Miraculi ejus monumentum] *Monimentum* Leid. 2. Lipsiens. et Port. *munimentum* Voss. 2. Vid. ad IV. 10. § 6.

§ 6 *Auguriis certe*] *Auguriis quoque* Voss. 1. et Leid. 2.

Concilia populi, exercitus vocati, summa rerum dirimerentur] Sic videtur explicandum; Comitia curiata, tributa, centuriata, hæc atque his similia rerum maxima, res summæ et maximi momenti, non addicentibus avibus, differrentur, in tempus aliud rejicerentur. Cic. de Div. I. 39. 'Cur pulmo incisus etiam in bonis extis dirimat tempus, et proferat diem?' De Leg. II. 12. 'Quid est gravius, quam rem susceptam dirimi, si unus augur 'Alio die' dixerit?' *J. F. Gron.* Idem vir summus existimarat in prima ed. notarum locum corruptum circumferri. Quid est enim, rogabat, summam rerum dirimi? aut quis concilium consultantium, ipsamve consultationem dixit summam rerum? Scribebat itaque *exercitus vocati de summa rerum*. Et populum exercitum vocatum per adpositionem capiebat, iisque verbis comitia centuriata circumscribi putabat. Quæ omnia recte, meo judicio, induxit, substitutis, quæ nunc circumferuntur. Ceterum *consilia populi* Voss. uterq. et Leid. 2. Sed male, ut constat ex illis, quæ diligenter de usu et significatione utriusque vocabuli notavit J. F. Gron. ad Liv. XLIV. 2. § 5. Deinde *exercitusque vocati* Voss. 2. Sed particulam connectentem reliqui omnes recte respuunt.

§ 7 *Numero tantum alterum adjecit*] Atrebat. habet *alteram adjecit*. Buslid. *tamen alterum adjecit*. Sed vulg. lect. probatior est. Indicat enim, numerum in centuriis equitum duplicatum esse. Hac forma loquendi Cic. de Orat. c. 56. usus est: 'Pes, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria; ut necesse sit, partem pedis aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto,

aut sesqui majorem esse, ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæon.' 'Alterum tantum' dicimus, quum tantumdem adhuc semel est, quantum antea in numero aut magnitudine fuit. Sumta autem est ea forma loquendi a Demosthene contra Midiam, ubi inquit p. 682. Ὑμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Σμίκρωνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ Σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων. Nann. Misc. v. 13. Alias *alterum adjecit*. Repugnat historiæ. Scribe, transpositis verbis, *alterum tantum*, phrasi, qua Cicero et Plautus usi sunt. *Lipsius*. Pal. 1. *tamen alteram adjecit*. Pall. 2. et 3. *tantum alteram adjecit*, sed Pal. 2. a m. emendatrice fueratque prius *alterum*: quomodo etiam edd. vett. nisi quod Campani, voce ita omissa, *numero tantum adjecit, ut mille, &c.* quod habebit, qui propugnent: nam mihi fere allubescit. *Grut.* Hoc accipe per defectum adversativæ *sed*. Quicquid hic variant librarii, acceptum referendum non intellecto ab illis τῷ *alterum tantum*, quod nunc satis notum est, et ipse Liv. vindicat sibi VIII. 8. 'Alterum tantum ex Latino delectu adjiciebatur.' X. 46. 'Alterum tantum centurionibus atque equitibus.' XLV. 10. 'Alterum tantum aut in bellum proximum absumtum, aut in fuga dissipatum.' Quare me quidem propugnantem non habebit illud Campani *numero tantum adjecit*. Neque enim Tarquinius auxit modo centurias, ut tot haberent capita, quot mox finiuntur, sed plane eas auxit *alterum tantum*. Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 6. 'Equitum centurias numero duplicavit.' *J. F. Gron.* Recte Gron. monuit, hoc accipiendum esse per defectum adversativæ *sed*: de quo plura vide ad Liv. I. 25. § 3. Recte etiam inlustravit locutionem 'alterum tantum,' qua etiam utitur Plaut. in Bacchid. v. 2. 66. 'Quadringentis Philippis filius me et Chrysalus circumduxerunt; Quem quidem ego ut non excruciem, Alterum tantum auri non meream.' Ceterum *tantum adjecit alteram* Voss. 1. et Leid. 2. *numero tantum alteram adjecit* Leid. 1. Harl. ambo, Hav. et Port. *numero tantum alteram adjecit* Voss. 2. *numero tamen alteram adjecit* Lipsiens. Quæ omnia scribarum, locutionem *alterum tantum* non intelligentium, somnia existimanda sunt. Paullo ante *neque tamen Tarq.* Lipsiens. *neque tñ Tarq.* Leid. 2. Unde patet, inde errorem ortum esse, quod librarius perperam confuderit *tũ*, sive *tum*, et *tñ*, sive *tamen*. Vid. ad XXII. 17. § 5.

Ut mille et trecenti equites in tribus centuriis essent] Antiq. lect. *ut mille et DCCC. equites.* Hoc pacto in singulis centuriis fuerunt sexcenti equites. *Rhen.* Locus est obscurus atque amphibolus: nescias enim, alterum tantum equitatum dicere velit, an simpliciter alterum tantum, quantum equitum prius erat. In codd. quibusdam legitur *mille DCCC.* ut in singulas centurias DC. intelligamus, ait Beat. Rhen. Porro de numero, quomodo sub duplum intelligemus mille ac trecentorum equitum pro tribus centuriis? Num equites sexcentos ac quinquaginta, ut centurias ducenum ac senum denum equitum accipiamus, et reliqui sint duo? Ego sane legendum suspicor hoc in loco Livii *mille ac ducenti equites.* Nam primum fuerunt tres centuriæ centenum equitum: eas duplicatas vel sub Romulo puto, quippe sub quo peditatus decuplo prope creverit, et equitatus propemodum triplo, ut auctor est Dionysius in Rom. vel sub Tullo, qui decem turmas equitum ex Albanis legit, ut paullo ante dixit Liv. c. 30. atque ita ducenum equitum centurias intelligimus, quæ hoc loco rursus a Tarquinio duplicatæ efficient equites mille ac ducentos, ut tres centurias quadringenum equitum accipiamus. Dionysii interpres hoc loco non *centurias*, sed *tribus*,

vertit. Quid vero in Græcis invenerit, scire non possum. Minus autem conjectare licebat, quod in classium enumeratione hæc nomina 'tribus,' 'centuria,' 'classis,' mirum quam confuderit idem interpres, ut in eum quoque auctorem annotavimus. Quamquam, quod ad hunc attinet locum, lectio vulgaris aliquo pacto defendi potest. Si enim turma tricenum binum equitum est, ut tradit Vegetius II. 14. et Tullus rex adjecit decem turmas ad priores tres centurias, erant in universum, duplicato numero, equites mille ducenti quadraginta, quod cum Livius rotundo numero dicere vellet, ait mille et trecentos. *Glar.* *Ut mille et trec. eq.* omnes edd. et Pall. tres. Rhen. in lib. suo invenit *ut mille et octingenti equites*, quod in ed. suam recepit Sigon. *Grut.* De numero non satis constat. Glar. mavult *mille ducenti*; quod et placuit Salmasio de Re Mil. c. 20. Borbet. *mille et octingenti*, subscribente Rhen. et Sigon. Sic et Flor. idque verum esse ostendemus prolixe in Obs. III. 25. quæ jam iterum præla exercent. *J. F. Gron.* *Ut M. et CCC. equites*, vel *ut MCCC. equites*, vel *ut mille et trecenti*, vel denique *ut mille et tricenti* codd. scripti, quibus usus sum, præferunt, Leid. ambo, Voss. ambo, Harl. ambo, Lipsiens. Port. et Hav. Similiter etiam, quos Hearne consuluit, Oxon. L. 1. 2. B. et C. Eam scripturam hac ratione defendit Manutius de Comit. c. 4. Romulus urbem condens scripsit tres centurias centenum equitum. Sed aucta civium multitudine, etiam equitum numerus auctus est, ut, Romulo moriente, mille admodum fuerint. Nunc equitum numero alterum tantum adjecisse Tarquinium Livius dicit, respiciens, non ad mille, quot erant, Romulo moriente, sed ad primos trecentos, quos scripserat, quum Romam conderet. Ea itaque ratione fuerunt mille trecenti. Ab hac sententia ipse Manutius diversus abiit in lib. de Civit. Rom. p. 9. et, pro *mille et trecenti equites*, alteram scripturam *mille et octingenti equites* recipiens, docuit, Romulum primo trecentos equites scripsisse; deinde, receptis in civitatem Sabinis, eorum numerum duplicasse, ut sexcenti forent. Postea regem Tullum Hostilium, additis decem Albanorum turmis, nongentos fecisse: quibus tandem Tarquinius alterum tantum adjecit: ut mille et octingenti essent. Denique Servium Tullium, qui equitum Romanorum numerum plurimum auxit, tres antiquas centurias, quæ ex nominibus tribuum Ramnes, Luceres, et Titienses dicebantur, in sex divisisse, Ramnes, Luceres, Titienses primos et secundos; iisque duodecim novas centurias addidisse: atque hinc esse, quod Livius subjungat, 'nunc, quia geminatæ sunt, sex vocari centurias:' quod ultimum etiam Sigon. infra amplectitur ad c. 43. § 8. Cum Manutio etiam facit Gron. Obs. III. 25. in uno tantum ab eo et Sigonio dissentiens, quod Ramnes, Luceres, et Titienses in primos ac secundos distinctos velit, mox postquam Tarquinius equitum numerum duplicarit, licet Ramnes primi et secundi unam tantum centuriam efficerent, donec revera etiam a Servio Tullio in sex centurias dividerentur. Id probat ex hoc loco Livii, tradentis equites, qui additi erant, sub iisdem nominibus, nempe Ramnium, Lucerum, Titiensium adpellatos esse 'posteriores;' nimirum Ramnes posteriores, Luceres posteriores, Titienses posteriores: quos Fest. voce 'Sex Vestæ' adpellavit 'secundos.' Numerus itaque hoc modo notis perscriptus fuerit, ∞ *IↃ CCC. equites*, vel ∞ *et IↃ CCC equites*, unde librariorum vel negligentia vel inscitia excidit nota *IↃ*, qua *quingenti* indicantur. Ita ∞ *et CC*, pro ∞*IↃCC*, vel ∞ *et IↃCC* librarii dederunt inf. XXXVII. 40. §

11. Tandem interpres Latinus Dionysii, de quo hic dubitat Glareanus, nihil commisit, in hac historia tribuum mentionem faciendo, nam ipse Dionys. l. III. p. 203. φυλὰς vocavit. Qua ratione vero Dionysio φυλαὶ, et Floro tribus dici possint, quæ hic et alibi centuriæ equitum adpellantur, expedivit Grævius ad Flor. I. 5. § 2.

§ 8 *Posteriore modo sub iisdem nominibus*] Vet. lib. *Posteriores*. Recte. Ut sit 'posteriores' equites, 'qui additi erant, appellati sunt sub iisdem nominibus,' id est, idem nomen, atque priores, tenuerunt, ut post apertius dicam. *Sigon*. Illud *Posteriore modo* primum obvium est in edit. Basil. 1531. sed natum, ut videtur, ex operarum errore, qui tamen per multas sequentes propagatus est, donec Sigon. iterum *Posteriores modo* revocaret. Et recte. Non modo enim ita omnes priores edd. sed etiam codd. scripti, quos consulere contigit. Eamdem lectionem probat etiam Gronov. Obs. III. 25. Sed paullo alio sensu. Nam τὸ *posteriores* cognomen esse censet equitum a Tarquinio additorum, quo ab antiquis, qui ante fuerant, distinguebantur, ut ad verba præcedentia dictum est. Paullo post *qua gemin*. pro *quia gemin*. Harl. 1. Vid. ad XL. 29. § 8.

CAP. XXXVII. § 1 *Hac parte copiarum aucta*] *Ac parte cop*. omissa adspiratione, quæ passim in Mss. pro arbitrio librariorum vel addi vel detrahi solet, Leid. 1. In hac voce ita sæpe peccari infra dicendum ad XXXV. 26. § 7. Tum *acta*, sollemni scribarum errore, Voss. 1. et Leid. 2. Vid. ad XXI. 61. § 4. Mox *iterum tibi Sabinis* Voss. 2. Et postea *creverat viribus*, transpositis vocibus, Voss. 1. et Leid. 2.

Ventoque juvante accensa ligna] Copulam *que* si non haberent Mss. nemo requireret. Sed ea et alibi abesse poterat, de quo infra agetur. *Duk*. Ita edidit primus Ald. Neque aliter in scriptis obvium fuit. Aldo priores excusi *ventoque adjuvante* præferunt. Vid. Nic. Heins. ad Sil. Ital. VII. 354. et ad XIV. 423. Sed a Mss. discedendi caussam non video.

Pleraque in ratibus inpacta sublicis quum hærerent] In Pal. 1. restat *haberent:* ut erat quoque in Pal. 3. Aliquid latet ὕπουλον. *Gebh*. Utcumque toleres ligna in ratibus, pro lignis in rates contextis: sed quæ rates sublicias? Jam Aleriensem hoc offendit: itaque fecit *sublicium*, et conjunxit hoc cum sequenti *pontem*. Sed non fuit ille pons universus ita paratus, ut sublicius dici posset. Scribendum existimo, *et pleraque ratibus impacta sublicisque cum hærerent*, *pontem succendunt*. Intellige rates sublicasque ipsius pontis, qui, ut adsolet, parte aliqua adactis in flumen sublicis, parte contextis ratibus constabat, ad quas utrasque ardentia illa ligna secundo amne missa impacta hæsere. XXIII. 37. 'Quia muro satis per se alto subjectis validis sublicis pro solo usus erat.' *J. F. Gron*. *Impacta subpliciis* Voss. 1. Leid. 2. et Harl. uterq. *impacta sublitiis* Port. *impacta subliciis* Voss. 2. Leid. 1. Lipsiens. Hav. et Oxon. quos Hearne vidit, B. et L. 2. *impacta sublicium* Neap. Lat. *Impacta sublicis* Flor. Sed Gron. emend. præferenda videtur. *Haberent* autem, quod Gebh. in uno vel altero Pal. invenit, errori operarum tribuo, qui 'habere' et 'hærere' alibi etiam inter se commutarunt. Vid. ad XXIX. 4. § 8.

Pontem incendunt] Vet. lib. *succendunt*, aptius; nam, inquit, accensa ligna in flumen esse conjecta, quibus pons conflagravit. *Sigon*. Plerique nostri, Voss. uterq. ambo Harl. Leid. ambo, et Port. adhærent vulgatæ ante Sigon. lectioni. Et ita etiam Hearne reperit in Oxon. L. 2. et C. Unus Hav. utramque lectionem exhibens, præfert *subincendunt*. Quod librariis sollemne fuisse, quum, utra

lectio præferenda foret, hærerent, videbimus ad III. 44. § 4.

§ 2 *Effusis eadem fugam inpediit*] Sic quidem Mss. omnes. Sed quum nusquam voce effusus pro simplici utatur, semperque ea vel exercitus (quem prius concussum et a gradu motum retulit) in fuga festinationem, vel victoris cum ardenti impetu instantiam significet Livius, omnino crediderim scripsisse, *Sabinis, et fusis eadem fugam impediit*. Vides VII. 33. ita 'effluere' factum, pro 'et fluere.' Et ab hoc ipso corruptelæ modo memini me aliquando patri ostendisse damnum Sen. in Hercule Fur. 287. 'Utrimque montes solvit, ac rupto objice Latam ruenti fecit oceano viam.' Vulgatur *abrupto:* et secundæ ed. operantem video admisisse. *Jac. Gron.* Simili modo sæpius librarios peccasse olim pluribus exemplis docui ad Sil. III. 57. Ita 'et fractus' atque 'effractus' commutantur XXXVI. 24. § 10. 'et promere' atque 'expromere' XXXIX. 12. § 4. Vid. alia ad XXXVIII. 49. § 4. Præterea *fugam impedit* Flor. Voss. ambo, Harl. uterque, Leid. uterque, Lipsiens. et Hav. Vid. ad XXXVI. 20. § 3. *Impedivit* edd. Aldina priores. Mox *hostes effugissent* Flor.

Fluitantia arma ad urbem cognita] Flor. IV. 12. § 9. 'Arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt, et in profluentes data, ut ceteris, qui resistebant, victoria sic renunciaretur:' ubi forsitan, ejecta copula, legendum *sed capta sunt in profluentes data:* id est, arma capta, vel quæcumque capta essent, in profluentes data sunt. Pro *capta,* Græv. *jacta,* Periz. *fracta* legebant. Oros. V. 18. 'Arma et corpora interfectorum in conspectum Marii legati Tolenus fluvius pertulit, atque in testimonium cladis evexit.' Mox etiam *in Tiberi* Leid. 2. *in Tiberim* Harl. 1.

§ 3 *Subito in fugam verterent*] Vet. *converterent*. Sic Plaut. Amph. I. 1. 88. 'Sed in fugam nemo tamen convertitur.' *Lipsius.* Ed. Campani *averterent:* neque aliter Pall. tres: et cur excludamus? *Grut.* Lipsii liber *converterent*. Sed Pall. tres et Camp. *averterent*. Gebh. Voss. 1. *converterent,* alter *adverterent*. Sed Pall. Flor. Helm. Rott. Gud. *averterent*. J. F. Gron. *Converterent* Leid. 2. *adverterent* Voss. 2. *averterent* Leid. 1. Lipsiens. Harl. ambo, Port. et Hav. Et ita vir doctus in margine ed. Mediol. 1480. emendarat. Neque aliter ex Oxon. B. L. 1. 2. et C. profert Hearne, quare in contextum recipiendum duxi. Ita Liv. VII. 8. 'Primum gradu moverunt hostem, deinde pepulerunt, postremo jam haud dubie avertunt.' c. 11. 'Magna utrimque edita cæde avertitur tandem acies Gallorum.' cap. 15. 'Hic primo inpetu prope vecors turbavit hostes; eques deinde emissus turbatos avertit.' cap. 16. 'Primo inpetu avertere hostem.' c. 17. 'Cum in ipsos armatos se intulissent, averterunt totam aciem.' XXV. 39. 'Hic terror in fugam avertit omnes.' Ubi etiam quidam codd. male *vertit*. XXVI. 44. 'Subsidia deinde identidem submissa e castris, non averterant solum in fugam hostes.' XXVII. 14. 'In fugam versi etiam integros avertere.' XXXVIII. 20. 'Equites hostium, duplex numerus, effusi castris, in fugam averterunt:' ubi vide adhuc alia. c. 41. 'Inpetu facto primum expulere loco hostes, deinde avertere; fuga inde cædesque, suis ipsos inpedientibus angustiis, fieri cœpta est.' Paullo ante *suorum peditum acies,* trajectis vocibus, Lipsiens.

§ 4 *Et pauci tenuere*] Vulgatum non damno. Posset tamen legi, *sed pauci tenuere*. Paullo post *ab equ. in flum. tum acti,* addita penultima voce, Leid. 2. *in flum. ab equ. acti,* ordine verborum mutato, Lipsiens. et Port.

§ 6 *Votum id Vulcano erat*] Omnes nostri *id votum Vulcano erat;* nisi

quod Leid. 2. errore aperto *ad votum;* et Lipsiens. *id voto.* Mox *ducere*, pro *inducere*, Hav. Nihil muto: nam 'inducere in agrum,' ut 'inmigrare in civitatem,' de quo dictum ad Præfat. § 11. Prima syllaba τοῦ *inducere* excidit propter similitudinem ductuum literæ ultimæ in voce præc. *exercitum.* Vid. ad x. 13. § 3. Præterea *gestæ res erant* Flor.

§ 6 *Melius sperare poterant*] *Poterat* Leid. 2. An voluit librarius *sperari poterat?* Sed nihil mutandum.

Iere obviam Sabini] *Ire obviam* Harl. antiq. *Sabini iere obviam* Harl. 2.

Iterumque ibi fusi] *Iter. ubi fusi* Harl. antiq. *iterum ibi fusi* Voss. 2.

CAP. XXXVIII. § 1 *Collatia, et quidquid circa Collatiam agri erat*] Mihi magis probatur, ut scribamus ad fidem vet. cod. *et quicq. citra Coll. agri erat.* Rhen. Vix displicet, quod exstat in editis a Campano, eruitque e suo cod. Rhen. *citra.* Nam et id initio videtur fuisse in Pal. 3. *Grut.* Pall. duo, ut Rhen. *citra.* Gebh. Flor. Voss. ut Rhen. et Campanus, *citra*, quod etiam Gruterus probat. Forte et τὸ *Collatiam* spurium. Sic passim 'quod circa est.' IV. 23. XXXIV. 29. *J. F. Gron. Citra Collatiam* etiam Harl. ambo, Leid. 2. Hav. et Port. idemque servant Oxon. L. 2. et C. quos Hearne consuluit. Eadem lectio etiam a m. sec. est in Leid. 1. in quo τὸ *citra* deerat a m. pr. 'citra' autem et 'circa' alibi sæpe culpa librariorum confunduntur. Vid. ad XXI. 48. § 6. *Et quidquid circa agri erat*, ut Gron. emendat, etiam sibi legendum videri, literis ad me datis, monuit Heuman. addens, simile mendum a se sublatum esse ex Curtii III. 11. § 25. 'Ingens circa nobilium feminarum turba constiterat:' ubi, quum vulgo edatur *circa eam*, Freinsh. reponendum conjiciebat *circa eas.* Sæpissime ita Livium locutum fuisse agnosco. Vid. quæ inf. notantur ad IX. 2. § 7. et Duker. hoc lib. c. 4. § 6. Verum non satis justa hæc caussa est, ut eumdem loquendi modum ubique contra codd. auctoritatem, invito Livio, obtrudamus. Vid. ad XXXVI. 14. § 10. Præterea *Sabinis ademtum est*, ultima voce addita, Voss. 1. et Leid. 2.

Fratris hic filius erat regis] Ultimam vocem deesse in Oxon. C. monuit Hearne. Alio ordine *hic frat. filius erat* exstat in Harl. 2. Hav. et edd. princc. usque ad Ald. qui primus edidit, ut nunc vulgatur; eique reliqui Mss. consentiunt.

§ 2 *Ut vos populumque Coll. dederetis*] Τὸ *que* abest a Voss. 2. et Leid. 2. Vid. Jac. Gron. ad verba seqq. et Grut. sup. ad c. 24. § 8. Tum *dederitis* Voss. ambo, Leid. 2. Lipsiens. et Port. *dedatis* Harl. 2. et Hav.

Deditisne vos, populumque Collatinum, urbem, agros] Vet. lib. *populum Coll. Vos* enim vocandi casus est, non nominandi, ut intelligunt ii, qui *populumque Coll.* emendarunt. Quod ex deditione Campanorum colligi potest VII. 31. ubi ait, 'Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina, humanaque omnia, in vestram, P. C. populique Romani ditionem dedimus:' non, *Nos populumque Campanum.* ['Sed cujus casus est *Vos* in præc. versiculo, ubi inquit, 'ut vos populumque Collatinum dederetis?' Quæ hæc diligentia?'] *Sigon.* Flor. S. Marci *populumque.* Idem video ex Voss. 1. Rott. Gud. a patre annotatum; habentque editi ante Manut. 1566. Sane ex prioribus hujus formulæ verbis apparet, voluisse Ancum, ut et legati directo ac singulatim sese ipsos dederent, quum rogavit, essentne missi ut se populumque Collatinum dederent: cui quæstioni jam hæc secundas facit. Tamquam e numero populi essent exemti, quamdiu sacrosancti et in legatione erant. Similiter legati ad matrem Idæam petendam Delphis consuluerunt, ad

quod negotium missi erant, perficiendi ejus quam spem 'sibi populoque Romano' portenderet numen XXIX. 11. Item hæc particula exulat ab I. 24. ubi præfert ed. pr. 'rex, facisne me tu regium nuncium populique Romani.' Sic enim reponendum credo, ut inde simul discamus morem repetendi, qui traditur I. 32. non tam eum esse, qui ab Anco institutus est, quam qui in libera republica usurpatus fuit. Alioqui namque non dixisset *publicum nuncium populi Romani*, sed *regium populique Romani*. Quomodo etiam c. 24. ait rex, 'quod sine fraude mea populique Romani Quiritium fiat, facio.' His adde v. 21. *Jac. Gron.* *Vos populumque Collatinum* etiam Harl. ambo, et Lipsiens. Quam lectionem iterum contextui reddidi. Ceterum Scholion Sigonii expressum est ex ed. 1566. et edd. seqq. in quo graviter peccatur, quod τὸ *vos* vocandi, non nominandi, casus esse dicatur; certe non facit probando ei, quod erat Sigonio probandum: nempe legendum esse *populum Collatinum*, non *populumque*. Sive enim casus vocandi sive nominandi statuatur, semper requiritur τὸ *populum*. Neque etiam qui *populumque Collatinum* emendarunt, *vos* nominandi casum intellexerunt. In prima ed. verba Sigonii hoc modo concipiuntur: *Vos* enim nominativus casus est, non accusativus. Et ita ex mente Sigonii etiam concipi debent; sed cur postea, quemadmodum nunc editur, mutata sint, non intelligo. Grut. etiam ad c. 24. § 8. *vos populum Collatinum*, sed alio sensu, legebat. *Vos* enim casum quartum existimabat; et *vos populum Collatinum* per adpositionem accipiebat, ac si dixisset, vos, id est, populum Collatinum.

Et ego recipio] *At ego recipio* scriptum est in Archetypo. *Rhen.* [Vid. Lectt. Varr.] *Et ego recipio* Voss. 2. Harl. ambo, Leid. 1. Lipsiens. Hav. et Port. Eamdem lectionem ex Oxon. L. 1. 2. B. et C. profert Hearne. Scripturam autem, quam Rhen. in cod. Vormac. invenit, non Hervagius anno 1555. sed Vascosanus a. 1543. primus recepit; a quo Cæl. Sec. Curio a. 1549. hinc Lugdun. ed. 1553. tum Basil. 1554. et ita illa anni 1555. acceperunt.

§ 3 *Sabino bello perfecto Tarquinius triumphans Romam rediit*] *triump. Romam redit* scriptum est in Archetypo. *Rhen.* *Redit* etiam Flor. Voss. 1. Leid. 1. Lipsiens. Harl. 1. et Port. Vid. ad XXXVI. 35. § 2. Præterea, ordine inverso, *Bello Sabino perfecto* Voss. ambo, uterq. Harl. Leid. ambo, Hav. Lipsiens. et Port. cum omnibus edd. antt. *Sabino bello* demum inveni in Paris. 1573. Veterum itaque scripturam secutus sum. Mox *unde pris. Lat.* Leid. 2. Vid. ad XXXIX. 32. § 5.

§ 4 *Nomen omne Latinum domuit*] *Omne nomen Lat.* scriptum est in Archetypo. *Rhen.* Ita primus edidit Ald. antiquiores enim edd. cum Flor. Voss. utroq. Harl. utroq. Leid. utroq. Lipsiens. Port. et Hav. *omne nomen Lat.* quod, sine justa caussa mutatum, volente etiam Rhenano, Livio iterum vindicavi.

Ficulnea vetus] Dionys. III. 188. etiam hoc loco mendose habet Φιδήνην, pro Φικήνην, ut supra ad c. 33. § 2. ita ut 'Ficanam' et 'Ficulneam' eamdem esse civitatem intelligere videatur. Varro quidem de L. L. v. 47. 'Fidenates' et 'Ficulneates' subbanos populos vocat. *Sigon.* Cluverius Ital. Antiq. II. 9. 660. arbitratur, nomen hujus urbis ita corruptum esse per ineptum genus imperitorum grammaticorum, qui existimarunt, id quasi ab arbore ficu derivatum esse, ideoque *Ficulnea* dederunt, cum tamen *Ficulea* scribendum esse ex aliis pateat, qui incolas ejus vocarunt 'Ficolenses' et 'Ficuleatas,' ac memorarunt agrum 'Ficulensem.' Quin et ex ipso Livio id colligi posse, qui

fii. 22. viam Nomentanam olim 'Ficulensem' dictam tradit, omnino ab hoc oppido *Ficulea*. Cluverii sententiam probant Lipsiens. Leid. 1. Voss. 1. et Harl. antiq. in quibus *Ficuleam* vel *Ficuleā*. *Ficulea* Flor. *Ficulea* etiam in Oxon. B. L. 1. et 2. ut et ed. Romana principe testatur testis oculatus Thom. Hearne; quod eorum auctoritate recepi. Hinc *Cametia*, pro *Cameria*, Leid. 2. *Camelia* Lipsiens. Tum *Crustumenium* Port. *Crustumenum* Leid. 2. coalescentibus iterum literis *ri* in *n*, de quo dictum est ad III. 30. § 3. Deinde *Meciola*, pro *Ameriola*, Leid. 2. *Ameniola* Harl. 2. Præterea *Medula*, pro *Medullia*, Voss. 1. Leid. 2. et Port. *Metulla* Voss. 2. *Medulla* Leid. 1. Harl. 1. et Lipsiens. *Medulia* Harl. 2. *Mediola* Hav. Insuper *Momentum*, pro *Nomentum*, Leid. 2. Vid. ad IV. 22. § 2. Denique *defecerunt*, pro *defecerant*, idem Leid. 2.

§ 5 *Pax deinde facta*] *Pax deinde est facta* scriptum est in Archetypo. *Rhen.* Τὸ *est* primus omisit Aldus. Reliquæ autem edd. priores non modo, sed etiam codd. quos vidi, quorumve excerpta consecutus sum, Voss. ambo, Harl. uterq. Leid. uterq. Hav. Lipsiens. et Port. constanter retinent; quare iterum contextui inserui. Mox *maj. deinde en.* Voss. 1. et Leid. 2. Sed *deinde* præcessit. Tum *opera pacis*, inverso ordine, Port. a m. sec. τὸ *pacis* deerat a m. pr. Tandem *ita ut non . . . militiæ ferocior fuisset* Hav. duabus vocibus, prima et penultima, additis, quas librariis, ex quorum inepto ingenio profectæ, reddendas censeo.

§ 6 *Urbem, quam nondum munierat*] Tu castiga, *urbem, qua nond. mun.* Est *qua* adverbium loci, hoc est, qua parte. *Rhen.* Recepi castigationem Rhenani, sed inventam quoque ad marg. Pal. 3. cujus contextus alioquin habebat *quia*, quomodo item restat in aliis Mss. in aliis edd. Philelphina prioribus: ea enim nobis formavit *quam nondum*. Grut. *Quia nondum* Harl. 2. et Port. Vid. ad XL. 29. § 8. *urbemque nondum* Lipsiens. *qua nondum* Flor. Harl. 1. Voss. 1. Leid. 1. et Hav. a m. pr. Neque aliter videntur codd. Oxon. habuisse. Quamvis enim Hearne, qui *qua* edidit, Neap. Lat. et ed. Roman. principem *quam* præferre moneat, de Oxon. tamen Mss. earumque scriptura nihil addit. Τὸ *quam* præfert tamen Leid. 2. et Hav. a m. sec. Verba *urbem, qua nondum munierat, cingere parat*, desunt in Voss. 2. Recte autem Rhen. *qua* exponit, qua parte. Inf. c. 44. 'Quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant.' II. 31. 'Mediam turbaverat hostium aciem, qua, dum se cornua latius pandunt, parum apte introrsum ordinibus aciem firmaverant.' V. 43. 'Ad omnes aditus stationibus firmatis, qua signa ferri videbant, ea robore virorum oposito scandere hostem sinunt.' Vid. ad X. 14. § 4. Burmann. ad Nas. Amor. Eleg. III. 15. 12. et Cort. ad Sall. Jug. c. 18. et 20. Similem errorem J. F. Gron. supra emendavit c. 23. § 5.

Cloacis e fastigio in Tiberim ductis] Andr. Helm. Voss. m. pr. Flor. *e cloacis fastigio*. Bec. Asc. Mog. ignorant præpositionem; in Junta demum transpositam invenio, et secutos omnes. Sed omnino tollenda est. 'Ducere fastigio' est per proclive ducere. XXVII. 18. 'Suberat et altera inferior submissa fastigio planicies.' XLIV. 5. 'Per proclive sumto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur.' Cæsar Gal. II. 8. 'Is collis in fronte leniter fastigatus paullatim ad planiciem redibat:' ubi q. Mss. *castigatus*. Sed juxta corrupti, ac vulgati Melæ I. 4. 'Media præcipue in juga exsurgens, pergit incurva ad occasum, cas-

tigatque se molliter, et ideo ex spatio paullatim adductior:' scribendum *fastigatque*. Ut eodem lib. c. 19. 'Qua ad lævam ac dextram abscessit, mollibus fastigiis, donec angustos utrimque angulos faciat, inflectitur.' II. 1. 'Post spatiosa modice paullatim se ipsa fastigat, et quasi in mucronem longa colligens latera.' Cæsar Gall. IV. 17. 'Tigna non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona ac fastigata, ut secundum naturam fluminis procumberent.' VII. 85. 'Exiguum loci ad declivitatem fastigium magnum habet momentum.' Sil. Ital. Pun. V. 48. in scita descriptione nassæ, quam 'Ore levem patulo' piscator, sed 'Cautius interiora ligat, mediamque per alvum Sensim fastigans, compressa cacumina nectit.' Ita non tantum, quæ ex depressis in angustius edita, sed etiam quæ ex lato contractiora fiunt in rectum, 'fastigata' dicuntur. Fallitur Barthius, quum *fastigiatus* dici vult Adv. LVII. 11. *J. F. Gron.* Illud *e fastigio* jam ante Junt. dederat Ald. et ita servant Voss. ambo, Harl. 2. Leid. 2. Port. et Lipsiens. *e cloacis fastidio* Leid. 1. *e cloacis fastigio* Harl. antiq. et ita ed. Mediol. 1480. Venet. 1498. Contra *cloacis fastigio* ante edd. Gronovio memoratas præferunt Tarvisina utraque et Veneta 1495.

§ 7 *Et aream ad ædem in Capitolio Jovis occupat fundamentis*] Vide, ut hæc verba conveniant cum iis, quæ postea de Superbo dicturus est c. 55. 'Itaque Pometinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi destinatæ erant, vix in fundamenta suppeditavere.' *Glar.*

CAP. XXXIX. § 1 *Eo tempore in regia*] Pal. 1. *Eodem die.* Pall. 2. ac 3. *Eodem tempore.* Gebh. *Eodem die* Lipsiens. et Harl. 2. in margine; in cujus contextu erat *Eodem tempore,* quod etiam servant Voss. 2. Hav. et Port. Vide ad X. 10. § 6.

Prodigium visu eventuque mirabile fuit]. Mirabilis hic est dissensio Pal. 1. exhibentis *prod. visum eventumque fuit,* expulso penitus τῷ *mirabile.* Gebh. *Prodigium visum, eventuque mirabile fuit omen* Voss. 1. et Leid. 2. *prod. visum eventuque mirabile fuit nomen* Harl. 1. in quo tum verba seqq. *Puero dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit* desunt. *Prodigium visum, eventuque mir.* Flor. Voss. 2. Harl. 2. et Leid. 1. *prod. visu eventuque mir. fuit omen* Neap. Lat.

Servio Tullio nomen fuit, caput arsisse ferunt] *Fuit nomen* Voss. 1. Lipsiens. Port. Leid. 2. et Harl. 2. Tum *arsisse fertur* ex Oxon. L. 1. profert Hearne. et ita Hav.

§ 2 *Clamore inde ad tantæ rei miraculum orto, excitum regem*] Flor. Voss. 1. Helm. *excitos reges:* in quod e suo quoque notavit Muret. quasi rex et regina intelligantur. Sic Virg. Æn. II. 457. 'soceri' pro socero et socru. Et Novell. Justiniani XXII. τοῖς πατράσι, id est, patri et matri; quæ apposuerat Muret. Ita Sen. Medea vs. 59. 'sceptriferi Tonantes' Jupiter et Juno; et vs. 106. 'soceris sponte volentibus,' socero et socru. *J. F. Gron.* *Clamore inde tantæ rei miraculo orto* Harl. 2. Tum *excito rege quum quidam* Harl. 1. *excitos reges* Leid 1. et Oxon. N. teste Hearnio. Inf. XXVII. 4. 'Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramque reges M. Atilius et M. Acilius legati missi.' XXXIII. 2. 'Legati ab Ptolemæo et Cleopatra regibus Ægypti venerunt.' XLIV. 19. 'Primi Alexandrini legati ab Ptolemæo et Cleopatra regibus vocati sunt.' XLV. 13. 'Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræque responsum ab senatu est:' ubi iterum vid. Gronov. ut et Tac. Ann. XII. 4. et Bentl. ad Hor. Satyr. I. 100.

Ad restinguendum ferret] Pal. 1. *restringuendum* novitate notabili. *Gebh.* *Restringendum* etiam Leid. 1. et Harl. 2. Sed hæc et his similia errantibus librariis adscribenda puto. *exstinguendum* Voss. 2. Hav. et edd. ante

Ald. præferunt. Mox *ab regina detentum* in Oxon. L. 2. et C. reperit Hearne. Vide ad c. 17. § 8.

Sedatoque jam tumultu moveri vetuisse] Quem vetuisse? Scribe, *sedatoque eam tumultu;* nempe, reginam. Hoc deerat orationi: at τὸ *jam* prorsus superest. Non enim intervallum fuit inter sedatum tumultum et interdictum reginæ, quasi, postquam tumultum compressisset, tum demum vetuisset puerum moveri: sed illa statim, ut intervenit, verbo simul jussit quiescere familiares, et puerum intactum relinqui. *J. F. Gron.* Omnes nostri vulgat. servant, nisi quod Harl. 1. vocem *jam*, sive, ut Gron. conjicit, *eam* ignoret. Contra Gronovii conjecturam a codd. Oxon. L. 1. et N. firmari Hearne testatur.

Et flammam abiisse] *Abisse* Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, Port. et Hav. Vide ad II. 4. § 2. *Et flamma abisset* Harl. 1.

§ 2 *Abducto in secretum*] Pal. 1. iterum *adducto in secreto.* Gebh. *Aducto in secreto* Lipsiens. *adducto in secretum* Voss. uterq. Harl. 2. Leid. uterq. Hav. et Port. quod errantibus librariis omnino tribuendum. Vide quæ notantur ad XXVII. 29. § 1.

Videsne tu puerum hunc] Flor. *Viden tu puerum hunc?* Alterum subjecerunt interpretes. Inf. hoc libro c. 58. 'Satin salvæ?' II. 36. 'Satin magnam spreti numinis haberet mercedem?' *J. F. Gron.* Vulgatum *videsne* superest in Voss. utroq. Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. *vidistine* habet Harl. 1. Cum Florent. tamen apud Gron. stat Leid. 1. cui etiam Oxon. L. 1. et 2. adsentire Hearne monuit. Obvium id et frequens, inprimis apud poëtas. Vide viros doctos ad Valer. Flacc. v. 595. Bentl. ad Hor. Ep. I. 1. 91. et quæ notavi ad Sil. XII. 713. Noster potius *Videsne tu* dicere solitus est. Ut inf. VI. 29. 'Videsne tu, inquit, A Semproni, loci fortuna illos fretos ad Alliam constitisse?' VII. 34. 'Videsne tu, inquit, A. Corneli, cacumen illud supra hostem?' 'Satin'' tamen, pro 'satisne,' sæpissime usus est. III. 26. 'Admiratus rogitansque, satin' salva essent omnia?' X. 18. 'Satin' salvæ, inquit, L. Volumni? ut sese in Samnio res habent?' c. 41. 'Satin' æquo animo paterentur, ab altero cornu castra capta esse?' VI. 34. 'Confusam eam ex recenti morsu animi cum pater forte vidisset, percunctatus satin' salvæ?' XL. 8. 'Cum pater, satin' salvæ? et, quænam ea mœstitia esset? interrogaret?' Mox τὸ *inquit* exsulat a Lipsiens.

Scire licet hunc lumen quondam] Interpretatio flammæ, qua visum est pueri caput ardere. Nec cuiquam secus videtur legendum. Cæterum quando considero, quæ postea sequuntur, ubi, vulnerato Tarquinio, omne auxilium regiæ servandæ in Servio situm fuit, video melius legi posse contra receptam istam et Vormaciensis cod. et vulgatarum edd. lectionem *hunc columen quondam rebus nostris dubiis futurum.* Sic autem Servium columen dubiis rebus et regiæ afflictæ dicit futurum, quemadmodum Ter. in Phorm. II. 1. 57. servum antiquum Getam 'columen familiæ' vocat, hoc est, columnam. Ita Donatus interpretatur. Unde inter vetera servitia 'Columellarum' nomen. Porro quum subdit 'præsidiumque regiæ afflictæ,' velut exponit, quod præmisit, 'columen rebus nostris dubiis.' Jam indicant sequentia, Servium non ostendisse, quid foret agendum, ut 'lumen' appellari posset: at dubias Tarquinii res et afflictam regiam fortiter fulsisse sustinuisseque. Non est dissimilis huic locus, qui hujus Decadis II. 50. legitur ubi inquit, 'Trecentos sex periisse satis convenit: unum prope puberem ætate relictum, stirpem genti Fabiæ, dubiisque rebus populi Romani sæpe

domi bellique vel maximum futurum auxilium.' Item III. 12. 'Sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio.' Rursus VII. 30. 'Nunc misericordia vestra conciliati, auxilioque in dubiis rebus defensi, beneficium quoque acceptum colamus.' Posset tamen sententia sic etiam legi, posteriori accusativo *hunc* expuncto; *Videsne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus? scire licet, columen quendam rebus nostris dubiis futurum.* Nec hic dubito, quin doctissimus quisque mecum sit sensurus. Vocabulum 'columen' usurpat alibi quoque Livius, ut VI. 37. 'Consulatum,' inquit, 'superesse plebeiis, eam esse arcem libertatis, id columen.' *Rhen.* Ingeniose quidem Rhen. reponi cupit *columen*. Sed quum ei adstipuletur Ms. nullus, et sequatur statim *præsidiumque*, quod quid differat a columine, quæro qui me doceat; haud video, cur id editioni suæ inserere debuerit Sigon. præsertim quum et vulgato sensus sit egregius, et alioquin sequatur statim *præsidiumque*, quod idem est cum columine. Proverbialiter sane usurpatum in rebus dubiis 'adluxit,' hauriamus ex Suet. Vitel. c. 8. 'Nec ante in prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini. Tum quidem consternatis, et quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit, bono animo estote, nobis alluxit; nullo sermone alio apud milites usus.' *Grut.* Multa a nautis, a tenebris traducunt scriptores; et cur hic interdictum existimemus Livio? *Lumen* vult esse, sive fore Servium, ad quod respiciant in creperis ac caliginosis rerum, ac regni turbis. Valeat Rhen. cum duplici emend. cui certe obnititur concors Mss. consensus. *Gebh.* Si libri addicerent, legi posset *Scilicet hunc lumen futurum.* Eleganter enim 'scilicet,' 'videlicet,' et similia cum infinitivo construuntur. Vid. Græv. ad Cic. ad Att. XIII. Ep. 5. et Voss. Gramm. VII. 62. Nunc, cum codd. omnes in vulgatum conspirent, nihil muto. Illo 'scire licet' sæpissime usus est Lucretius, ut I. 859. 'Scire licet nobis venas, et sanguen, et ossa, Et nervos, alienigenis ex partibus esse.' et 893. 'Scire licet non esse in rebus res ita mixtas.' IV. 758. 'Scire licet, mentem simili ratione moveri.' et sæpe alibi. *Lumen quoddam*, male Voss. 2. Rhenani *columen* inlustrat locus Liv. XXXVIII. 51. 'Unum hominem caput columenque imperii Romani esse.'

Præsidiumque regiæ afflictæ] Pal. 1. *rei adflictæ*. III. 12. 'Missum ab Quintio Capitolino sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio.' *Gebh.* *Rei afflictæ* etiam Lipsiens. et Harl. 2. Sed vulgatum præstat. Præcessit enim *rebus dubiis*. Mox *publici privatique decoris* Portug. *materiam*, pro *materiem*, Hav. Leid. 1. et Lipsiens. omnesque edd. ante Frob. 1531.

§ 4 *Inde puerum liberum loco cæptum haberi*] Iterum diversus abit Pal. 1. *Inde puerum liberi pueri loco haberi cæptum.* Gebh. *Liberorum loco* Portug. a m. sec. *Inde puerum liberum pueri loco haberi cæptum* Lipsiens. *haberi cæptum* etiam Harl. 2. τὸ *haberi* abest ab Hav.

Ad magnæ fortunæ cultum] Pal. 2. *culmen* tamquam variam notat lectionem τοῦ *cultum*. Gebh. *Culmen* Hav. et ita etiam marg. Harl. 2. adscriptum erat.

Quod Diis cordi esset] Sic etiam Mss. Sed aut omnia me fallunt, aut legendum erat *cordi est*, ut istud substruat quasi dogma. *Grut.* *Quæ Diis cordi essent* Voss. 1. a m. pr. *quod Diis cordi est*, ut Grut. conjecit, superest in Leid. 2. Mox τὸ *Tarquinio* exsulat ab Hav. a m. pr. Tum *filiamque suam ei rex despondit*, trajectis dictionibus, Lipsiens. et Harl. 2.

§ 5 *Hic quacumque de caussa tantus illi honos habitus*] Pal. 1. *Huic quacumque de caus. tant. hon. illi allatus.*

Ceterum reliqui duo quoque *allatus*, non *habitus*. Gebh. *Huic*, pro *hic*, etiam Lipsiens. Deinde *quacumque caussa*, omissa præpositione, Voss. 1. et Leid. 2. Tum *illi honos allatus* Voss. 2. et Hav. a m. pr. *honos illi allatus* Harl. 2. et Portug. *honor illi allatus* Lipsiens. *allatus*, pro *habitus*, etiam in Oxon. B. C. et L. 2. esse Hearne testatur.

Serva natum eum, parvumque ipsum] *Serva natum, eumque ipsum* Harl. 1.

Gravidam viro occiso uxorem] *Gravida viro occiso uxor* Leid. 2. *gravidam viro uxorem occiso* Lipsiens. et Harl. 2.

Prohibitam ferunt servitio: partum Romæ edidisse in Prisci Tarquinii domo] Omnes Mss. omissa præpositione, *edidisse Prisci Tarquinii domo*. Gebh. *Per prohibitam ferunt servitio* Lipsiens. in contextu, in cujus margine *prœbitam ferunt servitio* eadem m. notatum est pro var. lectione. Tum *partumque Romæ edidisse* Voss. 1. et Leid. 2. quod recipiendum, nisi malis unica et perpetua serie scribere *Servii uxorem prohibitam ferunt servitio partum Romæ edidisse;* quomodo exstat in nonnullis edd. Unde etiam ita edi jussi. Præterea *edidisse Prisci Tarquinii domo* sine præpositione Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, uterq. Harl. Lipsiens. Hav. et Port. Eamdem etiam ignorant omnes edd. antiqq. usque ad Vascosanum 1548. quare etiam ex contextu ejeci.

§ 6 *Et inter mulieres familiaritate auctam*] Non me latet, Latine dici, *familiaritate aucta*, pro locupletata: quemadmodum Cicero dixit 'auctus pecunia,' et 'auctus filiolo.' Verum magis hic quadrat vet. cod. lectio, *et inter mul. familiaritatem auctam;* ut intelligas, 'inter mulieres,' hoc est, inter uxorem Servii Tullii et inter reginam, 'familiaritatem,' quæ primum tenuis et modica fuerat, ut inter duorum principum uxores, posteaquam est cognita illa inter captivas, deinde 'auctam' et majorem factam, ubi in domum recepta puerum est enixa. *Rhen.* *Inter mul. familiaritatem auctam* est Rhenani correctio, an depravatio: aliter enim appellare non possum, reclamantibus omnibus codd. et Campani præterea ed. Legatur ergo ex germana conspiratione *inter mul. familiaritate auctam*. Referenda sunt omnia ad matrem Servii, auctam præ ceteris mulieribus familiaritate reginæ. *Gebh.* *Inter mulieres familiaritate aucta* Flor. Harl. 1. et antiquissimæ, quas vidi, edd. *inter mul. familiaritate auctam,* quod ex codd. habent Leid. 1. Lipsiens. Port. et Hav. demum occurrit in Veneta ed. an. 1498. inde in Ald. *inter mul. familiaritatem auctam,* quomodo ante Rhen. ediderunt Mogunt. servant Voss. ambo, Harl. 2. et Leid. 2. idque in omnibus Oxon. superesse, Hearne testatur. Sensus est, tanto Tanaquilis beneficio evenisse, ut familiaritas inter ipsam et Servii Tullii viduam aucta sit, et puer in domo ejus natus atque educatus in caritate atque honore fuerit.

In domo a parvo educatum] Deest hic in vulgatis exemplaribus omnibus *ut* particula. Sic enim scribe, *ut in domo a parvo eductum.* Porro non erat opus *eductum*, quod in antiquo libro legitur, in *educatum* mutare; quando Ter. Adelph. I. 1. 23. usurpat 'educere' pro educare. 'Eduxi,' inquit, 'a parvulo.' *Rhen.* Particulam *ut* ex editt. primus omiserat Ald. Ex codd. vero eam non agnoscunt Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. Lipsiens. et Port. At servant eam Voss. uterq. cum edd. ante Ald. Eamdem etiam in Oxon. L. 1. et N. superesse Hearne monuit. Recte etiam *eductum*, pro *educatum*, Rhen. restituit; et ita fuerat in Voss. 1. a m. pr. *Eductam* errore librariorum præfert Harl. 1. *eductum* habent Leid. 1. et Lipsiens. Atque ita etiam in codd. Oxon. L. 1. et N. legi Hearne auctor

est. Frequenter autem 'educere' hoc sensu, pro educare, ap. Liv. et alios scriptores usurpari videbimus ad XXI. 43. § 15. ubi scribæ olim similiter peccarant.

Quod capta patria in hostium manus] Pal. 2. *in manibus*. Gebh. *Quæ capta patria* Leid. 2. *quod patria capta* Hav. Tum paullo post *ut servo natus*, male Voss. 1. Harl. 1. Leid. 2. Lipsiens. et Port. Denique *fuisse*, pro *fecisse*, Lipsiens. Vid. ad XXXI. 45. § 2.

CAP. XL. § 1 *Longe maximo honore*] *Longeque maxime honore* Port. a m. pr. *longe maximeque honore* a m. emendatrice.

§ 2 *Anci filii duo, etsi antea semper pro indignissimo habuerant, &c.*] Similis fere locus apud Diodor. XVIII. p. 656. Κάσσανδρος γὰρ, ἀποτετευχὼς τῆς κατὰ τὴν Μακεδονίαν ἡγεμονίας, οὐκ ἔστηξεν, ἀλλ' ἔκρινεν ἀντέχεσθαι ταύτης, αἰσχρὸν εἶναι διαλαμβάνων τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν ὑφ' ἑτέρων διοικεῖσθαι. *Gebh.* Similis adhuc locus exstat ibidem paullo ante p. 653. Οὐ μὴν ὁ Κάσσανδρός γε τῇ τοῦ πατρὸς τάξει συνευδοκήθη, δεινὸν ἡγούμενος, εἰ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεμονίαν ὁ μὴ προσήκων κατὰ γένος διαδέξεται, καὶ ταῦτ' υἱοῦ δυναμένου πραγμάτων ἡγεῖσθαι, καὶ δεδωκότος ἤδη πεῖραν ἱκανὴν ἀρετῆς τε καὶ ἀνδρείας. *Non vero Cassander patris ordinationem probavit, indignum judicans, si nulla generis propinquitate junctus patris imperium consequeretur, præsertim cum filius rebus præesse posset, et jam sat idoneum virtutis et fortitudinis documentum dedisset.* Præterea *ante ea*, pro *antea*, Voss. 2. Vocem *semper* autem ab Oxon. C. exsulare docet Hearne. Paullo post *paterno*, pro *patrio*, Harl. 2.

Non modo vicinæ] Tres Pall. *non modo civicæ*. Gebh. Lege cum Mss. et Aldo, *non modo civicæ*. Hoc ipsum dicit IV. 3. 'Deinde Tarquinium non Romanæ modo, sed ne Italicæ quidem stirpis.' Sic 'motus civicus' Horatio II. 1. 1. Silio VIII. 21. 'Civica invidia.' Floro IV. 11. § 75. 'Furorem civicum castigat Oceanus:' et 'civica' passim 'corona.' *J. F. Gron.* *Non modo vicinæ* Flor. Voss. 1. Harl. 1. et Leid. uterq. *non modo avitæ* Voss. 2. *non modo non avitæ* unus Oxon. C. ut Hearne docuit: qui auctor est, reliquos, quibus Oxonii usus est, codd. *non modo civicæ* præferre, eamque lectionem probasse Chr. Arnoldum ad Diras Catonis p. 114. Neque aliter Harl. 2. Port. Lipsiens. et Hav. in cujus posterioris margine tamen manu admodum recenti notata est altera lectio *vicinæ*. *Non modo* autem pro non modo non poni, ut minime necesse sit, particulam illam ex Oxoniensi C. interseri, videbimus ad Liv. XXV. 26. § 11. Paullo ante *et regnare Romæ*, addita copula, habet solus Port. reliquis invitis.

Tum inpensius his indignitas crescere] *Tamen impensius* Harl. et Hav. Voces 'tum' et 'tamen' frequenter commisceri inter se propter scribendi compendia videbimus ad XXII. 17. § 5. Insuper *imp. id indignitatis* Oxon. L. 2. ut Hearne notavit. At *imp. visa iis indignitas crescere* Port. *imp. his indignitas crescere visa est* Hav. quod utrumque indoctis librariis adscribo, quibus passim infinita oratio displicuit; quum tamen historicis, et inprimis Livio, nihil sit frequentius. Vid. hoc libro c. 50. § 5. Mox *si non ab Tarq.* Harl. 2. Port. Lipsiens. et Hav. *si ne a Tarq.* Voss. 2. Tandem *redeat*, pro *rediret*, Hav.

§ 3 *Post centesimum fere annum, quam Romulus*] Si de excessu Romuli loquitur, Servius eo anno fortassis nondum in regiam Tarquinii venerat. Sed puto designari initium regni Romuli, et legendum esse, *post ducentesimum*. Duk. Verba Livii ita accipienda puto, ut dicat, paullo plures annos, quam centum, eo tempore a morte Romuli elapsos esse. Hæc enim vis τοῦ *fere* hoc loco esse videtur, ut indicet, spatium temporis non paullo minus, sed potius paullo majus esse, quam illud, quod memoratum fuerat.

Et sane a morte Romuli effluxerant jam anni admodum centum quadraginta. Eo insignior erat injuria, quam Tarquinius nomini Romano inferre volebat, quo brevius videretur spatium, intra cujus ambitum tantopere regia majestas Romæ ejus culpa eviluerat, et regnum, quod Romulus, Deo prognatus, Deus ipse, tenuerat, transferretur in servum, serva natum. Invidiose igitur Anci Marcii liberi numero rotundo minori utuntur, dicentes id accidisse *post centesimum fere* (id est circiter) *annum, quam Romulus, &c.* Hoc sensu etiam a quibusdam accipitur locus Gell. Noct. Att. IV. 3. 'Memoriæ traditum est, quingentis fere annis post Romam conditam nullas rei uxoriæ neque actiones neque cautiones in urbe Roma aut in Latio fuisse.' Ubi vir doctus adversus Lambec. *sexcentis fere annis*, vel *quingentis plus fere annis* emendantem, notat, *fere* hic pro circiter positum videri, et in ea particula contineri paullo plus aut minus, ut aiebat Ennius, prout nempe res poscebat, ut hoc loco plus. Illud vero exemplum Gellii opportune mihi subgessit elegantioris jurisprudentiæ strenuus vindex Jacobus Voorda, collega exoptatissimus.

Romulus Deo prognatus] *Deo progenitus* Harl. 2. et Hav. Deinde *donec inde in terris*, interposita secunda voce, Voss. 2.

Id servus serva natus possideat] Volumen Ms. habet *id Servius serva natus.* Et sic est legendum; nam præcedit, 'Romulus Deo prognatus,' ad quod respondet *Servius serva natus.* Et est hic figura, quam παρονομασίαν sive agnominationem vocant, in *Servius* et *serva*. Rhen. Ms. *Servius.* Lipsius. *Id servus serva natus* quoque ed. pr. nam ed. 2. omisit vocem *servus*, quæ tamen in Pal. 2. Nam Pall. 1. et 3. *Id Servius serva natus;* quod eruit e suo Rhen. ac Lipsius, intulitque editioni suæ Sigon. alterum mihi nervosius. *Grut.* Accedit Vormaciensi Pal. 1. *id Servius.* Valer. I. 6. 'Quod prodigium Prisci Tarquinii regis uxor admirata Servium serva natum in modum filii educavit, et ad regium fastigium evexit.' Sed vulgatum propugnat alius infra locus III. 44. 'Serva sua natam, servamque appellans esse.' IV. 3. 'Servium Tullium post hunc captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio, virtute, regnum tenuisse.' Ita lego sine copula ex Mss. *Gebh.* *Id Servius serva natus* Voss. ambo, Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. et Port. *Id serva Servius* Flor. Vulgatum tamen præfero. Ita enim tanto magis rei indignitatem augebunt Anci filii, atque indicabunt, non modo serva, sed etiam in servitute, natum eum, adeoque vere servum esse. Quemadmodum autem ad præcedentia, 'Romulus Deo prognatus,' respondere hæc, *Servius serva natus*, Rhen. existimat; ita majori jure præmissis, 'Deo prognatus, Deus ipse,' respondere hæc, *servus serva natus*, contendo. Ita infra Servio objicit Tarquinius Superbus c. 47. 'Servum servaque natum post mortem indignam parentis sui muliebri dono regnum occupasse.' Ne quid mutetur, exigere etiam videntur verba sequentia, 'si, Anci regis virili stirpe salva, non modo advenis, sed servis etiam, Romæ regnum pateret.' In loco autem Val. Max. quem Gebh. laudat, plerique codd. vel *servum serva natum* exhibent, vel vocem *Servium* omittunt. Vid. quæ ibi viri docti notarunt.

Tum commune Romani nominis, tum præcipue] *Cum commune Rom. nom. tum* Leid. 1. et Harl. 1. Vid. ad VI. 23. § 3. *tum commune sit Rom. nom.* Voss. 1. et Leid. 2. adscita media voce, quæ ab aliis omnibus recte exsulat. Paullo post, verbis trajectis, *Romæ regnum pateret* Lipsiens. et Harl. 2. *sed etiam servis Romanum regnum pateret* edd. principes usque ad Al.

qui vulgatæ lectionis auctor exstitit.

§ 4 *Sed et injuriæ dolor in Tarq.*] Voculam *et* primus addidit Ald. quam omnes non modo antiquiores edd. ignorant, sed etiam omittunt Vess. ambo, Harl. 2. Leid. 2. Hav. Lipsiens. et Port. Eam soli agnoscunt Leid. 1. et Harl. 1. Et sane etiam necessaria est, ut melius intelligatur unam rationum, ob quas Anci filii regi insidias pararint, his verbis proponi. In verbis præced. *eam cont. arcere*, alio ordine dictionum, Harl. 2. Lipsiens. et Port. *eam audere cont.* præfert Leid. 2. In verbis autem sequentibus pronomen *eos* non comparet in Leid. 1.

Et quia gravior, &c. tum Servio occiso] Vet. lib. *et quia Servio occiso:* atque ita sine controversia legendum est: nam hæc est altera ratio, quæ priorem subsequitur, quæ erat, 'Et quia gravior ultor cædis.' Itaque apte altera alteri nunc respondet. *Sigon.* Tres ponit caussas, cur commune in Tarquinium et Servium odium illius cæde, quam hujus, maluerint exsequi. Tarquinius erat auctor injuriæ, quam putabant: idem certior vindex occisi alterius superstes: idem regni in quemvis alium generum transferendi potens. Has pronunciat ita sermone illo suo erudito Livius, ut satis intelligantur caussæ, etsi nuspiam particula caussalis allinatur. Itaque tantum abest, ut pannucea Baucis cod. Sigoniani debeat audiri cum suo, *Et quia Servio occiso*, ut etiam superius, ubi habent libri omnes τὸ *quia*, castigandi sint, et inducenda particula. Nihil est enim quod ei respondeat. Verbum *stimulabat*, quod posset subaudiri, requirebat τὸ *quod*, non *quia*, si tali ullo subsidio opus foret. Verum Livii fuit: *eos stimulabat: et gravior ultor cædis, si superesset, rex futurus erat, quam privatus: tum Servio occiso, &c.* J. F. Gron. Voculam *quia* in verbis *et quia gravior ultor* agnoscunt omnes nostri. Hav. insuper legit *tum quia gravior*. Postea, ubi eamdem vocem *quia* Sigon. addidit, *tum quia Servio*, ita est in solo Voss. 2. *et quia Servio* in Harl. 2. Sed utrobique delendam esse non male censuit Gron. Frequenter enim particulas caussales 'quod,' 'quia,' ac similes omisit Livius, cujus elegantias non adsecuti indocti scribæ librarii illas ipsi invito obtruserunt. Tale exemplum est XXIX. 6. 'Spes autem adfectandæ ejus rei ex minima re adfulsit. Latrociniis magis, quam justo bello, in Bruttiis gerebantur res, principio ab Numidis facto et Bruttiis, non societate magis Punica, quam suopte ingenio, congruentibus in eum morem. Postremo Romani quoque jam contagione quadam rapto gaudentes, quantum per duces licebat, excursiones in hostium agros facere:' ubi alii *quia latrociniis magis*, alii *quod latrociniis magis*, male dederunt, at Gron. docuit, quem etiam vid. ad Liv. XXXVIII. 25. Cort. ad Sall. Jug. c. 5. docens, si rei duæ caussæ reddantur, priori τὸ *quia* vel *quod* addi, in proponenda autem posteriori omitti, etiam hunc locum illi observationi probandæ laudavit; unde patet, neque Gronovii neque Sigonii conjecturas ipsi placere. Sed observandum, triplicem caussam Livium dare, cur Anci filii insidias regi pararint; et tamen mediam tantum per τὸ *quia* extulisse. Cujus locutionis aliud exemplum nondum observavi. Et hinc potius Gronovio adsentio. In vocibus etiam *rex futurus erat*, ultima *erat* deficit in Harl. 2.

Quemcumque alium generum delegisset, eumdem regni hæredem] Vel ex hoc loco liquet, quam nihil pensi habuerit Livius, quid de Prisci Tarquinii prole scriberet. Si enim Lucius ac Aruns Prisci filii erant, ut ipse postea fatetur Livius, quomodo verisimile videbitur, maluisse Priscum heredem instituere generum, quam ex se prognatos filios? *Glar.* Pal. 1. *quemc. al. del. eumdem regem.* Gebhar-

dus. *Quemc. alium del.* sine voce *generum*, Lipsiens. Tum *eundem regem facturus* etiam Harl. 2. et idem Lipsiens. Sed *hæredem*, pro *regem*, margini prioris adscriptum exstat.

§ 5 *Ob hæc ipsi regi*] *Ob hoc ipsum regi* Voss. 2. *ob hoc ipsi regi* Leid. 2. Hav. Port. et edd. ante Ald. Tò *ob* non agnoscit Lipsiens.

Qui consueti erant uterque agrestibus ferramentis] Scribendum est, quemadmodum continet exemplar Vormac. *quibus consueti erant uterque agrestibus ferramentis.* Nam oratio pendet adhuc usque ad verbum *convertunt*, quod non animadvertit, qui locum adulteravit. *Rhen.* *Qui consueti erant uterque* Voss. 1. a m. sec. Leid. 2. Hav. et Port. *qui cons. erant utrique* Harl. 2. et Leid. 1. *qui cons. erant uti* Voss. 2. Quæ lectio nata videtur ex inperitia scribarum, elegantiam locutionis Livianæ 'uterque erant consueti' non adsequentium. Eam inlustravit Gron. ad xxxvi. 16. § 6. Recte Rhen. *quibus cons. erant uterque.* Et ita Flor. Voss. 1. a m. pr. Harl. antiq. et Lipsiens.

Specie rixæ in se omnes] *Spe rixæ, pro qua in se omnes* Voss. 2. errore librariorum, qui vocabula 'spes' et 'species' infinitis locis commutarunt. Vid. ad Liv. iii. 9. § 13. *speciem rixæ in se omnes* Voss. 1. et Leid. 2. Mox *regem ambo appel.* alio verborum ordine, Hav.

Evocati ad regem pergunt] Debet esse *vocati ad regem.* Aliud enim est 'vocatus,' aliud 'evocatus.' *Rhen.* *Evocati* superest in Voss. utroq. Leid. utroq. Hav. Lipsiens. Port. et, ut Hearne testatur, in Oxon. B. C. et L. 2. *vocati* vero in utroq. Harl. et edd. antiquioribus. Aldus demum *evocati* vulgarat.

§ 6 *Jussi invicem dicere*] Melius est, ut legatur *in vicem*, separatis dictionibus, hoc est, per vices. *Rhen.* Recte notat Burmann. ad Nemesiani Ecl. iv. 13. 'invicem,' 'invices' in unam vocem contrahere, ut 'indies' et similia, quæ semper disjungenda sunt, inperitæ plebis errorem esse. Vid. etiam quæ notavit ad Petron. Satyr. c. 12. p. 47. Passim itaque *in vicem* in duas voces distinxi.

§ 7 *Dum intentus in eum se rex totus averteret*] Consideretur lectio Pal. 2. *in eum rex totus adverteret.* Gebh. Scribe *Quum intentus.* Nam, illa particula posita, dicendum foret *Dum se avertit.* J. F. Gron. *Dum intentus . . . averteret* Flor. *Unde int. in eum* Port. a m. pr. *Dum intentius in eum se rex averteret* Leid. 1. Verum omissa vox *totus*, ab eadem m. postea addita est, *Cum int. in eum se rex totus adverteret* Voss. 2. Proxime verum. Cum Gronovio enim scribendum, *Quum averteret.* Nam particula 'dum,' quoties temporis præsentis actum indicat, non subjunctivum, sed indicativum requirit. Sæpissime autem, præsertim librarii Liviani, ita peccarunt, ut voculas *cum* et *dum* hoc sensu inter se commutaverint, aut τῷ *dum* subjunctivum addiderint. Videnda sunt quæ Gron. Rhen. et alii notarunt infra ad Liv. ii. 47. § 5. iv. 25. § 9. viii. 17. § 7. ix. 38. § 1. xxi. 34. § 8. c. 43. § 1. xxii. 17. § 8. xxiii. 10. § 12. c. 48. § 8. xxix. 23. § 1. xxxv. 8. § 1. xxxvi. 8. § 3. et ad Epitom. l. cxxx. Vid. insuper quæ dicta sunt ad ii. 57. § 3. iii. 8. § 6. c. 27. § 4. vi. 42. § 4. xxi. 21. § 10. xxiv. 24. § 2. ad Epitom. l. xxviii. et xxx. ad xxxi. 26. § 6. xxxiv. 40. § 5. c. 49. § 10. xxxvii. 12. § 1. c. 18. § 2. c. 21. § 3. xxxix. 49. § 8. xliv. 36. § 1. xlv. 6. § 5. c. 11. § 2. et alibi. In codd. aliorum scriptorum eadem regnat corruptela. Vid. viros doctos ad Phædr. Fab. i. 4. 2. Burmann. ad Phædr. Fab. i. 10. 13. Tennul. ad Front. i. 5. ex. 10. et Cort. ad Sall. Jug. c. 22. 62. et 101. Et ita adhuc peccatur in optimis edd. Valerii Maximi iii. 3. ex. 2. 'Dum legationis officio fungeretur, a Gentio rege interceptus:' ubi alter codicum Trajectensium diserte præfert, *dum le-*

gationis officio fungitur: ap. Just. IX. 6. 'Ad quorum spectaculum Philippus dum sine custodibus contenderet, Pausanias occupatis angustiis Philippum in tramitu obtruncat:' quo loco ex cod. Angl. quem laudat Schefferus, legendum est, *ad quorum spectaculum cum Philippus contenderet.* Præterea *adverteret* Voss. ambo et Hav. Similiter etiam vir doctus margini ed. Mediol. 1480. sibi legendum videri adscripserat. Sed *averteret* verius est. Sæpius hæc verba inter se commutantur. Vid. ad VI. 28. § 8. ubi pari modo Livius dixit: 'His sermonibus tota in se averterat castra.' 'Averteret in se;' nempe ab altero, cum quo contendebat is, in quem se rex convertebat. Ejusdem generis sunt 'avertere in fugam,' nempe a prœlio, vel ab hoste, cum quo pugnabatur. Vid. ad c. 27. § 8. 'avertere ad Antiochum,' nempe a Romanis, a fœdere cum Romanis inito. Vide ad XXXV. 31. § 1. 'avolare Romam,' nempe ex castris. Vide ad huj. lib. c. 57. § 8. ubi plura similis generis notabo. Ceterum mox *alteram elatam* culpa librarii est in Leid. 2.

CAP. XLI. § 1 *Quum, qui circa erant, excepissent*] *Quum eum, qui circa erant, excepissent* Hav. Si inter præcedd. *Tarquinium moribundum,* et seqq. *quum eum, qui circa erant,* quædam media interjecta fuissent, locutio censeri posset eodem modo formata esse, atque illa, quæ infra pluribus inlustratur ad XXV. 27. § 1. Vel etiam in mentem venire posset, trajectis vocibus, legendum esse, *quum qui circa eum erant.* Utrumque enim optimis scriptoribus in usu est, 'qui circa erant,' et 'qui circa eum erant.' Vid. ad Suet. Cæsar. c. 27. Broekhus. ad Tibull. Eleg. I. 3. 87. et Cort. ad Sall. Cat. c. 14. § 1. et ad c. 26. § 4. et ita 'circa se habere' Liv. infra dixit XXIX. 1. 'Trecentos juvenes, florentes ætate et virium robore, inermes circa se habebat.' Verum quum omnes alii codd. vocem illam non agnoscant, eam etiam a Livii manu profectam non esse existimo. Et quidem videtur nata esse ex ignorantia librarii, qui forte ejus loco *cum* in margine scriptum invenit indicandæ diversæ lectionis caussa; scilicet non modo legi *circa erant,* sed etiam *circum erant.* Si enim in primis vel ultimis vocum aut literis aut syllabis tota alterius lectionis differentia consisteret, non semper integras voces, sed plerumque tantum illas literas syllabasve scribere librarii soliti sunt. Vid. ad III. 44. § 4. Utramque itaque lect. juncturus, ut verioris electionem arbitrio lectoris permitteret, non modo illud, quod in marg. notatum erat, alieno loco inseruit, sed etiam pro *cum* dedit *eum.* Sæpe autem voculæ illæ *eum* et *cum* in membranis confundi solent. Vid. quæ notantur ad IV. 19. § 2. Si quis tamen illud *eum* ex præcedenti voce *cum* natum putat, non quidem adversabor. Mihi nihilominus alterum verius videbitur.

Mirantium quid rei esset] *Mirari tum, quid rei esset* Voss. 2. *mirandum quid rei esset* Flor. et Voss. 1. *mirandum quid regi esset* Leid. 1. et Harl. 1. *mirantis quid rei esset* Hav. cujus posterioris scriptura docet, reliquarum lectionum monstra inde orta esse, quod librarii, stili Liviani ignari, non adverterent collectivum singulare *populi* jungi plurali *mirantium.* De quo vid. ad X. 13. § 11. Similia plura notantur ad XXXV. 26. § 9.

Jubet, arbitros ejicit] Ita in solo superest Hav. *eicit* habet Harl. 2. et Port. a m. sec. Sed *ejecit* Flor. Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 1. Lipsiens. et Port. a m. pr. quod etiam præferunt omnes, quas vidi, edd. usque ad Ascens. 1530. in qua prima *ejicit* inveni. An ita scrupulosi ac male diligentes mutarunt, quod præcedat *jubet,* ac sequatur *comparat?* quasi vero tempora diversa jungi nefas foret. Vid. ad III. 46. § 9. Vet. itaque lectionem

revocabi jussi.

Quæ curando vulneri opus sunt] Ut et supra monui, hic quoque ex Pall. leg. *simul quæque*, pro quæcumque. *Gebh.* Ita et est in Lipsiens. et Hav. Sed *quæ cur. vuln. possunt* Leid. 1. *quæ cur. vulnera opus sit* Voss. 2. *simulque, cur. vuln. quæ opus sunt* Port. a m. sec. Mox *tamquam modo spes* Voss. 2. Tum *simulque, si dest.* iterum Port. et Harl. 2.

§ 2 *Dextram tenent erat*] Castiga, *dextram tenens erat*. Rhen. Nescio, in qua ed. Rhen. *tenent* repererit. Omnes enim, quas vidi, ut et omnes scripti, *tenens*. Præterea *dexteram* habent Voss. 2. Leid. 2. Port. et Hav. Deinde *multam mortem* Lipsiens. a m. pr. pro *inultam;* qui error sæpe a librariis commissus est. Vid. ad III. 28. § 2. Denique male *socerum*, pro *socrum*, Lipsiens. et edd. antiquiores.

§ 3 *Tuum est, inquit, Servi, si vir es, regnum*] *T. est inq. Servi, subire regnum* Voss. 2. *T. est, inq. Servi, si vir es, subire regnum*, utraque lectione juncta, Harl. 2. Hav. et Port. a m. sec. *Tum tuum est, inquit, servi si vir es, regnum* Lipsiens.

Clarum hoc fore . . . quondam circumfuso igni] Tò *fore* deest in Voss. 1. et Leid. 2. qui iidem etiam præferunt *igne*, pro *igni*. Infra hoc lib. c. 59. 'Ferro, igni, quacumque debinc vi possim, exsequuturum.' II. 10. 'Ut pontem ferro, igni, quacumque vi possent, interrumpant.' III. 53. 'Vivosque igni concrematuros minabantur.' XXXVII. 20. 'Si qua concurrerat, obruebatur infuso igni.' Vid. ad XXVIII. 45. § 11. Insuper *divino quodam circumfuso* Voss. 2. et Hav. alibi sæpe obvio errore. Vid. ad Liv. XXXVII. 11. § 6.

Nunc expergiscere vere. Et nos peregrini regnavimus] Vet. *expergiscere, quia vera.* Legerim *expergiscere : quid severe? Et nos.* Lipsius. Vet. *expergiscere, quia vere.* Scribe, *nunc expergiscate. Quid cerere? Et nos peregrini regnavimus.* F. Sanct. Aliter fere interstinguunt Mss. et olim eusi; *expergiscere: vere et nos.* An fuit, *expergiscere : vereve? et nos peregrini.* Grut. *Nunc expergiscere, quia vere* Voss. 1. et Leid. 2. unde viri docti *nunc expergiscere: quid verere?* Verum Joseph. Wasse ad Sall. Cat. c. 21. locum recte habere docuit; adludere enim Tanaquilem ad flammam, qua Servii caput divinitus arsisse narratur c. 39. ubi inter alia Livius, 'moveri vetuisse puerum, donec sua sponte experrectus esset.' Hoc igitur velle, olim te dormientem, igne cœlesti circumdatum, excitari nefas erat, at nunc tandem expergiscere vere, tuto, auctoribus Diis, non e somno, sed ad regnum et gloriam. Quam expositionem viri docti probat Burmann, ad Val. Flacc. IV. 633. ubi τὸ *vere* eodem modo ap. Valer. sumi docuit. Contra Duk. Lipsii et Sanctii conjecturam haud contemnendam putabat, si alii scripti eodem tenderent. Præterea *et nos per. regnamus*, Leid. 2. *et nos per. regavimus* Hav. a m. pr.

Qui sis, non unde natus sis] *Quia sis* Leid. 2. *quis sis* Voss. ambo, et Lipsiens. Vid. ad c. 7. § 9. τὰ *non unde natus sis* desunt in Harl. 1. sed *sis* posteriori loco in Harl. 2.

At tu mea sequere] Ita primus edidit Modius in Francof. 1588. Omnes autem priores *at tu mea consilia sequere.* Et ita Florent. Voss. 1. Leid. ambo, Harl. 2. Hav. Port. et Lipsiens. nisi quod posterior *consilia* legat. *Tu in ea consilia sequere* Voss. 2.

§ 4 *Habitabat enim rex ad Jovis Statoris ædem*] Hic addidit sciolus aliquis accusativum *ædem*, qui non est in volumine Vormaciensi. Ἐλλειπτικῶς autem loquuntur auctores, *ad Jovis Statoris*, pro ad Jovis Statoris ædem. *Rhen.* Recte Rhenanus vocem *ædem* delendam monuit, cui adsentiunt etiam Leid. 1. Harl. 1. et Voss. a m. pr. Non tamen nuper ea

contextui addita est. Præterquam enim quod in vetustissimis edd. conspiciatur, superest etiam in Harl. 2. a m. 2. Hav. et in Oxon. B. ut Hearne testatur. Sed *ad Jov. Stat. locum* Harl. 2. a m. pr. Voss. 1. a m. sec. Voss. 2. Leid. 2. Lipsiens. et Port. Et ita Hearne in Oxon. L. 2. invenit. Quæ ipsa lectionum discrepantia vulgatum erroris arguit, aliis hac, aliis illa voce, prout cuique optimum videbatur, ellipticum genus loquendi supplentibus. Alibi hunc errorem sæpius scribæ commiserunt. Vid. ad x. 23. § 13. Alias etiam voces, quæ vulgo per ellipsin omitti solebant, perperam a librariis adjectas fuisse dicendum ad xxxvii. 18. § 1. Præterea *habitat*, pro *habitabat*, Leid. 2. Insuper in verbis præcc. vox *multitudinis* deest in Harl. 2. Deinde *versus*, pro *versas*, habent Florent. Voss. ambo, Harl. 2. Leid. ambo, Hav. Lipsiens. et Port. Eadem lectio superest in omnibus, quas vidi, edd. ante Basil. 1535. Sed perperam. Liv. xl. 7. 'Ex parte superiore ædium versisque in viam fenestris comissatores, tamquam ad cædem suam venientes, aditu januæ arcet.' Vid. ad xxxvi. 15. § 7. Denique in verbis seqq. *Tanaquil populum* præferunt, vocibus transpositis, Harl. 1. Lipsiens. et Port.

§ 6 *Ferrum haud alte*] Silius, perpetuus Livii imitator, vi. 580. 'leve vulnus, an alte Usque ad nostra ferus penetravit pectora mucro?' ubi vid. quæ notavi. Lucan. i. 31. 'nulli penitus descendere ferro Contigit, alta sedent civilis vulnera dextræ;' ubi consule Oudendorp. *haud alte ferrum* alio ordine est in Harl. 2. et Lipsiens.

Jam ad se redisse] Deesse hæc verba in Oxon. L. 1. Hearne testis est. *Rediisse* est in Voss. 1. et Hav. Vid. ad xxxvi. 35. § 2.

Omnia salubria esse] 'Signa ad salutem' vocat Terent. Andr. iii. 2. 1. 'Adhuc, Archilis, quæ adsolent, quæque oportet Signa esse ad salutem, omnia huic esse video.'

Interim Servii Tullii jubere populum dicto audientem esse] Livius scripsit *Interim Servio Tullio jubere*. Sic v. 3. 'Nec plebs,' inquit, 'nobis dicto audiens atque obediens sit.' Imperitus quispiam non versatus in auctorum lectione, et proinde non intelligens quid sibi vellet, 'dicto audientem esse;' pro *Servio Tullio*, scripsit *Servii Tullii*, ut quadrarent verba *dicto Servii Tullii*, hoc est, præcepto. At 'dicto audientem esse,' idem est, quod obedire. *Rhen.* Rhenani emendationem probant omnes, quibus usus sum, codd. manu exarati, Voss. ambo, uterq. Harl. Leid. ambo, Lipsiens. Port. et Hav. a m. pr. Et ita legendum esse hoc loco, monuit etiam Schottus ad Corn. Nep. in Vit. Datam. c. 2. Pluribus locutionem inlustravit Gron. ad Liv. viii. 4. § 2. et ad xxix. 20. § 11. ubi etiam vid. quæ notavi.

Alia regis munia] Vet. lib. habet *alia regis munia esse*. Rhen. Florent. S. Marci, Rott. Voss. uterq. Gud. apponunt *esse*: nec, quia paullo ante præcedit, delendum fuit, quum Livius in orationibus crebram ejus repetitionem amare videatur. v. 11. 'Præjudicium jam de reis factum esse: nam et SCto eos ab republica remotos esse, et recusantes coërcitos esse.' iv. 2. 'Iterum concessum esse: finem non fieri: non posse in eadem civitate tribunos plebis et patres esse: aut hunc ordinem, aut illum magistratum tollendum esse.' Et passim id observes licet. *Jac. Gron.* Illud *esse*, quod Rhen. et Jac. Gron. ex Mss. revocarunt, non modo superest in edd. ante Ald. verum etiam in Florent. Harl. utroq. (nisi quod posterior habeat *alia esse munia*) Leid. utroq. et Port. *alia regis esse munia* habet Lipsiens. Τὸ *esse* etiam Hearne se invenisse testatur in Oxon.

L. 2. et C. Hinc in contextum recepi. Neque morari debet, quod modo verbum *esse* præcesserit. Nam, ut Gron. docet, Livius eam vocem in orationibus subinde repetere solet. XL. 35. 'Quod fieri, præterquam quod ita deberet, etiam prope necessarium esse. Ita enim obstinatos esse milites, ut,' &c. Ita recte ibi legendum monuit J. F. Gron.

§ 6 *Cum trabea et lictoribus prodit*] *Procedit* Voss. 2. Similes turbas in his vocibus commutandis scribæ dederunt c. 23. § 6. c. 25. § 2. et alibi. Pari modo etiam 'excedere' et 'exire' inter se commutarunt. Vid. ad XXXVI. 21. § 2. Videri posset Livius respicere ad sollemnes processiones magistratuum, et in primis consulum, primo die initi honoris. Vid. quæ notavi ad Silii VI. 444. Potius tamen ob reliquorum codd. consensum hic nihil mutandum puto. Sup. c. 13. 'Inde ad fœdus faciendum duces prodeunt.' Mox *sedens* abest ab Harl. 1. Tum *decrevit*, pro *decernit*, Port. a m. pr.

Tum demum palam facta ex comploratione in regia orta] Indicat Ms. exemplar esse legendum, *palam factum*; subaudi, regem esse exstinctum. *Tum demum*, hoc est, ubi suas opes firmasset. Ceterum quia mox vet. cod. habet *et comploratione in regia orta*, arbitror sic scriptum reliquisse Livium, *Tum demum palam factum. Et comploratio in regia orta*: subauditur *est*. Rhen. Nescio, cur vet. lectionem immutaverit Rhen. *Tum demum palam facta ex compl. in regia orta.* Cum sit sensus; Servius, celata morte regis, opes suas firmavit, tum demum palam facta ex comploratione in regia orta regnavit. *Sigon.* Mallem, *Tum demum palam factum ex compl.* Certe *factum* exstat in Andr. editione et scripto Rhenani. Et vero 'palam factum quid esse' fuit omnino formula solennis, ubi jam alicujus mors vulgabatur, ut pluribus probavi in suspicionibus. *Grut.* Probat hanc lectionem Sigon. *palam factâ ex comploratione*. Neque ego dissentio. Omnes tamen nostri libri *palam facto et comploratione*. Gebh. Rhen. invito Sigonio, *factum et comploratione*; Grut. *factum ex compl.* Freinsh. in indice Flori voc. 'Complorare' *facta ex comploratione in regia orta morte*. Sed optimorum et Pall. et Gall. Florentinorumque est, *palam facto, et comploratione in regia orta*. Vid. Diatr. ad Statii Silvas c. 48. XXII. 20. 'Quod satis erat in usum, sublato, cæterum omne incensum.' XXV. 9. 'Et ne ibi quidem nunciato, quo pergerent, tantum convocatos milites monuit.' XXX. 8. 'Velut debellato, quod ad Syphacem Carthaginiensesque attineret.' Cæsar Gall. VII. 52. 'Exposito, quid iniquitas loci possit, quid ipse ad Avaricum sensisset.' Ita membr. Audibus bonæ fidei. Vulgatus *exposuit*. Liv. XXII. 55. 'Et nondum palam facto vivi mortuique per omnes pœne domos complorarentur.' Ubi etiam vulgo vitiatum erat. *J. F. Gron.* Adde Periz. ad Sanct. III. 9. 1. *Duk.* *Tunc demum*, Lipsiens. Vid. ad II. 12. § 15. Deinde *palam factā et comploratione in regia orto* Harl. antiq. *palam factum et comploratione* Flor. et Leid. ambo. Sed reliqui omnes Voss. ambo, Harl. 2. Hav. Lipsiens. Port. et Neap. Lat. codd. etiam Oxon. omnes quos Hearne adhibuit, *palam facto, et comploratione*; quam lectionem merito ὁ πάνυ Gron. probavit. In genere hoc loquendi Livius plurimus est. VI. 25. 'Adjutorem sibi ad eam rem unum petit; permissoque, ut ex collegis optaret, quem vellet, contra spem omnium L. Furium optavit.' X. 36. 'Prævectus ad portam castrorum, ac statione equitum ibi obposita, edictoque, ut, quicumque ad vallum pergeret, sive ille Romanus sive Samnis esset, pro hoste haberetur.' XXVIII. 7. 'Quum Heræam venisset,

audito Machanidam refugisse Lacedæmonem, Ægium se recepit:' ubi vid. Rhen. c. 21. 'Quidam, pacto inter se, ut victorem res sequeretur, ferro decreverunt:' ubi vid. eumdem Rhen. XXXI. 39. 'Inde ad Pellinam est progressus, nondum comperto, quam regionem hostes petissent.' Et paullo post, 'Rex haud procul inde et ipse consedit. Inde satis comperto, Eordæam petituros Romanos, ad occupandas angustias præcessit.' XXXII. 15. 'Degressusque in campos Thessaliæ, quum jam omnia exercitui deessent, explorato ante, utrum Leucadem ac sinum Ambracium onerariæ tenuissent, frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit.' XXXIII. 41. 'Pervenit in Lyciam: Patarisque cognito vivere Ptolemæum, navigandi quidem in Ægyptum omissum consilium est.' XXXV. 35. 'Fecerat sibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, nunc in dextrum cornu ad suos adequitandi; mox inde, velut imperato, quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum.' XLIV. 28. 'Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum inclusas esse, circumvecti propere, ac summotis terrore hostium navibus, onerarias in Macedoniam mittunt.' c. 35. 'Præterem Octavium arcessitum, exposito quid pararet, Heracleum cum classe petere jubet.' XLV. 5. 'Petiit, ut sibi paucis adloquendi populi potestatem facerent. Permisso, Utrum nos, hospites Samothraces, vere accepimus, an falso,' &c. Idem genus loquendi etiam Justino familiare est. I. 7. 'Ex universa Græcia, cognito, quod illatum Crœso bellum esset, auxilia velut ad exstinguendum commune incendium confluebant:' ex quo plura exempla præstabit Index Freinshemianus vocibus 'Cognito,' 'Petito,' et 'Quæsito.' Silius, Livii imitator, XIV. 97. 'jungit nova fœdera, pacto, Cederet ut Siculis victor Sidonius oris:' ubi alia notavi. Vid. etiam Snakenb. ad Curtii IV. 13. § 37. Præterea *comploratione in regiam orta* Voss. uterq. Lipsiens. et Port. Sed male.

§ 7 *Jam tunc comprehensis*] *Jam tum cum comprehensis* Voss. 1. et Leid. ambo: *jam tum cum comprensis* Harl. 1. *Jam tum comprensis* Flor. *jam tum cõprensis* Harl. 2. *jam tum comprehensis* Hav. Lipsiens. et Port. nec non edd. usque ad Grut. a quo *tunc* promanavit. Sup. c. 5. 'Jam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuisse ludicrum ferunt.' c. 7. 'Jam tum immortalitatis virtute partæ fautor.' Inf. c. 45. 'Jam tum erat inclitum Dianæ Ephesiæ fanum.' l. II. c. 35. 'Damnatus absens in Volscos exsulatum abiit, minitans patriæ, hostilesque jam tum spiritus gerens.' XLV. 6. 'Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur, primis tenebris solverat navem.' Et passim alibi. Id igitur revocavi.

Exsulatum ierunt] *Exsulatum iverunt* Voss. 2.

CAP. XLII. § 1 *Nec jam publicis magis consiliis*] Sic et in archetypo Vormac. legitur. At ausim jurare ego, scripsisse Livium, *Nec jam publicis magis auxiliis Servius.* Si quidem, quod ante dixit, 'Servius præsidio firmo munitus,' illud ipsum est, quod hic publica auxilia vocat. Et aliquanto post sequitur 'consilio augere imperium conatus est.' Porro facillimus scribæ lapsus fuit, ut, pro *auxiliis*, scriberet *consiliis*, literarum similitudine deceptus. *Rhen.* Restitui in integrum scripturam voluminum Mss. omnium, nec non impressorum ante Sigon. natum. Is nobis primum obtrusit *auxiliis*, ortum e cerebro Rhenani. Quod mirer non etiam exagitatum a rabie Robortelli. *Grut.* Non Sigonius fuit, ut Gruterus credebat, qui conjecturam Rhenani *auxiliis* in contextum admisit, sed potius Cœl. Sec. Curio, qui editioni Basil.

1549. præfuit. Ea enim prima ita exhibuit. Recte vero Grut. revocavit lectionem vett. codd. et edd. quibuscum faciunt nostri Voss. uterq. Leid. uterq. Harl. uterq. Lips. Port. et Hav. Neque eam mutandi ullam justam caussam Rhenanus habuit, licet tamen verum sit, 'consilium' et 'auxilium' in Mss. confundi. Vide II. 27. § 2. Publica consilia vocat Livius, quæ Servius clandestina quidem, at tamen de summa republica, cepit; quod nempe, celata Tarquinii morte per speciem alienæ fungendæ vicis, opes sibi firmaverit: privata vero consilia, quæ ad familiam suam privatim pertinebant, connubium nempe filiarum, quas, Tarquinii filiis elocando, evitare conatus est similes insidias, atque Anci liberi Tarquinio struxissent.

Qualis Anci liberum] *Anci liberorum* Voss. 1. Leid. 2. Hav. et Lipsiens. *Anci liberis* Voss. 2. Mox *Tarq. liberorum* Voss. ambo, et Leid. 2. *Tarq. liberis* Harl. 2. *Tarq. liberi* Lipsiens. Paullo post, *Tarq. Servius jungit*, media voce adjecta, Hav. Sed male. Eadem enim jam præcessit; quare hic repeti opus non est.

§ 2 *Nec rupit tamen fati necessitatem*] *Nec tamen rumpit* Neapol. Lat. *Nec rupit tum* Lipsiens. Vid. ad XXII. 17. § 6. Mox *qui cum in invidia* Flor.

Bellum cum Veientibus (jam enim induciæ exierant)] Hæ induciæ sub Romulo factæ erant, ruptæ sub Tullo, ut paullo ante diximus; et a Romuli morte nunc sunt centum ac quadraginta ferme anni. Quomodo igitur jam primum exierant? nisi instauratas alicubi quis dicat: quod ipse tamen Livius dicere neglexit. *Glar.* Omnino intelligi nequeunt induciæ, quas Romulum Veientibus in centum annos concessisse Livius supra narravit c. 15. Quocumque enim Romuli anno factas dicamus, jam diu ante Servii regnum exisse debuerunt. Præterquam quod ipsi Veientes inducias a Romulo impetratas diu ante earum exitum perfide sub Tullo rege fregerint, ut Livius supra narravit c. 27. Verosimilis itaque est conjectura Perizonii in Anim. Hist. c. 4. Tullum Veientibus iterum inducias dedisse in centum annos, quæ regnante Servio exierunt; si autem recipiatur ejus, vel propius ad vulgatam scripturam accedens Dukeri conjectura, quam proposuerunt supra ad c. 30. § 7. earum induciarum etiam Livius, quamvis non suo loco, mentionem fecisse dicendus erit.

§ 3 *Et virtus et fortuna enituit Tullii*] Alterum *et* priori loco omittunt Voss. 1. et Leid. 2. Tum *nituit* Voss. ambo, Leid. ambo, Port. et Hav. Deinde *fort. Servii Tull. enit.* Harl. 2. *fort. Servii Tull.* omissa voce *enituit*, Lipsiens. Denique *plebis animus* Flor. a m. recent. Leid. 1. Voss. 2. Lipsiens. Port. et Hav.

§ 4 *Adgrediturque inde pacis longe maximum opus*] Sic jam Andr. Sed sex membranæ me docuerunt, scribendum *Aggr. inde ad pacis.* Recte. Sic enim et Cic. pro Mur. c. 7. 'Cæterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est:' de Nat. I. 21. 'Sed antequam aggredior ad ea, quæ a te disputata sunt, de te ipso dicam, quid sentiam.' Et sæpe. *J. F. Gron.* *Aggr. inde ad pacis* etiam Flor. Voss. 1. Harl. 1. et Leid. uterq. *Aggr. inde et pacis* proxime verum Voss. 2. *aggreditur inde aliud pacis* Hav. Plautus Bacchid. v. 2. 30. 'senem illum Tibi dedo ulteriorem, lepide ut lenitum reddas, ego ad hunc Iratum adgrediar.' Cic. de Orat. II. 72. 'Ego cum ad caussam sum adgressus:' ubi male scriba cod. Trajectini, aliorumque codd. Oxoniensium, quos Thom. Cockman evolvit, librarii voculam *ad* omiserunt. Nam, ita sæpius Ciceronem loqui solitum fuisse, constat ex exemplis, quæ collegit Hadrianus

Cardin. de Serm. Latin. p. 77. Mox *div. jur. auctor*, alio verborum ordine, Hav.

§ 5 *Censum enim instituit, rem saluberrimam, &c.*] Census dicebatur æstimatio rerum ac bonorum facta, secundum quam tributa solvebantur. Neque umquam, quod equidem sciam, veteres auctores pro annuo proventu usurparunt, ut nunc vulgus jurisperitorum solet. Admonuit nos ejus rei Dn. Ulricus Zasius, vir immortalitate dignissimus, ac præter juris prudentiam, qua hac nostra ætate absque controversia regnat, etiam classicorum scriptorum eruditissimus. Quare hic census accipitur pro patrimonii bonis, sive pro sorte, ut populi adhuc pauperis. Quando autem et hic locus, et quæ postea de suffragiis ferendis a Livio nimis concise referuntur, multos acriter torquent, quum apud Dionysium luculenter discussa sint, operæ pretium putavi, ea omnia hic sub oculos in typum statuere cum summis pecuniariis utriusque auctoris, cumque classium centuriis, armis, ac telis; ut si qua inde utilitas ad lectorem manare queat, ea parte non desimus studiosis, quod in Dionysium olim etiam fecimus.

Classes sex.	Census.	Peditum Centuriæ.	Equitum Centuriæ.	Arma omnia ex ære.
I.	100000. æris. 10000. drachmæ. 1000. coronati. 100. minæ.	LXXX.	XVIII. Fabrorum II. Has duas fabrorum centurias Dionysius adjecit secundæ classi, Livius primæ.	Galea, clipeus, ocreæ, lorica. Tela. Hasta, et gladius.
II.	75000. æris. 7500. drachmæ. 750. coronati. 75. minæ.	XX.		Arma. Galea, scutum, ocreæ. Tela. Hasta, et gladius.
III.	50000. æris. 5000. drachmæ. 500. coronati. 50. minæ.	XX.		Arma. Galea, et scutum. Tela. Hasta, et gladius.
IV.	25000. æris. 2500. drachmæ. 250. coronati. 25. minæ.	XX.	Tubicinum &c. II. Duas facit Dionysius, Livius tres: et hic quintæ adjecit classi, ille quartæ.	Arma. Scutum, ait Dionysius. Tela. Hasta, et verutum: quamquam in Dionysio pilum legatur.
V.	11000. æris. 1100. drachmæ. 110. coronati. 11. minæ.	XXX.		Tela. Funda ac lapides missiles.
VI.		Capite censorum I.		

Minis ac drachmis supputat Dionysius, ut auctor Græcus, Livius vero assibus, qui erant ex ære. Quadrat autem ratio utriusque auctoris cum

G. Budæi supputationibus. Quapropter coronatorum Francicorum æstimationem ordini proposito injecimus, oppido aptam, ut hujus quoque ætatis pecuniariam æstimationem haberet lector. Minæ singulæ decem coronatis, coronati vero singuli decem valent drachmis. Drachmæ porro cum denariis Romanis idem habent pondus, quare denis valent assibus, ut denarii. Est itaque hæc divisio per totum denaria. Et priorum quidem quatuor classium numerus in diminutionem habet centenarii quadranteis, at quintæ prioris dimidium ap. Dionysium, ap. Livium minus: ait enim, 'undecim millibus hæc classis censebatur:' nisi et hoc corruptum quis putet, quod equidem suspicor, et legendum *duodecim millibus*, pro *undecim millibus*. Duas fabrum centurias Dionysius secundæ adjicit classi, ut dictum est, Livius primæ. Ceterum tubicinum, cornicinum et accensorum centurias Livius tres facit, Dionysius duas. Et hic quidem quartæ adjecit classi, Livius quintæ. Porro in armis ac telis non multum discriminis habent. In quarta classe Livius ait arma mutata, nec adjicit, quo pacto: Dionysius eis scuta data scribit. In universum igitur erant classium centuriæ CXCIII. auctore Dionysio. Et cum totum curarum bellorumque onus a pauperibus in dites inclinatum esset, commodo illo levavit mitigavitque eorum indignationem Servius, quod dites fecit vere reipublicæ dominos, quippe penes quos erat maxima populi potestas, quæ est de suffragiis ferendis. Valebant enim suffragia non viritim, sed centuriatim lata: qua in re vincebant equites cum sola prima classe. Equites enim primi vocabantur, quibus erant XV. centuriæ, dein prima classis, quæ octoginta habebat centurias. Atque hi simul si consentiebant, reliquas classes omnes tribus vincebant suffragiis, quandoquidem ipsi erant centuriæ XCVIII. reliquæ XCV. dumtaxat. *Glar.*

Tanto futuro imperio] Τὸ *futuro* deerat in Leid. 2.

Belli pacisque munia] *Pacisque roma* Harl. 1. Quod literarum transpositione et exigua mutatione pro *onera* datum videtur; *onera* vero ex glossa invaluisse puto. Deinde *virium*, pro *viritim*, Lipsiens. Qui error ob similitudinem ductuum, quæ in scriptura Longobardica est inter literas *u* et *ti*, ortus videtur. Tandem *vel pace dec.* Hav. a m. sec.

CAP. XLIII. § 1 *Aut majorem censum haberent*] Pal. 1. *majoris censum*. Respexit ad præc. *æris*. Gebh. *Majoris censum* etiam Lipsiens. Reliqui mei in vulgatum recte conspirant, nisi quod *haud majorem censum* aperte contra mentem Livii habeat Leid. 1. Alibi sæpe voculæ *aut* et *haud* in Mss. commutantur. Vid. ad XXVIII. 2. § 11. Id vero in nullo alio cod. quam in Leid. 1. frequentius observavi.

§ 2 *Prima classis omnes*] Pal. 1. *primæ classis*. Non inscite. *Gebh.* *Primo classis omnis* Flor. *Primo classis* Voss. 1. Leid. 2. et Harl. 1. *primo classes* Leid. 1. *primæ classis* Voss. 2. Lipsiens. et Port. *prima classis* Harl. 2. et Hav.

Juvenes ut foris bella] *Juniores* legendum esse conjicit Latin. Et ita Hearne in Oxon. B. invenit. Nostri in vulgatam lectionem constanter conspirant; quam etiam mutandi legitimam caussam non video. Unus tamen Lipsiens. trajectis vocibus, præfert *juvenes ut bella foris*.

Galea, clipeus, ocreæ] Cod. vet. habet *galea, clipeum, ocreæ*. Quid autem opus erat hic scribere *clipeus*, quum utrumque doctis sit in usu, *clipeus* et *clipeum*? Virg. Æn. IX. 709. 'et clipeum superintonat ingens.' Auctor Servius. *Rhen.* Flor. et Helm. *clipeum*. Qua forma sæpe Livius alibi. *J. F. Gron.* *Clipeum*, quod Rhen. et

Gron. in optimis Mss. invenerunt, in meis etiam melioris notæ, Flor. Leid. 1. et Harl. 1. superest, unde lectionem illam, quam primus Gron. in contextum recepit, servandam judicavi, licet reliqui codd. in alia omnia abeant. Charisius Instit. Gramm. I. p. 59. 'Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait; neutro autem genere imaginem significat. Sed Asinius de provinciæ hæredibus imaginis clipeum masculine dixit. Clipeus prætextæ imaginis positus. Et Livius in significatione scuti, neutraliter sæpius, et Pomponius in Capella, quum sit: Clipeum in medio fixum est. Quare Plinius dubii sermonis secundo indistincto genere dici ait; sed litera differre, ut pugnatorium per i, clipeum, quod est a clepere, id est, cælare dictum; imaginem vero per u, clupeum, a cluendo. Sed hæc differentia mihi displicet propter communionem i et u literarum: nam et maximus dicimus et maxumus, et optimus et optumus. Nec tamen illa differentia secernimus.' Verum autem esse, quod Charis. testatur, Livium in significatione scuti sæpe neutraliter *clipeum* dixisse, hæc probant exempla, ex XXXV. 41. 'De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ in cella Jovis supra fastigium ædiculæ, et duodecim clipea inaurata.' cap. 10. 'Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Jovis ædis posuerunt.' XXXVIII. 35. 'Et duodecim clipea aurata ab ædilibus curulibus P. Claudio et Ser. Sulpicio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt.' Vide Pierium ad Virg. Æn. IX. 709. Popm. de Differ. Verb. voce 'Clipeus,' et Voss. Gramm. III. 36.

Hastaque et gladius; addita huic, &c.] *Et gladius addita; addita huic* Hav. Sed vox insiticia recte reliquorum codd. eam ignorantiam tacito consensu damnatur. Neque etiam ullus necessariam judicabit, qui animadvertit, τὸ *hastaque et gladius* pendere ex præc. *imperata*. Ceterum Periz. utrum Antonius pater, an Jacobus filius fuerit, dicere nequeo, τὸ *que* delevit, quasi scribendum putaret *hasta et gladius*. Sed quum copulam hanc servent omnes codd. eam, illis invitis, expungendi nullam necessitatem video. Sensus autem receptæ lectionis ille constituendus est, ut dicat Livius, præter arma, quæ tegumenta corporis essent, militibus ex prima classe lectis etiam arma, quæ tela in hostem forent, imperata fuisse duo hæc, 'hastaque et gladius.' De compositione hac orationis et usu vocularum *que* atque *et* plura vid. ad x. 30. § 2.

§ 3 *Machinas in bello ferrent*] Leviter suspecta lectio. Quid enim *ferrent?* ipsine suis humeris? haud potuit. Dixisset 'veherent,' 'curarent' aut adsimile verbum, ferrem. Sed profecto legendum ibi potius *facerent.* Et hoc eorum munus, ut fabricarentur machinas, cum iis opus. Advoco Dionysium, qui in ipsa hac re IV. p. 222. centurias duas ὁπλοποιῶν καὶ τεκτόνων facit: id est, qui *armorum fabri itemque architecti* essent. *Lipsius*, Poliorcet. Dial. III. 6. Non inmerito Lipsio suspectum fuit *ferrent*. Nec offendere debet, quod, probata ejus conjectura, repetatur τὸ *facerent*. Multa hujusmodi sunt in Liv. XXX. 33. bis repetit 'instruxit,' ter 'ostentatur;' et ibidem cap. 39. bis 'tempestas adorta.' Vide plura ad cap. 53. § 4. *Duk.* Vid. etiam de his vocum in Livio frequentibus admodum repetitionibus supra hoc lib. cap. 3. § 9.

§ 4 *Intra centum usque ad quinque et septuaginta millium censum*] *Inter centum* Leid. 1. et Harl. 1. Qui error in Mss. passim occurrit. Vide ad v. 27. § 3. Tum *quinum et septuaginta*

Voss. 1. *quinque et LXXX*. Oxon. L. I. ut Hearne monet.

Et ex his senioribus junioribusque] Vocula *et* deest in Leid. 1. et Harl. 2. Sed eam intercepisse videtur sequens ob similitudinem literarum. In reliquis constanter superest. Præterea τὸ *his* exsulat ab Harl. 1. cui tamen nullus meorum codd. concinit.

§ 5 *Tertiæ classis in quinquaginta millium*] Antiq. lect. *Tertia classis in quinquaginta millium*. Suspicor scriptum fuisse *In tertia classe quinquaginta millium* aut *Tertiæ classis millium quinquaginta*. Rhen. Quod in Vermac. Rhenani, etiam superat in Voss. 1. Leid. ambobus, Harl. 1. et Lipsiens. Sed *Tertiæ classis, quam intra quinque et septuaginta usque in quinquaginta millium* Voss. 2. *Tertiam classem in quinquaginta millium* Harl. 2. Hav. et Port. in marg. quum in contextu habeat *Tertiæ classis quinquaginta millium* ut fere Rhen. legendum conjecit. *Tertiam classem quinquaginta millium* Oxon. B. C. et L. 2. ut Hearne auctor est. Offensi fuisse videntur librarii præpositione *in*, neque intellexisse, quo sensu dicatur *in quinquaginta millium*, quod, si vulgatam lectionem servari placet, commode positum accipi potest pro 'neque in summam quinquaginta millium.' Ita enim *in* ap. Liv. aliosqua sæpe occurrit. Inf. XLIV. 11. 'Itaque in id tempus, quo prope divortia itinerum castra positari erant, deliberatio ejus rei differtur.' In Epit. lib. c. 'Q. Metellus, perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ, leges dedit.' Vide Duk. ad Flori Præfat. § 1. Quum tamen nullus codd. lectionem receptam firmet, a vitio locus liber non esse videtur: qui ut persanetur, integriores codd. exspectandos reor, quamvis variæ conjecturæ menti obferantur, quarum unam tantum nunc proponam, forte legendum esse *Tertiæ classis in quinquaginta millia*; ut nempe numerus notis expressus in *L. M.* errori caussam dederit. Vide ad XXV. 9. § 16.

Centuriæ et hæ; eodemque] *Centuriæ et eodem discrimine* Leid. 2. et Port. a m. sec. *centuriæ et hæ, eodem* Hav. *centuriæ et hec, eodemque* Voss. 2. Leid. 1. Port. a m. pr. et Voss. 1. a m. pr. in quo τὸ *hec* postea expunctum est. Vide ad II. 44. § 12. Deinde *ætatium* Flor. Voss. 2. et Leid. uterq. Vide Voss. Gramm. IV. 14. et Burmann. ad Vell. Pat. II. 89. § 1. Eam scripturam, optimi cod. auctoritatem secutus, recepi, licet plerique reliqui vulgatum servent, nisi, quod corrupte, proxime tamen ad vulgatum, *et datum* pro eo legatur in Lipsiens.

Quidquam mutatum] *Quiquam* Leid. 1. Vide ad XL. 47. § 9. *quidquam ademptum vel mutatum* Leid. 2. et Voss. 1. in quo tamen, adjectis notis, voces *ademptum vel* delendas esse librarius indicavit.

§ 6 *Arma mutata, nihil præter hastam et verutum datum*] Multis ad hunc locum probare conatur Doujatius, vulgatam interpunctionem mutandam esse: ea enim servata, milites ex hac classe lectos adnumerari debere levi armaturæ, quia Livius dicendo, 'arma mutata, nihil præter hastam et verutum datum esse,' innuat, galeam, scutum, ac gladium, quibus milites ex tertia classe armabantur, iis adempta esse: id tamen veresimile non videri ob duas præsertim caussas: primo quod Dionys. Ant. IV. p. 222. testetur, arma quartæ classi imperata fuisse θυρεούς τε, καὶ ξίφη, καὶ δόρατα: secundo, quod probabile non sit, ex quinque classibus duas, quartam nempe et quintam, destinatas esse, ex quibus milites levioris armaturæ scriberentur, quorum non ita magnum in bello momentum erat. His permotus ita distinguendum putat, *arma mutata nihil præter hastam et verutum datum*. Ut sensus sit, eadem arma, quæ tertiæ classi, etiam imperata fuisse quartæ classi, nisi

quod loco hastæ datum sit verutum. Verum animadvertisse non videtur Doujatius, dissensu, quem inter Livium, recepta vulgata interpunctione, et Dionysium esse contendit, sublato, novum dissensum ex emendata ejus distinctione oriri. Secundum Dionys. enim quartæ classi inter alia arma imperantur δόρατα, tribus prioribus classibus itidem imperata; sed, admissa ejus distinctione, hastæ, quas Livius similiter tribus illis classibus imperatas dixerat, quartæ classi eripiuntur, ejusque loco dantur veruta. Novi equidem δόρυ vocem generalem esse, quo non tantum cominus pugnatur, verum etiam quo eminus prœlium conseritur. Vid. Lipsium Poliorc. Dial. IV. 4. At ejusdem significationis etiam vox hasta est; nam illam quoque telum indicasse, quo non tantum cominus, sed etiam eminus res gerebatur, indicat Cic. de Sen. c. 6. 'Nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis, aut cominus gladiis uteretur; sed consilio, ratione, sententia.' Adeoque quemadmodum Dionys. quatuor his primis classibus δόρατα, ita etiam Livius iisdem hastas imperatas fuisse dicere potuit. Vulgatam itaque interpunctionem servavi, sive verba Livii 'hastam et verutum' accipere velis pro hastam, id est, verutum, aut hastam missilem: verutum enim missile esse patet ex Liv. VIII. 24. 'Jamque in vadum egressum eminus veruto Lucanus exsul transfigit:' sive ea ita interpretari velis, ut hasta et verutum duo diversa tela notent, alterum quo cominus, alterum quo eminus res geratur. Ita certe uni eidemque militi hasta et gæsa dantur ap. Liv. VIII. 8. 'Leves autem' (milites,) 'qui hastam tantum gæsaque gererent, vocabantur.' Ex quo loco insuper patet, Livium militibus levis armaturæ non verutum, sed gæsa, tribuisse, adeoque secundum Livium classi quartæ leviora quidem arma, quam tribus prioribus, quemadmodum etiam tertiæ, quam duabus præcc. imperari; non tamen propterea sequi, quartam etiam classem ad levem armaturam ita proprie dictam destinatam esse. Ne quid tamen dissimulem, alibi velitibus sive militibus levis armaturæ verutum tribuitur, ut XXI. 55. 'Eos velites, ad id ipsum locati, verutis conjectis, et avertere, et insecuti aversos sub caudis fodiebant.' Quod autem adtinet ad dissensum qui manet inter Dionys. et Liv. potuerunt diversos auctores secuti esse, præsertim quia et in aliis partibus hujus descriptionis instituti census inter eos non conveniat. Vid. Glar. ad cap. præc. § 5. Adeoque, eosdem hic etiam dissentire, mirum haberi nequit. Ceterum *verrutum* Flor. Voss. uterq. Leid. 1. et Harl. 1. Vid. ad II. 20. § 9.

§ 7 *Quinta classis aucta*] Ultima vox in Voss. 1. erat omissa a principio, postea tamen inter versus adscripta est. Pro ea *acta* est in Harl. 1. Vid. ad XXI. 61. § 4. Mox vocula *hi* exsulat ab Port.

Cornicines, tibicinesque] Vet. lib. *tubicinesque*. Egregie. Dionys. enim IV. 222. ubi hac de re agit, vertit σαλπιγκτάς. *Sigon.* Pall. 1. ac 2. *cornicines tibicinesque*. Pal. 2. vero, ut Sigonii lib. *tubicines in tres, &c.* Gebh. *Cornicines et tubicines* infra etiam junctos memorat Livius II. 64. 'Cornicines tubicinesque in equis impositos canere ante vallum jubet:' ubi in quibusdam Mss. similiter peccatur. *Tubicinesque* etiam Ascensius 1513. et 1516. edidit. Doujat. ex loco Dionysii mox laudando vulgatum tueri conatur. Quum enim is in illis centuriis præter cornicines tubicinesque fuisse dicat, qui aliis instrumentis classicum canebant, in illis sine dubio tibicines Livio memoratos fuisse credit. Sed infeliciter. Licet enim alias gentes tibiis in bello usas fuisse constet, vellem tamen idoneis scriptorum locis docuisset,

idem etiam apud Romanos obtinuisse. Præterea Jac. Periz. ad marg. Livii, quo uti solitus fuit, scribendum conjecit *His accensi cornicines tubicinesque*, ab initio expuncta præpositione *in*; id enim convenire Dionys. qui non alios, quam qui classicum in bello canerent, adeoque nullos accensos, in his centuriis agnoscens, ita inquit IV. 222. Δύο δὲ σαλπιστῶν τε καὶ τυμπανιστῶν, καὶ τῶν ἄλλοις τισὶν ὀργάνοις ἐπισημαινόντων τὰ παρακλητικὰ τοῦ πολέμου. Et veram ejus emendationem puto. Non enim *in his*, id est, inter has triginta centurias quintæ classis, fuerunt tres centuriæ destinatæ accensis, cornicinibus et tubicinibus; sed *his* triginta centuriis quintæ classis insuper *accensi*, id est, adjecti, adnumerati fuerunt aliæ centuriæ, in quas relati erant cornicines et tubicines. Certe qui in veteri re militari Romanorum *accensi* vocati sunt, de quibus Fest. agit in voce 'Adscriptitii,' hic intelligi nequeunt.

In tres centurias] Malim *in duas*, ut scribit Dionys. IV. 222. ut centuriæ omnes sint CXCIII. numero impari, ut concipit Dionys. non CXCIV. *Sigon.* Sigonii conjectura non displicet. Firmatur enim non tantum testimonio Dionysii, sed ex eo etiam, quod vel secundum Liv. a Servio rege in qualibet classe, ex qua milites legebantur, observatum fuerit, ut in unaquaque earum tot essent centuriæ juniorum, quot erant seniorum. Et hinc etiam scriptæ fuerunt duæ fabrum centuriæ, altera nempe seniorum, altera juniorum, ut Dionys. loco laudato refert. Id autem falleret in hac quinta classe, si triginta ejus centuriis tres aliæ accensæ fuissent, quas non modo tantum duas, sed alteram similiter seniorum, alteram juniorum fuisse, Dionysius ibidem testatur. In sexta quidem classe una tantum centuria memoratur, verum hæc centuria fuit 'immunis militia,' ut Livius, sive, ut inquit Dionys. Servius eam στρατείας ἀπέλυσε. Hinc etiam non erat, cur in seniores et juniores distribueretur; Livius enim hanc divisionem factam dicit, 'seniores ad urbis custodiam ut præsto essent, juvenes ut foris bella gererent.' Et hinc jam firmari potest Perizonii conjectura in verbis præcc. nisi quis exciperet, hoc loco quidem *duas centurias* legendum esse, sed quamque earum ex triplici hominum genere, accensis, cornicinibus et tubicinibus constitisse, et alteram earum seniorum, alteram juniorum fuisse. Certe sic ferri non posset sententia Doujatii, qui ex eo, quod Livius accensos, cornicines et tibicines *in tres centurias* distributos ait, conjicit, accensorum unam aliquando centuriam fuisse. Fatendum tamen omnes codd. meos constanter præferre *in tres centurias*, nisi quod in solo Voss. 2. sit *inter centurias*.

Undecim millibus hæc classis censebatur] In hanc lectionem conspirant codd. quos consului. Unus tantum Harl. 1. leviter corruptus *indecim millibus* præfert; unus etiam Hav. voce auctior *hæc classis esse censebatur* minus recte legit. Attamen *duodecim millibus* legendum suspicatur Glar. ad cap. præc. § 5. *duodecim millibus quingentis* Hotomann. de Re Numm. p. 124. existimans Livium hoc modo per notas scripsisse, *ccIↃↃcIↃcIↃIↃ*. imperitum autem librarium duas posteriores *cIↃ IↃ*. quasi supervacuas, omisisse.

§ 8 *Hinc minor census*] Scribe juxta fidem vet. voluminis, *Hoc minor census*. Est autem *Hoc* ablativi casus. Id quod non animadvertit, qui *Hinc* adverbium supposuit. *Rhen.* *Hac minor* habet Voss. 1. *Hic minor* Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. Hav. etiam edd. ante Mogunt. quæ prima *Hinc* recepit, nullo meorum codd. favente. Reliqui enim Leid. 1. et Harl. 1. quemadmodum Rhen. emendabat, *Hoc minor* ser-

vant; quomodo etiam ante Rhen. Ald. edidit: cui Colonienses 1525. et Cervicornus 1528. recte auscultarunt.

Centuria facta est immunis militia] *Centuria jam facta est* Leid. 2. et a m. pr. Voss. 1. Tum *facta est in militia* Harl. antiq. Si libb. addicerent, mallem *immunis militiæ*. Ita enim VII. 7. 'Immunes quoque operum militarium erant.' Quamvis tamen nec alterum temere damnandum.

Ornato distributoque] *Armato distributoque* Voss. 2. *ordinato distributoque* Leid. 2. Utrumque ex glossa interpretis natum censeo. Simili modo 'ordinare' pro 'ornare,' eodem sensu librarii alibi dederunt eadem ex caussa. Vid. ad XXIV. 48. § 7. Quemadmodum etiam 'armare' pro 'ornare.' Vid. ad XL. 36. § 5.

Equitum ex primoribus civitatis XII. scripsit centurias, sex item alias, &c.] Ex his verbis centurias colligit Glar. XV. cum sint XVIII. Tres enim veteres tantum auctas esse putare videtur, cum ex tribus sex factas esse Livius intelligat. ['Vid. annotationes Glareani, eique injuriam manifestam fieri dices.'] Hac enim de re sic ait in Prisco c. 36. 'Tarquinius equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Ramnenses, Tatienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, suoque insignes relinquere nomine.' Et paullo post: 'Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutavit, numero tantum alterum adjecit, ut mille DCCC. equites in tribus centuriis essent: posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt; quas nunc, quia geminatæ sunt, sex vocant centurias.' Hæc ibi. Geminavit autem eas Tullius, ita ut ex tribus sex faceret, sed sub iisdem nominibus. Quo efficiebatur, ut primi essent et secundi Ramnenses, primi et secundi Tatienses et Luceres. Quod Fest. etiam docet, qui l. XVII. in voc. 'Sex Vestæ,' ait ita: 'Civitas Romana in sex distributa erat partes, in primos, secundos Tatienses, Ramnenses, et Luceres.' Dionys. item IV. p. 222. decem et octo centurias a Tullio factas scribit, non quindecim. *Sigon.* Errorem ab operis typographicis commissum Sigon. hic tribuit Glareano. Quamvis enim revera tantum quindecim equitum centurias memoret supra ad præced. § 5. tamen dicendo eas cum octoginta primæ classis centuriis nonaginta octo centurias efficere, adeoque tribus suffragiis reliquarum quinque classium nonaginta quinque centurias vincere, satis indicat, se credere, non quindecim, sed octodecim equitum centurias primæ classi a Servio additas esse. Quin et in tabula ibidem descripta, qua universam populi Romani divisionem in sex classes, classium in suas centurias, aliamque classium inter se differentiam complectitur, non ambigue etiam octodecim equitum centurias memorat. Ceterum *civitatibus*, pro *civitatis*, Leid. 1. qui error a librariis frequenter in Mss. commissus est. Vide ad XXII. 8. § 7.

§ 9 *Centurias tribus ab Romulo*] Excidit particula monosyllaba, et scribendum, *fecit e tribus ab Romulo institutis*. Intellige, (quod prætermisit Livius,) et ab Tarquinio auctis. Sed de hoc quoque loco, quod satis sit, in Obs. III. 25. Neque enim attenti hic interpretes. *J. F. Gron.* Salmas. de Milit. Rom. c. 20. hunc locum ita accepit, quasi ad tres equitum centurias ab Romulo institutas Servius sex adjunxerit, et deinde duodecim alias scripserit, ut ita non octodecim, quot Dionys. IV. p. 222. numerat, sed viginti et unam centuriam fecerit. Verum omnem hanc difficultatem facile dispellit a Gron. adhibita medicina, qui *sex item alias centurias e tribus ab Romulo institutis* legendum conjecit.

Ad equos emendos dena millia æris ex publico data] Magna quidem illa

summa est: nam aureos Romanos confecit ad quadraginta. Neque verisimile est, in tanta paupertate tanti equos constitisse: sed equorum vocabulo, ut opinor, etiam ornamenta complectitur. Deinde semel ea pecunia dabatur, ut, equo peremto, alterum sibi suis nummis eques compararet. *Hotoman.* de Re Numm. p. 88. Salmas. de Milit. Roman. c. 21. legendum censebat *una millia æris*, ad id permotus loco Varron. de L. L. VII. p. 98. 'Debet itaque dici, ut Vatiniorum, Manliorum, sic denariorum; et non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorum.' Illud autem *una millia* eodem modo dici, quo 'una mœnia' occurrit ap. Sall. in Cat. c. 6. Verum nihil ap. Liv. mutandum esse docuerunt viri longe doctissimi J. F. Gron. de Pecun. Vet. III. 2. et Rath. Herm. Schelius in Dissert. post Hygin. et Polyb. de Castris Rom. c. 4. Quorum ille locum Varronis accipiendum putabat non de millenis æris, quibus equus publicus emebatur tempore Servii, sed quæ ærarium conferebat in equi publici inpensam. Quum autem Livius mox addat, viduas bina millia annua, quibus equi alerentur, pependisse, statuebat, equites proprie millenos æris accepisse in equi publici inpensam, altera millia addita ad exhibendum curatorem equi servum. Schelius vero vel Gronovii expositionem probabat, vel Varronem de equitum stipendio quadrimestri loqui opinabatur, vel denique decem millia Serviana, quæ olim equiti ad emendum equum dabantur, postea in decem pensiones annuas (tot annos enim eques merebat) conversa fuisse, atque ita Varronem recte dixisse, 'equum publicum mille assariorum esse,' id est, mille asses factum pretium annuum equi publici. Ceterum Budæus de Ass. IV. p. 466. quoniam Livius non *equum emendum*, sed *equos emendos* dicat, credebat, quemque equitem duos equos habuisse, unicuique autem emendo quinque millia æris, alendo mille æris tributa fuisse. Contra Perizon. in marg. Liv. credidit, verba *ad equos emendos dena millia* ita accipienda esse, quasi dictum foret, ad singulos equos emendos decem millia æris data esse, sed hanc summam illo tempore inmodicam fuisse: ideoque *decem* pro *dena*, et *duo* pro *bina* legendum conjecit, et ita verba accipienda putabat eo sensu, quo Budæus illa accepit.

Et, quibus equos alerent, viduæ adtributæ] Censeo Livium edidisse *Et, qui equos alerent*. Id est, ut haberent in sumtum, quo alerent equites. Sic enim loquebantur. Plaut. Trinum. II. 2. 74. 'Habemus et qui nosmet utamur.' Pro quo Ter. in Adelph. V. 9. 24. 'Unde utatur.' Cic. ad Att. XI. 11. 'Id quoque velim, cum illa videas, ut sit, qui utamur.' XIII. 13. 'Habere qui utar.' Vid. de Pec. Vet. II. 7. *J. F. Gron.* Idem, quod Gron. etiam Dousæ in mentem venerat Plaut. Explanat. I. 13. *Duk.* Gell. I. 13. 'Cum circumsidere, oppugnareque Leucas oppidum pararet, opusque esset firma atque procera trabe, qui arietem faceret, quo muros ejus oppidi quateret.' Vid. Zinzerl. Promuls. Crit. c. 8. Ad hæc *ex quibus alerent* habet Voss. 2.

Bina millia æris in annos singulos] Quæ bina millia eques non percipiebat tamquam stipendium; id enim equitibus demum constitutum est bello Veienti, teste Liv. V. 7. sed ut inpendium, quo equum publicum et equisonem, qui equum curabat, aleret. Vid. Gron. de Pec. Vet. III. 2. Ceterum Livius in genere ait 'viduas adtributas' esse, quæ hæc bina millia æris solverent; quare non accedo sententiæ eorum, qui solas equitum viduas intelligi putant. Quum enim plures equites, quam equitum viduas, fuisse verosimile sit, unde ergo sumtus in equos penderetur reliquis

equitibus, qui numero superabant equitum viduas? Intelligo itaque omnes viduas, quæ in populo Romano erant; non quasi quælibet earum quotannis bina millia æris penderent; ea enim justo major foret summa, certe quarumdam viduarum ratione: sed tantum quemlibet equitem bina illa millia æris in annos singulos accepisse ex tributo, quod viduæ pro ratione facultatum reipublicæ conferebant. Et ita necesse non erit, ut cum Doujatio locum mendi suspectum habeamus. Porro *æris in singulos* Hav. a manu pr. Sed *in singulos annos* adscriptum est postea.

§ 10 *Non enim ut ab Romulo traditum, &c.*] Obscure nimis, ne frigide dicam, Livius hunc locum perstrinxit; in quem si quis pandiculantibus, ut dicitur, oculis incidat, aut hallucinabundus hæreat, oportet, aut manifesta ignorationis confessione victus abeat. Ex his verbis enim, quæ suffragiorum esset ratio, haud intelligi potest. Etenim demonstrari oportuit, qua ratione comparatum esset, ut suffragium primæ classis ita polleret, ut, si nihil in illis variaretur, non esset opus ad reliquos ordines pervenire. At centum nonaginta tres centuriæ, ut Dionysius demonstrat, juniorum seniorumque tum scriptæ sunt. Quo apparet, octoginta centurias non potuisse id præstare, cum centuriarum dimidium non explerent, non modo superarent: nec si centuriarum numerus aliquanto minor fuerit, ut Livio placere video, id accidere potuisset. Sed certe sic habet, ut ex Dionysii lectione condiscitur. Adscripserat Tullius decem et octo equitum centurias primæ classi: copulavit dico illorum suffragia, ita ut octo et nonaginta essent centuriæ in primo ordine: quibus si in ferendo suffragio convenisset, quia supra dimidium suffragiorum continerent, non erat opus ad inferiores classes devenire. Hæc eadem Livius, sed concise, ut dixi, et obscure nimis. *Sabell.* *Ut ab Rom. ceteri traditum*, ordine mutato, est in Harl. 2. et Lipsiens.

Ceteri servaverant reges] *Servaverunt* Voss. 1. et Leid. 2. Mox *viritim suffragia, &c. data: sed gradus facti* Voss. 2. Præterea, trajectis vocibus, *datum est omnibus* Hav. *Promisce omnibus* Flor. Hinc, vocula auctior, *sed et gradus* Leid. 2. Tum *ut nec exc. quisquam ab suff.* Hav. Denique *et vis omnibus* Lipsiens.

§ 11 *Equites enim vocabantur primi: octoginta inde primæ classis centuriæ primum peditum vocabantur: ibi*] Hic locus in plerisque Livii codd. corruptus invenitur. Distinguendum enim ante *octoginta*. Ald. etiam adjecit *primum* post verbum *centuriæ;* quod non habent alii codd. nec mihi sane placet. *Glar.* [Vid. Lectt. Varr.] Tria vocabula, quæ Sigon. recte pro glossemate habuit, supersunt tamen in Voss. 1. Harl. 1. Leid. utroq. Lipsiens. et Port. Eademque Hearne in Oxon. L. 2. et C. reperit. *Primi ped. vocab.* Voss. 2. et Hav. *centuriæ ped. vocab.* ut ante Ald. omnes edd. præferebant, est in Harl. 2. Sed voces *primum ped. vocab.* ab Oxon. L. 1. N. et B. abesse Hearne notavit.

Ibi si variaret, quod raro incidebat, ut, &c. ad infimos pervenirent] Hæc verba videntur nescio quid desiderare. Neque enim sequitur *tum*, vel quid simile. Et esset effugium. Sed quo lectoris animo, imo meo, satisfacerem, haud erat: ideoque ea studiosis discutienda relinquo. *Glar.* Glar. hoc loco desiderari aliquid censet, quasi vero hæc sententia futura fuerit, ibi si variaret, tum efficiebatur, ut secundæ classis centuriæ vocarentur. Neque intelligit, totam hanc orationem altius initium ducere; inquit enim, 'Gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio videretur, et vis omnis penes primores civitatis esset: equites enim vocaban-

tur primi, octoginta inde primæ classis centuriæ. Ibi si variaret, quod raro incidebat;' alter gradus nimirum fuit, 'ut secundæ classis centuriæ vocarentur.' Hunc sensum cum vetustiores, aut librarii, aut emendatores, non percepissent, deinde *descenderent*, pro *descenderunt*, scripsere. Est autem nova quasi res addenda ita: ['Sed quis dedit tibi, o Sigoni, addendi potestatem Livio verba? Non putas Glareanum etiam potuisse addere verba, si id esset emendare auctores, et non potius corrumpere?'] *Quod ad tertiam et reliquas classes attinet, numquam ita infra descenderunt, ut ad infimos pervenirent.* Id Dionys. IV. p. 224. prope ἀδύνατον fuisse scribit ita, Τοῦτο δὲ ἦν σπάνιον, καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχον τοῦ ἀδυνάτου. *Sigon.* *Ut secundæ classes*, Flor. Voss. 1. Leid. uterq. Harl. 1. Lipsiens. et Port. *ut secundæ classis centuriæ voc.* Harl. 2. Deinde *descenderant* Voss. 2. Sigon. malebat *descenderunt*, quod servat Hav. Sed nihil mutandum. Oratio enim ita potest ex præcedd. suppleri: Nec fere umquam incidit, ut infra ita descenderent, ut ad imos pervenirent.

§ 12 *Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc est, post expletas quinque et triginta tribus, &c. non convenire*] Quod de tribuum divisione in quatuor urbis loca obscure quidem Livius, sed clare Dionysius, explicat, non magnam habet difficultatem. Quod vero de XXXV. tribubus ap. Livium obscurum, ap. Dionysium etiam non discussum, lectori conjiciendum relinquo. Multa sane ejusmodi etiam nostra ætate in urbibus fiunt. Verum a nobis hæc indicata dumtaxat, ut admoneremus studiosos, quo judicio auctores sint legendi. Magna enim lectorum turba oppido quam facile quædam transilimus, quasi bene intellecta; sed ubi penitius introspexerimus, Dii boni! quantum nonnumquam absumus a vero scopo? Sed hercule id verum est, quod vulgo dici solet, 'Nescientibus viam omnia, etiam invia, viam esse.' *Glar.* Sensus est, Servius Tullius omnem populum in IV. tribus descripsit; idem eundem in centurias CXCIII. subsequentibus autem temporibus, inquit, cum populus ita creverit, ut XXXV. tribus expletæ sint, centuriarum etiam numerus duplicatus est. Quare mirandum non est, hunc ordinem centuriarum, qui nunc est, ad summam Servii Tullii institutam non convenire. *Sigon.* Locus est obscurissimus; ad cujus intelligentiam libet hic Octavii Pantagathi totam de centuriis opinionem proferre, quam Antonius Augustinus, a se accurate olim literis mandatam, ac his plane verbis descriptam, ad me misit. Explicat, inquit, Livius paucis, quid comitia centuriata Tullii ab iis quæ Livii tempore habebantur, differrent. Ea differentia notior fuit iis qui eodem tempore vixerunt, quam nobis, qui non solum comitia Liviana, sed et ipsos annales Livii et Livium in Livio desideramus. Usque eo perierunt scripta veterum, et ea, quæ exstant, male accepta a librariis sunt, ut hoc nescio quid, quod scimus, multis teneamus in tenebris. Sed hoc primum in his verbis cognoscere videmur, differre illa comitia a posterioribus, quod post expletas XXXV. tribus alia summa confecta sit non LXX. centuriarum in omnibus classibus, aut in duabus classibus, ut ex Cic. Phil. II. nonnemo suspicabatur, sed in singulis classibus. Sic videtur dicere, eam summam centuriarum Tullianarum durasse, quoad XXXV. tribus explerentur. Additque, 'Quadrifariam enim urbe divisa regionibus collibusque, quæ habitabantur partes, tribus eas appellavit, ut ego arbitror, ab tributo: nam ejus quoque æqualiter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est. Neque hæ tribus ad centuriarum distributionem

numerumque quicquam pertinuere.' Ex his verbis tribus urbanas quatuor a Servio Tullio institutas elicimus: de rusticis mirum silentium. Originem nominis a tributo, quæ parum grata est; cum alia sit potior a numero trium antiquiorum Ramnensium, Titiensium, et Lucerum. Sed, quod postremum est, maxime quærebam; eas tribus, regionibus et collibus divisas, non, ut alias, hominum genere et nationibus, nihil ad Servianam centuriarum distributionem et numerum pertinuisse. Nam, post expletas XXXV. tribus, pertinuerunt tam ad centuriarum distributionem, tam ad numerum. Dixerat enim prius, duplicari numerum XXXV. tribuum centuriis seniorum et juniorum; ita summam effici aliam. Nam, ut in lib. de Leg. dictum a nobis est, prima classis constat XXXV. centuriis equitum, XXXV. juniorum, totidem seniorum peditum centuriis. Secunda classis totidem habet seniores pedites atque juniores, equites nullos habet. Sic tertia, quarta, et quinta. Fiunt centuriæ CCCLXXXV. singulæ centuriæ distinguuntur nominibus tribuum: est enim, ut Cic. ait in Planc. c. 20. 'centuria pars tribus.' Binæ enim centuriæ peditum sunt in singulis classibus, una equitum in prima classe ex singulis tribubus. Quod si quis etiam equites existimat in seniores et juniores divisos fuisse; tum LXX. equitum centuriæ fuerint necesse est, et numerus omnium centuriarum CCCCXX. Sed sive hæc summa fuerit, sive superior, vere a Serviana summa longe differret. Nomina singularum centuriarum nominibus tribuum explicare possumus. Ut enim ap. Liv. invenimus XXVII. 6. 'Galeriam juniorum' centuriæ nomen fuisse, quæ prærogativa fuerit centuriatorum comitiorum; et XXVI. 22. 'Veturiam juniorum,' quæ habuerit alios seniores, cum quibus consuluerit; hoc est, centuriam ejusdem tribus et classis, 'Veturiam seniorum' dictam: sic facile persuasi sumus, omnes centurias ita appellari: primæ classis 'Palatina equitum,' quæ si duplex fuit, 'Palatina equitum seniorum,' 'Palatina equitum juniorum,' item 'peditum Palatina seniorum,' 'Palatina juniorum.' Sic 'Suburana equitum,' &c. Sic cæteræ ex tribuum nominibus. Secundæ autem classis item 'peditum Palatina seniorum,' 'Palatina juniorum,' 'Suburana seniorum,' 'Suburana juniorum,' &c. Sic tertiæ, quartæ, quintæ classis. Vides hac ratione tribus ad comitia centuriata posterioris temporis pertinuisse, ad prioris non pertinuisse, ut Livius ait. Hac etiam de caussa sæpe centuriæ tribus appellantur, utpote tribus, ut diximus, partes. Cic. in Agr. II. 2. 'Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus; neque singulæ voces præconum, sed una voce universus populus Romanus consulem declaravit.' Sed et prærogativa centuria, et cæteræ jure vocatæ *tribus* sæpe appellantur. Nam Cic. non tributis comitiis consulem, sed centuriatis factum esse, apparet ex illis verbis orationis post Red. in Sen. c. 11. 'Ut eædem centuriæ, quæ me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent.' De prærogativis Asconius videndus in Verr. I. 9. In Livio tempus mutationis comitiorum requirimus, et, quia decem libri desiderantur, in quibus hæc fortasse dilucide fuerunt explicata, excusationem accipimus; præsertim cum credamus, illis temporibus expletas fuisse quinque et triginta tribus. Nam duas ex Flore Epit. l. XIX. didicimus adjectas eo tempore esse. Neque, quod alio loco VI. 5. dicitur, expletas esse XXXV. sed XXV. putamus, ut Sigon. recte putat. Cur autem dicemus, et prærogativæ, et tribuum fecisse mentionem in his eisdem decem libris, qui extant? Me-

morisne peccatum, an librariorum erratum esse? Verba Livii sunt v. 18. A. U. C. CCCLVI. si fastos Capitolinos sequimur: 'Haud invitis patribus P. Licinium Calvum prærogativa tribunum militum non petentem creat.' Et mox, 'Qui prius quam renunciaretur jure vocatis tribubus, permissu interregis P. Licinius Calvus ita verba fecit.' Sigon. *prærogativæ; ego prærogativa* scribo; sed *creat*, non *creant*. Idem x. 22. 'Nemini dubium erat, quin Q. Fabius omnium consensu destinaretur; eumque et prærogativæ, et primo vocatæ omnes centuriæ consulem cum L. Volumnio dicebant.' Hæc anno DLVII. Prærogativæ jus obtinuisse primam classem existimo pro vet. jure; quo si variatum non esset ab equitibus et primæ classis centuriis, id fiebat, quod illi statuissent, cum constarent ex pluribus centuriis, Dionysio teste. At, immutato numero centuriarum, ne prima quidem et secunda classis id obtinerent. Quamobrem in comitiis consularibus de Dolabella hæc verba Ciceronis sunt in nobilissima oratione Anton. II. 33. 'Ecce Dolabellæ comitiorum dies: sortitio prærogativæ, quiescit: renunciatur, tacet. Prima classis vocatur: renunciatur: deinde, ut assolet, suffragatum secunda classis vocatur: quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur, Lælium diceres, alio die, inquit.' Ad secundam classem venire necesse non fuerat, si nulla varietas erat in suffragiis, ut Livius diserte scripserat. Verbum *suffragatum* nos primi scribendum esse, Paulo Manutio nostro consulenti respondimus. Prius enim obscure, atque adeo turpiter scriptum fuerat, *deinde, ut assolet, suffragia. Tum secunda classis vocatur:* in quo jure se Grucchius torsit: neque enim poterat excogitare apta suffragia post renunciationem suffragiorum primæ classis ante vocationem secundæ. Fuisse autem classes quinque eodem tempore, constat ex Fragm. Histor. C. Sall. Sic enim ad C. Cæsarem amicus dixisse fingitur Orat. de Rep. Ordin. II. 8. 'Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgaverat, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur.' Tollebat Gracchus prærogativam primæ classi, et classium ordinem, ne in optimatum potestate centuriata comitia essent. Semper enim jure vocatæ centuriæ sequebantur prærogativæ suffragium, ut Cicero refert. Quod si prærogativa non erat primæ classis, non consuleret hac lege C. Gracchus plebi, cum ex sorte prærogativæ penderent tota comitia, si tolleret prærogativam aliis classibus. In prima vero classe tum equites erant, tum patricii et senatores, ditissimi quique; is enim erat maximus census. Plebeii, paucis exceptis, in aliis classibus censebantur. Maximum argumentum ex nomine centuriarum a Livio relatarum sumo; ut credam, id primæ classi concessum, ut ex ejus tantum centuriis sortitio prærogativæ fieret; non enim Livius adjecit, cujus classis esset Galeria juniorum, aut Veturia juniorum, propterea quod certum erat, esse primæ classis, quæ prima vocabatur. Hoc igitur existimo datum primæ classi pro veteri jure, quo vis omnis suffragiorum in centuriis equitum et peditum primæ classis, si non variaret, consisteret. Similis locus superioribus, in quibus Livius non videtur temporis habere rationem est VI. 21. 'Tum, ut bellum juberent, latum ad populum est, et, nequicquam dissuadentibus tribunis plebis, omnes tribus bellum jusserunt.' Dicendum erat, *omnes centuriæ*, aut, omisso verbo *tribus*, *omnes jusserunt*. Cupio etiam XXIV. 7. mutare Livii verba, ut addatur tertium nomen centuriæ cu-

jusdam prærogativæ. Sic enim scriptum est, 'Eo die cum sors prærogativæ ante juniorum exisset; eaque T. Otacilium et M. Æmilium Regillum cos. diceret:' pro *ante*, scribo *Anien*; hoc est, *Aniensis*. Item proxima pagina c. 9. 'Iterum prærogativa suffragium init,' non *interim*. Quod vero XXVI. 22. de 'Veturia juniorum,' et 'Veturia seniorum' dicitur, mutatum vidimus in quibusdam libb. in *centuriam juniorum*, et *seniorum*. Non recte. Sic etiam Grucchius in mendosum librum incidisse visus est, cum multa præclare de comitiis absolvisset. Addo titulum statuæ Vespasiani temporibus statutæ a tribulibus Suburanæ juniorum, cujus verba sunt hæc: (Gruter. p. CCXXXIX. 3. CCXL. et CCXLI.)

PACI. AETERNAE
DOMVS
IMP. VESPASIANI
CAESARIS. AVG
LIBERORVM Q. EIVS
SACRVM
TRIB. SVC. IVNIOR
DEDIC. XV. K. DEC
L. ANNIO BASSO
C. CAECINA. PAETO. COS

In hac basi scripta sunt nomina multorum civium Romanorum, per centurias quasdam divisa. Nomina centurionum hæc sunt:

TI. CLAVDI. NICIAE
D. ROETI. SECVNDI
CN. POMPEI. PELATIS
C. CORNELII. SVCCESSI
L. RVBRI. SECVNDI
TI. IVLI. PRIMIGENI
M. CAELI. LESBI
SEX. IVVENIS.

Idem Livius XLIII. 16. ita scribit: 'Prior Claudius caussam dixit: et cum ex XII. centuriis equitum VIII. censorem condemnassent, multæque aliæ primæ classis, extemplo principes civitatis in conspectu populi, annulis aureis positis, vestem mutarunt.' Locus est valde mendosus, neque enim tanta umquam penuria equitum fuit. Scribo igitur sic: *et cum XIIX. centuriæ equitum censorem condemnassent*. De illis Livii verbis considerandum est, quid sit, quod ita scripserit XL. 51. in censura M. Æmilii Lepidi et M. Fulvii Nobilioris A. U. C. DLXXIV. 'Mutarunt suffragia, regionatimque generibus hominum caussisque et quæstibus tribus descripserunt.' Nam Cic. in centuriatis comitiis non ita multa descripta esse significat. Ejus verba sunt de Leg. III. 19. 'Ferri de singulis, nisi centuriatis comitiis, noluerunt: descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fuse in tribus convocatus.' Hoc etiam censoribus dat in Effecta Lege c. 3. 'Populique partes in tribus describunto: exin pecunias, ævitates, ordines partiunto.' Censu enim sive 'pecunia' distinguuntur classes, item senatorum, equitum, et peditum census, ut etiam 'ordinibus,' quamvis in centuriatis comitiis non legi senatores ab aliis distinctos, equites a peditibus distingui certum est: 'ætatibus' seniores, hoc est, majores XLV. annis, a junioribus, hoc est, minoribus; item puberes ab impuberibus. Regiones fuerunt aut urbanæ, de quibus P. Victor et Sex. Rufus scripserunt; aut extra urbem intra Italiam, de quibus Plinius scribit. Sed et tribuum divisio est etiam regionum divisio, tam intra urbem, quam extra. Quod et ap. Gell. XV. 27. affirmat Lælius Felix: 'Cum ex generibus omnium suffragium feratur, curiata comitia esse: cum ex censu et ætate, centuriata: cum ex regionibus et locis, tributa.' *Hominum* autem scribo, ut ap. Livium, pro *omnium*. 'Genera hominum' non distincta locis sunt curiales, curiis triginta distincti: quæ distinctio personarum est, non ex loco, in quo ipsi vel majores habitarunt; quamvis haberent loca, in

quibus curiæ sacra fierent; ut etiam familiæ habebant sacra quædam gentilicia certis in delubris vel templis: non tamen loco sacrorum distinguebantur, sed personarum qualitate: genera etiam distingui putemus ap. Liv. si libertinos ab ingenuis separemus: nam libertini olim in patronorum tribu, mox in urbanis tantum, tandem in una tribu Esquilina suffragium tulerunt, ut idem ait XLV. 15. 'Caussas' et 'quæstus' quid appellet Livius, non facile dixerim, nisi quis præcones, fabros, tubicines, scribas, accensos putat in suffragiis ferendis distinctos, ut aliquot ex his in Serviano censu distinguebantur. Hactenus Ant. Augustin. *Ursin.* Hic locus difficillimus est. Certum est a Servio Tullio urbem Romam in quatuor divisam esse regiones, Palatium, Suburam, Esquilias, et Collinam, a collibus ita dictas. Ad hæc quatuor urbis tribus constituit, quæ ad id tempus tres fuerunt, ut ait Dion. Hal. IV. 219. Hæ tres tribus, in quas initio ager Romanus tributus fuit a Romulo, sunt Tatienses, Ramnenses, et Luceres, ut diserte ait Varro de L. L. l. IV. p. 16. qui locus prorsus id dicit, quod Dionysius, additque 'quintam, quod sub Roma Romilia' dicit. Ea suburbana tribus dici forte possit. Rusticas idem Tullius tribus præterea instituit XXVI. ut Fabius scribit. Itaque XXX. tribus factæ sunt, quod Cato etiam testatur, licet Venones XXXI. fuisse scribat regnante Tullio. Hæc Dionysius eo loco. Plut. in Rom. p. 30. *Φυλὰς δὲ τρεῖς καταστήσαντες ὠνόμασαν τοὺς μὲν ἀπὸ Ῥωμύλου Ῥαμνήνσης, τοὺς δὲ ἀπὸ Τατίου Τατιήνσης, τρίτους δὲ Λουκερήνσης διὰ τὸ ἄλσος.* At Liv. c. 13. has non 'tribus,' ut Varro et Plutarchus, sed 'centurias equitum' appellat. Idem Liv. c. 36. in historia de Navio augure 'equitum centurias' vocat, quas Dionys. l. III. p. 203. *φυλὰς ἑτέρας ἀποδεῖξαι νέας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατειλημμένων ἱππέων.* Festus, in 'Navia,' 'tribus' appellat. Valerius tamen Maximus I. 4. 'centurias equitum' cum Livio nominat. Mirum tamen est, Dionysium velut sui oblitum l. VII. p. 469. in historia Coriolani XXI. dumtaxat tribus tum fuisse Romæ scribere. Non omittendum, quod ait Val. Max. II. 1. de Fabio Maximo: 'Idem censor cum P. Decio seditionis finiendæ gratia, quia comitia in humillimi cujusque potestatem redacta cesserant, omnem forensem turbam in quatuor tantummodo tribus descripsit, easque urbanas appellavit.' Atqui ante Fabium urbs in quatuor tribus erat divisa, ut ostendimus, et Festus Pompeius in voce 'Urbanas' id dicit. An igitur ipse alias adjecit quatuor? Valerius sumsit ex Liv. l. IX. in fine. Idem Livius X. 6. 'tribus' appellat Ramnes, Luceres, Tatiensesque; ubi et de augurum collegio recondita: c. 9. duæ tribus additæ dicuntur, ut et VIII. 17. Atqui lib. superiore VI. 5. legisse me certo scio, XXXV. tribuum numerum expletum jam fuisse. Erant et tribus libertinorum, teste Schol. Juv. ad Sat. I. de quibus diserte Liv. XL. 51. et XLV. 15. in quibus scilicet libertini suffragia ferebant. Ascon. in Milon. c. 8. refert, Cn. Manlium tribunum plebis legem tulisse, ut libertini in omnibus tribubus suffragia ferrent, cui intercessit Cn. Domitius. *H. Vales.*

Duplicato earum numero] *Eorum* Neap. Lat. Paullo post, *sed ad institutam* Leid. 1. *se ad institutam* Voss. 1. et Leid. 2. *s. ad institutam* Voss. 2.

§ 13 *Quadrifariam enim urbe divisa regionibus collibusque, quæ habitabantur partes, Tribus eas appellavit*] Quia meminit tribuum XXXV. in quas post populus est conjectus, quæ caussa mutationis centuriarum fuit, quot essent hoc tempore tribus, exponit. Quatuor igitur fuisse, a partibus urbis quatuor, in quas divisa urbs a Tullio fuit, nominatas ait. Hæ fuerunt Pa-

latina, Esquilina, Suburrana, Collina, quæ rusticis tribubus accedentibus urbanæ sunt dictæ. Dionysius autem Tullium eundem et urbanarum et rusticarum tribuum auctorem fuisse scribit, quod præterit, ut alia, Livius. Sed eas xv. fuisse intelligitur ex iis, quæ postea scribit. *Sigon.* Vet. *quod habitantur, partes eas Tribus app.* Lipsius. *Regionibusque collibusque qui hab.* Flor. *hab. part. eas Tribus appellavit* Voss. 1. *qui hab. partes eas Tribus appellavit* Harl. 1. et Leid. 2. *qui hab.* etiam Neap. Lat. Hav. et Leid. 1.

Quidquam pertinuere] *Pertinere* Leid. 1. et Lipsiens. Paullo ante *ratio inita est*, trajectis vocabulis, idem Lipsiens. et Harl. 2.

CAP. XLIV. § 1 *Quem maturaverat metu legis deinceps latæ*] Ita passim legitur. Nos *de incensis* reponimus, accipientes Livium pure scripsisse, metu legis latæ *de incensis*, hoc est, de his qui non censi fuissent, id est, qui minime denunciassent, quid in bonis haberent. *Jacob. a Cruce* Annot. in varios p. 687. Sensus est, regem mature perfecisse censum, quia populus metuit legem de incensis ab eo latam, quos se et bonis et libertate multaturum esse dixerat. Sic enim Dionys. scribit l. IV. p. 221. Τῷ δὲ *μὴ τιμησαμένῳ τιμωρίαν ὥρισε τῆς τε οὐσίας στέρεσθαι, καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα πραθῆναι.* Sigon. Non displicet conjectura Doujatii *quem maturaverat metus legis:* quod, forma activa in passivam conversa, dici poterat, *qui maturatus erat metu legis*, ut II. 32. 'Quo facto maturata est seditio.' Cornel. Nep. in Chabr. c. 4. 'Quæ res ei maturavit mortem.' Mortem autem, quam Livius verbis proximis memorat, intelligit civilem, capitis deminutionem maximam. Vid. Heineccius in Antiquit. ex Institution. de Capit. Deminut. *Duk.* *Quem maturaverat metus legis* malebat Doujat. Sic enim clarius intelligi metum populo injectum, cum alioqui metus prima fronte videretur referri ad ipsum regem, quod abhorret a Livii mente. Ferri posset ea conjectura, si Mss. auctoritate niteretur. Nunc vero, quum in vulgatum conspirent omnes codd. id etiam satis placet. Sed in primis animadvertenda ratio, qua Doujatius conjecturam adstruere conatur. Si simpliciter, *quem maturaverat metu* Livius dixisset, sensus anceps esse posset. Nunc vero, quum addiderit, *metu legis de incensis latæ*, non video quomodo regis metus cuiquam sano in mentem venire possit. Perperam insuper *mutaverat* Voss. 2. At contra recte Jac. a Cruce *legis de incensis latæ*, quod Ascens. in ed. 1513. primus recepit, et servant Leid. 1. et Harl. antiq. Reliqui codd. nostri *deinceps latæ* male præferunt. Voce 'incensus' hoc sensu Livius etiam infra utitur IV. 8. 'In populo per multos annos incenso neque differri census poterat.'

Cives Romani, equites peditesque] Hor. in Arte vs. 113. 'Romani tollent equites peditesque cachinnum.' *F. Sanct.*

In campo Martio prima luce adessent] Delendum videtur τὸ *Martio*. Neque enim adhuc ea tempestate Marti consecratus fuerat. *Tan. Faber.* Frustra Faber. Nam cur hoc magis eum offendit, quam quod sup. c. 10. Romuli ætate dicit Livius, 'in Capitolium adscendit?' Multa hoc genus ubique per prolepsin dicuntur. *Duk.* Si vel maxime ea tempestate Marti nondum campus hic consecratus fuisset, non tamen Fabro τὸ *Martio* inducenti adversus omnium codd. et edd. consensum faverem. Potuisset enim Martium per prolepsin vocare; quam figuram historicis interdum usurpatam fuisse docebunt, quæ supra dixi ad c. 34. § 10. Tanto magis itaque nunc ab eo dissentio, quod non modo numquam efficiet, tempore Servii Tullii campum hunc Marti nondum consecratum fuisse, sed etiam contra

patere possit, eo regnum obtinente ex usibus humanis exemtum, et sub Martis nomine sacrum fuisse. Dionysius enim narrans consules, Tarquinio Superbo ejecto, agros ejus inter cives divisisse, excepto eo, qui inter urbem et fluvium est, addit l. v. p. 287. *Τοῦτο δὲ Ἄρεος ὑπάρχειν ἱερὸν οἱ πρότερον ἐψηφίσαντο.* Et mox, *Ἔτι δὲ καὶ πρὸ τούτου ἱερὸν ἦν τοῦ θεοῦ τοῦδε. Ταρκύνιος δὲ σφετερισάμενος ἔσπειρεν αὐτό.* Præterea idem Dionys. in hac eadem historia narrat l. IV. p. 225. Servium censu perfecto suovetaurilia inmolasse *τῷ κατέχοντι τὸ πεδίον Ἄρει.* Nihil itaque mutandum. Paullo ante verba *in suis quisque centuriis* male aberant a Leid. 2. Negligentiæ autem scribæ ansam dedit repetita præpositio *in*. Vide ad IX. 11. § 11.

§ 2 *Sue ove taurisque tribus lustravit*] Antiq. lect. *sue, ove, taurilibus lustravit.* Sic Tacit. Ann. VI. 37. 'Sacrificantibus, quum hic more Romano suovetaurilia daret.' *Rhen.* Præscripta lectio ex Ald. promanavit; eamdemque exhibet Hav. In Aldina prioribus vulgatum inveni *sue, ove, taurisque lustravit;* ut pateat, Rhenanum male ad Tacit. loc. memoratum scripsisse, in omnibus edd. quæ suo tempore exstabant, vulgo pro *taurilibus* corrupte *taurisque tribus* legi. Sed *sue, ove, tauris tribus lustravit* Voss. 1. Harl. 2. Leid. 2. et Lipsiens. *sue, ove, tauris tribus lustrarunt* Port. a m. pr. *lustrant* a m. sec. *sue, ove, tauribus lustravit* Voss. 2. *sue, ove, taurilibus lustravit* Leid. 1. et Harl. 1. ut Rhen. in suo invenit, qui in notis ad Tacit. ita accepisse videtur, quasi Livius dicat, ludis Taurilibus exercitum lustratum sue et ove; quum hodie nemo nesciat, sensum Livii esse, sacrificium, quo inmolato lustrum condebatur, ex sue ove et tauro constitisse, quod uno nomine *suovetaurilia* appellabatur, quemadmodum jam diu viri docti hic dederunt, etiam in ed. Basil. 1535. in qua notæ Rhenani primum prodierunt. Paullo ante *Ibique instructum exercitum* Hav.

Idque conditum lustrum adpellatum, quia in censendo finis factus est] Cogitandum, quid sibi velit *Idque cond. lust. appel. quia in cens. finis factus est.* Rhen. Rhen. ambigit de hac lect. neque enim videre se ait, cur dicat Livius, idcirco lustrum appellatum esse, quia in censendo finis factus est. Justa autem ejus dubitatio est. Ego autem, vel repugnantibus vett. libb. legendum puto, *qui in censendo finis factus est:* ut sit; institutum est, ut lustrum censionis finis esset. Sic enim Dionys. lib. IV. p. 225. *Τοῦτον καθαρμὸν αὐτὸν ἕως τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων Ῥωμαῖοι καθαίρονται μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὴν ἱερωτάτην ἀρχὴν, Λοῦστρον ὀνομάζοντες.* *Sigon.* Inter voces *quia in censendo finis factus* spatium vacuum est ad aliquot voces, quæ non dubie desunt. *Lipsius.* Illud *quia* est in Pal. 3. a librario extraneo. Et vero omnino scribendum videtur, *lustrum appellatum in censendo finis factus: millia LXXX. &c.* Grut. Rhenanum scribit Sigon. ambigere de hac lectione, nec videre, cur dicat Livius, idcirco *lustrum* appellatum esse, quia in censendo finis factus est: et justam ejus dubitationem esse: legendum enim vel repugnantibus vet. lib. *qui in censendo finis factus est:* et sensum dat, institutum, ut lustrum censionis finis esset. Haud scio, an hæc fuerit dubitatio Rhenani: nihil enim ille aliud, quam cogitandum dicit, quid Livii sibi verba velint. Miror autem, cur Sigon. omittat *τὸ conditum.* Non enim modo Livius 'lustrum' ait 'appellatum,' sed 'conditum lustrum:' nec tantum ait, lustrum censionis esse finem, sed ultimam illam actionem censoriam, illam exercitus suovetaurilibus lustrationem, proprio ac solenni genere dicendi vocatam esse 'conditum lustrum,' et adnectit rationem, 'quia in censendo,' &c.

Non potest igitur particula *quia* mutari, nec deesse, ut voluit Grut. Nam *lustrum* et aliis interdum attribuitur, ut ap. Lucan. I. 593. 'festo peragrantes mœnia lustro.' Sed 'lustrum facere' et 'condere' soli dicuntur censores. Varro de L. L. lib. v. p. 63. 'Censores inter se sortiuntur, uter lustrum faciat. Post autem conventionem habet, qui lustrum conditurus est.' Monumentum Ancyranum: 'Lustrum post annum alterum et quadragesimum feci lege.' Sic enim videtur scribendum, pro *legi*. Ergo apud Suet. Octav. c. 97. 'Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet.' Hoc est, cum censu peracto frequentem populum suovetaurilibus lustraret. Hoc enim vult Livius, censoria illa suovetaurilia κατ' ἐξοχὴν esse *conditum lustrum*. Fraudem tamen in verbis ejus detexit mihi Ms. Mureti, *quia is censendo finis factus est*. Et sic solet Livius loqui. Inf. c. 50. 'Is finis orationi fuit.' VI. 42. 'Et ne is quidem finis civilium certaminum fuit.' VIII. 24. de Alexandro Epirota, 'Is finis lacerationi fuit.' Vide ad XXIII. 28. *J. F. Gron.* Recte Gron. contra Sigon. monuit, non Livium docere in censendo finem adpellari *lustrum*, sed contra rationem reddere, cur suovetaurilium inmolatio ac populi eo sacrificio lustratio sollemni locutione vocetur *conditum lustrum*, quoniam nempe id ultimum eorum sit, quæ censori in censu agendo perficienda essent, atque illo sacrificio census finis inponatur. Ut adeo 'condere' et 'conditum' in hac locutione sit finire, et finitum. Quo sensu ap. Virg. Ecl. IX. 52. 'Cantando puerum memini me condere soles.' Servius 'condere' exponit finire, usque ad occasum ducere; ubi videndus est Emmeness. Recte etiam Gron. ex cod. Muret. *quia is censendo finis factus est*, quamvis nostri Voss. ambo, Harl. ambo, Leid. ambo, Hav. et Port. dissentiant, quod Hearne etiam de Oxon. B. L. 2. et C. testatur. Ex uno Lipsiens. qui conlatus est cum ed. *quia is censendo* præferente, nihil in excerptis notatum video, unde verosimile fit, eum Mureti codici ap. Gron. consensisse. Ita inf. Livius loquitur II. 11. 'Finisque ille tam effuse evagandi Etruscis fuit.' c. 30. 'Vetusius consul missus est: is finis populationibus fuit.' III. 4. 'Primo concursu pulsus se in castra recepit; neque is finis periculi fuit.' cap. 70. 'Is finis pugnæ equestris fuit.' V. 25. 'Dictator præcones edicere jubet, ut ab inermi abstineatur: is finis sanguinis fuit.' XXV. 11. 'Isque finis Hannibali fuit ea parte arcem obpugnandi.' XXIX. 32. 'Is finis Bocchari sequendi fuit.' XXXVIII. 2. 'Hic finis sequendi fuit.' XLIV. 43. 'Eum finem sequendi propter difficultatem transitus fore ratus Romanis.' XLV. 39. 'Utrum majores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab Diis sunt, et finem eum statuerunt:' ubi vide Gron. Virgil. Æn. cap. 116. 'Hic finis fandi.' De locutione 'finis censendo' vide ad III. 46. § 2. Ceterum *creditum*, pro *conditum*, male Lipsiens. Vide ad XXXIX. 43. § 1.

Millia octoginta eo lustro civium censa dicuntur] *Millia censi dicuntur* Voss. 2. Vide J. F. Gron. ad Liv. XXXVII. 39. § 12. Reliquis tamen codd. a vulgato stantibus, uni illi credere periculosum est. Mox *Addidit scriptorum* Harl. 2. Similis varietas occurrit XXXVI. 40. § 9. Illud *Addidit* facile nasci potuit ex ratione scribendi, quæ olim obtinuit, *Adicit*, pro *Adjicit*. De ea vide ad II. 10. § 9. Certe *Adicit* hic præferunt Voss. uterq. Leid. uterq. Port. Lipsiens. et Hav. Paullo inferius, ordine inverso, *qui arma ferre possent* Harl. ambo, Leid. 2. Hav. Lipsiens. et Port.

§ 3 *Inde deinceps auget Esquilias*] Non Æsquilias ampliores reddit Tullius, sed urbem, receptis intra ejus

ambitum Æsquiliis. Itaque videtur scripsisse Livius, *Inde deinceps auget Æsquiliis.* Ubi intelliges urbem: at præced. membro, *Addit duos colles:* nimirum urbi. Atque adeo, quod sequitur, 'Aggere, et fossis, et muro circumdat urbem:' sicubi appareret in lib. bonæ fidei sine postrema voce, non eam desiderarem. *J. F. Gron.* *Esquiliis* hic legendum esse, sed diu post Gronovium monuit etiam Anna Fabri filia ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 7. Ejus autem regionis nomen sine diphthongo *Esquiliæ* vel *Exquiliæ* scribendum videtur. Vide ad XLV. 15. § 6. Paullo ante, *Addidit duos colles* Hav. et Leid. 1. Vide ad II. 24. § 6. Vox autem *colles* exsulabat a Leid. 2.

Aggere, et fossis, et muro urbem circumdat. Item pomærium profert] Dii boni! quantum sibi permiserunt quidam in hoc auctore interpolando! Scribendum est ad archetypi fidem *et muro circumdat urbem: ita pom. profert.* Sensus est, aggere, et fossis, et muro circumdando urbem pomœrium profert. Quid igitur illi in mentem venit, qui pro *ita* scripsit *item*, novam videlicet sententiam facturus? Liv. II. 10. 'Ita armatus in Tiberim desiluit.' *Rhen.* Pal. 1. et 3. *interpomærium profert.* Pal. 2. *circumdat urbem: item pom. profert.* Quomodo etiam edd. primæ. *Grut.* Pall. 1. ac 3. *inter pomærium.* Gebh. *Aggere, fossis et muro*, copula priori loco omissa, Hav. Deinde, *inter pom. profert* Voss. 1. Lipsiens. Leid. 2. et Port. a m. pr. *iter pom. profert* Voss. 2. *item pom. profert* Harl. 2. Hav. a m. emendatrice, ut et Port. a m. sec. quod Hearne etiam se in Oxon. B. invenisse profitetur. *Iť pom. profert* Leid. 1. *ita pom. profert*, quod in suo Rhen. reperit, solus tantum servat Harl. antiq.

§ 4 *Pomærium verbi vim solam intuentes post mænium interpretantur esse: est autem magis circa murum locus*] In primis constare nobis debet, etymologiam pomœrii Livium non a mœnibus, sed a muro deductam ostendere; quandoquidem *pomærium* dicimus, non *pomænium.* Nam sequitur paullo post: 'Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomœrium Romani appellarunt.' Proinde, quemadmodum indicat volumen Vormac. ejus exemplum, quod olim a Dextro Flaviano Nicomacho et Victoriano VV. CC. emendatum est, non *postmænium* hic scribi debet, sed *postmærium:* et mox, *circamærium*, non *circa murum.* Nec objiciat hic aliquis, eas voces nihil significare. Sic enim et 'mulieris' etymologiam afferentes, *mulierem* dictam interpretamur quasi *mollierem*, a mollicie videlicet. Sic autem distingue verba: *Pomærium, verbi vim solam intuentes, postmærium interpretantur esse. Est autem magis circamærium, locus quem in cond. urb.* appositive. In fragmentis Festi Pompeii legitur, 'Prosimurium esse pontificale pomœrium, dictum quasi proximurium, id est, proximum muro.' Ita namque castigandum arbitror. *Rhen.* In vet. lib. *pomærium*, et recte: nam antiquitus *mœri* pro *muris* dicti sunt. Varro etiam L. L. IV. p. 35. 'Principium,' inquit, 'quod erat post murum pomœrium dictum.' *Sigon.* Non potest dici interpretatio 'pomœrium esse postmœrium,' sed potius etymologia, certe quantum ad priorem compositæ vocis partem: quam licet in vulgatis edd. refutare videatur, numquam tamen negaverit Livius, quum aperte fateatur, eam esse verbi vim, ac paulo post doceat, 'hoc spatium, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomœrium Romanos appellasse.' Utrumcumque sumas, ex Livii sententia 'pomœrium' erit quasi 'postmœrium,' ex 'post' et 'murus' compositum. Livius vero non contendit hic

cum quoquam de origine vocis; quia potius disputat contra eos, qui solam verbi vim intuebantur, de re ipsa, quam illo significari volebant, securi. Legendum proinde, *intuentes, post murum interpretantur esse.* Scriptum forte fuit *post mœrum*, antiqua scribendi ratione, ut *cœraverunt* et similia in priscis monumentis. Sic literula interjecta a librariis allusionem captantibus factum *postmœrium*. Neque id mirum, quum etiam pro *circa murum* Rhen. e suo cod. promat *circamœrium*, corruptione prorsus gemina ac germana. Sed non ita scripsisse Livium ex ejus verbis clare colligitur. Dissentit ab iis, qui statuebant, 'pomœrium esse tantum post murum.' Quamobrem cum eorum sententiam exposuisset, ipse continuo infert, 'est autem magis circa murum locus,' supple, quam post murum; quod illos voluisse dixerat. Dein ipsam illorum interpretationem iisdem verbis repetit, ac rejicit paulo inf. 'Hoc spatium non magis, quod post murum esset,' quod illi scilicet statuebant, 'quam quod murus post id, pomœrium Romani appellarunt.' Immo ipsa illorum verba, quos refellit Livius, quosque eum spectasse credibile est, hanc emendationem confirmant. Est in iis haud dubie M. Varro, qui inquit L. L. l. IV. p. 35. 'Quod erat post murum, pomœrium dictum est.' Eum sequitur Plut. in Rom. p. 23. Τῇ μὲν οὖν γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζουσι, καὶ καλεῖται κατὰ συγκοπὴν Πωμήριον, οἷον ὄπισθεν τείχους ἢ μετὰ τεῖχος: hoc est, *Illo igitur sulco murum designat, et vocatur* (sulcus seu spatium illud, in quo ductus erat) *per syncopen pomœrium, ut quod esset ab aversa muri parte, seu post murum.* Ex quo loco patet, lapsum esse Magium Miscell. III. 13. dum, secutus pravam versionem, Plutarchum erroris incusat, eo quod *pomœrium* posuerit *intra muros*. Hæc ad me Perizonius; pro quibus, ut verissimis et ab excellente judicii subtilitate profectis, publice illi gratias agere dubitandum non putavi. *Jac. Gronov.* *Postmœnium interp.* Hav. et Port. *pomœrium interp.* Voss. 1. et Leid. 2. *postmœrium* Voss. 2. Leid. 1. Lipsiens. et ambo Harl. Verbum *esse* etiam deest in Lipsiens. Tum *Circa mœrium locus* Flor. *Est aut magnus circa mur.* Voss. 2. *Est autem magis circamœrium* Leid. 1. et Harl. antiq. Sed Perizonii conjecturam præfero. Denique *consecrabatur* Leid. 2. De eo errore vide ad II. 26. § 4.

Continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjunguntur] Antiq. lect. *quæ nunc vulgo etiam conjungunt.* Subauditur, quidam. Elegans sermo est. *Rhen.* *Continuarent* Voss. 1. et Leid. 2. Male. Rectius mox Rhen. *conjungunt*, quod non modo servant Voss. ambo, Leid. ambo, Harl. 1. Lips. et Port. sed etiam omnes edd. ante Ald. a quo *conjunguntur* promanavit, quod ex nostris habent Harl. 2. et Hav. ex Oxon. quos Hearne consuluit, C. Elegantiam quæsivit Livius in varietate 'consecrabant,' 'continuarentur,' 'conjungunt.' Vid. ad IV. 2. § 7. et VIII. 34. § 9. Præterea, alio ordine verborum inducto, *etiam vulgo conjungunt* Harl. 2. Mox *et ut extrinsecus*, vocula addita, Voss. 2. Denique *humano culto* Leid. 1. Sed eadem manus mox emendavit *cultu*.

§ 5 *Quantum mœnia processura erant*] Pal. 1. *protensura.* Gebh. Eamdem lectionem corruptam servat Lipsiens. Paullo ante, *post murum erat* non recte Hav. qui etiam cum Voss. 2. Harl. 2. et Lipsiens. *appellaverunt* præfert, pro *appellarunt*. Tum *et urbis incr.* Voss. 2. sine præpositione.

Hi consecrati proferebantur] *Proscribebantur* Voss. 2. Alio etiam ordine *hi termini* Leid. 2.

CAP. XLV. § 1 *Aucta civitate magnitudine urbis*] Heumann. conjicit *Aucta civitatis magn. et urbis.*

Formatis omnibus domi ad belli et

ad pacis] Ita primus J. F. Gron. edidit, sine dubio tamen operarum negligentia, quod nihilominus recentiores edd. receperunt. Omnes priores edd. codd. etiam, quos contuli, Voss. ambo, Harl. uterq. Leid. uterq. Hav. Lipsiens. et Port. *et ad belli et ad pacis*, quod revocavi. Vid. ad II. 44. § 5. Præterea *et ad belli et ad pacis usus comparatis* Harl. 2. Verum in marg. emendatur *et ad belli et ad pacis usus formatis*. Vox *formatis* deerat in Lipsiens.

Simul et aliquod addere] *Addere aliquod*, vocibus trajectis, Voss. 1. et Leid. 2. Tum *addere urbis decus* Leid. 1.

§ 2 *Quum consensum Deosque consociatos laudaret mire Servius*] [Vid. Lectt. Varr.] *Eum consensum D. cons. laudare mire* Flor. *Quum cons. Deosque cons. laudare mire Serv.* Leid. 1. et Harl. antiq. *Quum populorum cons. Deosque cons. laudare mire Serv.* Hearne se in Oxoniensibus C. et L. 2. reperisse testatur, nisi quod a posteriori τὸ *mire* absit. Quæ facere possunt firmandæ Jac. Gronovii conjecturæ, nisi quod forsan, addita voce, scribendum sit, *Quem populorum cons. Deosque cons. laudare mire Serv.* Certe *Quum consensum populorum* etiam Harl. 2. et Hav.

§ 3 *Ea erat confessio, caput rerum Romæ esse*] Si confessum erat Sabinis etiam, Romam caput rerum esse, quorsum attinebat, hunc patrem familias bovem Romam adducere? Item cum 'Latinorum' præmiserat, cur 'Sabinis' subjungit? Nisi Sabinos a Latinis non distinxerit Livius, ut videtur aliquot locis. *Glar.* Quia quærit Glareanus, si ea confessio erat, caput rerum Romam esse, cur bovem Romam Sabinus adduxerit? hujus loci sententiam aperiemus; templum, inquit, Dianæ, a Latinis conditum, eam confessionem Latinorum extorserat, Romam ipsam imperii caput esse, de quo toties armis certatum fuerat. Quæ res quamquam omissa ex omnium cura Latinorum ob tot clades acceptas erat, subiit tamen cogitatio Sabino cuidam imperii pristini privato consilio recuperandi, si ipse bovem Dianæ sacrificasset eam, de qua vates cecinerant, cujus civitatis civis Dianæ immolasset, apud eam imperium fore. Ergo bovem Romam deduxit, ut imperium recuperaret. Sabinos autem inter Latinos numerat. ['Male aperit, et æque manet dubitatio. Livium enim Sabinos inter Latinos numerare, etiam Glareanus fatetur. Sed nondum liquet, cur Romam duxerit bovem. Fortassis vel quia nullum Dianæ templum erat in Sabinis: vel potius quia commune templum præferendum esse putavit.'] *Sigon.* *Et erat confessio* præfert Leid. 2.

Armis certatum fuerat] *Aīs certatum*, id est, *animis*, Voss. 1. a m. pr. Sed *armis* a m. sec. inter versus adscriptum est. Alibi hæ voces commutatæ sunt. Vid. ad XXII. 5. § 8. Præterea *certatum armis* Voss. 2.

Ex omnium cura Latinorum] *Ex omni cura Latinorum* Voss. 1. Harl. 2. Leid. 2. et Lipsiens. Vid. ad XLV. 19. § 13.

Uni se ex Sabinis fors dare visa est] *Sors* Voss. uterq. Harl. 2. Leid. 2. Hav. Lipsiens. et Port. simul cum quibusdam ex antt. edd. sed sollemni librariorum errore, de quo dictum ad c. 4. § 4.

§ 4 *Nata cuidam patrifamiliæ*] *Patrifamilias* Hav. Non sequor. Vid. ad XXXIV. 2. § 1. Recte igitur in alteram lectionem conspirant reliqui codd. Mox *magnitudine miranda*, transpositis dictionibus, Leid. 2.

§ 5 *Habita, ut erat, res*] *Habita vero hæc res* Oxon. L. 2. et C. ut monet Hearne.

Cujus civitatis eam cives Dianæ immolassent] Vet. exemplar habet *civis D. immolassent*. Opinor legendum, *Cujus civ. eam civis D. immolasset*.

Sequitur enim de antistite Romano, et illo patre familiæ Sabino. *Rhen.* *Cives D. immolassent* servant ex nostris Voss. ambo, Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. atque ita se in Oxoniensibus L. 1. 2. et C. reperisse auctor est Hearne. In Harl. 1. quidem est *cives* etiam. Sed post *Dianæ* versus unus vel alter excidit usque ad vocem *Sabinus*, ob repetitionem τοῦ *Dianæ*, de quo lapsu librariorum vid. ad IX. 11. § 11. Talis etiam mox ad verba seqq. notandus ex Voss. 2. Unus Leid. 1. vetusto Rhenani exemplari consentiens, *civis D. immolassent* dedit. Vocibus in aliam seriem digestis, *cujus cives civ. eam D. immolassent* exhibet Hav.

§ 6 *Sabinus, ut primum apta dies sacrificio visus est*] Scribendum, *Sabinusque ut primum apta dies sacr.* Nec vacat particula *que*, non solum connectens sententiam, verum etiam ad vehementiam ejusdem faciens. *Rhen.* Quinque scripti, *ut prima apta dies.* Quod ne dubites, quin Livii sit. Vid. quæ notamus Obs. I. 7. *J. F. Gron.* *Sabinusque*, ut Rhen. emendabat, et *ut prima dies*, quod ex Mss. codd. Gron. probabat, Voss. 1. Harl. 1. et Leid. uterq. At in Voss. 2. omnis hæc periodus usque ad voces *et ante aram* culpa librariorum omissa erat, ob repetitionem iterum vocis *Dianæ*, de quo modo ad verba præcc. dictum. *Ut prima apta dies* etiam Hav. Neque aliter Hearne ex Oxon. L. 2. laudat. Vid. ad XXXIV. 14. § 6. Præterea *apta sacr. dies visa*, omisso etiam τῷ *est*, Harl. 2. *apta sacr. dies visa est* Lipsiens.

Magnitudo victimæ celebrata fama movisset] *Magn. vict. et cel. fama* Voss. 1. et Leid. 2. *magnitudine victimæ cel. fama* Voss. 2. Harl. 2. Port. et Hav. a m. pr.

Quidnam, tu, hospes, paras? inquit, inceste sacrificium Dianæ facere?] Vet. *Quid jam:* et abest ab eo verbum *sacrificium*, non ambiguum glossema imperiti nebulonis. 'Facere,' pro sacrificare, jam pueris notum. *Lipsius.* *Quid jam* etiam Oxon. C. ut Hearne monet. *Tu hospes pararas* Flor. Præterea *incestum sacrificium* Hav. a m. sec. Neap. Lat. et multæ ex edd. priorr. pro quo Ald. iterum *inceste* dedit, cui adsentiunt reliqui codd. nisi quod aberrans librarii manus *incerte* dederit in Leid. 1. Deinde τὸ *sacrificium* deest in Leid. 2. quod Lipsio non displicebat. Ita 'facere' simpliciter pro sacrificare, sacrificium facere, apud Plaut. in Sticho I. 3. 97. 'Jamne exta cocta sunt? quot agnis fecerat? Cr. Illa quidem nullum sacrificavit.' Fragm. actor. Diurnorum, quod edidit Græv. ad Suet. Cæsar. c. 20. 'Bene mane sacrificavit ad Apollinis: ove fecit laureatus.' Et mox, 'Legati bene mane cum turba clientium et propinquorum sacrificarunt ad Castoris Dis Penatibus P. R. tauro fecerunt, et perlitarunt.' Vid. viros doctos ad Maron. Ecl. III. 77. et Tennul. ad Front. Strat. IV. cap. ult. ex. 44. Vulgatum tamen *sacr. D. facere*, quod reliqui codd. vindicant, minime deserendum puto.

Infima valle perfluit Tiberis] Lege, *Infima valle præfluit Tib.* Rhen. Ambiguum, ad priorane ea verba referenda, ut a sacerdote Romano dicta hospiti Sabino; an ad posteriora, ut Livii historiam recitantis. Porro Dionys. IV. p. 230. et alibi, Dianæ hoc templum in Aventino fuisse scribit, quem III. p. 182. decem et octo stadiorum facit in circuitu; at X. p. 657. stadiorum XII. si codd. non fallunt. Hinc Val. Max. VII. 3. 'Aventinensem' vocat 'Dianam,' ubi eandem recenset historiam, aut fabulam potius. Certe Dionysius bovis non meminit, non neglecturus, si veram credidisset. *Glar.* *Infima valle præfluit Tib.* verba sunt Romani antistitis, non historici. Porro autem antistitem fani Cornelium; Sabinum An-

tronem Curatium nominat Plut. περὶ κεφαλαίων p. 264. *Sigon.* *Infima valle perfluit* Voss. 1. Harl. 2. Leid. 2. et Neap. Lat. nisi quod *In infima valle* habeat Voss. 1. a m. pr. Sed quum reliqui codd. voculam *in* non agnoscant, ea male repetita videtur ex initio seq. dictionis, quam propterea recte manus altera delendam indicavit. *Infima valle præterfluit* Voss. 2. quod ex veræ lect. glossemate natum videtur. *Infima valle præluit* Harl. 1. *Infima valle præfluit* Hav. Leid. 1. Lipsiens. et Port. quod recte Rhen. probavit. Inf. XLIV. 31. 'Duo cingunt eam flumina; Clausula latere urbis, quod in orientem patet, præfluens, Barbara ab regione occidentis.' Plin. Hist. Nat. III. 5. 'Fluentini præfluenti Arno adpositi.' Cui id verbum frequens est. Plura vide ap. Rutgers. in Venus. Lect. c. 14. Gron. ad Liv. XXIX. 32. § 8. Burmann. ad Quinctil. Institut. Orat. II. 3. p. 151. et Duk. ad Flor. III. 8. § 3. qui docuerunt, *præ* in verbis compositis 'præter' notare. Necesse itaque non est, contra omnium codd. fidem *profluit* reponere cum Freinsh. in Ind. Flori, voc. 'Profluens.'

§ 7 *Religione tactus hospes*] Ultimam vocem non agnoscit Port. Mox *ex templo* deest in Leid. 2. Paullo post *Rom. antistes imm.* una voce auctiores Harl. 2. et Hav. Verum nihil mutandum. Nam quum vox *antistes* jam supra præcesserit, ea hoc loco commode intelligi potest. Tandem *regi ac civitati* Voss. 2. et Hav.

CAP. XLVI. § 1 *Haud dubie regnum possederat*] *Haud dubiè regnum* Leid. 1. *haud dubium regnum* Voss. ambo, Leid. 2. Harl. antiq. Lipsiens. Hav. et Port. Quod placet. Plura vid. ad XXXIV. 43. § 5. Præterea *regnum jam possederat* Voss. 1. et Leid. 2. Sed ea vocula in hac periodo modo præcessit.

Tamen quia interdum jactari voces] *Tamen interdum*, media voce omissa, Voss. 2. Lipsiens. et Port. *quia tamen interdum* Voss. 1. et Leid. 2. Tum *jactari voce* Harl. antiq.

Rex est declaratus] *Est rex declaratus* Leid. 2. *rex declaratus est* primæ edd. usque ad Ald. cui ordo verborum, qui nunc in editis exstat, debetur.

§ 2 *Spem adfectandi regni minuit*] *Affectandi regnum* Leid. 2. Præterea, *diminuit* Harl. 1. *affectandi rediminuit* Leid. 1. Mox, *eo amplius*, pro *eo impensius*, Leid. 2.

Adversum Patrum voluntatem] Magis placet, quod in Flor. *adversa Patrum voluntate.* Nec aliter Voss. a m. pr. Vid. ad XXI. 63. *J. F. Gron.* *Adversus Patrum vol.* non longe a recepta lect. abeuntes, præferunt Lipsiens. Leid. 2. et Harl. 2. *adversam Patr. vol.* Voss. 2. Leid. 1. et Harl. 1. *adversum Patr. vol.* Voss. 1. Port. et Hav. Quod quum Hearne tantum ex codd. Oxon. B. et L. 2. proferat, neque aliorum aliam lectionem memoret, credibile est, si diligenter codd. consuluit, tres reliquos libros C. L. 1. et N. membranis Florentinis a Gronovio laudatis adsentientes, *adversa Patr. voluntate* præferre. Ita Liv. VI. 42. 'Comitia consulum adversa nobilitate habita.' XLII. 22. 'Ne caussam diceret adverso senatu, infestiore populo.' Spartian. in Pesc. Nigro c. 2. 'Quod Pertinacem milites occidissent, et illum imperatorem adversa populi voluntate dixissent.' Eodem sensu capiendum 'adverso Deo' ap. Nason. Ep. Her. VII. 3. 'Nec, quia te nostra sperem prece posse moveri, Adloquor; adverso movimus ista Deo:' ubi recte Burmannus vulgatum adversus Nic. Heinsium, *averso Deo* reponentem, vindicavit. Non tantum *averso Deo* Æneam permovere, ut apud se maneret, Dido conabatur, sed etiam *adverso;* utpote qui auctor erat, ut, relicta Didone, Italiam adiret. Curt. V. 9. § 4. 'Diis adversis bellum ini-

mus.' Just. xviii. 7. § 1. 'Adversis tanto scelere numinibus.' Flor. iii. 11. § 1. 'Adversis et Diis et hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum et ipsius capite multata est.' Eadem est differentia inter 'aversæ' et 'adversæ aures.' Nam 'aversæ' sunt, quæ non adtendunt ad sermonem loquentis, alio versæ: inf. xxiv. 26. 'Aversis auribus animisque casse ne tempus tereretur:' ubi vid. Gron. 'adversæ' vero sunt adversantes. vi. 40. 'Quæ magistratus ille dicet, secundis auribus; quæ ab nostrum quo dicentur, adversis accipietis.' xli. 10. 'Quum concione advocata fugam e castris A. Manlii adversis auribus militum jactasset.' Si quis tamen vulgatum hoc loco tueri velit, habebit non dissimile illud inf. ix. 26. 'Adversus nobilium testimonia egregie absolvuntur:' et in Epitom. lvii. 'Quum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus et equestris ordinis.' Mox *criminandi Servium*, Port. Deinde *datam sibi occasionem*, alio ordine, Lipsiens. et Harl. 2. quorum posterior etiam exhibet *juvenis ard. an. erat*, ultima voce addita, qua tamen opus non est.

Uxore Tullia inquietum animum stimulante] Mediam vocem non agnoscit Neap. Lat. quam reliqui omnes codd. servant. Just. xliv. 2. § 5. 'Velocitas genti pernix, inquies animus.' Liv. xxii. 21. 'Ipsorum Hispanorum inquieta avidaque in novas res sunt ingenia.' iii. 46. 'Non Virginiam defendi ab Icilio, sed inquietum hominem et tribunatum etiam nunc spirantem locum seditionis quærere.' Heuman. suis ad me literis, conjiciebat *uxor Tullia inq. an. stimulare.*

§ 3 *Tulit enim Romana regia sceleris tragici exemplum*] Adde particulam *et*. *Tulit enim et Romana regia.* Rhen. H. Steph. Schediasm. iv. 7. dicit, esse eum Romæ statum, qui fuit sub regibus. Non magis hic ita accipiendum est, quam si dicas, 'Mycenæa regia tulit sceleris tragici exemplum.' *Duk.* Eamdem particulam *et* omnes nostri codd. agnoscunt. Mox *eveniret*, pro *veniret*, Leid. 2.

Ultimumque regnum esset] *Ult. reg. id esset* Harl. 2. Mox *pactum foret* Voss. 2. *partum esset* Leid. 2. Sed *esset* mox præcessit.

§ 4 *Prisci Tarquinii regis filius neposve fuerit*] Vet. sinceraque lectio *filius neposne fuerit:* subauditur *an*. Rhen. A Rhenano damnata lectio superest tantum in Voss. 1. Harl. 2. et Hav. Reliqui viro erudito favent. Inf. ix. 32. 'Etrusci diem primum consultando, maturarent, traherentne bellum, traduxerunt.' Vid. ad ii. 8. § 8. Insuper *Prisci Tarq. filius regis*, alio ordine, Harl. 2. Sed τὸ *regis* abest a Voss. 1. et Leid. 2. Potuisset sane abesse, quum non alius fuerit Priscus Tarquinius, quam rex. Verum ita Livius etiam supra addere maluit c. 32. 'Numæ Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat.' Quum itaque Livius voces, quæ sine sensus dispendio abesse poterant, addere maluerit, hinc non fero Gebhardum, vocem *amnem* delentem infra ii. 32. 'In sacrum montem secessisse trans Anienem amnem:' ubi plura dicam. Ceterum totam interpunctionem hujus loci, qui olim ita distinguebatur, *Hic L. Tarquinius, Prisci Tarquinii regis filius neposne fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus filium ediderim. Fratrem habuerat, &c.* mutavi, quemadmodum in contextu nunc editur.

Pluribus tamen auctoribus filium crediderim] *Ediderim* Pall. *Gebh.* Flor. et Helm. Voss. uterq. Rott. Gud. *pluribus tamen auctoribus filium ediderim.* Sensus; si putare et dicere filium velim, plures auctores habuero. Neque improbem. Quo enim dubitantius hac in re loquitur, eo

culpa ejus levior videtur. *J. F. Gron.* *Ediderim* etiam Leid. 1. Lipsiens. Port. et Harl. uterq. Id quoque voluisse censendus est librarius Leid. 2. qui corrupte scripsit *ediderunt.* Ex nostris solus Hav. *crediderim* præfert, quod se in Oxon. L. 2. B. et C. invenisse Hearne professus est, innuens L. 1. et N. quorum non meminit, *ediderim* habere. Liv. IV. 23. 'Valerius Antias et Q. Tubero M. Manlium et Q. Sulpicium consules in eum annum edunt. Ceterum in tam discrepante editione et Tubero et Macer linteos auctores profitentur.' Vid. hoc lib. c. 18. § 2. et Burmann. ad Ovid. Art. Amat. III. 61. Ceterum scripta epistola ad Alphonsum regem hanc Livii sententiam minus verosimilem, eique alteram, quam posthabuit, præferendam esse, probare adnisus est Laur. Valla, quam in App. Dissert. recudi curavi. Dissensum vero veterum notavit, ita tamen, ut, utram veriorem putaret, definire ausus non sit, Claudius imperator in tabula ærea apud Gruter. in Inscript. p. DII.: PRISCVS. TARQVINIVS. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. At Rupert. ad Flor. I. 7. in princ. secutus Dionys. Halic. IV. p. 213. existimat, Superbum ejusque fratrem Aruntem Prisci Tarquinii natura nepotes, adoptione filios exstitisse. Plurimos autem auctores tradidisse, Superbum Prisci filium fuisse, etiam ex Dionysio constat, qui eodem loco unum tantum L. Pisonem Frugi alteram sententiam secutum prodit.

Fratrem habuerat Aruntem] Vet. *habebat.* Lipsius. *Arruntem* Flor. Voss. 1. Harl. 1. Leid. 1. et Port. *Arriuntem* Voss. 2. Vid. ad I. 34. § 2.

§ 5 *Dictum est, duæ Tulliæ regis filiæ*] Verbum *est* exsulat a Voss. 1. et Leid. 2. Deinde *duæ Tullii regis filiæ* Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. et Port. quod Hearnio etiam in Oxon. B. repertum est; sed *duæ Servii Tullii regis filiæ* in Cod. C. *duæ Tulli regis filiæ* præfert Hav.

Ne duo violenta ingenia matrimonio jungerentur] Pal. 2. *violentia;* idque est a *violens.* Gebh. Hoc ipsum præcipit Plato de Leg. l. VI. et de sententia illius exponit Appul. de Habit. Doctrin. Platon. lib. II. p. 27. ed. Elmenh. 'Ingenia tamen diversa miscenda esse, ut iracundo tranquilla jungatur, et sedato homini incitatior mulier applicetur.' *J. F. Gron.* *Violentia* etiam Hav. a m. pr. Verum cum alibi Livium voce *violens* uti non meminerim, eam scripturam ab erranti librario profectam credo, ut et similiter *patrimonia jungerentur,* quod præfert Harl. 1. Mox *mores civitatis,* transpositis dictionibus, est in Voss. 1. Leid. 2. et Hav.

§ 6 *Tota in alterum versa*] Pall. *adversa:* forte *aversa,* a proprio nempe marito. *Gebh.* *Adversa* Flor. Voss. 2. Leid. 1. Harl. 1. et Lipsiens. Et ita etiam Ald. edidit. Sed *aversa,* ut Gebh. conjecit, habet Hav. a m. pr. Paullo ante *viro,* pro *in viro,* legit Harl. 1.

Eum mirari, eum virum] Duo priora vocabula desunt in Neap. Lat. et edd. antiquiorr. usque ad Ald. qui contextui inseruit. *Eum mirari, virum* Leid. 2. Præterea *agregio sang.* Flor. a m. pr. *egregio sang.* a m. sec. Mox *dum virum,* pro *quod virum,* Lipsiens. Verba sequentia, 'muliebri cessaret audacia,' exponit Burmann. ad Lucan. IV. 24.

§ 7 *Contrahit celeriter similitudo eos, ut fere fit malum malo aptissimum*] Veteri scriptum fuisse videtur, *appetentissimum.* Ita legendum esset, *malum mali.* Lipsius. Videtur legendum *mali appetentissimum,* quia vetus legit *apetentissimum.* F. Sanct. Pal. 3. *aptissimus.* Idem annotatum habet ad oram, alias legi, *similitudo suos:* quod

mihi gemma videtur orationis; præcipue si eradicamus illud *malum male aptissimum*, scribæ alicujus glossam marginalem. *Grut.* *Similitudo sua*, quod Grutero placet, habet etiam Voss. Deinde *malo appensimum* Voss. 1. a m. pr. *appetissimum* a m. sec. *apertissimum* Leid. 2. Voces tres, quas constanter codd. præferunt, sola conjectura suadente, ex contextu verborum ejicere cum Grutero, audacius videtur, quam ut laudari possit. Lipsianum *malum mali appetentissimum* adstrui potest ex Cic. Tusc. II. 24. 'Sumus natura studiosissimi appetentissimique honestatis:' et Suet. in Claud. c. 23. 'Cibi vinique quocumque et tempore et loco appetentissimus;' aliisque. Ego tamen vulgatum verius puto, pro quo stant reliqui codd. *Aptus* est conjunctus. Ita Serv. exponit eam vocem in Virg. Æn. IV. 482. 'Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.' Ubi ita commentatur: 'Satis perite loquitur. Nam aptum conjunctum dicit, ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι, non insignitum stellis. Axis enim non habet stellas, qui est medius inter septentriones: unde et Græce ἄναστρος dicitur. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit, non quia in axe sunt. Ergo bene aptum, conligatum. Cicero in Timæo c. 5. 'qua ex conjunctione cœlum ita aptum est,' id est, constrictum et complexum. Item in Orat. c. 71. 'Facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.'' Vide eumdem Serv. ad Maron. Æn. XI. 202.

Quam cum inpari jungi] *Conjungi* Neap. Lat. cum editis ante Ald. qui *jungi* restituit, adsentientibus omnibus, quibus usus sum, codd. scriptis. Et recte. Liv. VI. 34. 'Eam esse caussam doloris, quod juncta inpari esset.' XXX. 14. 'Tamque præceps festinatio, ut, quo die captam hostem vidisset, eodem matrimonio junctam acciperet.' Ovid. Epist. Her. VIII. 36. 'Si jungar Pyrrho, tu mihi læsus eris.' Et Epist. Her. XX. 215. 'Nube, precor, dicet, cui te bona numina jungunt.' In verbis præcedd. vocem *fuisse*, quam omnes tuentur codd. melius abfuturam visum est Ant. Periz.

Aut clanguescendam aliena ignavia esse] Hanc sententiam fœde depravavit scioli cujuspiam imperitia. Legendum *aut ut clanguescendum aliena ignavia esset*. Et pendent hæc verba a superioribus. *Rhen.* Quamvis Rhen. *aut ut clanguescendum*, &c. *esset* scribendum esse monuerit, mox tamen eum secuti, immo ipsa illa ed. quæ notas ejus prima exhibuit, et ex earum notarum præscripto emendata est, voculam *aut* omisit; quod inde per reliquas edd. omnes propagatum est. Et ita legit Harl. antiq. nisi quod *esse*, pro *esset*, præferat. *Haud clanguescendum esse* habent Leid. 2. et Voss. 1. a m. 2. quum olim *esset* scriptum fuisset. *Aud clanguescendum esse* Port. a m. pr. *haud clanguescendum esse* a m. sec. et, ut Hearne auctor est, Oxon. B. et C. *haud languescendum esse* Harl. 2. et Lipsiens. *aut clanguescendum esse* Voss. 2. Leid. 1. et Hav. Præterea *ignavia esse. Et si sibi* Voss. 1. Leid. 2. et Hav. Verum illud *et* ex var. lect. natum puto, quo indicare voluit librarius, pro *esse*, alios codd. *esset* legere. Vide ad III. 44. § 4. Τὸ *Si* contra exsulat a Lipsiens. quod intercepit prima syllaba sequentis vocis *sibi*. Vide ad XXXIV. 58. § 10.

§ 8 *Visuram regnum fuisse*] Post hæc verba in Voss. 1. lacuna erat quatuor admodum paginarum, quæ vel casu perierunt, vel mala manu excisæ sunt, usque ad hæc verba 'cum legionibus sequebatur,' quæ II. 6. § 6. occurrunt. Mox *viderat*, pro *videat*, Lipsiens. et Hav. *videant* Voss. 2. et Leid. 2.

§ 9 *Aruns Tarquinius et Tullia minor*] Inolevit incuria magis, quam inscitia, mendum, ut *Aruns Tarqui-*

nius legatur, *et Tullia minor*. Quæ lectio si vera esset, et fratrum et sororum minores natu periisse oporteret, virum scilicet et uxorem: siquidem Aruns (quod Livius haud obscure demonstrat) L. Tarquinio frater minor natu fuit: cui et juniorem Tulliam matrimonio locatam credere æquum est, quamquam ejusdem verba id perspicue demonstrant. Si vir igitur cum conjuge exstinctus esset, haud quaquam novo opus fuisset connubio. Verum sic habet, ut major Tullia et Aruns, Tarquiniorum fratrum minor, paucis diebus vita decesserint, quorum interitu sceleratæ sunt postea superstitibus nuptiæ conciliatæ. *Major* igitur *Tullia*, non *minor*, ut omnia, quæ vidimus, habent exemplaria, vera emaculataque erit lectio. *Sabell.* *Major* verius legitur: nam, si Aruns minor natu fuit fratre, quod Dionys. IV. p. 232. scribit, oportuit majorem Tulliam periisse, quæ Tarquinio majori natu nupserat. *Sabell.* Ex Dionysio recte hoc emendavit Ant. Sabell.: *major* enim legendum, a nobis repetitum, quod a quibusdam hoc neglectum vidissemus, et præcipue a Valla. *Glar.* Ex Dionysio et aliis videtur legendum *Lucius*, non *Aruns*, et ex iis etiam quæ ap. Liv. sequuntur. *Ursin.* 'Aruns,' inquit, 'Tarquinius et Tullia major' (sic enim ex Halicarnasseo emendo) 'prope continuatis funeribus cum domos vacuas novo matrimonio fecissent, junguntur nuptiis, magis non prohibente Servio, quam approbante.' Nam verbum hoc *junguntur* non ad Aruntem et Tulliam majorem, sed ad L. Tarquinium et Tulliam minorem, de quibus ante egerat, referri placet. *Brisson.* de Jure Connub. p. 63. Aliter ego, quam Sabell. et Glar. legendum censeo *Lucius Tarquinius et Tullia minor:* et ordo etiam contextus rectius constabit. *F. Sanct.* Vidit et hic Campanus historiæ qualemcumque absurditatem: ideo edidit *Armis Tarquinius*, ex quo, quicumque ille fuit, interpolatrice dextra intrusit Palatino 3. ineptam hanc lectionem. Vid. Sabellicum et Glareanum; quorum emendationibus ut non acquiesco, ita non omnino refragor. *Gebh.* Sane non illi, qui morte sua domos vacuas novo matrimonio fecisse memorantur, juncti fuere nuptiis; nec jungi potuere, utpote mortui. Itaque agnoscenda est hoc loco figura Livio usitata, qua posterius verbum non ad eos, de quibus loquitur proxime, referre assuerit, sed ad remotiores. Sic IV. 48. 'Prensantur a principibus tribuni; pollicendo id gratum singulis, gratum universo senatui fore, sex ad intercessionem comparavere:' nempe principes senatorum, quum tamen proxime nominentur tribuni, aut posset scribere, 'comparati sunt.' II. 28. 'Correpti consules quum, quid ergo se facere vellent, percunctarentur; decernunt, ut delectum quam acerrimum habeant:' ubi sub τῷ *decernunt*, patres intelligit. I. 4. 'Sacerdos vincta in custodiam datur; pueros in profluentem mitti jubet:' sic maluit Livius subaudiendo τῷ *rex*, quum posset alias *pueri missi*, absque τῷ *jubet*, vel *pueri mitti jubentur*. Negari tamen nequit, phrasin, qua utitur Livius, potius respicere debere ad eos qui parricidium admisere, quam ad necatos; ut merito et cum ratione objiciebat idem, qui jam antea nobile sui judicii specimen Livio exhibuit, Perizonius, idque ex auctoribus, qui eandem adhibent, perspicue probabat. Cic. Catil. I. 6. 'Cum morte superioris uxoris domum vacuam novis nuptiis fecisses.' Sall. Cat. c. 15. 'Pro certo creditur, necato filio vacuam domum scelestis nuptiis fecisse.' Val. Max. IX. 1. 5. extern. 'Ipsam dimisit, ut vacuum locum nuptiis puellæ faceret.' Ad quæ licet responderi possit, æque de interfectis, quam interfectoribus, id dici posse, non secus ac 'luctu complere

locum' æque dici queunt, qui lugentur, quam qui lugent, (de quo pater ad v. 29.) nihilominus idem amicus meus leviter putabat sic refici posse: *Ita L. Tarquinius et Tullia minor* (nam sic Mss. omnes) *prope continuatis, &c.* suspicatus, primas duas literas voculæ *ita* absorptas ab fine præced. verbi *implet*; sic, reliquas duas *al* librariis in *Ar* mutantibus, factum τὸ *Aruns*. Et sic solet Livius τὸ *ita* præponere connectendi causa, ut videre est capp. 5. 26. 52. hujus lib. De hoc tu, qui leges, disceptator sede. Certe non tanta vis est, quantam Sabell. Glar. ac Brisson. Livio injungunt. Muret. suo codici annotavit *matrimonio fecissent, L. Tarquinius et Tullia major junguntur; t. v.* Jac. Gron. *Tullia minor* omnes nostri, nisi quod unus Hav. sine dubio ex interpretis glossemate, præferat *Tullia junior*. Tum *Lucius Tarquinius*, pro *Aruns*, ut quidam conjecerunt, Voss. 2. et ita necessario ex Dionysio et aliis legendum esse, Latinius etiam monuit. Mihi Perizonii conjectura non displicet.

Cap. xlvii. § 1 *Infestius cœpit regnum esse*] Non est mihi dubium, quin sit glossema vox *cœpit*. Grut. Vocem *cœpit*, quam scripti nostri constanter servant, invitis codd. omnibus expungere, pessimi exempli esse puto. *Inf. regnum cœpit esse*, alio verborum ordine, habent Harl. 1. et Lipsiens.

Jam enim ab scelere aliud spectare] Secutus sum fidem Pall. 1. ac 3. ejecique *ad*, quod in aliis edd. omnibus hac forma, *ad aliud spectare*. Gruterus. Flor. Rott. Gud. et Voss. 2. *jam enim ab scelere ad aliud spectare*. J. F. Gron. *Ad aliud spectare* etiam Harl. ambo, Leid. 2. Hav. et Port. a m. sec. Similiter etiam Hearne in Oxoniensi B. invenit. Voculam igitur *ad*, a Grutero ejectam, iterum restitui; præsertim quum et alibi ita Livius aliique scriptores loqui soleant. Sup. c. 9. 'Haud dubie ad vim spectare res cœpit.' Inf. ii. 18. 'Parvaque ex re ad rebellionem spectare res videbatur.' xxiii. 6. 'Extemplo plebes ad defectionem ac pars major senatus spectare.' c. 16. 'Quum Hannibal ad portas esset, plebsque Nolana de integro ad seditionem spectaret.' xxiv. 6. 'Extemplo haud dubie ad defectionem res spectabat.' xxxiv. 56. 'Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare.' xl. 1. 'Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare.' Virg. Ecl. iii. 48. 'Si ad vitulam spectes, nihil est, quod pocula laudes.' Colum. vi. 23. 'Utraque devexa sint, ut humorem effundant, spectentque ad meridiem, ut facile siccentur.' Pari modo 'ad aliquid intueri' Liv. dixit l. xxxvi. cap. ult. 'Intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum.' Alibi tamen Livium etiam præpositionem omisisse in hac locutione videbimus ad xxii. 22. Ut in his codd. auctoritate standum sit. Mox *parricidia præterita*, trajectis vocabulis, Harl. 2. et Lipsiens.

§ 2 *Non sibi defuisse, cui nupta diceretur*] Persuadet mihi vet. cod. legendum hic esse *cui innupta diceretur*, tametsi recentior manus *in* particulam suprascripserat; sed procul dubio sincerioris alicujus cod. admonitu. Porro quum se dicit innuptam, indicat se jam in ædes viri transisse; nam hoc significat 'innubere;' quemadmodum ante docuimus ad c. 34. § 4. *Rhen.* Nostri codd. nihil mutant, nisi quod *daretur*, pro *diceretur*, præferat Voss. 2.

Qui habere, quam sperare, regnum mallet] Vir eruditus *exspectare*. Haud absurde: sed cur ingratiis vett. codd. oggeratur, causam non video. Virgil. Æn. iv. 274. 'et spes heredis Iuli.' Liv. xl. 15. 'Ego autem, pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere umquam de eo forsitan debeam.' Sic Demetrius indicans eam spem esse proximi successoris a

patre destinati Persei. XLV. 19. Stratius medicus Eumenis fratrem Attalum monens 'sibi ipsum spem propinquam regni erepturum.' Ne dicam, quam bene *res* componitur *spei*, (id quod frequenter faciunt,) tam bene componi *habere* ac *sperare*. Qui non contentus spe regni præsens illud tractare ac possidere vellet. *J. F. Gron.* Vir eruditus, qui *exspectare*, pro *sperare*, emendabat, est Freinshem. ad Flori lib. I. 7. § 2. ut jam Hearne observavit. Ita autem scribendum conjecit ob loca Flori, I. 7. 'Avitum regnum, quod a Servio tenebatur, recipere maluit, quam exspectare:' et Tac. Ann. I. 7. 'Ne Germanicus habere imperium, quam exspectare, mallet.' Quamvis autem recte a Gronovio refellatur, attamen emendatio illa tantopere Doujatio placuit, ut inlaudabili facinore eamdem totidem verbis descripserit, et, auctoris nomine omisso, sibi vindicaverit, Regiorum Professorum primicerio indignum plagium committens. Omnes codd. mei vulgatum tuentur. Aliud itaque Livio, aliud Tacito ac Floro placuit.

§ 3 *Cui nuptam esse me arbitror*] Pal. 2. exclusit illud *esse*: neque profecto requiritur. *Grut.* Eamdem vocem omisit etiam librarius Harl. 2. Quamvis autem illa non necessario requiratur, non tamen propterea etiam inducenda est. Nam reliqui omnes codd. constanter exhibent. Ordine tamen inmutato, *cui nuptam me esse arbitror* Hav. et omnes editi ante Ald. præferunt. Mox *et virum regem adpello*, pro *et virum et regem*, Lipsiens. et Port. a m. pr.

Eo nunc pejus mutata est res] *Eo et nunc pejus* Harl. 1. Tum *mutata res est* Flor. Voss. 2. Harl. ambo, Leid. 2. Hav. et Port. Sed monstrum lectionis est in Lipsiensi; habet enim *eum nunc pejus munitos, quam istic cum ignavia, &c.* Præterea *quod illic cum ignavia scelus est* Voss. 2. Tandem *Quin vero accingeris* Hav. *Quid accingeris* Lipsiens. *Qui non accingeris* Leid. 2. quod posterius glossæ interpretis acceptum fero.

§ 4 *Peregrina regna moliri necesse est*] Primam vocem Voss. 2. ultimam Harl. 2. omiserunt.

In domo regale solium, et nomen Tarq. creat vocatque] *In domo regali solium* Leid. 2. Tum *creant vocantque* Hav. quod admitti posset, si plurium ac fide digniorum codd. auctoritate niteretur.

§ 5 *Aut si ad hæc parum*] *Ad hoc* Harl. 2. Mox *juvenem concupisci sinis* Leid. 2. invitis reliquis, qui vulgatum servant, nisi quod Leid. 1. librarius inperite voces ita diviserit *conspicis in his*. Tum *Recede, facesse hinc* una voce auctior Voss. 2.

§ 6 *Nec conquiescere ipsa potest*] Spurium quid in illo *potest*. Mallem abesset omnino. Certe eo roboraretur sententia. *Grut.* Pal. 3. *consequiescere*. Parum abest, quin credam fuisse *nec consenescere ipsa potest*. Gebh. Aliud egit Gebh. cum aberrantis librarii vestigia secutus *consenescere*, pro *conquiescere*, scribendum conjecit. Nostri omnes, quibus usus sum, codd. vulgato adhærent. Sup. hoc cap. 'Nec nocte nec interdiu virum conquiescere pati.' XXX. 13. 'Illam furiam pestemque omnibus delinimentis animum suum avertisse, atque alienasse; nec conquiesse, donec ipsa manibus suis nefaria sibi arma adversus hospitem atque amicum induerit:' ubi etiam vide.

Tantum moliri potuisset animo] Ultimam vocem ab Oxon. C. abesse Hearne monet.

Momentum in dando adimendoque regno] *Affirmandoque* Hav. a m. pr. qui etiam *regnum* præfert. Præterea *monumentum* Flor. Leid. 1. *monimentum* Leid. 2. et Harl. 1. Vid. ad v. 52. § 1. *munimentum* Voss. 2. Vid. ad IV. 27. § 4.

§ 7 *Instinctus furiis Tarquinius cir-*

cumire] Liquet ex rasura Pal. 3. fuisse *instrictus*. De quo vide antiquas nostras. *Gebh.* Codd. nostri nihil in ea voce mutant. Vocem *Tarquinius* omittere Oxon. L. 2. Hearne auctor est. Deinde *circuire* solus Port. Vide ad III. 6. § 9.

Prehensare minorum maxime] *Prensare* Leid. ambo, Lipsiens. Hav. a m. sec. (antea vitiose scriptum fuerat *presensare*) et Port. Idque voluisse videtur librarius Voss. 2. qui leviter lapsus *pransare* scripsit. Vide ad IV. 48. § 11. Præterea *novorum*, Voss. 2.

Tum de se ingentia pollicendo] *Omnia de se ingentia* Voss. 2. *tam de se ingentia* Leid. 2. *cum de se ingentia* Flor. Leid. 1. et Harl. 1. Vide ad VI. 23. § 3. Mox *regis* deest in Port. a m. pr. *reis* exhibet Leid. 1. *regem* Hav. a m. sec. Postea *locis ut cresceret impingendo*. Port. a m. sec. et Hav. a m. pr. in quo m. sec. emendatum erat *locis increscere*.

§ 8 *In forum inrupit*] *Irrumpit* Harl. 2. et Hav. Tum *percussis* Port. a m. pr. *perculsis* a m. sec. Vide ad XXXIV. 15. § 2.

§ 9 *Etiam de Servio actum rati*] Vet. lib. *et jam de Servio*. Vere. *Sigon.* Non aliter etiam plerique nostri. XXXVI. 44. 'Et jam classes quoque undique concurrerant.' Sæpissime ita librarii peccarunt: exempla vide III. 6. § 7. c. 37. § 8. IV. 36. § 5. X. 21. § 13. XXI. 37. § 5. XXVIII. 3. § 8. XXXIII. 7. § 9. XXXIX. 10. § 6. et alibi. Vide etiam Bentl. ad Hor. Epist. I. 16. 15. Duk. ad Flori lib. IV. 10. § 3. et Cort. ad Sall. Cat. c. 2. § 1. Frequenter scribæ indocti duas voces conjungendo lapsi sunt: ita *congratulatione* dederunt pro *cum gratulatione*. Vide ad IV. 24. § 7. *duxisset* pro *dux esset:* vide ad IV. 37. § 6. *timuerat* pro *tum erat:* vide ad VII. 2. § 8. *firmaret* pro *firmare et:* vide ad XXI. 21. § 10. *recognitum* pro *re cognitum:* vide ad XXI. 53. § 8. *distrahendoque*, pro *Dis*, vel *Diis trahendoque:* vide ad XXII. c. 2. § 1. *reliquerat* pro *reliqua erat:* vide ad XXIII. 29. § 16. Similia ubique occurrunt. Quædam etiam vide ad III. 71. § 3.

§ 10 *Servum servaque natum*] *Servium* Voss. 2. Leid. 2. et Hav. a m. pr. Sed nihil mutandum. Vide ad c. 40. § 3. Præterea *serva natum* Leid. 2. omnesque editi ante Ald. qui copulam addidit. Et recte. Eam enim habent omnes reliqui, quos consului, scripti. Mox *præter mort.* pro *post mort.* Voss. 2. Denique *sui* abest a Leid. 2.

Non auctoribus patribus] Primam voculam non habet Harl. 2. Tum *patribus auctoribus*, mutato ordine vocum, Lipsiens.

Muliebri dolo regnum occupasse] Scribendum est, *muliebri dono regnum occupasse*. Nam respicit, quod supra dictum est, et quod mox præcessit; 'Quum Tanaquil, peregrina mulier, tantum moliri potuisset animo, ut duo continua regna viro, ac deinceps genero dedisset.' Ibi dicit Livius Tanaquilem genero dedisse regnum; quare hic subdit *muliebri dono*. Rhen. Buslid. cod. pro *dolo*, *dono* habet: ut id regnum, quod a senatu et populo dari solet, mulier sui doni fecerit, quod ego genuinum omnino arbitror. Sermo enim ex contentione ἀντιθέσεως acrior est, et de Tullia æmula Tanaquilis paullo ante hæc verba fecit; 'Nec conquiescere ipsa potest, si, quum Tanaquil, peregrina mulier, tantum moliri potuisset animo, ut duo continua regna viro, ac deinceps genero dedisset; ipsa, regio semine orta, nullum momentum in dando adimendoque regno faceret.' *Nann.* Misc. V. 14. *Muliebri dono* edd. exoletæ, itaque Pall. duo, non *dolo*, quod ceteros libros injuste occupat. *Grut.* Argutentur hoc loco Sigonius et Rhenanus, an regnum dono Tanaquilis ad Servium devenerit, mihi, ut verum fatear, nugari non vacat. Habent quidem Pall.

duo posteriores, ut et Campani ed. *τὸ dono;* sed Pal. primus et ordine et bonitate *dolo,* quod præfero: et, si examinaveris historiam, penes me pronunciabis, quicumque es paullo humanior. Et an non dolus? 'Populum Tanaquil alloquitur, jubet bono animo esse. Sopitum esse regem subito ictu, ferrum haud alte in corpus descendisse.' Et mox: 'Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse.' Quid in re liquidissima me diffundo? Vide etiam reliqua de celata morte, quæ omnia dolos astutiasque mulieris detegunt. Sed tamen est efficax quoque alterum, stabilitque inf. Liv. III. 67. 'Patricium quoque magistratum plebi donum fieri vidimus:' ubi habet Pal. 2. *dono fieri.* Gebh. Quum, utrumque et *dono* et *dolo* admittere sensum, ipse Gebh. fateatur, ego codd. auctoritatem sequor, in quibus tantum non omnibus *muliebri dono;* nisi quod *dolo* sit in marg. Harl. 2. et ad oram Port. pro var. lect. notetur, alios *dollo* legere. *Dono* etiam in omnibus, quas Moguntina antiquiores adhibui, edd. inveni. Præterea *regnum* deest in Lipsiens. *occupasse regnum,* alio ordine, habent editi ante Ald. sed invitis scriptis.

§ 11 *Fautorem infimi generis hominum, ex quo ipse sit*] Arbitrabar ego hic, cum in cod. cuso quidem, sed ante aliquot XC. annos, *favore,* pro *fautorem,* reperissem, utrumque abesse posse, ut ita dicatur *Servius infimi generis hominum,* ut ap. Ter. in Eun. III. 1. 19. 'Rex paucorum hominum est.' Arbitrabar, inquam, ita: nihil tamen audebam statuere, donec in membr. Colon. de quarum bonitate post dicam, nullum earum vocum vestigium exstare deprehendi. Quo factum non negabo, ut, quod ante posueram tantum, nunc etiam non dubitem affirmare, nisi tu forte aliter censeas; quod tamen non futurum inde quoque existimo, quod Ciceronem antea sic locutum video, qui, emendante eruditissimo Victorio, in epist. nescio qua, [ad Att. IX. 15.] 'Vide, quam sim antiquorum hominum.' *Modius,* Novant. Lect. Ep. 30. In cod. ante C. et amplius annos cuso Modius reperit *favore.* Sed rectius et hoc et illud abesse dicit, ut differatur hic *Servius infimi generis hominum;* ut ap. Ter. 'Rex paucorum hominum.' Ita Cic. 'Vide, quam sim antiquorum hominum:' quod in notis ad Epist. memini notare. Denique affirmat, sic penitus exstare in membranis Coloniensibus. XXIII. 39. 'Nolæ senatus Romanorum, plebs Hannibalis erat.' *Gebh.* De genere loquendi, quod viri docti hic restitutum voluerunt, infra dicendum ad III. 38. § 11. unde patebit, id Livio non infrequens fuisse. Nostri tamen, et quibus alii usi sunt, codd. in vulgatum conspirant, nisi quod *secutorem,* pro *fautorem,* manifesto librarii errore præferat Voss. 2. quare nihil mutare sustineo. Præterea *ultimi generis hominum* Harl. 2. et *ex quo ipse natus sit* Voss. 2. Paullo post *infelicitatis,* pro *honestatis,* est in Lipsiens.

§ 12 *Quondam fuerint*] *Fuerunt* Hav. Paullo ante *honera,* pro *onera,* Lipsiens. Vid. ad XXXIV. 40. § 9. Postea *locupletorum fortuna* Hav. *locupletior fortuna* Voss. 2.

Et parata, ubi vellet, egentissimis largiretur] Necessaria particula integrat orationem Fl. *et parata, unde, ubi vellet, egentiss.* ex qua largitiones faceret. *J. F. Gron.* Pariter in Oxon. N. reperit Hearne. Omnes nostri additam voculam non agnoscunt. Præterea *comparata,* pro *et parata,* Voss. 2. *et comparata,* juncta utraque lect. Leid. 2.

CAP. XLVIII. § 1 *Trepido nuncio excitatus*] Pal. 1. *excitus:* non absone. *Gebh.* *Excitus* etiam Harl. 2. Lipsiens. et Hav. Librariis sollemne fuisse, has voces inter se commutare, infra dicendum ad XXVIII. 24. § 4. Tum *extemplo vest.* pro *a vest.* Harl. 2. et Lipsiens. Deinde vocabulum

Tarquini exsulat a Voss. 2.

Aut in sede considere mea] Pall. tres *consedere*. Gebh. Pariter Voss. 2. Lipsiens. et Port.

§ 2 *Quum ille ferociter ad hæc*] Pal. 2. *ferocior*: admodum probo. Caussa patet cuivis. *Gebh.* *Cui ille ferociter ad hæc* Leid. 2. Harl. 2. et Port. *Cui ille ferociter*, duabus vocibus posterr. exsulantibus, Hav. *Quum ille ferociter ad hoc* Voss. 2. Vide ad xxi. 52. § 10. Verum hic unius illius cod. auctoritatem non sequor. Vide ad c. 28. § 8. *ferocior*, quod Gebh. in uno, eoque non optimæ notæ, cod. invenit, nullius eorum, quibus ego usus sum, auctoritate firmatur. Neque rationem video, cur vulgato præferendum sit. Mox, *multo, quam Servium, potentiorem filium* Leid. 2. *Servium* etiam, pro *servum*, Hav. Denique, alio ordine, *satis diu illum* Hav. cum excusis ante Ald.

Et concursus populi fiebat in curiam: adparebatque regnaturum] *Et cum conc. pop. fieret in cur. apparebat regn.* Leid. 2.

§ 3 *Tum Tarquinius, necessitate jam ipsa cogente*] Inserenda hic *etiam* particula; *necessitate jam etiam ipsa cogente*. Rhen. *Etiam* deest Ms. *Lipsius*. Nescio, quid in omnibus fere nostri libb. adversentur Rhenano. Nam et hic Pall. 1. ac 2. excludunt τὸ *etiam*, ab ipso inculcatum. *Gebh.* Quemadmodum Rhen. emendabat, exhibuerunt primæ omnes edd. donec Ald. sine dubio cod. alicujus auctoritate, voc. *etiam* rejiceret. Et sane non modo ea deest in omnibus nostris Voss. 2. Leid. utroq. Harl. utroq. Port. Lipsiens. et Hav. verum neque Hearne se eam reperisse monuit in Oxoniensibus B. C. et L. 2. quare iterum ejiciendam putavi.

Multo et ætate et viribus validior] Pal. 1. *longe multo*. Gebh. Pariter Harl. 2. Lipsiens. et Hav. Verum illud *longe* omnino natum censeri debet ex marginali interpretatione. Sæpe Livius τὸ *multo* comparativis addere solitus fuit. Infra II. 18. 'Patrem multo potius M. Valerium, spectatæ virtutis et consularem virum, legissent.' c. 28. 'Postulare multo minaciter magis, quam suppliciter, ut senatum vocarent.' XXXVIII. 49. 'Multa millia ipso die, plura multo post dies paucos ceciderunt et ceperunt.' Et ita sæpe alibi. Solet eamdem et superlativis jungere. Supra hoc lib. c. 11. 'Novissimum ab Sabinis bellum ortum; multoque id maximum fuit.' Silius, Livii imitator, XIV. 169. 'multo optimus ille Militiæ, cui postremum est primumque, tueri Inter bella fidem.' Vid. Hadrian. Cardinal. de Serm. Latino p. 238.

Medium adripit Servium] Pal. 2. *arripuit*: ut et mox omnes tres *dejecit*. Gebh. *Arripuit* etiam Harl. 2. et Hav. *dejecit* autem Flor. Voss. 2. Harl. 1. Leid. ambo, Hav. Lipsiens. et Port. qui iidem (uno Lipsiensi excepto) cum Harl. 2. etiam postea *rediit*, pro *redit*, præferunt. Præterea *elatum e curia* sine cop. Hav.

§ 4 *Ipse prope exsanguis cum semianimis regio comitatu*] Vet. volumen habet *semianimes*. Neutra lectio germana est ac germana. Tu locum sic restitue; *Ipse prope exsanguis cum, semianime regio comitatu*. Subauditur in illis verbis, *semianime regio comitatu*, participium *existente*. Rhen. Atqui regius comitatus, apparitores et comites, diffugerant. Dionys. ait IV. p. 241. vidisse circa se τῶν αὐτοῦ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, et abisse gementem κρατούντων καὶ παραπεμπόντων αὐτὸν ὀλίγων. Vide igitur, an melius *cum senum minime regio comitatu*. Nisi forte, *Ipse prope exsanguis cum minime regio comitatu domum se recipere. Quum pervenisset ad.* J. F. Gron. Hunc locum corruptum esse jam Gron. vidit. Mihi videntur hæc verba *semianimi regio comitatu* esse glossemata, quæ irrepserunt ex marg. 'Semianimis' fuit expositio τοῦ 'prope exsanguis,' et 'regio comitatu,' τοῦ 'apparitorum

et comitum,' quæ præcesserant. Itaque sic refingendus est hic locus: *Ipse prope exsanguis cum pervenisset ad summum Cyprium vicum*. J. G. Græv. in Epist. ad Nic. Heins. quam edidit Burman. in Syllog. Epistol. tom. IV. p. 96. Codd. nostri nihil mutant; nisi quod *semianimis* sit in Voss. 2. Leid. 1. Harl. utroq. Hav. Port. et Neap. Lat. *semianimus* autem in Leid. 2.

Domum se reciperet, pervenissetque ad summum Cyprium vicum] *Ad locum sum. Cyp. vicum* Hav. *ad sum. Ciprum vicani* Voss. 2. *ad sum. Cos̃ primum vicum* Flor. et Harl. antiq. *ad summum Coñs p̃mum vicum* Leid. 1. *ad summum Ciprum Cos̃ primum vicum* Leid. 2. Sane Ciprius, et, unde ea vox originem habet, *ciprus*, id est, lingua Sabinorum, bonus, non litera Græca, sed Latina, scribuntur ap. Varr. de L. L. IV. p. 38. De vico hoc vide Don. de Urb. Rom. III. c. 9. et Famian. Nardin. III. 15. Ceterum verba præscripta paullo post iterum sequuntur. Verum, quum loco tam vicino non unum aut alterum, sed plura verba, Livium repetiisse, vix verosimile videatur, vel hic, vel infra, præter mentem ejus in contextum inrepsisse videntur. Quid si legamus, *Fit fuga regis, apparitorum atque comitum. Ipse prope exsanguis ab iis, qui missi ab Tarquinio, &c.?* Verum sine librorum consensu nihil constituo.

§ 5 *Quia non abhorret a cetero scelere*] *Quia non abhorreret* Leid. 2. sollemni aberratione librariorum. Vid. ad XXXIX. 52. § 6. Præterea *ab certo scelere* Harl. 2. Et hic error in Mss. sæpe occurrit. Vide ad XXXIV. 26. § 4.

In forum invecta, nec reverita] Vet. *vecta, et non*. Lipsius. *Invecta in forum, nec reverita*, alio ordine, Harl. 2. *invecta, et reverita* Leid. 2. Mox *evocat*, pro *evocavit*, idem cod. qui etiam paullo post τὸ *prima* omisit.

§ 6 *A quo facessere jussa ex tanto tumultu*] *A quo recedere facessere jussa* Voss. 2. Verum τὸ *recedere* natum est ex marginali expositione verbi *facessere*, postea ab inperito scriba in contextum Livii receptum, quomodo *longe multo validior*, pro *multo validior*, in quibusdam codd. esse vidimus hoc cap. § 3. Alia plurima exempla vide ad III. 44. § 4.

Ad summum Cyprium vicum, ubi Dianium nuper fuit] Vox ista *Dianium* nos aliquantisper distulit, distorsitque, quam vix agnoscimus; ut ingenue fatear, quod ignoro. Ceterum quia studiosos juvare in animo est, quod scio, quodque sentio, scribam; meliora mox alius inveniet. Ut igitur ad rem ipsam veniamus, et cum ea congrediamur, 'Dianius,' inquit Pompeius, 'locus Dianæ sacratus.' Ex quibus conjectare licet, 'Dianium' velut Artemisium fuisse, hoc est, lucum Dianæ consecratum, aut locum monomachiæ aptum, qualis fuit in Aricia, ubi rex Nemorensis, et idem fugitivus sacerdos, singulari certamine dimicare solebat. *J. A Cruce*, Annotat. in Varios p. 688. Dianium vetus sacellum, Dianæ sacratum, et caput Vici Scelerati exponit Famian. Nardin. Rom. Vet. III. 15. Perperam *Dianum* Harl. 2. et Leid. 2. *Indianium* Voss. 2. præferunt.

Flectente carpentum dextra in Virbium clivum, ut in collem] Vide, quid sit, quod omnes Mss. libri ita habent, *flect. carp. in dextram jussit aurigam, ut in coll.* Cæterum supra Virbium clivum habitasse Ser. Tullium regem scribit Solinus c. 2. *Sigon.* Omnes ait Sigon. retinere Mss. *flect. carp. in dexteram aurigam jussit.* At Pall. duo meliores adstipulantur vulgatæ: Pal. 2. vero deterior illi. *Gebh.* Clivus iste situe *Virbius*, ut habent Liviani codd. an *Urbicus*, ut vulgo ap. Solin. legitur, et retulit in regiones urbis Onuphrius, an Ὄλβιος, ut Dionysius, an denique *Urbius*, ut sug-

gerunt scripti Solini et Aldinus Livius cum Fl. et Helm. adhuc sub judice lis est. *Virbius* esse vix videtur posse, quippe qui fuerit alibi, et quidem non in urbe, ubi ex hoc uno loco dubio nimis secure eum ponit Cluv. Ital. Ant. III. 4. p. 932. *Orbium* videtur velle Festus: 'Orbius clivus videtur appellatus esse ab orbibus, per cujus flexuosos orbes filia Ser. Tullii regis et L. Tarquinius Superbus gener interfecto rege properaverunt, tendentes una in regiæ domus possessionem. Cœptus est autem iste clivus appellari Orbius, quod, pronus cum esset, per orbes in Æsquiliarum collem duceret: unde Orbius ab ipsis orbibus sic appellatus.' Nomen viri *Orbius* in orat. Cic. pro Flacco, c. 31. Quod jubet nos Sigon. videre, quid sit, quod omnes Mss. habeant, *flect. carp. in dexteram jussit aurigam, ut in coll.* qui sic habent, unus et alter, corruptissimi sunt: omnes alii vulgat. servant. Est tamen aliquid morbi in τῷ *flectente.* Scribe tantisper, *flectens carp. dextra in Orbium clivum*, nempe, is, qui jumenta agebat. Hoc est, dum flectit. Serv. ad Virg. Æn. VI. 351. "Præcipitans traxi mecum,' Dum præcipitarer.' Vel etiam *flectendo;* inter flectendum. *J. F. Gron.* Posset alicui in mentem venire, legendum *Oppium clivum*, ex Varr. de L. L. IV. 15. 'Oppius mons princeps lucum Æsquilinum, lucum Fagutalem sinistra, quæ sub mœrum est. Oppius mons bicepsos simplex. Oppius mons terticepsos lucum Æsquilinum, dexterior via in Tabernola est.' *J. F. Gron.* *Flectere carp. in dexteram*, vel *desteram*, vel *dextram jussit aurigam, ut in collem* Harl. 2. Hav. et Port. Reliqui nihil mutant, nisi quod *flectenti*, pro *flectente*, habeant Flor. Harl. 1. Voss. 2. Leid. ambo, Lipsiens. et Neap. Lat. ut et edd. Aldina priores; et *Verbium clivum*, pro *Virbium*, Lips. *Urbium clivum* Harl. 1. Voss. 2. Leid. 1. et ed. Aldi: quorum *flectenti* recepi, quamvis vel sic nondum locum sanatum putem. Non satisfacit enim Doujatius, qui *flectenti* referebat ad Tulliam, cui, cum flecteret, id est, flecti ad dextram carpentum juberet, auriga jacentem Servium ostenderit: *flectente* autem figurate, licet duriuscule, intelligi posse existimabat de dextra via, quæ cogeret carpentum flectere. Donec melius quid succurrat, ego Gronovii conjecturam probabo. Præterea codd. nonnullorum lectio *Urbium clivum* suadet, ut *Orbium* veram lect. esse censeam, præsertim cum viri docti in scriptis Dionys. Halic. etiam Antiq. IV. 242. Ὄρβιος, pro Ὄλβιος, repererint. Certe *Virbius clivus* defendi nequit, utpote quem prope Bovillas fuisse Persius docet Sat. VI. 55. ejus Scholiastes autem d. l. 'quatuor millibus ab urbe' esse monuit, 'qua iter est ad *Ariciam*:' ubi non male Cluv. Ital. Antiq. III. 4. p. 930. *quatuordecim millibus* emendandum censuit: ipse enim Schol. Bovillas vicum esse 'ad undecimum lapidem Appiæ Viæ' eodem loco monet. Eo autem remotior ab urbe erat clivus Virbius inter-Bovillas et Ariciam. Defendendæ vulgatæ hujus loci Liviani lectioni jure prætexi nequit, olim quidem tempore Servii Tullii ac Tarquinii Superbi clivum Virbium ad quartum lapidem Esquiliis vicinum fuisse, verum postea, una cum urbis mœnibus prolatum ad colles Aricinos migrasse, quæ Is. Vossii sententia est. de magnit. Rom. Vet. c. 4. Hæc enim gratis ponuntur, neque aliunde, nisi ex corrupto hoc Livii et æque corrupto Scholiastæ Persii loco, probari possunt.

Ut in collem Esquiliarum eveheretur] Antiqua lectio *in collem Esquiliarium*. Rhen. *Esquiliarium* habent vett. libb. *Sigon.* *Esquilliarum* Hav. Tum *veheretur* Voss. 2. Mox *resistit pavidus* Hav. *restitit pavide* Leid. 1. Tandem

jacentem . . . *ostendens*, pro *jacentemque* . . . *ostendit*, Voss. 2.

§ 7 *Monumentoque locus est, quem Sceleratum vicum vocant*] *Quem* pronomen asinus aliquis adsuit: quum simpliciter Livius scripserit, *monumentoque locus est*, *Sceleratum vicum vocant*. O castigatorem infelicem! *Rhen.* Dionys. hunc vicum primum *Beatum*, post *Sceleratum* appellatum esse tradit IV. p. 242. Οὗτος ὁ στενωπὸς Ὄλβιος καλούμενος πρότερον ἐξ ἐκείνου τοῦ δεινοῦ καὶ μυσαροῦ πάθους ἀσεβὴς ὑπὸ Ῥωμαίων κατὰ τὴν πάτριον γλῶτταν καλεῖται. Recte. Nam Cyprium, bonum significat, auctore Varr. de L. L. lib. IV. p. 38. 'Vicus Cyprius,' inquit, 'a Cypro, quod ibi Sabini cives additi consederunt, qui a bono omine id appellarunt. Nam Cyprum Sabine Bonum. Prope hunc vicus, Sceleratus dictus a Tullia Tarquinii Superbi uxore,' &c. *Sigon.* Lectionem, quam Rhen. recte rejecit, servant tamen Voss. 2. Harl. 2. Leid. 1. Hav. et Port. Et Oxoniensibus etiam B. et L. 1. ut Hearne auctor est. *Locus est. Sceleratumque vicum appellatum*, Leid. 2. Soli Harl. 1. et Lipsiens. veræ scripturæ favent. In quo tamen adstipulantes habent edd. antt. ante Ald. qui primus voculam *quem* addidit. Ceterum ex illis, quæ Sigonius notavit, constat, ipsum credidisse, 'vicum Cyprium' a Dionysio Ὄλβιον vocari, et Cyprium ac Sceleratum eumdem esse: quod utrumque numquam persuadebit. Verosimile enim non videtur, Dion. nomen 'Cyprius,' quod 'bonum' lingua Sabina notare dicitur, Græca voce Ὄλβιος, id est, 'beatus,' reddidisse, non addita admonitione, verum ejus nomen lingua Græca id notare, ut alias facere solitus est, et mox facit, cum vocem 'Sceleratus vicus' per vocem ἀσεβὴς interpretatur. Præsertim cum alibi Cyprii vici mentionem faciens Dionys. ipsum illud nomen adhibuerit. Locus exstat lib. Antiq. III. p. 160. Ἔστι δ' ἐν τῷ στενωπῷ τῷ φέροντι ἀπὸ Καρίνης κάτω τοῖς ἐπὶ τὸν Κύπριον ἐρχομένοις στενωπόν. *Est autem in vico, qui fert a Carinis deorsum eos, qui ad Cyprium vicum eunt.* Accedit, summæ auctoritatis cod. Dionysii Vaticanum, cujus excerptis nuper J. Hudson. usus est, pro Ὄλβιος, exhibere Ὄρβιος; atque ita concidere unicum a Sigonio ad sententiam suam adstruendam productum argumentum ex similitudine significationis utriusque vocis Cyprius et Ὄλβιος. Præterea Cyprium vicum a vico Scelerato diversum, et potius vicum Sceleratum in clivo Orbio, quæ loca aperte hic Livius distinxit, quærendum esse, evincunt inter se conlata loca Varronis de L. L. IV. p. 38. quem Sigon. ipse laudavit, et Festi in voce 'Orbius clivus,' quem Gron. paullo ante § præc. ad partes vocavit. Neque est, quod Donat. de Urb. Rom. III. 9. et Fam. Nardin. in Rom. Veter. III. 15. dissensum agnoscant inter Varronem 'vicos Cyprium et Sceleratum' diversos facientem, et Dionysium eosdem confundentem. Ipsis enim inposuit interpres Latinus, 'Cyprius vicus' vertens, qui in Græco contextu ὁ στενωπὸς Ὄλβιος vocatur. Hunc itaque si consuluissent, scribere numquam potuissent vel Donatus 'Vicum Cyprium et Sceleratum aperte unum clamat Dionysius:' vel Nardinus 'Dionysius vicum Sceleratum et Cyprium pro eodem ponit.'

Contaminata ipsa respersaque] *Cont. ipsaque respersa* Voss. 2. *cont. ipsa sparsaque* Harl. 2. Deinde *tulisset* Leid. uterq. et Harl. 1.

§ 8 *Ceterum id quoque ad gloriam accessit*] Vir clariss. suis ad me literis suspicatur legendum esse *cessit*; atque ita etiam Curt. Livii imitatorem, locutum docet III. 6. § 18. 'Cum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat.' Sed utriusque loci, Curtiani ac Liviani,

sententiam disparem esse, nullus non facile videt. Insuper, *Ceterum quoque id ad gloriam*, et supra *ita etiam ut bono*, utrobique, ordine vocab. mutato, præfert Leid. 2. Mox *annos quatuor LX.* Flor.

§ 9 *Tam mite ac tam moderatum imperium*] Particula *tam* secundo loco omittitur in Hav. a quo etiam abest mox τὸ *eum*: ut voluisse videatur *ipsum deponere id tam mite, &c. in animo habuisse.* Sed nihil mutandum esse reliquorum consensus in receptam lect. evincit. Præterea *quia vivus*, pro *quia unius e.* Port. a m. sec. *cum vivus e.* Harl. 2. Ductuum similitudo effecit, ut *unius* et *vivus* ab indoctis librariis confunderentur. Mox *auct. tradunt*, pro *auct. sunt*, Hav. Sed frustra.

Nisi scelus intestinum] Flor. *ni scelus intestinum.* J. F. Gron. Similiter præferunt non modo omnes, quibus usus sum, codd. scripti, sed etiam typis excusi antiquiores usque ad Paris. a. 1573. in qua demum τὸ *nisi* obviam fuit.

Cap. xlix. § 1 *Inde L. Tarquinius regnare occepit*] *Cœpit* Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. et Hav. cum edd. Aldina prioribus. Quomodo etiam infra in uno cod. peccabatur iv. 37. § 3. In Leid. 1. etiam ab initio quidem *cœpit*, sive *cepit*, scriptum fuerat, sed eadem mox manus *occepit* substituit. Et recte. Verbum enim 'occipere' passim ap. Liv. occurrit. Vid. ad xxxi. 50. § 6.

Cui Superbo cognomen facta indiderunt, quia socerum, &c.] Vox *quia* non facit pro mente Livii: utique quum Mss. Pall. infra non agnoscant *que* ad illud *primoresque Patrum.* Ut velit scilicet, Tarquinio Superbi nomen datum, non ob duo tantum scelera, sed plura. Nam, initio sane regni non statim vocatum Superbum, innuunt ea, quæ sequuntur c. 50. 'Haud mirum esse, Superbo ei inditum Romæ.' Luculenter de eodem Latinus Pacatus ad Theodosium Paneg. c. 20. 'Humanitas tam clara in imperatore, quam rara. Nam quum indiscreta felicium pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit et abundare fortuna, et indigere arrogantia; cujus quidem ita majores nostros semper pertæsum est, ut graviorem semper putaverint servitute contemtum: ejusque impatientia sint coacti, post bellatores Tullos, Numas sacrificos, et Romulos conditores regnum usque ad nomen odisse. Denique ipsum illum Tarquinium exsecratione postrema hoc damnaverunt maledicto; et hominem libidine præcipitem, avaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocaverunt Superbum, et putaverunt sufficere convicium.' *Grut.* Freinshem. non recte ad Livii verba adtendit, quum in Not. ad Flor. i. 7. § 1. scriberet, Livium cognominis Superbi hanc rationem reddidisse, quod insepultum socerum abjecerit: quum Livius aperte non *factum indidit*, sed *facta indiderunt*, dicat, quæ deinceps etiam plura subjicit. Vid. Dukerum ad d. loc. Flori. Ceterum vocem *quia*, quam Grut. nescio quam ob caussam, ad mentem Livii non facere pronunciat, ideoque delendam censet, agnoscunt omnes, quos consului, codd. Mox *dicitans*, pro *dictitans*, est in Leid. 2.

§ 2 *Primores Patrum, quos Servii rebus*] Scribendum est *primoresque Patrum, quos.* Pendet enim adhuc sententia. Et altera ratio est, cur Superbus fuerit appellatus. *Rhen.* Tolle copulativam, ignoratam scriptis omnibus, ignoratam editis ab Andr. usque ad Frob. Cœlii Curionis additamentum est. Nec duæ solum caussæ, quare Superbus sit appellatus: subjungitur tertia et deinde plures. *J. F. Gron.* Copulam non Cœlio Curioni, sed Rhenano acceptam ferendam esse, adposita ejus nota evincit: ex cujus emend. ita

Basil. in officina Froben. editum est 1535. jam anno quarto decimo, priusquam Livius ex recensione Cælii Curionis in lucem exiret. Eamdem autem copulam nesciunt omnes nostri codd. præter Flor. et Leid. 1. In verbis seqq. *interficit*, pro *interfecit*, præfert Hav.

Ab se ipso adversus se exemplum capi posse, armatis corpus circumsepsit] *A se ipso* Leid. 2. et vetustiores excusi usque ad Ald. qui, concinentibus scriptis, primus *ab se ipso* reposuit. Tum *posse capi*, trajectis dictionibus, Hav. Insuper, *Corpus circumsæpsit* Flor. *armatis copiis circ.* Lipsiens. quæ lectio aperte ex ignorantia scribæ promanavit; qui forsitan existimavit, *armatis* ita simpliciter dici non posse, quum tamen alibi etiam Livius pari modo locutus sit. Ita XXXII. 39. 'Quod armatus ipse armatisque septus, quum inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in colloquium venisset.' Ubi 'armatos' vocat, quos paullo ante 'satellites armatos' vocarat. Vide Jac. Gron. eo loco. Et iidem etiam armati satellites hoc loco intelliguntur, ut ex subjunctis vocibus *corpus circumsepsit* constat. Satellites enim custodes corporis vocantur, et ad custodiam corporis adsciti dicuntur. Curt. IV. 13. 'Non tamen quisquam e custodibus corporis intrare tabernaculum audebat.' V. 11. 'Tibi tabernaculum statue, nos corporis tui custodes esse patiaris.' c. 2. 'Idem Amyntas adduxerat quinquaginta principum Macedoniæ liberos adultos ad custodiam corporis.' VI. 4. 'Agitasse Darium, custodiam corporis sui contra jus fasque peregrino militi tradere.' Just. II. 8. 'Obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium.' XII. 12. 'Nunc quoque, ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantum se, verum et illis crediturum.'

§ 3 *Neque enim ad jus regni quidquam, præter vim, habebat*] Atqui si hic Lucius filius erat Tarquinii Prisci, ut credidit Livius, videtur aliquid juris habuisse. Quod si quis dicat, jus regni erat in populi potestate; quid ergo populus Tarquinio non eripuit? *Glar.* Vocula *enim* abest a Lipsiens. Mox *nec populi jussu* præferunt antiquissimi, quos vidi, excusi. Et id admitti posset, licet addatur 'neque auctoribus patribus.' Vide ad IX. 9. § 14. Recte tamen hic Aldus *neque populi jussu* substituit. Nam in eam scripturam consentiunt omnes codd. nisi quod unus Lipsiens. errore scribarum exhibeat *in populi jussu*. Ceterum Glareanus hic admodum iniquus in Livium est. Quamquam enim Livius credidit, Superbum Prisci Tarquinii filium fuisse, attamen recte dicere potuit, Superbum ad jus regni nihil, præter vim, habuisse. Regia enim dignitas Romæ non erat hæreditaria, sed populum eam, cui vellet, concessisse, vel Tarquinii Prisci exemplo constat, quem populus Romanus, præteritis Anci Marcii liberis, ingenti consensu regnare jussit. Vide Liv. I. 35. Vere itaque injustus rex erat, licet regis filius, quia, ut Livius addit, neque populi jussu, neque auctoribus patribus regnum obtinuerat. Neque jure objici potest, ut Glar. idem fecit, Quid ergo populus Tarquinio regnum non eripuit, si in ejus potestate jus regni fuit? Quo minus enim id facere tentaverit, obstitit potentia Tarquinii, cui multi patrum ac civium potentiorum, in quos invitos omnia onera reipublicæ a pauperibus Servius inclinarat, favebant, et qui insuper corpus armatis circumsepsit more tyrannorum.

§ 4 *Eo accedebat, ut in caritate civium*] *Eo accidebat* Lipsiens. Librarios frequenter duo illa verba 'accidere' et 'accedere' in codd. manu exaratis confudisse, infra dicetur ad XXI. 10. § 12. Mox vocula *in* exsulat ab Haverk.

§ 5 *Perque eam caussam occidere, in exsilium agere, bonis multare poterat*] Nihil moveo: sic enim libb. quos vidi; constatque sensus. Sed idem non modo constabit, verum et non paulo augebitur, si τὸ *poterat* recidamus. Parum enim ei fuit potuisse: fecit, quod potuit, acrius, quam debuit. *J. F. Gron.* *Per eam caussam* Leid. 2. Tum *in exsilia agere* Hav.

§ 6 *Ita Patrum præcipue*] In scripto cod. legitur, *Præcipue ita Patrum.* Rhen. Similiter omnes antiquiores edd. pro quo primus Ald. recepit id, quod nunc vulgo exstat. Aldo adsentiunt omnes nostri codd. nisi quod *Item Patrum præcipue* solus præferat Leid. 2. Mox *eligere*, pro *legere*, Voss. 2. a m. pr. Vide ad II. 1. § 10. Et paullo post *indignaretur*, pro *indignarentur*, Harl. 3. Tandem vox *ordo* exsulat a Leid. 2.

§ 7 *Hic enim regum primus traditum a prioribus morem*] Ita recte editum Basileæ ex officina Froben. 1531. Omnes non modo edd. quas vidi, priores, sed codd. etiam Flor. Harl. ambo, Leid. ambo, Lipsiens. Port. Hav. et Neap. Lat. præferunt *primus, ut traditur*, quam scripturam in Oxon. L. 1. sibi obviam fuisse Hearne monuit. Etiam *primoribus*, pro *prioribus*, Hav. Vide ad XXXVII. 43. § 10. Tum, *quia domesticis consiliis*, vocula ab initio addita, idem Hav. Præterea *rempub. dom. consiliis*, alio verborum ordine, edd. ante Ald. qui ordinem ita inmutavit, ut nunc vulgo exstat, adsentientibus, quibus usus sum, membranis vett.

§ 8 *Latinorum sibi maxime gentem conciliabat*] *Maxime gent. sibi conc.* Harl. 2. et Lipsiens. *sibi gent. maxime conc.* Hav. *maxime sibi gentem conc.* Port. Paullo post *operibus*, pro *opibus*, Leid. 2. Vide ad VIII. 16. § 4.

§ 9 *Octavio Mamilio Tusculano*] Si nomen gentis hujus est 'Mamilius,' ut Dionys. et Fest. scribunt, ergo 'Octavius' prænomen est, quod alias Octaviæ gentis est nomen. Quia vero nusquam prænomina loco nominum usurpata sunt, propterea suspicor, ne *Octavo Mamilio* sit legendum; ut Octavus sit prænomen, periade ac in viris Quintus, Sextus, Decimus; et in feminis Prima, Secunda, Tertia, Quarta, Quinta, auctore Varrone de L. L. VIII. p. 113. Livius etiam post III. 29. 'L. Mamilio Tusculano' datam civitatem scribit. *Sigon.* *Octavo Mamilio Tusculano* scripsit Sigon. sic scribendum monuit et Carrio. Sed omnes libb. et vett. editt. *Octavio.* Causantur, ut Quintus, Sextus, Decimus, ita Octavus prænomen esse; Octavius vero nomen gentile. Sed alia ratio est Romanorum nominum, alia reliquæ Italiæ: horum videas prænomina, quæ Romanis familiarum vel gentium nomina sunt, ut observavit Gerardus Vossius filius, brevia gaudia nostra, ad Vell. II. 16. 'Marius Statilius' præfectus equitum Lucanorum XXII. 42. 'Decius Magius' XXIII. 7. quem perperam *Decimum* facit Sigonius; et ibidem 'Marius Blosius,' quem idem *Marcum*, vel *Manium* fingit. *J. F. Gron.* *Octavo Mamilio* se invenisse in Pal. 1. tum hic tum inf. II. 15. § 7. ad posteriorem locum Gebh. notavit. Ex nostris solus Leid. 2. *Octavo Mamilio* hic præfert. Reliqui omnes *Octavio Mamilio* exhibent non tantum loco quem præ manibus habemus, sed præter Leid. 1. etiam inf. II. 15. et 18. quod recte probat Gron. Ita passim ap. Dion. Hal. l. IV. V. et VI. Ὀκτάϊος, vel Ὀκταούϊος Μαμίλιος vocatur; quæ scriptura constanter servatur in codd. ejus Mss. quos viri docti consuluerunt. Nescio itaque, quanta fides habenda sit Lud. Carrioni, qui Emend. I. 1. *Octavo* in antiquissimis Livii membranis reperiri, eodemque modo id nomen aliquot locis apud Dionys. in regio exemplari exarari monuit. Eidem adsentit Andr. Schottus Obs. Human. III. 17. Hinc neque conatum

Pighii probo, qui ap. Valer. Max. I. 8. ex. 1. unius cod. Atrebat. auctoritate *Mamilius Octavus*, pro *Octavius*, reponebat; cujus inceptum nullus etiam sequentium doctorum interpretum probavit. 'Octavius Mamilius' etiam vocatur Ciceroni ad Attic. IX. 10. et de Natur. Deor. II. 2. Pariter 'Octavius Metius' est X. 41. ubi tamen Sigon. non eodem modo mutasse, quum eadem sit ratio, demiror. Recte autem Gron. monuit, aliam rationem esse prænominum Romanorum, aliam reliquorum Italorum. Quædam vide ad c. 23. § 4. et ad IX. 26. § 7. etiam quæ Gron. monuit prima ed. notarum in Liv. ad XLIV. 40. Insuper *Mamlio* Port. a m. sec. *Manilio* Voss. 2. Lipsiens. et Hav. Vide ad III. 18. § 2.

Ab Ulysse Deaque Circe oriundus] *Ab Ulixe* Voss. 2. Leid. uterq. Harl. uterq. Port. et Hav. qua ratione frequentissime hoc nomen in membranis optimæ fidei exarari solet. Vide viros doctos ad Nason. Epist. Heroid. I. 1. Deinde *Deaque Circa* Florent. Leid. 1. et Harl. 1. Latina terminatione, qua potius, quam Græca, Livius passim uti solitus est. Eadem, etiam in ipsa hac voce, aliis optimis scriptoribus in usu fuit. Vide Voss. Gramm. IV. 2.

Ei Mamilio filiam nuptum dat] *Nuptu dat* Voss. sec. *nuptuique dat* Harl. 2. *nuptui dat* Hav. Sed nihil mutandum. Liv. XXIII. 2. 'Quippe qui liberos ex Ap. Claudii filia haberet, filiamque Romam nuptum Livio dedisset.' Terent. in Andr. II. 1. 1. 'Quid ais, Byrria? daturne illa Pamphilo hodie nuptum?' In Adelph. III. 2. 47. 'Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat, Periit: pro virgine dari nuptum non potest.' In Phorm. IV. 5. 8. 'Dicat, eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat.' Plaut. in Cistell. I. 1. 44. 'At satius fuerat, eam viro dare nuptum potius.' Suet. in Aug. c. 63. 'Juliam primum Marcello, Octaviæ sororis suæ filio, tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippæ nuptum dedit.' Val. Max. IV. 4. ex. 9. 'Taceo enim, quod princeps civitatis filiam ei nuptum dedit, cujus penates tam jejunos pecunia videbat.' VII. 1. ex. 1. 'Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium ac triumphalem, et quartum prætorium videret: utque tres filias nuptum daret, earumque subolem sinu suo exciperet:' quo utroque loco videndi sunt eruditi commentatores. Et Ulpian. l. XI. § 3. ff. Quod falso tutore, 'Julianus libro XXI. Digestorum tractat, an etiam in patrem debeat dari hæc actio, qui filium minorem duodecim annis nuptum dedit?' Similiter 'nuptum collocare' Cæsar dixit B. G. I. 18. 'Ipsum ex Helvetiis uxorem habere: sororem ex matre et propinquas suas nuptum in alias civitates collocasse:' ubi alia exempla ex JCtis laudavit Claccon. Eadem locutio restituenda est Columellæ de Re Rust. IV. 3. 'Minorem deinde filiam nuptum collocasse in dimidia parte reliqui agri.' Ita legit præstantissimus codex Sangerman. Vulgo editur *nuptui collocasse*. Primo hic ap. Liv. scriptum fuerat, *nuptū*. Mox, virgula omissa, *nuptu*, ut habet Voss. 2. Quod aperte vitiosum alii mutarunt in *nuptui*.

CAP. L. § 1 *Quum in diem certam*] *Tum in diem certam* Lipsiens. *tum* et *cum*, vel *quum*, passim in libris scriptis confundi solent a librariis. Vide ad Epitom. Liv. l. XLVIII. circa finem.

§ 2 *Conveniunt frequentes prima luce*] Vocem *frequentes* deesse in Oxon. L. 1. auctor est Hearne. *frequenter* præfert Lipsiens. Vulgatum probum est. Mox c. 52. 'Indictum junioribus Latinorum, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes adessent.' II. 45. 'Frequentes in prætorium conveniunt, poscunt pugnam,

postulant ut signum daretur.' Et ita sæpissime tum Livius, tum alii scriptores. *Conv. prima luce freq.* vocabulis trajectis, est in Leid. 2.

Tota die in concilio] *Toto die* Flor. et Harl. uterq. Inf. xxvii. 13. 'Ut prœlio per diem totum infeliciter tolerato tristior iis irati ducis oratio esset.' Ubi vide quæ notantur. *In consicilio* habet Lipsiens. Vide ad c. 8. § 6.

§ 3 *Haud mirum esse, Superbo inditum Romæ cogn. esse*] Vet. lect. *Haud mirum esse, Superbo ei inditum.* Rhen. Et hæc Curionis sinistra cura. Ante illum nusquam τὸ *ei:* nec agnoscunt manu exarati. Ergo inducatur. *J. F. Gron.* Primus, non Curio, at Vascosanus τὸ *ei* in contextum recepit; sed præeunte Rhenani cod. quod recte iterum Gron. induxit. Abest enim ab omnibus codd. nostris; nisi quod *Romæ ei nomen* sit in Flor. neque se in Oxon. L. 1. reperisse Hearne testatus est. Præterea vocem *Romæ* a quibusdam libb. exsulare idem Hearne auctor est, quam tamen nostri omnes, calamo et manu exarati, servant. Tandem *nomen*, pro *cognomen*, habent Florent. et Leid. 2.

Jam enim ita clam quidam mussitantes, vulgo tamen, eum adpellabant] Mihi is locus perpetuo suspectus fuit; neque sine causa. Pugnant enim inter se 'quosdam clam mussitantes,' et 'vulgo eum appellasse Superbum.' *Vulgo* enim dicitur, quod a nemine non jactatur; *a quibusdam* dicitur, quod a paucis. Recte igitur ad istum modum lib. Buslid. *jam enim quidem clam ita mussitantes*, dictione *quidam* mutata in *quidem*, ut intelligeremus, clam quidem ita eum vocitari, sed tamen passim. *Nann.* Miscell. v. 15. Rectè hanc Nannii emendationem Grut. recepit. Eamdem probant codd. nostri, nisi quod *quidam* supersit in Flor. et Harl. 2. Voces *quidam* et *quidem* sæpe in codd. vett. confunduntur. Vide ad xxxix. 17. § 5. Tum *musitantes* scribunt Flor. Leid. uterq. Lipsiens. Port. et Hav. prava posteriorum temporum orthographia. Mox *appellant* Port. Denique τὸ *esse* non adparet in eodem Port. et Lipsiens.

§ 4 *Ipsum, qui concilium indixerit*] *Indixerat* Voss. 2. Leid. 1. Harl. 2. Hav. Lipsiens. et Port. *consilium* vero Voss. 2. Leid. ambo, et Hav. Vide ad cap. seq. in princ. Paullo ante *a domo*, pro *ab domo*, Voss. 2. et Leid. 2.

Cui enim non adparet] Adhuc pendet sententia per verba infinita. Præcessit 'superbius esse, non adesse, tentari:' itaque scribendum hic *apparere. Cui enim non apparere.* Rhen. Emendationi Rhenani favent Flor. a m. pr. Leid. uterq. Harl. vet. et Lipsiens. At reliqui nostri cum Neap. Lat. damnatum *adparet* male retinent.

§ 5 *Quod si sui bene crediderint cives*] *Quod si sui ei cred.* ad oram Livii conjecit Anton. Periz. Sed male. Vulgatum inlustravit Gron. ad Sen. de Brevit. Vitæ c. 18. Mox *si cred. illud est, non rapt. parr. credere* Leid. 2.

Credere et Latinos: quamquam ne sic quidem alienigenæ deberent] Meo periculo distingue, et lege, *credere et Latinos* (*quamquam ne sic quidem alienigenæ*) *debere.* Infinitis locis infinitam hujusmodi orationem additamentis suis fulcire sunt aggressi; quorum acervum congessimus in Obss. Cæterum, quo minus dubites, scito *debere* plane in Flor. legi. *J. F. Gron.* Omnino probanda emendatio Gron. quamvis ex omnibus nostris solus Hav. eam firmet. Eamdem lectionem in Oxoniensibus L. 1. et N. sibi obviam fuisse Hearne testatur. Orationes infinitivas sæpissime librariis displicuisse, ideoque inperite ab iis corruptas esse, præsertim in scriptis Livii codd. multis exemplis ad hunc locum congestis olim docuerat Gron. in prima nott. ed. quæ, non contemnenda mantissa aucta, deinde transtulit in Obs. ii. 14. Add. Rhen. inf. ad Liv. iii. 8. § 1. Sigon. ad ii. 54.

§ 7. Gebh. ad I. 12. § 1. Gron. ad VI. 27. § 10. Similia ejusdem erroris exempla frequentissime in codd. scriptis occurrunt. Vide quæ notantur hoc lib. c. 40. § 2. et ad c. 58. § 3. II. 23. § 13. c. 45. § 3. c. 50. § 3. c. 55. § 5. c. 58. § 5. III. 65. § 9. IV. 13. § 4. c. 39. § 2. c. 54. § 9. VI. 39. § 10. IX. 22. § 3. XXI. 53. § 5. XXII. 40. § 7. XXIII. 27. § 2. XXVII. 50. § 5. XXXVI. 26. § 3. XXXVII. 15. § 2. c. 20. § 8. XXXVIII. 14. § 8. c. 40. § 10. XLV. 19. § 10. et aliis locis pluribus. Præterea *etiam Latinos*, pro *et Latinos*, Harl. 2. Vide ad XXII. 47. § 9. Tum, *quamquam nec siquidem* Voss. 2. *quicquam nec sic quidem* Leid. 2. *quamquam nec sit quidem* Hav. *quamquam nec sic quidem* Harl. 2. De quo errore, in scriptis ubique obvio, vide ad c. 10. § 3. Vox *quidem* non comparebat in Lipsiens.

§ 6 *Sin suos ejus*] *Si*, pro *Sin*, Port. et Hav. Vide ad IV. 5. § 6. *Si in suos ejus* Voss. 2. Leid. 1. et Lipsiens. *Si et suos ejus* Harl. 2. Quæ lectiones, licet et ipsæ vitiatæ, verioris tamen scripturæ vestigia quædam servant. Mox *qui cum alii super alios* idem Harl. 2. Denique *portendisse*, pro *portendi*, Leid. 2. Sed ultimæ literæ perperam repetitæ sunt ex voce seq.

Domum suam quemque inde abituros] Τὸ *inde* abest a Leid. 2. *habituros* autem, pro *abituros*, exhibent Leid. 1. Lipsiens. et Hav. perperam præposita adspiratione. Vide ad XXII. 59. § 19. Mox *nec magis*, pro *neque magis*, est in Hav. Tum *diem consilii* in Leid. 1. Vide ad c. seq. § 1. Hinc τὸ *ipse* deficit in Hav. Tandem *indixit*, pro *indixerit*, obvio passim errore, habent Neap. Lat. et edd. Aldina antiquiores. Primo scriptum fuerat per compendium *indix'it;* sed librarius currente calamo adpictam notam addere oblitus est; vel eadem dilutiore atramento scripta aut aliam ob caussam oculos ejus fugit. Simili errore in Leid. 2. exaratum est *dissereret*, pro *dissereret*, hoc cap. § 7. et *abfuit*, pro *abfuerit*, cap. seq. § 4. Vide plura ad XL. 14. § 10. *indixerat* est in Leid. 2. *dixerit* in Leid. 1. Forte scriptum fuerat *idixerit*. Primam autem literam cum supra scripta nota intercepit ultima vocis præced. Vide ad XXXVII. 41. § 8.

§ 7 *Opes domi nactus, quum maxime dissereret*] *Opes dominatus, quum* Leid. 1. Lipsiens. et Port. a m. pr. manifesto scribarum lapsu, qui, unica litera extrita, duas diversas voces in unam conjunxerunt. Præterea *disseret* Leid. 2. Vide ad § 6. hujus cap.

§ 8 *Aversi omnes ad Tarq.*] *Adversi omnes* Voss. 2. Leid. 2. et Hav. Male. *Aversi*, nempe ab audiendo Turno Herdonio. Vide ad I. 40. § 7. et ad XXXV. 31. § 1. Mox *admonitus*, pro *monitus*, Harl. 2.

Quod id temporis venisset] [Vide Lectt. Varr.] Illud *fuisset* Florent. potius adscribo erranti librario. Simili enim modo *futuram*, pro *venturam*, datum erat in cod. scripto II. 56. § 5. ubi vide. Conjecturæ tamen Gronovii non nihil favet Hav. exhibens *quod ad id temp. ven.*

Cura reconciliandi eos in gratiam moratum esse] *Et cura rec.* Leid. 2. Tum *rec. eos in gratia* Hav. Male. Cic. pro Dom. c. 50. 'Inimici in gratiam reconciliabantur.' Ultimam litera τὸ *gratiam* intercepit prima sequentis. Quin eadem neque in voce sequenti salva in omnibus Mss. fuit: *oratum* enim, pro *moratum*, præfert Leid. 1. prima litera itidem intercidente ob ult. vocis præced. Vide ad II. 44. § 6.

Quia ea res exemisset illum diem, postero die acturum] *Quia res exem. eum diem* Leid. 2. *quia hæc res* Hav. Deinde *illum diẽ act.* Voss. 2. omissis duabus vocibus negligentia scribæ, cui caussa exstitit repetitio τῶν *diẽ*, id est, *diem*, et *die*.

§ 9 *Ne id quidem ab Turno tulisse*

tacitum ferunt] Vet. lib. *Ne id quidem Turnum tul. tac. ferunt*. Recte: nam in priore lectione *tulisse* ad Superbum, in hac ad Turnum refertur; quo fit oratio rectior. Nam addit, 'dixisse enim.' Sic VII. 1. 'Non patientibus tacitum tribunis.' *Sigon.* Vet. *abs Turno tulisse tacitum*. Lipsius. Adfert Sigon. ex veteri suo *Turnum tulisse*, probatque; et minus recta ei videtur oratio, si *tulisse* ad Superbum referatur. At non ita visum Livio, qui similiter III. 45. 'Ferro hinc tibi summovendus sum, Appi, ut tacitum feras, quod celari vis.' Cic. ad Att. II. 3. 'Cæsari si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumtu corrigi possit.' Plaut. Asin. IV. 2. 'Suspendas potius me, quam tacita hæc tu auferas.' Dicitur igitur quis et 'tacitum ferre' dictum vel factum, cui nemo reclamat et obmurmurat. Perinde ut dicimus 'ferre impunitum.' Ad sententiam Turni pertinet l. 4. D. de Judic. 'Lis nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio.' *J. F. Gron.* Cum vet. lib. Sigonii facit Hav. Et ita fere Livius XXXV. 19. 'Hannibal non adhibitus in consilium primo eam contumeliam tacitus tulit.' Sed nec multum ab hac lectione abit Voss. 2. præferens *Ne id quidem tulisse Turnum tacitum fertur*. Præstat tamen scriptura a Gronovio vindicata, pro qua etiam stant reliqui codd. quos consului. Ceterum Sigon. non absolute negabat, 'tacitum ab aliquo ferre' recte dici posse, ut Gron. ejus verba cepisse videtur; verum definite illa locutio ei hoc loco displicebat propter sequentia 'dixisse enim.' Ferre itaque non potuit, verbum *tulisse* ad Superbum referri, et tamen sequens *dixisse* ad Turnum Herdonium pertinere, nullo addito signo, unde lector hanc orationis mutationem colligat, quod abruptius ipsi visum est. Si tamen diligentius ad stilum eruditum Livii animum adtendisset, id alibi quoque in eo deprehendere potuisset. Ita III. 14. 'Alibi popularis juventus erat: nec cetera modo tribuni tranquillo peregere; sed refecti quoque in insequentem annum: ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paullatim permulcendo tractandoque mansuefecerant plebem:' ubi ultima pars referenda est ad juvenes patricios, licet proxime præcedentia ad tribunos plebis pertineant. IV. 48. 'Prensantur a principibus tribuni; pollicendo id gratum singulis, gratum universo senatui fore, sex ad intercessionem comparavere:' ubi similiter 'comparavere' respicit 'principes,' quum præcedens 'prensantur' dicatur de tribunis. Similia alia exempla observavit Gron. ad Liv. XXXVII. 20. § 7. et ad XLIII. 15. § 5.

Paucisque transigi verbis posse] *Paucis quoque transigi* Hav. Vide ad V. 27. § 1. *verbis transigi posse*, dictionibus trajectis, Leid. 2. Mox *infortunium habiturum esse*, alio iterum ordine, idem Leid. 2. *habiturum esse infortunium* Harl. 2.

CAP. LI. § 1 *In regem Romanum increpans ex concilio abiit*] *In Rom. regem* Leid. 2. Harl. 2. et Lipsiens. Deinde *ex conscilio* idem Lipsiens. ut sæpe alibi præferre solitus est. Vide ad c. 8. § 6. *ex consilio* Voss. 2. et Leid. 2. Ubique librarii duo hæc vocabula confuderunt. Ita cap. præc. § 4. *consilium*, pro *concilium*, præferunt Voss. 2. Leid. ambo, et Hav. et postea § 6. *observaturos diem consilii* Leid. 2. et ita infinitis locis aliis. Verum et hoc et adductis locis *concilium*, non *consilium*, verius esse, ostendunt, quæ notavit J. F. Gron. ad XLIV. 2. § 5.

Aliquanto, quam videbatur] Vox *quam* deficit in Hav. Sed eam intercepisse videntur ultimæ syllabæ vocis præced. *aliquanto*.

§ 2 *Servum Turni auro corrupit, ut in diversorium ejus*] *Ut* particulam adjecit aliquis, quæ non est in libro scripto, nec est necessaria. Elegantius enim dicitur, *servum Turni auro corrupit, in divers.* Ubi subauditur *ut.* Rhen. Flor. *servos T. a. corrupit, ut in diversorium e. v. m. gl. inf. sinerent.* Dionys. IV. p. 248. Τῶν γὰρ παρακομιζόντων τότε ὑποζύγια καὶ τὴν ἀποσκευὴν τοῦ Τύρνου θεραπόντων τοὺς πονηροτάτους ἐξευρὼν καὶ διαφθείρας χρήμασιν. Particula exstabat in editis ante Rhen. quam malo consilio iste sustulit. *J. F. Gron.* *Servum Turni corrumpit* Lipsiens. Vide hoc lib. ad c. 56. § 12. Deinde particula *ut* abest a Leid. 1. Harl. 1. et Lipsiens. quam se etiam in Oxoniensibus L. 2. et C. non reperisse Hearne professus est. Verum excidisse videtur ob ductuum similitudinem vel vocis seq. *in*, vel etiam ultimæ syllabæ vocis præc. *corrupit*. Contrario errore eamdem a librariis additam fuisse ex repetitione posteriorum literarum vocis præced. *jussit* videbimus ad XLII. 63. § 5. Præterea legendum *in deversorium ejus*, quomodo optimus cod. Salmasianus Suetonii 'deversoriæ tabernæ' exhibet in Vit. Neron. c. 27. et 'deversoria' in Vit. Vitell. c. 7. et quomodo exhibet Flor. Et ita mox hoc cap. § 7. reponendum est *deverticuli*, pro *diverticuli*. Ubi plura vide. Tandem *clam inferri* inverso ordine habet Hav.

§ 3 *Ea quum una nocte perfecta essent*] Gronov. prima ed. nott. scribi jusserat, *ea quum prima nocte*, addens non plures noctes Tarquinio ad scelus vacasse. Verum recte in iteratis curis hanc conjecturam induxit: nam *una nocte* est una eademque nocte. Liv. XLV. 34. 'Ante in ulteriores, quam in propiores, profecti, ut uno die in omnes perveniretur.' Plaut. in Mercat. II. 1. 22. 'De lanificio neminem metuo, una ætate quæ sit.' Ter. Eun. II. 3. 75. 'Aderit una in unis ædibus.' Cic. pro Cluent. c. 9. 'Quum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiam exsequiarum munus ereptum.' Ovid. Epist. Her. VI. 95. 'thalamoque relictus in uno Inpavidus somno, nocte silente, frui.' Justin. VI. 2. 'Quippe ætas, virtus, consilium, sapientia utrique prope una, gloria quoque rerum gestarum eadem.' XXVII. 2. 'Ne cum duobus uno tempore dimicaret.' Ceterum *quum nocte una* Harl. 2. et Lipsiens. et *paullo ante luc. Tarq.* Leid. 2. utrobique ordine mutato. Tum *a se*, pro *ad se*, Voss. 2. et Leid. 1. Tandem *turbatus*, pro *perturbatus*, Voss. 2.

Moram suam hesternam,...] *Moram suam externam*, solemni librariorum errore, Voss. 2. et Leid. 2. quorum prior etiam mox § seq. *externo die*, pro *hesterno die* præfert. Vide ad XL. 14. § 2. Deinde *dilatam* Hav.

§ 4 *Ab Turno dici sibi in primoribus*] Vet. *dicit, sibi et prim.* Lipsius. *A Turno dicit* Leid. 2. qui olim vetus Lipsii fuit. *In primoribus* autem error operarum erat in edit. Paris. 1573. Mox *in consilio* Leid. 1. Vide hoc cap. ad § 1.

Quod auctor concilii abfuerit] *Actor consilii* Leid. 2. *actor concilii* Port. et Lipsiens. quæ lectiones dormitantium librariorum somnia habenda sunt. Vid. ad c. 26. § 5. Deinde *concilii afuerit* Flor. a m. pr. *conc. abfuerit* a m. sec. *concilio abfuerit* Voss. 2. *concilio afuerit* Harl. 1. a qua scriptura non multum abiit librarius Leid. 1. nisi quod, inperite divisis vocibus, dederit *concilia fuerit*, pro *concilI afuerit:* corruptius *conscilia fecerit* est in Lipsiensi. Sed passim *fui* et *feci* in libris scriptis confunduntur. Vide ad XXXI. 45. § 2. De orthographia τοῦ *afui*, pro *abfui*, vide ad IV. 12. § 6. *defuerit* habet Harl. 2. *abfuit* Leid. 2. Vide ad cap. præc. § 6. Denique *quæ maxime pet.* Harl. 1.

§ 5 *Quod morando spem destituerit*] Vet. lib. *spes destituerit.* Videat au-

tem eruditus lector, an rectius dicatur 'spem destituo,' an 'me spes destituit.' Livius quidem XXIX. 24. ait, 'Scipio magna spe destitutus erat.' *Sigon.* Videri jubet Sigonius, utrum rectius dicatur 'destituo spem,' an 'spes me destituit.' Sed neutrum rectius altero, utrumque recte satis dicimus: priore enim me defuisse spei; posteriore me a spe frustra habitum pronuncio. In ista culpam facimus aliquam ejus, quem destituisse spem nostram dicimus; in hoc nullius exprimitur culpa. Liv. XXXV. 39. 'Si tu spem meam destitueris, ubicumque vires, ubi arma esse sciam, inveniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hostes.' Just. IV. 5. 'Seu pudore male actæ rei, seu destitutæ spei civium.' Sic 'destituere exspectationem' Liv. XXVI. 18. XXXV. 44. Hoc igitur aptius eo, quia fingit Tarquinius infensiorem fuisse Turnum ira Fimbriana, quod non ultro oblato corpore ferrum receperit: doluisse, quod adveniendo tardius irritas fecerit insidias sibi paratas. Polyb. XVII. 34. *Εἰς αὐτὰς συνεκλείσθη τὰς ἐν τοῖς ἰδίοις οἰκέταις καὶ φίλοις ἐλπίδας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτας ἐγκατέλιπεν.* *J. F. Gron.* Utrumque dici posse, 'spes destituit' et 'spem destituo,' recte Gron. docet. Priori modo auctor sup. locutus est c. 41. 'Simul, si destituat spes, alia præsidia molitur:' et inf. XXV. 27. 'Epicydes a tanta repente destitutus spe Agrigentum navigat.' XXXI. 24. 'A qua destitutus spe, nec quidquam aliud, quam ad deforme spectaculum cum venisset.' XXXVI. 33. 'Destituti ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho esse cernerent.' XL. 47. 'Destituti ab unica spe auxilii in deditionem venerunt.' Tibull. El. I. 1. 5. 'Nec Spes destituat, sed frugum semper acervos Præbeat.' Ovid. Heroid. III. 142. 'Sustinet hoc animæ spes tamen una tui. Qua si destituor, repetam fratresque virumque.' Alterum est ap. Quinctil. Declam. XII. 17. 'Nihil enim gravius, quam destitutæ spes, torquent.' Sed optimam caussam simul Gron. dedit, cur vulgatum *spem destituerit* lectioni vet. lib. Sigonii præferendum sit. Et sane ab eodem stant etiam omnes, quibus usus sum, codd. nisi quod *spes destituerit* sit in uno Port. a m. sec. *spem detinuerit* in Hav. Paullo ante *illam insect. abs.* alio ordine Leid. 2. et in verbis seqq. *instructus conj. manu* idem cod. Sed præpositionem elisit prima syllaba vocis proximæ. Vid. hoc lib. ad c. 26. § 7.

§ 6 *Gladiorum ingentem numerum esse ad eum convectum*] *Glad. ingentem esse num.* Voss. 2. Leid. 2. Harl. 1. Lipsiens. et Port. *glad. esse ingentem num.* Harl. 2. *glad. ing. esse num. ad eum valde conv.* Hav.

Id verum nec ne sit, extemplo sciri posse] Livius indubie scripsit, quemadmodum est in archetypo Borbetomagensi, *Id vanum nec ne sit.* Et quamquam idem sensus redundat, quid tamen opus fuit Liviana verba mutare? O præposteram diligentiam! *Rhen.* Recte *vanum nec ne sit* revocavit Rhen. quod non modo constanter præferunt, quos consului, codd. Voss. 2. Leid. 2. Harl. uterq. Hav. Port. Lipsiens. et Neap. Lat. sed et superest in omnibus edd. quæ ætate Aldinam præcesserunt. Nam in ea demum *id verum nec ne sit* obvium fuit. Unus tantum cod. Leid. pr. a m. pr. habuit *verum.* Sed tamen eadem manus emendavit *vanum.* Ita mox, 'Nisi gladiis deprehensis cetera vana existimaturi.' III. 40. 'Cujus si falso famam vulgatam, vanaque non nuncios solum adtulisse putent.' IV. 20. 'Sed (ut ego arbitror) vana versare in omnes opiniones licet.' c. 37. 'Haud vana adtulere.' VI. 14. 'Omisso discrimine, vera an vana jaceret.' c. 15. 'Quod nisi facis, sive ut et ipse in parte prædæ sis, sive quia vanum indicium

est, in vincula te duci jubebo.' XL. 12. 'Ut illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc ficto et composito argumento fulciret:' et mox eod. cap. 'Illa separata ab hac vana accusatio erat.' XLI. 23. 'Donec ad certum redigatur, vanusne hic timor noster, an verus fuerit.' Vid. ad v. 1. § 7. Voces 'vanus' et 'verus' alibi etiam scribæ librarii confuderunt. Vid. Broekhus. ad Propert. Eleg. III. 11. 59. Tum *vana existimata* Flor. a m. pr. *v. existimantur* a m. sec. Præterea *id vanum sit, nec ne* Leid. 2. trajectis dictionibus.

§ 7 *Videbatur ob eam differri cædes potuisse*] *Ob eam rem differri* Port. Sed mox præcessit *suspectam fecit rem*. Alibi vocem *res* nolenti Livio additam esse monuit J. F. Gron. ad Liv. II. 18. § 2. Paullo ante, alio ordine vocabulorum, *Suspectam rem fecit* Harl. 2. et Lipsiens. Tum *oratio externa* Leid. 2. *oratio exterum* Voss. 2. Vid. hoc cap. § 3. Paullo post *Eunt quidam inclinatis* Leid. 2. Vide ad XXXIX. 17. § 5. Tum *tamen ubi gladiis* Lipsiens. a m. emendatrice.

§ 8 *Quum gladii abditi ex omnibus locis diverticuli protraherentur*] *Ex omnibus diverticulis protrah.* Oxon. L. 1. et 2. ut auctor est Hearne, *ex omnibus locis de verticulis protrah.* Harl. 2. Scribendum *ex omnibus locis deverticuli protrah.* ut est in Flor. Leid. 1. et Lipsiens. Eadem vox etiam infra restituenda IX. 17. 'Nihil minus quæsitum a principio hujus operis videri potest, quam ut plus justo ab rerum ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opere et legentibus velut deverticula amœna, et requiem animo meo quærerem.' Et ita Ter. Eun. IV. 2. 7. 'Ubi ad ipsum venio deverticulum, constiti:' sic enim Faërnus se in tribus codd. antt. reperisse testatur. Quinctil. Instit. Orat. IX. 2. 'Rectum genus adprobari, nisi maximis viribus, non potest: hæc deverticula et anfractus suffugia sunt infirmitatis.' X. 1. 'Quod adligati ad certam pedum necessitatem non semper propriis uti possint, sed, depulsi a recta via, necessario ad eloquendi quædam deverticula confugiunt.' Ita utroque loco edi jussit Burmann. Similiter apud Suet. in Ner. c. 48. optimus cod. Salmas. exhibet, 'Ubi ad deverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres ad adversum villæ parietem evasit.' Eadem ratione paullo ante hoc capite *deversorium*, non *diversorium*, scribendum dixi; semperque 'devertere' dicendum est, si notat a via ordinaria deflectere, vel hospitium subire. Hinc emendandum etiam XXIII. 8. 'Deversatus est apud Minios Celeres Stenium Pacuviumque:' ubi similiter vulgo ad hoc tempus usque *diversatus est* editum fuit; sed *deversatus est* commode legunt Flor. Pall. 1. et 3. et Hav. XXXVIII. 15. 'Volenti consuli causa in Pamphyliam devertendi oblata est:' ubi *revertendi* habent scripti et edd. vett. *divertendi* recentt. ex cod. Mogunt. XXXIX. 53. 'A quibus devertit oratio:' ita præferunt scripti, non *divertit*, ut vulgo edebatur. XLII. 1. 'Ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi deverteretur:' ibi etiam nunc editum exstat *diverteretur*. XLIV. 9. 'Jubet tecta ædificari, ubi deversari portantes commeatus possent:' et hic *diversari* circumfertur. Epit. Liv. lib. LXXII. 'Unius feminæ opera, ad quam devertebatur, captivitate exemtus est:' ita scribendum cum ultima Gruteri ed. a reliquis *divertebatur* vulgatum est. Alia vid. ap. viros doctos ad Cic. Orat. Philipp. II. 27. Crucq. ad Horat. ep. I. 15. vs. 10. Ryck. ad Tac. Histor. II. 64. et c. 100. Nic. Heins. ac Burmann. ad Nason. Amor. II. 6. vs. 9. Hunc etiam ad Petron. Satyr. c. 10. et Torrenium ad Val. Max. I. 7. ex. 5.

Ad significationem vocabuli 'deverticulum' notanda sunt verba Donati ad Terentii locum supra laudatum: 'Deverticulum est, ubi iter de via flectitur. Et proprie deverticula dicuntur in via domicilia, ad quæ de itinere devertendum sit.'

Enimvero manifesta res visa] Placeret magis, *tum vero man. res visa.* Ursin. Non moveo controversiam huic scripturæ. Sed, si unum alterumve librum scriptum auctorem haberem, præferrem *tum enimvero.* Inf. II. 36. 'Tum enimvero Deorum ira admonuit.' Sic IX. 26. X. 35. XXVII. 51. *Duk.* *Tum vero* etiam legendum conjicit Latinius. Sed vulgatum præfero. Eleganter enim vocabulum *enimvero* in initio orationis adhibetur, non modo ad exprimendam vel indignationem, vel dolorem, ut monuit Sigonius ad Liv. X. 35. § 13. verum etiam ad rem gravissime adfirmandam. Apud Ter. Andr. I. 1. 4. 'Enimvero spectatum satis putabam, et magnum exemplum continentiæ:' et sc. 3. vs. 1. 'Enimvero, Dave, nihil loci est segnitiæ.'

§ 9 *Invidia orta est, gladiis in medio positis*] Vocula *est* deficit in Leid. 2. *orta est contra Turnum, gladiis* Harl. 2. *orta est contra Turnum in medio positum* Oxon. L. 2. ap. Hearne.

Dejectus ad caput aquæ Ferentinæ] Hoc loco *caput aquæ Ferentinæ* vocat: at II. 38. 'caput Ferentinum:' ubi Actius Tullius Volscorum imperator suos excipit. Rursus IV. 51. satis liquet, Volscorum olim fuisse oppidum, ac Hernicis datum a Romanis A. U. C. 542. Itaque VII. 9. 'Ferentinum Hernicorum oppidum' ait, quod captum a Romanis ante Manlii singulare cum Gallo certamen scribit Livius. Plin. III. 5. Ferentinum inter Etruriæ oppida prope Fæsulas ponit; et paullo post Ferentinates ex Falerno agro numerat; ut non planum sit, quid de hoc definiendum. Strabo V. p. 237. Ferentinum vocasse videtur in via Latina. Meminit et Horat. Ferentini Epist. ad Scævam I. 17. 8. ac Ferenti Carm. III. 4. nihil ad hunc locum. Item X. 34. in Samnio Ferentinum Livius locat. *Glarean.* Plura loca Glareanus permiscet, quæ diversa exstitere. Caput aquæ Ferentinæ, caput Ferentinum, lucus Ferentinæ, et vicinum Ferentinum fuerunt non longe ab urbe Roma ad radices montis Albani. Vide Cluv. Ital. Antiq. II. 10. p. 719. Inde diversum est oppidum Etruriæ Ferentinum, ab aliis Ferentium dictum. De quo vide Cluv. Ital. Antiq. II. 3. p. 562. ut et Ferentinum, olim Volscorum, postea Hernicorum oppidum ad viam Latinam. Vide Cluv. Ital. Antiq. III. 6. p. 983. Hujus incolæ Ferentinates, quos Plinium ex Falerno agro enumerare, prava distinctione deceptus, perperam idem Glar. tradit. Tandem Ferentinum in Samnio nullum fuit. Sed Livii locus in menda cubat, ut postea videndum erit.

Crate superne injecta] Vide ad IV. 50. § 4. *crate superne, saxisque cong.* Voss. 2. *crate superne injecta saxisque ingestis* Leid. 2.

CAP. LII. § 1 *Revocatis deinde ad concilium Latinis*] *Revocatisque* Lipsiens. Deinde *manifesta pœna* Leid. 2.

§ 2 *In eo fœdere teneantur*] Usitatius sine præpositione dicitur 'teneri fœdere.' XXIV. 29. 'Neque teneri alienis fœderibus.' Cic. in Pison. c. 12. 'Quamquam fœdere obstricti tenebamini.' 'In fœdere teneantur' hic fortassis est, contineantur, comprehendantur. *Duker.* Τὸ *in* abesse posse ad marg. Livii adscripsit Anton. Periz. Ita Cic. in Fragm. Orat. pro C. Cornel. 'Quæ lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri.' Ovid. Met. X. 203. 'Sed quoniam fatali lege tenemur.' Ubi vide Nic. Heins. Illud *in* itaque natum videri posset ex ultimis literis vocis præced. *sint.*

Omnes tamen codd. quibus usus sum, constanter voculam *in* servant. Et sane additur interdum, ubi commode omitti poterat, etiam ap. Liv. ita XXXVII. 37. 'Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos præferentibus.' XL. 4. 'Suum sororisque filios in eadem habebat cura.' XLII. 57. 'Si primo in conspectu dimicassent.' Eadem constructione, sed paullo diverso sensu, usus est Liv. VI. 1. 'Quum civitas in opere ac labore adsiduo reficiendæ urbis teneretur.' Verum et eadem constructione et eodem sensu, ut hic Livius, loquitur Quinctil. in Declam. 303. 'In ludo fuit. Fuerunt doctores, et medici, et ministri: neque tamen in illo nomine tenentur:' ubi etiam Gron. præpositionem tollendam arbitrabatur. Sed vide quæ notavit Burmann. Mox *quod ab Tullo* Flor. Leid. uterq. et Harl. 2. cum edd. Mogunt. antiquioribus. An *quæ sub Tullo?* Deinde *coloniis*, pro *colonis*, Leid. 2.

§ 3 *Ut participes Latini fruantur*] *Ut part. fru. Lat.* Port. Mox *patre suo d. regn.* transpositis vocibus, Lipsiens. *patre deinde Servio regn.* Voss. 2. Denique *perpessi sunt* Leid. 2. et Hav.

Semper aut exspectent, aut patiantur] Probo, quod est in Pall. tribus, *semper aut spectent.* Ita P. Syrus, 'Ab altero spectes, alteri quod feceris.' *Gebh.* *Spectes* etiam Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. et Hav. Et ita fere Leid. 1. qui *semper auspectent* præfert. Malim tamen eam lectionem librariorum errori acceptam ferre, qui passim 'spectare' et 'exspectare' commutarunt. Vide ad XXX. 23. § 7. Certe in loco Syri, quem Gebhard. laudat, *Ab altero exspectes* Pithœus edidit in Catalect. Epigr. I. p. 8.

§ 4 *Haud difficulter persuasum Latinis*] *Haud difficile* Voss. 2. Id non numquam pro *difficulter* poni infra dicendum ad Liv. XXVII. 14. § 9. Hic tamen reliquorum codd. auctoritati cedendum videtur. Mox *sup. res erat Rom.* Leid. 2. *sup. res Rom. erat* Hav.

Ac sentire cum rege videbantur] Exemplar Ms. habet *videbant.* Subauditur *Latini.* Rhen. Ex nostris codici Rhenani adsentiunt Leid. 1. et Harl. 1. *videbantur* servant Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. idque in Oxon. B. et C. Hearne reperit. Tota vox *videbant*, vel *videbantur*, abest a Leid. 2. Tum *rec. doc. erat*, trajectis vocibus, Leid. 2.

§ 5 *Ita renovatum fœdus*] *Itaque renov.* Leid. 2. Vide ad XXI. 53. § 7.

§ 6 *Qui ubi ad edictum Romani regis*] Pal. 1. *ad ædem.* Gebh. Error hic scribarum habendus. *Ad edictum reg. Rom.* habet Lipsiens. *ad dictum R. reg.* Flor.

Miscuit manipulos ex Latinis Romanisque, ut ex binis singulos faceret, binosque ex singulis] Mirus sermo, et qui vix intelligatur; cum res tamen nullam habeat difficultatem. Vide, num *binis* pro dimidiatis intelligat. Illud autem 'ita geminatis manipulis centuriones imposuit' dubium, an solos Romanos intelligere debeamus. *Glar.* 'Manipulus,' teste Vegetio II. 13. 'decem continet milites.' Ex binis ergo singulos fecit, cum ex duobus manipulis, altero Latinórum, Romanorum altero, quinos ex hoc, et ex illo quinos milites sumeret, et unum mistum componeret. Ex singulis porro binos, cum duas unius manipuli partes in duos divideret. Quos geminavit, cum eundem manipulum ex Latinis Romanisque miscuisset. *Sigon.* Sensum Livii recte Sigonius exposuisse videtur, in eo tamen offendisse, quod manipulum tempore regum Romanorum decem milites continuisse ex Vegetio doceat. Forsitan concedendum est, ita tempore Vegetii obtinuisse; at temporibus antiquioribus majorem longe numerum militum in quemlibet manipulum congestum fuisse inde con-

stat, quod quilibet manipulus nonnumquam duas centurias comprehenderit, et centuria tempore Romuli centum, postea sexaginta vel sexaginta duos milites continuerit. Vide Stewich. ad Veget. loc. laud. et Lipsium de Milit. Rom. II. 8. Porro dubium esse nequit, an solos centuriones Romanos manipulis præpositos intelligere debeamus. Id enim verum esse clamant verba Livii præcedd. quibus narrat, Tarquinium ideo manipulos ex Latinis Romanisque miscuisse, 'ne' Latini 'ducem suum, neve secretum imperium, propriave signa haberent.' Mox *cent. quoque inp.* Hav.

CAP. LIII. § 1 *Ut injustus in pace rex*] Præpositio *in* deficit in Hav. Tum *dux belli parvus*, literis transpositis, Flor. et Leid. 2. quod in hac voce frequens peccatum est. Vide ad XXIX. 37. § 16. Deinde *qui ea arte* Leid. 1. *qui in ea arte* Harl. ambo.

Ni degeneratum in aliis huic quoque decori obfecisset] Ambiguum ad quod verbum referas *degeneratum*. Glar. Quærit Glareanus, quo referatur vox illa *degeneratum*. Is ergo accipiat, referri ad verbum *offecisset*. Est autem hic modus dicendi Livio usitatus. Sic VII. 8. 'Diu non perlitatum tenuerat dictatorem.' Item c. 22. 'Tentatum domi per dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnum perduxit.' Et illud Virg. Æn. v. 6. 'notumque, furens quid fœmina possit.' Sumitur autem sententia pro nomine uno et casu recto. ['Hoc recte explicat, et docet Glareanum, qui doceri cupit, non irrideri.'] *Sigon.* Adde Periz. ad Sanct. III. 8. 2. p. 440. *Duk.* Liv. IV. 49. 'Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis, ut rogationem ferret, qua Bolas quoque, sicut Lavicos, coloni mitterentur, per intercessionem collegarum discussum est.' c. 59. 'Cum pronunciatum repente, ne quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis.' l. XXIII. c. 35. 'Tanta concordia coaluerunt omnium animi, ut prope in oblivionem veniret, qua ex conditione quisque esset miles factus:' ita recte Gron. edidit, non, ut priores, *venirent*. l. XXVIII. c. 26. 'Auditum, postero die omnem exercitum cum M. Silano in Lacetanos proficisci, metu omni liberavit eos.' Vide J. F. Gron. ad Liv. III. 20. § 1. et Pichen. ad Tacit. Histor. I. 18. Ceterum genus loquendi non videtur intellexisse librarius Voss. 2. ideoque dedisse *indegeneratus in aliis*. *Nisi degeneratum* est in Hav.

§ 2 *Is primus Volscis bellum in ducentos amplius*] *Primum* Harl. 2. Tum præpositio deest in Voss. 2. quam intercepisse videtur ultima litera præced. vocis *bellum*. Vide ad Liv. X. 13. § 8. *Is primis Vols.* Flor. Deinde *per suam ætatem* Lipsiens. Mox ex una urbe Suessa Pometia nonnulli librarii duas fecerunt; nam *Suessamque Pometiamque* est in Harl. 2. *Suessam Pometiamque* in Hav.

§ 3 *Ubi cum dividenda præda*] *Divendita præda* rectius alii legunt, quam *dividendo prædam*. Glar. *Divendita præda* cœperunt edere Moguntini. Scripti et priores editi ab Andr. ad Ascens. *dividenda*. Legimus igitur, *divendenda præda*, eodem sensu et genere loquendi, de quo ad c. 34. monuimus. *J. F. Gron.* Illud *divendita præda* in nullo nostro adparet. Sed *dividendo prædam* Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. et Port. *divedenta præda* Flor. *dividenda præda* Leid. ambo, Harl. 1. Hav. et Neap. Lat. Unde Gron. recte conjecit *divendenda præda*. 'Divendere' et 'dividere' infra etiam in codd. scriptis commutantur XXI. 21. § 2. et XXXVII. 5. § 3. Vide etiam Torrent. ad Suet. Neron. c. 26. *divendendæ* pro *dividendæ* reponentem. 'Divendenda

præda' autem, pro 'divendendo prædam,' genus est loquendi Livio admodum frequens, quod a librariis sæpius corruptum, Gron. partim ex auctoritate codd. partim ex ingenio ac probabili conjectura, passim restituit. Ita: 'mensibus intercalaribus interponendis' I. 19. 'vastandis agris hostem excivit' II. 30. 'differendo bello' v. 5. 'observando tempore' c. 6. 'ingenti exercitu comparando' VIII. 17. 'ordinibus aut subsidiis locandis' IX. 13. 'stipendio præterito cum fide exsolvendo' XXI. 5. 'ira in hostes stimulanda accendit' c. 11. 'visenda urbe magnam diei partem consumsit' XXIII. 7. 'deponenda tutela in se unum omnium vires convertit' XXIV. 4. 'capite abscindendo' c. 15. 'ferendo auxilio' XXV. 40. 'claudendis portis' XXVIII. 19. 'Hispanis sollicitandis' c. 30. 'cum fide solvendo stipendio' c. 32. 'principio negligendo' XXIX. 2. 'contemplando situ' XXX. 36. 'servis liberandis' XXXIV. 31. Ita Gelen. 'Biduum natura montis per se ipsum exploranda absumsit' restituit XXXVIII. 26. Liv. XLIV. 25. 'conciliandа gratia :' XLV. 37. 'præda partienda.' Vide insuper Gron. ad Plin. Ep. VIII. 5. Quamvis autem Gronovii conjecturam veram putem, eam tamen in contextum recipere temerarium judicavi. Sed nec locum relinquere volui alteri lectioni *divendita præda*, utpote ex editorum, ut videtur, ingenio natæ. Dedi itaque *dividenda præda* ex Mss. proxime ad veram lectionem.

Quadraginta talenta argenti aurique recepisset] Ita intelligo, tantum videlicet auri argentique fuisse, ut in pecunia fierent XL. talenta. *Glar.* Male in nonnullis exemplaribus *quadraginta*, pro *quadringenta*. Pigh. in Annal. Rom. tom. I. pag. 54. Andr. et quicquid præsto est veterum ante Juntam *aurique cepisset:* Florent. *refecisset, cæpisset.* Vides ex duobus, quorum alterum Livii est, alterum correctoris, pejus illos legisse. Justin. IX. 1. 'More negotiantium impensas belli alio bello refecturus.' Vide ad XXXV. 1. Dionysius quoque tantum argenti definit in concipienda summa IV. p. 251. Τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίων οὐ μεῖον γενέσθαι ταλάντων. Nec tamen *recepisset* Latinum esse negamus. Nam ita Plaut. Persa I. 1. 'quin si egomet totus veneam, vix recipi potessit, Quod tu me rogas.' Cic. pro Rabir. Repet. reo c. 13. 'Si tantum ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset.' *J. F. Gron.* *Quadraginta talenta* Voss. 2. Harl. 2. Leid. 1. Hav. et Oxon. C. *XL. talenta* Leid. 2. et Port. cum omnibus edd. usque ad postremam Gruteri, quæ *quadringenta* prima exhibuit, monentem, ut videtur, Pighium secuta. Idem vitium etiam infra c. 55. plerosque codd. et edd. obsedit. Verum *quadringenta* recte repositum fuisse non tantum Dionys loco, quem Gronovius laudavit, evincit; sed, ne forte dissensisse Livium ac Dionysium excipiatur, id etiam probant Lipsiens. et Harl. antiq. hoc loco, et uterq. Harl. inf. c. 55. § 8. Mox *aurique* deest in Harl. 1. et Leid. utroq. Præterea omnes nostri *recepisset* præter Leid. 1. in quo est *fecisset*, quomodo etiam vir doctus in margine edit. Mediol. 1480. emendavit, et præter Hav. in quo est *cepisset*, quod servant non tam quæcumque excusæ sunt ante Junt. quam potius ante Ald. edd. Ald. enim primus *recepisset* edidit. Et illud *recepisset* Doujat. vindicabat tum auctoritate plerorumque codd. tum etiam, quod Livius non voluerit indicare totam pecuniam ex præda Pometina conlectam, sed partem dumtaxat ad ædificium templi sepositam, ut clarius Dion. Hal. explicat: *recepisset* autem exponebat per seposuisset, reservasset. Eo sensu 'recipere' pro reser-

vare, excipere, eleganter dici non diffiteor. Vide Gell. Noct. Attic. XVII. 6. Brisson. de Verb. Signif. in voce 'Recipere,' et Gron. ad Just. XXI. 5. Verum si *recepisset* hoc sensu admittatur, etiam in præcedd. legendum erit *divendita præda:* quod quum nullo cod. firmetur, malim cum Gron. integerrimi codd. scripturam hoc loco probare contra reliquos, quam ibi edd. lectionem contra omnes libros scriptos; præsertim cum 'reficere' et 'recipere' etiam alibi inter se commutentur. Vide Brisson. de Verb. Signif. voce 'Recipi paries.' Qui et ipse in voce 'Reficere,' id verbum pro redigere, colligere poni, multis exemplis docuit. Præterea 'captivam pecuniam in ædificationem ejus templi seposuit' mox in genere Livius subjungit, non captivæ pecuniæ partem: ut forte in eo dissensus Livium inter et Dionysium agnoscendus sit.

Quæ ipsius etiam loci majestate] Mediam vocem non agnoscit Leid. 2. Mox *ejus sero fuit*, pro *ejus templi seposuit*, Harl. 1.

§ 4 *Propinquam urbem nequidquam vi adortus, quum obsidendi quoque urbem*] Dele fidenter postremam vocem. *J. F. Gron.* Postremam vocem deleri jubet J. F. Gron. Etiam alibi repetitio ejusdem vocabuli adeo illum offendit, ut alterum ejiciendum putaverit. Vide quæ ad II. 18. § 2. c. 31. § 2. c. 48. § 4. XXIX. 6. § 2. XXXI. 8. § 3. c. 43. § 2. XXXVI. 5. § 2. c. 9. § 15. c. 33. § 3. adnotat. Hoc admitti potest, ubi Mss. variant, aut suspicionem aliquam loci corrupti præbent: consentientibus illis non temere quidquam tentandum arbitror. Livius sæpe in eadem periodo easdem voces repetit, quæ, si abessent, facile ex ipsa sententia et nexu orationis intelligi ac suppleri possent; nec ideo tamen, quum ab ipso suppletæ sunt, quod e consensu Mss. judicari potest, statim tolli debent. Nam ea apud illum non minus tolerabilia sunt, quam hoc Cæsaris B. G. I. I. c. 6. 'Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent:' et alia hujusmodi, quæ collegerunt Rivius ad Sall. Cat. c. 45. et Sanct. Minerv. II. 9. Ita Liv. I. 47. 'Nec conquiescere ipsa potest, si quum Tanaquil, &c. ipsa nullum momentum in dando adimendoque regno faceret:' et c. 56. 'Bruti quoque haud abnuit cognomen; ut sub ejus obtentu cognominis,' &c. II. 47. 'Omni acto triumpho depositus triumphus clarior fuit.' et c. 51. 'Ex hac clade atrox ira majoris cladis caussa atque initium fuit.' XXIX. 30. 'Trepidum agmen quum in urbem refugisset; Masinissa urbem primo impetu capit:' et ibid. 'Fama hujus modicæ rei in principio rerum prospere actæ.' XXXI. 37. 'Rex quoque in periculo fuit, &c. Saluti fuit eques, qui raptim ipse desiluit, pavidumque regem in equum subjecit.' XXXII. 7. 'Mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri.' Ibid. c. 21. 'An tibi potius credamus, Romanos non majoribus copiis nec viribus nunc bellum gerere, quam antea gesserunt, potius quam res ipsas intueamur?' XXXIV. 1. 'Omnes vias aditusque in forum obsidebant, viros descendentes ad forum orantes.' XXXV. 9. 'Circa portam Flumentanam etiam collapsa quædam ruinis sunt, et porta Cœlimontana fulmine icta est:' et c. 12. 'Ut quum in Græciam Antiochus trajecisset, &c. conjungeret se cum Antiocho:' et c. 34. 'Desilire omnes ex equis jussit, et loris ducere equos.' XXXVI. 39. 'Nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites, qui, &c. possent etiam, si senatus; quod festinatione triumphi prætermissum esset, id restituere differendo triumpho vellet.' Et ibid. c. 44. 'Sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos navium ad terram explicare jubet.' Hæc

omnia, et sine dubio plura, mihi non animadversa, quum silentio prætereat Gronovius, non possum ei adsentiri sine auctoritate Mss. receptam lectionem aliis locis mutanti. Nec magis probandum puto, quod in his, quæ leguntur xxxiv. 28. 'Eodem quo pridie eruperant, tumultu pluribus simul locis erumpunt,' pro insiticio habet *eruperant:* et quod xxxvi. 5. 'Partim ultro ad eum veniebant, sicut Epirotæ communi gentis consensu et Elei e Peloponneso venerunt,' postremam vocem non esse Livii pronunciat. Nam et similiter loquitur Liv. i. 50. 'Neque magis observaturos diem concilii, quam ipse, qui indixerit, observet.' ibid. c. 59. 'Nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit, quam Collatiæ fecerat:' et xxxiv. 44. 'Principem senatus P. Scipionem consulem, quem et priores censores legerant, legerunt.' *Duker.* Caussa, cur postrema vox Gronovio displicuerit, non alia fuisse videtur, quam quod eadem mox præcesserit. At similes vocum repetitiones Livio frequentissimas esse vidimus ad i. 3. § 9. Ceterum *nequiquam* scribitur in Leid. 1. Vide ad xl. 47. § 9.

§ 5 *Fundamentis templi jaciendis*] *Faciendis* Flor. Leid. uterq. Harl. 1. Port. et Hav. Et ita etiam editum olim exstitit ante Vascos. qui primus *jaciendis* admisit: quod etiam verum puto. Alibi sæpe verba 'jacere' et 'facere' in Mss. commutantur. Vide ad xli. 4. § 2.

Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus] Quidam codd. habent *qui minor ex tribus*, quod propter Latinitatem alii emendarunt in *minimus:* quamquam idem error esse poterat in 'major' ac 'maximus.' Dionys. sane non uno in loco dumtaxat Sextum ex tribus Tarquinii filiis maximum natu perhibet, idque multis ac dignissimis argumentis. Sed hoc lectori judicandum relinquimus; quale etiam illud de Collatino Egerii, ut ait Livius c. 57. filio, cum temporum ratio non admittat, eum Egerii filium fuisse, sed nepotem. Inducit enim ipse Livius hunc juvenem, ut reliquos, 'Quin si vigor' (inquit) 'juventæ inest, conscendimus equos.' Hæc eo pertinent, ut studiosus lector videat, quam circumspecte scilicet Latini scripserint historias, in Græcos ubique debacchati scriptores: ut non caviller interim, de Sibyllinis libb. quorum toties postea mentio fiet, historiam sub hoc rege a Livio prætermissam. *Glar.* *Qui minor ex tribus erat* constanter excusi ante Ald. qui primus dedit *qui minimus.* Aldo vero consentiunt codd. nostri; pariter peccant codd. nonnulli ap. Sall. Jug. cap. 11. ubi vid. Cort. *E tribus*, pro *ex tribus*, est in Leid. 2. Quamvis vero Dion. Halic. Antiq. Rom. iv. 254. ac pluribus locis Sextum hunc Tarquinii filium maximum fecerit, sunt tamen et alii scriptores, qui ad exemplum Livii eum minimum fuisse narrarint. Ita Polyæn. Strat. viii. 6. τὸν νεώτατον τῶν παίδων Σέξτον vocat: quem locum Hearne laudavit. Similiter Ovid. Fast. ii. 691. 'Namque trium minimus, proles manifesta Superbi, In medios hostes nocte silente venit.'

Transfugit ex composito Gabios] Illud *ex composito* non agnoscit Oxon. L. 2. ut Hearne monet. Mox *patris in sæv.* Voss. 2. Sed voculam *se* elisit prima syllaba inseq. vocis *sævitiam.*

§ 6 *Et liberorum quoque eum frequentiæ tædere*] Antiq. lectio continet *frequentia.* Septimus casus est, hoc est, ob frequentiam. Et verbum *tædere* accipiendum absolute. *Rhen.* *Frequentiæ* constanter scripti, quibus usus sum: nisi quod a m. sec. Flor. habet *frequentia.* Verum Leid. 2. *liberûm*, pro *liberorum.* Et solet ita plerumque in hoc vocabulo contrahere genitivum pluralem. Vide ad xxii. 22. § 5. Mox *neque heredem*, pro

ne quem heredem, Leid. uterq. Male.

§ 7 *Se quidem inter tela ac gladios patris elapsum*] Parum est, quod notabo, attamen non omittendum, ut pateat, quo casu lectio recepta commutari possit. *Inter tela inter gladios* præfert Harl. 2. Quod placere posset, præsertim quum Livium præpositiones hac ratione iterare solitum fuisse pluribus exemplis ostendam ad VI. 28. § 6. Verum reliqui, quos adhibui, Mss. *inter tela et gladios*. Atque ita jam primæ edd. omnes, donec in Paris. 1573. lapsi librarii *inter tela ad gladios* dedissent; quod quum etiam subsecuta Francof. 1578. retinuisset, Modius decennio post errorem deprehendit, et, non inspectis priorr. edd. *inter tela ac gladios* emendavit, quam lectionem omnes posteriores servarunt. Ego igitur *inter tela et gladios* restitui. Pro *Se quidem*, male in Voss 2. et Lipsiens. est *Siquidem*.

Nisi apud hostes L. Tarquinii credidisse] Prænomen *L.* non est in Voss. 2. Harl. 2. Hav. Leid. 1. Lipsiens. et Port. Præterea paullo ante *nihil unquam*, pro *nihil usquam*, Voss. 2. solito errore scribarum, qui ita passim alibi peccarunt. Vide ad Liv. XXXIX. 31. § 5. Tum *apud hostem* editi antiquiores, pro quo Aldus *apud hostes* reposuit, quod in omnibus scriptis superest.

Nam, ne errarent, imminere his bellum] Vet. *manere his:* recte. *Lipsius.* Et hic oportuit infuscare Sigonianum cod. *imminere.* At multo grandius est fortiusque *manere:* illo futurum dicitur, hoc præsens. Quod putatis positum esse bellum, cum maxime geritur et continuatur. Consistit modo paullum, dum occasio invadendi exspectatur. Utitur arte Livius, quam in alio simulato transfuga Sinone ponit Virg. Æn. II. 180. 'Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas, Arma Deosque parant comites, pelagoque remenso Improvisi aderunt.' Ubi bene Serv. 'Sicut et factum est. Et artificiose: neque enim mentitur, et tamen decipit: nam verum metum falso metu abegit, ut, dum reversuros timent, non timeant, ne non abierint:' sic enim ibi legendum. Ita Sextus injiciendo, quasi prodita arcana re, metum a patre, facit incautos sibi. Phrasis est nota. Justin. VI. 1. 'Quippe Atheniensibus etsi fractæ sint opes, manere tamen navalem usum.' *J. F. Gron.* *Imminere* etiam Harl. 2. et, ut Hearne monet, Oxon. L. 2. et C. *minie* Voss. 2. Sed *manere* Flor. Harl. 1. Leid. ambo, Hav. Lipsiens. et Port. quod recte Lipsius probavit, et Gron. docte inlustravit. Infra XXXIII. 47. 'Ita pacem Karthaginiensibus datam esse, ut inexpiabile bellum adversus se unum maneret.' XLI. 23. 'Quum regibus Macedonum, Macedonibusque ipsis finibus interdixissemus, maneretque id decretum.' Cic. ad Att. XIV. 13. 'Si viveret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret.' Si quis adtentius ad loci Liviani sensum animum adverterit, facile videbit *manere* præferendum esse. Bellum enim, quod imminet, prope quidem adest; nondum tamen geritur; adeoque de eo prædicari non potest, 'positum simulari,' ut sequitur; sed, revera positum esse, dici deberet. Recte vero bellum, quod quis se posuisse simulabat, dictur 'manere,' id est, adhuc durare, nondum bona fide finitum esse. Quamvis autem Scholion Sigonii, quo vet. lib. lectionem *imminere* memorabat, in repetita ed. omissum sit, attamen lectio illa, quam jam prima ed. in contextum recepit, in postea insecutis aliis et Sigonii, in quibus ipsum Scholion inductum est, et aliorum, servata est usque ad Gruterum, qui recte *manere* ei subposuit. Ceterum *manere enim his bellum* habent Harl. 1. et Leid. 1.

Eum incautos invasurum] *Eos incaut. invas.* Harl. 2. et Hav.

§ 8 *Pererraturum se omne Latium; Volscosque se inde et Æquos et Hernicos petiturum*] Vet. lib. pleniores, *p. s. o. Latium, pulsumque se inde Volscos et Æquos.* Sigon. Flor. Helm. et Gud. ut lectum est ante Sigon. *pererraturum se omne Latium; Volscosque se inde et Æquos.* Ubi tamen *se* superare videtur; aut scribendum, *Volscosque deinde.* Rottend. plane *Volscosque inde.* Sed postea τὸ *se* superscripserunt. *J. F. Gron.* Nullus codd. quibus usus sum, per omnia libris Sigonii consentit. Vel enim *pulsum* non agnoscunt, vel *Volscos.* Ita *pererr. se omne Lat. Vols. se inde et Æquos* præfert Harl. 1. *pererr. se omne esse Lat. Volsc. se inde et Æquos* Harl. 2. *pererr. se omne Lat. Vulsosque se inde et Æquos* Leid. 1. *pererr. se omne Lat. Volsc. se deinde et Æquos.* Leid. 2. *pererr. se omne Lat. pulsum se deinde et Æq.* Voss. 2. *pererr. se omne Lat. pulsumque se exinde et Æq.* Hav. *pererr. se esse Lat. pulsumque se inde et Æq.* Lipsiens. et Port. *pererr. se nomen Latinum: pulsumque se inde et Æq.* Oxon. C. ut testis est Hearne, qui ex Oxon. L. 1. 2. et B. profert *pererr. se omne Lat. pulsumque se inde et Æquos.* Unius itaque codd. lectionem reliquorum scripturæ præferri temerarium judicavi; ideoque id, quod ante Sigon. obtinebat, reduxi. Forte autem scriptum fuerat *Vulscumque,* ut solet, inde vero facili lapsu *pulsumque.* Volscos vero omnino hoc loco omittere Sex. Tarquinius non potuit, quod ab ipsis, utpote patri ob Suessam Pometiam expugnatam ac direptam iratis, certissimum sibi auxilium polliceri potuerit.

Qui a patrum . . . tegere liberos sciant] Præpositio *a* exsulat a Leid. 1. Deinde *regere liberos* Leid. 2. Solent autem hæ voces in Mss. confundi. Vid. ad XXXVII. 11. § 3. Denique *scient* Leid. 1.

§ 9 *Adversus superbissimum regem, ac ferocissimum populum*] Qui tandem? tunc ferocissimus populus? sub tyrannide? Nugæ. Lego *patrem,* non *populum:* ita ut Tarquinius dicatur superbus rex, ferocissimus pater. Eadem figura supra cap. 12. 'perfidos hospites, imbelles hostes.' Inf. II. 5. 'Superbo quondam regi, tum infesto exsuli.' Denique emendatio firmatur illis verbis, 'qui a patrum crudelibus suppliciis.' *Tan. Fab.* Doujat. vulgatum adversus Fabrum tuetur. Cum enim ferocia tantum vehementiam naturæ indicet, sævissimo patri et cruento in suos 'ferocissimi' adpellationem minus convenire censet. Neque tyrannidem domesticam Romanorum in exteros fereciam minuisse credit. Ceterum *superb. regem ferocissimumque pop.* habet Hav. qui etiam mox *invecturum,* pro *inventurum,* præfert. Paullo ante *ard. ad bell. aliq.* trajectis dictionibus, est in Voss. 2.

§ 10 *Quum si nihil moverentur*] Aliter legitur in vet. cod. *cum si nihil morarentur.* Certe IV. 42. hujus Decadis rursum hunc loquendi modum usurpat, ubi Hortensius tribunus plebis 'C.' inquit, 'Sempronium nihil moror.' Id est, C. Sempronium dimitto. Verba videntur fuisse, quæ judex ex more proferebat, quoties reum absolveret. Proinde expone hic *si nihil morarentur,* id est, si dimitterent. *Rhen.* Aio reponendum *si nihil morarentur,* quo pacto et scriptus cod. Colon. habet, et Beatus testatur in vet. lib. exstare, addens hanc sibi lectionem placere, quod videantur verba fuisse, quæ judex ex more proferebat, quoties reum absolveret. Postrema tamen hæc (ignoscant mihi Rhenani manes) probare non possum, quod a Lipsio didicerim, non judici illud sollemne verbum fuisse reum absolventi; sed potius consuli seu consulibus senatum mittentibus, cui tum dicere in more habuerint, 'Nihil vos moramur, Patres conscripti.' *Modius,* Novant. Lect. epist.

30. *Nihil moverentur* Leid. 2. Hav. a m. sec. Lipsiens. et Port. Atque ita in Oxon. C. se reperisse auctor est Hearne. Sed *nihil morarentur* Flor. Leid. 1. Voss. 2. ambo Harl. et Hav. a m. pr. Quod præferendum, licet aliam lectionem veriorem putet Doujatius. Ceterum hac formula tum consules senatum, tum vel judicem reum dimittere, vel accusatorem ab accusando desistere, constat ex iis, quæ notat Brisson. de Form. II. 191. et v. 488. etiam Sigon. ad Liv. VIII. 35. § 8. Nescio tamen, an ad alterutram hic respiciatur. Simpliciter capio *si nihil morarentur*, scil. Tarquinium, id est, si eum non detinerent. Eo enim sensu 'morari' sumi, docuit Passerat. ad Propert. p. 143. et ita inf. x. 18. 'Tu vero abeas, inquit, neque te quisquam moratur.' Vel *si nihil morarentur*, id est, si non curarent, si non probarent. Ut apud Plaut. in Cist. v. 5. 'Nihil moror, aliena mihi opera fieri plures liberos.' Mox *inde habiturus*, Leid. 1. et Lipsiens. perperam præposita adspiratione; quod alibi non raro factum est. Vide, quæ dicentur ad XXII. 59. § 19. Tum *a Gabinis* pro *ab Gabinis*, Voss. 2. Leid. 2. et Harl. 2. Denique *in liberos ad ult. esset*, vocibus trajectis, Leid. 2.

§ 11 *In se ipsum postremo sæviturum, si alia desint*] Forte *alii*. J. F. Gron. *In se ipsum sæv. postremo* Hav. Conjecturam autem Gronovii *alii*, pro *alia*, veriorem esse etiam Doujatius suspicatur, addita hac ratione; 'in personas enim potius, quam in res sæviri.' Livius tamen 'sævire in delubra' dixit XXXI. 30. 'A mœnibus vi atque armis repulsum in ea delubra, quæ sola religione tuta fuerint, sævisse.' Et similiter Florum semel atque iterum locutum fuisse, ex Indice Freinshemii constare potest. Quamquam autem *si alia desint* Livius dixerit, attamen non per 'alia,' res indicavit, sed potius genus neutrum adhibuit, ut tanto latius oratio pateret. Vid. Cort. ad Sall. Jug. c. 13. § 6. ubi vulgatam lectionem hoc loco conjecturæ Gronovii præferre videtur, et ad c. 14. § 16. Vid. etiam, quæ notantur ad II. 5. § 4. *si alia deficiunt* præfert ed. Mediol. 1480. sed invitis omnibus codd. scriptis. Mox *grat. ejus adv.* alio ordine Leid. 2. Tum *isto adjuv.* Hav. Denique *a portis* pro *ab portis*, Flor. m. sec. Voss. 2. Leid. uterq. Harl. uterq. Lipsiens. Port. et Hav.

CAP. LIV. § 1 *Inde in concilia publica*] Prima vox aberat a Port. a m. pr. Id inde factum, quod per compendium in membranis scribi soleret *Iñ*, et ita facile a voce seq. intercipi potuerit. Vide ad XXXVII. 52. § 2. Præterea *in publica consilia* Leid. 2. *in consilia publica* Leid. 1. Hav. et editi vett. usque ad Basil. 1555. *in conscilia publica* Lipsiens. Vid. quæ notantur ad c. 3. § 6.

Ipse identidem belli auctor esset] Lege *esse*, ex vet. lib. ut eadem sit forma dicendi, atque ea, quæ sequitur, 'in eo sibi præcipuam prudentiam assumere.' *Sigon.* *Esse* etiam Leid. 2. Harl. 1. et Lipsiens. Reliqui *esset* perperam servant; nisi quod *erat* vitiosius præferat Port.

Præcipuam prudentiam adsumere] *Præcipue prudentiam assumere* Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. Quod etiam in Oxon. B. et C. sibi obvium fuisse, testatur Hearne: *præci prudentiam* Leid. 2. *prud. præcipue assumere* Neapol. Latinii cum priscis edd. ante Ald. Mox *nosceret*, pro *nosset*, Hav. qui paullo post vocem *regiam* omittit.

§ 2 *Vana accresceret fides*] *Accresceret* Neapol. Latinii, *cresceret* Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. Hav. Lipsiens. et Port. Syllaba *ac*, cujus prima litera præcessit ultima in voce proxima, altera sequitur initialis in *cresceret*, excidit culpa librariorum, qui iterare literas illas neglexerunt. Vid. ad XXXIX. 6. § 2. Præterea *ad ult. dust*

belli leg. in alium ordinem digestis vocabulis, Leid. 2. Paullo ante *ut dictis* pro *et dictis* Flor. et vetustiores excusi. Solent autem hæ voculæ inter se commutari. Vid. ad XXI. 28. § 8. Primus Aldus *et dictis* edidit, quomodo etiam præferunt omnes Mss. nisi quod *cum dictis* sit in Voss. 2.

§ 3 *Tarquinium dono Deum sibi missum*] *Deum dono* Leid. 2. At vox *Deum* non adparet in Voss. 2. Paullo ante *Gabinosque*, pro *Gabiosque*, Harl. 2. Mox *ducem cerdere* Flor. a m. pr. *ducem creavere* a m. sec.

§ 4 *Pariter prædam munifice largiendo*] Ant. Periz. ad oram Livii conjiciebat *partiendo*. Sed nihil mutandum. Indicat Livius, Sex. Tarquinium prædam ex Romanis partam liberaliter militibus suis concessisse. Inf. VI. 2. 'Quum castra inpetu cepisset dictator, prædam militi dedit, quo minus speratam a minime largitore duce, eo militi gratiorem.'

§ 5 *Unum sciscitatum Romam ad patrem mittit*] *Scitatum* Lipsiens. Leid. 1. et Port. Poëtas hoc verbo usos esse non ignoro. Sed, idem prosaicæ orationis scriptoribus etiam in usu fuisse, nondum mihi constat. Videtur itaque lectio ex librarii oscitantia orta esse, qui tres priores vocis *sciscitatum* literas iterare perperam neglexerat. Similiter non nulli codd. scribunt inf. III. 38. § 12. Paullo ante *ex suis unum* Harl. 1. et primæ edd. usque ad Aldum, qui primus *e suis* substituit, ut habent reliqui mei manu exarati.

Ut omnia unus Gabiis posset] Liber Ms. habet, *ut omnia unus præ Gabiis posset*. Tu scribe, *ut omnia unus ipsis Gabiis posset*. Nec est ea vox hic supervacanea. Emphasim enim habet. *Rhen*. *Unus præ Gabiis* Flor. Voss. 2. Harl. uterq. Leid. uterq. Hav. a m. pr. et Port. unde Rhen. *unus ipsis Gabiis* scribendum conjecit; pro quo in Basileensi ed. 1554. excusum exstat *unus ipse Gabiis*: quod deinde per reliquas propagatum es usque ad Grut. qui vocem iterum eje cit. Non male, ut videtur.

§ 6 *Sequente nuncio filii*] Voces h desunt in Leid. 2. *sequenti nuncio* ha bet Flor. a m. pr. et Leid. 1. Mo *capita pap. summa* Hav. trajectis vo cabulis. Postea *dicitur baculo decu sisse* desunt in Leid. 2.

§ 7 *Ut re inperfecta redit Gabios*] *Rediit Gabios* Voss. 2. et Hav. Vid ad XXXVI. 35. § 2. Præterea *re no perfecta* Harl. 2. *Et re imp*. Flor. m. sec. Mox *quod dixerit* Lipsien pro *quæ dixerit*. Tum *quæ viderit* pro *quæque viderit*, Hav. Sed et hi librarius ex neglecta literarum iter tione lapsus esse videtur. Male etia *quoque viderit* Voss. 2. et Leid. 2.

§ 8 *In quibus minus speciosa crim natio erat futura*] Ultima vox exsul a Leid. 2. τὸ *minus* a Leid. 1. Paull ante *sua ipsa invidia*, Leid. 2. et Li siens.

§ 9 *Patuit quibusdam volentibus fug* Pall. 1. ac 3. *fugere*. Ita sæpe loqu tur Livius, quem in eo semper corr perunt correctores præposteri. Vi Crepundia II. 18. *Gebh*. *Fugere* etia Voss. 2. Neque multum abit Li siens. in quo est *fugæ*, vel *fuge*, quo pro *fug'e* scriptum fuit. Ita supra 47. 'Ne non venisse frandi esset Ovid. Epist. Her. III. 54. 'Utile d cebas ipse fuisse capi.' Ep. He XVI. 233. 'Dolor est meus illa videre Sall. Jug. c. 14. 'Utinam emori fo tunis meis honestus exitus esset ubi vid. Cort. sed inprimis ad c. 3 § 13. Vid. etiam Gron. ad Li XXXVII. 33. § 5. Sanct. Min. III. et Voss. Gramm. VII. 18. et 50.

Absentium bona juxta atque interemt rum divisa fuere] Quod ad IV. 56. p ter suspicatus est *divisui*, id pla perfecteque exhibitum fuit in Flo S. Marci, sed recens nuper man alterum superinscripsit. *Jac. Gro* Vid. Vavass. de Vi et Usu quorum Verb. p. 6. Vel unius tantum co

a Gronovio memorati auctoritate firmatam lectionem in contextum recepissem, quod eruditior videatur, quam ut ab indocto librario proficisci potuerit; nunc vero tanto magis id faciendum existimavi, quod etiam auctoritate optimi Leid. 1. confirmetur. Paullo ante *alii in exsilium acti* Oxon. L. 2. ap. Hearn. *ac in exsitium acti sunt* Port. Passim *ac* et *aut* commutantur. Vid. ad XXI. 53. § 3. Vocula *in* abest in Hav. Τὸ *juxta* non agnoscit Port. Quæ tamen vox hoc sensu frequenter ap. Liv. occurrit. Inf. III. 33. 'In re juxta manifesta atque atroci.' v. 6. 'Se juxta æstate atque hieme bella gerere posse.' VI. 6. 'Parere atque imperare juxta paratos.' IX. 13. 'Juxta obsidentes obsessosque inopia vexavit.' XXVIII. 20. 'Trucidant inermes juxta atque armatos.' Et alibi sæpe.

§ 10 *Largitionis inde prædaque*] Vet. *Largitiones*. Distingue periodum, *Largitiones inde prædæque: et privati dulc. comm.* Lips. *Largitiones inde* Flor. *Largitionesque* Leid. uterq. Hinc *deinde* Harl. 2. Passim hæ voculæ in Mss. commutantur. Vide ad XXXVI. 24. § 10. Tum *dulcedine privati commodi* Voss. 2. Leid. uterq. Harl. uterq. Hav. Lipsiens. et Port. cum edd. antiquioribus usque ad Vascosanum, qui primus, mutato ordine, *privati dulc. comm.* dedit. Pristinam seriem restitui.

CAP. LV. § 1 *Cum Æquorum gente fecit, fœdus cum Tuscis renovavit*] *Facit* Hav. qui idem cum Harl. 2. et Lipsiens. *cum Etruscis* præfert. Deinde *revocavit* Leid. 1. solita aberratione scribarum, qui sæpe hæc verba confuderunt in membr. vett. Vide ad III. 51. § 7. Mox *munimentum*, pro *monumentum*, Leid. 2. Vide ad IV. 10. § 6. Deinde *relinquere*, pro *relinqueret*, Leid. 1. in quo ultima litera ejus vocis intercepta est a prima seq. Vide ad XXIII. 8. § 9.

Patrem vovisse, filium perfecisse] Vet. *voluisse*. Lips. *Voluisse* etiam Leid. uterq. et Harl. 1. Quod ex sollemni librariorum errore natum reor. Vide quæ notantur ad Silii Ital. VII. 619. *novisse* præfert Voss. 2. Ita librarios 'notus' ac 'votus' passim commutasse supra dictum est ad Liv. I. 5. § 3.

§ 2 *Et ut libera a ceteris religionibus arx ea esset tota Jovis templique ejus, quod in ea ædificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quia aliqua vota ibi a Tatio rege primum in ipso discrimine adversus Romulum pugnæ consecrata inaugurataque postea fuerant*] In hac periodo mendæ sunt aliquot ingentes. Primum quando non de arce exstruenda, sed de templo Jovi condendo, hic agitur, non scribendum est *arx ea esset tota Jovis*, verum *area esset tota Jovis*. Non habet hic locum prorsus arcis Tarpeiæ mentio. Deinde scribendum est, *quod inædificaretur*, non *quod in ea ædificaretur*. Est autem elegans verbum 'inædificare.' Mox, pro istis dictionibus, *quia aliqua vota ibi*, substitui debet *quæ aliquot ibi*. Postremo vocabulum *vota* transferendum est, ut ante *consecrata* ponatur hoc modo: *Et ut libera a cæteris religionibus area esset tota Jovis templique ejus, quod inædificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quæ aliquot ibi a Tatio rege primum in ipso discrimine adversus Romulum pugnæ vota, consecrata, inaugurataque postea fuerant.* Vide, mi lector, quam necessaria res sit, auctores ad exemplaria antiqua conferre. Hæc non sunt imputanda Laurentio Vallæ, sed Poggio, Aurispæ, Aleriensi, Victorino, et Petrarchæ, qui doctissimi quidem fuere, verum non usque quaque Latine callebant. *Rhen.* Omnia, quæ ex suo Rhen. inmutavit, probantur etiam auctoritate cod. Harl. 1. *area*, pro *arx ea*, servant præterea Flor. Leid. ambo, et Port. Sed *arxaea*, vel *arxea*, adjecta litera insiticia *x*, est in Harl. 2. Lipsiens. Hav. et Neap. Lat. pro

quo prodigiosius corruptum *ante ea* in Voss. 2. Præterea *quod inædificaretur* Flor. *in ea ædificaretur* Voss. 2. Leid. ambo, Harl. 2. Port. Lipsiens. et Hav. Quæ lectio ex alterius *inædificaretur* interpretatione nata videtur. Alibi autem verbo 'inædificare' Livius usus est, ut XXXIX. 44. 'Quæ in loca publica inædificata inmolitave privati habebant.' XLIII. 16. 'Clientem libertinum parietem in Sacra Via adversus ædes publicas demoliri jusserunt, quod publico inædificatus esset.' XLIV. 45. 'Nec clausæ modo portæ, sed etiam inædificatæ erant.' Denique *quæ aliquot ibi*, cum vocis *vota* trajectione, omnes nostri, (nisi quod *noto* sit in Voss. 2. *voto* in Leid. 2. ac Lipsiens.) et Neap. Lat. qui insuper testatur, omnes ita codd. scriptos præferre.

Exaugurare fana] Cato Orig. ap. Fest. l. I. voce 'Nequitum:' 'Fana in eo loco compluria fuere. Ea exauguravit, præterquam quod Termino fanum fuit. Id nequitum exaugurari.' *J. F. Gron.*

§ 3 *Ad indicandam tanti imperii molem*] *Ad inchoandum* Leid. 2. *ad indicandum* typis excusi vetustiores; pro quo Ald. primus *indicandam* reposuit, consentientibus reliquis scriptis.

In Termini fano] Sed neque in Juventatis. Quod cum sit in Epitome, mirum cur in Livio non sit. *Muret.* Et Juventatis, ut scribit Dionys. III. p. 202. qui hoc evenisse ait regnante Tarquinio Prisco, cum Capitolini templi fundamenta poneret. Et Florus I. 7. et Livii epitome. *H. Vales.* Etiam pater ad marginem, 'Et Juventatis.' Liv. V. 54. 'Hic cum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque moveri se non passi.' *Jac. Gron.* Unius tantum Termini, præter Catonem a Gronovio ad verba præced. laudatum, meminit etiam Ovid. Fast. II. 667. 'Quid nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit. Terminus (ut veteres memorant) conventus in æde Restitit; et magno cum Jove templa tenet.' Lactant. Div. Instit. c. 20. 'Consuluit eos per auguria, utrum Jovi cederent; et, cedentibus ceteris, solus Terminus mansit.' Contra Martem Termino et Juventati tertium jungit Augustin. de Civit. Dei IV. 23. 'Per augurium quæsivit, utrum concedere locum vellent Jovi? atque ipsi inde cedere omnes voluerunt, præter illos quos commemoravi, Martem, Terminum, Juventatem: atque ideo Capitolium ita constructum est, ut etiam isti tres essent tam obscuris signis, ut hoc vix homines doctissimi scirent.' Quid itaque statuendum de ipso Livio, Terminum et Juventatem infra memorante V. 54. eo loco videbimus. Ceterum vox *fano* non adparet in Leid. 2. quasi librarius vellet, ex præced. hic repetendum τὸ *sacello*. Sed reliqui constanter eam vocem tuentur.

§ 4 *Id omen auguriumque*] Non erat hic eradenda particula *que*. *Idque omen auguriumque*. Rhen. Flor. S. Marci, *Id omen auguriumque*. V. 34. 'Id Galli fortunæ suæ omen rati adjuvere.' *Jac. Gron.* *Id omen auguriumque* Voss. 2. Harl. 2. Hav. et Port. Eamdem particulam in Oxon. L. 2. B. et C. omitti, Hearne testatur. Sed a Rhenano additam servant Flor. Leid. ambo, Harl. 1. et Lipsiens. quin et Leid. 2. eam duplicat, præferens *idque omenque auguriumque*.

Non motam Termini sedem] Vet. *ædem*. Lipsius. Pal. 1. ac 3. *Terminis edem*. Pal. 2. *Termini ædem*, ut Lipsii liber. *Gebh.* Codd. *ædem* exhibentes non audio: *sedes* enim pro æde, pro templo ponitur. Liv. IV. 20. 'Quum auctor pugnæ, recentibus spoliis in sacra sede positis, sese A. Cornelium Cossum consulem scripserit.' Sil. XII. 48. 'epulas, promissas sede Tonantis, His, quæ Graia manus defendit, reddite tectis.' Ubi plura ex poëtis

exempla notavi, locum hunc a conjectura Nic. Heinsii, qui *æde Tonantis* malebat, vindicans. Posset itaque *ædem*, pro *sedem*, ex marginali glossa in contextum irrepsisse videri, cum et alibi eas voces in vicem commixtas fuisse docuerim ad Sil. xiv. 652. et ad Epitom. Liv. xi. nisi aliam erroris istius hoc loco originem ipsi codd. ostenderent. Olim scriptorum contextum unica serie exaratum fuisse ex membranis antiquitate venerandis constat. Postea vocabula dispescentes male hoc loco seq. vocis primam literam præcedentis fini adjunxerunt, ac distinxerunt *Terminis Edem*, quod non modo in duobus Pall. Gebh. reperit, sed mihi etiam in Port. et Lipsiens. obvium fuit; alii deinceps scripturam illam aperte mendosam videntes literam sibilantem expunxerunt, ac scripserunt *Termini ædem*, ut habent Leid. 2. et Harl. 2. Soli ex nostris recte *Termini sedem* servant Voss. 2. Harl. 1. Leid. 1. et Hav.

Unumque Deorum] Nec hic dispungendus erat accusativus *eum*: *unumque eum Deorum*. Rhen. Τὸ *eum* omittunt Leid. 2. Harl. 2. Hav. Lipsiens. et Port. Sed superest in Flor. Voss. 2. Harl. 1. Leid. 1. et edd. ante Ald.

Sacratis ibi finibus] Scribe, *sacratis sibi finibus*. Rhen. Pall. *sacratis ibi finibus*. Gebh. *Sacratis ibi* Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. Lipsiens. Hav. et Port. In Flor. Leid. 1. et Harl. 1. superest *sacratis sibi*. Voces *ibi* et *sibi* etiam supra commutatæ erant c. 21. § 3. iii. 14. § 3. c. 66. § 5. et alibi. Quamvis tamen id hoc loco etiam inde factum esse videri possit, quod librarii literam ultimam vocis præced. in sequenti *sibi* repetere neglexerint. Vide Rhen. ad Liv. xxx. 3. § 7. quæque infra notantur ad Liv. xl. 47. § 1. Contra eam repetendo, ubi repeti non debebat, *sibi*, pro *ibi*, perperam dederunt infra hoc lib. c. 57. § 10.

§ 6 *Ad èam rem consultandam*] *Ad eam rem consultandum* Harl. 1. Paulo ante *qui in urbe*, pro *quique in urbe*, Port.

§ 7 *Itaque Pomptinæ manubiæ*] Ego *Pometinæ*, Dionysio et Livio auctoribus, reposui: uterque auctor est, Pometia capta ejus prædæ manubias in Capitolini templi erigendi usum a rege sepositas. *Sabell.* *Pontinæ manubiæ* omnia, quæ vidi, Livii habent exemplaria; sed locorum situm librarii secuti particulam depravarunt: nam et 'Pontina palus' eo Latii tractu est, unde manubiæ quæsitæ; verum *Pometinæ* Livium scripsisse vel ex eo admoneri potuerunt, quod proximo ille loco dixerat c. 53. 'Suessam Pometiam ex his vi cepit: ubi cum dividenda præda xl. talenta argenti aurique cepisset, concepit animo eam amplitudinem Jovis templi:' mitto reliqua. Dionysius et ipse 'Suessam Pometiam' appellatam scribit. A Pometia 'Pometinum' dici, non 'Pontinum,' vel trivialibus imbuti literis intelligunt. *Sabell.* Tametsi vet. volumen continet *Pontinæ*, censeo tamen legendum *Pometinæ manubiæ*. Nam exemplaria antiqua abhinc annos mille fere majusculis fuere literis perscripta; modo *E* majusculum non est dissimile *P*. Facile ergo *Pometinæ* versum est in *Pomptinæ*. Præcedit autem, quod Tarquinius Suessam Pometiam vi ceperit, ubi xl. millium pondo argenti aurique fit mentio; quod hic repetitur. Quare miror, hoc non emendatum in ed. Asulanica; quando jam olim ante nos sic legendum esse monuit M. Ant. Sabell. *Rhen.* Quidam *Pometinæ* mutarunt in *Pontinæ*, cum auctor loquatur de Suessa Pometia, ut supra patuit. Nisi quis Pontinam eamdem cum Pometina esse contendat. *Glar.* *Pomptinæ* Flor. *Pontinæ* Voss. 2. Leid. uterq. Harl. ambo, Lipsiens. Port. et Hav. a m. pr. Vide ad ii. 34. § 4.

Vix in fundamenta subpeditarere] Pal. 1. exhibet *suppeditare*. Gebh. Nostri in vulgatam lectionem conspirant, nisi quod unus Lipsiens. con-

sentiat Pal. 1. Gebhardi.

§ 8 *Eo magis Fabio Pictori*] Quispiam adjecit *Pictori*, non est in cod. scripto. Movit hoc hominem, quod ante c. 44. semel dixerit 'scriptorum antiquissimus Fabius Pictor.' *Rhen.* Deest etiam hæc vox in omnibus nostris, præterquam in Harl. 2. et Hav. *ego magis* pro *eo mag.* habet Leid. 2. Præterea mox *quod est antiq.* vocibus trajectis, Lipsiens. et Harl. 2.

Quadringenta ea sola talenta fuisse] *Quadraginta ea sola talenta* Hav. *XL. ea sola talenta* Voss. 2. Leid. ambo, Lipsiens. et Port. cum omnibus edd. usque ad Gron. qui 1665. recte *quadringenta* edidit. Vide ad c. 53. § 3.

§ 9 *Qui XL. millia pondo argenti seposita*] Quidam libb. *LX. millia pondo* habebant; sed non placet. Comparatio enim hic per 40. procedit. Ceterum statim post verbum *scribit*, non puto ponendum relativum *quam*, sed continue inferendum appositive, 'summam pecuniæ neque ex unius tum urbis præda,' &c. Porro XL. talenta summam coronatorum faciunt 24000. at XL. millia pondo argenti 400000. coronatorum. Ideoque Fabio plus tribuit Livius, qui summam longe minorem posuerit. Dionysius autem ait IV. p. 251. in ejus oppidi præda tantum auri argentique capti affuisse, ut singulos milites quinas argenti minas accipere contigerit: quæ vero Deis decumata fuerit pecunia, haud minus fuisse quadringentis talentis. Quinas argenti minas quinquagenis æstimamus coronatis, Budæana supputatione: quadringenta vero talenta ducentis quadraginta millibus coronatorum, quæ summa multo minor est Pisonis summa, decuplo tamen major Fabii. *Glar.* *Quadr. millia ea pondo arg.* Leid. 2. *quadr. millia arg. pondo* Harl. 2. et Lipsiens.

Quam summam pecuniæ neque ex unius tum urbis præda sperandam, et nullius, &c. exsuperaturam] Si quis hoc pacto legere velit, multa subintelligenda erunt. Ex fide vet. cod. sic scribe, *quia summam pecuniæ*, et repete verbum *scribit*, quod subauditur. *Rhen.* Rhenanus ex fide vet. lib corrigit, *quia summam pecuniæ*, hoc sensu, se credere potius Fabio, quam Pisoni, quia summam pecuniæ scribit, neque ex unius tum urbis prædá sperandam. Itaque verbum *scribit* subaudiendum putat. Nos autem in vet. lib. invenimus ita legi, *quia summa pecunia*, et cætera in recto casu ut sit hæc sententia; se credere potius Fabio, quam Pisoni, de XL. millibus pondo argenti, quia summa pecunia ea sit, neque ex unius tum urbis præda speranda. *Sigon.* Si Piso ipse scriberet, summam illam quadraginta millium pondo argenti esse immodicam, nec vel tum sperandam ex unius urbis manubiis, vel ad ædificii fundamenta necessariam futuram, Rhenano manus darem reponenti, *quia summam.* Sigonianus autem librarius cum pingeret *quia summ[a] speranda*, et cætera in recto casu frustra religioni habuit plenius dar[e] *quia ea summa pecuniæ erat:* nihil enim minus temeritas hominis agnoscitur. Unica ratio curandi hunc locum est exigere *τὸ quam*, moram et nodum omnis boni sensus. Sic enim voluerat Livius: *qui quadraginta millia pondo argenti seposita in eam rem scribit, summam pecuniæ:* per epexegesin, quam grammatici vocant: estque pro eo, ac si dixisset, 'quæ summa neque ex unius tum urbis præd[a] erat speranda,' &c. Quod cum observassem, vidi deinde Glareano idem animadversum. Quadringenta talenta sunt sestertium nonagies sexies, nostri nummi 240000. Philippum pondo argenti 24000. At quadraginta millia pondo argenti sunt centies sexagies sestertium, nostri numm[i] 400000. Philippum, talenta 666. m[i]næ quadraginta. *J. F. Gron.* *Qu[am] summam pecuniæ, &c.* Voss. 2. Lei[d.] uterq. Harl. 1. Lipsiens. et Port. c[um]

jus posterioris margo *eam summam pecuniæ, &c.* præfert: *quia summa pecuniæ, &c. speranda, &c. exsuperatura* Harl. 2. *Quia summa pecuniæ* etiam Flor. *quam summam pecuniæ neque . . . fuisse sperandam* Hav. omissa voce *tum*, et addita alia *fuisse*. Pro *tum* Voss. 2. et Oxon. L. 1. habebant *tantum*. *Quia eam summam pecuniæ* Oxon. L. 2. ut monuit Hearne.

CAP. LVI. § 1 *Fabris undique ex Etruria adcitis*] *Fabris ex Etruria undique* excusi ante Ald. a quo vocabula in eum digesta sunt ordinem, qui nunc vulgo obtinet. Aldo autem consentiunt codd. scripti, nisi quod *undique et ex Etruria* habeant Voss. 2. Lipsiens. et Port. Quorum posterior mox non agnoscit vocem *etiam*. Tum *non pec. solum publ. ad id est usus*, transpositis vocibus, Lipsiens.

Qui quum haud parvus et ipse militiæ adderetur labor] Vet. lib. *qui cum haud parvus et ipsi militiæ;* id est, cum ædificandi labor haud parvus et ipsi militiæ adderetur. *Sigon.* Quis hic toleret Sigonianum *ipsi?* Qui labor ædificandi, et ipse haud parvus, cum adderetur militiæ, inquit. *J. F. Gron.* *Ipsi* etiam Voss. 2. Harl. 2. Hav. Lipsiens. Port. et, ut Hearne auctor est, Oxon. L. 2. Sed vulgatum servant Harl. antiq. et Leid. ambo. Quod præstat.

Gravabatur, se templa Deum ædificare manibus suis] Antiq. lect. *se templa Deum exædificare manibus suis*. Rhen. *Gravatur* Flor. et Leid. 2. Tum *exædificare* Flor. Leid. uterq. Harl. uterq. et Hav. Inf. XXXV. 31. 'Ibi enim non præsidium modo Macedonum fuisse; sed regiam exædificatam:' ubi alia vide. Insuper *suis manibus* inpressi usque ad Ald. qui, consentientibus scriptis, reposuit *manibus suis*.

§ 2 *Quæ posthac et ad alia*] Vet. *postquam*. Lipsius. *Postquam* etiam Flor. Leid. uterq. Harl. 1. et edd. Aldina priores. Tum *mitiora*, pro *minora*, Hav. et *aliquando*, pro *aliquanto*, iterum Leid. uterq. Tandem *traducebantur*, pro *traducebatur*, Flor. Leid. 1. Harl. antiq. omnesque edd. ante Gruterianas in Hav. a m. pr. erasa, ejusque loco *traducebatur* emendatum est.

Cloacamque maximam] At supra dixit Livius I. 38. Tarquinium Priscum cloacas in Tiberim duxisse: cui etiam earumdem exstructionem tribuit Plin. Hist. Nat. XXXVI. 15. Hæc itaque lucem accipiunt ex Dionys. Hal. Antiq. III. p. 200. ubi refert, Tarquinium cloacas fodere incepisse. Quemadmodum igitur alia opera a patre inchoata, ita etiam cloacas, Superbus absolvit; quod idem etiam statuendum de foris sive sedilibus in circo, quorum exædificationem similiter Prisco tribuit Dionys. III. p. 200. et Liv. I. 35. Cloacas autem et sedilia, a patre inchoata, a Superbo perfecta fuisse refert Dionys. Hal. Antiq. IV. p. 246. Vide Salmas. ad Solin. p. 646.

§ 3 *His laboribus exercita plebe*] *Exercitata plebe* Voss. 2. Vide ad Liv. XXVII. 44. § 6.

Quia et urbi multitudinem, ubi usus non esset] *Quia in urbe mult.* Voss. 2. *quia urbi mult.* Hav. *quia et urbi, ubi usus non esset, mult.* Harl. 2. *nisi usus non esset* Voss. 2.

§ 4 *Quam anxiis inplevit curis*] Tò *anxiis* abest ab Harl. 1. et Leid. 1. Paullo ante *ac fugam*, pro *fugamque*, excusi ante Aldum, invitis Mss.

§ 6 *Neque responsa sortium ulli alii committere ausus*] *Responso sortium*, aberrante librarii manu, Leid. 1. *responsum sortium* Voss. 2. Harl. 2. Hav. et Port. Similiter sibi in Oxoniensibus B. et C. obvium fuisse Hearne professus est: et id voluit scriba Lipsiens. qui tamen corrupte dedit *responsium sortium*. Mox *duos filios regis*, addita perperam ex glossa voce ultima, Leid. 2.

§ 7 *Comes his additus L. Junius*

Brutus, Tarquinia sorore regis natus juvenis] Dionysius hanc amitam regis facit, Prisci Tarquinii filiam, id quod verosimilius est. Et Tarquinium Superbum non multo majorem natu fuisse Bruto, immo Bruti filios cum Tarquinii filiis prope eadem fuisse ætate, ex conjuratione postea patet. Nec obstat, quod missus sit Brutus cum duobus Tarquinii Superbi filiis Delphos: nam etiam senior pro fatuo duci poterat. Quamquam ea de re cum nemine contendere velimus; ambigua enim plerumque genealogiarum ratio. *Glar.* *Comes his additur* Hav. et Lipsiens. Deinde Junii Bruti prænomen *L.* exsulat a Leid. 1. et Voss. 2.

Ab avunculo interfectum audisset] *Vidisset* sibi legendum videri monuit Heumann. Utraque verba in scriptis commutari docet Bentl. ad Horat. Od. II. 1. 21. Hic tamen codd. in editam lectionem conspirant. Mox *nec in fort.* pr. *neque in fort.* Voss. 2.

Contemtu tutus esse, ubi in jure parum præsidii sit] Flor. S. Marci, Rott. Gud. Voss. 2. *contemtuque*. Jac. Gron. *Contemtuque* etiam Flor. Leid. ambo, Harl. ambo, Lipsiens. Port. et Hav. Neque aliter ex Oxoniensibus L. 2. B. et C. profert Hearne. Immo in eam lectionem etiam conspirant antiquiores edd. Primus Vascos. Paris. 1542. *contemtu tutus esse* edidit: quare priscam lectionem in contextum revocavi.

§ 8 *Latens aperiretur tempore suo*] Scribendum *operiretur tempora sua:* hoc est, exspectaret opportunitatem temporis. *Rhen.* Acuta est Rhenani emendatio *operiretur tempora sua.* Inf. IV. 7. 'Si Ardeates sua tempora exspectare velint.' XXXV. 48. 'Spectatoresque belli fortunarum alienarum eventum sine ullo discrimine rerum suarum operirentur.' Sed quia mihi non licet esse tam cato, simpliciter adhæresco scripturæ Pall. 1. ac 2. editionique adeo Campani *operiretur tempore suo*, id est, occultaretur. *Gebh.* Mss. fere *operiretur.* Valde salivam movet Rhenani, quod et Flor. habet, Helm. et Rott. notavitque e suo Muretus, *latens opperiretur tempora sua.* Sic Noster IV. 7. 'Si Ardeates sua tempora exspectare velint.' XXII. 40. 'Si maturitas temporum exspectata foret.' XXXI. 32. 'Deliberationis ejus, cujus ipse maturitatem exspectandam putaret.' Sen. de Benef. II. 25. 'Illum, velut in certamen cursus compositum et carceribus inclusum, operiri debere tempus suum, ad quod velut signo dato prosiliat.' Plut. in Pyrr. p. m. 397. Μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινάμενος, ἀλλὰ προστάξας ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτοῦ καιρόν. *J. F. Gron.* *Tempore suo* est sibi favente, opportuno; ut XLIV. 39. 'Intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post, eruptione facta victorem hostem pepulerunt.' Sed *operiretur tempore suo* Voss. 2. Lipsiens. et Port. *operiretur tempora sua* Flor. Leid. ambo, et Harl. antiq. *aperiretur tempore suo*, a Rhen. et Gron. damnatum, superest in Harl. 2. et Hav. Quod quum Hearne tantum in Oxoniensibus B. L. 2. et C. sibi obvium fuisse testetur; id quod Rhen. restituit, atque ipse etiam edidit, in reliquis duobus superesse debet, si diligenter ac cum cura codd. suos excussit. Pari ratione 'opertus' et 'apertus' commisceri a librariis, dicetur ad XXXIX. 14. § 9. Paullo ante *pr. esse regis*, pro *pr. esse regi*, Harl. 2. At *τὸ quoque* exsulat a Leid. 2.

§ 9 *Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos*] *Is cum a Tarq.* Voss. 2. Leid. 2. et Hav. *Is cum Tarquiniis* Harl. 1. *Is cum ab Tarq.* Leid. 1. Passim voculæ *cum* et *tum* confunduntur. Vide ad Epit. lib. XLVIII. circa fin. *Is tum a Tarq.* Lipsiens. et excusi ante Ald.

Per ambages tegens effigiem ingenii sui] Qui participium *tegens* infulsit, putabat orationem alioqui mutilam

esse; non intelligens appositive dictum, 'Aureum baculum donum Apollini, per ambages effigiem ingenii sui:' id est, qui baculus erat effigies ingenii ipsius. *Rhen.* Illud *tegens* primus addiderat Aldus, recte iterum ab Rhenano expunctum. Abest similiter a Flor. Voss. 2. Leid. utroq. Lipsiens. et Harl. 1. In reliquis Harl. 2. Port. et Hav. inmutato ordine *tegens per ambages effigiem ingenii sui* legitur. Hearne testatur, se lectionem, quam Aldus expressit, in Oxoniensibus B. et C. reperisse: unde verosimile fit, τὸ *tegens* etiam ab aliis L. 1. 2. et N. exsulare. Ceterum *donum tulisse*, transpositis vocibus, Port. et Lipsiens.

§ 10 *Imperium summum Romæ habebit*] Τὸ *Romæ* non reperiri in Oxon. L. 2. auctor est Hearne: *vestr. primum*, pro *vestr. primus*, Leid. 2. *vestr. o juvenes, primus* Lipsiens. qui idem etiam *matri osculum* præfert.

§ 11 *Tarquinii, ut Sextus, qui Romæ relictus fuerat, ignarus responsi, &c. esset*] *Tarquinius Sext. qui Romæ relictus fuerat, ut ignarus* Flor. Leid. ambo, Harl. uterq. Lipsiens. Hav. a m. pr. et Port. Et ita etiam vir doctus emendarat ad margin. ed. Mediolan. 1480. *Tarq. Sext. qui Rom. relictus fuerat, ignarus* Voss. 2. *Tarq. Sext.* ut *Fabius Quintus*, de quo vide ad III. 1. § 1.

Quum Romam redisset] *Romam redissent* Flor. a m. sec. Leid. 2. et edd. Aldina priores. *Romam rediissent* Harl. 2. *Romam rediisset* Voss. 2. et Lipsiens. Vide ad XXXVI. 35. § 2.

§ 12 *Velut si prolapsus cecidisset*] Τὸ *si* non adparet in Harl. 1. Nihil tamen muto. Vide ad I. 12. § 7. Mox *contingit*, pro *contigit*, Leid. 2. Pari errore 'corrupit' et 'corrūpit,' sive 'corrumpit,' commutantur I. 27. § 1. et c. 51. § 2. 'reliquit' et 'relinquit' hoc lib. c. 59. § 12. Tandem *comm. omn. mortal. mater*, ordine mutato, Voss. 2. et Hav. *mater* autem deficit in Lipsiens.

Cap. LVII. § 1 *Gens, ut in ea regione atque in ea ætate*] *Atque ea ætate* Leid. 2. Quomodo etiam sibi legendum videri vir clariss. suis me literis monuit. Verum Livium præpositiones repetere solitum fuisse videbimus ad VI. 28. § 6. Nihil itaque mutantibus reliquis scriptis, vulgatam lectionem præferendam puto; præsertim quum non Livius modo, verum etiam alii plures optimi scriptores, non raro præpositionem *in* adhibere soleant, ubi plerumque in vulgari sermone omittitur. Ita c. 18. 'Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illa quisquam ætate esse poterat, omnis divini atque humani juris.' Justin. in Præf. 'Sufficit enim mihi in hoc tempore judicium tuum.' Cic. pro Quinct. c. 1. 'Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore.' Ovid. Epist. Heroid. XXI. 65. 'Vel numquam mallem, vel non mihi tempore in illo, Esset in Ægeis cognita Delos aquis.' Gell. Noct. Att. I. 3. 'Ego certe in hoc quidem tempore non fallo me.' Plin. Hist. Nat. X. 6. 'Umbricius, aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradit ova tredecim.' Florus IV. 2. § 71. 'In nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui inmortalitatem animæ docet, paullulum quievit:' ubi videndus est Duk. et Nic. Heins. ad Petron. c. 45. p. 217. Similiter 'in tali tempore' Nostro frequens est. XXII. 35. 'Quia in tali tempore nulli novus magistratus videbatur mandandus.' XXIV. 28. 'Apollonides, principum unus, orationem salutarem, ut in tali tempore, habuit.' XXV. 3. 'Patres ordinem publicanorum in tali tempore offensum nolebant.' XXX. 37. 'Indignatus Hannibal, dici ea in tali tempore audirique, arreptum Gisgonem manu sua ex superiori loco detraxit.' XXXIV. 27. 'Cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret.' Vide etiam Cort. ad Sall. Cat. c. 48. Pro quo etiam,

omissa præpositione, *tali tempore* frequenter dictum. Vide, quæ notavi ad Sil. Ital. VIII. 112. Etiam 'in tempore,' pro tempore opportuno. Vide ad VIII. 7. § 4.

Præda delinire] Legendum puto *delenire*; quod Flor. Vide ad V. 31. § 1. Paullo ante *cum ipse dit*. pro *tum ipse dit*. Flor. Leid. 1. Harl. ambo, et Hav. Vide ad VI. 23. § 3.

§ 2 *Quod se in fabrorum ministeriis*] Legendum *ministerio*. Nec opus est hic numero multitudinis. *Rhen.* Omnes codd. quibus usus sum, vulgatum *ministeriis* servant.

§ 3 *Tentata res est primum, si primo impetu capi Ardea posset*] Vacat adverbium hic *primum*. Sic scribe, *Tentata res est, si primo*. Rhen. *Tentata res est primum, si primo* vett. Vacare adverbium, ait Rhen. ego potius ἐπίθετον: nam, ut 'primo impetu' caperetur illa difficilis et magnanimis regnata viris Ardea, ne Tarquinius quidem videtur sperasse. Sed 'impetu' capi posse, id est, corona, vel alioqui vi oppugnando, post aliquot certe conatus, non improbum erat sperare. l. VI. c. 2. 'Fusis hostibus cæsisque cum castra impetu cepisset dictator.' X. 34. 'Postumius Milioniam oppugnare adortus vi primo atque impetu: deinde, postquam ea parum procedebat, opere ac vineis demum injunctis muro cepit.' Tac. Ann. XIV. 24. 'Ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur.' Eodemque c. 32. 'Et cætera quidem impetu direpta aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum oppugnatumque.' Prioris membri simile est II. 35. 'Ac primo tentata res est, si dispositis clientibus disjicere rem posset.' *J. F. Gron.* Alterutram vocem vel *primum* vel *primo* a mala manu esse, nullus non videt. *Primum*, quod Rhen. inducendum censebat, abest ab omnibus nostris Florent. Voss. 2. Leid. utroq. Harl. utro Lipsiens. Hav. et Port. quibus co sentiunt nonnullæ ex antiquioribu edd. Et forte tentare potuit Tarqu nius, si Ardea primo impetu ca posset, ex improviso eam adgressu Si tamen id cum Gronovio vix ver simile videatur, una tantum vo transposita codd. scriptorum lecti nem hoc modo refingerem, *Tenta res est primo, si inpetu*. 'Inpetu c pere' etiam habes II. 30. 'Cast inpetu ceperunt.' V. 41. 'Et quod n tum inpetu aut vi capiebant urben VI. 2. 'Cum castra inpetu cepiss dictator:' ubi Sigon. *primo inpetu* l gendum conjicit. Tac. Hist. III. 1 'Posse coloniam plano sitam inpe capi.' Mox *possit*, pro *posset*, Ha Paullo ante *ubi parum proc.* omis voce *id*, Lipsiens.

Obsidione munitionibusque cœpti pr mi hostes] *Obsidione munitionibus ca ti sunt hostes premi* Hav. *cœpti su* agnoscit etiam Harl. 2.

§ 4 *In stativis, ut fit longo mag quam acri bello*] Deest pronomen *h In his stativis (ut fit) longo*. Rhe Pronomen additum deest in Voss. Harl. 2. Lipsiens. Hav. et Port. *hiis stativis* Leid. 2. *In his stati* Florent. et edd. antiq. usque ad A in qua τὸ *his* primo omissum. *In tativis*, perperam tribus vocibus unam junctis, pro *In Is*, id est, *iis stativis*, Leid. 1. *In iis stati* præfert Harl. 1. Et ita Frob. 153 ac postea omnes recentiores edid runt. Mox τὸ *tamen* deest in Ha 1. *tū*, pro *tamen*, habet Leid. 1. Vi ad XXII. 17. § 5.

§ 5 *Regii quidem juvenes*] *Quid juvenes* Port. Vide ad XXXIX. 17. §

Interdum otium conv.... inter se rebant] An, *interdum etiam oti conv. &c.?* Non modo liberi comm tus illis erant, ut ceteris primoril castrorum, sed etiam laxiores, ita interdum etiam otium conviviis comessationibus terere possent. *D*

Copula *que* exulat a Leid. 2. Deinde *terebant inter se*, mutato ordine, Hav. Tum *inter se gerebant* Lipsiens. *inter se agebant* Harl. 2. et Port. a m. sec. priori lectione ita plane erasa, ut, quid antea scriptum fuerit, intelligi nequeat. 'Agere otia' proba est locutio, quam inlustravit Nic. Heins. ad Nason. Fast. I. vs. 68. Hic tamen regii juvenes non tantum agebant otia, id est, otiosi erant, verum etiam 'otium terebant,' id transigebant, 'conviviis.' Quomodo 'terere tempus' Livius sæpe dixit. Vide ad III. 7. § 3.

§ 6 *Forte potantibus his apud Sex. Tarq.*] Pal. 1. *potissantibus.* Tale verbum an Latio utile habeatur, disquirant critici. *Gebh.* *Potissantibus* erranti librario tribuendum esse, quis non videt? *Potestatibus*, pro *potantibus*, habet Lipsiens.

Ubi et Collatinus cœnabat Tarquinius, Egerii filius] Quædam exemplaria habent, *ubi et Collat. cœnabat, et Tarq. Egerii filius:* velut Tarquinius a Collatino diversus esset. Dionysius auctor est, Egerii filium Tarquinium Collatinum appellatum: quare altera particula copulativa tollenda est. *Sabell.* *Ubi et Collat. cœnabat, Tarquinii Egerii filius* Voss. 2. et Neap. Lat. Collatinum Egerii non filium, sed nepotem fuisse, supra contendebat Glar. ad c. 53. § 5.

§ 7 *Quin, si vigor juventæ inest, conscendimus equos, invisimusque*] *Conscendamus equos invisamusque* Hav. quod a se etiam in Oxon. L. 2. et C. repertum esse, Hearne auctor est: *conscendamus* etiam habet Voss. 2. Sed nihil mutandum. Supra c. 45. 'Quin tu ante vivo perfunderis flumine?' c. 47. 'Quin accingeris?' VI. 15. 'Quin eam deducitis a me singuli vestris beneficiis?' VII. 40. 'Quin, omissis ira et spe, fallacibus auctoribus, nos ipsos nostraque omnia cognitæ permittimus fidei?' VIII. 32. 'Quin tu respondes? vetuerimne, te quidquam rei, me absente, agere?' ubi vide Gelenium. IX. 10. 'Quin tu, inquit, adducis lorum, ut justa fiat deditio?' c. 16. 'Quin tu hominis cum homine, et ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers?' X. 17. 'Quid per agros vagamur, vicatim circumferentes bellum? Quin urbes et mœnia adgredimur?' XXVII. 26. 'Quin imus ipsi exploratum?' XXVIII. 41. 'Quin igitur ad hoc adcingeris, nec per istos circuitus eo bellum intendis?' XXXIV. 59. 'Quin mittimus ambages, inquit P. Sulpicius?' XXXVI. 34. 'Quin expromis, inquit, quid rei sit?' XL. 7. 'Quin comissatum, inquit, ad fratrem imus?' c. 14. 'Quin tu illud quæri jubes, num tui occidendi caussa ferrum sumserint?' c. 15. 'Quin tu, omissa ista nocturna fabula, ad id, quod doles, quod invidiam urit, reverteris?' XLV. 26. 'Quin aperimus portas, et imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit?' Et ita optimi quique scriptores. Vide Nic. Heins. ad Nas. Amor. II. eleg. 19. vs. 59. et Cort. ad Sall. Cat. c. 20.

Quod necopinato viri] *Quod inopinato viri* Port. et edd. quas vidi, Aldina antiquiores. *Nec inopinato viri* Florent. Voss. 2. Leid. uterq. et Harl. 2. utraque lectione *necopinato* et *inopinato* in contextum recepta, quod librario, utra verior foret, non liqueret: id enim sollemne ipsis fuisse, præsertim in hac voce, aliis exemplis infra evincemus ad XXXVII. 11. § 7. Verum nihil muto cum codd. Harl. 2. et Hav. Vocem enim *necopinatus* ex illis esse, quas Livius in deliciis habuit, et quas frequentissime adhibuit, videbimus ad IV. 27. § 8.

§ 8 *Age sane, omnes citatis*] Distinguendum videtur, *Incaluerant vino: age sane, omnes. Citatis equis avolant Romam.* Intellige omnes ita dixisse et adsensum testatos. Plautus Menæch. I. 2. 43. 'Hunc comburamus diem. P. Age sane, quando æquum rogas, quam mox incendo ro-

gum.' Pseudolo v. 2. 26. 'Quid minitare? habeo tergum. B. Age sane.' Cic. de Finibus II. 35. 'Recte, inquit, intelligis. Age sane, inquam, sed erat æquius Triarium aliquid de nostra dissensione judicare.' *J. F. Gron.* Τὸ *omnes* male exsulat ab Harl. 2.

Citatis equis advolant Romam] Vet. lectio *avolant Romam*. Utrumque tolerabile est. Similis error accidere solet in 'abducere' et 'adducere.' *Rhen.* Omnes nostri in vulgatum conspirant, nisi quod *avolant* sit in optimis eorum Leid. 1. et Harl. 1. Id autem Cort. suis ad me literis, non modo præferebat, sed insuper alterum *advolant* putidum esse existimabat. Cujus sententiam libens probo. Similiter infra ex Mss. emendandum III. 61. § 3. 'Hæc ubi inter signa peditum dicta dedit, avolat deinde ad equites:' ubi antea etiam constanter *advolat* edebatur. Similia sunt 'ablatus domum,' quod recte Livio restituit Rhen. III. 13. § 3. 'educere in aciem,' de quo vide ad III. 62. § 5. 'avocare ad bellum,' de quo vide ad IV. 61. § 3. eique contrarium 'advocare ab armis,' de quo vide ad III. 16. § 6. 'avectus domum,' de quo vide ad XX. 4. § 1. 'abducere Venusiam,' de quo vide ad XXVII. 29. § 1. 'declinare in Italiam,' de quo vide ad XXXVIII. 1. § 1. 'emittere in equites,' de quo vide ibid. ad c. 14. § 11. 'decedere Romam' XXIX. 12. 'P. Sempronius, pace facta, ad consulatum Romam decessit: avertere ad Antiochum:' de quo vide ad XXXV. 31. § 1. 'abducere in interiorem partem ædium,' de quo vide ad XXXIX. 12. § 3. *avolant* itaque omnium eorum exemplo et optimorum codd. fide recipiendum duxi.

Quo quum, primis se intendentibus tenebris] Vir doctissimus ad Ammianum corrigit *primis incedentibus tenebris*. Sed illud præter vett. libb. firmant hæc. Virg. in Georg. I. 248. 'et obtenta densantur nocte tenebræ' Curt. IV. 3. 'Cum subito spissæ nubes intendere se cœlo, et, quicqu[id] lucis internitebat, offusa caligine e[x]stinctum est:' ita lege, non *effus*[*a*] VIII. 13. 'Adeo spissæ intendere [se] nubes, ut conderent lucem.' Ta[c.] Hist. III. 56. 'Tantum fœdarum vol[u]crum supervolitavit, ut nube at[ra] diem obtenderent.' Ideo amict[um] noctis, vela, peplum, imaginant[ur] poëtæ. Eurip. Ione vs. 1150. Μελά[μ]πεπλος δὲ νὺξ ἀσείρωτον ζυγοῖς Ὄχη[μ'] ἔπαλλεν. Nonnus Διονυσ. II. 165. [κ]αλύπτρῃ νὺξ Οὐρανὸν ἀστερόεντι διεχλα[ί]νωσε χιτῶνι. Et Musæus vs. 113. Κυ[α]νόπεπλον ἐπιτρώσκουσαν ὀμίχλην. D[e]nique et Liv. ipse VII. 28. 'Namqu[e] et lapidibus pluit, et nox interdi[u] visa intendi.' *J. F. Gron.* Rec[te] Gron. vulgatam scripturam cont[ra] H. Vales. ad Amm. Marc. XXXI. 1[?] tuetur, qui in ed. se vivente edit[a] (postea enim mutatum est) legeb[at] *primis incedentibus tenebris*. Vide et[i]am Fr. Oudendorp. ad Julium Ob[seq.] de Prodig. c. 122. Pariter etiam Si[l]lium locutum esse olim existimavi, r[e]cepta Heinsii conjectura 'intende[re] noctis, Quæ tardent cursum, tenebr[as] dolet.' Verum cum optimæ membr[a]næ Colonienses *incedere* servent, nun[c] potius cum Medio præfero *incede[re]* *noctis, &c.* Nam ita et Tac. locut[us] Annal. XV. 37. 'Postquam tenebr[æ] incedebant, quantum juxta nemor[is] et circumjecta tecta sonare cantu, [et] luminibus clarescere:' ubi frustr[a] Rhen. et Nic. Heins. ap. Ryck. *inc[e]debant* conjecerunt. Ceterum *prius* [se] *intend.* præfert Leid. 2.

§ 9 *In convivio luxuque*] Malin[t] *quos in convivio lusuque*, non *luxuqu*[*e*]. Stat. Theb. V. 195. 'dapibus ludoqu[e] licenti Fit modus.' Noster XL. 1[?] 'Qua lætitia, quo lusu apud me ce[lebratum] lebratum hesternum convivium sit' *J. F. Gron.* Voces 'lusus' et 'luxu[s]' librarios etiam confudisse vidimu[s] ad c. 5. § 2. videbimus ad V. 6. § 3.

Inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem] Vocem *ædium* lineola subnotatam a patre invenio. Sicuti divinare ipsius sensum nequeo, ita hoc duntaxat animadverto, jure eam admodum suspectam esse. Id quilibet sentiet, qui consideret, quid Livius indigitet per τὰ *medio ædium*; quod plane patet ex v. 41. ubi de proceribus Romanis Gallos exspectantibus sic ait, 'Ea vestiti medio ædium eburneis sellis sedere.' Hanc ipsam rem paullo post ibidem ita profert, 'intuebantur in ædium vestibulis sedentes viros.' At procul dubio parthenon, in qua domus parte sedit Lucretia, non fuit ædium vestibulum. Non tamen diffiteor, per τὰ 'medium ædium' alias quoque partes posse denotari. Sed præterea id quidam diserte referunt, Lucretiam mediam ancillarum sedisse. Propert. III. 5. 'tristes sua pensa ministræ Carpebant, medio nebat et ipsa loco.' Delibera igitur, quam notam vox *ædium* mereatur. Ovid. Fast. II. 571. 'Ecce anus in mediis residens annosa puellis.' *Jac. Gron.* Omnes codd. constanter vocem *ædium* retinent: quare eam mutare non audeo, præsertim quum vir clarissimus fateatur, per 'medium ædium' etiam alias partes, quam vestibulum, indicari posse. Partem interiorem ædium, quamvis sub dio, sive impluvium, ea locutione nonnumquam intelligi, docuit Dan. Heins. ad Silii XV. 18. Lucretiam vero mediam ancillarum sedisse, id quod alii tradiderunt, satis innuit Livius dicendo 'inter lucubrantes ancillas:' eodem modo quo Ovid. eam 'inter famulas' sedisse dicit Fast. II. 743. 'Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant; Inter quas tenui sic ait ipsa sono.' Verum quid moramur? nihil mutandum esse hoc loco, docet mos, qui apud Romanos obtinebat, ut eorum uxores in atrio lanificium exercerent. Ascon. ad Cic. Orat. pro Mil. c. 5. 'Omni vi janua expugnata, et imagines majorum dejecerunt, et lectulum adversum uxoris ejus Corneliæ, cujus castitas pro exemplo habita est, fregerunt, itemque telas, quæ ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.' Arnob. Advers. Gent. II. p. 91. 'Matres familias vestræ in atriis operantur domorum, industrias testificantes suas?' Vide Lipsium Elect. I. 17. qui utrumque hunc locum jam laudavit.

§ 10 *Vir Tarquiniique excepti benigne*] *Accepti* Voss. 2. *benigne suscepti* edd. ante Ald. Mox cap. seq. 'Ubi exceptus benigne ab ignaris consilii.' Vide Burmann. ad Nason. Epist. Her. 12. 29. et quæ notavi ad Liv. I. 22. § 5. Mox *comites*, pro *comiter*, Lipsiens. Male. Vide hoc libro ad c. 22. § 5.

Ibi Sex. Tarquinium mala libido Lucretiæ per vim stuprandæ capit] *Sibi*, pro *Ibi*, Leid. 1. *Sibi* et *Ibi* invicem commutari, præsertim si litera sibilans ex fine vocis præced. adhærere, vel contra a litera finali ejusdem vocis elidi potuit, supra dictum est hoc lib. c. 55. § 6. Præterea verba *per vim* ab oscitante librario omittuntur in Voss. 2. Mox *cum forma*, pro *tum forma* Leid. 1. et Harl. 2. Vide hoc cap. ad § 1. Denique *tum inspectata castitas* Voss. 2. Sed syllaba prima τοῦ *inspectata* perperam nata est ex ultima litera *m* voculæ præced. Vide ad XXXVII. 11. § 4.

§ 11 *Ab nocturno juvenili ludo*] *Juvinali ludo* Harl. antiq. An voluit *juvenali ludo?* Ita sane est in Flor. et Leid. 1. Vide ad XXXVII. 20. § 5. Ceterum *a nocturno* est in Leid. 2. editisque vetustis ante Aldum.

CAP. LVIII. § 1 *Ab ignaris consilii, quum post cœnam in hospitale cubiculum ductus esset, amore ardens*] Scribendum *deductus esset*. Rhen. *Ab ign. cons. post cœnam in hosp. cub. deductus est, sed am. ard.* Oxoniensis L. 2. ut testatur Hearne. Rhenano *deductus*

esset reponenti favent omnes codd. quibus usus sum, præter Voss. 2. in quo *ductus esset*. Ceterum *ab ignara consilii* scribendum ad marginem Liv. conjecerat Ant. Perizon. Sed omnes codd. editam lectionem tuentur.

§ 2 *Postquam satis tuta omnia circa, sopitique*] *Omnia* non est in libro scripto. Fortassis etiam legi posset, *postquam satis tuta cuncta, sopitique*. Rhen. *Omnia* abest Ms. *Lipsius*. Sic loquitur XXIV. 41. 'Quia omnia circa hostium plena erant.' XXVII. 42. 'Postquam satis tuta omnia esse exploratum est.' In nostro tamen loco Flor. duo, Rott. Gud. Voss. poster. Helm. prorsus ignorant τὸ *omnia*. Jac. Gron. *Satis tuta arca* Flor. Liv. XXII. 12. 'Et suo militi tuta omnia et infesta effusis hostium populatoribus præbuit.' Ceterum *omnia tuta* primus Frobenius Basil. 1535. edidit, quum Aldus inverso ordine *tuta omnia* dedisset, eoque priores vocem *omnia* omisissent. *Tuta omnia* etiam est in Hav. et Port. a m. sec. cum in eodem a m. pr. ut et in Harl. 1. Leid. utroq. et Lipsiens. *omnia* non compareat; quam vocem etiam ab Oxoniensi L. 2. exsulare, monuit Th. Hearne. Quamvis autem eorumdem vocabulorum repetitiones in Livio frequentes esse dictum sit hoc lib. ad c. 3. § 9. hic tamen τὸ *omnia* delendum judicavi, non tantum, quod *omnes* verbis seqq. iteratur, sed ante omnia ob tot codd. auctoritatem. Ut autem propterea cum Rhenano legamus *postquam satis tuta cuncta*, non admodum necesse puto. Illud *circa* enim adverbialiter non addito casu ap. Liv. frequens est. Vide ad IX. 11. § 7.

Moriere, si emiseris vocem] *Morieris* Harl. 2. et Hav. quorum posterior paullo ante ordinem verborum hoc modo inmutabat *pect. mul. oppr. Morieris* etiam editi ante Aldum.

§ 3 *Quum pavida e somno*] In libro scripto est *pavida ex somno*. Rhen. *Ex somno* etiam omnes codd. nostri: quare recipiendum duxi. Mox voces *nullam opem* aberant a vetustioribus excusis. Addidit primus Aldus. Et eas etiam constanter servant scripti.

Versare in omnes partes muliebrem animum] Codex Oxoniensis N. quem Hearne consuluit, addita a fine voce, *mul. an. cœpit*. Ferre non poterat librarius locutionem infinitam, ideoque locum corrupit. Vide ad c. 50. § 5.

§ 4 *Ubi obstinatam videbat*] *Obstinatum videbat*, nempe 'muliebrem animum,' quod præcessit, Voss. 2. Leid. uterq. Lipsiens. et Port.

§ 5 *Eumdem ad patrem, Ardeamque ad virum mittit*] Auctiores Harl. 2. et Hav. habent *eumdem ad patr. Spur. Lucret. Ardeamque ad vir. Collat. mittit*. Sed librariis id tribuendum puto, non Livio. Mox codex posterior *amicis fidelibus*, pro *fidelibus amicis*: in quo edd. quæ Ald. præcesserunt, consentientes habet.

§ 6 *Cum P. Valerio Volesi filio*] Illud licet mutare non ausim, moneri tamen lectorem oportuit, videret, an *Valesi*, pro *Volesi*, sit legendum, et *Valesii* non multum diverso loco pro *Volesii*. Fabius Quinctil. I. 4. auctor est 'Valesios' et 'Fusios' pro 'Valeriis' et 'Furiis' a vett. usurpatum. *Sabell*. *Volusi* scribendum ex Capit. Consulibus. *Sigon*. Pal. 3. *Valesi*. Gebh. Vide, quæ notavi ad Sil. Ital. II. 8.

Lucretiam mœstam in cubiculo sedentem inveniunt] In lib. scripto est *Lucr. sedentem mœstam in cub. inv*. Rhen. Pariter omnes codd. quibus usus sum, præter unum Hav. Ante Rhen. etiam ita jam edidit Aldus.

§ 7 *Adventu suorum lacrimæ obortæ*] *Abortæ* Flor. Hav. Lipsiens. et Port. cum edd. nonnullis vetustioribus, quod errori librariorum tribuendum esse, non dubito; quamvis aliud placeat Gebhardo Crepund. I. 12. Vid. viros doctos ad Nason. Met. I. 350.

Satin' salva? Maxime, inquit] Vet. *Minime, inquit*. Lipsius. Perren. Animadv. Juris Civ. i. 29. emendat *Satin' salva?* hac potissimum ratione ductus, quod sermo est ad mulierem. Atqui etiam vi. 34. Fabius ad filiam 'satin' salvæ?' Itaque hoc non facile quemquam probaturum opinor. Major est controversia, *satin' salvæ?* an *satin' salve?* scribendum sit. Illud præferunt Sanctius, Scioppius, Vinetus ad Auson. Grat. act. in fine, Carrio ad Fragm. incerta Sall. et Gron. ad Plauti Stichum i. 1. vs. 10. hoc Donatus et G. Fabricius ad Terent. Eun. v. 6. vs. 8. Acidalius ad Plaut. l. d. Brisson. Form. vii. p. 745. Taubmann. ad Plauti Trinumm. v. 5. 53. et Cort. ad Sall. Fragm. p. 1002. Utrumque rectum esse putant Tanaq. Faber ad Terent. l. d. Boecler. in Chrestomath. Ter. v. 'Salus,' et Periz. ad Sanctii iv. 4. 10. *Satin' salvæ?* nempe res sunt, recte dici, ostendunt loca Livii iii. 26. et x. 18. ap. Sanct. et nota illa Plauti ac Terentii 'salva res est,' et 're salva.' *Satin' salve?* nititur potissimum auctoritate Donati et Apuleii, qui Met. l. i. in fine, et in Apolog. p. 302. ed. Elmenh. dicit 'salve agere:' unde putant in hac formula suppleri posse, 'agis,' 'agitis,' vel 'se habent res.' Mihi Gron. non sine ratione videtur desiderare testimonia scriptorum vetustiorum; et parum abest, quin in sententiam illius eam. Nec ex eo, quod antiq. eadem ellipsi usi sunt formula *satin' recte?* in quo præcipuum præsidium ponit Periz. pro certo adfirmari potest, eos etiam dixisse *satin' salve?* Duk. Illud *Maxime*, quod notæ Lipsianæ præscribitur, errore librariorum in paucissimis tantum earum, quas inspexi, exstat edd. et nescio, an in pluribus, quam in Paris. 1573. et in Francof. 1578. *Satin'. salve* Flor. Ceterum *satin' salva es?* præfert Hav. Quomodo fere, observante clar. Dukero, Perrenonius scribendum conjècit; quod recte eidem Dukero displicuit. Eam enim lectionem admitti non posse, responsum Lucretiæ 'quid enim salvi est,' satis superque, ut arbitror, docet. Præterea *satisne salve?* Harl. 2. quam formulam alteri *satin' salvæ* præter viros doctos hoc loco enumeratos præferebat etiam Voss. Gramm. vii. 6. in voce 'Res.' *Satisne salvæ sint res? satin' salve?* exhibet Voss. 2. cujus librarius duas lectiones *satin' salvæ?* et *satin' salve?* de quibus diligenter hic egit Duk. conjunxit; quod ipsis familiare esse, ostendam pluribus exemplis ad iii. 44. § 4. ita tamen, ut priorem quæ elliptica est, insuper suppleverit: quod eosdem etiam alibi sæpe facere solitos fuisse infra probabo ad xxxvii. 18. § 1. Paullo post, immutato ordine, *vestigia alieni viri* est in Hav. et *sunt in lecto tuo* in Leid. 2.

§ 8 *Sex. Tarquinius est, qui hostis pro hospite*] In libro scripto est *Sex. est Tarq.* Rhen. Pariter non modo præferunt Leid. uterq. Lipsiens. Port. et Harl. 2. sed etiam omnes edd. Aldina priores. Ita § præc. 'In lecto sunt tuo:' et sæpe. Mox *priori*, pro *priore*, Hav. et *si viri*, pro *si vos viri*, Harl. 2. Et solet quidem pronomen in hac formula sæpe omitti, ut docent exempla, quæ congessi ad iii. 67. § 3. hic tamen ob auctoritatem reliquorum codd. in illo servando conspirantium, nihil mutandum puto. Paullo ante, trajectis vocibus, *est corpus tant. viol.* præfert Hav.

§ 9 *Noxam ab coacta in auctorem*] *Noxiam* Hav. a m. pr. De utraque voce infra ago ad ii. 54. § 10. Hic vulgatum, pro quo stant reliqui codd. verius puto. Tum *a coacta* Voss. 2. et Leid. 2. in marg. quum antea in contextu mendose *acrata* scriptum foret. Denique *in actorem* Port. et Lipsiens. sollemni lapsu operarum. Vid. hoc lib. ad c. 26. § 5.

Unde consilium abfuerit] *Consensus*

abfuerit Voss. 2. *consilium afuerit* Flor. Leid. 1. et Harl. 1. Vid. ad IV. 12. § 6.

§ 10 *Ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero*] Ad sententiam melius facit Pall. trium lectio, *Ego me, si peccato absolvo.* Gebh. Pall. consentiunt Voss. 2. Hav. Lipsiens. et Port. Non video tamen, quam ob caussam melius ad sententiam faciat, quam id, quod vulgo editur. Praeterea *judicio non libero* Voss. 2. qui mox etiam praefert *nec ulla deinceps.*

§ 11 *Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit*] Τὸ *eum* abest ab Hav. Perperam. Vid. quae notantur ad XXV. 27. § 1. Mox *prolapsa in vulnus*, sine τῷ *que*, Leid. 2.

§ 12 *Conclamant vir paterque*] *Conclamat* Flor. Voss. 2. Leid. uterq. Harl. uterq. Lipsiens. Port. et Hav. Similiter etiam omnes, quas vidi, edd. ante Mediol. 1495. Solitum tamen fuisse Livium duobus substantivis singularibus verbum plurale addere, dictum est ad I. 31. § 7. Praeterea *Conclamat vir, pariterque Brutus cultrum* perperam Lipsiens.

CAP. LIX. § 1 *Cultrum ex vulnere Lucretiae extractum manantem cruore prae se tenens*] Bene. Pall. tamen 2. ac 3. *manante cruore.* Gebh. *Manante cruore* etiam Flor. Leid. uterq. Harl. 1. Hav. et Port. Verum recte nihil mutandum Gebh. monuit: *manantem* certe est in Voss. 2. et Harl. 2. idemque voluit scriba Lipsiens. qui tamen aberrans *manentem* dedit. 'Manare sanguine' ap. Livium frequens est. XXIII. 31. 'Signa Lanuvii ad Junonis Sospitae cruore manavere.' XXVII. 23. 'Volsiniis sanguine lacum manasse.' XXVIII. 11. 'Ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur.' Sil. Ital. X. 542. 'Subponunt flammam, et manantia corpora tabo Hostili tellure cremant.' Naso Met. VI. 312. 'Lacrimis etiam nunc marmora manant.' Verum ibi N. Heins. ex codd. vett. *lacrimas* [...]gendum docuit. Vs. 646. 'man[...] penetralia tabo:' et XIII. 629. '[...] Polydoreo manantem sanguine [...]ram Linquit.' Vid. Scheffer. ad [...] Obs. de Prod. c. 111. et Oudendo[...] ad eumdem c. 71.

Ferro, igni, quacumque dehinc possim] Vet. lib. *et quacumque*, ut [...] 10. 'Pontem ferro, igni, et quac[...]que vi possent, interrumpant.' [...] que Cic. de Harusp. Resp. c. 8. [...] 'Deinde cum ille saxis et ignibu[...] ferro vastitatem meis aedibus in[...]lisset.' Et pro Planc. c. 29. 'Q[...]rum vidisti toto illo anno ferrum [...] foro, flammam in aedibus, vim in [...] urbe versari.' *Sigon. Ferro, igni,* [...]*cumque* Pall. 1. 3. Campani ed. [...] 2. solus *et quacumque*: prave, ut re[...] censet Sigon. *Gebh. Et quacum*[...] Harl. 2. Ita XXII. 28. 'Ferrum[...] nemque et vim omnem hostium [...]tineri jussit.' *Ferro, ignique,* [...]*cumque* nonnullae edd. ante Ald[...] vocula *que* in *ignique* ex subseq. [...]*cumque* repetita. Sed recte Ald[...] *ferro, igni, quacumcumque;* quod [...]vant etiam Voss. 2. Leid. uterq. H[...] 1. Hav. Lipsiens. et Port. Atque [...] plerique codd. inf. exhibent II. 1[...] 4. quem locum vet. lib. lectioni [...]mandae Sigonius laudavit. Alibi s[...] copulas omittere Livius solitus [...] Inf. III. 68. 'Ex illis concioni[...] numquam vestrum quisquam re[...] tuna, domum auctior rediit:' [...] etiam male editum olim erat *re*[...]*tunaque.* Vid. quae ibi notantur; [...] ad V. 10. § 9. Praeterea *dehinc v*[...] *possim* Leid. 2. Verum neque id [...]cessarium docet idem locus L[...] *Igni, quacumque dehinc possim ex*[...]*turum* Flor. Paullo ante vox *Di*[...]sulabat a Lipsiens.

Quacumque dehinc vi possum, exacturum] Non aliter in veteri legi[...] Sed quid si scribas *exacturum?* R[...] Sigon. in illo falsus, quod prurig[...]sissimi ad emendandum Rhenani

acturum pro legitima acceptat lectione, contra quam retinent libri omnes *executurum*, nisi quod primus *exectorum*. D. Antoninus ad Ælium Marcianum l. 2. ff. de his qui sunt sui vel al. jur. 'Qui si meæ constitutioni fraudem fecerit, sciet me admissum severius exsecuturum.' Campanus monstrum verbi nobis excudit *percuturum*. Gebh. *Exacturum* ab Rhen. est, cum libri Mss. et edd. antt. vel *exsequuntur*, vel *exsecuturum*. Et hoc placebat olim, ut 'exsequi' ponitur interdum, ut significet, persequi, ulcisci: l. III. c. 25. 'Cum Deorum hominumque simul violata jura exsequemur.' v. 11. 'Iis publici privatique doloris exsequendi jus potestatemque ex duobus noxiis capitibus datam.' Vespas. Suet. c. 14. 'offensarum inimicitiarumque minime exsecutor.' Tertull. Adv. Nat. I. 9. 'Nam non irascerentur nobis in animadversione cunctantibus, si ipsi exsequi possent.' Ita maneat; nec conjectemus *si ipsi ex se quid possent*. Utitur sæpe alibi. Et quis ignorat in rescripto D. Antonini, *sciat, se hoc admissum adversus se severius exsecuturum?* Sed in his omnibus multisque aliis desidero exemplum, quo 'exsequi aliquem' dicatur. Aut enim sine casu, aut non cum casu personæ, sed rei, positum invenio. Contra video alterum persæpe, ubi hujus historiæ Livius meminit, conspici. II. 1. 'Qui tantum gloriæ Superbo exacto rege meruit.' IV. 3. 'Claudiam certe gentem post reges exactos ex Sabinis in civitatem accepimus.' Iterumque c. 15. 'Ex qua urbe reges exactos sciret.' VI. 37. 'Tum populum Romanum vere exactos ex urbe reges et stabilem libertatem suam existimaturum.' IX. 17. 'Exactores regum Junii Valeriique.' *J. F. Gron.* Retractat his verbis Gron. quæ priori editione nott. vulgatæ lectioni vindicandæ in medium adtulerat. Sane 'exsequi aliquid' pro persequi, ulcisci, poni, etiam docere possunt, quæ notarunt Casaub. ad Suet. Cæs. c. 67. et Lipsius ac Barclaius ad Tac. Agric. c. 19. Et ita Liv. adhuc loquitur III. 12. 'Inter manus domum ablatum, mortuumque inde arbitrari; nec sibi rem exsequi tam atrocem per consules superiorum annorum licuisse.' Plin. III. 4. 'Veniebat in mentem, priores nostros etiam singulorum hospitum injurias accusationibus voluntariis exsecutos.' Verum, ut nunc recte Gron. monet, requiritur aliud exemplum, ubi verbo 'exsequi' hoc sensu accusativus personæ additur. *Vi possim, extincturum nec executurum* Voss. 2. duplici lectione in contextum admissa, ut sæpe fieri solet. Vid. ad III. 44. § 4. Certe *vi possim, extincturum*, reliquis omissis, habet Harl. 2. *vi possim, excitturum* Lipsiens. *vi possim, persecuturum* Oxon. B. ut Hearne monet; quod idem voluit Campan. in cujus ed. monstrum verbi *percuturum* excusum esse Gebh. docuit. Subscribo vero Rhenani et Gronovii conjecturæ, qui *exacturum* scribendum docuerunt: cap. seq. 'Liberatorem urbis læta castra accepere; exactique inde liberi regis.' III. 39. 'Fuisse regibus exactis patricios magistratus creatos, postea post secessionem plebis plebeios.' IV. 15. 'Natus in libero populo inter jura legesque, ex qua urbe reges exactos sciret.' Et ita alibi sæpe.

Nec illos, nec alium quemquam] Vet. *illum, nec alios*. Lipsius. Recte *illos*. Respicit enim quatuor Tarquinios, tres filios patre sceleratiores, Romæ regnantes jam, an dominantes? licentia, libidine, atque audacia. III. 11. 'Libertati obstat, omnes Tarquinios superbia exsuperat. Exspectate, dum consul aut dictator fiat, quem privatum viribus et audacia regnantem videtis.' c. 19. 'Tribunos pessimis artibus, regia licentia vivere.' c. 39. 'Superbiam violenti-

amque tum perosos regis: quæ si in rege tam eodem, aut in filio non ferenda fuerint?' Interim Pall. 1. ac 3. *nec illum*. Gebh. *Nec illum* Leid. 2. Lipsiens. et Port. Quod recte inprobat Gebh. Præcessit enim 'L. Tarquinium Superbum cum scelerata conjuge et omni liberorum stirpe.' Deinde *nec alium quemquam regem regnare* Oxon. L. 2. ut Hearne testatur. Ea autem lectione nihil aliud librarium indicare voluisse arbitror, quam se duplicem in cod. suo scripturam invenisse, partim *nec alium quemquam regem*, partim *nec alium quemquam regnare*, quam utramque verioris ignarus junxit. Ita supra hoc lib. c. 17 § 3. vulgo edebatur, 'In variis voluntatibus regem tamen omnes volebant:' quod in nonnullis scriptis superest; quum interim in aliis exaratum reperiatur *regnare tamen omnes volebant;* Gaertner. autem, quem nunc demum nactus sum, cujusque excerptis in lib. seq. uti incipiam, similiter exhibeat *regem regnare tamen omnes volebant*. Quin et cod. Harl. 2. scriba ibidem *regemre tamen omnes volebant* præferens, itidem, sed per compendium, duas lectiones, *regem*, et *regere tamen omnes volebant*, conjunxisse censendus est. De ea re vid. ad III. 44. § 4.

§ 2 *Cultrum deinde Collatino tradit*] *Tradidit* Hav. et edd. Aldina priores. Vid. ad XXXIV. 20. § 13. Mox *unde nov. in Br. pect. ing. venerat* idem Hav. addita ultima voce, quam tamen ex glossa natam existimo. Si enim Livius eo verbo hic uti voluisset, potius dixisset *unde nov. in Br. pect. ing. venisset*. Deinde paullo post *vacantem*, pro *vocantem*, in Lipsiens. erat a m. sec. errore alibi etiam in Mss. obvio. Vid. quæ notabo ad Liv. v. 8. § 2.

§ 3 *Elatum domo . . . deferunt*] *Domum* male Leid. 1. Sed vocem *domo* omittit Leid. 2. *defertur* vero, pro *deferunt*, præfert Harl. 1.

Concientque miraculo, ut fit, rei no[vae] atque indignitate homines] *Concient[que] miraculo* Lipsiens. a m. sec. *conficiunt[que] miraculo* Leid. 2. *convenienteque mi[ra]culo* Hav. *convenere miraculo* Port. marg. pro var. lect. Et ita legi Oxon. B. Hearne professus est. *c[on]curruntque miraculo* Neap. Lati[...] *concientque homines*, omnibus, q[uæ] media erant, omissis, Harl. 1. Ver[um] vulgatum probum est. Vid. Gr[on.] ad lib. XXXVIII. c. 33. § 7.

§ 4 *Movet tum patris*] *Movet [...] patris* Flor. et Harl. 1. *Movet [...] patres* Leid. 1. Vid. ad VI. 23. [...] *patres*, pro *patris*, præferunt eti[am] Voss. 2. Leid. 2. Harl. 2. et [Lip]siens.

Auctorque, quod viros, quod Rom[anos] deceret, arma capiendi] *Actorque* L[eid.] 2. jam sæpius antea notato err[ore]. Vid. hoc lib. ad c. 26. § 5. Co[p.] autem *que* non adparet in Leid[...] quæ excidit ob similitudinem [...] seq. *quod*. Vid. ad XLIV. 13. § [...] At τὸ *quod* priori loco deest in V[...] 2. et Hav. a m. pr. ubi vicissim [ex]cidit ob præced. *que*. Quin et po[steriori] loco deest in iisdem duobus c[odd.] atque insuper in Lipsiens. et P[...] qui præferunt *quod viros Rom[anos] deceret*. Male. Est enim spe[cies] gradationis, ut primo dicat *quod* [...] *deceret*, eique deinde, quasi Ro[mani] plus, quam viri, forent, subju[ngat] *quod Romanos deceret*. Ita VII. [...] 'Si quis det signum, in aciem edu[...] ut viris ac Romanis dignum sit [...]micaturos.' c. 35. 'Si plus, q[uam] viros ac Romanos decet, fe[...] timeamus.' XXII. 14. 'Sed vir[...] vere Romanus descendit in æqu[...] Observandum etiam, compositio[nem] hanc orationis plane Livianam [...] Passim enim Livius hoc prono[men] repetere solet sine conjunction[e in]termedia. Inf. II. 20. 'Fertur [...] nunciasse militi præmia, qui pri[mus], qui secundus castra hostium in[...]

set.' VIII. 39. 'Quod manu, quod voce poterat, monstrabat, vexilla se suorum parmasque cernere equitum.' XXII. 1. 'Quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse?' XXVI. 2. 'Neminem, quum suffragium ineat, satis cernere, cui imperium, cui exercitum permittat.' XXXVII. 12. 'Præter navium militumque jacturam, quod floris, quod roboris in juventute fuerat, amiserant.' XXXIX. 27. 'Optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exsulare pulsos patria, aut inhonoratos et deterioribus obnoxios silere.' XL. 15. 'Ad id, quod dolet, quod invidiam urit, revertere.' Eodem cap. 'Qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fuit.' XLI. 24. 'Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Græciæ cum Macedonibus juris est, idem et nobis sit.' XLV. 22. 'Venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis atque honoribus amplissimis donastis.' Idem etiam in aliis pronominibus observari potest. Vid. ad II. 15. § 2. Præterea *capi*, pro *capiendi*, Port. a m. sec.

§ 5 *Cum armis voluntarius*] *Cum armis voluntariis* non recte est in Leid. 2. Inf. v. 7. 'Voluntarius ductus exercitus Veios.'

Inde pari præsidio relicto Coll.] Rott. *Inde patres præsidio*. Scribe, *Inde pars præsidio relicti Coll.* J. F. Gron. Gronovii conjecturam adjuvat lectio Harl. 1. in quo erat *Inde pars præsidio relicto*; ut genus loquendi, indoctis priorum temporum librariis minus notum, *pars relicti*, loco corrumpendo ansam dedisse videri possit, quum tamen Livius sæpissime ita locutus sit. Vid. quæ notantur ad Livii l. XXVII. c. 1. § 12. Neque aliter Silius perpetuus Livii imitator, v. 497. 'Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.' Adde quæ olim observavi ad Silii x. 307. *Indeque pari præsidio* habet Harl. 2.

Regibus nunciaret] *Regi nunciaret* Harl. 2. Male. Vid. ad II. 2. § 11.

§ 6 *Quacumque incedit armata multitudo*] Pal. 2. *insidit*. Gebh. Nihil est mutandum. Inf. hoc cap. 'Exsecrantibus, quacumque incedebat, invocantibusque parentum furias viris mulieribusque.' 'Incidere' et 'Incedere' etiam alibi sæpe librarii perperam inter se commutarunt. Vid. ad IX. 24. § 10.

Rursus, ubi anteire primores civitatis vident] *Rursus, ut anteire* Lipsiens. et Port. in cujus posterioris margine *ubi*, pro *ut*, postea emendatum est. Scribas autem has voculas confundere solitos fuisse videbimus ad XXIV. 15. § 7. Præterea *civ. prim. vident* Port. *prim. urbis vident* Oxon. N. ut Hearne monuit. Et has etiam voces nonnumquam librarii permutare consueverunt. Vid. quæ infra notantur ad Epit. Livii l. XCIX. Mox verbum *sit* deest in Leid. 2.

§ 7 *Nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res fecit, quam Collatiæ fecerat*] *Nec min. mot. Romæ tam atrox res, quam Coll. fec. animorum* Hav. a m. pr. *Nec minorem mot. an. Rom. tam atrox res, quam Coll. fecerat* a m. 2. Sed ita scribendum fuisset: *Nec min. mot. anim. Rom. tam atrox res, quam Coll. fecit*. Reliquorum tamen codd. in vulgatam lectionem conspirantium, consensus eam veriorem esse evincit. Neque locum mendæ suspectum reddere potest, quod post verbum *fecit* mox subjungatur *fecerat*. Frequentissime enim Livium voces quasvis repetere solitum fuisse vidimus hoc lib. ad c. 3. § 9. Vide etiam Duk. ad c. 53. § 4.

Ad tribunum Celerum, in quo tum magistratu, &c.] Hoc addit, quia nisi magistratui populum convocare non licebat, ut ait Dionys. IV. p. 266. Περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἔτι βούλομαι μαθεῖν, τίς ὁ καλέσας ἔσται αὐτὴν κατὰ νόμους, καὶ τὴν ψῆφον ἀναδώσων ταῖς φράτραις;

ἄρχοντι γὰρ ἀποδέδοται τοῦτο πράττειν. Ὁ δὲ ὑπολαβὼν ἔφη, ἐγὼ, ὦ Βαλέριε· τῶν γὰρ κελερίων ἄρχων εἰμὶ, καὶ ἀποδέδοταί μοι κατὰ νόμους ἐκκλησίαν, ὅτε βουλοίμην, συγκαλεῖν. *Sigon.*

§ 8 *De stupro infando Lucretiæ et miserabili cæde*] *Lucr. commiserabili cæde* Voss. 2. *Lucr. ac mis. cæde* Leid. 2. et Hav.

§ 9 *Miseriæque et labores plebis*] Pall. 1. ac 3. *miseriaque et labore plebis*. Gebh. Eamdem lectionem servant Voss. 2. Leid. 2. et Port. *miseriaque et labores ipsius plebis* Lipsiens. et Harl. 2.

Romanos homines victores omnium] Τὸ *homines* omittunt Harl. 2. Lipsiens. et Port. Eadem vox exsulat etiam a nonnullis edd. antiqq. At aliæ præferunt *Romanos homines omnium victores*.

§ 10 *Tullii regis memorata cædes*] Voces *regis memorata* exsulant a Leid. 2. *cæde* autem, pro *cædes*, præter eumdem Leid. 2. præferunt etiam Voss. 2. Harl. 2. Lipsiens. Port. et Hav. a m. pr.

Et invecta corpori patris nefando vehiculo filia] Lectio vet. *corpore patris*, hoc est, in corpore patris, vel per corpus patris. *Rhen.* Nullibi inveni lectionem Rhenani *invecta corpore*. Gebh. Ex codd. meis Rhenani lectionem præferunt Flor. Leid. ambo, et Harl. 1. quæ eadem etiam est in Mediol. 1480. et in utraque Tarvis. ed. Ita 'invectus porta Capena,' pro 'per portam Capenam,' Ovid. Fast. IV. 345. 'Ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena.' Vulgatum tamen verius videtur. Alio enim sensu dicitur 'invehi corpore,' alio 'invehi porta.' Præterea *invecta corpore nef. patris veh.* Leid. 2. ordine non recte mutato. Paullo post etiam, trajectis vocabulis, *inv. ult. Dii par.* Lipsiens. et Harl. 2. *inv. parent. ult. Dii* Hav.

§ 11 *His atrocioribusque, credo, aliis, quæ præsens*] *His atrocioribus, credo, aliis, quæ* Voss. 2. et Hav. *His a aliis, credo, quæ* Leid. 2. *His atr. cre aliisque, quæ* Lipsiens. et Port. a m.

Relatu scriptoribus facilia subjic Pall. *subjecit*. Gebh. Similiter modo vir doctus ad oram edit. M diol. 1480. emendavit, sed etiam peri in codd. Voss. 2. Leid. 2. H 2. Lipsiens. Port. et Hav. *subicit* in Leid. 1. *subjicit* in solo Harl. 1.

Incensam multitudinem perpulit] 1. ac 3. *perculit*. Forte, ut supra c 56. 'Ipsius regis non tam subito vere perculit pectus, quam anxiis plevit curis.' *Gebh.* *Perculit* eti Lipsiens. et Port. Quam lection admitti posse existimans Gebh. videtur adtendisse ad verba q subjiciuntur. Non enim ad aliq faciendum percellimur, sed perp mur. Vide Gron. ad Liv. III. 30. *pepulit* est in Leid. 2. quomodo quoque lapsi sunt scribæ libr Vide ad II. 31. § 5. *pertulit* h Leid. 1. Verum ita etiam operas rare consuevisse videbimus ad XX 27. § 16.

Exsulesque esse juberet L. Tar nium cum conjuge ac liberis] Vir do ad marg. ed. Mediol. 1480. eme bat *exsulemque esse juberet*. Sed *L. Tarquinium cum conjuge ac li exsules* eodem modo dictum est 'dux cum aliquot principibus cap tur,' quod inlustramus ad XXI. § 7. *cum conjuge ac liberis esse* h Harl. 1.

§ 12 *Ad concitandum inde adv regem*] *Inde ad concitantum*, tra sitis vocibus, Hav. Tum *adversu gem* Leid. 1. et Voss. 2. Vide ad Liv. lib. XLVII.

Imperium in urbe Lucretio pra urbis, &c. relinquit] *Reliquit* H et Port. a m. sec. cum edd. vetustioribus. Is autem *relinqui* dem in contextum recepit, sed errata priorem scripturam rev dam censuit, quam propterea centt. omnes servarunt usqu

Gron. ut et post Gron. Hearne, ac nuperrimi omnium Londinenses. Idem etiam voluit librarius Leid. 2. qui tamen, manu leviter aberrante, *reliquid* exaravit. Vide hoc libro ad cap. 56. § 12. Ego a Gronovio non recedendum puto, pro qua lectione etiam stant optimi codd. Qui alteram lectionem maluerunt, metuisse videntur præterito *est profectus* non recte præsens *relinquit* subjungi posse. At vide quæ notantur ad III. 46. § 9. Præterea *profecto urbis* male præferunt Leid. 1. et Lipsiens. Compendium, quo prima syllaba vocis *præfectus* exarari solebat, errori caussam dedisse censeri debet. Vide ad IX. 10. § 7.

§ 13 *Quacunque incedebat, &c. viris mulieribusque*] *Quacumque incedebant* Leid. 2. *quicū incedebat* Harl. 1. *quocumque incedebat* Hav. Tum *viris mulieribus*, omissa particula *que*, Voss. 2.

Cap. LX. § 1 *Nunciis in castra perlatis*] *In castra latis* Voss. 2. *in castra prolatis* Leid. 1. Verum et hic nota, qua prima syllaba τοῦ *perlatis* scripta fuit, a librariis non intellecta, mendum peperit. Vide ad IX. 10. § 7. *In castra prælatis* Flor.

Brutus Ardeam, Tarquinius Romam venerunt] *Romam invenerunt* Voss. 2. Sed prima syllaba τοῦ *invenerunt* male nata est ex ult. litera vocis præced. Vide ad XXXVII. 11. § 4. *Romam veniunt* Harl. 2. Sed forte scriptum fuerat *ven'unt*, quod deinde, omissa vel evanescente adscripta nota, in *veniunt* mutare pronum fuit. *Romam venere* præferunt editi usque ad Aldum, qui *venerunt* vulgari curavit, adsentientibus reliquis scriptis.

§ 2 *Tarquinio clausæ portæ exsiliumque indictum*] *Exsilium indictum* sine copula Hav. Mox *excepere*, pro *accepere*, Leid. 2. Sed vulgatum præstat. Inf. IV. 31. 'Castra propinqua turbatos ac terga dantes accepere.' Pari modo statio dicitur 'accipere classem' XXVIII. 6. 'Classem tam infesta statio accepit.' Solent autem etiam alibi hæc verba commutari. Vide ad II. 47. § 7.

Exactique inde liberi regis] Τὸ *que* non adparet in Harl. 2. quemadmodum nec *inde* in Voss. 2.

Exsulatum Cære in Etruscos ierunt] *Certe*, pro *Cære*, Leid. 2. Tum *in Truscos* Hav. Voluit, credo, *in Tuscos*. Nisi potius intercedit prima litera τοῦ *Etruscos*. Hinc *iverunt* Leid. 2. Sed Livius in his contractiones amat. Ita 'iere' habebimus ad XLV. II. § 7. 'isse' ad XXVII. 19. § 10.

Ab ultoribus veterum simultatum] *Veterum simultatium* Flor. Harl. 1. et Leid. 1. Vide ad IX. 38. § 12. Paullo ante *provectus*, pro *profectus*, habet Port. errore ex male verba præeuntis pronunciatione nato. Vide ad XXI. 11. § 4.

Quas sibi ipse cædibus rapinisque conciverat] *Concierat* Flor. *Concitaverat* Leid. 2. et, ut Hearne auctor est, Oxon. N. cum priscis ante Ald. quas vidi, edd. Sed perperam. Pari modo librarii peccarunt XXIII. 41. § 2. et XXXVIII. 33. § 7. ubi videndus est Gron. ut et quæ notantur ad IX. 37. § 1. Similiter etiam confuderunt 'excitus' et 'excitatus.' Vide quæ notantur ad XXVIII. 24. § 4.

§ 3 *Regnavit annos quinque et viginti*] *Regnavit annis* Leid. 2. et Lipsiens. Deinde *quinque et quadraginta* Voss. 2. et Hav. *quinque et XL.* Leid. uterque, et Port. *quinque et XXX.* Lipsiens. quem numerum etiam unus codd. supra exhibebat in fine Epit. *regnavit annos XLV.* in Oxon. L. 1. 2. B. et C. atque in ed. pr. Romana se reperisse, Hearne profitetur. Similiter etiam præferunt excusi Mediol. 1480. Veneta 1498. et Ald. *regnavit annos V. et XL.* Mediol. 1495. Reliquæ omnes, quas vidi, vett. edd. recte vulgatum servant.

Regnatum Romæ ab condita urbe] Et in summa et in partibus hujus numeri

optime convenit inter Dionysium et Livium. Secus apud Eusebium, cujus supputatio quatuor deficit annis, quamquam ipse fatetur, tribus variatum annis apud auctores. Præterea decem annos, Servio Tullio ademptos, tribuit Tarquinio Superbo. Nos Livium et Dionysium potiores habemus hac in re auctores, ut ex proposito Romanam scribentes historiam. *Glar.* *A condita urbe* Voss. 2. et Leid. 2. Deinde *annos CCXLIII.* pro *annos ducentos quadraginta quatuor*, Li siens.

§ 4 *Duo consules inde comitiis ce turiatis a præfecto urbis, &c.*] Ita pr pe Dionysius, præterquam quod c mitia a Sp. Lucretio, patre Lucreti interrege, non præfecto, habita fuis scribit IV. p. 269. Quod autem *commentariis Ser. Tullii* ait, ad cent riata comitia pertinet, quorum il rationem habendorum primus tra dit. *Sigon.*

9